

Маятник Фуко

Умберто Еко

Умберто ЕКО
МАЯТНИК ФУКО
Роман

Лише для вас, діти вченості та мудрості, нами цей твір написаний.
Вчитуйтесь уважно в цю книгу, зосередьтесь на тому смислі, який ми
розпорошили і розсіяли у багатьох місцях; те, що ми приховали в одному
місці, показане в іншому, щоб його могла осягнути мудрість ваша.

Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim,

De occulta philosophia 3, 65

Забобони приносять нещастя.

Raymond Smullyan. 5000 B.C., 1.3.8

1. КЕТЕРІ

І ось в бутті світло Ейн-Соф тягнеться подібно (5) до прямої лінії
всередині порожнечі, як сказано вище. [Водночас воно] не тягнеться, а
поширюється (6) миттєво донизу, хоч поширювалося дуже повільно. Я хочу
сказати, що спочатку промінь світла став поширюватися, і там негайно (7) на
початку свого поширення в таємниці промінь поширюється і тягнеться і стає
подібним (8) до певного кола, описаного окружністю зі всіх боків.

Кабала

1

Саме тоді я побачив Маятник.

Куля на довгій линві, що звисала зі склепіння хорів, з ізохронною величністю
викреслювала свої широкі коливання.

Я знав, — та й будь-хто міг би це відчутти у чарі цього погідного дихання, — що її
період регулюється відношенням між квадратним коренем довжини каната і отим
числом k , яке, з Божого повеління, незбагненим для земного розуму чином доконечно
пов'язує окружність будь-якого кола з його діаметром, — того й час такого блукання
кулі від одного полюса до іншого є результатом таємної змови між найбільш
нечасовими з вимірів: одиничністю точки підвісу, двоїстістю абстрактної довжини,
троїстою природою π , квадратною таїною кореня, досконалістю кола.

А ще я знав, що постійність її руху гарантується магнітним приладом, розміщеним
на вертикалі, що падає від точки підвісу до основи, і надсилає свій поклик циліндрові,
схованому в серці кулі, штучно протидіючи опорів матерії, що, однак, не суперечить
законові Маятника, а навпаки, дозволяє йому виявлятися, адже у порожнечі будь-яка

матеріальна точка, що має вагу, підвішена до нерозтяжної та невагомої линви, байдужої до опору повітря та тертя з точкою прикріплення, могла б рівномірно коливатися цілу вічність.

* * *

Мідна куля, об яку вдарялись, проникаючи крізь вітражі, останні промені сонця, мінилася блідими, переливчастими відблисками. Якби вона, як колись давно, черкала своїм вістрям об вологий пісок, насипаний на підлозі хорів, то з кожним своїм коливанням рисувала б легку борозну, і ця борозна, щомиті безконечно мізерним чином змінюючи напрямок, все більше б розширювалася, створюючи заглибини і насипи, в яких угадувалася би певна променева симетрія — щось на кшталт кістяка мандали, невидимого контуру п'ятикутного талісмана, зірки, містичної рози. Ні, радше це був би закарбований на просторах пустелі літопис слідів, залишених безконечними блуканнями караванів, історія повільних, тисячолітніх міграцій. Можливо, саме так мандрували атланти, покинувши континент Му заради впертих, невиситимих блукань, від Тасманії до Гренландії, від Козерога до Рака, від острова Принца Едварда до островів Шпіцберген. Протягом досить стислого періоду часу вістря знов і знов розповідало про те, що вони робили від одного льодовикового періоду до іншого і що, можливо, роблять далі, вже як посланці Володарів. І не виключено, що десь на півдорозі між Самоа та Новою Землею у своєму найнижчому положенні вістря торкалося Агарттхи, Центру Світу. І я відчував, що якийсь єдиний план пов'язував гіпербореїський Авалон з південною пустелею, що прихистила загадку Аєрс Рок.

* * *

У цю мить, 23 червня, о четвертій пополудні, на одному кінці площини коливань Маятник знижував швидкість, щоб безвільно впасти назад до центра, і, набувши по дорозі попередньої швидкості, відважно увігнатись в окультний паралелограм сил, що накреслював його долю.

* * *

Якби, не зважаючи на плин часу, я продовжував вдивлятися довший час у цю пташину голову, у цей наконечник списа, у цей перевернутий гребінь шолома, що описує діагоналі в порожнечі, торкаючись протилежних точок свого астигматичного кола, я став би жертвою казкової ілюзії, адже Маятник примусив би мене повірити, що площина коливання здійснила повний оберт, повернувшись через тридцять дві години до вихідної точки, описавши сплющений еліпс, — еліпс, який обертається навколо свого власного центра з рівномірною кутовою швидкістю, пропорційною синусові ширини. Яким чином він обертася б, якби точка підвісу містилась на вершку бані Соломонового Храму? Можливо, Лицарі там пробували теж. Можливо, що розв'язок, остаточне значення не змінилося б. Можливо, церква абатства Сен-Мартен-де-Шан й була справжнім Храмом. У кожному разі, це відчуття було б досконалим лише на полюсі, в єдиному місці, де точка підвісу опинилася б на продовженні осі земного обертання і де Маятник зміг би виконати свій видимий цикл за добу.

Але через це відхилення від Закону — ним, зрештою, передбачене — через це

порушення золоті міри чудо не стало менш дивовижним. Я знав, що Земля обертається, і з нею я, а зі мною — Сен-Мартен-де-Шан, і весь Париж, і всі разом ми обертаємось під Маятником, який насправді ніколи не змінював напрямку своєї площини, адже там, звідки він звисає, вздовж безконечної прямої, що є ідеальним продовженням линви, у високості, що змагає до найвіддаленіших галактик, розташована, застигнувши у вічності, Нерухома Точка.

Земля оберталась, але те місце, де закорилась линва, було єдиною нерухомою точкою в Усесвіті.

Отож я спрямовував свій погляд не так до Землі, як догори, де відбувалася містерія абсолютної нерухомості. Маятник розповідав мені, що поки усе перебувало в русі — земна куля, Сонячна система, туманності, чорні діри і всі діти великого космічного випромінювання, від перших еонів до найв'язкішої матерії, — у нерухомості залишалась одна-однісінька точка, вісь, стрижень, ідеальний гак, навколо якого обертався Всесвіт. Тепер і я прилучився до цього небувалого переживання. І дарма що я теж рухався зі всім навколо, я міг бачити Його, Непорушного, Твердиню, Запоруку, найсвітліянішу мряку, безтілесну, безобрисну, безформну, невагому, невимірну і неописанну, яка не бачить, не чує, не може бути осягнена чуттями, не існує ніде і ніколи, не є ні душею, ні розумом, ні уявою, ні думкою, ні числом, ні порядком, ні мірою, ні субстанцією, ні вічністю, не є темрявою, ані світлом, не є помилкою, ані істиною.

* * *

Із заціпеніння мене вивів діалог, конкретний і байдужий, між хлопцем в окулярах та дівчиною, яка, на жаль, їх не мала.

— Це маятник Фуко, — говорив він. — Перший дослід проведено 1851 року в пивниці, тоді в Обсерваторії, а потім під банею Пантеону за допомогою каната завдовжки шістдесят сім метрів та кулі завважки у двадцять вісім кіло. І врешті з 1855 року він у зменшеній формі пробуває тут і звисає з отого отвору посередині хрестовини.

— І що він робить, висить, та й годі?

— Він показує обертання Землі. Оскільки точка підвісу залишається нерухомою...

— А чому вона залишається нерухомою?

— Тому що точка... як це сказати... центральна точка, дивись уважно, оця точка, розміщена якраз посередині точок, які ти бачиш; гаразд, скажемо так: це геометрична точка — вона не видима, не має вимірів, а те, що не має вимірів, не може посуватися ні праворуч, ані ліворуч, ні уверх, ані вниз. Отож вона не обертається. Розумієш? Якщо точка не має вимірів, вона не може крутитися навіть навколо себе самої. Вона не має навіть себе самої...

— Навіть якщо Земля крутиться?

— Земля крутиться, а точка не крутиться. Подобається тобі чи ні, але це так. Зрозуміло?

— Це Його справа, а не моя.

* * *

Недотепа. У неї над головою — єдине незмінне місце у космосі, єдина віддушина від

прокляття panta rei, а вона гадає, що це Його справа, а не її. І справді, одразу після того обоє відійшли — він, вихований на якомусь підручникові, який притупив у ньому здатність до зачудування, й вона, інертна, нездатна до трепету перед безконечністю, відійшли, так і не закарбувавши у пам'яті цієї страхітливої миті зустрічі — першої й останньої їхньої зустрічі — з Єдиним, з Ейн-Соф, з Невимовним. І як тут не впасти на коліна перед віттарем достеменності?

* * *

Я вдивлявся у нього зі святобливим страхом. У цю мить я був переконаний, що Якопо Бельбо мав рацію. Коли він говорив мені про Маятник, я сприймав його хвилювання як певного роду естетичне марення, безформну ракову пухлину, яка повільно набирала форми у його душі, крок за кроком перетворюючи, про що він й сам не здогадувався, його гру на реальність. Але якщо він мав рацію щодо Маятника, тоді не виключено, що істинним було і все інше — План, Усесвітня Змова, і я добре вчинив, що прийшов сюди напередодні літнього сонцестояння. Якопо Бельбо не божевільний, він просто у Грі, завдяки Грі, натрапив на істину.

Річ у тім, що переживання Надприродного не може тривати довго, не збурюючи розуму.

Тоді я спробував відвернути свій погляд, спрямувавши його слідом за кривою, яка цілилася від капітелей розміщених напівколом колон, уздовж нервюр склепіння до ключа, повторюючи таємницю стрілкуватого склепіння, що має у своїй основі відсутність, найвище статичне лицемірство, яке дає колонам певність, що саме вони підтримують ребра, а ребрам, відбитим ключем, — що вони кріплять до землі колони, тоді як склепіння є всім і нічим, наслідком і причиною водночас. Але я збагнув, що не зважати на Маятник, звислий зі склепіння, щоб захоплюватись склепінням, означає те саме, що утримуватися від пиття джерельної води, щоб упиватися джерелом.

Хори Сен-Мартен-де-Шан існували лише тому, що міг існувати, завдяки Законові, Маятник, а він існував тому, що існували вони. Не можна втекти від безконечності, сказав я собі, ховаючись в іншу безконечність, не можна втекти від об'явлення ідентичного, обманюючись, що можна знайти відмінне.

* * *

Усе ще не в змозі відірвати очі від ключа склепіння, я подався назад, крок за кроком — адже за ті кілька хвилин, що минули, відколи я увійшов, я вивчив шлях напам'ять, і великі металеві черепахи, що тяглися вервечкою по боках, були досить показними, щоб повідомити краєчкові ока про свою присутність. Я відступив уздовж нефа в напрямку до дверей виходу, і знову наді мною нависли ці погрозливі доісторичні птахи з проїдженого полотна та металевих дротів, ці підступні комахи, що їх якась таємна сила підвісила до стелі нефа. Я дивився на них як на метафори мудрості, набагато значливіші й промовистіші, ніж цього хотіло їхнє дидактичне призначення. Політ юрських комах та рептилій, алегорія довгих міграцій, які знов і знов відбував на Землі Маятник; наче зловісні архонти з довгими дзьобами археоптериксів, мені назустріч опускалися аероплани Бреге, Блеріо, Есно та гелікоптер Дюфо.

* * *

Саме так людина заходиться до Консерваторію мистецтв та ремесел у Парижі, проминувши двір XVIII сторіччя, вступаючи до старої церкви абатства, що нині вписується в пізніший комплекс, як колись у монастир. Заходиш — і тебе засліплює ця змова, в якій зійшлися верховний Усесвіт небесних склепінь та підземний світ пожирачів мінеральних мастил.

Унизу простягається теорія самохідних екіпажів, велосипедів та візків з паровою тягою, з висоти нависають перші літаки; деякі експонати цілі, хоча й облуплені, поточені часом, і у двозначному, напівприродному, напівелектричному світлі здається, ніби вони покриті патиною, лаком старої скрипки; від інших залишились кістяки, шасі, вивихнуті шатуни та важільці, що погрожують невимовними тортурами, і ти вже бачиш себе, прикутого до цієї диби, де ось-ось щось почне рухатися і длубати у твоїй плоті, аж поки не зізнаєшся.

А за цією вервечкою старовинних машин із поіржавілою душею, колись рухомих, а тепер заляклих, немов символи технологічної гордості, яка вирішила відкрити їх для поклоніння відвідувачам, ліворуч — під охороною зменшеної моделі статуї Свободи, спроектованої Бартольдї для цілком іншого світу, а праворуч — під охороною статуї Паскаля, відкриваються хори, де коливання Маятника увінчані страхітливим сном якогось хворого ентомолога — клешні, щелепи, вусики, сегменти, крила, лапи — кладовище механічних трупів, які, здавалось, ось-ось усі водночас почнуть діяти — магніти, однофазні трансформатори, турбіни, перетворювачі, парові машини, динамо. А в галереї, поруч із Маятником — асирійські, халдейські, карфагенські ідоли, велетенські Ваали з колись розпеченим черевом, нюрнберзькі діви з оголеним напоказ, наїжаченим цвяхами серцем, всі вони колись були двигунами аеропланів — страхітливий вінок привидів, які побожно лежать ниць перед Маятником, так, ніби дітям Розуму та Просвітництва було присуджено вічно охороняти сам символ Традиції та Мудрості.

* * *

А знудьговані туристи, які платять свої дев'ять франків у касу, а неділями заходять безкоштовно, повинні повірити, що літні добродії минулого століття — з пожовклою від нікотину бородою, із зім'ятими, засмальцьованими комірцями, чорною краваткою бантом, у сурдутах, пропахлих нюхальним тютюном, із потемнілими від кислот пальцями, із згірклою від академічних заздрощів душею, примари з водевілів, які зверталися один до одного "дорогий метре", — помістили експонати під ці склепіння через чеснотливе бажання нести освіту в народ, щоб задовольнити платників податків із простолюду та вшанувати славні долі й прогрес? Та ні, Сен-Мартен-де-Шан був задуманий спершу як монастир, а відтак як революційний музей, як антологія найвигадливіших премудрошів; ці літаки, самохідні машини, електромагнітні скелети перебували тут, аби вести бесіду, суть якої досі залишалась для мене незбагненною.

* * *

І хіба я міг повірити, як лицемірно твердив мені каталог, що це чудове починання

було задумане добродіями з Конвенту, аби дати доступ масам до святині всіх мистецтв та ремесел, коли було так очевидно: сам задум і слова, що його описували, належали Френсісові Бекону, який змальовував ними Соломонів Дім у своїй Новій Атлантиді?

Хіба могло таке бути, що лише ми — я разом з Якопо Бельбо та Діоталлеві — відчували істину? Того вечора я, можливо, міг би дізнатися відповідь. Мені треба було якось залишитися в музеї після його зачинення і діждатися півночі.

Я не мав найменшого уявлення, куди Вони увійдуть, — я підозрював, що через каналізаційну мережу Парижа котрийсь із закутків музею каналом сполучений з якимось іншим закутком у місті, можливо, поруч із ПортСен-Дені, — але я знав напевно, що, вийшовши звідси, з того боку увійти я б не зміг. А тому мусив сховатись і залишитися всередині.

Я спробував позбутися почуття зачудування, викликаного цим місцем, і оглянути неф холодними очима. Тепер я вже не прагнув екзальтації, мені була потрібна інформація. Я подумав, що в інших залах буде важко сховатись від ока сторожів (перед зачиненням їм належить обійти зали, пильнуючи, чи не принишк десь злодій), а тут, у захищеному транспортними засобами нефі, можна було б чудово влаштуватись як пасажирові. Сховатись живим у якійсь мертвій машині. Ми вже грали у надто багато різних ігор, щоб не спробувати ще й цієї.

* * *

Ну ж бо, сміливіше, сказав я собі, не думай більше про Мудрість, проси допомоги в Науки.

2

У нас є різноманітні й дивовижні Годинники, й інші, які мають Навперемінний хід... У нас є також Доми обману чуттів, де ми успішно здійснюємо всякого роду Маніпуляції Фальшиві з'яви, Омани та Ілюзії... Все це, сину мій, багатства Дому Соломонового.

Francis Bacon, *New Atlantis*,
ed. Rawley, London, 1627, pp. 41 — 42

Я знову панував над нервами та уявою. Я мав розіграти це з іронією, так, як грав ще декілька днів тому, не втягуючись. Я перебував у музеї, й мені треба було поводитись вельми хитро і тверезо.

Я з надією поглянув на літаки наді мною: я міг би видертися в кабінку біплана і дождатися ночі, уявляючи, начебто я лечу над каналом Ла-Манш, наперед смакуючи нагородження орденом Почесного легіону. Марки автомобілів унизу відлунювались у мені солодкою ностальгією... "Іспано-сюїза" 1932 року, красива й привітна. Не годиться, бо занадто близько до каси, але я, можливо, зміг би обдурити службовця, якби постав перед ним у бриджах, даючи дорогу пані у кремовому костюмі, з довгим шарфом навколо тендітної шиї, в капелюшку дзвоноподібної форми на хлопчачій стрижці. "Сітроен" C6G 1931 року демонстрував себе лише в розрізі, добра модель для навчання, але як схованка сміховинний. Не могло бути й мови про парову машину Кюньо, схожу на велетенський казан чи виварку. Треба було поглянути праворуч, де вздовж стіни вишикувались старовинні велосипеди з великими квіткоподібними

колесами, *draisiennes* із пласкою, як у моторолерів, рамою, які навіювали думки про джентльменів у циліндрах, лицарів поступу, що чимчикують по Булонському Лісі.

Навпроти старовинних велосипедів — місткі, солідні кузови. Навряд чи підійде "панар-динавія" 1945 року, занадто відкрита й тісна у своїй аеродинамічній точеності, але напевно варто задуматися над високим "пежо" 1909 року, схожим на мансарду або альков. Якби я видерся всередину і занурився у шкіряні дивани, ніхто б не запідозрив мою присутність. Але піднятися туди було важко, один зі сторожів сидів якраз навпроти, на лавці, спиною до велосипедів. І ось бачу в уяві, як я, дещо скований пальтом з хутряним коміром, піднімаюсь на приступку, а він, у чоботях з високими халявами, тримаючи в руці берет із дашком, шанобливо відчиняє переді мною дверцята...

На мить я зосередив увагу на "обеїссанті" 1873 року, першому французькому екіпажеві на механічній тязі для дванадцяти пасажирів. Якщо "пежо" був помешканням, то цей був цілим палацом. Але годі було й думати підступитися до нього, не привернувши уваги загалу. Як важко заховатись, коли за схованки правлять картини на виставці.

Я ще раз обійшов залу: на цоколі заввишки майже два метри, задумана як ніс корабля з ростою, височіла статуя Свободи, *éclairant le monde* — освітлюючи світ. Усередині в ній крилося щось на зразок рубки, звідки крізь носовий ілюмінатор можна було оглянути діораму Нью-Йоркської бухти. Добрий спостережний пункт, коли надійде північ, адже із затінку можна буде окинути поглядом хори ліворуч і неф праворуч, а ззаду мене прикриватиме велика кам'яна статуя Грамма, розміщена у чомусь на зразок трансепта і звернена поглядом до інших коридорів. Але при повному освітленні чудово видно, чи є хтось у рубці, і тільки-но розійдуться відвідувачі, сторож, щоб мати чисте сумління, за звичкою відразу кине туди погляд.

Надто багато часу я не мав, о пів на шосту вже зачинають. Я поспішив ще раз оглянути Галерею. Жоден з моторів прихистку забезпечити не міг. Не годилися й здоровенні корабельні механізми праворуч, останки якоїсь поглинутої водами Лузітанії, ані велетенський газовий двигун Ленуара зі своїми найрізноманітнішими зубчастими колесами. І саме тепер, коли тьмяне світло водянисто цідилося крізь сірі вітражі, мене знову охопив страх перед перспективою залишитися між цими звірами, а потім, у темряві, при світлі електричного ліхтарика, побачити, як вони воскресають із мороку, сопучи важким, неначе з надр землі, подихом, з оголеними кістками та нутрощами, скрипучими й смердючими від оліїстої піни. Як мені вижити посеред цього непристойного видовища дизельних геніталій, турбінних піхв, неорганічних горлянок, які свого часу вивергали — і, може, цієї ночі вивергатимуть знову — полум'я, пару, свист, або ж мляво захурчать, наче жуки-олені, затріщать, як цикади, між цими скелетоподібними виявами чистої, абстрактної функціональності, роботами, здатними сплющувати, пиляти, зміщувати, розривати, нарізати, прискорювати, зіштовхуватися, захлинатися пальним, стогнати циліндрами, розчленовуватися, наче зловісні маріонетки, обертати барабани, змінювати частоти, перетворювати енергії, крутити

маховики? А якщо вони накинуться на мене, під'юджувані Володарями Світу, які покликали до життя ці непотрібні пристрої, ідоли господарів долішнього Всесвіту, щоб довести помилковість світотворення, — як мені тут вистояти, не похитнувшись?

Мені треба було піти собі, піти геть, все це божевілля, я встрявав у гру, яка звела з розуму Якопо Бельбо, я, прихильник недовірливості...

* * *

Не знаю, чи вчинив я слушно, залишившись того вечора. Інакше сьогодні я знав би початок, та не знав би кінця цієї історії. І не сидів би тепер самотньо тут, на цьому пагорбі, слухаючи, як далеко унизу, в долині, брешуть собаки, і не питав би себе, чи це справді кінець, чи кінець повинен ще настати.

* * *

Я вирішив іти далі. Я вийшов з церкви, звернувши поблизу статуї Грамма ліворуч, і рушив уздовж однієї з галерей. Я був у відділі залізниць, і різноколірні моделі локомотивів та вагонів здалися мені заспокійливими іграшками, шматками Бенгоді, Мадуродаму, Італії у мініатюрі... Я вже став звикати до цього чергування тривоги й певності, жаху й тверезості (хіба це не схоже на початок хвороби?) і сказав собі, що видива церкви мене так схвилювали тому, що я прибув сюди, зваблений сторінками Якопо Бельбо, які розшифрував ціною таких карколомних хитромудрощів, хоча й знав, що все це вигадки. Я, зрештою, був у музеї техніки. Я казав собі: ти у технічному музеї, це місце поважне, може, трохи й безглузде, але це царство нешкідливих мерців, розумієш, музей — це лише музей, нікого ще не пожерла Джоконда — андрогінна Медуза лише для естетів, і тим менш ймовірно, що тебе зжере машина Ватта, яка могла злякати лише аристократичних послідовників Осіана та неоготиків, і через це здається таким жалюгідним компромісом — чиста функціональність і коринфська елегантність, важільці і капітель, казан і колона, колесо і тимпан. Якопо Бельбо, хоч він і далеко, намагався втягти мене в цю божевільну гру, яка його занапастила. Треба, казав я собі, поводитись як науковець. Чи можливо, щоб вулканолог спалахнув, як Емпедокл? Щоб Фрейзер утік, зацькований, у ліс над озером Немі? Побудь трохи Семом Спейдом, гаразд? Ти повинен понишпорити по мілководдю, це твоє ремесло. Жінка, яка тебе обрала, зрештою повинна вмерти, і по змозі від твоєї руки. Прощавай, Емілі, це було чудово, але ти була роботом без серця.

* * *

А за галереєю транспортних засобів виднів портик Лавуазьє, звернений до широких парадних сходів, що вели до верхніх поверхів.

Ця гра вітрин обабіч, цей своєрідний алхімічний вівтар у центрі, ця літургія цивілізованої макумби XVIII сторіччя — все це аж ніяк не було наслідком випадкового розміщення, а символічною стратегією.

По-перше, море дзеркал. Коли бачиш дзеркало — цілком природно, ти хочеш побачити себе. А там ти себе не бачиш. Ти шукаєш себе, шукаєш свого місця у просторі, де люстро сказало б тобі: "Ти тут, і ти — це ти", і дуже страждаєш й метушишся, адже дзеркала Лавуазьє, опуклі чи ввігнуті, розчаровують і глузують із

тебе: відходячи назад, ти знаходиш себе, а потім ступаєш крок убік — і твоє відбиття зникає. Цей катоптричний театр був влаштований тут, аби відібрати в тебе будь-яку ідентичність і змусити тебе відчувати непевність щодо свого місця у просторі. Він нібито каже тобі: ти далеко не Маятник і навіть не перебуваєш на його місці. І ти відчуваєш непевність не лише щодо себе, а й щодо предметів, розміщених між тобою та іншим дзеркалом. Звичайно, фізика може сказати тобі, що саме відбувається й чому: ставиш увігнуте дзеркало, яке збирає промені, відбиті від предмета, — в цьому разі це лембик на мідній підставці, — і люстро відбиватиме промені, які падають на нього, таким чином, аби ти не побачив виразних обрисів предмета у дзеркалі, а відчув його поза дзеркалом як розпливчасту, перевернуту, завислу в повітрі примару. Звичайно, тільки-но ти ворухнешся, цей ефект зникає.

І тут раптом я побачив себе, перевернутого, в іншому люстрі.

Нестерпно.

Що хотів сказати Лавуазьє, на що натякали режисери Консерваторію? Магічні властивості дзеркал ми знаємо з арабського середньовіччя, від Альгазена. І варто було заходитись навколо Енциклопедії, Просвітництва, Революції, аби підтвердити, що досить вигнути поверхню дзеркала, аби опинитись в уявному світі? А хіба звичайне дзеркало не створює нам ілюзій? Хто він, той інший, навечно приречений бути шульгою, що дивиться на тебе щоранку, коли ти голишся? Чи варто було таких зусиль, щоб у цій залі сказати тобі лише це? Чи не було це сказано, аби ти здогадався по-новому поглянути на все інше — на вітрини, на інструменти, які нібито прославляють виникнення просвітницької фізики та хімії?

Захисна шкіряна маска для експериментів з кальцинації. Овва, та невже? Невже цей добродій біля свічок під дзвоном справді надягав отаку машкару каналізаційного щура, цей убір чужопланетного загарбника, лише для того, щоб не подразнювати собі очей? Oh, how delicate, doctor Lavoisier. Якщо ти хотів вивчати кінетичну теорію газів, навіщо тобі було так докладно відтворювати маленький еоліпіл, кулю з дзьобиком, яка, нагрівшись, обертається, випльовуючи пару, якщо перший еоліпіл був створений Героном в епоху Гнози як пристрій для побудови говірких статуй та інших чудес єгипетських жерців?

А яке було призначення апарата для вивчення гнильної ферментації, датованого 1789 роком, — вдалий натяк на сморідних покидьків Деміурга? Вербечка скляних рурок, які з утроби у формі бульбашки через підтримувані підпірками кулі та канали проходять між двома колбами, і серпантинами, які впадають у порожнечу, передають з одної колби в іншу якусь есенцію... Гнильна ферментація? Balneum Mariae, сублімація ртуті, mysterium conjunctionis, виробництво Еліксиру!

А машина для вивчення ферментації (знову) вина? Гра кришталевих арок, які біжать від одного атанору до іншого, виходячи з одного перегінного куба, щоб опинитися в іншому? А ці невеличкі окуляри, і мініатюрний пісковий годинник, і маленький мікроскоп, лінза; схожий на клинописний знак лабораторний ніжик, лопатка з важільцем виштовхування, скляне лезо, невеличкий тигель з

трисантиметрової вогнестійкої глини для створення гомункулусів завбільшки з гнома, безконечно мала утроба для наймініатюрніших клонувань, шкатулки з червоного дерева, наповнені маленькими білими пакетиками, схожими на облатки сільського аптекаря, загорненими у списані таємничими літерами пергаменти, з мінералогічними зразками (так нам кажуть), а насправді там фрагменти савану Василіда, ковчеги з крайньою плоттю Гермеса Трисмегіста; молоток оббивальника, довгий та тонкий, насправді призначений для того, щоб його ударом звітувати початок найкоротшого судного дня, аукціону квінтесенцій, що мав відбутися посеред Малого Народу Ельфів Авалону, чудернацький, крихтний апарат для аналізу продуктів згорання олій, скляні кульки, розміщені пелюстками чотирилисника, ще інші чотирилисники, сполучені між собою золотими рурками, тоді чотирилисники, сполучені з іншими кришталевими рурками, а ті — з мідним циліндром, а ще нижче — інший, прямовисний циліндр із золота та скла, й інші рурки, що ведуть униз, звисаючі відростки, тестикули, залози, нарости, чубчики... І це новітня хімія? І невже варто було гільйотинувати за це автора, коли все одно ніщо не виникає і ніщо не знищується? Чи його вбили, аби він не міг говорити про ту істину, яку розкрило його лицемірство, як Ньютон, котрий попри все не переставав роздумувати про Кабалу та про якісну суть?

* * *

Зала Лавуазьє Консерваторію — це визнання, закодоване послання, короткий виклад усього Консерваторію, що глузує з зарозумілості новітнього розуму і шепоче про інші таємниці. Якопо Бельбо мав рацію, Розум помилявся.

Я поспішав, пора зачинення наближалася. Ось і метр, кілограм та всі одиниці, фальшиві запоруки Гарантії. Я дізнався від Альє, що секрет пірамід розкривається, якщо розрахунки робити не у метрах, а в стародавніх ліктях. Ось арифметичні машини, позірний тріумф кількісного, а насправді благовість окультних властивостей чисел, повернення до джерел Нотарікону равинів, що тікали рівнинами Європи. Астрономія, годинники, автомати. Горе мені, якщо я зупинюся між цими новими одкровеннями. Я проникав у серцевину якогось таємного донесення у формі раціоналістичного Theatrum. Мерщій, мерщій; згодом, між годиною зачинення та північчю, я зможу роздивитися всі ці предмети, які у навскісному світлі заходу сонця набували своєї справжньої подоби постатей, а не інструментів.

Швидше; я минаю зали ремесел, енергії, електрики, у вітринах яких я й так не зміг би заховатися. В міру того як переді мною відкривалося значення цієї низки зал, мене охоплював страх, що я не встигну знайти схованку, аби бути присутнім на нічному виявленні їхнього таємного призначення. Тепер я вже мчав, наче зацькований, — зацькований годинником і жаским просуванням цифр уперед. Земля невблаганно оберталася, година наближалася, ще трохи — і мене виженуть.

* * *

І тоді, перетнувши галерею електричних пристроїв, я досяг невеличкої зали скла. Яка нелогічність розпорядилася, щоб поряд із найпередовішими, найдорожчими витворами сучасної винахідливості тут знайшовся закуток, присвячений практикам,

відомим ще фінікійцям тисячоліття тому? У цій залі все перемішалося, тут китайська порцеляна та андірогінні вази Ляліка сусідували з керамікою, майолікою, фаянсом, муранським склом, а в глибині, у величезному футлярі, в натуральну величину — тривимірний лев, що вбиває змія. Позірною причиною його присутності було те, що вся група була виконана у скляній пасті, проте повинна бути інша, символічна причина. Я пробував згадати, де я міг уже бачити цей образ. Пізніше я згадав. Деміург, огидний продукт Софії, перший архонт, Ялдаваоф, відповідальний за світ та за його радикальну хибу, мав форму змія і лева, а його очі палали вогняним світлом. Може, весь Консерваторій був віддзеркаленням того мерзенного процесу, внаслідок якого Огдоада, у повноті своєї первісної основи, Маятника, та в сяйві Плероми, з еона в еон розшаровується, і все перетворюється у космічне царство, де панує Зло. Але в ту мить цей змій і цей лев говорили мені, що моя подорож утаємничення — на жаль, а *retour* — вже закінчується, і невдовзі я побачу світ не таким, яким він повинен бути, а таким, яким він є насправді.

І дійсно, я помітив у правому кутку, навпроти вікна, рубку з перископом. Увійшовши туди, я опинився перед схожою на капітанський місток скляною плитою, на якій побачив миготливе, наче фільм, дуже розпливчате зображення якоїсь міської вулиці. Тоді я зрозумів, що зображення спроектоване іншим екраном, розміщеним у мене над головою, де воно здавалося перевернутим догори ногами, і цей другий екран був окуляром примітивного перископа, зробленого з двох скріплених під тупим кутом великих коробок, причому довша коробка висувалася, неначе труба, поза рубку, над моєю головою і за моєю спиною, сягаючи верхнього вікна, де вона, звичайно ж, завдяки внутрішній грі лінз, яка давала їй великий кут зору, ловила зовнішні образи. Прикинувши відстань, яку я пройшов, піднімаючись, я збагнув, що перископ дозволяв мені бачити зовнішній простір так, немовби я дивився крізь верхні вітражі абсиди Сен-Мартена, — немовби то було останнє видіння шибеника, що висить на Маятнику. Коли мої очі пристосувалися до цього тьмяного зображення, я побачив вулицю Вокансон, на яку виходили хори, і вулицю Конте, що була уявним продовженням нефа. Вулиця Конте виходила на вулицю Монгольф'є ліворуч і на вулицю Тюрбіґо праворуч, на розі я бачив два бари, "Вік-енд" і "Ротонда", а навпроти — фасад з написом, який я ледве розібрав: LES CREATIONS JACSAM. Перископ. Не зовсім зрозуміло, чому він у залі скляних виробів, а не в залі оптичних приладів, либонь це знак того, що важливо, аби можна було виглянути назовні саме в цьому місці, при цьому кутові зору, але чому це так, я не міг збагнути. Чому ця позитивістична, жульвернівська усипальниця міститься саме тут, поруч із символічним закликком лева та змія?

У будь-якому разі, якби мені вистачило сили та відваги перебути тут ще кільканадцять хвилин, сторож, можливо, мене б не помітив.

* * *

Під водою я залишався, як мені здалося, дуже довго. Я чув кроки запізнілих відвідувачів, ходу останніх сторожів. Мені кортіло скрутитися калачиком під капітанським містком, щоб певніше уникнути можливого випадкового погляду, але

зрештою я стримався, адже, залишившись стояти, я завжди міг би, якби мене помітили, вдати заглибленого у споглядання відвідувача, що затримався помилуватись цим чудом.

Невдовзі після цього погасло світло і залу огорнула напівтемрява, рубка стала не такою темною, ледь освітлена екраном, у який я втупився поглядом, адже він був моїм останнім зв'язком зі світом.

Обережність вимагала, щоб я навстоячки, а якби заболіли ноги — то навпочіпки, чекав принаймні протягом двох годин. Година зачинення для відвідувачів не збігається з часом відходу службовців. Мене лякала перспектива прибирання: а що як зараз почнуть прибирати всі зали, п'ядь за п'яддю? Тоді я подумав, що, оскільки вранці музей відчиняється пізно, прибиральники напевно працюватимуть при денному світлі, а не увечері. Саме так, очевидно, воно й було, принаймні у верхніх залах, бо я не чув більш нікого. Лише якийсь далекий гул, якийсь ляскучий гриміт, можливо, двері, що зачинялися. Я повинен був залишатись у нерухомості. У мене буде досить часу, щоб дістатися до церкви між десятою та одинадцятою, може, й пізніше, адже Володарі прийдуть лише близько півночі.

У цю мить із кав'ярні "Ротонда" виходила група молоді. Одна з дівчат пройшла вулицею Конте і звернула на вулицю Монгольф'є. То був не дуже людний район, чи витримаю я, година за годиною спостерігаючи цей прісний світ у себе за спиною? Але якщо перископ саме тут, чи не мав би він надсилати мені повідомлення з якимось таємним значенням? Я відчував, як у мене з'являється позив справити малу потребу: треба про це не думати, все це від нервів.

Чого тільки не спадає на думку, коли припишкнеш, сховавшись сам-один у перископі. Так, мабуть, відчуває себе той, хто ховається у трюмі корабля, щоб емігрувати в далеку країну. І справді, моєю кінцевою метою мала бути статуя Свободи з діорамою Нью-Йорка. Можливо, мене охопить сонливість, може, це й на краще. Ні, я міг би прокинутись занадто пізно...

Найбільше я боявся наростання тривоги: коли наступає певність, що за мить ти закришиш. Перископ, заблокований на дні підводний човен; тобі здається, що навколо тебе вже плавають велетенські чорні рибини з морської безодні, але ти їх не бачиш, ти знаєш лише, що тобі бракує повітря...

Я кілька разів глибоко вдихнув повітря. Зосередитись. Єдине, що допоможе тобі в таку мить, це список із пральні. Повернутись до фактів, перелічити їх, вирізнити причини, наслідки. Я перебуваю в такому становищі з такої-то причини, а також ще й з іншої...

Мене охопили спогади, прозорі, чіткі, упорядковані. Спогади про останні божевільні три дні, а тоді — про минулі два роки, плуталися зі спогадами про попередні сорок літ, які я воскресив, гвалтуючи електронний мозок Якопо Бельбо.

* * *

Я віддаюся спогадам (і віддавався їм тоді), аби надати якогось сенсу безладові й хибності нашого створення. Зараз, як і того вечора у перископі, я зіщулююся в одній

віддаленій точці своєї душі, щоб витиснути з неї якусь історію. На зразок історії про Маятник. Це Діоталлеві сказав мені, що перша сфера — це Кетер, Вінець, джерело, первісна порожнеча. Вона створила спочатку одну точку, яка стала Думкою, де були накреслені всі форми... Вона була і не була, замкнена в імені й вислизаючи з нього, вона ще не мала іншого імені, окрім "Хто?", чистого бажання назватися... На початку вона накреслила знаки в аурі, і з її найпотаємніших глибин забило джерелом темне полум'я, наче туман без кольору, аби дати форму безформному, і як тільки воно почало розгортатися, у її центрі утворилося джерело вогняних язиків, які виливалися, щоб освітити нижчі сфірот, додолу, аж до Царства.

Але, можливо, у такому цімцумі, у цій схованці, у цій самотності, твердив Діоталлеві, вже була обіцянка повернення.

2. ХОХМА

3

Во благо тихі ангели часто набувають і являють нам, смертним, видіння, знаки, образи й голоси чарівні й незрозумілі, що не мають для нас сенсу через невідому мову (незвичну для нас), і це призводить до великого подиву й навіть захвату нашого розуму, який намагається все те працелюбно зрозуміти, і так породжується ще більша пошана й любов до них самих (тобто — до ангелів).

Johannes Reuchlin, *De arte cabalisiica*, Hagenhau, 1517, III

Це було два дні тому. Того дня я ніжився в ліжку, не наважуючись підвестися. Я приїхав попереднього попудня і зателефонував до видавництва. Діоталлеві все ще був у лікарні, а Гудрун не сказала мені нічого оптимістичного: все так само, тобто погано. Я не наслідювався піти відвідати його.

Щодо Бельбо, то його в офісі не було. Гудрун сказала, що він повідомив по телефону, що мусить виїхати через сімейні причини. Які сімейні причини? Дивне те, що він забрав текстовий процесор — Абулафію, як він тепер його називав — разом із принтером. Гудрун сказала, буцім він забрав його додому, щоб закінчити якусь роботу. Навіщо такий клопіт? Хіба він не міг писати в офісі?

Я відчував себе сиротою. Лія з дитиною повернуться лише наступного тижня. Попереднього вечора я заскочив був до Піладе, але не застав там нікого.

Мене розбудив телефон. То був голос Бельбо, змінений відстанню.

— Ну що там? Звідкіля телефонуєте? Я вже вирішив, що ви загубились у Лівії, в районі одинадця...

— Не жартуйте, Казобоне, це серйозно. Я в Парижі.

— У Парижі? Хіба не я повинен був туди поїхати? Це ж я повинен був відвідати Консерваторій!

— Не жартуйте, повторюю. Я в кабіні... ні, в якомусь барі, словом, не знаю, чи зможу довго говорити...

— Якщо у вас немає жетонів, замовте розмову на виплат. Я чекатиму.

— Це не питання жетонів. Я потрапив у халепу. — Він почав говорити швидко, щоб не дати себе перебити: — План. План справді існує. Ради Бога, не кажіть мені того, що

я знаю й сам. Мене шукають.

— Але хто? — Я все ще нічого не міг зрозуміти.

— Тамплієри, хай йому біс, Казобоне, я знаю, ви не захочете повірити, але все виявилось правдою. Вони гадають, що карта у мене, мене загнали в пастку, примусили поїхати до Парижа. Вони хочуть, щоб у суботу опівночі я був у Консерваторії, в суботу — розумієте — у ніч проти святого Івана... — Він говорив безладно, і я погано його розумів. — Я не хочу туди йти, намагаюся втекти, Казобоне, вони мене вб'ють. Ви повинні попередити Де Анджеліса — ні, Де Анджеліс тут нічого не зарадить — ніякої поліції, ради Бога...

— Тоді що?

— Не знаю, прочитайте дискети в Абулафії, останніми днями я ввів туди все, також і те, що трапилось протягом останнього місяця. Вас не було, я не знав, кому розповісти, і писав три дні й три ночі... Послухайте, йдіть в офіс, у шухляді мого бюро є конверт із двома ключами. Той більший не потрібний, це ключ від мого сільського будинку, а менший — від помешкання в Мілані, йдіть туди і прочитайте все, тоді вирішуйте або, може, ми ще поговоримо, Боже мій, не знаю, що й робити...

— Гарзд, прочитаю. Але де я вас тоді знайду?

— Не знаю, я тут щодня переїжджаю з готелю до готелю. Скажімо, ви зробите все сьогодні і тоді завтра вранці зачекаєте у мене вдома, я спробую зателефонувати, якщо зможу. Боже мій, пароль...

Я почув галас, голос Бельбо наближався і даленів, лунаючи з різною гучністю, наче хтось намагався вирвати у нього слухавку.

— Бельбо! Що трапилось?

— Мене знайшли, пароль...

Сухий тріск, наче постріл. Мабуть, слухавка впала і вдарилась об стіну або об поличку під телефонним апаратом. Якась шамотня. Тоді клацнула повішена слухавка. Це зробив, звичайно, не Бельбо.

* * *

Я відразу пішов під душ. Мені треба було прокинутись. Я не розумів, що діялося. План існує? Яке безглуздя, це ж ми самі його вигадали. Хто схопив Бельбо? Розенкройцери, граф Сен-Жермен, Охрана, Лицарі Храму, асасини? Тут усе було можливе, оскільки все було неймовірне. Цілком може бути, що він з'їхав із глузду; останнім часом він був такий напружений, я не розумів, чи це через Лоренцу Пеллегріні, чи його все більше зачаровувало власне творіння — втім, План був спільний, мій, його, Діоталлеві, але саме він, здавалося, був найбільше ним захоплений, і це вже не скидалось на гру. Даремно робити інші припущення. Я пішов до видавництва, Гудрун зустріла мене їдким зауваженням, що вся робота у видавництві тепер лежить на її плечах, я поквапився до кабінету, знайшов конверт, ключі й помчав до помешкання Бельбо.

* * *

Запах затхлості, прогірклих недопалків, повсюди переповнені попільнички,

умивальник у кухні повний брудних тарілок, смітник напханий розтебленими бляшанками. У кабінеті на полиці — три порожні пляшки з-під віскі, у четвертій ще залишилось на два пальці спиртного. Це було помешкання людини, яка провела останні дні, не виходячи, абияк споживаючи їжу, працюючи в шаленому ритмі, наче наркоман.

Всього було дві кімнати, заповнені книгами, складеними купами в кожному куті, полиці стелажів теж угиналися під їхньою вагою. Я відразу помітив стіл з комп'ютером, принтер, коробки з дискетами. Декілька картин на небагатьох місцях на стіні, не зайнятих стелажми, а прямо навпроти стола — гравюра XVII століття, репродукція, старанно оправлена в раму, алегорія, якої я не помітив місяць тому, коли піднявся сюди, щоб випити пива, перш ніж вирушити у відпустку.

На столі — фото Лоренци Пеллегріні з присвятою, написаною крихітними, дещо дитячими літерами. Було видно лише обличчя, але погляд, сам погляд вселяв у мене неспокій. Інстинктивно, з делікатності (чи ревностів?) я обернув фото, не читаючи присвяти.

Там було декілька тек. Я пошукав чогось цікавого, але то були лише роздруківки кошторисів видавничих проектів. Посеред цих документів я знайшов, однак, роздруківку одного файла, який, судячи з дати, стосувався, очевидно, перших спроб із текстовим процесором. І справді, він називався Абу. Я пригадав собі майже дитячий ентузіазм Бельбо, бурчання Гудрун, іронію Діоталлеві, коли Абулафія вперше з'явився у видавництві.

Ім'я "Абу" було, безперечно, особистою відповіддю Бельбо на докори на його адресу, студентською розвагою, забавою неофіта, але воно красномовно свідчило про ту пристрасть до комбінацій, з якою Бельбо підступав до комп'ютера. Хоча зі своєю блідою посмішкою він завжди твердив, що відколи виявив, що не може бути головним героєм, він вирішив стати проникливим глядачем, — даремно писати, якщо нема на те серйозної причини, краще переписувати книги інших, саме це робить добрий редактор у видавництві, — у цій машині він знайшов щось на зразок наркотика, його пальці бігали по клавіатурі, наче він, не боячись осуду, імпровізував на тему *Petit Montagnard* на старому домашньому фортепіано. Він не мав наміру творити: писання сповнювало його жахом, він знав, що це не творчість, а випробування ефективності електронного мозку, звичайні справи. Але, забуваючи про фантоми, які зазвичай переслідували його, він знайшов у цій грі змогу виразити властиве п'ятдесятилітній людині друге юнацтво. У кожному разі його природний песимізм, його нелегкі порахунки з минулим якимось чином розчинялися у бесіді з неорганічною, предметною, слухняною, безвідповідальною пам'яттю на транзисторах, настільки по-людському нелюдською, що вона давала йому змогу не відчувати свого звичного незадоволення існуванням.

FILENAME: ABU

Ох, який чудовий пізньолистопадовий ранок, на початку було слово, заспівай мені, богине, про Пеліда Ахілла, дам, кавалерів, зброю, кохання. Крапка і воно само починає новий абзац. Пробуй, пробуй, пробуй, *parakalo*, *parakalo*, маючи відповідну програму,

можеш робити навіть анаграми, якщо ти написав цілий роман про героя-конфедерата на ймення Рет Батлер та химерну панночку, яку звали Скарлет, і починаєш відчувати докори сумління, тобі треба всього лиш їдати команду, і Абу замінить всіх Ретів Батлерів на князя Андрія, а всіх Скарлет — на Наташу, Атланту — на Москву, і ти написав "Війну і мир".

Абу зараз зробить одну річ: я надрукую цю фразу, дам Абу наказ замінити кожне "а" на "акка" і кожне "о" на "улла", і внаслідок одержимо речення майже фінською мовою.

Аккабу закарарказ зрулаккабить уллаккадну річ: я накардукую цю фракказу, даккам Аккабу накаркаказ закармінити кулаккажне "акка" накар "аккарка" і кулаккажне "уллакка" накар "уллакка", і внаслідок уллаккадержимулакка речення маккайже фінськулаккаю мулаккавулаккаю.

Яка радість, яке запаморочення від відмінностей, о мій ідеальний читачу/писарю, охоплений ідеальним безсонням, о поминки фіннегана, о граціозна й доброзичлива тварина. Він не допомагає тобі думати, але допомагає тобі, бо ти мусиш думати за нього. Абсолютно духовна машина. Пишучи гусячим пером, мусиш шкрябати по засмальцьованому папері й щоразу вмочати перо в чорнило, думки набігають одна на одну і зап'ястя не встигає за ними; коли друкуєш на друкарській машинці, літери набігають одна на одну, і ти не можеш продовжувати зі швидкістю своїх нервових імпульсів, а лише у неповороткому темпі механіки. А от з ним (з нею?) пальці фантазують, розум легко торкається клавіатури, тебе вже несуть золотисті крила і зрештою ти з першої спроби можеш зосередитися на погляді суворого критичного розуму на щастя.

Осбь щро я зтроблю тепьр, вмзьмує цмй набмр ормфографічних хмиер іт наюкду машинім скоппіювмти йоого ізаписати уц тивмчасовійф памйяті, ат тодн зновгу витгти йогго зм цьолго лімбу назавд на екрн як провдовження йогго ссамго.

Оце я писав наосліп, а тепер узяв цей набір орфографічних химер і наказав машині повторити цю помилку як продовження її самої, але в копії я все виправив, і нарешті фраза видається цілком зрозумілою, бездоганною, і так зі сміття я вибрав Чисте Зерно.

Покаявшись, я міг викинути першу фразу: але я залишаю її, аби лиш показати, як на цьому екрані можуть співіснувати "є" і "повинно бути", випадковість і необхідність. Але я міг би забрати цю недоладну фразу лише з видимого тексту, а не з пам'яті, зберігаючи таким чином архів своїх метаморфоз і позбавляючи всеїдних фрейдистів та віртуозів текстових варіантів задоволення від здогадів, їхнього хліба й академічної слави.

Це краще, ніж справжня пам'ять, адже остання ціною важких зусиль вчиться пам'ятати, але не забувати. Діоталлеві сефардично шаленіє від вигляду палаців з парадними сходами, зі статуєю воїна, який вчиняє жахливий злочин над безборонною жінкою. А далі — коридори з сотнями кімнат, у кожній зображення якогось незвичайного явища, миттеві з'яви, тривожні події, ожилі мумії, і до кожного образу, о вікопомна, ти приєднуєш думку, категорію, елемент космічного облаштування, якийсь

силогізм чи нечуваний сорит, ланцюги максим, наміста гіпалагій, троянди зевгм, танці *hysteron proteron* , декларативні *logoi* , ієрархії *stoicheia* , процесії рівнодень та паралаксів, гербарії, генеалогії гімнософістів — і так далі у безмежжя — о Раймундо, о Камілло, вам досить було повернутися в думках до ваших візій — і ви одразу відтворювали великий ланцюг буття, *in love and joy* , адже все те, що у Всесвіті розчленовується, у вашій голові вже об'єдналося в одному томі, а Пруст міг би викликати у вас лише посмішку. Але тоді, коли ми з Діоталлеві задумували створити *ars oblivionalis*, нам не вдалося знайти правил забування. Все даремно, можна податися на пошуки втраченого часу, йдучи за живими слідами, як Хлопчик-Мізинчик у лісі, але знайденого часу навмисне стерти не можна. Хлопчик-Мізинчик завжди повертається, наче ідея-фікс. Науки забуття не існує, ми все ще захрясли у випадкових природних процесах — мозкових пошкодженнях, амнезії чи таких кустарних практиках, як наркотики, алкоголь, забуття сном чи самогубство.

А от Абу може дозволити тобі певні локальні самогубства, тимчасову амнезію, безболісну втрату мови.

* * *

Де ж ти була вчора ввечері, Л

Отож-бо, нескромний читачу, ти ніколи цього не знатимеш, але цей обрубаний рядок, який виходить у порожнечу, був початком довгої фрази, яку я справді написав, але потім мені захотілось її не написати (і навіть не подумати), бо мені хотілося б, аби те, що я написав, ніколи не відбулося. Вистачило одної команди — і по фатальній та недоречній фразі розпливлась молочна піна, я натиснув на "витерти", і пссст — все зникло.

Але це ще не все. Трагедія самовбивці в тому, що, тільки-но вистрибнувши з вікна, між сьомим і шостим поверхом він передумує: "Ех, якби я міг повернутися назад!" Та ба. На жаль, неможливо. Геп. А от Абу милостивий, дає тобі можливість каяття, я міг би ще відтворити свій зниклий текст, якби вчасно надумав і натиснув клавішу відновлення. Яка полегкість. Мені варто лише усвідомити, що якби я захотів, то міг би пам'ятати — і я миттю все забуваю.

Я більше ніколи не ходитиму від бару до бару, дезінтегруючи чужопланетні космічні кораблі трасуючими патронами, аж поки чужопланетний монстр не дезінтегрує мене. Тут краще, тут ти дезінтегровуєш думки. Це галактика з тисяч, десятків тисяч і мільйонів астероїдів, всі в один ряд, білі чи зелені, і їх творцем є ти. *Fiat Lux* , Великий вибух, сім днів, сім хвилин, сім секунд — і в тебе перед очима народжується Всесвіт у вічній плинності, де нема навіть точних космологічних ліній і часових пут, не кажучи вже про *numerus Clausius*, тут можна йти назад навіть у часі, літери виникають і знову мляво відпливають, вони виринають з ніщоти і слухняно туди повертаються; одержавши наказ, вони розчиняються і, перетворившись знову на гектоплазму, повертаються до свого природного середовища; це підводна симфонія м'яких з'єднань і розривів, драглистий танець комет-автофагів, як щука у Жовтому Підводному Човні, натискаєш пучкою пальця на клавішу — і непоправне починає

зсуватись назад, до кровожерного слова, зникає у його пащі, воно всмоктує — сьорб — і настає темрява, а якщо ти не зупинишся, воно пожере само себе і розтовстіє від свого неіснування, як чорна діра.

А якщо ти пишеш те, чого пристойність не схвалює, можна все скинути на дискету, а на неї ставиш пароль, і ніхто більше не зможе цього прочитати; дуже зручно для таємних агентів — пишеш донесення, запам'ятовуєш і ховаєш на дискеті, тоді дискету до кишені — і пішов собі, посвистуючи, і навіть Торквемада не зможе ніколи дізнатися, що ти там написав, це знаєш лише ти і він (Він?). Припустімо навіть, що тебе катують, ти вдаєш, ніби здаєшся і хочеш набрати пароль, а насправді натискаєш таємну клавішу і донесення більше не існує.

Ех, я написав щось, помилково ворухнув пальцем — і все зникло. Що ж то було? Не пам'ятаю. Я знаю лише, що це не було жодне Донесення. Але хтозна, що буде далі.

4

Той, хто намагається проникнути у Трояндовий Сад Філософів, не маючи ключа, подібний до людини, яка пробує ходити без ніг.

Michael Maier, Atalanta Fugiens,
Oppenheim, De Bry, 1618, символ XXVII)

Видрукуваного більше не було нічого. Я мусив шукати на дискетах комп'ютера. Вони були поскладані за номерами, і я подумав, що варто почати з першої. Але Бельбо говорив про пароль. Він завжди ревниво охороняв таємниці Абулафії.

І справді, не встигла машина завантажитись, як з'явився напис, який запитував: "Знаєш пароль?" Без наказового способу, Бельбо був людиною вихованою.

Машина не схильна поступатися, вона знає, що повинна одержати пароль, а поки його не одержить, мовчить. Проте вона ніби каже мені: "Авжеж, усе те, що ти хочеш знати, тут, у моєму животі, та шкребися, шкребися, старий кроте, цього ти ніколи не дістанеш". Ми ще побачимо, сказав я собі, ти так любив гратися з Діоталлеві у перестановки, ти був Семом Спейдом видавництва, як сказав би Якопо Бельбо: знайди сокола.

* * *

У Абулафії пароль міг складатися з семи літер. Скільки перестановок можна зробити з семи літер алфавіту, що складається з двадцяти п'яти літер, враховуючи також повторення, адже ніде не сказано, що пароль не може звучати cadabra? Мені десь траплялася ця формула, результат становить десь близько шести мільярдів із чимось. Навіть маючи гігантську обчислювальну машину, здатну робити мільярди перестановок, по мільйонові за секунду, все ж доведеться вводити їх одна за одною в Абулафію, щоб перевірити, а я знав, що Абулафії потрібно близько десяти секунд, щоб запитати, а потім перевірити пароль. Отже шістдесят мільярдів секунд. Якщо у році трохи більше тридцяти одного мільйона секунд, заокруглимо до тридцяти, то час, необхідний для цього, становитиме близько двох тисяч років. Непогано.

Треба і далі робити здогади. Яке слово могло спасти на думку Бельбо? Передовсім, чи це був пароль, який він встановив на самому початку, тільки-но почав застосовувати

комп'ютер, чи він вигадав новий і замінив ним старий останніми днями, коли усвідомив, що дискети містять вибуховий матеріал і що, принаймні для нього, гра перестала бути грою? Це були б дві різні речі.

Краще зупинитись на другій гіпотезі. Бельбо почуває себе зацькованим Планом, починає ставитися до нього серйозно (адже саме це він дав мені зрозуміти по телефону), і тоді вигадує якесь слово, пов'язане з нашою історією.

А може, ні: слово, пов'язане з Традицією, могло б спасти на гадку також і їм. Навіть я подумав, що хтось, чи Вони не увійшли до помешкання раніше від мене, може, Вони скопіювали дискети і в цю хвилину випробовують всі можливі комбінації десь у віддаленій місцині. На верховному комп'ютері у якомусь карпатському замку.

Які дурниці, сказав я собі, це не ті люди, які б рахували, вони пробували б застосувати Нотарікон, Гематрію, Темуру, ставлячись до дискет, як до Тори. І це забрало б їм стільки часу, скільки минуло з часу написання Сефер Йецири. Однак цей здогад не слід відкидати. Вони — якщо Вони існують — черпали б натхнення у кабалістиці, і якщо Бельбо переконався, що Вони існують, він теж пішов би по такому шляху.

Про всяк випадок я випробував десять сфірот: Кетер, Хохма, Біна, Хесед, Гвура, Тіферет, Нецах, Ход, Ёсод, Малхут, а на додачу спробував Шехіну... Звичайно, нічого не сталося, це було перше, що спало б на думку будь-кому.

І все ж пароль повинен бути чимось очевидним, що приходить у голову саме собою, адже коли працюєш над якимось текстом так одержимо, як працював, очевидно, Бельбо протягом останніх днів, неможливо втекти від теми, якою живеш. Зовсім не людському було б, якби він шаленів через План, а тут йому приходить у голову Лінкольн чи Момбаса або ще щось подібне. Це повинно бути щось пов'язане з Планом. Але що?

Я спробував залізти у шкуру Бельбо, який пишучи, судомно палив, і пив, і оглядався навколо. Я пішов до кухні, щоб налити собі останню краплю віскі в єдину чисту склянку, яку знайшов, повернувся до комп'ютера і, спираючись об спинку стільця, поклавши ноги на стіл, почав пити маленькими ковтками (хіба не так робив Сем Спейд — ні, мабуть ні, може, це був Марлов?), окидаючи поглядом кімнату. Книги були занадто далеко, і я не міг розібрати назв на їхніх корінцях.

Я востаннє ковтнув віскі, заплющив очі, знову розплющив їх. Переді мною красувалася гравюра XVII століття. То була типова розенкройцерська алегорія того періоду, багатого на закодовані послання в пошуках членів Братства. Очевидно, вона зображувала Храм Рози і Хреста, і було видно вежу з банею, відповідно до іконографічної моделі доби Відродження, християнської та єврейської, згідно з якою Єрусалимський Храм відтворювався на зразок мечеті Омара.

Краєвид навколо вежі був неспівмірний і неспівмірно залюднений, як це буває на ребусах, де видно палац, жабу на першому плані, нав'юченого мула та короля, який одержує від пажар дар. Тут унизу ліворуч був зображений вельможа, що з'являвся в отворі колодязя, висячи на колесі, вісь якого через якісь абсурдні корби, крізь кругле

вікно була прикріплена до якоїсь точки всередині вежі. У центрі містився лицар і перехожий, праворуч — прочанин на колінах, який тримав великий якір, наче патерицю. З правого боку, майже навпроти вежі, височіла гора, круча, з якої падав якийсь персонаж зі шпагою, а з протилежного боку, в перспективі — Арарат, на вершині якого сів на мілину Ковчег. У верхніх кутах видніли дві хмари, кожна освітлена зіркою, що кидала на вежу розсіяні промені, вздовж них колихалися дві постаті — гола людина, оповита кільцями змія, і лебідь. У верхній частині, в центрі знаходився німб, над яким висіло слово *ogiens* у переплетінні з єврейськими письменами, з яких виростала Божа рука, що підтримувала мотузкою вежу.

Вежа рухалася на колесах, її основа була квадратовою, вона мала вікна, двері, з правого боку підйомний міст, тоді щось на кшталт галереї з чотирма спостережними баштами, на кожній з яких стояв озброєний воїн зі щитом (прикрашеним єврейськими літерами), який махав пальмовою гілкою. Але було видно лише трьох воїнів, про четвертого можна було здогадуватися — він був схований за масою восьмикутної бані, над якою височіла ще одна баня, теж восьмикутна, звідки стирчала пара великих крил. Вище зносилася нова баня, менша, з чотирикутною баштою, з відкритими арками, спертими на тонкі колони; всередині було видно дзвін. І нарешті остання невелика чотирисклепінчаста баня, до якої була прикріплена мотузка, підтримувана Божою рукою. Обабіч бані — слово *Fa/ma*, над банею — картуш *Collegium Fraternitaois*.

Чудернацтва на цьому не закінчувались, бо з інших двох круглих вікон вежі виглядали: ліворуч — величезна, непропорційна щодо інших постатей рука, що тримала меч, здавалося, вона належала якійсь крилатій істоті, замкненій у вежі, а праворуч — велика сурма. І знову сурма...

Мене зацікавила кількість отворів у вежі: занадто вже правильно розміщені на банях, обабіч основи вони були розміщені абияк. Вежу було видно лише на дві чверті, у прямокутній перспективі, і можна було собі уявити, що задля симетрії двері, вікна та стрільниці, що видніли з одного боку, були відтворені у тому самому порядку і з протилежного боку. Отже, чотири арки бані зі дзвоном, вісім вікон у нижній бані, чотири башти, шість отворів між східним і західним фасадами, чотирнадцять між північним та південним фасадами. Я зробив додавання: тридцять шість отворів.

Тридцять шість. Це число переслідувало мене вже понад десять років. Як і сто двадцять. Розенкройцери. Сто двадцять поділити на тридцять шість буде — до шостого знаку — 3,333333. Занадто досконало, але, може, варто спробувати. Я спробував. Усе марно.

Мені спало на думку, що, помноживши це число на два, можна приблизно одержати число Звіра — 666. Але й це припущення виявилось занадто фантастичним.

Раптом мене вразила центральна хмара, Божий престол. Єврейські літери було добре видно навіть з мого крісла. Але Бельбо не міг писати на Абулафії єврейськими літерами. Я приглянувся краще: звичайно, я їх знав, справа наліво, йод, ге, вав, ге. Ягве, ім'я Бога.

І починай комбінувати цим ім'ям, тобто YHWH, спершу ним самим, і досліджувати всі його комбінації, і викручувати й крутити ним, наче колесом...

Abulafia, Na'ayeh ha-Nefesh, Ms. Muenchen, 408

Ім'я Бога... Але ж так. Я пригадав першу розмову між Бельбо та Діоталлеві того дня, коли Абулафію встановили в офісі.

Діоталлеві, підкреслено поблажливий, стояв у дверях своєї кімнати. Поблажливість Діоталлеві була завжди образливою, але Бельбо, здавалося, сприймав її теж поблажливо.

— Воно тобі зовсім ні до чого. Ти ж не захочеш переписувати на ньому рукописи, яких не читаєш?

— Воно потрібне, аби класифікувати, упорядковувати списки, оновлювати каталоги. І я б міг написати щось своє, а не чуже.

— Але ж ти присягався, що нічого свого не напишеш.

— Я присягався, що не засмучу світ ще одним рукописом. Я сказав, що оскільки мені стало ясно, що в мені нема задатків для головного героя...

— ... ти будеш проникливим глядачем. Це я знаю. І що?

— А те, що навіть проникливий глядач, повертаючися з концерту, може наспівувати собі фразу з музичного твору. Це ж не означає, що він хоче диригувати у "Карнегі Холі"...

— Значить ти пробуєш наспівувати літературу, щоб переконатись, що не повинен писати.

— Це було б чесно.

— Ви так вважаєте?

Діоталлеві та Бельбо обидва були вихідці з П'ємонта і часто бесідували на тему тої властивої добрим п'ємонтцям здатності, яка дозволяла їм чемно тебе вислухати, дивлячись тобі у вічі, і сказати: "Ви так вважаєте?" тоном, що мав би виражати ввічливий інтерес, але насправді давав тобі відчуття, що ти є об'єктом глибокого несхвалення. На їхню думку, я був варвар і ці тонкощі мені недоступні.

— Варвар? — заперечував я. — Я народився у Мілані, але моя родина походить з Валь д'Аоста...

— Дурниці, — казали вони, — п'ємонтця відразу пізнати по його скептицизмі.

— Я скептик.

— Ні. Ви лише недовірок, а це зовсім інше.

Я знав, чому Діоталлеві не довіряв Абулафії. Він чув, що можна змінити порядок літер, так що текст може породити свою протилежність, погрожуючи неясними пророкуваннями. Бельбо намагався пояснити йому.

— Це гра у перестановки, — твердив він, — хіба це не зветься Темурою? Хіба не так робить побожний равин, щоб піднятися до Дверей Сяйва?

— Любий друже, — казав йому Діоталлеві, — тобі ніколи нічого не збагнути. Це правда, що Тора — я маю на увазі видиму Тору — лише одна з можливих перестановок літер вічної Тори, яку Бог створив і передав Адамові. І, переставляючи протягом

століть літери цієї книги, можна, нарешті, віднайти оригінальну Тору. Але не результат тут важливий. Важливий процес, вірність, із якою ти без кінця-краю крутиш молитовний і літературний млин, поступово відкриваючи істину. Якби ця машина відразу показала тобі істину, ти б її не впізнав, адже твоє серце не було б очищене тривалим запитуванням. І крім того, хіба це можливо тут, в офісі? Книгу слід шепотіти у крихітній хатині в гетто, де день за днем ти вчишся схилитися над нею і притискати руки до стегон так, щоб між рукою, яка тримає Книгу, і рукою, яка її гортає, майже не було вільного простору, а якщо ти слиниш палець, ти повинен підносити його до губ вертикально, наче кришачи прісний хліб, обережно, щоб не загубити й крихти. Слово слід споживати надзвичайно повільно, ти можеш розчинити і перекомбінувати його лише тоді, якщо воно тане у тебе на язичі, і треба стежити, щоб воно не бризнуло зі слиною тобі на каптан, адже якщо випарується одна літера, розривається нитка, яка повинна з'єднати тебе з вищими сферот. Саме цьому присвятив життя Аврагам Абулафія, тимчасом як ваш святий Тома щосили намагався знайти Бога, йдучи своїми п'ятьма стежками. Його Хохмат ха-Зеруф було водночас наукою комбінування літер і наукою очищення сердець. Містична логіка, світ літер і вир їхніх безконечних перестановок — це світ благословенний, наука комбінацій — це музика думки, але треба просуватися повільно, обережно, бо твоя машина замість екстазу може дати тобі марення. Чимало учнів Абулафії не зуміли стриматися на цьому найтоншому порозі, який відокремлює споглядання імен Бога від магічної практики, від маніпуляції іменами з метою зробити з них талісман, знаряддя панування над природою. І вони не знали, як не знаєш і ти — і не знає твоя машина, — що кожна літера пов'язана з певним членом тіла, і якщо ти змістиш якусь приголосну, не знаючи її сили, один із членів твого тіла може змінити своє розміщення або природу, і ти зостанешся люто скаліченим зовні на все життя, а всередині на всю вічність.

— Послухай, — сказав йому Бельбо цього ж дня, — ти мене не знеохотив, а навпаки, додав мені духу. Значить у мене тут є, покірний моїм наказам, як у твоїх друзів був Голем, мій особистий Абулафія. Я назву його Абулафією, для своїх — Абу. І мій Абулафія буде розважлишим і шанобливішим від твого. Скромнішим. Хіба проблема не в тому, щоб знайти всі комбінації імені Бога? Гаразд, заглянь у цей підручник, у мене тут невеличка програма на бейсику, щоб робити всі комбінації з чотирма літерами. Ніби навмисне зроблена для IHVN. Ось вона, хочеш, щоб я її запустив? — І він показав програму, яка для Діоталлеві справді виглядала кабалістикою:

```
10 REM anagrams
20 INPUT L$(1), L$(2), L$(3), L$(4)
30 PRINT
40 FOR 11=1 TO 4
50 FOR 12=1 TO 4
60 IF 12=11 THEN 130
70 FOR 13= 1 TO 4
80 IF 13=11 THEN 120
```

```

90 IF 13=12 THEN 120
100 LET I4=10-(I1+I2+I3)
110 LPRINT L$(I1);L$(I2);L$(I3);L$(I4)
120 NEXT I3
130 NEXT I2
140 NEXT I1
150 END

```

— Спробуй, коли воно зажадає у тебе input, напиши I, H, V, H і запусти програму. Може, ти розчаруєшся: адже можливих перестановок лише двадцять чотири.

— Святі Серафими! І навіщо тобі потрібні двадцять чотири імені Бога? Гадаєш, наші мудреці вже цього не зробили? Та прочитай тільки Сефер Йеціра, шістнадцяту главу четвертого розділу. А в них не було комп'ютерів. "Два Камені будують два Доми. Три Камені будують шість Домів. Чотири Камені будують двадцять чотири Доми. П'ять Каменів будують сто двадцять Домів. Шість Каменів будують сімсот двадцять Домів. Сім Каменів будують п'ять тисяч сорок Домів. А далі йди і думай про те, чого язик сказати і вухо почути не можуть". Знаєш, як це зветься нині? Факторіальне обчислення. А знаєш, чому Традиція попереджує тебе, що далі краще припинити? Тому що якби в імені Бога літер було вісім, комбінацій було б сорок тисяч, якщо десять — то три мільйони шістсот тисяч, а перестановок твого власного недостойного імені було б майже сорок мільйонів, і дякуй Богові, що у тебе немає другого імені, як у американців, а то ти дійшов би до більш як чотирьохсот мільйонів. І якби літер в імені Бога було двадцять сім, — адже єврейська абетка не має голосних, лише двадцять два звуки плюс п'ять варіантів, — його можливі імена виражалися б числом з двадцятьма дев'ятьма знаками. Але треба враховувати й повторення літер, бо не можна відкидати можливості, що ім'я Бога складатиметься з алефа, повтореного двадцять сім разів, і тоді факторіального аналізу тобі не вистачить і треба буде піднести двадцять сім до двадцять сьомого ступеня: і одержиш, гадаю, 444 мільярди мільярдів мільярдів мільярдів можливостей чи десь близько того, в кожному разі, число з тридцяти дев'яти знаків.

— Ти хитруєш, щоб справити на мене враження. Я теж читав твою Сефер Йеціра. Основних літер двадцять дві, і з них, лише з них Бог створив усе.

— Не треба прискіпуватись, адже в цьому порядку величин, якщо замість двадцяти семи у двадцять сьомому ступені візьмеш двадцять два у двадцять другому ступені, все одно у тебе вийде десь близько трьохсот сорока мільярдів мільярдів мільярдів. Яка різниця з людського погляду. Чи ти знаєш, що якби тобі довелося лічити один, два, три і так далі, по секунді на кожне число, то щоб дійти до мільярда, розумієш, заледве до мільярда, тобі потрібно було б тридцять два роки? Але все складніше, ніж ти думаєш, і Кабала не обмежується Сефер Йеціра. І я тобі кажу, що при належній перестановці літер Тори слід використовувати усі двадцять сім літер. Це правда, що якби при перестановках останні п'ять літер потрапили в тіло слова, вони перетворилися б у свій нормальний еквівалент. Але це не завжди так. У Ісайї дев'ять, шість, сім слово LMRBH, Lemarbah — який збіг, воно означає множити — написано з кінцевим мем усередині.

— Чому?

— Тому що кожна літера відповідає певному числу, а кінцеве мем відповідає шестистам. Тут діє не Темура, яка вчить тебе перестановкам, а гематрія, яка знаходить найвищі подібності між словом та його цифровою величиною. З кінцевим мем слово LMRBH дорівнює не 277, а 837, а отже, тотожне ThThZL, Thath Zal, що означає "той, хто щедро обдаровує". Отже, ти бачиш, що треба враховувати всі двадцять сім літер, бо важливий не лише звук, а й числове його значення. Тепер повернімося до моїх обчислень: комбінацій є понад чотириста мільярдів мільярдів мільярдів мільярдів. А знаєш, скільки часу потрібно, щоб випробувати їх усі, по одній за секунду, якщо є машина, звичайно, не така, як твоя, мала й недолуга, яка могла б це зробити? При одній комбінації за секунду потрібно сім мільярдів мільярдів мільярдів мільярдів хвилин, сто двадцять три мільйони мільярдів мільярдів мільярдів годин, трохи більше як п'ять мільйонів мільярдів мільярдів мільярдів днів, чотирнадцять тисяч мільярдів мільярдів мільярдів років, сто сорок мільярдів мільярдів мільярдів століть, чотирнадцять мільярдів мільярдів мільярдів тисячоліть. А якби у тебе була обчислювальна машина, здатна випробовувати мільйон комбінацій за секунду, подумати тільки, скільки часу ти б заощадив, — ця твоя електронна рахівниця впоралася б за чотирнадцять тисяч мільярдів мільярдів тисячоліть. Але насправді істинне ім'я Бога, таємне ім'я, таке ж довге, як сама Тора, і нема у світі такої машини, яка могла б вичерпати всі комбінації, адже Тора сама собою вже є плодом перестановки двадцяти семи літер з повтореннями, і мистецтво Темури каже тобі, що ти повинен переставляти не двадцять сім літер абетки, а всі знаки Тори, де кожен знак — це те саме, що окрема літера, навіть якщо він безмежну кількість разів з'являється на інших сторінках, тобто два ге в імені Ihvh трактуються як дві різні літери. Тому якщо ти хочеш вирахувати всі можливі перестановки всіх знаків цілої Тори, тобі не вистачить усіх нулів світу.

Пробуй, пробуй на цій твоїй бухгалтерській рахівниці. Така машина, звичайно, є, але її не виготовляють у твоїй Кремнієвій долині, це свята Кабала або Традиція, і равини вже століттями роблять те, чого не робить жодна машина і, сподіваюсь, не зможе зробити ніколи. Адже коли всі комбінації будуть вичерпані, результат повинен залишитись у таємниці, в кожному разі, Всесвіт припинить свій цикл — і ми безслідно спалахнемо у сліпучій славі великого Метатрона.

— Амінь, — сказав Якопо Бельбо.

Уже тоді Діоталлеві спонукував його до запаморочливих крайнощів, і мені слід було це врахувати. Скільки разів я бачив, як Бельбо в позаробочий час випробовував програми, що дозволяли йому перевіряти обрахунки Діоталлеві, аби показати йому, що його Абу принаймні говорив йому правду протягом декількох секунд, що дозволяло не рахувати вручну на пожовклому пергаменті, за допомогою допотопних цифрових систем, які, хтозна, чи знали бодай нуль. Все даремно, там, куди сягали його можливості, Абу теж відповідав експонентами, і Бельбо не вдавалося втерти Діоталлеві носа екраном, який до безмежжя виповнювався нулями, блідо імітуючи видовище

розмноження комбінаторних Усесвітів та вибуху всіх можливих світів...

* * *

Але тепер, після всього, що сподіялось, — а тут ще й оця розенкройцерська гравюра, — мені здавалося неможливим, аби Бельбо, шукаючи пароль, не повернувся до отих своїх вправ з ім'ям Бога. Але він повинен був оперувати такими числами, як тридцять шість або сто двадцять, якщо було слушне моє припущення, що ці числа його переслідували. Отже, він не міг комбінувати чотирма єврейськими літерами, адже, як він знав, Чотири Камені будують лише двадцять чотири Доми.

Він міг розіграти італійську транскрипцію, яка містить ще два голосні. Шість літер дають у розпорядження сімсот двадцять комбінацій. Тут будуть і повторення: але Діоталлеві ж сказав, що два ге можна вважати різними літерами. Він міг вибрати тридцять шосту або сто двадцяту комбінацію.

Я приїхав сюди об одинадцятій, а зараз була перша. Я повинен був написати програму для складання анаграм із шести літер, досить було змінити вже готову програму для чотирьох.

Я потребував свіжого повітря. Вийшовши з помешкання, я купив собі попоїсти й ще одну пляшку віскі.

Піднявшись у помешкання, я відклав бутерброди в куток і взявся до віскі, потім уклав дискету з бейсиком, склав програму для шести літер, — як звичайно, я робив помилки, тож це зайняло мені добрих півгодини, — але десь о пів на третю програма вже працювала, і на екрані перед моїми очима пропливло сімсот двадцять імен Бога.

Я взяв у руку аркуші, що вийшли з принтера, не розриваючи їх, наче питаючи поради в сувою оригінальної Тори. Я спробував ім'я номер тридцять шість. Повна темрява. Останній ковток віскі — і я непевними руками спробував ім'я номер сто двадцять. Нічого.

Мені захотілося померти. І все ж я був Якопо Бельбо, а Якопо Бельбо повинен був думати так, як думав я. Десь я, мабуть, помилився, помилився подурному, у якійсь дрібниці. Я був за крок від розв'язання, може, Бельбо, з причин, які мені поки що не вдавалося зрозуміти, рахував з кінця?

— Казобоне, дурню, — сказав я собі. — Звичайно, що з кінця. Точніше, справа наліво. Бельбо вніс у комп'ютер ім'я Бога, транслітероване латинськими літерами, з голосними, звичайно, але оскільки саме слово було єврейське, він написав його справа наліво. Він увів не слово IAHVEN, — як це я раніше не здогадався, — а HEVNAI. Звичайно, що в такому разі порядок перестановок зміниться.

Отже, мені треба було рахувати з кінця. Я знову спробував обидва імені.

Нічого не сталося.

Усе це невірно. Я вперто чіплявся за елегантну, але хибну гіпотезу. Таке може статися з кожним ученим.

Ні, не те що з кожним ученим. Будь з ким. Хіба ми не помітили ще місяць тому, що останнім часом вийшло принаймні три романи, головний герой яких шукав у комп'ютері імені Бога? Бельбо не повівся б так банально. А крім того, коли вибираєш

пароль, слід узяти щось таке, що легко згадати, що можна наклацати легко, майже інстинктивно. Уявіть собі, INVNEA! Йому б довелося застосувати до Темури Нотарікон і вигадати акростих, щоб запам'ятати пароль. Щось на зразок "Імельда Гідно Відімстила Прамову Екзекуцію на Автодафе..."

А крім того, чому Бельбо мав би думати по-кабалістичному, як Діоталлеві? Його переслідував План, а у План ми вклали стільки інших компонентів — Розенкройцери, Синархія, Гомункулуси, Маятник, Вежа, Друїди, Еннойя...

Еннойя... Я згадав Лоренцу Пеллегріні. Простягнувши руку, я обернув фото, від чого стримався був раніше. Я намагався позбутися настирливої думки, спогаду про той вечір у П'ємонті... Я наблизив фото до очей і прочитав присвяту. Вона говорила: "Адже я перша і остання. Я шанована й зненавиджена. Я свята і повія. Софія".

Цей напис був зроблений, мабуть, після вечірки у Рікардо. Софія, шість літер. А чому б не анаграмувати їх? Це я мислив викривлено. Бельбо кохає Лоренцу, він кохає її тому, що вона така, як є, а вона — це Софія, Мудрість; і подумати тільки, що вона, в цю хвилину, хтозна... Ні, все навпаки, Бельбо мислить ще викривленіше. Мені пригадалися слова Діоталлеві: "У другій ефірі темний Алеф перетворюється на Алеф світляний. З Темної Точки виринають літери Тори, приголосні становлять тіло, а голосні — подих, і разом вони супроводжують спів праведника. Коли мелодія знаків рухається, разом з нею рухаються приголосні та голосні. З них виникає Хохма, Мудрість, Знання, первинна ідея, в якій, наче в скрині, міститься все, готове розгорнутися у світотворенні. У Хохмі міститься сутність усього того, що настане потім..."

І хто ж був такий Абулафія, з його секретним резервом файлів? Скринею, що містила все те, що Бельбо знав чи гадав, що знав, його Софією. Він вибирає таємне ім'я, що править за ключ до глибин Абулафії, об'єкта — єдиного — його залицянь, проте, залицяючись до нього, він водночас думає про Лоренцу; він шукає слова, яке може завоювати Абулафію, але яке також може бути йому за талісман для завоювання Лоренци; він хотів би проникнути в серце Лоренци і зрозуміти його так, як він проникає в серце Абулафії, він хоче, щоб Абулафія був непроникний для всіх інших, як Лоренца непроникна для нього, він дурить сам себе, гадаючи, ніби оберігає, знає і здобуває таємницю Лоренци подібно до того, як володіє таємницею Абулафії...

Я вигадував собі пояснення і мав ілюзію, що воно слухне. Все як у Плані: я брав свої бажання за реальність.

Та що був п'яний, то знову сів за клавіатуру і вибив SOPHIA. Машина чемно перепитала мене: "Знаєш пароль?" Безмозка машино, ти не хвилюєшся навіть при думці про Лоренцу.

6

Худа Леон вдався до перестановок літер та складних варіацій і нарешті вимовив їм 'я, яке є Ключем,

Дверима, Луною, Господарем і Палацом...

Х. Л. Борхес, Голем

І тоді, з ненависті до Абулафії, на енке тупе запитання ("Знаєш пароль?") я відповів:

"Hi".

* * *

Екран почав заповнюватися словами, рядками, кодами, цілими водоспадами текстів.

Я відкрив таємницю Абулафії.

Мене так схвилювала перемога, що я навіть не запитав себе, чому Бельбо вибрав саме це слово. Тепер я знаю, і знаю, що у хвилину прояснення він зрозумів те, що зараз розумів я. Але у четвер я думав лише про те, що переміг.

Я пустився танцювати, плескати руками, співати переможну пісню. Відтак зупинився і пішов до ванної кімнати вмитися. Повернувшись, я поставив на друк спершу останній файл, написаний Бельбо перед його втечею до Парижа. А поки принтер невтомно таракотів, я пожадливо накинувся на їжу й знову налив собі віскі.

Коли принтер зупинився, я почав читати, і те, що я читав, уразило мене до краю; я ще не міг вирішити, що воно таке переді мною — незвичайні відкриття чи маячня? Що ж я, властиво кажучи, знав про Якопо Бельбо? Що я зрозумів у ньому за ті два роки, коли майже щодня працював з ним пліч-о-пліч? Наскільки я міг довіряти щоденникові людини, яка, згідно з її власним визнанням, писала за виняткових обставин, затуманена алкоголем, тютюном, страхом, позбавлена протягом трьох днів будь-якого контакту зі світом?

* * *

Була вже ніч, ніч проти двадцять першого червня. У мене сльозились очі. Від самого ранку я вдивлявся у цей екран і в крапчастий мурашник, що виходив з принтера. Чи правда те, що я прочитав, чи ні, все ж Бельбо сказав, що наступного ранку зателефонує. Мені слід було дождити тут. Мені паморочилось у голові.

Я пішов, хитаючись, у спальню і безсило впав одягнений на досі розстелене ліжко.

* * *

Десять близько восьмої я прокинувся з глибокого, в'язкого сну і спершу не усвідомлював, де перебуваю. На щастя, залишилась ще бляшанка кави, і я випив кілька чашок. Телефон не дзвонив, я не відважувався зійти вниз, щоб купити чогось, боючись, що саме в ті хвилини зателефонує Бельбо.

Я повернувся до комп'ютера і почав видруковувати інші дискети, у хронологічному порядку. Я виявив ігри, вправи, розповіді про події, про які я знав, але які, описані з погляду Бельбо, теж постали переді мною в іншому світлі. Я виявив шматки щоденника, визнання, літературні спроби, зафіксовані з гіркою дріб'язковістю людини, яка знає, що вони приречені на невдачу. Я знайшов нотатки, портрети знайомих мені осіб, але тепер вони постали переді мною з іншим обличчям — лиховіснішим, чи просто лиховіснішим став мій погляд, моє намагання скласти випадкові натяки в остаточну, страхітливую мозаїку?

Передовсім я знайшов цілий файл, де були зібрані лише цитати, взяті з книжок, прочитаних Бельбо останнім часом, я впізнавав їх з першого погляду, скільки подібних текстів ми перечитали за останні місяці... Вони були пронумеровані: всього сто

двадцять. Це число не було випадковим, а якщо й так, то цей збіг непокоїв. Але чому саме ці цитати, а не інші?

* * *

Зараз я перечитую тексти Бельбо і думаю про всю цю історію, яку вони нагадують мені, лише у світлі цього файла. Я перебираю ці витяги, немов намистини єретичного разка, усвідомлюючи, що, може, котрась із них могла стати для Бельбо сигналом тривоги, шляхом до порятунку.

Чи я вже більше не здатний відрізнити здорового глузду від некерованого розуму? Я намагався переконати себе, що моє нове трактування правильне, але хіба не цього ранку хтось сказав мені, і то був не Бельбо, що я несповна розуму?

* * *

Над обрієм, з-поза Брікко, повільно сходить місяць. Старий будинок заселений дивним шелестінням, може, то шашіль або миші, або ж привид Аделіно Канепи... Я не наважуюся перейти через коридор, сиджу в кабінеті дядька Карло і виглядаю у вікно. Час від часу виходжу на терасу, аби подивитись, чи не спинається хтось на пагорб. Мені здається, що я в якомусь фільмі, як це жахливо: "Вони надходять..."

* * *

І все ж у цю вже літню ніч пагорб здається таким мирним.

* * *

Куди багатшими на пригоди, непевними, божевільними були події, які я перебирав у своїй голові, щоб обдурити час і тримати себе в руках того вечора, від п'ятої до десятої, чекаючи навісності у перископі, повільно і м'яко, наче в афро-бразилійському ритмі, розминаючи ноги, щоб відновити кровообіг!

Я пригадував останні роки, віддаючись заколисливому чарові atabaques... Може, для того, щоб змиритися з відкриттям, що наші фантазії, які виникли як механічна гра, зараз, у цьому храмі механіки, перетворилися на ритуал, володіння, появу та панування Ешу?

* * *

Того вечора у перископі в мене не було жодного доказу, що те, що мені відкрилось у роздруківках, правда. Я ще міг захиститися сумнівом. Може, найпізніше опівночі я зрозумію, що приїхав до Парижа і заховався, наче злодій, у невинному музеї техніки лише тому, що тупоголово вклепався в таку собі організовану для туристів макумбу і піддався гіпнозові perfumadores та ритмам pontos...

І моя пам'ять раз у раз пробувала то розвіяти чари, то відчутти жалість, то сумніватися, відтворюючи цю мозаїку, і зараз, коли я з яснішим розумом роздумую над тим, що думав тоді, відтворюючи у пам'яті документи, прочитані в шаленому ритмі минулого дня, того самого ранку в аеропорту і під час подорожі до Парижа, мені хотілося б зберегти цей стан душі, це хитання між фантастичною ілюзією та передчуттям пастки.

Я намагався сам для себе з'ясувати причини тої безвідповідальності, з якою я, Бельбо, Діоталлеві додумалися переписати світ і — як сказав би мені Діоталлеві —

відкрити ті частини Книги, які були викарбувані білим вогнем у проміжках, залишених комахами з чорного вогню, що населяли, роблячи її позірно видимою, Тору.

* * *

І зараз я тут, досягнувши — сподіваюсь — спокою душі та Amor Fati і намагаючись відтворити історію, яку я пригадував, сповнений неспокою (і сподівання, що все виявиться неправдою), у перископі два вечори тому, прочитавши її на два дні раніше у помешканні Бельбо і переживши її, певною мірою не усвідомлюючи цього, протягом останніх дванадцяти років, метаючись між віскі Піладе та пилюкою видавництва "Гарамонд".

3. БІНА

7

Не сподівайтесь занадто багато від кінця світу.

Stanislaw J. Lec, Aforyzmy. Fraszki, Krakow,

Wydawnictwo Literackie, 1977, "Myśli Nieuczesane"

Вступити до університету через два роки після шістдесят восьмого — це однаково, що бути прийнятим до Академії Сен-Сір у 1793 році. Маєш враження, що народився не в той рік. З іншого боку, Якопо Бельбо, старший від мене принаймні на п'ятнадцять років, переконав мене згодом, що таке відчуття мають усі покоління. Людина завше народжується не під тим знаком, і жити у світі гідно означає день за днем виправляти власний гороскоп.

Гадаю, що люди, якими ми стаємо, постають із того, чого ми навчилися від наших батьків у ті хвилини, коли вони не намагалися нас виховувати. Людина формується з відходів мудрості. Мені було десять років, і я хотів, щоб мої батьки передплатили один тижневик, який публікував шедеври літератури у коміксах. Мій батько намагався ухилитися від цього не через скнарість, а, мабуть, через підозру до коміксів.

— Метою цього часопису, — повчально говорив я тоді, цитуючи гасло цієї серії, адже я був хлопцем хитрим і вмів переконувати, — є, по суті, давати знання приємним способом.

Мій батько, не підводячи очей від своєї газети, мовив:

— Метою твого часопису є мета всіх часописів, тобто продати якомога більше примірників.

З того дня я почав ставати недовірливим.

Тобто я жалкував, що був легковірним. Що піддався одній із пристрастей розуму. Якою є легковірність.

Не те, що недовірливий не повинен нічому вірити. Він вірить, але не у все. Він вірить лише в якусь одну річ на раз, а в іншу вірить, лише якщо вона якось впливає з першої. Діючи короткозорим, методичним способом, він уникає надто широких обріїв. Коли віриш у дві речі, які не мають між собою нічого спільного, сподіваючись, що десь є третя, прихована річ, яка їх об'єднує, — саме це і є легковірність.

Недовірливість не виключає допитливості, навпаки, її живить. Недовірливо ставлячись до ланцюгів ідей, я все ж любив їхню поліфонію. Достатньо не вірити у них,

і дві ідеї — обидві хибні — можуть зіткнутися, утворюючи гарний інтервал або якийсь *diabolus in musica*. Я не поважав ідей, задля яких інші ладні були віддати життя, але дві чи три ідеї, які я не поважав, могли утворити мелодію. Або ритм, найкраще — джазовий.

Згодом Лія сказала мені:

— Ти живеш поверхнями. Якщо ти здаєшся глибоким, то це тому, що накладаєш багато поверхонь одна на одну і створюєш позірно тверде тіло, — а якби це тіло справді було твердим, воно б не трималося купи.

— Ти хочеш сказати, що я поверховий?

— Ні, — відповіла вона, — те, що інші називають глибиною, це лише тессеракт, чотиривимірний куб. Заходиш з одного боку, виходиш з іншого, й опиняєшся у Всесвіті, який не може співіснувати з твоїм.

(Ліє, не знаю, чи тебе ще колись побачу, адже Вони увійшли не з того боку і захопили твій світ, і все з моєї вини: я примусив їх повірити, що там є глибини, яких вони, у своїй слабкості, потребували.)

Про що я насправді думав п'ятнадцять років тому? Усвідомлюючи свою невіру, я почував себе винним перед тими, хто вірив. Відчуваючи, що вони йдуть правильною дорогою, я вирішив і сам повірити — так, як вирішуєш прийняти аспірин. Не зашкодить, а може, й допоможе.

Шукаючи достойної віри, я опинився посеред Революції чи принаймні посеред найдивовижнішої її імітації, яка будь-коли була здійснена. Я вважав достойним брати участь у зборах та врочистих походах, кричав разом з іншими: "Буржуї, фашисти, начувайтесь!"; хоч я й не кидався бруківкою та металевими кулями, адже завжди боявся, що можу зазнати від інших того самого, що робив їм, проте відчував щось на кшталт морального збудження, тікаючи вздовж вулиць середмістя, поки поліція готувалася до наступу. Я повертався додому з відчуттям виконаного обов'язку. На зборах залишався байдужим до незгод, що розділяли різні групи: у мене виникла підозра, що досить знайти належну цитату, щоб можна було переходити з групи до групи. Я розважався, шукаючи належних цитат. Я модулював.

Оскільки на маніфестаціях мені іноді траплялося переходити від одного гасла до іншого, йдучи назирці за якоюсь дівчиною, що схвилювала мою уяву, з цього я зробив висновок, що для багатьох моїх товаришів політична боротьба мала сексуальне забарвлення, а секс — це пристрасть. Я ж хотів бути тільки допитливим. Втім, читаючи книжки про тамплієрів та про різні приписувані їм жорстокості, я натрапив на таке твердження Карпократа: аби звільнитися від тиранії ангелів, володарів космосу, слід робити всякі ганебні речі, позбавляючись боргів щодо Всесвіту та свого власного тіла, і лише скоївши всі ці неподобства, душа може визволитись від власних пристрастей і віднайти первісну чистоту. Коли ми вигадували План, я виявив, що цим шляхом іде чимало прихильників містики, шукаючи просвітління. Ще Алістер Кровлі, якого вважають за найбільшого збоченця всіх часів, — а це означає, що він робив усе, що тільки можна було зробити зі своїми шанувальниками обидвох статей, — за словами

своїх біографів, вибирав тільки дуже негарних жінок (гадаю, його чоловіки теж, судячи з того, що вони писали, були не кращі), і в мене залишається підозра, що він ніколи не кохався у повному розумінні слова.

Це, либонь, залежить від зв'язку між жадобою до влади та *impotentia coeundi*. У мене викликав симпатію Маркс, адже я був певний, що вони зі своєю Дженні кохалися весело. Це відчувається у мирному диханні його прози та в його гуморі. А одного разу в університетському коридорі я сказав, що коли весь час спиш із Крупською, то тобі врешті-решт нічого не залишається, як написати книженцію на зразок "Матеріалізму та емпіріокритицизму". Мене мало не відлупцювали. Високий бурмило з татарськими вусами назвав мене фашистом. Я пам'ятаю його дуже добре, зараз він поголився наголо і належить до общини, що займається кошикарством.

Я пригадую тодішні настрої лише для того, аби відтворити стан своєї душі в той час, коли я почав навідуватися до видавництва "Гарамонд" і подружився з Якопо Бельбо. Я прибув туди з духом людини, яка бере до рук трактат про істину, лише щоб виправляти його верстку. Я гадав, що, коли цитуєш: "Я той, хто є", найголовніша проблема полягає в тому, де ставити кому — всередині лапок чи поза ними.

Тому моїм політичним вибором стала філологія. У ті роки Міланський університет був ідеальним місцем. Поки в інших містах країни студенти окупували аудиторії і вимагали від викладачів, щоб ті говорили тільки про пролетарську науку, в нас, за винятком декількох інцидентів, діяв конституційний договір чи то пак територіальний компроміс. Революція зайняла зовнішню територію, актову залу та великі коридори, а офіційна Культура, якій було гарантовано захист, відступила у внутрішні коридори та на верхні поверхи і далі говорила своє, ніби нічого й не сталося.

Тож я міг провести ранок унизу, розводячись про пролетарську науку, а пообіддя — нагорі, вправляючись в аристократичному знанні. У цих двох паралельних Усесвітах я почував себе досить зручно і, по суті, не відчував у собі жодної суперечності. Я теж був тої думки, що суспільство рівних не за дверима, але казав собі, що в тому суспільстві теж муситимуть, приміром, їздити потяги (краще, ніж раніше), хоча санкюлоти, що оточували мене, зовсім не вчилися, як кидати вугілля у казан, перемикати стрілки, складати розклади. А хтось же повинен бути готовий водити потяги.

Не без деяких докорів сумління я почував себе Сталіним, що сміється собі у вуса і думає: "Метушіться, метушіться, бідолашні більшовики, поки я вчуса в Тифліській семінарії, однаково п'ятирічний план накреслю я".

Можливо, саме тому, що вранці я жив посеред ентузіазму, пополудні я ототожнював знання з недовірою. Тому мені захотілося вивчати ділянку, яка дасть мені змогу обмежитися задокументованими фактами і відмежуватися від усього того, що залишалося справою віри.

Я почав, майже випадково, відвідувати семінар із середньовічної історії і темою дипломної роботи обрав процес тамплієрів. Історія тамплієрів захопила мене, відколи я вперше кинув оком на документа. У той час, коли йшла боротьба проти влади, мене від душі обурила історія цього процесу, де на основі, м'яко кажучи, непрямих доказів,

тамплієрів засудили до спалення на вогнищі. Але невдовзі я виявив, що, відколи їх спалено, цілий натовп мисливців за таємницями шукав їх повсюди, так нічим і не довівши їхнього існування. Таке марнування часу на примари дратувало мою недовірливість, і я вирішив не витрачати часу на мисливців за таємницями, зосередившись лише на джерелах того часу. Тамплієри були орденом ченців-лицарів, який існував, поки його визнавала церква. Оскільки церква розпустила орден, а вона це зробила сім століть тому, тамплієри не могли більше існувати, а якщо вони існували, то не були тамплієрами. Я зібрав список літератури, що налічував принаймні сто книг, але врешті-решт прочитав лише тридцять із них.

Я познайомився з Якопо Бельбо саме у зв'язку з тамплієрами, в Піладе, коли вже працював над дипломом, наприкінці сімдесять другого року.

8

Прийшовши від світла і богів, тепер я тут у вигнанні й розлуці з ними.

Фрагмент, Turfa'n, M7

Бар Піладе в ті часи був вільним портом, галактичною корчмою, де чужопланетяни зі Змієносця, що взяли в облогу Землю, мирно зустрічалися з людьми Імперії, що патрулювали пояс Ван Аллена. То був старенький бар поблизу одного з Навілії, з цинковим прилавком та більярдом; рано-вранці сюди заглядали місцеві водії трамваїв та ремісники, щоб перехилити по склянці білого. У шістдесят восьмому та в наступні роки Піладе став Rick's Cafe Americain, де за тим самим столом борець Руху грав, бувало, в карти з журналістом газети багатіїв, який приходив вихилити чарку, подавши матеріал до чергового номера газети, тимчасом як перші вантажівки вирушали, щоб розвезти по кіосках брехню панівного класу. Але у Піладе журналіст теж почувався визискуваним пролетарем, виробником додаткової вартості, прикутим до ідеологічного конвеєра, і студенти відпускали йому всі гріхи.

Між одинадцятою вечора та другою ночі сюди, бувало, заходили працівник видавництва, архітектор, репортер кримінальної хроніки, який мріяв дістатися до мистецької сторінки, художники Академії Брера, деякі письменники середньої руки та студенти, в тому числі я.

Мінімум алкогольного стимулу був обов'язковий, і старий Піладе, приберігаючи свої бутлі білого вина для водіїв трамваїв та аристократичніших клієнтів, замінив крем-соду і Рамаццотті марочним вином для демократичної інтелігенції та віскі Джонні Вокер для революціонерів. Я б міг написати політичну історію тих років, фіксуючи періоди та спосіб, яким поступово відбувався перехід від червоної етикетки до вина Баллантін дванадцятирічної витримки і нарешті до пива.

З приходом нової публіки Піладе залишив у барі старий більярд, на якому тепер змагалися художники і трамвайники, але поставив ще й фліпер.

Одної кульки мені вистачало ненадовго, і спершу я думав, що це через неувважність або недостатню спритність рук. Я зрозумів істину через багато років, побачивши, як грає Лоренца Пеллегріні. Спочатку я її не помітив, вона потрапила у поле мого зору, коли одного вечора я спробував простежити за поглядом Бельбо.

* * *

Бельбо завжди сидів у барі з таким виглядом, ніби заглянув сюди лише мимохідь (він був тут завсідником уже принаймні десять років). Він часто втручався у розмови за шинквасом чи за одним зі столиків і майже завжди кидав репліку, яка заморожувала весь ентузіазм, про що б не говорилося.

Він умів це робити ще й іншим методом, запитанням. Хтось розповідав про якийсь факт, привертаючи увагу загалу, а Бельбо дивився на співрозмовника своїми завжди трохи неуважними блідо-зеленими очима, тримаючи склянку на висоті стегна, ніби вже давно забув про неї, і запитував: "Невже все справді так і було?" Або ж: "Він що, серйозно це сказав?" Не знаю чому, але тут у кожного, включно з оповідачем, починали з'являтися сумніви щодо справедливості розповіді. Мабуть, то п'ємонтська інтонація робила його твердження запитальними, а його запитання — насмішкуватими. Бельбо мав властиву п'ємонтцям звичку говорити, майже не дивлячись співрозмовникові у вічі, але й не відводячи погляду. Погляд Бельбо не свідчив про байдужість до розмови. Просто він блукав, несподівано вказуючи на якусь не враховану тобою точку простору, де паралелі сходилися, і в тебе з'являлось відчуття, що раніше ти по-дурному зосереджував свою увагу на точці, яка не мала ніякого значення.

Але річ не тільки у погляді. Одним жестом, одним вигуком Бельбо вдавалося перевести тебе в інший вимір. Скажімо, ти щодуху намагаєшся довести, що Кант справді здійснив коперниківську революцію в сучасній філософії, і за це твердження ручаєшся своїм майбутнім. Бельбо, сидячи перед тобою, міг раптом глянути на свої руки, або зосередити погляд на коліні, чи примкнути повіки з ледь помітною етрусською усмішкою, або ж застигнути на якусь мить з відкритим ротом, утупившись очима у стелю, а тоді промимрити: "Еге ж, звичайно, цей Кант..." Або ж, іще відвертіше замахуючись на всю систему трансцендентального ідеалізму: "Хм. Невже йому справді хотілося зчиняти весь цей галас..." Відтак він співчутливо дивився на тебе, ніби то не він, а ти порушив чари, і заохотливо промовляв: "Та кажіть, кажіть. Адже, звичайно, щось у цьому є, щось таке, що... Цей добродій мав голову на в'язах".

Іноді, охоплений обуренням, він втрачав самовладання. Та оскільки єдиним, що викликало у нього обурення, був брак самовладання в інших, його втрата самовладання у відповідь була чисто внутрішньою і мала чисто регіональний вираз. Він стискав губи, звертав погляд до неба, тоді опускав його, схиливши голову трохи ліворуч і вниз, й півголосом промовляв: "Ma gavte 1a nata". Тим, хто не знав цього п'ємонтського виразу, він іноді пояснював: "Ma gavte 1a nata — означає вийми корок. Так говорять комусь, кого розпирає самовдоволення. Припускається, що такий фізіологічно ненормальний стан спричинений корком, устромленим йому в зад. Якщо його виїняти — пссссссст — ця особа повернеться до нормального людського стану".

* * *

Цими своїми зауваженнями він умів привести тебе до усвідомлення марноти всього суцього, і це мене зачарувало. Але в той час я дійшов хибного висновку, адже у цьому вбачав взірець безмежного презирства до банальності чужих істин.

Лише тепер, проникнувши в Абулафію, а водночас і в душу Бельбо, я збагнув: те, що мені видавалося браком ілюзій і що я вважав його життєвим принципом, насправді було певною формою меланхолії. Його приглушена інтелектуальна розпусність приховувала розпачливу спрагу абсолюту. Цього не можна було збагнути з першого погляду, адже Бельбо надолужував хвилини втечі, вагання, відірваності хвилинами, коли він тішився розмовою, з веселою невірою створюючи альтернативні абсолюти. Так було, коли він разом з Діоталлеві складав підручники з неможливих дисциплін, створював світи навиворіт, вигадував бібліографічні химери. Бачачи його запал і красномовство при створенні цієї раблезіанської Сорбонни, неможливо було зрозуміти, наскільки він страждав від свого вигнання з факультету теології, справжньої теології.

Пізніше до мене дійшло, що я свідомо викреслив адресу цього факультету з пам'яті, тоді як він її загубив і через це ніяк не міг знайти собі спокою.

* * *

У файлах Абулафії я знайшов чимало сторінок псевдощоденника, які Бельбо довірив дискетам, певний, що не зраджує свого не раз підтверджуваного покликання простого глядача цього світу. Деякі мають давню дату, очевидно, він переписав свої старі нотатки — з ностальгії або сподіваючись якось їх використати. Інші датуються останніми роками, відколи Абу потрапив йому до рук. Він писав задля механічної гри, щоб подумати на самоті над власними помилками; він переконував себе, що не "творить", адже творчість, навіть якщо її плодом є помилка, народжується з любові до когось, хто не є нами. Але Бельбо, не помічаючи цього, перейшов межу. Він робив те, чого ніколи не хотів робити, — він творив: його ентузіазм щодо Плану народився саме з цієї потреби написати Книгу, яка, можливо, складалася б виключно з грубих, навмисних помилок. Поки ти сидиш, зіщулившись, у власній порожнечі, ще можна вважати, що перебуваєш у співзвуччі з Єдиним, але тільки-но берешся замішувати глину, нехай навіть електронну, ти вже став деміургом, а хто починає заходжуватися коло творення світу, вже запламував себе помилкою і злом.

FILENAME: ТРИ ЖІНКИ У МОЄМУ СЕРЦІ...

Це так: toutes les femmes que j'ai rencontrées se dressent aux horizons — avec les gestes pitieux et les regards tristes des sémaphores sous la pluie...

Високо ж ти цілишся, Бельбо. Перше кохання, Пречиста Діва. Мама співає, тримаючи мене на колінах, немов хоче заколисати, хоч я вже більше не потребую колискової, але я просив, щоб вона співала, бо люблю її голос і лавандовий запах її грудей: "О царице Небес — така чиста і така прекрасна — слава тобі, о дочко, царице, служителько — слава тобі, матір нашого Спасителя".

Цілком природно: перша жінка мого життя не була моєю — як, зрештою, й будь-чиєю. Я відразу закохався в єдину жінку, здатну обійтися без мене.

Потім Марілена (Марилена? Мері Ліна?). Ліричний опис сутінків, золоте волосся, великий блакитний бант, я стою із задертим носом перед лавкою, а вона ступає, не втрачаючи рівноваги, по краю опертя, руки широко розставлені, щоб не схибнутися (яке захопливе серцебиття), спідничка, що легко пурхає навколо її рожевих стегон. У

вишині, недосяжна для мене.

Замальовка: того самого вечора мама посипає борним тальком рожеве тільце моєї сестри, я запитую, коли нарешті у неї з'явиться пісюнчик, а мама відкриває мені таємницю, що у дівчаток пісюнчик не з'являється, вони залишаються без нього. І тут я раптом знову бачу Мері Ліну, білизну трусиків, що визирають з-під розмаяної блакитної спіднички, і розумію, що вона білява і гордовита і недосяжна, бо інша. Жодні стосунки неможливі, вона належить до іншої раси.

Третя жінка відразу запалась у безодню. Вона тільки-но померла уві сні, бліда Офелія поміж квітами у своїй дівочій труні, а тим часом священик читає їй заупокійні молитви, і тут вона раптом підводиться на катафалку, насуплена, бліда, мстиво підносить пальця догори і потойбічним голосом промовляє: "Отче, не моліться за мене. Цієї ночі перед сном у мене з'явилась нечиста думка, єдина у моєму житті, і тепер я проклята навіки". Треба знайти книжку для першого причастя. Там була така ілюстрація чи я сам усе вигадав? Звичайно, вона померла, думаючи про мене, нечистою думкою був я, адже я бажав Мері Ліну, недоторканну, бо вона іншої породи й іншого призначення. Я винен у її проклятті, я винен у проклятті будь-кого, хто проклятий; цілком справедливо, що ці три жінки не були моїми: це покара за те, що я їх хотів.

Я втрачаю першу, бо вона у раю, другу — бо вона тужить у чистилищі, бо у неї ніколи не виросте прутень, а третю — бо вона у пеклі. З богословського погляду досконало. Все це вже було написано.

Але є ще історія Чечілії, а Чечілія була цілком земна. Я думав про неї перед сном: я уявляв собі — ось я піднімаюсь на пагорб, щоб піти по молоко на ферму, а партизани з пагорба навпроти стріляють у вартівню, я біжу рятувати її, визволяючи від ватаг чорних розбійників, що переслідують її, погрожуючи автоматами... Білявіша за Мері Ліну, тривожніша за дівчину в труні, чистіша й стриманіша за Богоматір. Чечілія жива і приступна, варто було зробити один крок — і я міг навіть поговорити з нею, я був певний, що вона може покохати когось моєї породи, і вона таки кохала одного, його звали Папі, у нього було біляве наїжене волосся на невеликому черепі, він був на рік старший за мене і мав саксофон. А в мене не було навіть сурми. Я ніколи не бачив їх разом, але в недільній школі всі перешіптувалися, штурхаючи один одного ліктем і хихочучи, про те, що вони займаються коханням. Вони, звичайно, брехали, ці малі селюки були любовстрасні, як козли. Вони натякали, що вона (вона, Марилена Чечілія, цариця і служителька) була настільки доступною, що хтось того доступу таки домігся. У кожному разі — це вже четвертий — я опинявся поза грою.

Можна написати роман про таку історію? Може, я повинен написати про жінок, яких цураюся, бо вони можуть бути моїми. Або могли бути. Моїми. А може, це та сама історія.

У всякому разі, якщо ти навіть не знаєш, про яку історію йдеться, краще редагувати книги з філософії.

У правій руці вона стискала позолочену сурму.

Johann Valentin Andreae,

Die Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz,

Strassburg, Zetzner, 1616, 1

У цьому файлі я натрапив на згадку про сурму. Позавчора у перископі я ще не знав, наскільки це важливо. Вона згадувалась лише раз, та й то дуже невиразно і мимохідь.

Протягом довгих пообідніх годин у видавництві "Гарамонд" Бельбо, коли йому набридав рукопис, іноді підводив очі від паперів і, намагаючись розважити і мене, заклопотаного за столом напроти упорядковуванням за сторінками старих гравюр з Усесвітньої виставки, віддавався спогадам — заздалегідь приготувавшись відразу опустити завісу, тільки-но у нього з'явиться підозра, що я сприймаю його надто серйозно. Він згадував власне минуле, але лише як приклад, щоб засудити якусь життєву марноту.

— Я питаю себе, чим усе це закінчиться, — сказав він одного дня.

— Ви маєте на увазі присмерк Заходу?

— Він поринає у присмерк? Зрештою це його ремесло, чи не так? Ні, я маю на увазі тих людей, що пишуть. Третій рукопис за тиждень — один про візантійське право, другий про *Finis Austriae*, а третій про сонети Баффо. Речі досить різноманітні, вам не здається?

— Ваша правда.

— Гаразд, а що ви скажете на те, що у всіх раніше чи пізніше з'являються Жадання і Предмет любові? Це така мода. Я ще розумію Баффо, але візантійське право...

— А ви ці рукописи викиньте у кошик.

— Та ні, ці замовлення вже повністю фінансовані Національною радою досліджень, і вони зрештою не з найгірших. Щонайбільше викличу цих трьох і запитаю, чи не можна опустити деякі рядки. Інакше вони виставлять себе на посміховисько.

— А що може бути предметом любові у візантійському праві?

— Ну, завжди знайдеться спосіб його туди встромити. Звичайно, якщо у візантійському праві й був якийсь предмет любові, то зовсім не той, про який говорить цей автор. Він ніколи не буває тим.

— Тим — чим?

— Тим, чим ти вважаєш. Одного разу — мені, мабуть, було п'ять чи шість років — мені наснилося, що я маю сурму. Позолочену. Знаєте, один з тих снів, у яких відчуваєш, як мед тече тобі по жилах, щось на кшталт нічної полюції ще перед дозріванням. Гадаю, я ніколи не був такий щасливий, як у тому сні. Більше ніколи. Звичайно, прокинувшись, я усвідомив, що сурми нема, і почав гірко плакати. Я плакав цілий день. Довоєнний світ — це було десь у тридцять восьмому році — був нужденний. Сьогодні, якби у мене був син і якби я бачив його у такому розпачі, я б сказав йому: ходімо, я куплю тобі сурму — йшлося про іграшку, вона б не коштувала багато. Але моїм батькам це навіть не спало на думку. Витрачання грошей було тоді справою серйозною. Не менш серйозною справою було навчати дітей, що вони не можуть мати

всього, чого хочуть. Я не люблю супу з капустою, вередував я — і це була правда, їй-богу, капуста в супі викликала у мене огиду. Але мені ніколи не казали — гаразд, сьогодні супу не їстимеш, з'їси лише другу страву (ми були не такі вже й бідні, у нас була перша страва, друга, і фрукти). Нічого подібного, треба було їсти те, що було на столі. Хіба що, як компроміс, бабуся бралася виймати капусту з моєї тарілки, потрохи, ниточка за ниточкою, черв'ячок за черв'ячком, і я мусив їсти очищений таким чином суп, ще огидніший, ніж раніше, і навіть цієї поступки мій батько не схвалював.

— А сурма?

Він поглянув на мене з ваганням:

— Чому вас так цікавить сурма?

— Мене не цікавить. Це ви почали говорити про сурму з приводу предмета любові, який зрештою виявляється не тим...

— Сурма... Того вечора мали приїхати дядько з тіткою з ***, у них не було дітей, і я був їхнім улюбленим небожем. Бачачи, як я тужу за тим привидом сурми, вони сказали, що беруть усе на себе, наступного дня ми підемо до крамниці, де є цілий прилавок з іграшками, просто казка, і там я знайду таку сурму, яку захочу. Я цілу ніч не спав і не знаходив собі місця цілий наступний ранок. Пополудні ми пішли до крамниці, там були сурми принаймні трьох типів, виготовлені, мабуть, із бляхи, але мені вони здавалися справжніми концертними інструментами. Там був військовий ріжок, розсувний тромбон і одна псевдосурма, з мундштуком, золотавого кольору, але мала вона також клавіші, як саксофон. Я не знав, котру вибрати, і, можливо, занадто довго думав. Я хотів їх усі, а враження було таке, що не хочу жодної. А тим часом, гадаю, тітка з дядьком встигли глянути на етикетки з цінами. Вони не були скупі, але у мене склалося враження, що найдешевшим видався їм пластиковий кларнет, весь чорний, зі срібними клавішами. "А може, тобі більше подобається оце?" — запитали вони. Я подув у нього, він поважно мекнув, я переконував себе, що він чудовий, але насправді думав про те, що тітка з дядьком хочуть, аби я вибрав кларнет, бо він менше коштує, сурма, мабуть, коштувала купу грошей, і я не міг вимагати від них такої жертви. Мене завжди вчили, що коли тобі дають щось таке, що тобі подобається, ти повинен спершу відповісти — ні, дякую, і не один раз, а сказавши ні, дякую, не простягати відразу руку, а зачекати, поки той, хто дає, не наполягатиме, не казатиме: прошу тебе. Тільки тоді вихований хлопчик здається. Тому я сказав, що я, мабуть, справді не хочу сурми, мені, мабуть, підійде й кларнет, якщо їм так краще. І я дивився на них знизу догори, сподіваючись, що вони наполягатимуть. Але вони, вічна їм пам'ять, не наполягали. Вони зраділи, що можуть купити мені кларнет, оскільки — сказали вони — він мені більше подобається. Відступати було запізно. І в мене з'явився кларнет.

Він подивився на мене з підозрою:

— Ви хочете знати, чи мені більше не снилася сурма?

— Ні, — сказав я, — я хочу знати, що є предметом любові.

— Хм, — сказав він, знову беручись гортати рукопис, — вас теж переслідує цей

предмет любові. Такими штуками можна маніпулювати як завгодно. Та ба... А якби мені таки купили сурму? Хіба б я справді став щасливим? Що ви на це скажете, Казобоне?

— Ви, мабуть, бачили б уві сні кларнет.

— Ні, — завершив він сухо. — Кларнет я тільки мав. Не думаю, що я будь-коли на ньому грав.

— Грав чи бачив уві сні?

— Грав, — сказав він, карбуючи слова, і, не знаю чому, я відчув себе блазнем.

10

І нарешті з *vinum* більш нічого не можна кабалістично вивести, окрім *VIS NUMerorum*, і від цих чисел залежить ця Магія.

Cesare della Riviera, *Il Mondo Magico degli Eroi*,

Mantova, Osanna, 1603, pp. 65 — 66.

Але я розповідав про свою першу зустріч з Бельбо. Ми знали один одного з вигляду, перекидаючись репліками у Піладе, та я майже нічого про нього не знав, лише те, що він працював у видавництві "Гарамонд", а деякі книжки цього видавництва мені потрапляли до рук, коли я вчився в університеті. Видавництво невелике, але серйозне. Юнака, що закінчує писати дипломну роботу, завжди приваблює людина, яка працює в науковому видавництві.

— А ви чим займаєтесь? — запитав він мене одного вечора, коли ми обидва сперлися на ріг цинкового шинквасу, затиснуті святковою юрбою. То був період, коли всі говорили один одному "ти", студенти професорам і професори студентам. Не кажучи вже про відвідувачів Піладе. "Постав мені сто грамів", — звертався студент у штормівці до головного редактора великої газети. Наче в Петербурзі за часів молодого Шкловського. Усі Маяковські й жодного Живаго. Бельбо не уникав цього загального тикання, але було очевидно, що він це робить із підкресленим презирством. Він тикав, аби показати, що хоч відповідає вульгарністю на вульгарність, але між панібратством і справжньою близькістю лежить безодня. Дуже рідко я бачив, як він звертається на "ти" з приязню або з почуттям. Так він звертався лише до небагатьох людей, до Діоталлеві та деяких жінок. Тим, кого він поважав, але знав віднедавна, він говорив "ви". Так звертався він і до мене весь той час, коли ми працювали разом, і я цінував цей привілей.

— А ви чим займаєтесь? — запитав він мене, і тепер я знаю, що він сказав це з симпатією.

— У житті чи в цьому театрі? — мовив я, натякаючи на велику сцену Піладе.

— У житті.

— Вчуся.

— Ходите до університету чи таки вчитеся?

— Ви не повірите, але ці дві речі не суперечать одна одній. Я закінчую писати дипломну роботу про тамплієрів.

— Який жах, — сказав він. — Це ж, далебі, заняття для божевільних.

— Я вивчаю справжніх тамплієрів. Документи про процес. А що ви про них знаєте?

— Я працюю у видавництві, а до будь-якого видавництва приходять мудреці й божевільці. Обов'язки редактора у тому, щоб з першого погляду впізнати божевільного. Той, хто витягує на світ Божий тамплієрів, майже завжди божевільець.

— І не кажіть. Ім'я їм легіон. Але, мабуть, не всі божевільні говорять про тамплієрів. А як ви інших впізнаєте?

— Це мій фах. Зараз я вам поясню, ви ще такий молодий. До речі, як вас звуть?

— Казобон.

— Хіба не так звали одного персонажа з Middlemarch?

— Не знаю. В кожному разі, так називався, здається, один філолог доби Відродження. Але ми не родичі.

— Ще щось вип'єте? Ще дві, Піладе, спасибі. Отже. На світі є кретини, недоумки, ідіоти і божевільці.

— А крім них є ще хтось?

— Авжеж, нас двоє, приміром. Або принаймні — не хочу нікого образити — я. Але загалом будь-хто, якщо добре придивитись, належить до однієї з цих категорій. Кожен з нас час від часу буває кретином, недоумком, ідіотом або божевільцем. Можна сказати, що нормальна людина — це та, у якої всі ці складники, ці ідеальні типи змішані розумним чином.

— Idealtypen.

— Чудово. Ви ще говорите і по-німецькому?

— П'яте через десяте, щоб розбиратися у бібліографії.

— У мої часи той, хто знав німецьку, університетів не закінчував. Він жив з того, що знав німецьку. Гадаю, сьогодні таке буває з тими, хто знає китайську.

— Я не знаю її достатньо, тож мушу закінчити університет. Але повернімось до вашої типології. Хто такий геній, Ейнштейн, приміром?

— Геній — це той, хто здатний запаморочливим чином жонглювати одним з компонентів, живлячи його іншими. — Він випив і сказав: — Добри вечір, люба. Що, знову пробувала накласти на себе руки?

— Ні, — відповіла дівчина, що проходила повз нас, — я зараз у колективі.

— Молодчина, — відказав їй Бельбо і повернувся до мене: — Бувають і колективні самогубства, чи не так?

— А як там щодо божевільних?

— Сподіваюсь, ви не взяли моєї теорії за чисту монету. Я зовсім не хочу робити лад у Всесвіті. Я пояснюю, хто такий божевільець для видавництва. Це теорія ad hoc, домовились?

— Домовились. Тепер плачу я.

— Гаразд. Піладе, будь ласка, менше льоду. А то віскі відразу потрапить у кров. Так от. Кретин навіть не розмовляє, він слиниться і заїкається. Через брак координації рухів він здатен заквацяти собі морозивом чоло. Він заходить через обертові двері з протилежного боку.

— Як це?

— Йому це вдається. На те він і кретин. Нас він не цікавить, його можна впізнати відразу, й він не ходить по видавництвах. Даймо йому спокій.

— Даймо.

— Бути недоумком складніше. Це громадська поведінка. Недоумок це той, хто говорить завжди поза склянкою.

— У якому розумінні?

— Ось так, — він згори вниз тицьнув пальцем у шинквас біля своєї склянки. — Він хоче висловитись про те, що є у склянці, але говорить про те, що біля склянки, не вникаючи у суть цього. Якщо хочете простіше, це той, хто допускається ляпсусів, приміром питає: "А як ся має ваша мила пані?" у чоловіка, якого тільки-но покинула дружина. Моя думка зрозуміла?

— Зрозуміла. Я таких знаю.

— Недоумок дуже бажаний гість, особливо при світських okazіях. Він ставить усіх у незручне становище, зате потім дає нагоду для розмов. У своїй позитивній формі він стає дипломатом. Він говорить поза склянкою, коли промах зробив хтось інший, переводячи розмову на іншу тему. Але нас він не цікавить, він не творча особистість, працює з чужої подачі, тож ніколи не прийде до видавництва з рукописом. Недоумок не каже, що кішка гавкає, він говорить про кішку, коли інші говорять про собаку. Він порушує правила бесіди, а коли порушує їх по-справжньому, стає просто величним. Гадаю, ця порода вимирає, це носій типових якостей міщанства. Тут потрібен салон Вердурена чи навіть дім Германтів. Ви, студенти, ще читаете ці речі?

— Я читаю.

— Недоумком був Йоакім Мюрат, який, роблячи огляд своїх офіцерів, побачив одного, дуже мальовничого, з Мартініки. "Vous êtes négre?", — запитує його. А той відповідає: "Oui mon général!", на що Мюрат: "Bravó, bravó, continuez!" І так далі. Ви за мною стежите? Пробачте, але цього вечора я святкую історичний поворот у своєму житті. Я кинув пити. Ще одну? Не відповідайте, ви примушуєте мене почувати себе винуватим. Піладе!

— А ідіот?

— Хм. Ідіот не порушує правил поведінки. Він порушує правила міркувань. Це той, хто каже, що всі собаки — це домашні тварини, і всі собаки гавкають, але кішки теж домашні тварини, а тому вони теж гавкають. Або ж що всі мешканці Афін смертні, всі мешканці Пірея смертні, отже, всі мешканці Пірея є мешканцями Афін.

— Але це ж правда.

— Так, але випадково. Ідіот може висловити й справедливую думку, але з помилкових причин.

— Можна говорити помилкові речі, аби тільки причини були правильні.

— Звісно, хай йому біс. Інакше навіщо завдавати собі стільки клопоту, намагаючись бути розумними тваринами?

— Усі великі людиноподібні мавпи пішли від нижчих форм життя, люди пішли від

нижчих форм життя, отже, всі люди — це великі людиноподібні мавпи.

— Незле. На цій стадії ви вже підозрюєте, що тут щось не так, але потрібне певне зусилля, аби з'ясувати що і чому. Ідіот дуже підступний. Недоумка впізнаєш одразу (не кажучи вже про кретина), тоді як ідіот міркує майже, як ти, за винятком одного крихітного дефекту. Він майстер паралогізмів. І горе редакторові, йому доведеться мучитись над цим цілу вічність. Видається чимало книжок, написаних ідіотами, бо вони переконують нас із першої спроби. Редакторів у видавництвах тримають не для того, щоб упізнавати ідіотів. Цього не робить Академія наук, чому це має робити видавництво?

— Цього не робить навіть філософія. Онтологічний аргумент святого Ансельма ідіотський. Бог повинен існувати тому, що я можу мислити його як істоту, якій властива вся досконалість, включно з існуванням. Тут плутається існування в думці з існуванням у реальності.

— Авжеж, ідіотським є і спростування Гонілона. Я можу думати про якийсь морський острів, навіть якщо цей острів не існує. Він плутає думку про випадкове з думкою про необхідне.

— Боротьба між ідіотами.

— Звичайно, а Бог потішається, як дурний. Він вирішив зробити себе немислимим, лише щоб показати, що Ансельм та Гонілон ідіоти. Яка висока мета для світотворення, ба більше, для самої постанови Бога існувати. Все спрямоване на те, щоб викрити космічний ідіотизм.

— Ми оточені ідіотами.

— Нікуди від цього не подінешся. Всі ідіоти, крім вас і мене. Або ж — не хочу нікого образити — крім вас.

— А знаєте, тут замішана теорема Геделя.

— Не знаю, я кретин. Піладе!

— Але зараз моя черга.

— Потім поділимо. Епіменід Критський каже, що всі критяни брехуни. Якщо це каже він, — а оскільки він сам критянин, то критян знає як облуплених, — виходить, це правда.

— Це по-ідіотському.

— Святий Павло. Послання до Тита. І ще одне: всі ті, що вважають Епіменіда брехуном, не мають іншого виходу, як довіряти критянам, але критяни не вірять критянам, тому жоден критянин не думає, що Епіменід брехун.

— Це ідіотизм чи ні?

— Дивіться самі. Я сказав вам, що ідіота розпізнати важко. Ідіот може навіть одержати Нобелівську премію.

— Дайте мені подумати... Дехто з тих, хто не вірить, що Бог сотворив світ за сім днів, не є фундаменталістом, але деякі фундаменталісти вірять, що Бог створив світ за сім днів, отже ніхто з тих, хто не вірить, що Бог створив світ за сім днів, не є фундаменталістом. Це ідіотизм чи ні?

— Господи — як би це сказати... Сам не знаю. А ви як кажете?

— Це в будь-якому разі ідіотизм, навіть якщо це правда. Тут порушуються правила силогізму. Не можна робити загальних висновків із двох часткових випадків.

— А коли б ідіотом були ви?

— Я був би у доброму, шанованому товаристві.

— Авжеж, нас оточує ідіотизм. І, можливо, у світлі логічної системи, відмінної від нашої, наш ідіотизм є їхньою мудрістю. Вся історія логіки складається зі спроб визначення прийнятного поняття ідіотизму. Занадто велике завдання. Кожен великий мислитель є ідіотом з погляду іншого.

— Думка як послідовне втілення ідіотизму.

— Ні. Ідіотизм думки як непослідовність іншої думки.

— Дуже глибокодумно. Уже друга, невдовзі Піладе зачинятиме, а ми ще не добралися до божевільних.

— Уже пояснюю. Божевільного можна впізнати відразу. Це ідіот, який не знає трюків. Ідіот старається довести свою тезу, у нього є логіка, кривобока, але логіка. А божевілець не переймається своїм браком логіки, він простує за допомогою коротких замикань. Для нього все є доказом усього. У божевільця є ідея-фікс, і все, що йому трапляється на шляху, цілком годиться для її підтвердження. Божевільня впізнаєш по тому вільному поводженню з доказами здорового глузду, яке він собі дозволяє, по його готовності до осяянь. І як це не дивно, але божевілець раніше чи пізніше витягує на світло денне тамплієрів.

— Завжди?

— Є божевільці й без тамплієрів, але з тамплієрами вони підступніші. Спершу ти їх не впізнаєш, здається, ніби вони говорять нормально, аж це раптом... — Він хотів був замовити ще одне віскі, але передумав і попросив рахунок. — До речі, щодо тамплієрів. Днями якийсь добродій залишив мені машинопис на цю тему. Гадаю, це саме божевілець, але з людським обличчям. Машинопис починається досить розсудливо. Ви не хотіли б глянути?

— Із задоволенням. Може, знайду щось таке, що мені потрібне.

— Ну, не думаю. Але якщо у вас буде півгодинки вільної, заскочте до нас. Вулиця Сінчеро Ренато, номер один. Це буде корисніше для мене, ніж для вас. Ви мені відразу скажете, чи це "щось" варте уваги.

— Чому ви довіряєте моїй думці?

— Хто вам сказав, що довіряю? Але якщо ви прийдете, я довірятиму. Я довіряю допитливості.

Увійшов якийсь студент із перекривленим обличчям:

— Товариші, там над Навільйо фашисти з ланцюгами!

— Зараз ми їм покажемо, — сказав бурмило з татарськими вусами, який погрожував мені з приводу Леніна.

— Ходімо, товариші!

Всі вийшли.

— Що робимо? Ідемо? — запитав я з почуттям провини.

— Ні, — мовив Бельбо. — Ці чутки розпускає Піладе, щоб спорожнити свій заклад. Як на перший вечір, відколи я кинув пити, я щось не зовсім добре себе почуваю. Це, мабуть, абстинентний синдром. Все те, що я тут наговорив вам аж до цієї хвилини, неправда. Добраніч, Казобоне.

11

Його безплідність була безконечна. Вона була частиною екстазу.

E. M. Cioran, *Le mauvais demiurge*,
Paris, Gallimard, 1969, "Pensées Étranglées"

Розмова у Піладе дала мені змогу побачити показне обличчя Бельбо. Добрий спостерігач міг би відчути меланхолійну природу його сарказму. Не можу сказати, що то була машкара. Може, машкарою були його інтимні сповіді, що їм він нишком віддавався. Його сарказм, виставлений напоказ публіці, насправді свідчив про його справдешню меланхолію, яку в інтимній обстановці він намагався приховати від себе самого, маскуючи її меланхолією стилізованою.

Тепер мені згадався той файл, де він, по суті, намагався змалювати свою професію в художній формі так, як він розповідав мені про неї наступного дня у видавництві "Гарамонд". Тут видно всю його прискіпливість, пристрасність, розчарування редактора, який виявляє себе, редагуючи інших, його безплідну тугу за творчістю, його моральну суворість, що зобов'язувала його каратися тим, що він прагнув чогось, на що не мав права, виливаючи свою уяву у форму жалюгідної олеографії. Я не знав нікого, хто б із таким презирством умів жаліти себе самого.

FILENAME: КОНОПЛЯНИЙ ДЖІМ

Зустрітися завтра з молодим Чінті.

1. Гарна монографія, строга, може, трохи надто академічна.

2. Найгеніальнішою думкою є порівняння між Катуллом, *poetae novi* та сучасним авангардом, викладене у висновку.

3. Чим це погане як вступ?

4. Переконати його. Він скаже, що філологічній серії не личать такі витівки. Він залежить від свого керівника, який може відмовитись писати передмову, а це негативно вплине на його кар'єру. Блискуча ідея на останніх двох сторінках може пройти непоміченою, але на початку її помітять усі, а це може роздратувати метрів.

5. Але досить дати її курсивом, у формі розширеного обговорення, поза дослідженням як таким, тоді гіпотеза залишиться лише гіпотезою і не поставить під загрозу солідності праці. А це відразу полонить читачів, вони сприймуть цю книгу в зовсім іншій перспективі.

Однак чи я справді штовхаю його до більшої свободи, чи використовую його, щоб написати свою книгу?

Трансформація книги за допомогою пари слів. Деміург чужого твору. Замість того щоб узяти трохи м'якої глини і виліпити щось, постукуєш по затверділій глині, з якої вже хтось інший виліпив статую. Якщо належно стукнути Мойсея, він заговорить.

Прийняти Вільяма Ш.

— Я читав ваш твір, непогано. Є напруга, фантазія, драматизм. Це ваша перша спроба?

— Ні, я вже написав одну трагедію, це — історія двох веронських коханців, які...

— Але ми говоримо про даний твір, пане Ш. Я запитую себе, чому ви помістили дію у Францію. Чому не в Данію? Зрештою, для цього багато не потрібно, досить змінити дві-три назви, замок Шалон-сюр-Марн стане, приміром, замком Ельсінор... Річ у тім, що у нордичному, протестантському середовищі, де літає тінь К'єркегора, всі ці екзистенціальні переживання...

— Можливо, ви маєте рацію.

— Я саме так гадаю. А крім того, ваш твір потребує певної стилістичної доробки, досить буде ще раз по ньому пройтись, як перукар останніми доторками гребінця завершує вашу зачіску, перш ніж приставити вам дзеркало до потилиці... Приміром, батьків привид. Чому він з'являється наприкінці? Я б переніс його на початок. Щоб молодий принц відразу перейнявся батьківською пересторогою, яка поставила б його у конфлікт із матір'ю.

— Це, здається, добра ідея, треба лише перенести одну сцену.

— Саме так. І, нарешті, стиль. Візьмім один уривок навмання, отут, де цей молодик виходить на авансцену і розпочинає свої роздуми про дію і недію. Цей уривок справді чудовий, але у ньому не відчувається достатньої напруги. "Діять чи не діять? — ось моя проблема! В чім більше гідності — терпіти мовчки важкі удари навісної долі..." Чому — моя проблема? У мене він сказав би: ось проблема, ось питання, розумієте, не його особиста проблема, а фундаментальне питання екзистенції. Альтернатива між буттям і небуттям, так би мовити...

* * *

Населити світ дітьми, що носитимуть чуже ім'я, й ніхто не знатиме, що вони твої. Це ніби бути Богом у цивільному. Ти — Бог, вештаєшся по місті, слухаєш, що люди говорять про тебе: Бог те, Бог се — ах, яка чудова річ цей Усесвіт, ох, яке вишукане це всесвітнє тяжіння, ти ж посміхаєшся собі у вуса (слід прогулюватися з накладною бородою, а втім ні, без бороди, адже по бороді Бога зразу впізнати), і говориш сам до себе (драма Божого соліпсизму): "Ось я, а вони й не знають". І хтось штовхне тебе на вулиці, може, й вилає, а ти покійно скажеш "пробачте" і йдеш собі далі, все одно ти — Бог, ляснеш пальцями — і світ спопеліє. Але ти настільки могутній, що можеш дозволити собі бути добрим.

Роман про Бога-інкогніто. Та ба, якщо ця думка прийшла в голову мені, вона, мабуть, прийшла в голову й комусь іншому.

* * *

Інший варіант. Ти письменник, ти ще не усвідомлюєш своєї величі, жінка, яку ти кохав, зрадила тебе, життя втратило сенс; одного дня, щоб забутися, ти вирушаєш у подорож на "Титаніку" і зазнаєш катастрофи у південних морях, тебе (єдиного уцілілого) підбирає пірога тубільців і ти проводиш довгі роки, невідомий нікому, на

острові, де мешкають лише папуаси, з дівчатами, які співають тобі млосних пісень, колихаючи грудьми, ледь прикритими гірляндою з квітів пуа. Ти почитаєш звикати, тебе кличуть Джімом, як кличуть тут усіх білих, дівчина з бурштиною шкірою одного вечора з'являється у твоїй хатині й каже тобі: "Моя твоя, моя з твоя". Зрештою, як гарно лежати надвечір на веранді і дивитись на Південний Хрест, тимчасом як вона пестить тобі чоло.

Ти живеш відповідно до циклу світанків та сутінків і не хочеш знати ні про що інше. Одного дня прибуває моторний човен з голландцями, ти дізнаєшся, що минуло десять років, ти міг би поїхати з ними, однак ти вагаєшся, волієш займатися обміном кокосових горіхів на продукти, обіцяєш, що займешся збором конопель, на тебе працюють тубільці, ти починаєш мандрувати від острівця до острівця і стаєш для всіх Конопляним Джімом. До тебе пристає спустошений алкоголем авантюрик-португалець і позбувається своєї згубної звички, слава про тебе лунає на морях Зондських островів, з тобою радиться магараджа з Брунею щодо кампанії проти річкових даяків, тобі вдається довести до ладу старовинну гармату часів Тіппу Сагіба, заряджену цвяхами, ти муштруєш загін відданих тобі малайців із зубами, чорними від бетелю. В одній сутичці біля Коралового рифу старий Сампан з почорнілими від бетелю зубами прикриває тебе власним тілом: "Я радий померти за тебе, Конопляний Джіме". — Старий, старий Сампане, друже мій.

Слава про тебе вже гримить по всьому архіпелагові, від Суматри до Порт-оПренс, ти провадиш переговори з англійцями, в управі порту Дарвін ти зареєстрований як Курц, і ти вже Курц для всіх, а для тубільців ти — Конопляний Джім. Але одного вечора, коли дівчина пестить тебе на веранді, а Південний Хрест мерехтить, як ніколи, — зовсім не так, як Великий Віз, — ти враз розумієш: ти хочеш повернутися. Лише ненадовго, щоб побачити, що там від тебе залишилось.

На моторному човні ти добираєшся до Маніли, а звідти, гвинтовим літаком — до Балі. Тоді Самоа, острови Адміралтейства, Сінгапур, Тенеріфе, Тімбукту, Алеппо, Самарканд, Басра, Мальта — і ти вдома.

Минуло вісімнадцять років, життя залишило на тобі свій слід, твоє обличчя засмагло під пасатами, ти став старший, може, красивіший. І, тільки-но прибувши, ти виявляєш у вітринах усіх книгарень свої книжки, їх виправлені перевидання; ти бачиш своє ім'я на фронтоні старої школи, де тебе вчили читати й писати. Ти —

Великий Зниклий Поет, совість покоління. Романтичні панночки накладають на себе руки на твоїй порожній могилі.

І тут я зустрічаю тебе, мила, з численними зморшками навколо очей, з іще вродливим обличчям, зруйнованим спогадами та ніжними докорами сумління. Я майже наштовхнувся на тебе, йдучи вулицею, я тут, за два кроки, і ти дивишся на мене, як дивишся на всіх, шукаючи у їхніх тінях когось іншого. Я міг би, перекресливши весь той час, озватися до тебе. Але навіщо? Хіба я не маю того, чого я хотів? Я — Бог, такий самий самотній і марнославно, як і Він, у розпачі від того, що я не є одним з моїх творінь, таким, як усі. Таким, як усі ті, що живуть у моєму світлі, тимчасом як я живу в

постійному іскрінні своєї темряви.

* * *

Іди, іди у світ, Вільяме Ш.! Ти став знаменитим, ти проходиш повз мене і не впізнаєш. Я бубоню собі під ніс — бути чи не бути — і кажу собі, молодець, Бельбо, гарна робота. Іди собі, друже Вільяме Ш., йди по свою частку слави: ти лише творив, я ж тебе поправив.

Нас, повитух чужих народжень, не можна, як і акторів, ховати у посвяченій землі. Але актори грають світом таким, яким він є, ми ж граємо цілим безмежжям світобудови і всіма світами, множинністю можливостей...

Чому життя так щедро дає пересічності таке невимовне задоволення?

12

Під ослоною крил твоїх, Єгово.

Fata Fratemitatis, in Allgemeine und general

Reformation, Cassel, Wessel, 1614, завершення

Назавтра я пішов до видавництва "Гарамонд". Номер один по вулиці Сінчеро Ренато вів до закуреного коридору, з якого було видно двір з мотузярською майстернею. Праворуч був ліфт, гідний експонування у павільйоні промислової археології; коли я спробував запустити його, він відповів кількома підозрілими поштовхами, не наважуючись рушити. З обережності я вийшов і піднявся майже крученими, досить запилюженими сходами на два поверхи вище. Як я довідався пізніше, пан Гарамонд любив це приміщення, бо воно нагадувало йому одне паризьке видавництво. На сходовій площадці красувалася вивіска з написом "Видавництво "Гарамонд", акціонерне товариство"; відчинені двері вели до входу, біля якого не було ані телефоністки, ані швейцара. Але не можна було увійти, щоб тебе не помітили з невеликого кабінету перед входом, тож відразу до мене наблизилась якась особа, либонь, жіночої статі, непевного віку, зі зростом, м'яко кажучи, нижчим від середнього.

Вона вилила на мене потік слів мовою, що її, як мені здалося, я вже десь чув, нарешті до мене дійшло, що це італійська, майже повністю позбавлена голосних. Я спитав у неї про Бельбо. Попрохавши зачекати кілька секунд, вона провела мене коридором до кабінету в глибині офісу.

Бельбо зустрів мене дуже люб'язно:

— Отже, ви людина серйозна. Заходьте.

Він посадив мене перед своїм старим, як і решта облаштунку, письмовим столом, перевантаженим рукописами, які заповнювали також стелажі вздовж стін.

— Сподіваюсь, Гудрун вас не злякала, — звернувся він до мене.

— Гудрун? Оця... пані?

— Панна. Насправді її звати зовсім не Гудрун. Ми звемо її так через її нібелунгівський вигляд і дещо тевтонську манеру розмовляти. Вона хоче висловити все одразу, тож осядять на голосних. Але в неї є почуття *justitia aequatrix*: коли вона друкує на машинці, вона осядять на приголосних.

— А чим вона тут займається?

— Усім, на жаль. Бачте, у кожному видавництві завжди є особа, без якої годі обійтися, бо лише вона може знайти потрібні речі у тому безладі, який

сама створює. Але принаймні коли десь загубиться рукопис, відомо, чия це провина.

— Вона ще й губить рукописи?

— Не більше від інших. У всіх видавництвах усі гублять рукописи. Гадаю, це основне заняття їхніх працівників. Але треба ж мати козла відпущення, чи не так? Я докоряю їй лише тоді, коли вона не губить тих рукописів, які я б хотів загубити. Колоди на шляху того, що добрий старий Бекон називав *The advancement of learning*.

— А де вони губляться?

Він розвів руками:

— Пробачте, а ви усвідомлюєте, наскільки дурне ваше запитання? Коли б ми знали де, то вони б не губилися.

— Логічно, — мовив я. — Але послухайте. Я знаю книги видавництва "Гарамонд", вони виглядають виданнями дуже старанними, досить багатий у вас і каталог. Ви все це робите тут? Скільки вас?

— Напроти міститься кімната техніків, тут збоку сидить мій колега Діоталлеві. Але він займається довідковими, масштабними виданнями, які вимагають чимало часу для підготовки і продажу, адже розходяться вони повільно. Я ж готую університетські видання. Але ви не повинні вважати це надто великою працею. Звичайно, деякі книги мене захоплюють, рукописи я повинен читати, але загалом тут нема жодних труднощів ані з фінансового, ані з наукового боку. Публікації того чи того інституту або ж тези доповідей конференцій, підготовані й фінансовані університетськими установами. Якщо автор початківець, передмову пише його керівник і бере на себе всю відповідальність. Автор виправляє принаймні дві верстки, перевіряє цитати та примітки і не дістає жодного процента. Тоді книга затверджується як підручник, і якщо вдається продати тисячу або дві примірників, за кілька років усі витрати покриті... Жодного сюрпризу, кожна книга в активі.

— Тоді чим ви займаєтесь?

— Багато чим. Передовсім серед рукописів треба вибирати. Крім того, деякі книги ми видаємо своїм коштом, майже завжди це переклади престижних авторів, щоб тримати на рівні наш каталог. І нарешті бувають рукописи, що надходять просто так, принесені приватною особою. Рідко коли це щось варте уваги, але завжди треба поглянути, а може...

— Ви розважаєтесь цією роботою?

— Розважаюсь? Це єдине, що я вмію робити добре.

Нас перебив добродій років сорока, зодягнений у піджак, завеликий на нього не менш як на декілька розмірів, з рідким білявим чубом, що спадав йому на густі, такі самі жовті брови. Він говорив м'яко, наче повчаючи дитину.

— Я вже зовсім стомився від цього "Порадника платника податків". Мені слід було б

переписати його від початку до кінця, але не хочеться. Я вам перешкоджаю?

— Це Діоталлеві, — сказав Бельбо й відрекомендував нас одного одному.

— А-а, ви прийшли подивитись на тамплієрів? Бідолашний. Послухай, ось що мені спало на думку: Циганське містобудування.

— Непогано, — сказав Бельбо захоплено. — А я думав про Кінний спорт у ацтеків.

— Перший клас. Але куди ти це помістиш, у Супорізання чи до Нemoжливих речей?

— Треба добряче помізкувати, — мовив Бельбо. Він пошукав у шухляді і вийняв з неї якісь картки. — Супорізання... — Він поглянув на мене, помітивши моє зацікавлення. — Супорізання, як усім відомо, це мистецтво різати суп. Ба ні, — звернувся він до Діоталлеві. — Супорізання — це галузь науки, це науковий предмет, як і Механічне тіткопривітання чи Пілокатабазис, всі вони належать до галузі Волосорозчетверизації.

— А що таке ця Волосороз... — ризикнув я.

— Це мистецтво розділяти одну волосину на чотири. Ця галузь містить науки, що займаються непотрібними техніками, приміром, Механічне тіткопривітання навчає конструювати машини для привітання тіток. Ми не певні, чи залишати у цьому розділі Пілокатабазис, який є мистецтвом уникати неприємностей на волосину, адже це не виглядає зовсім непотрібним. Хіба ні?

— Чекайте. Поясніть мені, про що тут взагалі йдеться... — спробував я з'ясувати становище.

— Справа в тому, що ми з Діоталлеві готуємо реформу сфери знання. Запровадження Факультету порівняльної неважливості, де вивчатимуться непотрібні або неможливі науки. Цей факультет повинен випускати вчених, які працюватимуть над збільшенням до безмежжя кількості неможливих наук.

— А скільки там галузей?

— Поки що чотири, але вони вже можуть умістити всі науки. Галузь Волосорозчетверизації має підготовчий характер, вона повинна виробити відчуття неважливості. Важливою галуззю є галузь Нemoжливих речей. Приміром, Циганське містобудування чи Кінний спорт у ацтеків... Суттю цих дисциплін є розуміння глибинних причин їхньої неважливості, а у галузі Нemoжливих речей — також їхньої неможливості. Тому сюди належать Морфологія Морзе, Історія сільського господарства в Антарктиці, історія малярства на острові Пасхи, Сучасна шумерська література, Впровадження екзаменування у систему Монтессорі, Ассиро-вавилонська філателія, Технологія кола у доколумбових імперіях, Інтерпретація образів Брайля, Фонетика німого кіно...

— А що ви скажете про Психологію натовпу в Сахарі?

— Незле, — мовив Бельбо.

— Незле, — сказав Діоталлеві переконано. — Ви повинні брати в цьому участь. У цього юнака є здібності, правда, Якопо?

— Авжеж, я це відразу збагнув. Учора ввечері він з великою спритністю конструював ідіотські умовиводи. Але продовжуймо, якщо цей проект вас цікавить. Що

ми помістили у галузь Оксимороніки, ніяк не знайду своїх нотаток?

Діоталлеві витягнув з кишені картку і пильно, з повчальною приязню поглянув на мене:

— Галузь Оксимороніки, як пояснює сама назва, характеризується внутрішньою суперечністю дисципліни. Ось чому Циганське містобудування повинне потрапити саме сюди...

— Ні, — мовив Бельбо, — інша річ, якби це було Містобудування у кочівників. Для Нemoжливих речей характерна емпірична неможливість, а для Оксимороніки — суперечливість термінів.

— Побачимо. Але що ми помістили в Оксимороніку? Ось, Традиційність революції, Парменідова динаміка, Гераклітова статика, Спартанське сибаритство, Інституції народної олігархії, Історія традиційних новинок, Тавтологічна діалектика, Еристика Буля...

У мене з'явилося бажання показати, якого я гарту:

— Можна запропонувати Граматику винятків?

— Чудово, чудово! — мовили обидва і взялися записувати.

— Тут є одна заковика, — остеріг я.

— Яка?

— Якщо ви оприлюдните цей проект, насуне хмара людей з вартими уваги публікаціями.

— Я казав тобі, що він гострий хлопець, Якопо, — сказав Діоталлеві, — а чи знаєте ви, що саме в цьому й полягає наша проблема? Несамохіть ми накреслили ідеальний профіль реального знання. Ми показали необхідність можливого. Тому слід мовчати. Але зараз мені треба йти.

— Куди? — поспитав Бельбо.

— Сьогодні п'ятниця.

— Господи Ісусе, — сказав Бельбо. Тоді звернувся до мене: — Тут навпроти є два-три доми, де живуть ортодоксальні євреї, знаєте, ті у чорних капелюхах, з бородою і пейсами. Їх небагато у Мілані. Сьогодні п'ятниця, і після заходу сонця починається субота. Тому в помешканні навпроти починають усе рихтувати, начищати підсвічники, готувати їжу, влаштовуючи все так, аби завтра їм не довелося навіть вогню запалювати. Навіть телевізор залишається увімкненим цілу ніч, з вибраним заздалегідь каналом. У Діоталлеві є невеликий бінокль, і він, ганебно підглядаючи з вікна, насолоджується побаченим, мріючи опинитися по той бік вулиці.

— А чому? — поцікавивсь я.

— Тому що наш Діоталлеві вперто твердить, ніби він єврей.

— Як це — вперто тверджу? — запитав вражений Діоталлеві. — Я єврей. Ви щось маєте проти, Казобоне?

— Нічогісінько.

— Діоталлеві, — сказав Бельбо рішуче, — ти не єврей.

— Ні? А моє прізвище? Як Граціадіо, Діосіаконте — всі перекладені з єврейської,

імена з гетто, як Шолом Алейхем .

— Прізвище Діоталлеві, як добру призивітку, муніципальні службовці часто давали знайдам. А твій дідусь був знайдою.

— Єврейським знайдою.

— Діоталлеві, у тебе рожева шкіра, горловий голос і ти фактично альбінос.

— Є кролі-альбіноси, тож мають бути і євреї-альбіноси.

— Діоталлеві, не можна вирішити стати євреєм, як вирішуєш стати філателістом чи свідком Єгови. Євреєм треба народитися. Заспокойся, ти такий самий поганин, як і всі ми.

— Я обрізаний.

— Облиш! Будь-хто може зробити обрізання з гігієнічних міркувань. Для цього потрібен лише лікар з відповідними інструментами. У якому віці тобі зробили обрізання?

— Не будемо вдаватися у подробиці.

— Будемо. Євреї завжди удаються в подробиці.

— Ніхто не може довести, що мій дідусь не був євреєм.

— Звичайно, він же був знайдою. Але він міг бути також спадкоємцем візантійського трону або нешлюбним сином Габсбургів.

— Ніхто не може довести, що мій дідусь не був євреєм, і його не знайшли поблизу Портіко д'Оттавіа.

— Але твоя бабуся не була єврейкою, а у євреїв походження простежується по материнській лінії...

— ...а крім метрикальних даних, — адже навіть муніципальну метрикальну книгу можна читати між рядками, — є також поклик крові, а моя кров говорить про вишукано талмудичний характер мого єства, і це буде расизмом з твого боку, якщо ти твердитимеш, що поганин теж може бути таким вишукано талмудичним, як почуваю себе я.

Він вийшов. Бельбо сказав мені:

— Не звертайте уваги. Ця суперечка точиться майже щоденно, тільки кожного дня я намагаюсь навести новий аргумент. Річ у тім, що Діоталлеві палкий шанувальник Кабали. Але ж були й християнські кабалісти. Зрештою, послухайте, Казобоне, якщо Діоталлеві хоче бути євреєм, чому я повинен заперечувати?

— Авжеж. У нас тут демократія.

— Так воно і є.

Він запалив сигарету. Я згадав, навіщо сюди прийшов.

— Ви згадували якийсь машинопис про тамплієрів, — мовив я.

— Справді... Зараз подивимось. Він був у течці зі штучної шкіри...

Він нишпорив у купі рукописів і намагався витягти з-поміж них один, що лежав посередині, не знімаючи інших. Ризикована операція. І справді, купа враз полетіла шкереберть, дещо впало на підлогу. Бельбо держав у руці течку зі штучної шкіри.

Я перебіг очима зміст і вступ. "Стосується арешту тамплієрів. 1307 року Філіп

Красивий вирішує заарештувати всіх тамплієрів Франції. Збереглася легенда, згідно з якою за два дні до того, як Філіп віддав наказ про арешт, зі штаб-квартири тамплієрів у Парижі в невідомому напрямку вирушає віз із сіном, запряжений волами. Кажуть, що на возі переховувалася група лицарів на чолі з якимось Омоном і що вони знайшли прихисток у Шотландії, вступивши до ложі каменярів у Кілвіннінгу. Легенда твердить, що ті лицарі влилися в товариства вільних каменярів, які стали охоронцями таємниці Соломонового Храму. Оце й усе, як я й передбачав. Цей теж шукає коріння масонства у цій втечі тамплієрів до Шотландії... Цю історію переживують уже два століття, а вона зовсім безпідставна. Немає жодного доказу, я можу притягти вам з п'ятдесят опусів, які розповідають те саме, списані один з одного. Погляньте сюди, розгортаю навімання: "Що шотландська експедиція справді відбулася, доводить те, що навіть нині, через шістсот п'ятдесят років, у світі ще існують таємні ордени, які виводять своє коріння від Війська Храму. Як інакше можна пояснити тяглість цієї традиції?" Ви розумієте? Хіба можливо, що ніякого маркіза Карабаса не було, якщо навіть Кіт у чоботях каже, що служив у нього?"

— Зрозуміло, — сказав Бельбо. — Треба буде його позбутися. Але історія ваших тамплієрів мене зацікавила. І я не хотів би прогавити таку нагоду, маючи тут під рукою знавця. Чому всі говорять про тамплієрів, а не про мальтійських лицарів? Ні, не зараз. Уже пізно, ми з Діоталлеві невдовзі повинні йти на вечерю з паном Гарамондом. Аледесь о пів на одинадцяту ми, мабуть, уже звільнимися. Якщо зможу, то переконаю й Діоталлеві заскочити до Піладе — але він непитущий і звичайно йде спати рано. Я знайду вас там?

— А де ще? Я належу до занепащеного покоління і знаходжу самого себе лише у товаристві самотності подібних до мене.

13

Брати, володарі у Храмі,
Що повен був коштовних крамів,
Де срібло й золото палало —
Ті, що над панством владували,
Де всі вони? Що сталось з ними?
Chronique á la suite du roman de Favel

Et in Arcadia ego. Того вечора бар Піладе здавався втіленням золотого віку. То був один із тих вечорів, коли відчуваєш, що революція не лише відбудеться, — її навіть спонсоруватиме Спілка промисловців. Лише у Піладе можна було побачити, як власник бавовнопрядильні у штормівці й з бородою грає в очко з майбутнім терористом у двобортному костюмі та краватці. Ми були на світанку великого оберту парадигми. Ще на початку шістдесятих років борода була прикметою фашиста, — але лише борода певної форми, зголена на щоках, під Італо Бальбо, — у шістдесят восьмому вона була ознакою протестуючих, а тепер ставала нейтральною і загальною — вибирай хто хоче. Борода завше була маскою (фальшиву бороду накладаєш, щоб тебе не впізнали), а в ті часи, на початку сімдесятих, можна було замаскуватися справжньою бородою. Можна

було брехати, кажучи правду, ба більше, надаючи правді загадкового і невловного відтінку, борода більше не дозволяла робити висновки про ідеологію її носія. Одначе того вечора борода тріумфувала навіть на голих обличчях тих, хто її не мав, але давав зрозуміти, що не запускає її лише з нонконформізму.

Та я відхилився від теми. У певний момент прийшли Бельбо та Діоталлеві, дуже схвильовані й буркітливі, вони в'їдливо коментували недавню вечерю. Лише згодом я дізнався, що являли собою вечері пана Ґарамонда.

Бельбо відразу перейшов до своїх улюблених дистилятів, Діоталлеві довго й нерішуче розмірковував і врешті вибрав тонік. Ми знайшли столик у глибині, тільки-но звільнений двома водіями трамвая, яким наступного ранку треба було рано прокидатися.

— Отож, отож-бо, — сказав Діоталлеві, — ці тамплієри...

— Ні, ради Бога, не вимагайте цього від мене... Ці речі можна прочитати будь-де...

— Ми за те, щоб переказувати усно, — мовив Бельбо.

— Так містичніше, — зауважив Діоталлеві. — Бог створив світ словом, він же не посилав телеграм.

— Fiat lux, крапка. Подробиці в листі, — сказав Бельбо.

— До Солунян, напевно, — сказав я.

— Тамплієри, — попросив Бельбо.

— Значить так, — сказав я.

— Ніколи не починайте із "значить так", — заперечив Діоталлеві.

Я вдавав, що підводжуся. Я сподівався, що вони мене благатимуть. Вони не благали. Я сів і почав говорити.

— Я ж кажу, далєбі, цю історію знають усі. Почнімо з першого хрестового походу, гаразд? Годфруа поклоняється Святому Гробові й виконує свою обітницю, Бодуен стає першим королем Єрусалима. Християнське королівство у Святій Землі. Але одна річ утримувати Єрусалим, а зовсім інша — решту Палестини, адже сарацинів розбили, але не знищили. Життя у тих краях нелегке, як для нових поселенців, так і для прочан. І ось у 1118 році, за правління Бодуена II, прибувають дев'ять осіб на чолі з таким собі Гуґо де Паеном, які утворюють ядро ордену Вбогих Лицарів Христа: чернечого ордену, але з мечем і в обладунках. Вони дають три класичні обітниці — убогість, здержливість, послух, окрім того, захист прочан. Король, єпископ, усі інші в Єрусалимі відразу віділяють їм грошову підтримку, дають прихисток, помістивши їх у монастирі старовинного Храму Соломона. Ось як виникли Лицарі Храму.

— Хто вони були?

— Гуґо та інші восьмеро чи не романтики, захоплені містикою хрестових походів. Але потім до них, мабуть, приєднувалися молодші сини аристократичних родів, шукаючи пригод. Нове Єрусалимське королівство було своєрідною Каліфорнією тих часів, там можна було здобути багатство. Вдома у них не було великих перспектив, серед них, либонь, були й такі, що наламали чимало дров. Гадаю, це було щось на зразок іноземного легіону. Що тобі робити, коли ти вскочив у халепу? Можна податись

у тамплієри, оглянути нові місця, розвіятися, іноді взяти участь у якійсь сутичці, там тебе годують, зодягають, а до того ще й душу спасеш. Звичайно, ти мусиш бути доведеним до відчаю, адже це означає йти в пустелю, спати під наметом, цілими місяцями не бачити жодної живої душі, крім інших тамплієрів, чи вряди-годи якогось турка, мчати верхи на коні під палючим сонцем, страждати від спраги, випускати кишки іншим бідолахам...

Я на мить зупинився.

— Може, я зображую їх надто у стилі вестернів. Була, мабуть, і третя фаза: орден став могутнім, дехто прагне вступити до нього, навіть якщо на батьківщині його становище непогане. Але бути тамплієром вже не означає обов'язково перебувати у Святій Землі, можна бути тамплієром і вдома. Складна історія. Іноді вони здаються грубими солдатами, а в інших випадках виказують певну витонченість. Приміром, не можна сказати, що вони були расисти: вони билися з мусульманами, адже це було їхнє ремесло, але з лицарським духом і виразами взаємної пошани. Коли посол Дамаського еміра відвідав Єрусалим, тамплієри виділили йому невелику мечеть, уже перетворену на християнську церкву, щоб він міг виконати свої обряди. Одного дня туди заходить якийсь франк, обурюється, бачачи у святому місці мусульманина, і обходиться з ним непоштиво. Але тамплієри проганяють нетолерантного співвітчизника і вибачаються перед мусульманином. Таке братання з ворогом потім призведе їх до згуби, адже на процесі їх звинувачуватимуть також у стосунках із мусульманськими езотеричними сектами. А може, то була й правда, надто вони схожі на шукачів пригод минулого століття, що марили Африкою і жили, як тубільці. У них не було систематичної монастирської освіти, їм бракувало витонченості розуму, щоб вловити богословські тонкощі. Їх можна порівняти з Лоуренсом Аравійським, який, врешті, почав одягатися, як шейх... Втім, їхні дії оцінювати важко, адже часто християнські історіографи, приміром Гійом Тирський, користуються кожною нагодою, аби їх очорнити.

— Чому?

— Тому що вони ставали занадто могутніми і занадто швидко. Все починається зі святого Бернарда. Ви знаєте святого Бернарда, правда? Великий організатор, реформатор бенедиктинського ордену, він викидає з церков прикраси, а коли якийсь колега виводить його з рівноваги, як це зробив Абеляр, накидається на нього у стилі, гідному Маккарті, ба, коли б міг, він послав би того на вогнище. А так наказував спалити тільки його книги. Згодом він проповідує хрестовий похід — озброймося і вирушаймо...

— Він вам не симпатичний, — зауважив Бельбо.

— Авжеж, терпіти його не можу, як на мене, він мав би потрапити в найгірші кола пекла, який він святий. Зате він умів пильнувати свої інтереси, погляньте, як його вшановує Данте: призначає головою кабінету Пречистої Діви. Його відразу зробили святим, бо він умів подати себе у вигідному світлі потрібним людям. Але я говорив про тамплієрів. Бернард відразу відчуває, що цю ідею варто розвивати, і підтримує тих дев'ятьох шукачів пригод, перетворюючи їх на Христове Військо, можна навіть сказати,

що тамплієрів у їхній героїчній подобі вигадав саме він. 1128 року він скликає собор в Труайє саме для того, щоб визначити статус нових ченців-солдатів, а через кілька років пише похвалу цьому Христовому Війську і складає правило з сімдесяти двох статей, яке дуже цікаво читати, адже чого там тільки нема. Щодня обідня, не можна гордувати лицарями, відлученими від церкви, навпаки, якщо хтось із них попросить прийняти його до Храму, слід зустріти його по-християнському, бачте, я мав рацію, коли порівнював їх з іноземним легіоном. Вони повинні носити білі плащі, прості, без хутра, хіба що з овечим хутром, заборонено носити вигнуте за тогочасною модою взуття, спати слід у сорочці та підштаниках, один матрац, одне простирадло, одна ковдра...

— За тамтешньої спеки вона, напевно, смерділа страшенно... — зауважив Бельбо.

— Щодо смороду, то ми ще про нього поговоримо. Правило містить ще й інші обмеження: одна миска на двох, їсти мовчки, м'ясо тричі на тиждень, у п'ятницю покута, підйом на зорі, якщо робота важка, можна поспати зайву годинку, але за це у ліжку треба прочитати тринадцять отченашів. Є магістр і ціла вервечка представників нижчої ієрархії, аж до сержантів, зброєносців, джур та прислужників. Кожен лицар повинен мати троє коней і одного зброєносця, жодної вишуканої прикраси на вуздечці, сидлі та острогах, зброя проста, але добротна, полювати заборонено, хіба що на левів, словом, життя, що складається з покути та битв. Не кажучи вже про обітницю здержливості, на якій особливо наголошується, адже це були люди, які не сиділи по монастирях, а воювали, вони жили посеред світу, якщо можна назвати світом той мурашник, яким була, либонь, за тих часів Свята Землі. Загалом кажучи, Правило говорить, що товариство жінки дуже небезпечне, і лицар може проявляти ніжність лише до матері, сестри та тітки.

Бельбо застогнав:

— Хм, щодо тітки, то я був би обережніший... Але наскільки я пам'ятаю, хіба тамплієрів не обвинувачували у содомському гріху? Є одна книжка Клоссовського, "Бафомет". Хто був цей Бафомет, їхнє диявольське божество або що?

— Зараз скажу. Але подумайте хвилику. Вони жили життям моряків, довгі місяці проводили в пустелі. Ти пробуєш там, де чорт добраніч каже, темна ніч, ти лягаєш під наметом із типом, який їв з твоєї миски, ти хочеш спати, пити, тобі холодно, страшно і ти хочеш до мами. Що ти робитимеш?

— Можна зайнятися чоловічим коханням, — запропонував Бельбо.

— І подумайте тільки, яке пекельне життя вони вели — інші воїни, що не прийняли обітниці, захопивши місто, гвалтують собі якусь смаглявку з бурштиновим животом та оксамитними очима, а що робити тамплієрові посеред пахоців ліванських кедрів? Залиште йому смаглявця. Ви тепер розумієте, чому поширилася приказка "пити і лаятися, як тамплієр"? Це щось на зразок історії про капелана у траншеях, який дудлить горілку і лається разом зі своїми неписьменними солдатами. І цього досить. На своїй печатці вони зображені вдвох на одному коні, один припав до спини іншого. Чому, якщо Правило дозволяє кожному мати трьох коней? Це, мабуть, вигадав Бернард як символ убогості або двоїстості їхньої ролі як ченців та лицарів. Але подумайте, як це

сприймали звичайні люди, що можна сказати про ченців, які стрімголов скачуть удвох на одному коні і один притискає живіт до гузна іншого? Можливо, то був наклеп...

— ...але вони самі на це наражалися, — коментував Бельбо. — Не міг же цей святий Бернард бути таким дурнем.

— Ні, дурнем він не був, але він теж був ченцем, а за тих часів ченці мали своє власне уявлення про тіло... Перед тим я боявся, що подав свою історію занадто у стилі вестернів, але якщо добре подумати, послухайте, що говорить Бернард про своїх улюблених лицарів, я взяв із собою цю цитату, її варто прочитати: "Вони відчують огиду до мімів, штукарів та жонглерів, до непристойних пісень та фарсів і уникають усього того, вони коротко стрижуть волосся, навчившись від апостола, що чоловікові не личить відпускати собі патли. Не побачиш, щоб вони чесалися, рідко вони й миються, борода найжачена, вони смердять пилюкою, вкриті брудом через спеку і через те, що вони завжди в обладунках".

— Не хотів би я потрапити в їхній табір, — мовив Бельбо.

Діоталлеві повчально сказав:

— Для пустельників завше було характерним культивувати здоровий бруд, щоб упокорити власну плоть. Пам'ятаєте святого Макарія, який жив на стовпі і, коли хробаки спадали йому з тіла, збирав їх і клав назад на тіло, аби ці Божі створіння теж могли справити собі учту?

— Стовпником був святий Симеон, — сказав Бельбо, — на мою думку, він стояв на стовпі, щоб мати змогу плювати на голови тим, хто проходив унизу.

— Мені неприємний дух Просвітництва, — сказав Діоталлеві. — Макарій чи Симеон, але таки був якийсь стовпник із хробаками; я не можу бути авторитетом у цих справах, бо не цікавлюся божевіллям поган.

— А твої равини з Жерони були чистенькі та пахли, — підкусив Бельбо.

— Вони жили у бридких норах тому, що ви, погани, замикали їх у гетто. А тамплієри жили в паскудстві, бо це було їм до вподоби.

— Не треба перебільшувати, — сказав я, — ви бачили коли-небудь чоту солдатів після маршу? Я ж розповів вам усе це, щоб ви могли зрозуміти суперечливе становище тамплієра. Він повинен бути містиком, аскетом, не їсти, не пити, не спати з жінками; він блукає по пустелі й рубає голови ворогам Христа, чим більше він їх відрубає, тим більше очок заробить до раю, він смердить, з кожним днем заростає щетиною, а Бернард вимагає, щоб, узявши місто, він не кинувся на якусь дівулю чи там молодицю, а під час безмісячних ночей, коли, як відомо, по пустелі гуляють самуми, не попрохав свого улюбленого товариша по зброї про невеличку послугу певного роду. Хіба легко бути ченцем і фехтувальником, випускати тельбухи і читати отченаш; ти не маєш права подивитись у вічі своїй сестрі у перших, а потім після тривалої облоги вдираєшся в місто і бачиш, як інші хрестоносці перед твоїми очима втішаються з жінкою халіфа, чарівні суламіфи оголюють перед тобою груди, кажучи: візьми мене, візьми, але залиш мені життя... Та ба, тамплієр повинен залишатися твердим, смердячим, зарослим, як цього хотів святий Бернард, і читати вечірню молитву... З іншого боку, досить

прочитати собі *Retraits*...

— А що це таке?

— Статут ордену, досить пізньої редакції, коли орден уже був, можна сказати, на пенсії. Нема нічого гіршого від війська, яке нудьгує, бо війна скінчилася. Приміром, забороняється влаштовувати бійки, завдавати ран християнинові з помсти, вести торгівлю з жінкою, зводити наклеп на побратима. Не можна втратити раба, розсердитися і вигукнути "подамся до сарацинів!", загубити через недогляд коня, дарувати тварин, окрім кішок та собак, відлучатися без дозволу, розбивати печатку магістра, залишати табір уночі, позичати без дозволу гроші ордену, кидати спересердя одягом об землю.

— Із системи заборон можна зрозуміти, чим люди звичайно займаються, — мовив Бельбо, — і з цього можна скласти образки щоденного життя.

— Спробуймо, — сказав Діоталлеві. — Тамплієр розсердився за щось, що побратими йому сказали чи зробили того вечора, і, приторочивши до сідла трьох каплунів, від'їжджає без дозволу вночі, верхи на коні. У супроводі сарациненяти він подається до дівчини нескромних звичаїв і, збагативши її каплунами, користується з нагоди, щоб здійснити акт незаконного злягання... Поки вони там жирують, сарацинення тікає з конем, а наш тамплієр, ще брудніший, пітніший і заросліший, ніж звичайно, повертається, підібгавши хвоста, додому і, намагаючись нікому не показуватись на очі, тицяє гроші (орденські) лихвареві-євреєві, який незмінно чигає, наче яструб на сідалі...

— Ти сказав це, Кайяфо, — зауважив Бельбо.

— Облиш, ми користуємося стереотипами. Тамплієр намагається повернути собі якщо не мавра, то принаймні якусь подобу коня. Але його товариш по ордену помічає ці махінації і ввечері (звісно, у таких громадах заздрість — звичайна річ), коли на втіху всього загалу подають м'ясо, робить грубі натяки. Капітан починає підозрювати недобре, підозрюваний бентежиться, червоніє, витягає кинджал і кидається на побратима...

— На викажчика, — уточнив Бельбо.

— На викажчика, атож, кидається на бідолаху, ранячи його в лице. Той хапає меч, вони беруться за чуби, капітан ударами шаблею плазом намагається заспокоїти їх, братчики непристойно регочуть...

— П'ючи і лаючись, наче тамплієри... — докинув Бельбо.

— Трясця його матері, хай йому чорт, до біса, до дідька, бий його нечиста сила, — театральні вигукував я.

— Наш хлопець, без сумніву, охоплений люттю, ще б пак... що ж, у біса, робить тамплієр, коли його охоплює лють?

— Його обличчя стає фіалковим, — підказав Бельбо.

— Так от, як ти кажеш, він стає фіалковим, здирає з себе рясу і кидає на землю...

— Запхайте собі в одне місце цю засрану свитку, і ваш задрипаний Храм також! — запропонував я. — Ага, ще він лупить мечем у печатку, розбиває її і горлає, що переходить до сарацинів.

— І одним махом порушує щонайменше вісім приписів.

Щоб краще проілюструвати свою тезу, я завершив:

— Можете уявити собі цих людей, які кажуть — я йду собі до сарацинів, а тут одного дня королівський префект заарештовує їх і показує їм розжарене залізо. І каже: признавайся, поганцю, що ви запихали в гузно! Ми? Та мені смішно від цих ваших щипців, ви не знаєте, на що здатен тамплієр, я й вам те запхаю в гузно, і папі, а якщо він потрапить мені під руку король Філіп, то і йому!

— Звичайно, саме так усе й відбувалося, — сказав Бельбо. — А тоді — в карцер, і кожного дня його намащували олією, щоб потім краще горів.

— Як діти, — дійшов висновку Діоталлеві.

Нас перебила якась дівчина з полуничною родимкою на носі, що тримала в руці якісь картки. Вона поцікавилась, чи ми вже підписалися за звільнення арештованих аргентинських товаришів. Бельбо підписався відразу, не дивлячись на аркуш.

— У будь-якому разі їм гірше, ніж мені, — сказав він до Діоталлеві, який розгублено дивився на нього. Тоді звернувся до дівчини: — Він не може підписатися, бо належить до одної з індійських сект, яка забороняє писати своє ім'я. Чимало з них сидить у в'язниці, бо уряд їх переслідує.

Дівчина з розумінням подивилась на Діоталлеві й передала листок мені. Діоталлеві полегшено зітхнув.

— Хто вони? — запитав я.

— Як — хто? Аргентинські товариші.

— Так, але з якої вони групи?

— Такуара, здається.

— Але ж Такуара фашисти, — кинув я навмання, ніби щось у цьому тямив.

— Сам ти фашист, — просичала злісно дівчина і відійшла.

* * *

— То загалом ці тамплієри були просто безталанні бідолахи? — запитав Діоталлеві.

— Ні, — відказав я, — то моя вина, я перестарався, намагаючись трохи пожвавити цю історію. Те, про що ми говорили, стосується збройних загонів, але орден із самого початку одержував величезні пожертви і поступово заснував свої табори по всій Європі. Подумати тільки, Альфонс Арагонський подарував їм цілу провінцію, ба більше, заповів їм королівство на випадок, якби йому довелось померти без спадкоємців. Але тамплієри йому не довіряють і укладають угоду, давай, мовляв, нам наші грошики вже тепер, а ці грошики — півдесятка фортець в Іспанії. Король Португалії дарує їм ліс, ще зайнятий сарацинами, тоді тамплієри кидаються в атаку, викидають геть маврів, а по дорозі засновують Коїмбру. І це лише епізоди. Загалом кажучи, частина воює в Палестині, але основний склад ордену діє на батьківщині. І що ж відбувається? Якщо хтось мусить їхати до Палестини і потребує там грошей, а подорожувати з коштовностями та золотом остерігається, він залишає гроші тамплієрам у Франції, Іспанії чи Італії, бере розписку і одержує на Сході свою суму.

— Кредитний лист, — мовив Бельбо.

— Авжеж. Вони винайшли розрахунок чеками ще до флорентійських банкірів. Тепер ви розумієте, з тими всіма пожертвами, здобутим у воєнних виправах добром та прибутками від фінансових операцій тамплієри стають мультинаціональною корпорацією. Щоб керувати такою структурою, потрібні були люди з головою на в'язах. І ці люди зуміли переконати Іннокентія II дарувати їм виняткові привілеї: орден залишає за собою всю воєнну здобич; хоч би де були його маєтності, він не відповідає ні перед королем, ні перед єпископами, ні перед патріархом єрусалимським, а лише перед папою. Звільнені всюди від десятини, вони мають право накладати її самі на землях під своїм пануванням... загалом кажучи, ця фірма завжди в активі, й ніхто не має права стромляти туди свого носа. Зрозуміло, чому єпископи та правителі дивились на них скося, і все ж не могли без них обійтися. Хрестоносці здебільшого були шалапути, люди, які їхали, не знаючи куди вони потраплять і що там знайдуть. А тамплієри у тих краях — свої люди, знають, як обходитися з ворогом, знайомі з місцевістю і володіють військовим мистецтвом. Орден тамплієрів — це організація солідна, навіть якщо його репутація заснована на хвастошах його наступальних загонів.

— То це були хвастощі? — поспитав Діоталлеві.

— Часто так, і ще раз дивуєшся розбіжності між їхньою політичною та адміністративною мудрістю, з одного боку, і їхнім стилем зелених беретів, з другого, — відваги безмір, а розуму ні на копійку. Візьмімо історію з Аскалоном...

— Візьмімо її, — сказав Бельбо, який відвернувся, щоб з підкресленою вишуканістю привітатися з дівчиною на ймення Долорес.

Вона сіла біля нас, кажучи:

— Я теж хочу, я теж хочу почути історію Аскалона!

— Отже, одного дня король Франції, німецький імператор, Бодуен III Єрусалимський і великі магістри орденів тамплієрів та госпітальєрів вирішили взяти в облогу Аскалон. І всі вони вирушили на облогу, король, двір, патріарх, священники з хрестами та хоругвами, архієпископи Тира, Назарета, Кесарії, словом, великий пікнік перед ворожим містом з наметами, орифламами, знаменами, барабанами... Аскалон захищало сто п'ятдесят башт, і мешканці вже віддавна приготувались до облоги, кожен будинок мав бійниці, наче фортеця у фортеці. А тамплієри — вони ж такі досвідчені у війні — повинні були знати такі речі. Ну, всі метушаться, будують тарани і дерев'яні вежі, знаєте, оті пристрої на колесах, які підвозять під ворожі мури і за їхньою допомогою кидають вогонь, каміння, стріли, поки катапульти бомбардують здалеку каменюками. Аскалонці намагаються запалити ці вежі, вітер їм не сприяє, полум'я перекидається на мури, які принаймні в одному місці падають. Пролом! Учасники облоги кидаються туди всі як один, а тоді стається одна дивна річ. Великий магістр тамплієрів перегороджує дорогу, щоб до міста увійшли лише його люди. Супротивники тамплієрів кажуть, що він зробив це, аби здобич дісталася тамплієрам, натомість їхні прихильники твердять, що, боячись засідки, він хотів послати вперед саме своїх самовідданих воїнів. У кожному разі, я б не призначив його керувати військовою академією. Сорок тамплієрів стрімголов мчать крізь усе місто, натикаються на огорожу

з протилежного боку, зупиняються у хмарі куряви, дивляться один на одного, запитуючи себе, що вони тут роблять, повертаються і кидаються щодуху назад, повз сарацинів, які з вікон жбурляють їм на голову каміння та списи і врешті вирізують їх до ноги включно з великим магістром, замурують пролом, вивішують на мурах трупи і крутять християнам дулі, паскудно регочучи.

— Мавр жорстокий, — мовив Бельбо.

— Як діти, — повторив Діоталлеві.

— Ці твої тамплієри були просто навіжені, — схвильовано сказала Долорес.

— А мені вони нагадують Тома і Джеррі, — сказав Бельбо.

* * *

Мене почали мучити докори сумління. По суті, вже два роки я жив з тамплієрами і полюбив їх. Піддавшись снобізмові своїх співрозмовників, я подав їх як персонажів мультфільму. Може, то була провина Гійома Тирського, зрадливого історіографа. Лицарі Храму були зовсім не такі — бородаті й розпашілі, з прегарним червоним хрестом на білосніжній накидці, гарцюючи на конях у тіні Босеану, свого біло-чорного стягу, вони так чудесно віддавались своїй учті смерті та відваги, а піт, про який говорив святий Бернард, своїм бронзовим полиском надавав, мабуть, саркастичної шляхетності їхній страхітливій посмішці, коли вони таким жорстоким способом святкували своє прощання з життям... Леви на війні, як казав Жак де Вітрі, лагідні ягнята у мирний час, брутальні у битві, благочестиві в молитві, жорстокі з ворогами, доброзичливі до побратимів, позначені білим і чорним своєї хоругви, бо щиросерді з друзями Христа, похмурі й страхітливі зі своїми ворогами...

Чому я поводжуся з цими гідними співчуття оборонцями віри, останнім прикладом лицарства у час його смерку, мов якийсь Аріосто, коли я міг би бути їхнім Жуєнвілем? Мені спали на гадку сторінки, присвячені їм автором "Історії святого Людовіка", який подався разом з Людовіком Святим, як писар і товариш по зброї водночас, у Святу Землю. Тамплієри існували вже сто п'ятдесят років, хрестових походів було вже зроблено достатньо, щоб позбутися всяких ілюзій. Зникли, наче привиди, героїчні постаті королеви Мелізенди та прокаженого короля Бодуена, вичерпалась внутрішня боротьба в Лівані, який, проте, не переставав спливати кров'ю, уже один раз упав Єрусалим, Барбаросса втопився в Кілікії, Річард Левине Серце, переможений і принижений, мусив тікати на батьківщину, переодягнувшись, до речі, тамплієром, християнство програло свою битву. У сарацинів цілком інше розуміння конфедерації між державами автономними, але об'єднаними заради захисту цивілізації, — вони читали Авіценну, вони не такі темні, як європейці. Як можна було протягом двох століть перебувати у межах впливу толерантної, містичної та вільнодумної культури, не піддаючись її покликові, особливо якщо зіставити її з західною культурою, грубою, вульгарною, варварською, германською? Коли в 1244 році востаннє і остаточно впав Єрусалим, не було вже сумніву, що війна, розпочата сто п'ятдесят років тому, програна, християни не повинні більше сіяти розбрат на цій рівнині, де має панувати лише мир та запах ліванських кедрів. Бідолашні тамплієри, навіщо була потрібна ваша епопея?

Нічого дивного, що у м'якій меланхолії збляклої старечої слави вони прислухаються до таємних вчень мусульманських містиків, жерців-охоронців прихованих скарбів. Може, саме звідси народилася легенда про лицарів Храму, яка все ще переслідує розчаровані й спрагли душі, оповідь про безмежну силу, яка більш не знає, до чого себе прикласти...

І вже на смерку цього міфу приходить Людовік, король-святий, який приймав у себе Аквіната. Він не перестає вірити у хрестові походи, незважаючи на два століття даремних поривань та спроб, що зазнали невдачі через нерозумність переможців. Хіба варто пробувати ще раз? Варто, говорить Людовік Святий, а тамплієри так і вродилися, вони йдуть за ним аж до остаточної поразки, адже це їхнє ремесло, хіба може Храм існувати без хрестових походів?

Людовік атакує з моря Даміетту, ворожий берег виблискує піками, алебардами і штандартами, щитами і кривими шаблями, достойні люди, каже Жуєнвіль Галантно, приємно подивитись, як їхня золотиста зброя сяє на сонці. Людовік міг би зачекати, але він вирішує будь-що висадитися. "Вірні мої воїни, ми непереможні, бо ніщо не розділить нас у нашій любові до ближнього. Якщо нас буде переможено, ми станемо мучениками. Якщо ж здобудемо перемогу, примножимо славу нашого Господа". Тамплієри не вірять йому, але їх виховували на ідеальних лицарів, вони ж не можуть зрадити свого образу. Тож вони підуть за королем у його містичному безумстві.

Неймовірно, але висадка вдається, і ще неймовірніше — сарацини залишають Даміетту, та король не зважується увійти в місто, бо не вірить у їхню втечу. Але це правда, місто біля його ніг, і скарби, і сто мечетей, які Людовік відразу перетворює на церкви Нашого Господа, теж належать йому. Тепер треба вирішити: йти на Александрію чи на Каїр? Наймудрішою постановою було б іти на Александрію, щоб відібрати в Єгипту його життєво важливий порт. Але ця виправа мала свого злого генія, ним був брат короля, Робер д'Артуа, опанований манією величчя, амбіціями, спраглий слави і принижений, як кожен молодший син. Він радить узяти курс на Каїр, серце Єгипту. Тамплієри спочатку стримуються, а відтак закушують вудила. Король заборонив окремі сутички, але саме сержант тамплієрів порушує заборону. Він бачить невеликий загін султанських мамелюків і кричить: "А тепер на них, в ім'я Бога, бо не стерплю я більше такої ганьби!".

У Мансурі сарацини окопуються за річкою, французи намагаються побудувати загату, щоб зробити брід, і захищають її своїми рухомими вежами, але сарацини застосовують грецький вогонь, який вони запозичили у візантійців. З вістрям, товстим, як бочка, і хвостом, подібним до великого списа, грецький вогонь линує, наче блискавка, і скидався на дракона, що летить у повітрі. І світло від нього так освітлювало табір, що було видно як удень.

Християнський табір охопило полум'я, а тим часом зрадник-бедуїн за триста візантійських золотих монет вказує королю брід. Король вирішує атакувати, перехід убрід нелегкий, чимало людей тоне і їх відносять води, на тому боці вже чекають триста кінних сарацинів. Але врешті головна частина війська дістається до берега, і,

згідно з наказом, тамплієри скачуть попереду, за ними — граф д'Артуа. Мусульманські вершники кидаються врозтіч, а тамплієри дожидаються решти християнського війська. Але граф д'Артуа зі своїми людьми кидається навздогін ворогам.

Тоді тамплієри, щоб не втратити честі, теж ідуть у наступ, але наздоганяють графа, коли він уже проник у ворожий табір і влаштував там різанину. Мусульмани тікають у напрямку Мансури. Це справляє величезну приємність д'Артуа, який кидається переслідувати їх. Тамплієри намагаються стримати графа, брат Жіль, головний командувач Храму, влещає його, кажучи, що той уже здійснив чудовий подвиг, один із найвизначніших на заморській землі. Але д'Артуа, спраглий слави жевжик, звинувачує тамплієрів у зраді, навіть додає, що якби тамплієри та госпітальєри захотіли, цю землю було б уже давно завойовано, і він дав доказ того, що можна зробити, якщо маєш кров у жилах. Це вже занадто для честі Храму. Храм не дозволить нікому себе випередити, всі кидаються до міста, вдираються у нього, переслідують ворогів аж до мурів протилежного боку, і тут тамплієри усвідомлюють, що вони повторили помилку Аскалона. Християни — включно з тамплієрами — затрималися, грабуючи султанів палац, а невірні знову згуртувалися і несподівано напали на цю вже розпорошену зграю шулік. Невже тамплієри ще раз дозволили, щоб їх засліпила жадоба? Але інші переказують, що перед тим як кинутися слідом за д'Артуа в місто, брат Жіль зі свідомим стоїцизмом сказав графові: "Мій пане, я та мої побратими не боїмося і підемо слідом за вами. Але знайте, що ми вельми сумніваємося, що ви і я зможемо повернутися". У кожному разі, д'Артуа, дякувати Богові, гине, а з ним і чимало інших хоробрих лицарів, у тому числі двісті вісімдесят тамплієрів.

Це гірше, ніж поразка, це — ганьба. І все ж ніхто, навіть Жуєнвіль, не змальовує цієї виправи як ганебну: таке трапляється, у цьому й полягає велич війни.

Перо пана де Жуєнвіля перетворює чимало з цих баталій чи сутичок на свого роду романтичний балет, де скочується кілька голів і лунають волювання до доброго Господа, іноді король плаче над останками свого вірного воїна, але все виглядає, наче в кольоровому фільмі, — червоні чебраки, позолочена зброя, блиск шоломів та мечів під жовтим сонцем пустелі, на тлі блакитного моря, і цілком можливо, що свою буденну різанину тамплієри сприймали саме так.

Погляд Жуєнвілів пересувається згори додолу, або з долу догори, залежно від того, чи він падає з коня, чи знову сідає в сідло, і охоплює окремі сцени, а не загальний план битви, тому здається, що все вирішується в особистих поєдинках, часто-густо волею сліпого випадку. Жуєнвіль кидається на допомогу панові де Ванон, якийсь турок вражає його списом, кінь падає навколішки, Жуєнвіль перелітає через голову тварини, знову підводиться з мечем у руці, й шевальє Ерар де Сівре ("хай Бог його благословить") знаком кличе його сховатися у якийсь розвалений будинок, їх буквально топче загін турків, вони підводяться неушкоджені, добігають до будинку, забарикадуються там, турки закидають їх зверху списами. Шевальє Фредеріка де Лупе поцілили у спину, "і рана була така велика, що кров бухнула з нього, ніби з бочки вилетів корок", а удар шаблею розітнув обличчя Сівре "так, що ніс падав йому на

вуста". І так далі, аж поки прибуває поміч; вони вибираються з будинку, переходять на іншу ділянку бойовища, нова сцена, нові загиблі, порятунок в останню хвилину, молитви вголос до святого Якова. А добрий граф де Суассон, рубаючи направо і наліво шаблею, горлає: "Пане Жуєнвілю, нехай ці мерзотники кричать скільки завгодно, ми ще згадаємо цей день, бесідуючи з дамами!" А король вимагає вістки про свого брата, проклятого графа д'Артуа, і брат Анрі де Ронне, настоятель госпітальєрів, відповідає йому, що "новини добрі, адже зараз граф д'Артуа напевне в раю". Король висловлює подяку Господові за все, що він йому посилає, а з очей йому крапають великі сльози.

Але це не завжди балет, піднесений і кривавий. Гине великий магістр Гійом де Соннак, спалений живцем грецьким вогнем, від страшного смороду трупів та нестачі провіанту християнське військо вражає цинга, військо святого Людовіка розбите, короля мучить дизентерія, він навіть мусив розрізати матню штанів, щоб заощадити час у бою. Дам'єтта втрачена, королева мусить вести переговори з сарацинами й виплатити викуп у п'ятсот тисяч торнійських ліврів.

Але в основі хрестових походів завжди лежала побожна омана. У СенЖан д'Акр Людовіка зустріли як тріумфатора, і все місто вирушає процесією йому назустріч, включаючи священиків, дам та молодь. Тамплієри не в тім'я биті і намагаються зайти у переговори з Дамаском. Людовік дізнається про це, він не дозволить, щоб його випередили, і накидається на нового великого магістра перед мусульманськими послами, великий магістр зрікається слова, даного ворогам, стає навколішки перед королем і просить у нього прощення. Не можна сказати, що лицарі не билися хоробро і безкорисливо, але король Франції принижує їх, щоб утвердити свою владу — а через півстоліття, теж щоб утвердити свою владу, його наступник Філіп пошле їх на вогнище.

У 1291 році Сен-Жан д'Акр завойовують маври, перебивши всіх його мешканців. Християнське панування в Єрусалимі закінчилось. Тамплієри багатші, численніші й могутніші, ніж будь-коли, проте їм, народженим, щоб воювати у Святій Землі, доступ на Святу Землю заказаний.

Вони живуть, нидіючи в розкошах у Храмі Парижа та по таборах, розкиданих по всій Європі, але їм і далі сниться рівнина, де за часів їхньої слави стояв Єрусалимський Храм, їм сниться чудова церква Святої Марії Латеранської, оточена каплицями, сніться численні трофеї, жар ковальських горнів, лимарні, сукнярні, шпихліри, стайня на дві тисячі коней, гарцювання джур, значкових, зброєносців, червоні хрести на білих накидках, брунатні рясини інтендантів, посланці султана у великих тюрбанах та позолочених шоломах, прочани, роздоріжжя, де зустрічалися дозори та гінці, радість володіння скринями, повними грошей, порт, від якого відпливали накази, розпорядження і вантажі до замків на батьківщині, на островах, на узбережжі Малої Азії...

Все закінчилось, мої бідолашні тамплієри.

Того вечора у Піладе аж після п'ятого віскі, за яке проти моєї волі заплатив Бельбо, до мене дійшло, що я снів, снів пристрасно (який сором) і вголос. Я, мабуть, розповів чудову історію, з почуттям і зі співчуттям, бо в Долорес блищали очі, а Діоталлеві,

попустивши віжки, замовив собі ще один тонік і, серафічно підвівши очі до неба, себто до стелі бару, яка не мала нічого спільного зі сфірот, пробурмотів:

— А може, й були вони всім тим нараз — пропащими душами і святими, конюхами і лицарями, банкірами і героями...

— Вони, звичайно, були неординарні люди, — зробив висновок Бельбо.

— А ви, Казобоне, їх любите?

— Я готую про них дипломну роботу, а той, хто пише дипломну роботу про сифіліс, врешті полюбить навіть спірохету бліду.

— Гарно, наче у фільмі, — сказала Долорес. — Але мені вже пора йти, як жаль, я мушу надрукувати на гектографі листівки на завтрашній ранок. Пікетуємо фабрику Мареллі.

— Щастить тобі, що можеш дозволити собі розкіш цим займатися, — сказав Бельбо. Він стомлено підніс руку, погладив їй волосся. Замовив, за його словами, останнє віскі. — Вже майже північ, — зауважив він, — я кажу це Діоталлеві, а не нормальним людям. Але закінчимо цю історію, я хочу дізнатися про процес. Коли, як, чому...

— *Cur, quomodo, quando*, — кивнув Діоталлеві. — Авжеж, авжеж.

14

Він підтверджує, що попереднього дня бачив п'ятдесятьох чотирьох братчиків ордену, яких вели на вогнище, бо вони не хотіли визнати за собою вищезгаданих помилок, і що він чув, як казали, що їх спалили, і що він сам, боячись, що йому забракне витримки, коли його засудять до спалення, зі страху перед смертю признався б на допиті у присутності панів комісарів і взагалі будь-кого, що всі помилки, які ставили за провину орденів, справді мали місце, і що він, якби від нього вимагали, признався б також, що вбив Нашого Господа.

Свідчення Емері де Вільє-ле-Дюка, 13.5.1310 р.

Процес, сповнений замовчувань, суперечностей, загадок та глупоти. Глупота найбільше впадала в око, а що її важко було пояснити, то вона, як правило, ототожнювалась із загадками. У ті щасливі дні я вважав, що глупота породжує загадку. Того вечора у перископі мені спало на думку, що найстрахотливіші загадки, щоб не виявити себе, маскуються під божевілля. А тепер я думаю, що світ — це приязна загадка, яку наше божевілля робить страхотливою, бо намагається інтерпретувати її відповідно до своєї власної правди.

Тамплієри залишилися без мети. Тобто вони перетворили засоби на мету — порядкували своїм величезним багатством. Природно, що такий монарх" централізатор, як Філіп Красивий, дивився на них кривим оком. Як можна тримати під контролем такий незалежний орден? Великий магістр мав ранг принца крові, командував військом, керував величезними земельними володіннями, його обирали, як імператора, і він мав абсолютну владу. Французька скарбниця була не в руках короля, а охоронялася паризьким Храмом. Тамплієри були уповноваженими адміністраторами поточного рахунку, формально записаного на ім'я короля. Вони отримували і

виплачували гроші, маніпулювали процентами, діяли як великий приватний банк, але зі всіма привілеями та пільгами державного банку... І скарбник короля теж був тамплієр. Хіба можна було правити в таких умовах?

Якщо не можеш перемогти ворога, пристань до нього. Філіп просить, щоб йому надали звання почесного тамплієра. Відповідь негативна. Цю образу король добре закарбував собі у пам'яті. Тоді він натякнув папі, що добре було б злити орден тамплієрів та госпітальєрів в один і поставити новий орден під контроль одного з його синів. Великий магістр ордену, Жак де Моле, прибув з великою помпою з Кіпру, де він жив, як монарх у вигнанні, і подав папі меморандум, в якому нібито аналізував переваги, а насправді проливав світло на недоліки такого злиття. Без жодного сорому Моле відзначав, між іншим, що тамплієри багатші від госпітальєрів, і злиття збіднить одних, збагативши інших, що було б великою шкодою для душ його лицарів. Моле переміг у цій першій партії гри, яка починалася, — проект було здано до архіву.

Філіпові не залишалося нічого іншого, як удатися до наклепів, і тут карта йшла йому в руку. Поговорі про тамплієрів ходив уже віддавна. Як могли ставитися до цих "завойовників" добрі французи, які бачили, як ті повсюди збирали десятину, а натомість не давали нічого, навіть власної крові в обороні Святого Гробу? Вони теж були французами, але не зовсім, вони були мало не *pieds noirs* чи, як казали тоді, *roulains*. Можливо, вони хизувалися своїми екзотичними звичками, хтозна, чи між собою не розмовляли мовою маврів, до якої привчилися. Вони була ченці, але не приховували від загалу своїх брутальних звичаїв, і ще кілька років тому папа Іннокентій III мусив видати буллу *De insolentia Templariorum*. Вони дали обітницю вбогості, але жили з помпою аристократичної касті, жадібністю нового купецького стану, нахабністю корпусу мушкетерів.

Багато не треба було, аби розійшлося глухе ремствування: гомосексуалісти, еретики, ідолівірці, які поклоняються бородатій голові невідомого, але явно нечистого походження, може, вони втаємничені у секрети ісмаїлітів, підтримують зв'язки з асасинами Гірського Старця. Філіп та його радники зуміли скористатися з цих пліток.

За спиною Філіпа діяли його злі генії — Маріньї та Ногаре. Маріньї — це той, хто нарешті запопав скарби Храму і порядкував ними від імені короля, поки вони не перейшли до госпітальєрів. Хто ж брав прибуток, невідомо. Ногаре, хранитель королівської печатки, в 1303 році розробив стратегію інциденту в Ананї, коли Шарра Колонна дав ляпаса Боніфацієві VIII, і папа через місяць помер від приниження.

У певний момент на сцену виходить людина на ймення Еск'є де Флуаран. Перебуваючи у в'язниці за якісь неясні злочини і будучи на волосину від смертної кари, він зустрічається в камері з якимось тамплієром-відступником, теж засудженим до страти на шибениці, і вислуховує від нього жахливі визнання. Флуаран, в обмін на життя та чималеньку суму, викладає все, що знає. А те, що він знає, це те, про що всі давно вже шепочуться. Але від ремства тепер перейшли до відкритого слідства. Король повідомляє про сенсаційні Флуаранові викриття папу, яким тепер є Климент V, той самий, що переніс папський престол до Авіньйона. Папа вірить і не вірить, а крім того,

він знає, що втручатися у справи Храму нелегко. Проте 1307 року він погоджується на офіційне розслідування. Про це повідомляють Моле, але той заявляє, що його совість спокійна. Він і далі бере участь в офіційних церемоніях поруч із королем, як князь серед князів. Климент V зволікає, король підозрює, що папа хоче дати тамплієрам час непомітно зникнути. Нічого подібного, тамплієри і далі п'ють і лаються у своїх таборах, нічого не підозрюючи. І це перша загадка.

14 вересня 1307 року король розсилає всім префектам та сенешалям королівства запечатані послання з наказом про масовий арешт тамплієрів та конфіскацію їхнього майна. З часу віддання наказу до арешту, що відбувся 13 жовтня, минає місяць. Тамплієри нічого не підозрюють. У день арешту всі вони потрапляють у тенета і — ще одна загадка — здаються без опору. І варто звернути увагу на те, що в попередні кілька днів урядники короля, для певності, що ніщо не уникне конфіскації, під найсміховиннішими адміністративними приводами зробили щось на взірець опису майна тамплієрів по всій території країни. А тамплієри і в вус не дмуть, будь ласка, префекте, дивіться куди бажаєте, почувайтесь як удома.

Папа, довідавшись про арешт, намагається протестувати, але запізно. Королівські комісари вже почали працювати залізом та мотузкою, і чимало лицарів під тортурами почали зізнаватися. І не залишалось нічого іншого, як віддати їх інквізиторам, які поки що не вдаються до вогню, але цього їм не потрібно. Допитувані підтверджують зізнання.

І в цьому полягає третя таємниця: це правда, що їх кували, і то люто, адже від тортур помирають тридцять шість братчиків, але правда й те, що ці люди були залізні, звиклі ставити чоло жорстоким туркам, а проте поступилися префектам. У Парижі лише чотири лицарі зі ста тридцяти восьми відмовляються зізнатися. Всі інші, в тому числі Жак де Моле, зізнаються.

— У чому ж вони зізнаються? — поспитав Бельбо.

— Вони зізнаються саме в тому, у чому їх звинувачено у наказі про арешт. Розбіжності у свідченнях були незначні, принаймні у Франції та Італії. А в Англії, де ніхто не мав великого бажання їх судити, у протоколах трапляються канонічні звинувачення, але вони приписуються свідкам, що не належали до ордену і лише переказували почуте. Загалом кажучи, тамплієри зізнаються лише тоді, коли хтось хоче, щоб вони зізналися, і лише в тому, в чому їх звинувачують.

— Звичайний інквізиторський процес. Таких було чимало, — зауважив Бельбо.

— І все ж поведінка оскаржених дивна. Головними пунктами звинувачення було те, що під час обрядів утаємничення братчики тричі зрікалися Христа і плювали на розп'яття, а тоді їх роздягали догола і цілували *in posteriori parte spine dorsi*, себто в зад, потім у пупок, а тоді в уста, *in humane dignitatis opprobrium* ; після чого вони віддавались плотським утіхам, говориться в протоколі, один з одним. Словом, оргія. Відтак їм показували голову бородатого ідола, і вони мали йому поклонятися. І що відповідають звинувачені, коли все це перед ними викладають? Жофруа де Шарне, який потім помре на вогнищі разом з Моле, каже — авжеж, з ним таке було, він зрікся Христа, але лише язиком, а не серцем, до того ж він не пам'ятає, чи плював на

розп'яття, бо того вечора все робилося поспіхом. Щодо поцілунку в зад, то це теж із ним було, а ще він чув, як прецептор Оверні казав, що, по суті, краще злягатися з побратимами, аніж зв'язуватися з жінкою, але він особисто ніколи не чинив плотського гріха з іншими лицарями. Отже, вони призналися, але все це було фактично грою, ніхто в це по-справжньому не вірив — інші це робили, а я ні, я був разом лише з чемністю. Жак де Моле, великий магістр, не останній у цій компанії, каже, що коли йому дали розп'яття, щоб він на нього плюнув, він прикинувся, що плює, а сам плюнув на землю. Він визнає, що церемонії вступу до ордену виглядали на зразок описаного, але — правду кажучи — він не може сказати точно, бо під час свого перебування на посаді прийняв до ордену дуже мало братчиків. Інший каже, що цілував магістра, але не в гузно, а лише в губи, що ж до самого магістра, то той цілував його в зад. дехто зізнається у більшому, ніж вимагалось, — що вони не лише зрікалися Христа, але й твердили, що той злочинець, заперечували непорочність Марії, навіть мочилися на розп'яття, і не лише під час утаємничення, а й протягом Великоднього тижня, не вірили у святі тайни, не обмежувались поклонінням Бафометові, а поклонялися навіть дияволу в образі кота...

Таким самим гротесковим, хоча й менш неймовірним, було па-де-де, що розпочалось у той час між королем та папою. Папа хотів би взяти цю справу до своїх рук, а король воліє сам довести процес до завершення; папа хотів би лише тимчасово придушити орден, засуджуючи винних, а тоді відновити його у первинній чистоті, а король хоче так роздмухати справу, щоб процес охопив увесь орден і призвів до його остаточного розпаду, політичного та релігійного, звичайно, але насамперед фінансового.

У певний момент з'являється один документ, справжній шедевр. Вчені богослови доходять висновку, що обвинувачуванім не слід давати оборонця, щоб унеможливити їм відмову від свідчень: оскільки вони вже призналися, нема навіть потреби в судовому розгляді, тут повинен вжити свою владу король, адже процес влаштовують тоді, коли випадок сумнівний, а тут сумнівів немає. "Навіщо тоді давати їм захисника? Хіба для того, аби захистити вже визнані ними помилки, оскільки очевидність фактів робить злочин безсумнівним?"

Але оскільки все-таки існує ризик, що процес вислизне з рук короля і перейде до рук папи, король та Ногаре фабрикують голосну справу, в яку вплутують єпископа Труа; за доносом одного таємничого пройдисвіта, якогось Ноффо Деї, його звинувачують у чаклунстві. Потім виявиться, що Деї брехав — і його повісять, — але поки що бідного єпископа засипають публічними звинуваченнями у содомському гріху, блюзнірстві, лихварстві. Ті самі гріхи, що й у тамплієрів. Можливо, король хоче показати синам Франції, що церква не має права судити тамплієрів, адже й вона не позбавлена їхніх помилок; або ж це було просто попередження папі. Це темна історія, гра поліції та секретних служб, провокацій та доносів... Папу приперто до стіни, і він погоджується допитати сімдесят двох тамплієрів, які підтверджують зізнання, дані під тортурами. Але папа приймає їхнє каяття і користується з їхнього відречення, щоб

пробачити їм.

І тут відбувається несподіване — саме цю проблему я хотів розв'язати у своїй роботі, але мене розривало між суперечливими джерелами: тільки-но папі на превелику силу вдалося взяти лицарів під свою опіку, як він одразу відсилає їх до короля. Я так і не зрозумів, що там сталося. Моле відмовляється від складеного зізнання. Климент дає йому нагоду захистити себе і посилає до нього трьох кардиналів, щоб ті його допитали. 26 листопада 1309 року Моле починає гнівно боронити орден та його чистоту і доходить до того, що погрожує своїм обвинувачам. Відтак він зустрічається з посланцем короля, Гійомом де Плезаном, якого вважає своїм другом. Той дає йому якісь неясні поради, і 28 числа того самого місяця Моле свідчить, дуже несміливо й туманно, кажучи, що він лицар бідний і неосвічений, і обмежується переліком заслуг (тепер уже колишніх) Храму, включаючи милостині, які він подавав, службу кров'ю у Святій Землі тощо. А на додаток прибуває Ноґаре і нагадує, що Храм мав більше, ніж дружні контакти з Саладином: тут вже інсинується серйозний злочин — державна зрада. Виправдання Моле звучать жалюгідно. Ця людина, після дворічного випробування в'язницею, здається ганчіркою, але ганчіркою він показав себе й відразу після арешту. У третьому свідченні, складеному в березні наступного року, Моле вибирає іншу стратегію: він мовчить і заговорить лише у присутності папи.

Зміна декорацій — і цього разу перед нами епічна драма. У квітні 1310 року п'ятсот п'ятдесят тамплієрів просять вислухати їхні слова у захист ордену. Вони заявляють, що їх піддавали тортурам, заперечують і відкидають як неймовірні всі звинувачення. Але король та Ноґаре знають свою справу. Деякі тамплієри відмовляються від своїх попередніх свідчень? Тим краще, виходить, їх слід вважати рецидивістами та кривоприсяжниками, або ж *relapsi*, тобто тими, хто повертається до єресі, — жахливе звинувачення за тих часів, — адже вони нахабно заперечують те, у чому вже зізналися. Того, хто визнав свою провину і кається, можна простити, але не того, хто не кається, а відмовляється від своїх свідчень і кривоприсяжно твердить, що не має в чому каятися. П'ятдесят чотирьох відступників-кривоприсяжників засуджено до смертної кари.

Легко уявити собі психологічну реакцію решти заарештованих. Той, хто визнає свою провину, залишиться живим і піде на каторгу, а там далі: поживемо — побачимо. Той, хто не зізнається або навіть відмовиться від своїх попередніх свідчень, піде на вогнище. І п'ятсот ще живих відступників зрікаються своєї відмови.

Розрахунок розкаяних переміг, бо в 1312 році тих, хто не зізнався, засуджено до довічного ув'язнення, а розкаяним даровано прощення. Філіп не мав на меті вигубити їх усіх до ноги, він хотів лише розгромити орден. Звільнені з ув'язнення лицарі, зруйновані духом і тілом за чотири чи п'ять років в'язниці, мовчки вливаються в інші ордени; вони хочуть, щоб про них забули, і це мовчазне зникнення довго житиме легенди про таємне відродження ордену.

Моле не перестає прохати, щоб його вислухав папа. У 1311 році Климент скликає у В'ені собор, але великого магістра туди не запрошує. Він санкціонує розпуск ордену і передає його майно госпітальєрам, а поки що ним порядкуватиме король.

Минають ще три роки, врешті досягнуто порозуміння з папою, і 19 березня 1314 року перед собором Нотр-Дам Моле засуджують до довічного ув'язнення. Після оголошення вироку в Моле заговорила гідність. Він очікував, що папа дозволить йому виправдатися, й відчуває себе зрадженим. Він чудово знає, що коли відмовиться від попередніх свідчень ще раз, то теж стане кривоприсяжником і рецидивістом. Що діється у його серці після майже семирічного очікування суду? Він віднаходить у собі відвагу своїх попередників? Вирішує, що йому, вже й так пропащому, з перспективою закінчити свої дні заживо замуrowаним і збезчещеним, варто померти красивою смертю? Він заявляє про невинність свою і своїх побратимів. Тамплієри вчинили один-однісінький злочин, каже він: через своє боягузтво зрадили Храм. Надалі він цього не робитиме.

Ноґаре потирає руки: публічний злочин вимагає публічного вироку, остаточного, за невідкладною процедурою. Прецептор Нормандії, Жофруа де Шарне, зважується на такий самий вчинок, як і Моле. Король ухвалює постанову протягом одного дня. На виступі острова Сіте було споруджено вогнище. На заході сонця Моле та Шарне спалили.

За переказами, перед смертю великий магістр пророкував загибель своїх переслідувачів. І справді, папа, король та Ноґаре померли протягом року. Щодо Маринї, то після смерті короля його запідозрили у розтратах. Недоброзичливці звинуватили його у чаклунстві й домоглися для нього шибениці. Багато хто вважав Моле за мученика і багато хто засуджував переслідування тамплієрів. Відлуння цього знаходимо у Данте.

Тут закінчується історія і починається легенда. В одному з її розділів говориться, що того дня, коли Людовік XVI пішов під гільйотину, на ешафот піднявся якийсь невідомий і вигукнув: "Жаку де Моле, за тебе помщено!"

* * *

Ось приблизно і вся історія, яку я, раз у раз зупиняючись, розповів того вечора у Піладе.

Бельбо питає мене: "А ви певні, що не прочитали цієї історії десь у Орвела чи Кестлера?" або ж: "Далебі, та це ж точнісінько в стилі... як же звати отого, від культурної революції?..." Діоталлеві щоразу повчально проголошував: "Historia magistra vitae". Бельбо казав йому: "Облиш, кабалісти не вірять в історію". А той неодмінно відповідав: "Отож-бо, все повторюється по колу, історія є вчителькою життя, бо навчає нас, що вона сама не існує. Однак перестановки важливі".

— А загалом, — сказав Бельбо нарешті, — хто ж вони такі, ці тамплієри? Спершу ви змалювали їх нам як сержантів з фільму Джона Форда, тоді як паскудників, відтак як лицарів з мініатюри, потім як Божих банкірів, що облаштовували свої брудні справи, далі як військо у стані розкладу, згодом як адептів сатанинської секти і врешті як мучеників за свободу думки... Ким же вони були?

— Те, що вони стали легендою, мусило мати якусь причину. Вони, либонь, були всім тим укупі. Чим була католицька церква, — запитає себе марсіанський історик третього

тисячоліття, — тими, хто давав себе пожирати левам, чи тими, хто розправлявся з еретиками? І тими, й тими.

— Але врешті-решт, ці звинувачення були справедливі чи ні?

— Найсмішніше те, що їхні послідовники, себто неотамплієри різних діб, кажуть, що так. Виправдання наводились усілякі. Перша теза полягала в тому, що то були голіардичні обряди: хочеш стати тамплієром — то покажи, що ти мужчина, плюнь на розп'яття, і подивимось, чи Бог тебе спопелить; вступаючи до цієї дружини, ти повинен з руками і ногами віддатися побратимам, тож дай поцілувати себе в гузно. Друга теза твердила, що їм веліли зрікатися Христа, щоб побачити, як вони викрутяться, коли їх схоплять сарацини. Ідіотське пояснення, бо чи ж можна навчити витримки під час тортур, навчаючи робити, нехай навіть символічно, те, чого вимагатиме кат. Третя теза: тамплієри ознайомилися на Сході з ученням еретиків-манихейів, які зневажали хрест, адже він був знаряддям тортур Господа, і проповідували відмову від світу і занехання шлюбу та дітонародження. Стара ідея, типова для багатьох ересей першого століття, яку згодом підхопили катари, — і є ціла теорія, згідно з якою тамплієри прониклися катаризмом. І тоді стає зрозумілим, до чого тут содомія, нехай лише символічна. Припустімо, лицарі зіткнулися з цими еретиками: інтелектуалами вони, безперечно, не були; частково через свою наївність, частково зі снобізму та групової солідарності вони створюють собі свій власний фольклор, щоб відрізнитися від інших хрестоносців. Вони виконували обряди як знаки належності до певної групи, не питаючи себе, що вони означають.

— А той їхній Бафомет?

— Розумієте, у багатьох свідченнях йдеться про якусь *figura Baffometi*, але цілком можливо, що це помилка першого писаря, яка внаслідок маніпуляцій протоколами могла перейти до решти документів. В інших випадках згадувався Магомет (*istud caput vester deus est, et vester Mahumet*), і це могло б означати, що тамплієри створили свою синкретичну літургію. У деяких протоколах зазначається також, що їм веліли вигукувати "йалла", що мало означати "аллах". Але мусульмани не поклоняються зображенням Магомета, тоді під чийм впливом перебували тамплієри? У свідченнях твердиться, що багато хто з них бачив ці голови, іноді замість голови — цілого ідола, дерев'яного, з кучерявим волоссям, покритого позолотою і завжди з бородою. Слідчі начебто знайшли ці голови і показали їх допитуваним, але врешті-решт від цих голів не залишилось і сліду, всі їх бачили і ніхто їх не бачив. Те саме з історією про кота — хто твердить, що бачив сірого кота, хто — рудого, а хто — чорного. Але уявіть собі допит із розжареним залізом: ти бачив кота під час обряду втаємничення? Чом ні, на фермах тамплієрів, де зберігався урожай, який належало берегти від мишей, було, мабуть, чимало котів. У тогочасній Європі котів ще рідко тримали як домашніх тварин, як це було поширено в Єгипті. Хтозна, чи тамплієри не тримали котів у своїх домах, нехтуючи звичаї добропорядних людей, які вважали їх тваринами підозрілими. І те саме відбулося з головами Бафомета — може, то були скриньки з мощами у формі голови, адже в ті часи був такий звичай. А дехто, звичайно, твердить, що Бафомет — то

алхімічна фігура.

— Алхімія причетна до всього, — мовив Діоталлеві переконано, — тамплієри, очевидно, знали секрет одержання золота.

— Звичайно, знали, — сказав Бельбо, — він дуже простий — нападаєш на сарацинське місто, вирізуєш до ноги жінок та дітей, хапаєш усе, що потрапляє під руку. Справді, вся ця історія — суцільний бедлам.

— А можливо, бедлам був у них в голові. Хіба їх обходили доктринальні суперечки? Історія знає чимало подібних замкнутих груп, які створювали собі власний стиль, дещо чванливий, дещо містичний, і самі добре не знали, що все це означає. Звичайно, є ще езотерична інтерпретація, що вони все чудово знали, адже були адептами східних містерій, і навіть поцілунок у гузно при втаємниченні мав своє містичне значення.

— Просвітіть мене трохи щодо містичного значення поцілунку в гузно, — попросив Діоталлеві.

— Деякі сучасні ізотерики твердять, що тамплієри були послідовниками індійських вчень. Поцілунок у гузно повинен був розбудити змія Кундаліні, космічну силу, що перебуває у копчику, у статевих залозах, і прокинувшись, дістається до шишкоподібної залози...

— Відкритої Декартом?

— Авжеж, а далі повинен відкрити на чолі людини третє око, око прямого бачення у часі та просторі. Тому пошуки таємниці тамплієрів тривають.

— Філіп Красивий повинен був спалити сучасних езотериків, а не тих бідолах.

— Так, але сучасні езотерики не мають ні гроша.

— Ну й історію ми почули, — зробив висновок Бельбо. — Тепер я розумію, чому ці тамплієри так захопили моїх божевільців.

— Гадаю, це пов'язане з тим, про що ми говорили того вечора. Вся ця історія — це викривлений силізм. Поводься як ідіот — і залишишся незбагненим вічно. Абракадабра, Мане, Текел, Фарес, Абабагаламага, Pape Satan Pape Satan Aleppe, le vierge le vivace et le bel aujourd'hui, щоразу, як у якогось поета, пророка, вождя чи мага забурчить у животі, людство тратить століття на розшифрування цих нібито послань. Тамплієри залишаються загадкою через розгاردіаш у їхній голові. Тому в них стільки шанувальників.

— Позитивістичне пояснення, — мовив Діоталлеві.

— Авжеж, — сказав я, — може, я й позитивіст. Якби їм вирізати шишкоподібну залозу, тамплієри могли б стати госпітальєрами, себто нормальними людьми. Війна пошкоджує мозкові структури, може, це від гуку гармат або ж від грецького вогню... Подивіться лише на генералів.

Була перша година. Діоталлеві, захмелівши від тоніку, не тримався на ногах. Я гарно провів час. Вони теж. Тоді ми ще не знали, що починаємо гратися з грецьким вогнем, який спалює і пожирає все.

мого спадкоємця лишилася незаплямлена, я піду попросити для вас допомоги у графа д'Анжіо, якого бачу там, посеред поля". А я відказав йому: "Добродію Ерар, мені здається, що ви заслужите собі велику честь, якщо підете по допомогу заради наших життів, коли ваше власне життя під загрозою.

Joinville, Histoire de Saint Louis, 46, 226

Після того дня, коли я розповідав їм про тамплієрів, я лише кількома словами перекинувся з Бельбо у барі, куди заходив дедалі рідше, бо працював над дипломною роботою.

Одного дня відбувався великий антифашистський похід, який мав вирушити від університету, і на нього були запрошені, як це було заведено тоді, всі інтелектуали-антифашисти. Пишно вишикувалась поліція, але було видно, що вона не мала наміру заважати. Типово для тих часів — офіційного дозволу на похід не було, але коли б не трапилось нічого серйозного, сили громадського порядку залишилися б спостерігати і пильнувати, щоб ліві сили не переходили певних уявних кордонів, накреслених у центрі Мілана (тоді укладалося чимало територіальних компромісів). У межах одної зони рухалася демонстрація, а за майданом Августо і в усій зоні майдану Сан-Бабіла отаборились фашисти. Якщо хтось переходив цей кордон, спалахували інциденти, але поза тим не відбувалось нічого — ситуація, схожа на стосунки між приборкувачем і левом. Ми зазвичай вважаємо, що розлючений лев нападає на приборкувача, і тоді той його приборкує, погрожуючи нагаєм або стріляючи з пістоля. Нічого подібного: коли приборкувач заходить у клітку, лев уже ситий, запаморочений і не має бажання ні на кого нападати. Як у всіх тварин, у нього є своя зона безпеки, поза якою може статися будь-що, а він залишиться спокійним. Коли ж приборкувач ступає в зону лева, лев рикає; тоді приборкувач піднімає нагай, але фактично відступає на крок назад (ніби, щоб узяти розгін для стрибка вперед), і лев заспокоюється. Імітація революції повинна мати свої правила.

Я став свідком походу, але не приєднався до жодної з груп. Я залишався збоку, на майдані Санто-Стефано, де крутилися журналісти, редактори видавництв, митці, що прийшли продемонструвати свою солідарність. Увесь бар Піладе.

Я опинився поруч із Бельбо. Він був з якоюсь жінкою, яку я часто бачив у барі і вважав за його подругу (пізніше вона зникла, і тепер я знаю, чому — прочитавши одну історію у файлі про доктора Вагнера).

— Ви теж? — запитав я.

— Що ж робити, — посміхнувся він ніяково. — Треба ж рятувати душу. *Crede firmiter et pessa fortiter*. Вам нічого не нагадує ця сцена?

Я озирнувся навколо. Був сонячний пополудень, один із тих днів, коли Мілан чудовий — жовті фасади будинків на тлі ніжно-металевої барви неба. Поліцаї поперед нас мали на собі панцирі з шоломів та пластикових щитів, що виблискували, наче сталеві. Якийсь комісар у цивільному, але перепоясаний яскравою триколірною стрічкою, походжав уздовж шереди своїх людей. Я озирнувся на голову походу: натовп колихався, тупцюючи на місці, люди були вишикувані в нерегулярні, майже зміясті

ряди; людська маса, здавалось, наїжилась кийками, прапорами, полотнищами лозунгів, палицями. Нетерплячі шерехи час від часу починали скандувати гасла; вздовж флангів гарцювали активісти з червоними хустинками на чолі, у строкатих сорочках, із цвяхованими ремнями на збляклих від дощів та сонця джинсах; навіть згорнені знамена в їхніх руках, що приховували недоладну зброю, здавались мазками фарби на палітрі. Я подумав про Дюфі та про його веселощі. Від Дюфі я за асоціацією перейшов до Гійома Дюфе. Мені здавалось, ніби я перебуваю у якійсь мініатюрі; посеред невеликого натовпу обабіч шереху я розгледів декількох андрогінних жінок, які нетерпляче дожидалися обіцяного їм великого свята відваги. Але все це промайнуло у моїй голові, наче блискавиця, я відчув, що повторно переживаю якусь іншу подію, але не міг згадати, яку саме.

— Хіба це не взяття Аскалона? — запитав Бельбо.

— Клянуся святим Яковом, моїм заступником, — сказав я йому, — це справді поєдинок хрестоносців! Нема сумніву, що цього вечора дехто з цих людей потрапить до раю!

— Авжеж, — мовив Бельбо, — але як знати, з котрого боку сарацини?

— Поліція явно скидається на тевтонців, — зауважив я, — а ми могли б бути раттю Олександра Невського, але я, либонь, плутаю різні тексти. Погляньте туди, на цю групу, це, мабуть, люди графа д'Артуа, вони аж трусяться з нетерплячки кинутися в бій, бо не можуть стерпіти зневаги, і вже прямують до ворожих рядів, провокуючи їх погрозливими вигуками!

Саме в цю хвилину все й почалося. Я добре всього не пам'ятаю, похід рушив з місця, група активістів з ланцюгами та у лижних шапках, вигукуючи агресивні гасла, почала натискати на шерехи поліції, щоб відкрити собі дорогу на майдан Сан-Бабіла. Лев заворушився, і досить рішуче. Перша шереха поліції розсунулася і з'явилися пожежні помпи. З передових позицій демонстрантів полетіли перші більярдні кулі, перші камені, група поліцаїв рішуче виступила вперед, щосили пускаючи в хід кийки, і похід захвилювався. У цю мить десь далеко, в кінці вулиці Лаґетто, пролунав постріл. Можливо, то був лише звук тріснутої шини, а може, петарди чи навіть справжнього пострілу з пістолета як попередження з боку тих груп, що за кілька років постійно застосовуватимуть Р-38.

Зчинилася паніка. Поліція приготувала зброю, пролунав сигнал заряджати, похід розділився на бойовничих, які приймали виклик і готові були до сутички, та інших, що вважали, ніби їхнє завдання виконане. Я кинувся тікати вздовж вулиці Лярга, охоплений божевільним страхом дістати від когось удар тупим предметом. Раптом я опинився поруч із Бельбо та його приятелькою. Вони бігли досить швидко, але без паніки.

На розі вулиці Растреллі Бельбо схопив мене за руку:

— Сюди, юначе, — кинув він мені.

Я спробував запитати, чому, адже вулиця Лярга здавалась мені спокійнішою й обжитішою. Від лабіринту вуличок між вулицею Пекорарі та резиденцією архієпископа

мене охопила клаустрофобія. Мені здавалося, що там, куди вів мене Бельбо, буде важче злитися з оточенням у разі, якщо з котрогось боку на нас налетить поліція. Він зробив мені знак мовчати, завернув за два-три роги, поступово сповільнив біг, і, вже йдучи нормальним кроком, ми опинилися якраз позаду Міланського собору; рух тут був нормальний й сюди не долинав відгук баталії, що розгорталася менш як за двісті метрів звідси. Все ще мовчки ми обійшли собор і опинилися навпроти фасаду, з боку галереї. Бельбо купив пакетик корму і з янгольським виглядом заходився годувати голубів. Ми повністю злилися з суботньою юрбою, ми з Бельбо — у піджаках та краватках, дівчина — у звичайній одязі міланських жінок: сірий светр під шию і разок перлин, здається, штучних, а може, й ні. Бельбо відрекомендував її мені:

— Це Сандра, ви знайомі?

— З вигляду. Привіт.

— Розумієте, Казобоне, — сказав мені тоді Бельбо, — ніколи не слід тікати по прямій лінії. Беручи приклад з герцогів Савойських у Турині, Наполеон III наказав розтельбушити Париж і перетворити його на мережу бульварів, і всі захоплюються цим як шедевром урбаністичного мистецтва. А насправді прямі вулиці потрібні для того, щоб краще контролювати збунтовані натовпи. По змозі, як це маємо на Єлісейських Полях, треба, щоб і бічні вулиці були широкі й прямі. Такої змоги не було, приміром, у випадку вуличок Латинського кварталу, і саме тут травень шістдесят восьмого року знайшов своє найповніше вираження. Коли тікаєш, слід тікати вузькими вуличками. Жодні сили громадського порядку не можуть контролювати їх усі, та й поліцаї бояться заглиблюватись у них невеликими групами. Якщо й зустрінеш там одного-двох поліцаїв, то вони боятимуться тебе більше, ніж ти їх, і ніби за взаємною згодою ви щодоуху кинетесь тікати в протилежних напрямках. Якщо не знаєш добре цього району, за день перед тим, як взяти участь у масовому вічі, слід провести розвідку місцевості, а тоді розташуватися на тому розі, звідки відходять малі вулички.

— Ви проходили навчання в Болівії чи що?

— Методи виживання можна засвоїти лише в дитинстві, хіба що вже дорослим ви служили у "зелених беретах". Я пережив погані часи, часи партизанської війни, це було в ***, — і він назвав мені село на стикові провінцій Монферрато та Лянге. — Ми евакуювалися з міста в сорок третьому, розрахунок винятково вдалий: якраз добрий час і добре місце, щоб відчувати все сповна — облави, СС, стрілянину на вулицях... Пригадую, як одного вечора я піднімався на пагорб, йдучи по свіже молоко на ферму, і тут чую якийсь звук над головою, між верхівками дерев — фур-р-р, фур-р-р. Я усвідомлюю, що з далекого пагорба переді мною обстрілюють з кулемета залізничну лінію, розташовану в долині, за моїми плечима. Інстинкт підказав мені тікати або кинутися на землю. Я припускаюсь помилки і біжу в напрямку долини, і в певну мить чую на полі навколо себе якийсь тріск — чак, чак, чак. То були кулі, що падали, не долетівши до залізниці. І я зрозумів, що коли з високої гори стріляють далеко в напрямку долини, тікати слід під гору: чим більше піднімаєшся, тим вище над твоєю головою пролітають кулі. Моя бабуся, під час одної перестрілки між фашистами та

партизанами, що виступали одні проти одних із двох боків кукурудзяного поля, знайшла чудовий вихід: оскільки в який бік не тікай, завжди ризикуєш дістати сліпу кулю, вона кинулася на землю посередині поля, якраз між двома лініями стрільців. Вона лежала так десять хвилин, обличчям до землі, сподіваючись, що жодна з шерэг не підійде занадто близько. І все обійшлося. Бачте, коли таких речей вчишся змалечку, вони залишаються у нервовій системі назавжди.

— Значить, ви брали участь у русі Опору, як заведено казати.

— Як глядач, — сказав він. І в його голосі я відчув легку ніяковість. — У сорок третьому мені було одинадцять років, а наприкінці війни — неповних тринадцять. Занадто мало, щоб брати участь, але достатньо, щоб спостерігати за всім, я б сказав, із фотографічною увагою. Та й що мені було робити? Я дивився. І тікав, як сьогодні.

— Зараз ви могли б самі про це написати, замість того щоб виправляти чужі книжки.

— Усе вже написано, Казобоне. Якби мені тоді було двадцять років, у п'ятдесяти роки я б писав поетичні мемуари. На щастя, я народився запізно. Коли я досяг того віку, коли можна писати, мені вже не залишалося нічого іншого, як читати вже написані книжки. З іншого боку, там, на пагорбі, я міг закінчити життя з кулею в лобі.

— На чиєму боці? — запитав я і одразу ж збентежився. — Пробачте, це я жартома.

— Ні, не жартома. Звичайно, сьогодні я це знаю, але знаю я це сьогодні. Чи знав я тоді? Ви знаєте, що все життя можна відчувати докори сумління не через хибний вибір, про який можна принаймні пошкодувати, а через те, що ви не мали змоги довести собі самому, що ви б не обрали хибного шляху... Я був потенційним зрадником. Яке ж право я мав розводитись про якусь правду і навчати її інших?

— Даруйте мені, — сказав я, — потенційно ви могли бути навіть убивцею з вулиці Саларія, але ним не стали. Це невроз. Чи, може, ваші докори сумління спираються на якісь конкретні вказівки?

— Що таке конкретна вказівка у таких справах? А щодо неврозу, то цього вечора відбудеться вечерея на честь доктора Вагнера. Піду на П'яцца делла Скала й візьму таксі. Ходімо, Сандро?

— З доктором Вагнером? — запитав я, прощаючись. — Він тут?

— Авжеж, він на кілька днів приїхав до Мілана і, може, я переконаю його дати нам кілька своїх неопублікованих праць, щоб ми видали з них томик. Це зчинило б фурор.

Виходить, вже в той час Бельбо був у контакті з доктором Вагнером. Я запитую Себе, чи це саме того вечора Вагнер (вимовляється Ваньєр) провів з Бельбо безплатний сеанс психоаналізу, причому жоден із них не здогадувався про це. А може, це відбулося згодом.

У всякому разі, того дня Бельбо вперше згадав своє дитинство в ***. Цікаво, що то була оповідь про втечу — майже героїчну, адже такою вона залишилась у спогадах, але водночас ця історія вийшла на яв, після того як разом зі мною і на моїх очах він безславно, хоч, може, й мудро, тікав знову.

Після чого брат Етьєн де Провен, приведений перед очі вищезгаданих комісарів, на їхнє запитання, чи хоче він висловитись на захист ордену, сказав, що не хоче, а якщо магістри хочуть його захищати, то нехай це роблять, а він до арешту перебував у ордені лише протягом дев'яти місяців.

Протокол від 27.11.1309 р.

У Абулафії я знайшов ще кілька розповідей про втечі. І я розмірковував над ними того вечора в перископі, відчуваючи у темряві шелест, потріскування, скрип і заспокоюючи себе, що саме так нічною порою розмовляють самі з собою музеї, бібліотеки, старовинні палаци, — це лише осідають старі шафи, реагують на вечірню вологу рами вікон, скупю, по міліметрові за століття, обсипається тиньк, позіхають стіни. Тобі не можна тікати, казав я собі, адже ти тут саме для того, аби дізнатися, що трапилося з людиною, яка відважним і божевільним (або ж відчайдушним) вчинком намагалася покласти край цілому рядові втеч, може, для того, щоб пришвидшити свою вкотре вже відкладувану зустріч з істиною.

FILENAME: СТРУМОК

Я тікав від пострілів поліції чи знову від історії? Яке це має значення? Я пішов поглянути на похід з морального вибору чи щоб ще раз випробувати себе перед Нагодою? Гаразд, я проґавив чимало великих нагод, бо приходив зарано або запізно, але винна у цьому була метрикальна книга. Мені б хотілося бути на тому лузі і стріляти, навіть ризикуючи підстрелити свою бабусю. Мене там не було не через полохливість, а через вік. Згоден. Як щодо демонстрації? Я знову втік із причини свого віку, адже до мого покоління ця сутичка не мала жодної причетності. Але я б міг ризикнути, нехай навіть без переконання, аби довести, що тоді, на лузі, я знав би, на чий бік стати. Хіба розумно хапатися за несправжню нагоду, аби переконатися, що тоді ти обрав би справжню? Хтозна-скільки тих, хто сьогодні встряв у сутичку, зробили це саме з цієї причини. Але несправжня нагода не є Нагодою доброю.

Чи можна бути боягузом через те, що відвага інших здається тобі непропорційною до порожнечі обставин? Це означає, що причиною боягузтва є мудрість. Отже, якщо проживаєш життя, підглядаючи за Нагодою і розмірковуючи над нею, ти проґавлюєш свою добру Нагоду. Її обирають інстинктивно, і в той момент ти не знаєш, що це — Нагода. А може, одного разу я й торкнувся її, не знаючи про це? Як можна мати нечисте сумління і почувати себе боягузом лише тому, що ти народився не в те десятиліття? Відповідь: ти відчуваєш себе боягузом тому, що одного разу ним був. А що, як цього разу ти теж уник Нагоди, бо відчув, що вона неадекватна?

* * *

Описати будинок в ***, що самотньо стояв на пагорбі посеред виноградників, а тоді й вулицю, що вела на край села, до початку останнього заселеного провулка — чи першого (звичайно, ніколи не знатимеш якого, поки не вибереш точку відліку). Маленький біженець, який покидає сімейний затишок і проникає у мацаки села, обходячи провулком і шалено боячись Стежини.

Стежина була місцем зібрання тамтешньої банди. Сільські хлопчаки, брудні,

галасливі. Мені, міщухові, було краще уникати їх. Але щоб дійти до майдану, до крамниці з канцелярськими товарами, не пускаючись ганебно в навколосвітню подорож мало не по екватору, не залишалось нічого іншого, як іти Струмком. Хлопці зі Стежини були маленькими джентльменами проти банди Струмка, за назвою колишнього потоку, а тепер стічного риштака, що протікав через найубогіший куток села. Хлопці зі Струмка були справді мерзенні й непогамовні люмпен-пролетарі.

Хлопці зі Стежини не могли прийти через зону Струмка, щоб на них не напали і не надавали штурханів. Спершу я не знав, що я сам зі Стежини, адже я тільки-но приїхав, але розбишаки зі Струмка вже визначили мене як свого ворога. Я простував їхніми краями, тримаючи розгорнену дитячу газетку перед очима, ішов, читаючи, й вони мене побачили. Я пустився бігти, а вони кинулись за мною, кидаючи каміння, один камінь розірвав мою газету, яку я, біжучи, все ще тримав розгорненою перед собою, аби зберегти гідну поставу. Я врятував своє життя, але втратив газету. Наступного дня я вирішив вступити до зграї зі Стежини.

Коли я постав перед їх синедріоном, мене зустрів глузливий регіт. За тих часів у мене була кучма непокірного волосся, що стирчало на маківці, наче на рекламі олівців "Пресбітеро". Зразки, які мені давало кіно, реклама, недільні прогулянки після меси, показували юнаків у двобортних піджаках з широкими плечима, з вусиками і напوماдженням, блискучим волоссям, що прилягало до черепа. У ті часи зачесане назад волосся в народі називалося "масканья". Я хотів мати саме таку зачіску. Понеділками на базарній площі, за суму, сміховинну, якщо згадати ситуацію на біржі цінних паперів, але величезну для мене, я купував коробочки густого, наче мед зі стільників, брильянтину, і проводив години, намащуючи ним волосся, аж поки воно починало скидатися на свинцеву баню чи папську скуфію. Відтак я одягав на голову сіточку, щоб тримати його притиснутим до голови. Хлопчаки зі Стежини вже бачили, як я красувався у сіточці, і кинули мені кілька ущипливих слів своїм шорстким діалектом, який я розумів, але яким не розмовляв. Того дня, просидівши вдома дві години з сіточкою на голові, я зняв її, перевірів у люстрі її чудовий ефект і подався шукати тих, кому вирішив дати клятву вірності. Коли я підійшов до них, брильянтин з базару вже втратив свій склеювальний ефект, і волосся повільно починало стовбурчитися знову. Це викликало ентузіазм у хлопчаків зі Стежини, які обступили мене колом, штурхаючи один одного ліктем. Я попросив, щоб вони прийняли мене до своєї зграї.

На жаль, я говорив літературною італійською: я був інший. Наперед вийшов ватажок, Мартінетті, який здався мені тоді велетнем, що виступав у всьому своєму босоному блисківі. Він вирішив, що я повинен витримати сто стусанів у зад. Може, вони хотіли розбудити в мені змія Куйдаліні. Я погодився. Я сперся об мур і перетерпів сто ударів босою ногою, тимчасом як двоє ад'ютантів тримали мене за руки. Мартінетті виконував своє завдання з силою, з ентузіазмом, методично, завдаючи ударів усією підошвою, а не носакон, щоб не забити собі великого пальця. Хор бандитів задавав ритуалові ритм. Рахували діалектом. Відтак вони зачинили мене на півгодини у

кролятнику, а самі вели розмову своєю горловою говіркою. Мене випустили, коли я почав скаржитися на те, що у мене затерпли ноги. Я пишався собою, адже зміг гідно відбутися варварський ритуал зграї дикунів. І так я став одним із них.

У *** в ті часи квартирували тевтонські лицарі, не дуже обережні, бо партизани ще не давали про себе знати — це було наприкінці сорок третього й на початку сорок четвертого року. Один з наших перших подвигів полягав у тому, що ми проникли в казарму, тимчасом як кілька наших товаришів відвертали увагу вартового, здорового лонгобарда, який поїдав велетенського бутерброда з — так нам здавалося, і це наганяло на нас жах — ковбасою та варенням. Поки одна група наших улашувала німця, хвалячи його зброю, решта викрадала з казарми (в яку можна було проникнути ззаду, де між дошками була діра) палички вибухівки. Не думаю, що ми цю вибухівку потім якось використовували, але первісний задум полягав, за планами Мартінетті, у влаштуванні на полі вибухів, з піротехнічною метою, методами, які тепер виглядають дуже грубими і неефективними. Згодом, після німців, прийшли фашистські десантники з десятого підрозділу морської піхоти і побудували опорний пункт над рікою, якраз на роздоріжжі, куди о шостій вечора з провулка спускалися дівчата з пансіону Марії Помічниці. Потрібно було переконати морських піхотинців (їм було, мабуть, не більше вісімнадцяти) зв'язати у пучок кілька німецьких гранат з довгим руків'ям і, зірвавши запобіжники, підірвати їх у потоці саме в ту мить, коли надійдуть дівчата. Мартінетті добре знав, як це зробити, і вмів точно обрахувати час. Він пояснив усе морякам, і ефект був чудовий: стовп води піднявся над руслом потоку під громовий гуркіт саме у той мент, коли дівчата завертали за ріг. Вони з писком кинулися врозтіч, а ми з моряками кишки рвали со сміху. Ті, хто вижив після Кольтано, пам'ятали, мабуть, ці славні події, які були не менш визначними, ніж спалення Моле.

Основною розвагою хлопчаків зі Стежини було колекціонування порожніх гільз та різноманітних залишків військового спорядження, що їх після восьмого вересня не бракувало, як-от: старі каски, патронташі, ранці, іноді невикористані патрони. Аби одержати добру кулю до колекції, робилося так: тримаючи гільзу в руці, треба було встромити набій у дірку від замка і вдарити по ньому; куля вилітала і займала місце у спеціальній колекції. З гільзи ми висипали порох (іноді там були тонкі стьошки бездимного пороху), який потім викладали зміястими стежками й підпалювали. Гільзи з непошкодженим капсулем цінувалися особливо і поповнювали Військо. Добрий колекціонер мав їх чимало, упорядкованих рядами за фактурою, кольором, формою та висотою. Там були цілі в'язки пішаків — гільзи від автомата та стена, тоді йшли тури й офіцери — гільзи від карабінів та рушниць виробництва дев'яносто першого року (гаранди ми побачили лише, коли прийшли американці) — і врешті окраса колекції, королі й королеви — кулеметні гільзи.

Ми займалися цими мирними іграми, аж поки одного вечора Мартінетті не сказав нам, що час наспів. Банді зі Струмка було надіслано послання з викликом на двобій, і вони прийняли його. Зустріч мала відбутися на нейтральній території, за залізничною станцією. Того вечора, о дев'ятій.

Було пізнє літнє пообіддя, що сповнювало знемогою, але водночас хвилювало. Кожен з нас готував собі найстрахотливіший арсенал, шукаючи дрючків, які зручно тримати в руці, наповнюючи патронташі та ранці каменями різної величини. Хтось майстрував собі нагайку з ременя від карабіна, страхотливу, якщо орудувати нею рішуче. Принаймні у ті вечірні години ми всі почували себе героями, а найбільше я. Це було хвилювання перед атакою, терпке, болісне, чудове — прощай, моя мила, як важко і як солодко бути воїном, ми вирушаємо, щоб принести в жертву свою юність, — так нас навчали у школі до восьмого вересня.

План Мартінетті був хитрий: ми перетнемо залізничний укіс далі на північ і захопимо їх зненацька ззаду, тоді перемога практично в наших руках. Потім рішуча атака і жодної пощади.

І ось у присмерках ми перетнули укіс, насилу долаючи настил, адже були навантажені камінням та кийками. Видершись на вершину укусу, ми побачили їх, вони розташувалися за станційними нужниками. Вони помітили нас відразу, бо дивились угору, визираючи нас саме з цього боку. Нам не лишилося нічого іншого, як зійти вниз, не даючи їм здивуватися з відкритості нашого маневру.

Хоч хильнути перед атакою ніхто нам не дав, ми, галасуючи, стрімголов кинулись униз. І все трапилось за сто метрів від станції. Там починалися перші будинки, які, хоч нечасті, створювали мережу провулків. І сталося так, що найсміливіша групка безстрашно кинулася вперед, тоді як я і — на моє щастя — ще кілька хлопчаків сповільнили крок і припинили за рогами будинків, спостерігаючи битву здалеку.

Якби Мартінетті організував нас в авангард та ар'єргард, ми б виконали свій обов'язок, але він цього не зробив, і ми розділилися спонтанно. Відважні попереду, полохливі позаду. А ми з нашої схованки — я був ще далі від інших — спостерігали за сутичкою. Яка не відбулася.

Наблизившись одна до одної на відстань декількох метрів, дві групи стояли, сміливо чекаючи і шкірячи зуби, відтак ватажки виступили вперед на переговори. Це була чиста тобі Ялта, вони домовились про поділ зон впливу і право час від часу проходити чужою територією, як це було між християнами та мусульманами на Святій Землі. Лицарська солідарність переважила неминучість битви. Кожна сторона показала себе з гідного боку. За доброю згодою ватажки відступили кожен у свій бік. За доброю згодою протилежні сторони відступили, залишаючись у протистоянні. Відступили у протилежні боки.

Тепер я кажу собі, що я не пішов у наступ тому, що все це здавалось мені смішним. Але тоді я собі такого не казав. Я чув себе боягузом, та й годі.

Тепер, ще більш боягузливо, я кажу собі, що якби кинувся вперед з іншими, я б нічим не ризикував, і в наступні роки жив би достойніше. Я прогавив Нагоду в дванадцять років. Якщо під час першого разу в тебе відсутня ерекція, це означає імпотенцію на все життя.

За місяць, коли через випадкове порушення кордонів Стежина і Струмок зустрілися віч-на-віч на полі й почали летіти грудки землі, я — не знаю, чи то

заспокоєний динамікою минулої сутички, чи бажаючи мучеництва — безстрашно вийшов у першу лінію. То була безкровна битва, єдиним пораненим був я. Грудка, яка, мабуть, усередині містила уламок каменя, поцілила мене в губу й розтяла її. Я втік, плачучи, додому, і моя мати мусила вибирати косметичним пінцетом землю зі тріщини, що утворилася з внутрішнього боку губи. У мене справді залишився невеличкий рубчик напроти правого нижнього різця, і коли я намацую його язиком, то відчуваю тремтіння і дроз.

Але цей рубець не дає мені розгрішення, бо я дістав його не через сміливість, а через несвідомість. Я проводжу язиком по губах і що ж роблю? Пишу. Та погана література не дає спокути.

Після походу я не бачився з Бельбо близько року. Я закохався в Ампаро й більше не бував у Піладе, крім тих небагатьох разів, коли заходив туди разом з нею. Та Бельбо тоді там не було. Ампаро не любила цього місця. Її моральна і політична непохитність, що могла дорівнятися лише її грації та неперевершеній гордовитості, спонукувала її дивитися на бар Піладе як на клуб демократичних денді, а демократичний дендизм був для неї одною з найпідступніших інтриг капіталістичної змови. Для мене то був рік великої сумлінності, великої серйозності і великої зачарованості. Я з радістю, але спокійно працював над дипломною роботою.

Одної днини я зустрів Бельбо над Навільйо, неподалік видавництва "Гарамонд".

— Кого я бачу! — сказав він мені весело, — мій улюблений тамплієр! Мені тільки-но подарували дистиллят невимовної давності. Чому б вам не заглянути до мене? У мене є паперові склянки і вільна пообідня година.

— Це зевгма, — зауважив я.

— Ні, це бурбон, запляшкований, гадаю, ще до Адамового гріхопадіння.

Я пішов з ним. Але тільки-но ми почали дегустацію, увійшла Гудрун і сказала, що прийшов якийсь добродій. Бельбо ляснув себе рукою по лобі. Він забув про цю зустріч, але ця випадковість скидається на змову, сказав він мені. Наскільки він зрозумів, цей тип хотів подати книгу, де йшлося, між іншим, про тамплієрів.

— Я миттю його позбудуся, — сказав він, — а ви влучними зауваженнями мені допоможете.

Звичайно, це був випадок. І таким чином я потрапив у тенета.

17

Так зникли лицарі Храму разом зі своєю таємницею, у тіні якої пульсувала чудова мрія про Земний Град. Але Абстракція, з якою були пов'язані їхні зусилля, жила й далі своїм недоступним життям у невідомих краях... і не раз протягом століть вона вливала своє натхнення в душі тих, хто був здатний його прийняти.

Victor Emile Michelet, *Le secret de la Chevalerie*, 1930, 2

У нього було обличчя, типово для сорокових років. Судячи зі старих часописів, які я знайшов у підвалі дому, в сорокові роки всі мали подібні обличчя. Мабуть, через голод воєнних років: він видовбував обличчя під вилицями і надавав очам гарячкового блиску. Такі лиця я бачив у сценах розстрілу з обох боків. У ті часи люди з однаковими

обличчями стріляли одні в одних.

Наш відвідувач був зодягнений у синій костюм з білою сорочкою та перлово-сірого кольору краваткою, і я інстинктивно запитав себе, чому він переодягнувся в цивільне. Волосся, неприродно чорне, було зачесане назад уздовж вилиць двома в міру напomadженими пасмами, які залишали на блискучій маківці лисину, помальовану тонкими і правильними, наче телеграфні дроти, смужками, які літерою V розходилися з верхівки чола. Його обличчя було засмагле і мало не лише зморшки явно колоніального походження. Ліву щоку перетинав блідий рубець, від губи до вуха, а що він мав чорні довгі вуса а ля Адольф Менжу, то рубець трохи зіпсував лівий вус, утворивши в ньому білу шпарину на якийсь міліметр. Дуель чи перелітна куля?

Відвідувач представився: полковник Арденті, простяг руку Бельбо, а мені просто кивнув головою, коли Бельбо відрекомендував мене як свого співпрацівника. Він сів, закинув ногу на ногу, підтяг на колінах штани, відкриваючи короткі шкарпетки амарантового кольору.

— Полковник... дійсної служби? — запитав Бельбо.

Арденті показав свої дорогі штучні зуби:

— Можна сказати, у відставці. Або, якщо хочете, в резерві. Може, цього й не видно, але я вже старий чоловік.

— Не видно, — мовив Бельбо.

— А все ж я брав участь у чотирьох війнах.

— Ви, мабуть, починали разом з Гарібальді.

— Ні. Лейтенант, доброволець в Ефіопії. Капітан, доброволець в Іспанії. Майор знову в Африці, аж поки ми покинули наші колонії. Срібна медаль. У сорок третьому... скажімо, я обрав сторону переможених і втратив усе, крім честі. У мене вистачило мужності розпочати все спочатку. Іноземний легіон. Школа відваги. У сорок шостому — сержант, у п'ятдесят восьмому — полковник, з Массу. Як ви вже зрозуміли, я завжди обираю сторону тих, хто програє. З приходом до влади лівих прихильників де Голля я вийшов у відставку і переїхав жити до Франції. Я налагодив непогані контакти в Алжирі й заснував у Марселі імпортно-експортну фірму. Цього разу, гадаю, я обрав сторону переможців, оскільки тепер живу з ренти і можу займатися своїм хобі — нині це так називають, правда? Останніми роками я примножив наслідки своїх пошуків. Ось... — Він вийняв зі шкіряного портфеля товсту теку, яка в ту мить видалась мені червоною.

— Отже, — мовив Бельбо, — книга про тамплієрів?

— Авжеж, про них, — визнав полковник. — Це моя пристрасть майже з юності. Вони теж були солдатами фортуни, які шукали слави по той бік Середземного моря.

— Пан Казобон займається тамплієрами, — сказав Бельбо. — Він тямить у цій справі більше за мене. Розповідайте.

— Тамплієри мене завжди цікавили. Когорта щедрих людей, яка несла світло Європи поміж дикунів двох Тріполі...

— Вороги тамплієрів не були, зрештою, такими вже й дикунами, — сказав я примирливим тоном.

— Вас ніколи не брали в полон бунтарі Маґріба? — запитав він мене саркастично.

— Поки що ні, — відказав я.

Він пильно подивився на мене, і я зрадів, що не служив у його роті.

Арденті заговорив прямо до Бельбо:

— Вибачте, я належу до іншого покоління. — Він знову глянув на мене з викликом:

— Ми тут стоїмо перед судом чи...

— Ми тут розмовляємо про вашу роботу, полковнику, — сказав Бельбо.

— Розповідайте, будь ласка.

— Я хочу одразу з'ясувати одну річ, — сказав полковник, кладучи руки на теку. — Я готовий вкласти свою частку у витрати на публікацію і не думаю, що будуть збитки. Якщо вам потрібні наукові гарантії, я вам їх забезпечу. Дві години тому я зустрівся зі знавцем у цій галузі, який спеціально приїхав з Парижа. Він зможе написати авторитетну передмову... — Він угадав запитання Бельбо і зробив знак, ніби кажучи, що поки що краще не вдаватися у подробиці в зв'язку з делікатністю справи.

— Докторе Бельбо, — сказав він, — тут, на цих сторінках, у мене матеріал для книги. Справжньої. Небанальної. Кращої від американських романів. Я відкрив дещо дуже важливе, але це лише початок. Я хочу розповісти всім те, що знаю, аби той, хто має змогу доповнити цю головоломку, прочитав книгу і дав про себе знати. Я хочу кинути принаду. І мушу зробити це негайно. Людина, яка переді мною знала те, що знаю я, була, мабуть, убита, і саме тому, що не поширювала свого знання. Якщо я розповім двом тисячам читачів про те, що знаю, ніхто більше не буде зацікавлений у тому, щоб мене усунути. — Він зробив паузу: — Ви щось знаєте про арешт тамплієрів?..

— Мені про це розповідав пан Казобон, і мене вразило, що цей арешт пройшов так безперешкодно, а лицарів взяли зненацька...

Полковник співчутливо усміхнувся.

— Справді. Смішно думати, що такі могутні люди, які наганяли страх на короля Франції, не мали змоги наперед дізнатися, що чотири негідники підбурюють короля, а король підбурює папу. Облиште! Тут треба думати про існування якогось плану. Вищого плану. Припустімо, що тамплієри задумали завоювати світ і знали секрет величезного джерела могутності, секрет, для збереження якого варто було пожертвувати цілим кварталом тамплієрів у Парижі, таборами, розкиданими по всьому королівстві, в Іспанії, Португалії, Англії та Італії, замками у Святій Землі, грошовими внесками, усім... Філіп Красивий підозрює це, інакше незрозуміло, чому він розпочав жорстоке переслідування, кидаючи неславу на цвіт французького лицарства. Храм розуміє, що король здогадався, і намагатиметься знищити його, любовий опір даремний, план вимагає ще часу, можливо, місцеперебування скарбу чи будь-чого іншого ще треба остаточно уточнити, а може, його треба використовувати повільно... І таємний директорат Храму, існування якого тепер вже визнають усі...

— Усі?

— Ясна річ. Неймовірно, щоб такий могутній орден міг довго існувати без таємного правління.

— Бездоганий аргумент, — сказав Бельбо, зиркаючи на мене краєм ока.

— А звідси, — сказав полковник, — можна зробити такі самі очевидні висновки. Великий магістр, безсумнівно, належав до таємного директорату, але він, мабуть, був його зовнішнім прикриттям. Готьє Вальтер у книзі *La chevalerie et les aspects secrets de l'histoire* говорить, що у їхньому плані завоювання влади остаточним терміном вважався двотисячний рік! Храм вирішив піти у підпілля, а щоб це зробити, треба було, аби орден зник з-перед очей загалу. Вони віддають себе в жертву, ось що вони роблять, включно з великим магістром. Дехто дає себе вбити, їх, мабуть, обрали жеребкуванням. Решта упокорюється, пристосовується. А куди поділися нижчі ієрархії, світські братчики, теслі, склярі?.. Народжується корпорація вільних каменярів, яка поширюється по світі, і це відома історія. А що відбувається в Англії? Король опирається тискові папи і спроваджує їх усіх на пенсію, щоб вони спокійно закінчили життя в маєтках ордену. І вони там принишкли, мов миші. Ви в це вірите? Я ні. А в Іспанії орден вирішує змінити назву на орден Монтеси. Ці люди, мої панове, були у змозі переконати короля, адже в їхніх куфрах було стільки його векселів, що вони могли б спричинити його фінансовий крах протягом тижня. Король Португалії теж іде на угоду: зробимо так, любі друзі, каже він, ви більше не зватиметеся лицарями Храму, а лицарями Христа, і мене це вдовольнить. А в Німеччині? Нечисленні процеси, чисто формальний розпуск ордену, але там у них на місці братній орден — тевтонці, які за тих часів не тільки створили державу в державі: вони самі стали державою, об'єднавши в ній величезну територію, таку завбільшки, як ті країни, що зараз під п'ятою в росіян, і робили це й далі тими самими темпами аж до кінця п'ятнадцятого століття, коли нагрянули монголи, — та це вже інша історія, хоча й зараз монголи не за дверима... але не відходьмо від теми...

— Атож, будь ласка, — мовив Бельбо. — Продовжуймо.

— Отже. Як усім відомо, за два дні до того, як Філіп віддав наказ про арешт, і за місяць до його виконання, стіни Храму в невідомому напрямку покидає віз із сіном, запряжений волами. Про це говорить також Нострадамус в одній зі своїх центурій... — Він знайшов відповідну сторінку свого рукопису:

*Sous la pasture d'animaux ruminant
par eux conduits au ventre herbipolique
soldats cache, les armes bruit menant...*

— Віз із сіном — це легенда, — сказав я, — і Нострадамуса не можна вважати великим авторитетом в історіографії...

— Люди, старші за вас, пане Казобон, вірили у багато пророкувань Нострадамуса. З іншого боку, я не такий наївний, щоб вірити в історію з возом буквально. Це символ. Це символ очевидного і безперечного факту, що, знаючи про арешт, Жак де Моле передав командування і таємні інструкції своєму небожеві, графові де Боже, який стає таємним главою такого ж таємного Храму.

— Про це згадують історичні документи?

— Офіційну історію, — гірко посміхнувся полковник, — пишуть переможці. Згідно з офіційною історією такі люди, як я, не існують. Ні, за випадком з возом стоїть щось

інше. Таємне ядро переноситься в якусь тиху місцину і звідти починає будувати свою підпільну мережу. З цього очевидного факту я й розпочав свої пошуки. Уже віддавна, ще перед війною, я часто запитував себе, куди могли подітися ці героїчні братчики. Вийшовши на пенсію, я остаточно вирішив шукати якогось сліду. Саме тому, що втеча воза відбулась у Франції, там я й мав шукати місце першого зібрання підпільного ядра. Де саме?

Він явно мав театральний талант. Ми з Бельбо бажали дізнатися — де? І не вигадали нічого кращого, ніж сказати:

— Де ж?

— Зараз скажу. Де народилися тамплієри? Звідки родом Гуґо де Паен? З Шампані, поблизу Труайє. І в Шампані править Гуґо Шампанський, який через кілька літ, у 1125 році, пристає до них в Єрусалимі. Відтак повертається додому, а тоді, з усього видно, встановлює стосунки з абатом Сіто і допомагає йому розпочати у своєму монастирі коментування і переклад якихось єврейських текстів. Подумати тільки, равинів Верхньої Бургундії запрошують до Сіто білі бенедиктинці, бенедиктинці святого Бернарда, щоб вивчати якісь там тексти, що їх Гуґо знайшов у Палестині. І Гуґо офірує ченцям святого Бернарда ліс у Бар-сюр-Об, де буде закладено абатство Клерво. І що ж робить святий Бернард?

— Починає підтримувати тамплієрів, — сказав я.

— А чому? Чи ви знаєте, що він зробив тамплієрів могутнішими за бенедиктинців? Що він заборонив бенедиктинцям одержувати в подарунок землі та будівлі, дозволяючи натомість це тамплієрам? Ви ніколи не бачили Східного лісу поблизу Труайє? Це щось неосяжне, один маєток за одним. А тим часом у Палестині лицарі не воюють, ви це знаєте? Вони влаштовуються у Храм і, замість різати мусульман, заводять з ними дружбу. Входять у контакт з їхніми втаємниченими людьми. Загалом кажучи, святий Бернард за фінансовою допомогою графів Шампанських створив орден, який у Святій Землі зійшовся з арабськими та єврейськими таємними сектами. Невидиме керівництво планувало хрестові походи так, щоб орден міг існувати, а не навпаки, і закладало мережу влади, яка не підлягає королівській юрисдикції... Я не людина науки, я людина дії. Замість того щоб робити всілякі здогади, я зробив те, чого не зробили численні балакучі вчені. Я подався туди, звідки походять тамплієри і де протягом двох століть була їхня твердиня, де вони почували себе як риба у воді...

— Генсек Мао каже, що революціонер повинен почувати себе серед народу як риба у воді, — зауважив я.

— Молодець ваш генсек. Тамплієри, які готували революцію величнішу, ніж та, якої прагнуть ваші косаті комуністи...

— Вони більше не носять кісок.

— Не носять? Тим гірше для них. Тамплієри, як я казав, не могли не шукати прихистку в Шампані. У Паені? У Труайє? У Східному лісі? Ні. Паен був і є крихітним містечком, єдине, що там було на той час, — це замок. Труайє — місто, тут забагато людей короля повсюди. Ліс, який був власністю тамплієрів, був би першим місцем, куди

б заглянули королівські стражники, що вони й зробили. Ні, сказав я собі: Провен. Якщо таке місце було, це, безсумнівно, Провен!

18

Якби наше око могло проникнути углиб і бачити всередині землі, від полюса до полюса, або ж від того, що в нас під ногами, аж до антиподів, ми б із жахом побачили величезну брилу, вщент порізану тріщинами і печерами.

T. Burnet, *Telluris Theoria Sacra*,
Amsterdam, Wolters, 1694, p. 38

— Чому саме Провен?

— Ви ніколи не бували у Провені? Магічне місце, це відчувається навіть нині, поїдьте туди. Магічне місце, все ще просякне таємницями. А тоді, в одинадцятому столітті, це — осідок графа Шампанського, він залишається вільною зоною, куди не може стромляти свого носа центральна влада. Тамплієри тут як у себе вдома, ще й сьогодні там є вулиця, названа на їхню честь. Церкви, палаци, цитадель, що височить над усією рівниною, — і гроші, заклопотані купці, ярмарки, шамотня, в якій можна загубитися. Але передовсім, ще з доісторичних часів, підземні галереї. Мережа галерей, яка простягається під цілим пагорбом, справжнісінькі катакомби, деякі з них можна відвідати ще й сьогодні. Місця, де можна проводити таємні зібрання; навіть якщо вороги туди проникнуть, змовники можуть розсипатися за кілька секунд бозна-куди, а добре знаючи переходи, вони можуть вийти іншим виходом, нишком, наче коти, увійти з протилежного боку, напасти на переслідувачів і в темряві вирізати їх до ноги. Боже мій, панове, ці Галереї ніби створені для командосів, швидких і невидимих, які крадуться вночі, держачи в зубах кинджал, у руці дві бомби — і вороги гинуть, як миші, хай йому біс!

У нього заблищали очі.

— Ви розумієте, якою чудовою схованкою може бути Провен? Таємне ядро, що збирається у підземеллі, а місцеві мешканці, якщо й бачать, то мовчать. Люди короля, звичайно, прибувають і до Провена теж, заарештовують тамплієрів, які залишилися на поверхні, і відвозять їх до Парижа. Рено де Провен витримує тортури, але мовчить. Ясно, що за таємним планом він мав дати себе заарештувати, аби примусити повірити, що Провен приборкано, але водночас мав кинути гасло: Провен не відступився. Провен, місце нових, підпільних тамплієрів... Галереї, які ведуть від будівлі до будівлі, — заходиш нібито в якийсь шпихлір чи склад, а виходиш із церкви. Галереї мають стовпи, які підтримують муровані склепіння, у кожному домі верхньої частини цього містечка ще й досі є пивниця зі стрільчастим склепінням, їх, либонь, більше сотні, кожна пивниця, ба навіть кожна підземна зала була входом до одного з переходів.

— Здогади, — мовив я.

— Ні, пане Казобоне. Докази. Ви не бачили галерей Провена. У надрах землі — зала за залом, а на стінах численні написи. Здебільшого їх можна знайти у тих печерах, що їх спелеологи називають бічними альвеолами. Це святі зображення друїдичного походження. Вирізьблені на стінах ще до приходу римлян. Цезар ішов зверху, а тут

плелися тенета змов, чарів, засідок. І там є символи катарів, авжеж, мої панове, катари Шампані тайкома вижили і збиралися тут, у цих катакомбах ересі. Сто вісімдесят три з них були спалені на поверхні, а інші вижили тут. Хроніки називали їх *bougres et manicheens* — зверніть увагу, *bougres* — це були богомили, катари болгарського походження. Вам нічого не говорить слово *bougres* по-французькому? Його первісним значенням було содоміт, адже вважалося, що болгарським катарам був властивий цей грішок... — Він ніяково захихотів.

— А кого звинувачують у цьому самому грішку? їх, тамплієрів... Цікаво, чи не так?

— Певною мірою, — сказав я, — у ті часи, якщо треба було розквитатися з еретиком, його звинувачували у содомії...

— Звичайно, ви ж не думаєте, що я вважаю тамплієрів за... Жартуєте, то були воїни, а нам, воїнам, подобаються гарні жінки, навіть давши обітницю, все ж чоловік є чоловік. Але я це згадую, бо вважаю, що еретики-катари знайшли притулок у середовищі тамплієрів не випадково, саме від них тамплієри навчилися використовувати підземелля.

— Загалом кажучи, — мовив Бельбо, — все це лише ваші гіпотези...

— Вихідні гіпотези. Я вже вам пояснив причини, з яких вирішив дослідити Провен. А тепер перейдімо до справжньої історії. У центрі Провена стоїть велика готична будівля, Гранж-о-Дім, шпихлір для десятини, а ви знаєте, що одним із привілеїв тамплієрів було те, що вони збирали десятину безпосередньо, не віддаючи нічого державі. Під цією будівлею, як і всюди, міститься мережа підземель, які нині в дуже поганому стані. Отож коли я копирсався в архівах Провена, мені потрапила до рук місцева газета за 1894 рік. Там розповідається, що двоє драгунів, шевальє Каміль Ляфорж із Тура і шевальє Едуард Інгольф з Петербурга (саме так, з Петербурга) за кілька днів до того разом зі сторожем пішли у шпихлір і спустилися в одну з підземних зал, на другому поверсі під поверхнею землі, тоді сторож, аби показати, що внизу є ще інші поверхи, тупнув ногою по землі, і почулося відлуння і гул. Хронікер хвалить відважних драгунів, які, озброївшись ліхтарями і мотузками, пускаються в дорогу через невідомі тунелі, наче хлопчики шахтою, і, повзучи на ліктях, пробираються таємничими переходами. І, як говориться в газеті, добираються до великої зали з каміном і колодязем у центрі. Вони опускають у колодязь мотузку з каменем і виявляють, що його глибина одинадцять метрів... Відтак вони повертаються туди через тиждень з міцнішими мотузками, і поки двоє інших тримають мотузку, Інгольф спускається в колодязь і бачить велику кімнату з кам'яними стінами, десять на десять метрів, заввишки п'ять метрів. По черзі спускаються інші двоє, і тоді вони усвідомлюють, що потрапили, на третій рівень під поверхнею Землі, на глибині тридцяти метрів. Що ці троє бачили і робили в тій залі — невідомо. Хронікер визнає, що коли він пішов перевірити факти на місці, йому забракло сміливості спуститися в колодязь. Ця історія мене схвилювала, і в мене з'явилося бажання відвідати це місце. Але з кінця минулого століття до сьогодні чимало підземель обвалилися, і якщо цей колодязь ще існує, хто його знає, де він знаходиться тепер.

Мене осяяв здогад, що драгуни, мабуть, щось знайшли там внизу. Саме тими днями я прочитав книгу про таємницю Ренн-де-Шато, це теж історія, в яку якимось чином замішані тамплієри. Один парафіяльний священник без грошей і без майбутнього, відновлюючи стару церковцю у селі, де мешкало двісті душ, піднімає кам'яну плиту підлоги на хорах і знаходить шкатулку, де були, як він каже, старовинні рукописи. Лише рукописи? Невідомо яким побитом, але наступними роками він стає страшенно багатим, сипле грошима, веде марнотратне життя, аж урешті постає перед церковним судом... А якщо з одним із драгунів або з обома сталося щось подібне? Інгольф спускається першим, знаходить якийсь коштовний предмет невеликих розмірів, ховає під куртку, піднімається нагору і нічого не каже своїм двом товаришам... Словом, я упертух, і якби я ним не був, моє життя склалося б по-іншому.

Арденті торкнувся пальцями рубця. Тоді підніс руки до скронь, проводячи ними в напрямку потилиці, аби впевнитися, що чуб пригладжений як годиться.

— Я їду до Парижа, йду на телефонну станцію і перевіряю довідники цілої Франції, шукаючи прізвище Інгольф. Знаходжу тільки одне, в містечку Осер, і пишу на цю адресу, відрекомендовуючись дослідником археологічних знахідок. Через два тижні одержую відповідь від якоїсь старої повитухи: вона — донька того Інгольфа і хоче знати, чому я ним цікавлюся, ба більше, питає, чи я часом не знаю чогось про нього... Я так і знав, що тут криється якась таємниця. Я спішу до Осера, панна Інгольф мешкає в обплетеній плющем хатині з дерев'яною хвірткою, що зачиняється за допомогою шворки та цвяха. Підстаркувата панна, гречна, люб'язна, не дуже освічена. Одразу питає про батька, і я відповідаю, що знаю лише те, що одного дня у Провені він спустився в підземелля ... мені це стало відомого я пишу історичний нарис про цю місцевість. Вона страшенно здивована, ніколи, мовляв, не думала, що її батько був у Провені. Він, звісно, служив у драгунах, але облишив службу в 1895 році, ще до її народження. Він купив цю хатину в Осері й 1898 року одружився з місцевою дівчиною, яка мала сякі-такі статки. Її мати померла 1915 року, коли їй було п'ять років. Щодо батька, то в 1935 році він зник. Зник буквально. Поїхав до Парижа, як це він звичайно робив принаймні двічі на рік, і більше вона про нього нічого не чула. Місцева жандармерія телеграфувала до Парижа — здимів. Можливо, його спіткала смерть. Тож наша панна залишилася сама і взялася працювати, бо спадок по батькові був незначний. Очевидно, їй не вдалося знайти собі чоловіка — з її зітхань я зрозумів, що в неї був роман, єдиний у її житті, який закінчився нещасливо. "І ця постійна туга, ці постійні докори сумління, мес'є Арденті, що я нічого не знаю про бідного татуса, не знаю навіть, де його могила, якщо вона десь є". Їй хотілося говорити про нього: він був такий ласкавий, спокійний, методичний, такий освічений. Він цілими днями просиджував у своєму кабінеті нагорі, на піддашші, читаючи і пишучи. А крім того, трохи працював у садку, іноді перекидався кількома словами з аптекарем — який теж помер. Іноді, як вона вже згадувала, їхав до Парижа, у справах, як він висловлювався. Але щоразу повертався з кількома пакунками книжок. Його невеликий кабінет ще й досі ними переповнений, вона згодилася показати його мені. Ми зійшли нагору. Чиста і

впорядкована кімнатка, де панна Інгольф дотепер раз на тиждень незмінно витирала пилюку, мамі вона могла носити квітки на цвинтар, а для бідного татуса робити тільки це. Все так, як залишив він, їй жаль, що вона не вчилася і тепер не може прочитати ці книги, але все це старофранцузькою, латиною, німецькою, навіть російською, адже татусь народився і провів дитинство в Росії, він був син працівника французького посольства. Бібліотека містила сотню томів, в основному (на мою втіху) про процес над тамплієрами, приміром, *Monumens historiques relatifs a la condamnation des chevaliers du Temple* Ренуара, видані 1813 року, антикварна річ. Чимало томів про тайнопис, колекція, гідна криптолога, кілька томів з палеографії та історії дипломатії. Був тут також гробух зі старими рахунками, і коли я почав його гортати, то знайшов один запис, який примусив мене аж підскочити: він стосувався продажу футляра, без жодних уточнень і без імені покупця. Цифри не згадувались, але запис був датований 1895 роком, а відразу після нього йшли точні рахунки, головна рахункова книжка розважливого добродія, який обачливо порядкував своїми заощадженнями. Кілька записів про придбання книг у паризьких антикварів. Хід подій для мене прояснювався: Інгольф знаходить у підземеллі золоту шкатулку, інкрустовану самоцвітами, не роздумуючи навіть миті, стромляє її собі під куртку, піднімається нагору — й ні пари з вуст своїм товаришам. Удома він знаходить усередині пергамент, це здається мені очевидним. Він їде до Парижа, їде до якогось антиквара, лихваря чи колекціонера, і, продавши шкатулку, хай навіть за нижчу від її вартості ціну, стає більш-менш заможним. Але цього йому не досить, він кидає службу, поселяється на селі й починає купувати книги та вивчати пергамент. У ньому, либонь, вже жив шукач скарбів, інакше він не лазив би підземеллями Провена, і йому, видно, вистачило освіти, аби наважитися самому взятися за розшифрування того, що він знайшов. Він працює спокійно, без турбот, як одержима ідеєю людина, понад тридцять років. Чи розповідав він комусь про свої знахідки? Хто його знає. У кожному разі, в 1935 році він, мабуть, відчув, що натрапив на слід, або ж навпаки, зайшов у глухий кут, бо вирішує звернутися до когось, аби розповісти те, що знає, або почути те, чого не знає. Але те, що він знав, було, мабуть, такою страхітливою таємницею, що той хтось, до кого він звертається, прибрав його. Але повернімось на піддашся. Поки що треба було з'ясувати, чи не залишив Інгольф якого сліду. Я сказав ласкавій панні, що, можливо, вивчаючи книги її батька, я б зміг знайти якийсь слід його відкриттів у Провені, щоб широко висвітлити це у своїй праці. Вона зраділа, готова на все задля бідного татуса, дозволила мені залишитись там цілий пополудень і повернутися на завтра, якщо буде потреба, принесла мені кави, увімкнула світло і повернулася в садок, залишаючи мене паном становища. Кімната мала гладенькі білі стіни, там не було комодів, скринь, схованок, де я міг би шукати, але я не знехтував нічим, прискіпливо оглянув нечисленні меблі, зазирнув у єдину шафу, майже порожню, де був лише якийсь одяг, — що тхнув нафталіном, перевернув три-чотири картини з пейзажами. Я не обтяжуватиму вас деталями, скажу тільки, що працював я на совість, набивку диванів не лише промацав, але й стромляв у неї голки, аби дізнатися, чи не заховані там

чужорідні тіла...

Я зрозумів, що полковник побував не лише на бойовищах.

— Залишались тільки книги, в кожному разі, мені треба було записати собі їхні назви й перевірити, чи не було нотаток на берегах, підкреслень, якоїсь указівки... І тут я незграбно взяв до рук старовинний том у важкій оправі, він гупнув додолу — і з нього випав списаний від руки аркуш. Судячи з якості зшиткового паперу та чорнила, він не міг бути надто старий, і либонь, його пописано в останні роки Інгольфового життя. Я ледь глянув на нього і раптом помітив напис на березі: "Провен, 1894 рік". Можете уявити собі моє хвилювання, наплив почуттів, що охопили мене... Я зрозумів, що Інгольф поїхав з оригіналом пергаменту до Парижа, а те, що написано на цьому аркуші, — його копія... Я не вагався ні миті. Панна Інгольф цілими роками витирала пилюку з книг, але цієї картки ніколи не бачила, інакше про неї сказала б. Гаразд, вона її й не бачитиме. Світ ділиться на переможців і переможених. У моєму житті було вже досить поразок, цього разу я мав схопити фортуна за чуба. Я взяв картку і поклав собі до кишені. Прощаючися з панною Інгольф, я сказав їй, що не знайшов нічого цікавого, але що згадаю її батька, як щось напишу, і вона мене благословила. Людина дії, мої панове, охоплена пристрастю, як я, не повинна занадто мучитися докорами сумління щодо сіренької істоти, якій доля вже оголосила свій вирок.

— Нема потреби виправдовуватись, — сказав Бельбо. — Ви це зробили, та й квит. Розкажуйте далі.

— Зараз я покажу вам, панове, цей текст. Дозвольте ознайомити вас із фотокопією. Не через недовіру. Щоб не пошкодити оригіналу.

— Але ж Інгольфова картка не була оригіналом, — зауважив я. — То була зроблена ним копія гіпотетичного оригіналу.

— Пане Казобоне, коли оригіналу вже нема, оригіналом стає остання копія.

— Але Інгольф міг помилитися при переписуванні.

— Ви не знаєте цього напевне. А я знаю, що переписане Інгольфом правда, бо не бачу, чим іншим воно може бути. Отже, копія Інгольфа є оригіналом. Порішімо на цьому чи бавитимемось інтелектуальними іграми?

— Я їх ненавиджу, — скривився Бельбо. — Показуйте свою копію-оригінал.

19

Після Божє орден ані на мить не припиняв свого існування, і після Омона нам відомий безперервний ланцюг Великих Магістрів ордену аж до наших днів, і якщо ім'я та осідок справжнього Великого Магістра та справжніх Зверхників, які керують орденом і спрямовують сьогодні його найвищу діяльність, є таємницею, відомою лише справленим утаємниченим, і тримається у суворому секреті, то це тому, що година ордену ще не настала і час не наспів...

Рукопис 1760 року, в кн.: G.A.Shifimann,
Die Entstehung der Rittergrade in der Freimauerei
um die Mitte des XVIII Jahrhunderts,
Leipzig, Zecliel, 1882, pp. 178-190

То була наша перша зустріч із Планом, який ще тільки мрів у далечині. Того дня я міг бути деінде. Якби я того дня не опинився в кабінеті Бельбо, де б я був нині?... Продавав би насіння кунжуту в Самарканді, видавав би серію книжок абеткою Брайля, керував би Першим національним банком Землі Франца-Йосифа? Підрядні речення нереальної умови завжди правдиві, бо неправдивим є засновок. Але того дня я був там, де був, і тому нині я там, де я є.

Театральним жестом полковник показав нам цей аркуш. Він усе ще у мене, серед моїх паперів, у пластиковій течці, ще більш пожовклий і збляклий, ніж тоді, фотокопія зроблена на термальному папері, вживаному в ті роки. Насправді там були два тексти — перший, густо написаний, займав верхню половину сторінки, другий був розділений на чудернацькі строфи...

Перший текст являв собою демонічну літанію, пародію на якусь семітську мову:

Kuabris Defrabax Rexulon Ukkazaal Ukzaab Urpaefel Tciculbain Habrak Hacoruin Maquafel Tebrain Hmcatuin Rokasor Himesor Argaabil Kaquaan Docrabax Reisaz Reisabrax Decaiquan Oiquaquil Zaitabor Qaxaop Dugraq Xaelobran Disaeda Magisuan Raitak Huidal Uscolda Arabaom Zipreus Mecrim Cosmae Duquifas Rocarbis

— Не надто зрозуміло, — зауважив Бельбо.

— Правда? — вдавано здивувався полковник. — І я провів би над цим ціле життя, якби одного дня, майже випадково, не знайшов на одному прилавку книгу про Тритемія і мені не впало у вічі одне з зашифрованих повідомлень: Pamemel Oshurmy Delmuso Thafloyn... Я натрапив на слід і пішов по ньому аж до кінця. Я нічого не знав про Тритемія, але в Парижі знайшов видання його Steganographia, hoc est ars per occultant scripturam animi sui voluntatem absentibus aperiendi certa, Франкфурт, 1606 рік — "Мистецтво відкривати свою душу далеким особам за допомогою окультного письма". Цей Тритемій був незвичайна людина. Абат бенедиктинців у Шпаннгаймі, він жив на зламі п'ятнадцятого та шістнадцятого століть і був вченим, який знав давньоєврейську та халдейську, східні мови, наприклад татарську, мав зв'язки з богословами, кабалістами, алхіміками, безперечно, з великим Корнелієм Агріппою з Неттесгайма, а може, і з Парацельсом... Свої відкриття у галузі тайнопису Тритемій приховує за чорнокнижницьким чадом, кажучи, що коли послати зашифроване послання такого типу, як у вас перед очима, то одержувачеві досить викликати ангелів, приміром Памерсіеля, Падіеля, Доротіеля тощо, і вони допоможуть зрозуміти зміст. Але часто-густо наведені ним приклади — це військові повідомлення, а книга присвячена палатинському графові та герцогові Баварському Філіпові, і є одним з перших прикладів серйозної криптографічної роботи для потреб таємних служб.

— Але даруйте мені, — запитав я, — якщо правильно вас зрозуміти, Тритемій жив принаймні через сто років після написання тексту, який нас цікавить?..

— Тритемій був членом Sodalitas Celtica, яка займалася філософією, астрологією, піфагорійською математикою. Ви вловлюєте зв'язок? Тампліери

— це орден утаємничених, який також звертається до знань давніх кельтів, це вже доведено численними доказами. Якимось способом Тритемій дізнався про

криптографічні системи, які використовували тамплієри.

— Дивовижно, — мовив Бельбо. — Отже, тут переписано зашифроване послання. І про що ж у ньому говориться?

— Майте терпіння, панове. Тритемій подає сорок основних криптосистем і десять другорядних. Мені пощастило, точніше тамплієри з Провена не надто сушили собі голову, певні, що ніхто не здогадається про їхній ключ. Я почав із першої із сорока основних криптосистем і припустив, що в цьому тексті значення мають лише перші літери.

Бельбо взяв до рук аркуш і перебіг його очима:

— Але так теж виходить послідовність без змісту: kdruuuth...

— Звичайно, — сказав поблажливо полковник. — Тамплієри не надто напружувалися, але не були вони такими-то вже й ледачими. Ця перша послідовність своєю чергою є ще одним зашифрованим повідомленням, і я відразу подумав про другу серію з десяти криптосистем. Розумієте, у другій серії Тритемій використовував коліщатко, яке для першої з цих криптосистем виглядає таким чином...

Він вийняв зі своєї теки ще одну фотокопію, підсунув крісло до столу і, торкаючись літер закритою авторучкою, запросив нас стежити за його діями.

— Це найпростіша система. Візьмімо до уваги лише зовнішнє коло. Замість кожної літери початкового послання ставимо попередню літеру. Замість А пишемо Z, замість В — А і так далі. Сьогодні для таємного агента це — дитячі забавки, а за тих часів це вважалося відьомством. Звичайно, щоб розшифрувати, слід іти зворотним шляхом і замінити кожну літеру шифрування наступною літерою. Я спробував, і мені, певна річ, пощастило, що все вийшло з першої спроби, а ось і результат. — Він написав: "Les XXXVI inuisibles separez en six bandes, тридцять шість невидимих, розділених на шість груп".

— І що ж це означає?

— На перший погляд нічого. Йдеться про щось на зразок декларації про утворення якогось товариства, написаної тайнописом з ритуальних міркувань. Відтак тамплієри, певні, що вмістили своє послання у непроникне сховище, обмежилися французькою мовою чотирнадцятого століття. Тепер погляньмо на другий текст.

a la ... Saint Jean

36 p charrete de fein

6... entiers avec saiel

p... les blancs mantiax

r... s... chevaliers de Pruins pour la... j. nc.

6 foiz 6 en 6 places

chascune foiz 20 a.... 120 a....

iceste est l'ordonation

al donjon li premiers

it li secunzjoste iceus qui... pans

it al refuge

it a Nostre Dame de l'autre part de l'iau
it a l'ostel des popelicans
il a la pierre
3 foiz 6 avant la feste ...la Grant Pute.

— Виходить, це незашифроване повідомлення? — розчаровано запитав Бельбо. Ця історія явно його розважала.

— Очевидно, що у переписаному Інгольфом тексті крапки представляють незрозумілі слова у тих місцях, де пергамент був зіпсований... Але ось переписаний мною остаточний текст. За допомогою припущень, які я наслідую назвати ясними і неспростовними, я відновлюю текст, як звичайно говорять, у його первісній пишноті.

Жестом штукаря він обернув фотокопію і показав нам свої нотатки, написані друкованими літерами.

У (НІЧ) НА СВЯТОГО ІВАНА

36 (РОКІВ) П(ІСЛЯ) ВОЗУ З СІНОМ

6 НЕДОТОРКАНИХ (ПОСЛАЊ) З ПЕЧАТЯМИ

Д(ЛЯ ЛИЦАРІВ У) БІЛИХ ПЛАЩАХ [ТАМПЛІЄРІВ]

R(EIAP)S(I) [ЄРЕТИКИ] З ПРОВЕНА ДО (VAIN)JANCE [ПОМСТИ]

6 РАЗІВ ПО 6 У ШЕСТИ МІСЦЯХ

КОЖНОГО РАЗУ [ПО] 20 Р(ОКІВ СТАНОВИТЬ) 120 Р(ОКІВ)

ПЛАН ТАКИЙ:

НЕХАЙ ІДУТЬ У ЗАМОК ПЕРШІ

ІТ(ЕРУМ) [ЗНОВУ ЧЕРЕЗ 120 РОКІВ] ХАЙ ДРУГІ ПРИЄДНАЮТЬСЯ ДО ТИХ (ВІД)
ХЛІБА

ЗНОВУ ДО СХОВАНКИ

ЗНОВУ ДО НАШОЇ ПАЊ ПОЗА РІКОЮ

ЗНОВУ ДО ДОМІВКИ ПОПЕЛІКАЊІВ

ЗНОВУ ДО КАМЕНЯ

ТРИЧІ ПО 6 [666] ПЕРЕД СВЯТОМ ВЕЛИКОЇ БЛУДНИЦІ

— Гірше ніж іти вночі навпомацки, — сказав Бельбо.

— Звичайно, це ще треба витлумачити. Але Інгольфові, звичайно, це пощастило, як вдалося й мені. Для того, хто знає історію ордену, текст не такий-то вже й неясний, як може здаватися.

Пауза. Він попросив склянку води і далі, слово за словом, вів нас по тексту.

— Значить так: у ніч на святого Івана, через тридцять років після возу з сіном. Тамплієри, яким судилося продовжувати справу ордену, у вересні 1307 року тікають від арешту на возі з сіном. За тих часів роки рахували від одного Великодня до іншого. Отож кінець 1307 року за нашими обрахунками повинен бути Великоднем 1308 року. Спробуймо додати тридцять шість років до кінця 1307 року (який за нашим літочисленням є Великоднем 1308 року), і ми одержимо Великдень 1344 року. Через тридцять шість запроорокованих років настає наш 1344 рік. Послання у дорогоцінній шкатулці поміщають у підземелля як доказ, як офіційне підтвердження якоїсь події, що

відбулася в тому місці після заснування таємного ордену в святоїванову ніч, тобто 23 червня 1344 року.

— Чому саме 1344 рік?

— Я вважаю, що від 1307 до 1344 року таємний орден реорганізовувався і розробляв план, початок здійснення якого було скріплено цим пергаментом. Треба було почекати, щоб усе затихло, аби знову зав'язалися нитки між тамплієрами п'яти чи шести країн. З іншого боку, тамплієри чекали тридцять шість років, не тридцять п'ять чи тридцять сім, адже, очевидно, число 36 мало для них містичне значення, як це нам підтверджує також зашифроване послання. Внутрішня сума цифр 36 дає дев'ять, і вам, мабуть, не треба нагадувати про глибоке значення цього числа.

— Дозвольте? — То був голос Діоталлеві, який виріс за нашими спинами, підкравшись, наче тамплієр з Провена.

— Тут є щось для тебе, — сказав Бельбо і швидко відрекомендував його. Полковникові це, очевидно, не справило прикrostі, навіть здавалося, ніби він прагне численної й уважної аудиторії. Він тлумачив собі далі, а в Діоталлеві слинка текла з рота від тих числових ласощів. Чиста тобі гематрія.

— Далі у нас ідуть печаті: шість недоторканих речей з печатами. Інгольф знаходить шкатулку, очевидно, запечатану печаттю. Для кого було запечатано цю шкатулку? Для Білих Плащів, а отже, для тамплієрів. Далі у посланні маємо літеру r, кілька літер стертих, і літеру s. Я читаю relapsi. Чому? Тому що всі ми знаємо, що relapsi — це були єретики, які відмовлялися від своїх попередніх зізнань, і саме relapsi відіграли не останню роль у процесі тамплієрів. Тамплієри Провена з гордістю несли своє звання relapsi. Це ті, що відмежувалися від ганебної комедії процесу. Отже, йдеться про лицарів із Провена, єретиків, готових до чого? Ті кілька літер, які ми маємо, підказують vainjance — до помсти.

— Якої помсти?

— Панове! Вся містика тамплієрів, починаючи з процесу і далі, зосереджена навколо задуму помсти за Жака де Моле. Я не надто високої думки про масонські ритуали, але й вони, ця міщанська карикатура на лицарство тамплієрів, є його відбиттям, хоч і виродженням. А одним зі ступенів у масонстві шотландського обряду є ступінь Лицаря Кадоша, по-давньоєврейському лицаря помсти.

— Гаразд, тамплієри готуються до помсти. А що далі?

— Скільки часу потрібно на цей план помсти? Зашифроване послання допомагає нам зрозуміти послання незашифроване. Має бути шість разів по шість лицарів у шести місцях — тридцять шість розділені на шість груп. Тоді говориться "щоразу по двадцять", і тут йде щось невиразне, але у переписаному Інгольфом це скидається на a — тобто ans, років. Щоразу по двадцять років, зробив висновок я, помножити на шість, буде сто двадцять років. Якщо йти далі за текстом, знайдемо перелік шести місць, або шести завдань, які треба виконати. Йдеться про ordonation, тобто про план, задум, який треба здійснити. І говориться, що перші повинні йти у donjon, тобто у замок, другі — ще кудись, і так далі, аж до шостих. Отже, документ свідчить, що повинні існувати інші

шість іще запечатаних документів, поміщених у різних місцях, і мені здається очевидним, що печаті мали розкриватися одна за одною, з проміжком у сто двадцять років...

— Але чому тоді щоразу по двадцять років? — запитав Діоталлеві.

— Ці лицарі помсти повинні обули виконувати певну місію у певному місці кожних сто двадцять років. Йдеться про щось на кшталт естафети. Ясно, що після ночі 1344 року лицарі роз'їжджаються і кожен їде в одне з шести місць, передбачених планом. Але охоронець першої печаті не може, звичайно, залишатися живим протягом ста двадцяти років. Треба розуміти, що кожен охоронець кожної печаті повинен перебувати у цій функції протягом двадцяти років, а тоді передати естафету наступникові. Двадцять років — це розумний термін, шість охоронців на одну печать, кожен по двадцять років, гарантують, що на сто двадцятий рік страж печаті може, припустімо, прочитати якусь інструкцію і передати її першому з охоронців другої печаті. Ось чому в посланні вжита множина: нехай перші йдуть туди, нехай другі йдуть сюди... Кожне місце, отже, протягом ста двадцяти років перебуває під контролем шести лицарів. Полічимо, п'ять переходів від першого до шостого місця тривають шістсот років. Додайте до 1344 року шістсот — і дістанемо 1944 рік. Що підтверджується також останнім рядком. Ясно як білий день.

— Тобто?

— В останньому рядку говориться "тричі по шість перед святом Великої Блудниці". Тут теж гра чисел, адже внутрішня сума числа 1944 дає якраз 18. Вісімнадцять — це тричі по шість, і цей новий подиву гідний числовий збіг наводить тамплієрів на думку про ще одну навдивовиж дотепну загадку. 1944 рік — це рік, коли повинен звершитися план. Спрямований на що? Таж на двотисячний рік! Тамплієри вважали, що двотисячний рік позначить настання їхнього Єрусалима, земного Єрусалима, Антиєрусалима. їх переслідують як єретиків? Ненавидячи церкву, вони ототожнюють себе з Антихристом. Вам відомо, що 666 у всій окультній традиції є числом Звіра. Шістсот шістдесят шостий рік, рік Звіра, це двотисячний рік, рік тріумфу помсти тамплієрів, Антиєрусалим — це Новий Вавилон, ось чому 1944 рік є роком тріумфу Великої Блудниці, великої вавилонської повії, про яку говориться в Апокаліпсисі! Посилання на 666 є провокацією, бравурою людей зброї. Заявою про свою відмінність від інших, кажучи по-теперішньому. Непогана історія, чи не так?

Він дивився на нас вологими очима, вологими були його губи і вуса, а руки ніжно гладили течку.

— Гаразд, — сказав Бельбо, — тут можна простежити етапи якогось плану. Але якого?

— Ви забагато хочете знати. Якби я це знав, мені не треба було б кидати цю принаду. Але я знаю лише одну річ. Що під час цього відрізка часу сталася якась непередбачена подія, і план не був виконаний, в іншому разі, даруйте мені, ми б про це знали. І можна навіть зрозуміти чому: 1944 рік не був легким роком, тамплієри не могли знати, що в той час буде світова війна, яка ускладнить усі контакти.

— Пробачте, що втручаюся, — сказав Діоталлеві, — але якщо я правильно зрозумів, то після відкриття першої печаті вервечка її охоронців не вигасає. Вона тягнеться аж до відкриття останньої печаті, коли буде потрібна присутність усіх представників ордену. А отже, протягом кожного століття, точніше кожних сто двадцять років, ми завжди матимемо шість охоронців на кожному місці, тобто тридцять шість.

— Абсолютно вірно, — сказав Арденті.

— Тридцять шість лицарів на кожне з шести місць, разом 216, із внутрішньою сумою 9. А що цих періодів шість, то множимо 216 на 6 і одержуємо 1296, із внутрішньою сумою 18, тобто тричі по шість, 666. — Діоталлеві, можливо, перейшов би до арифметичного перегляду всесвітньої історії, якби Бельбо не зупинив його поглядом, як це роблять матері, коли дитина допускається якоїсь недоречності. Але полковник відкрив у Діоталлеві незвичайно світлий розум.

— Ваші слова просто чудові, професоре! Ви знаєте, що дев'ять — це кількість перших лицарів, які становили ядро Храму в Єрусалимі!

— Велике Ім'я Бога, виражене у Тетраграматоні, — сказав Діоталлеві, — складається з сімдесяти двох літер, а сім і два дають у сумі дев'ять. Але я, якщо дозволите, скажу вам більше. За піфагорійською традицією, якій вірна Кабала (або яка вірна Кабалі), сума непарних чисел від одного до семи дорівнює шістнадцяти, а сума парних чисел від двох до восьми дорівнює двадцяти, а двадцять і шістнадцять дає в сумі тридцять шість.

— Боже мій, професоре, — тремтів полковник, — я так і знав, я так і знав. Ви мене потішили. Я близький до істини.

Я не розумів, якою мірою Діоталлеві робив з арифметики релігію, а якою мірою — з релігії арифметику. Справедливими були, либонь, обидва твердження, і переді мною був безбожник, який з насолодою возносився у якісь вищі небеса. Він міг би бути фанатиком рулетки (і так було б краще), а йому захотілося стати невірним равиним.

Тепер я не пригадую докладно, яким чином, але втрутився Бельбо зі своїм падуанським здоровим глуздом і розвіяв чари. Полковникові залишилося ще витлумачити наступні рядки, і всі ми хотіли знати, що ж за ними криється. А була вже шоста година вечора. Шоста, подумав я, вона ж вісімнадцята.

— Гаразд, — сказав Бельбо. — Тридцять шість лицарів на кожне століття, які крок за кроком готуються відкрити Камінь. І що ж це за Камінь?

— Хіба ви не здогадуєтесь? Звичайно ж, Грааль.

20

Середні віки чекали на героя Грааля і сподівалися, що глава Священної Римської імперії стане образом і виявом самого "Царя Світу"... Що невидимий імператор стане видимим і що Віки Середні стануть Віками Центру... Невидимий і непорушний центр, суверен, що повинен знову прокинутися, сам герой, месник і відновлювану це не фантазії мертвого, більш чи менш романтичного минулого, а правда тих, що сьогодні єдині можуть за правом назвати себе живими.

Julius Evola, Il mistero del Graal, Roma,

Edizioni Mediterranee, 1983, p. 23 та епілог

— То ви кажете, що до цього причетний ще й Грааль? — поцікавився Бельбо.

— Звичайно. І не я це кажу. Гадаю, мені не їреба розводитись, що таке легенда про Грааль, я ж розмовляю з людьми освіченими. Лицарі Круглого столу, містичні пошуки цього чудотворного предмета, що для декого становив собою чашу, в яку була зібрана кров Ісуса і яку привіз до Франції Йосиф Ариматейський, для інших — камінь з таємничою силою. Часто-густо Грааль з'являється в образі спалаху світла... Йдеться про символ, що уособлює якусь силу, якесь джерело невичерпної енергії. Дає поживу, зцілює рани, осліплює, спопеляє... Лазерні промені? Дехто думає про філософський камінь алхіміків, але якщо й так, то що ж таке філософський камінь, як не символ якоїсь космічної енергії? Література на цю тему безмежна, але можна легко вирізнити певні безсумнівні вказівки. Якщо ви прочитаєте "Парцифалья" Вольфрама фон Ешенбаха, то побачите, що там Грааль переховують у замку тамплієрів! Може, Ешенбах був утаємниченим, який необережно виявив щось таке, про що краще було промовчати? Але це ще не все. Цей Грааль, який перебуває під охороною тамплієрів, названо каменем, що впав з неба: *lapis ex illis*. Невідомо, чи це означає камінь з неба (*ex coelis*) чи камінь з вигнання (*exilis*). У кожному разі, це щось таке, що походить здалеку, і хтось висловив думку, що це міг бути метеорит. Для нашої мети цього досить: це був Камінь. Чим би не був Грааль, для тамплієрів він символізує об'єкт або мету їхнього плану.

— Даруйте, — сказав я, — логіка документа вимагає, щоб на шостій зустрічі лицарі опинилися біля каменя або на ньому, а не щоб вони знайшли його.

— Ще одна хитромудра двозначність, ще одна яскрава містична аналогія! Звичайно, шоста зустріч повинна відбутися на камені, ще невідомо, де саме, але якраз на тому камені, де закінчиться передача плану і відкриття печатей, лицарі дізнаються, де знайти Камінь! Це ж зрештою євангельська гра слів, ти Петро, тобто Камінь, і на цьому камені... На камені ви знайдете Камінь.

— По-іншому й бути не може, — сказав Бельбо. — Продовжуйте, прошу вас. Казобоне, ви весь час перебиваєте. Нам не терпиться дізнатися про решту.

— Отже, — сказав полковник, — очевидне посилення на Грааль змушувало мене довгий час думати, що цей скарб — величезні поклади радіоактивного матеріалу, який, можливо, впав з інших планет. Візьміть, приміром, легенду про таємничу рану короля Амфортаса... Він скидається на радіолога, який підлягав занадто тривалій дії опромінення... І справді, чому його не можна торкатися? Уявіть собі хвилювання, яке, мабуть, відчули тамплієри, прибувши на узбережжя Мертвого моря, ви розумієте — густі, важкі води, на яких усе плаває, наче корок, які мають лікувальні властивості... Можливо, вони відкрили у Палестині родовища радію чи урану і зрозуміли, що не можуть використати їх одразу. Зв'язок між Граалем, тамплієрами та катарами науково досліджувався одним відважним німецьким офіцером, я маю на увазі Отто Рана, оберштурмбанфюрера СС, який присвятив життя роздумам, на науковій основі, про європейську та арійську природу Граалю — я не хочу казати, як і чому він пішов з

життя у 1939 році, але дехто твердить... хм, хіба я можу забути те, що сталося з Інгольфом?... Ран показує нам зв'язок між Золотим Руном аргонавтів та Граалем... словом, нема сумніву, що між містичним Граалем з легенди, філософським каменем (lapis!) та тим джерелом безмежної могутності, до якого прагнули Гітлерові однодумці напередодні війни і аж до останнього подиху, є певна сув'язь. Завважте, що в одній з версій легенди аргонавти бачать, як над Горою Світу з Деревом Світла лине чаша, зверніть увагу, чаша. Аргонавти знаходять Золоте Руно, і їхній корабель за допомогою чар несеться по широкому Молочному Шляху небом південної півкулі, де разом з Південним Хрестом, Трикутником та Престолом панує і виявляється світляна природа вічного Бога. Трикутник символізує Божу Трійцю, хрест — Божу жертву з любові, а престол є Столом Останньої Вечері, на якому височить Чаша Воскресіння. Кельтське та арійське походження всіх цих символів не залишає сумнівів.

Здавалося, полковника охопила та сама героїчна екзальтація, яка штовхнула до найвищої жертви його оберштурмунддранга чи як там його, в біса, величали. Слід було повернути його до дійсності.

— І який же висновок? — поспитав я.

— Пане Казобоне, ви не бачите його на власні очі? Про Грааль говорили як про Люциферів Камінь, що наближає його до фігури Бафомета. Грааль — це джерело енергії, тамплієри були охоронцями таємної енергії і накреслили свій план. І де ж вони розмістили свої таємні осідки? Ось де, панове, — і полковник поглянув на нас із виглядом співучасника, ніби ми разом плели якусь інтригу, — у мене був один слід, хибний, але корисний. Один автор, який, очевидно, почув якийсь натяк на цю таємницю, Шарль Луї Каде-Гассікур (зверніть увагу, що його твір фігурував в Інгольфовій бібліотечці) 1797 року пише книгу, *Le tombeau de Jacques Molay ou le secret des conspirateurs a ceux qui veulent tout savoir*, де твердить, що Моле перед смертю заснував чотири таємні ложі — в Парижі, Шотландії, Стокгольмі та Неаполі. Ці чотири ложі нібито мали на меті винищити всіх монархів і зруйнувати могутність папи. Згода, Гассікур був божевільний, але я взяв його ідею за основу, щоб з'ясувати, де могли розмістити свої таємні центри тамплієри. Мені б не вдалося зрозуміти загадку послання, якби я не мав якоїсь провідної ідеї, це природно. А я її мав, і то було переконання — сперте на численні докази — що дух тамплієрів надихався кельтською, друїдичною традицією, то був дух північного арійства, яке традиційно ототожнюється з островом Авалон, осередком справжньої гіперборейської цивілізації. Ви, мабуть, знаєте, що різні автори ототожнювали Авалон із садом Гесперид, з далекою Туле та Колхідою Золотого Руна. Не випадково найбільшим в історії лицарським орденом є орден Золотого Руна. Це з'ясовує, що саме приховане під виразом "Замок". Це гіперборейський замок, де тамплієри зберегали Грааль, напевно, легендарний замок Монсальват.

Він зробив паузу. Йому хотілося, щоб ми ловили кожне слово з його вуст. І ми таки ловили.

— Перейдімо до другого наказу: охоронці печаті повинні йти туди, де є той або ті,

які щось робили з хлібом. Сама собою вказівка цілком ясна: Грааль — це чаша з кров'ю Христовою, хліб — це тіло Христове, а місце, де хліб був з'їдений, це місце Останньої Вечері, в Єрусалимі. Безглуздо вважати, що тамплієри, навіть після сарацинського відвоювання, не зберегли там своєї таємної бази. Широ кажучи, спершу мене збентежив цей юдейський елемент у плані, який цілковито перебуває під знаком арійської міфології. Відтак я добре подумав і збагнув, що ми й далі вважаємо Ісуса виразом юдейської релігійності, адже саме так твердить нам Римська церква. А тамплієри чудово знали, що Ісус — то кельтський міф. Вся євангельська оповідь — це герметична алегорія: воскресіння після розчинення у надрах землі і так далі, і таке інше. Христос не що інше, як Еліксир алхіміків. У той же час всім відомо, що трійця — арійське поняття, ось чому весь закон тамплієрів, написаний друїдом святим Бернардом, перебуває під знаком числа три.

Полковник відпив ще один ковток води. Голос його був хрипкий.

— І ось ми підійшли до третього етапу. Схованка — це Тибет.

— А чому саме Тибет?

— Передовсім тому, що, за оповіддю фон Ешенбаха, тамплієри покидають Європу і перевозять Грааль до Індії. Яка є колискою арійського роду. Місцем схованки є Агартгха. Ви, мабуть, чули про Агарттху, осідок царя світу, підземне місто, з якого Володарі Світу керують і спрямовують події людської історії. Тамплієри заснували один зі своїх таємних центрів там, біля коріння своєї власної духовності. Вам, мабуть, відомий зв'язок між царством Агарттхи та Синархією...

— Широ кажучи, ні...

— Тим краще, є таємниці, що вбивають. Не відходьмо від теми. У кожному разі, всі знають, що Агарттха була заснована шість тисяч років тому, на світанку доби Калі-Юга, в яку ми все ще живемо. Завданням лицарських орденів завжди було підтримувати зв'язок із цим таємним центром, сприяти жвавому спілкуванню між мудрістю Сходу і мудрістю Заходу. І тут стає ясно, де повинна відбутися четверта зустріч — у ще одній святині друїдів — у місті Діви, тобто у Шартрському соборі. Шартр щодо Провена міститься по той бік основної ріки Іль-де-Франс, Сени.

Нам більше не вдавалося стежити за ходом думок нашого співрозмовника:

— Але яку причетність має Шартр до вашого кельтсько-друїдичного шляху?

— А як ви гадаєте, звідки прийшла ідея про Діву? Перші діви, які з'явилися в Європі, це чорні діви кельтів. Святий Бернард замолоду стояв навколішки у церкві Сен-Вуарль перед чорною дівою, і вона витиснула з грудей три краплі молока, які впали на губи майбутнього засновника ордену тамплієрів. Звідси походять романи про Грааль, які мали створити вивіску для хрестових походів, а хрестові походи мали на меті віднайти Грааль. Бенедиктинці — спадкоємці друїдів, це відома всім річ.

— Але де ці чорні діви?

— Їх прибрали ті, хто хотів знищити нордичну традицію і перетворити кельтську релігійність на релігійність середземноморську, вигадуючи міф про Марію з Назарета. Або ж вони були перелицьовані, спотворені, як ті численні чорні богородиці, що їм і

досі поклоняється фанатична юрба. Але якщо слушно трактувати зображення у соборах, як це зробив великий Фульканеллі, можна побачити, що вони неприховано розповідають цю історію і неприховано показують зв'язок кельтських дів з алхімічною традицією тамплієрів, де чорна дівка є символом сировини, над якою працюють шукачі філософського каменя, а він, як ми бачили, є не чим іншим, як Граалем. А тепер поміркуйте, звідки взялася ідея священного чорного каменя Мекки у ще одного великого втаємниченого друїдів — Магомета. У Шартрі хтось вимурував коридор, сполучений з підземним закутком, де й досі стоїть первісна поганська статуя. А якщо добре пошукати, можна знайти ще одну чорну дівку, Богородицю з Пільє, вирізьблену одним каноніком, шанувальником Одіна. Ця статуя стискає в руці магічний жезл великих жриць Одіна, а ліворуч від неї вирізьблено магічний календар, де містилися, — на жаль, мушу сказати, містилися, адже ці скульптури не уникли вандалізму ортодоксальних каноніків, — зображення святих тварин віри Одіна: собаки, орла, лева, білого ведмеда та вовкулаки. З іншого боку, всі дослідники готичного езотеризму стверджують той факт, що там-таки, у Шартрі, є статуя, яка тримає в руці чашу Граалю. Далєбі, мої панове, якби ми не дивилися на Шартрський собор так, як нам велять туристичні путівники, римські, католицькі та апостольські, а вміли бачити, розумієте, бачити очима Традиції всю цю історію, яку оповідає скеля Еріка...

— А тепер ми підійшли до попеліканів. Хто вони?

— Це катари. Одне з прізвиськ, які давали єретикам, було попелікани. Катари Провансу були знищені, я не такий наївний, щоб думати про зустріч у руїнах Монсегюра, але секта не загинула, є ціла географія підпільного катаризму, з яким був пов'язаний навіть Данте, а також представники Дольче стиль нуово, секта Вірних Любові. П'ята зустріч призначена десь у Північній Італії або в Південній Франції.

— А остання зустріч?

— А котрий з-поміж кельтських каменів є найстародавнішим, найсвятішим, найнепорушнішим? Святина божества сонця, спостережний пункт, де, дочекавшись завершення плану, нащадки тамплієрів із Провена зможуть порівняти вже зібрані докупи таємні послання, захищені за шістьма печатами, і нарешті знайти спосіб використати неосяжну могутність, яку дає їм володіння святим Граалем? Та ж це в Англії, магічне коло Стоунг'ендж! Що ж інше?

— O basta la, — сказав Бельбо. Лише п'ємонтєць може зрозуміти дух, з яким вимовляється цей вираз чемного подиву. Жоден з його еквівалентів в іншій мові чи діалекті (та що ви кажете, dis donc, are you kidding?) не передає тої крайньої відсутності цікавості, того фаталізму, з яким мовець ще раз підтверджує своє непохитне переконання у тому непоправному факті, що його співрозмовник створений якимось недолугим божеством.

Але полковник не був п'ємонтцем, і, очевидно, реакція Бельбо йому полестила.

— Авжеж. Ось вам і план, ось і ordonation, у всій своїй величній простоті і злагодженості. І зауважте ще одне: якщо взяти карту Європи та Азії і накреслити лінію розвитку плану — від півночі, де стоїть Замок, до Єрусалима, від Єрусалима до

Агарттхи, від Агарттхи до Шартра, від Шартра до берегів Середземномор'я, а звідти — до Стоунгенджа, то вийде такий малюнок, або руна, приблизно такої форми.

— Отже? — запитав Бельбо.

— Отже, це та сама руна, яка ідеальною лінією з'єднує деякі основні центри езотеризму тамплієрів — Ам'єн, Труа, царство святого Бернарда з узліссями Східного лісу, Реймсом, Шартром, Ренн-ле-Шато та Мон-СенМішель, місцем стародавнього культу друїдів. І цей самий малюнок нагадує сузір'я Діви!

— Я захоплююсь астрономією, — несміливо озвався Діоталлеві, — і, наскільки я пам'ятаю, Діва має інший малюнок і налічує, якщо не помиляюсь, одинадцять зірок...

Полковник поблажливо посміхнувся:

— Шановні панове, либонь, краще від мене знають, що все залежить від того, як вести лінію, адже за бажанням можна одержати Віз або Ведмедицю, і як важко вирішити, чи дана зірка міститься в сузір'ї, чи поза ним. Погляньте уважно на Діву, взявши Колос як нижню точку, яка тут відповідає провансальському узбережжю, і візьміть до уваги лише п'ять зірок, тоді подібність між рисунками буде разючою.

— Досить вирішити, які зірки відкинути, — сказав Бельбо.

— Абсолютно вірно, — підтвердив полковник.

— Послухайте, — сказав Бельбо, — хіба можна виключити можливість, що зустрічі відбувалися регулярно, і лицарі вже взялися до діла, хоч ми про це нічого не знаємо?

— Я не бачу симптомів цього — дозвольте мені додати — на жаль. План урвався, і, можливо, тих, хто мав довести його до завершення, вже нема, групи тридцяти шести розпалися внаслідок якогось світового катаклізму. Але група сміливців, маючи належну інформацію, могла б зв'язати нитки цього плетива. Оце "щось" і досі там. І я шукаю тих людей. Тож я хочу опублікувати цю книгу, щоб викликати якийсь відгук. І водночас я намагаюся сконтактувати з людьми, які можуть допомогти мені знайти правильний шлях у меандрах традиційних учень. Сьогодні я зустрівся з найбільшим знавцем у цих справах. Але, на жаль, навіть будши світилом, він нічого не зміг мені сказати, хоч дуже зацікавився моєю історією і обіцяв написати передмову...

— Але даруйте, — запитав Бельбо, — хіба не було необачністю довірити вашу таємницю тому добродієві? Це ж ви нам розповідали про помилку, якої допустився Інгольф...

— Послухайте, — відповів полковник, — Інгольф не вжив ніяких пересторог. Я ж звернувся до вченого поза всякими підозрами. До людини, яка не робить нерозважливих припущень. Приміром, сьогодні він попросив мене зачекати ще трохи з поданням моєї роботи до видавництва, аж поки будуть з'ясовані всі суперечливі питання... Я не хотів утратити його прихильності і не сказав, що йду сюди, але мене можна зрозуміти, адже на цій стадії моїх трудів не дивно, що я нетерпеливлюся. Той добродій... Хай йому грець, навіщо ці недомовки, я б не хотів, аби ви думали, ніби я вихваляюсь. Це Ракоскі...

Він замовк, очікуючи нашої реакції.

— Хто? — розчарував його Бельбо.

— Таж великий Ракоскі! Авторитет у царині дослідження традицій, колишній головний редактор "Cahiers du Mystere"!

— Он воно що, — сказав Бельбо, — авжеж, авжеж, звичайно ж, Ракоскі...

Хоч я залишаю за собою право остаточно подати свій рукопис до друку,

лише одержавши поради цього добродія, я все ж хотів би трохи пришвидшити події, і якщо тим часом мені вдасться дійти згоди з вашим видавництвом... Повторюю, я хотів би якомога швидше викликати якусь реакцію, зібрати інформацію... По світі ходить хтось, хто знає, але мовчить... Панове, Гітлер, хоч і усвідомлював, що війну програно, саме близько сорок четвертого року починає говорити про таємну зброю, яка дозволить йому обернути ситуацію на свою користь. Кажуть, відбув божевільним. А якщо він не був божевільним? Ви мене розумієте? — Його чоло вкривав піт, вуса стирчали, як у кота. — Словом, — сказав він, — я кидаю принаду. Поглянемо, чи хтось з'явиться.

* * *

На підставі того, що я знав і думав тоді про Бельбо, того дня я сподівався, що він позбудеться полковника якоюсь ввічливою фразою. Натомість він сказав:

— Послухайте, полковнику, це надзвичайно цікава річ, незалежно від того, чи ви домовитесь із нами, чи з кимось іншим. Ви можете залишитись іще хвилин на десять, чи не так, полковнику? — Тоді він обернувся до мене: — Уже пізно, Казобоне, я й так занадто вас затримав. Побачимося завтра, гаразд?

То було прощання. Діоталлеві взяв мене під руку і сказав, що теж іде геть. Ми попрощалися. Полковник тепло потис руку Діоталлеві, а мені кивнув головою, холодно посміхаючись.

Поки ми спускалися сходами, Діоталлеві сказав мені:

— Ви, либонь, запитуєте себе, чому Бельбо попрохав вас вийти. Не вважайте це нечемністю. Бельбо повинен зробити полковникові дуже конфіденційну пропозицію. Конфіденційність — наказ пана Ґарамонда. Я теж іду геть, щоб не заважати.

Як я зрозумів згодом, Бельбо намагався кинути полковника в пащу видавництва Мануціо.

Я затягнув Діоталлеві до Піладе, де я випив кампарі, а він — ревеневого напою. Він здався Діоталлеві, за його словами, напоєм чернечим, архаїчним, майже темплієрським.

Я запитав його, що він думає про полковника.

— До видавництва, — відповів він, — спливає вся глупота світу. Але оскільки посеред світової глупоти ще яскравіше сяє мудрість Усевишнього, мудра людина спостерігає дурня зі смиренням. — І він вибачився, йому треба було іти. — Цього вечора у мене бенкет, — сказав він.

— Якась вечірка? — запитав я.

Його, здавалося, спантеличила моя пустопорожність.

— Зогар, — уточнив він, — Lekh Lekha. Ще зовсім непорозумілі сторінки.

Грааль, — це тягар такий великий, що істоті, яка перебуває в полоні гріха, не дано зрушити його з місця.

Wolfram von Eschenbach, Parzjval, IX, 477

Полковник мені не сподобався, але викликав у мене цікавість. Можна довго, захоплено спостерігати навіть за зеленою ящіркою. Так я смакував перші краплі отрути, яка призвела нас усіх до згуби.

Назавтра по обіді я знову зайшов до Бельбо, і ми трохи побалакали про нашого відвідувача. Бельбо сказав, що той здався йому міфоманом:

— Ви бачили, як він цитував того Ракоскі чи Ростроповича, ніби це Кант?

— Та, зрештою, все це старі історії, — зауважив я. — Інгольф був божевільцем, бо в них вірив, а полковник — божевільець, бо вірить Інгольфові.

— Можливо, він вірив у це вчора, а сьогодні вірить у щось інше. Скажу вам, учора, перед тим як попрощатися з ним, я призначив йому на сьогодні зустріч з... з іншим видавцем, це видавництво невибагливе, готове публікувати книжки авторовим коштом. Він, здається, зрадів. І все ж недавно я дізнався, що на зустріч він не прийшов. І уявіть собі, він залишив мені тут фотокопію послання, погляньте. Сіє на кожному кроці таємниці тамплієрів, ніби якийсь непотріб. Так уже влаштовані люди такого ґибу.

І саме в цей момент задеренчав телефон. Бельбо відповів:

— Слухаю. Так, я Бельбо, авжеж, видавництво "Гарамонд". Добридень, я вас слухаю... Авжеж, він приходив учора пополудні, щоб запропонувати мені свою книгу. Пробачте, але я, зі свого боку, зобов'язаний до конфіденційності, якщо ви мені скажете...

Він слухав кілька секунд, тоді пополотнів, глянув на мене і промовив:

— Полковника вколошкали чи щось таке. — Він знову звернувся до свого співрозмовника: — Даруйте, я говорив до Казобона, нашого співробітника, який учора був присутній при розмові... Отож полковник Арденті прийшов поговорити з нами про свій задум, історію, яку я вважаю фантазією, про гіпотетичний скарб тамплієрів. То були середньовічні лицарі...

Він інстинктивно прикрив рукою мікрофон, наче не хотів, щоб його почули, тоді побачив, що я за ним спостерігаю, забрав руку і з певним ваганням заговорив:

— Ні, комісар, цей добродій говорив про книгу, яку він хотів написати, але дуже туманно... Що? Обидва? Зараз? Записую адресу.

Він поклав слухавку. Кілька секунд мовчав, тарабанячи пальцями по письмовому столі.

— Словом, Казобоне, даруйте мені, але я, не подумавши, втягнув у це й вас. Мене захопили зненацька. Це дзвонив комісар, якийсь Де Анджеліс. Здається, полковник винайняв мебльовані кімнати, і хтось каже, що знайшов його там учора вночі мертвим...

— Хтось каже? Комісар навіть не знає цього напевно?

— Дивно, але не знає. Здається, вони знайшли моє ім'я і вчорашню зустріч, занотовані у його записнику. Гадаю, ми — єдиний слід. Що вам сказати, ходімо.

Ми викликали таксі. По дорозі Бельбо взяв мене під руку.

— Казобоне, можливо, йдеться про якийсь збіг обставин. У кожному разі — може, у мене викривлене світосприймання, але у моїх краях кажуть: "Завжди краще не називати імен"... Ще хлопчиком я ходив дивитися на одну різдвяну комедію, поставлену діалектом, побожний фарс, де невідомо було, чи пастирі живуть у Віфлеємі чи на берегах Танаро... Приходять три царі й питають у підпаска, як звати його господаря, а той відповідає — Джеліндо. Коли Джеліндо про це дізнався, він відлупцював хлопчину дубцем, адже, сказав він, не можна так просто називати чиєсь ім'я невідомо кому... В кожному разі, якщо ви зі мною згодні, полковник нічого нам не говорив про Інгольфа та послання з Провена.

— Ми не хочемо закінчити так, як Інгольф, — сказав я, намагаючись усміхатися.

— Повторюю вам, усе це нісенітниця. Але від деяких історій краще триматися чимдалі.

Я сказав — згода, але у глибині душі нервував. Зрештою, я був студентом, який брав участь у демонстраціях, і зустріч із поліцією мене бентежила. Ми прибули до мебльованих кімнат. Не найкраще місце, далеко від центру. Нас одразу скерували до апартаментів — так вони це називали — полковника Арденті. На сходах — агенти поліції. Нас упустили до номера 27 (сім і два буде дев'ять, подумав я): спальня, передпокій зі столиком, невеличка кухонька, ванна кімната з душем без завіси, крізь прочинені двері не було видно, чи є там біде, але у закладах такого типу це була, либонь, перша і єдина вигода, якої вимагали клієнти. Мешкання безбарвне, особистих речей небагато, але всі у великому безладі, хтось поспіхом покопирсався в шафах та валізах. Може, це зробила поліція, — всього агентів у формі та цивільному я нарахував чоловік з десять.

Назустріч нам вийшов ще молодий чоловік з досить довгим волоссям.

— Я — Де Анджеліс. Доктор Бельбо? Доктор Казобон?

— Я ще не доктор, я ще вчуся.

— Вчіться, вчіться. Якщо ви не одержите диплома, то не зможете подати на конкурс для вступу до поліції, і навіть не знатимете, що втратили. — У нього був роздратований вигляд. — Даруйте, але почнімо з необхідних формальностей. Ось тут є паспорт, який належав мешканцеві цієї кімнати, зареєстрованому як полковник Арденті. Ви його впізнаєте?

— Це він, — сказав Бельбо, — але допоможіть мені збагнути ситуацію. По телефону я не зрозумів, чи він мертвий, чи...

— Я був би дуже вдячний, якби ви мені це сказали, — сказав Анджеліс, скривившись. — Гадаю, ви маєте право знати дещо більше. Отже, добродію Арденті, чи то пак полковник Арденті поселився тут чотири дні тому. Ви, мабуть, зорієнтувалися, що це не "Гранд-готель". Тут є порт'є, який іде спати об одинадцятій, бо пожильці мають ключ від вхідних дверей, однадві покоївки, які приходять зранку прибирати в кімнатах, і старий алкоголік, який працює поси́льним і приносить пожильцям до кімнат напої, коли вони подзвонять. Алкоголік, повторюю, і склеротик: допитувати його було

чистою мукою. Порт'є твердить, що його переслідують привиди, і він уже перелякав кількох пожильців. Учора ввечері близько десятої порт'є бачить, як Арденті повертається разом із двома особами, яких веде до себе в кімнату. Тут не звертають уваги, навіть якщо привести собі цілу зграю транссексуалів, а тим більше, коли це дві нормальні особи, хай, як помітив порт'є, і з чужоземним акцентом. О десятій тридцять Арденті кличе старого і велить принесли собі пляшку віскі, мінеральну воду і три склянки. Близько першої чи о пів на другу старий чує, що з кімнати двадцять сім дзвонять, уривчасто, каже він. Але судячи з того, в якому стані ми знайшли його сьогодні вранці, о тій годині він уже, мабуть, залив у себе чимало склянок якоїсь гидоти. Старий піднімається, стукає, ніхто не відповідає, він відмикає двері своїм ключем, знаходить усе в такому безладі, як тепер, а на ліжку лежить полковник з витріщеними очима і залізним дротом навколо шиї. Тоді старий збігає вниз, будить порт'є, у жодного з них нема бажання знову підніматись туди, вони кидаються до телефону, але виявляється, що лінія перервана. Цього ранку телефон працював чудово, але повіримо їм. І порт'є біжить до скверу на розі, де є таксофон, щоб зателефонувати до поліційного управління, а старий тим часом плентається у протилежний бік, де мешкає якийсь лікар. Словом, це забирає в них двадцять хвилин, вони повертаються, і, перелякані на смерть, чекають унизу; тим часом лікар одягнувся і прийшов майже одночасно з поліційною машиною. Вони піднімаються у двадцять сьомий номер, а на ліжку нема нікого.

— Як нікого? — запитав Бельбо.

— Нема ніякого трупа. Лікар повертається додому, а мої колеги знаходять лише те, що ви тут бачите. Вони допитують старого та порт'є і дізнаються про те, що я вам розповів. Куди поділися два добродії, які піднялися з Арденті о десятій? Хто його знає, вони могли вийти між одинадцятою і першою, і ніхто б цього не помітив. Чи були вони ще в кімнаті, коли зайшов старий? Невідомо, він був там з хвилину і не заглядав ані на кухню, ані в туалет. Вони могли вийти й винести з собою труп, поки ті два бідолахи бігали по допомогі? Це не було б неможливо, адже є зовнішні сходи, що виходять у двір, а там можна було вийти через ворота в бічну вуличку. Але насамперед, чи справді був труп, чи полковник, скажімо, не вийшов опівночі разом із тими двома типами, а старому все приверзлося? Порт'є повторює, що галюцинації у старого не вперше, кілька років тому він сказав, що бачив одну з пожилиць, повішену голяком, однак через півгодини пожилиця повернулася свіжа, наче рожу, а на розкладачці старого знайшли садопоронографічний часопис; може, йому заманулося підглянути через дірку від ключа в кімнату тої пані, і він побачив завісу, яка колихалася в сутінках. Єдиним певним фактом є те, що кімната не в нормальному стані, а Арденті здимів. Але я забагато говорю. Тепер ваша черга, докторе Бельбо. Єдиний слід, який ми знайшли, — це аркуш паперу, що лежав на підлозі поруч із цим столиком. "Чотирнадцята година, готель "Прінчіпе-е-Савойя"; шістнадцята година, "Гарамонд", доктор Бельбо". Ви підтвердили, що він у вас був. Тепер розкажіть, що сталося.

Лицарі Грааля більше не бажали, щоб їм ставили запитання.

Wolfram von Eschenbach, Parzjval, XVI, 819

Бельбо говорив стисло: він повторив йому все те, що вже сказав по телефону, без інших важливих деталей. Полковник розповів якусь туманну історію, твердячи, що у певних документах, знайдених у Франції, він відкрив сліди скарбу, але нічого конкретнішого не сказав. Здавалося, він гадав, що володіє небезпечною таємницею, і хотів раніше чи пізніше опублікувати ці матеріали, щоб не бути єдиним її охоронцем. Полковник говорив щось про те, що інші люди, які відкрили цю таємницю до нього, зникли за таємничих обставин. Він обіцяв показати документи, лише якщо ми погодимося підписати з ним контракт, але Бельбо не міг дати згоду на контракт, якщо спершу чогось не побачить, і вони розійшлися, невиразно домовившись про наступну зустріч. Гість видавництва згадував про зустріч із якимось Ракоскі, і сказав, що той був головним редактором "Cahiers du Mystere". Полковник хотів попросити, щоб той написав йому передмову. Схоже на те, що Ракоскі порадив йому відкласти публікацію. Полковник не сказав йому, що збирається йти до видавництва "Гарамонд". Це було все.

— Гаразд, гаразд, — сказав Де Анджеліс. — Яке враження він на вас справив?

— Він здався нам фанатиком і трохи — як це сказати? — ностальгічно згадував своє минуле, зокрема період служби в іноземному легіоні.

— Він сказав вам правду, хоч і не до кінця. У певному розумінні, ми вже тримали його на мушці, хоч і не надавали цьому надто великого значення. Подібних випадків у нас чимало... Отож Арденті — це не його справжнє ім'я, але його французький паспорт справний. Кілька років тому він знову почав вряди-годи з'являтися в Італії, і його розпізнали, хоч і без стовідсоткової певності, як такого собі капітана Арковедджі, заочно засудженого до смертної кари в 1945 році. Співпраця з СС, внаслідок якої

чимало людей потрапило до Дахау. У Франції його теж тримали на оці; його судили за шахрайство, але йому якось пощастило викрутитись. Припускається, повторюю, припускається, що він та сама особа, на яку торік доніс один дрібний промисловець із Песк'єра Борромео. За його словами, той під іменем Фассотті переконував його, що в озері Комо й досі лежить скарб Донго, і він знайшов місце, але йому бракує лише кількох десятків мільйонів, щоб найняти двох досвідчених пірнальників і моторного човна... Взявши гроші, він зв'язвся. А сьогодні ви мені підтверджуєте, що у нього була манія до скарбів.

— А той Ракоскі? — запитав Бельбо.

— Ми вже перевірили. У готелі "Прінчіпе-е-Савойя" справді був зареєстрований, на основі французького паспорта, якийсь Владімір Ракоскі. Опис невиразний, на вигляд шляхетний добродій. Сходиться з описом тутешнього порт'є. Сьогодні вранці він був у списку "Аліталії" на перший рейс до Парижа. Я підключив сюди Інтерпол. Аннунціато, чи прийшло вже щось із Парижа?

— Поки що нема нічого, пане комісарє.

— Ось бачите. Тож полковник Арденті, чи як там його звали, прибуває до Мілана чотири дні тому, нам не відомо, що він робить перші три дні, а вчора о другій бачиться,

мабуть, із Ракоскі в готелі, не кажучи йому, що збирається йти до вас, і це здається мені цікавим. Увечері він приходить сюди, мабуть, із тим самим Ракоскі й ще одним... після чого всё стає дуже неясним. Навіть якщо вони не спроводили його на той світ, то все ж обшукали помешкання. Чого ж вони шукали? У піджаку — ах, згадав, навіть якщо він і пішов, то без піджака, піджак із паспортом залишився в кімнаті, та не думайте, що це спрощує справу, адже старий каже, що він лежав на ліжку в піджаку, але, може, то була домашня куртка, — їй-богу, у мене таке враження, що я в клітці з божевільними, — ага, у піджаку було багато грошей, навіть дуже багато... Виходить, вони шукали чогось іншого. Єдину добру ідею подали мені ви. Полковник мав якісь документи. Як вони виглядали?

— У нього в руках була брунатна течка, — сказав Бельбо.

— Мені вона видалася червоною, — сказав я.

— Вона була брунатна, — наполягав Бельбо, — але, може, я помиляюся.

— Хоч би яка вона була, червона чи брунатна, — сказав Де Анджеліс, — але тут її немає. Вчорашні добродії забрали її з собою. Виходить усе крутиться навколо тієї течки. На мою думку, той Арденті не хотів публікувати ніякої книжки. Він зібрав певні дані, щоб шантажувати Ракоскі, і намагався використати зв'язки у видавництві як елемент тиску. Це було б у його стилі. І тут можна було б робити й інші здогади. Ці двоє йдуть геть, погрожуючи йому, Арденті лякається і тікає, залишаючи все, уночі, з течкою під пахвою. І, можливо, з невідомої причини інсценізує перед старим свою смерть. Але все це надто як у кримінальних романах, та й не пояснює, чому кімната в безладі. З іншого боку, якщо ці двоє його пришили і викрали течку, навіщо було викрадати труп? Побачимо. Пробачте, але я змушений попросити ваші документи.

Він покрутив у руках мій студентський квиток.

— Студент філософії, чи не так?

— Не я один, — відказав я.

— Вас навіть занадто багато. І вивчаєте цих тамплієрів... Якби я захотів більше дізнатися про цю компанію, що мені краще прочитати?

Я назвав йому два популярні, але досить серйозні видання. Я сказав йому, що він знайде вірогідні дані аж до процесу, а решта все маячня.

— Розумію, розумію, — сказав він. — Тепер ще й тамплієри. Угрупування, якого я ще не знаю.

Підійшла Аннунціата з телефонограмою:

— Ось відповідь із Парижа, пане комісарє.

Він почав читати.

— Чудово. В Парижі про цього Ракоскі нічого не відомо, а номер його паспорта сходиться з номером документа, викраденого два роки тому. Ось ми й приїхали. Пан Ракоскі не існує. Ви кажете, що він був головним редактором часопису... як його назва? — Він занотував. — Спробуймо, але б'юсь об заклад, ми виявимо, що такого часопису теж нема або що його припинили видавати ще бозна-коли. Гаразд, панове. Дякую, може, колись я потурбую вас іще раз. Ага, останнє запитання. Цей Арденті нічого не

згадував про зв'язки з яким-небудь політичним угрупованням?

— Ні, — сказав Бельбо. — Здається, він облишив політику заради скарбів.

— І заради ошукування недосвідчених. — Він звернувся до мене: — Гадаю, він вам не сподобався.

— Мені не подобаються такі люди, як він, — сказав я. — Але у мене ніколи не виникало бажання задушити їх залізним дротом. Хіба що в теорії.

— Звичайно. Забагато клопоту. Не бійтеся, пане Казобоне, я не належу до тих, хто вважає всіх студентів злочинцями. Не хвилюйтеся. Бажаю вам успішно закінчити дипломну роботу.

Бельбо запитав:

— Пробачте, комісаре, я питаю просто з цікавості. Ви з відділу вбивств чи з політичної поліції?

— Гарне запитання. Мій колега з відділу вбивств був тут сьогодні вночі. Коли в архіві виявили ще дещо про минуле Арденті, справу передали мені. Так, я з політичної поліції. Але, правду кажучи, не знаю, чи я саме та людина, яка потрібна. Життя не таке просте, як у детективних романах.

— Я так і думав, — сказав Бельбо, простягаючи йому руку.

Ми пішли, але неспокій не полишав мене. Не через комісара, який видався мені непоганою людиною, — просто вперше у своєму житті я опинився в центрі темної історії. І брехав. А разом зі мною й Бельбо.

Я попрощався з ним коло дверей видавництва "Гарамонд", і ми обоє були збентежені.

— Ми не зробили нічого поганого, — сказав Бельбо винуватим тоном. — Чи буде комісар знати про Інгольфа та про катарів, чи ні, не має великого значення. Все це маячня. Можливо, Арденті мусив зникнути з інших причин, а їх може бути тисячі. А можливо, Ракоскі — співробітник ізраїльської таємної служби і приїхав сюди звести старі порахунки. А може, його послала якась велика риба, яку Арденті пошив у дурні. А може, то був однополчанин з іноземного легіону, що затаїв на нього злобу. А може, то був алжирський найманий убивця. Хтозна, чи історія про скарб тамплієрів не була лише другорядним епізодом у житті нашого полковника. Еге ж, я знаю, бракує течки, брунатна вона чи червона. Ви добре зробили, що заперечили мені, так йому стало ясно, що ми бачили її лише мимохідь...

Я мовчав, а Бельбо не знав, як закінчити розмову.

— Ви скажете мені, що я знову втік, як на вулиці Лярга.

— Дурниці. Ми вчинили слушно. До побачення.

Мені було шкода його, бо він почував себе боягузом. Я ні, мене ще в школі навчили, що поліції треба брехати. З принципу. Але так уже воно є, нечиста совість не зміцнює приязні.

Від того дня я більше його не бачив. Я був його докором сумління, а він — моїм.

Але сам тоді я переконався, що студент завжди під більшою підозрою, ніж людина з дипломом. Я попрацював ще рік і написав двісті п'ятдесят сторінок машинописного

тексту про процес тамплієрів. У ті роки подання до захисту дипломної роботи було доказом лояльності до законів держави, і до таких людей ставились поблажливо.

* * *

У наступні місяці деякі студенти почали стріляти, ера великих маніфестацій просто неба закінчувалася.

* * *

Мені бракувало ідеалів. Я мав алібі, бо, кохаючись з Ампаро, я був закоханий у третій світ. Ампаро була красуня, марксистка, бразилійка, ентузіастка, не мала ілюзій, у неї була стипендія на навчання і розкішна змішана кров. Усе разом.

Я зустрів її на одній вечірці і, не вагаючись, піддався імпульсові:

— Даруй мені, але я б хотів кохатися з тобою.

— Ти брудний самець.

— Я нічого не казав.

— Казав. Я брудна самиця.

Вона збиралася повертатись на батьківщину, а я не хотів її втрачати. Саме вона допомагала мені нав'язати контакти з університетом в Ріо, де шукали викладача італійської мови. Мене погодилися узяти на посаду терміном на два роки з можливістю поновлення контракту. Оскільки Італія ставала для мене затісною, я прийняв пропозицію.

Та й, зрештою, казав я собі, у Новому Світі я не зустрінуся з тамплієрами.

* * *

Яка ілюзія, думав я в суботу ввечері у перископі. Піднімаючись сходами до видавництва "Гарамонд", я увійшов до Палацу. Діоталлеві казав: Біна — це палац, який будує собі Хохма, розростаючись із первісної точки. Якщо Хохма — це джерело, Біна — це ріка, яка з нього витікає, ділячись потім на численні рукави, аж поки всі вони не ринуть у велике море останньої ефіри; і всі форми вже закладені в Біні.

4. ХЕСЕД

23

Аналогія протилежностей — це зв'язок між світлом та тінню, шпилем та безоднею, повнотою та порожнечею. Алегорія, матір усіх догм, — це заміна печаті відбитком, дійсності — тінями, це брехня правди і правда брехні.

Eli plias Levi, Dogme de la haute magie,

Paris, Baillere, 1856, XXII, 22

Я приїхав до Бразилії через кохання до Ампаро, а залишився там через любов до цієї країни. Я так ніколи й не збагнув, чому ця правнучка голландців, які поселились у Ресіфе й змішалися з індіанцями та суданськими неграми, з обличчям мешканки Ямайки та манерами парижанки, має іспанське ім'я. Я ніяк не міг дати собі ради з бразилійськими власними іменами. Перед ними безсилий будь-який ономастичний словник, і вони існують лише в Бразилії.

Ампаро казала мені, що в їхній півкулі вода, спливаючи у стік умивальника, вирує справа наліво, тоді як у нас зліва направо — або ж навпаки. Мені не вдалося

перевірити, чи це правда. Не лише тому, що у нашій півкулі ніхто ніколи не дивиться, у який бік вирує вода, а й тому, що після ряду експериментів у Бразилії я усвідомив, що встановити це дуже важко. Вода спливає надто швидко, щоб можна було за нею простежити, і її напрямок, мабуть, залежить від сили та напрямку струменя, від форми умивальника чи ванни. А крім того, якщо це правда, що ж тоді відбувається на екваторі? Може, вода стікає прямо, не вируючи, або й взагалі не стікає?

Тоді я надто не драматизував цієї проблеми, але в той суботній вечір я думав, що все залежить від телуричних струменів і що цю таємницю приховує Маятник.

Ампаро була тверда у своїй вірі.

— Не має значення, що відбувається в емпіричному випадку, — говорила вона мені, — йдеться про ідеальний принцип, який можна перевірити в ідеальних умовах, а отже, ніколи. Але він істинний.

У Мілані Ампаро здалася мені бажаною через свій брак ілюзій. Тут же, реагуючи на випари своєї землі, вона ставала чимось більш недосяжним, ясновидицею, здатною до потойбічного мислення. Я відчував, як на неї напливає хвиля стародавніх пристрастей, а вона намагається тримати їх у віжках, жалюгідна у своєму аскетизмі, що наказував їй відкидати їхні спокуси.

Я мав змогу оцінити її блискучі суперечності, спостерігаючи, як вона сперечається зі своїми товаришами. Їхні збори відбувалися у погано вмебльованих квартирах, прикрашених нечисленними плакатами та численними фольклорними предметами, портретами Леніна та теракотовими фігурками з північного сходу країни, що прославляли кангасейру, або ж індіанськими фетишами. Я приїхав у не надто виразний політично час і вирішив, з огляду на свій досвід на батьківщині, триматися чимдалі від ідеологій, особливо тут, де я їх не розумів. Балачки товаришів Ампаро посилили мою непевність, але викликали у мене нову допитливість. Всі вони, звичайно, були марксисты і, на перший погляд, говорили майже те саме, що й європейські марксисты, однак розмовляли вони й про інші речі, — так посеред дискусії про класову боротьбу мова раптом заходила про "бразилійський канібалізм" або про революційну роль афро-американських культів.

Саме прислуховуючись до розмов про ці культи, я переконався, що ідеологічна круговерть тут теж відбувається у протилежному напрямку. Вони малювали мені панораму внутрішніх маятникових міграцій — бідняки Півночі подавалися на індустріальний Південь, вливалися до люмпен-пролетаріату величезних метрополій, задихались у хмарах смогу, у розпачі поверталися на Північ, щоб за рік знову вирушити у втечу на Південь; але під час цих коливань дехто з них осідав у великих містах і вливався у цілу низку автохтонних культів, віддаючись спіритизмові та викликанню африканських божеств... І тут товариші Ампаро розділялися в думках — для деяких це свідчило про повернення до коріння, опір світові білих, для інших же ці культи були наркотиком, за допомогою якого панівний клас приборкував величезний революційний потенціал, ще для інших то був казан, де змішувались білі, індіанці та негри, накреслюючи ще туманні перспективи неясного напрямку. Ампаро не мала сумнівів:

релігії були скрізь опієм для народів, а тим більше були ним ці псевдоплемінні культи. А потім, в *escolas de samba*, я тримав її за талію, разом з іншими вливаючись у вервечки танцюристів, що виписували синусоїди у ритмі, задаваному нестерпним боєм барабанів, і усвідомлював, що вона належить цьому світові м'язами свого живота, своїм серцем, головою, ніздрями... А пізніше ми виходили, і вона перша з сарказмом та злістю викривала глибоку, оргіастичну релігійність цієї повільної, тиждень за тижнем, місяць за місяцем, відданості ритуалові карнавалу. Таким самим племінним відьомством, з революційною ненавистю говорила вона, є й футбольні ритуали, де злидарі розтринькують свою бойову енергію і бунтівничі нахили на заклинання та чари, щоб домогтися від богів будь-яких можливих світів смерті захисника ворожої команди, забуваючи про владу, яка спонукувала їх до екстазу та ентузіазму, аби замкнути в нереальному світі.

Поступово я втратив будь-яке відчуття суперечності, так само, як потроху звикав не намагатися впізнавати раси у цьому Всесвіті облич, які розповідали столітні історії нестримних змішувань. Я відмовився дошукуватись, де тут прогрес, де революція, а де інтриги — як висловлювались товариші Ампаро — капіталу. Як я міг думати по-європейському, коли дізнавався, що надії крайніх лівих підтримував один єпископ з південного сходу, замолоду підозрюваний у нацистських симпатіях; він з відважною вірою тримав на висоті смолоскип революції, збиваючи з пантелику наляканий Ватикан та акул з Уолл-стриту, запалюючи великою радістю атеїзм пролетарських містиків, — підкорених грізному і ласкавому штандартів Прекрасної Пані, що, пронизана сімома болями, споглядала страждання свого народу?

Одного ранку ми з Ампаро, після семінару з класової структури люмпен-пролетаріату, проїжджали машиною по набережній. Вздовж пляжу я побачив приобіцяні пожертви, свічечки, білі гірлянди. Ампаро сказала мені, що це пожертви для Єманжа, богині вод. Вона вийшла з машини, замислено рушила до пляжу і кілька хвиль постояла мовчки. Я запитав, чи вона в це вірить. Вона злісно запитала, як я можу так думати. Тоді додала:

— Моя бабуся приводила мене сюди на пляж і молила богиню, щоб я росла гарною, слухняною і щасливою. Котрий це ваш філософ, говорячи про чорних котів та коралові роги, висловився: "Це неправда, але я в це вірю"? Так от, я в це не вірю, але це правда.

Саме того дня я вирішив заощаджувати зарплатню, щоб поїхати до Байї.

* * *

Але саме тоді, я це знаю, мене почало заколисувати відчуття подібності: будь-що може перебувати у таємничій аналогії зі всім іншим.

Повернувшись до Європи, я перетворив цю метафізику на механіку — і тому провалився у пастку, в якій нині й пробуваю. Але тоді я жив у присмерку, де стиралися всі межі. Я по-расистському гадав, що для сильної людини вірування інших є нагодою для приємної гри уяви.

Я навчився деяких ритмів, певних способів давати волю тілові та розумові. Я казав собі це того вечора у перископі, рухаючи тілом, наче знову вдаряючи в аґого, щоб

прогнати мурашки затерплості. Бачиш, казав я собі, аби уникнути влади невідомого, аби показати самому собі, що ти в нього не віриш, ти приймаєш його чари. Наче переконаний атеїст, який уночі бачить диявола і по-атеїстичному мислить, що диявола, звичайно, нема, це ілюзія його збуджених органів чуттів, може, від поганого травлення, — проте він цього не знає і вірить у свою теологію навпаки. Що ж може налякати його, впевненого у своєму існуванні? Перехрестись — і він, легковірний, зникне у сірчаному вибухові.

Зі мною сталося те саме, що й з мудрагелем-етнологом, який цілими роками вивчав канібалізм і, кидаючи виклик обмеженості білих, розповідав усім, що людське м'ясо має дуже делікатний смак. Цілком безвідповідальна поведінка, адже він знає, що йому ніколи не доведеться його скуштувати. Аж поки хтось, прагнучи з'ясувати правду, не захоче спробувати на ньому. І коли його, шматок за шматком, пожиратимуть, він уже більше не знатиме, хто має рацію, і йому не залишиться нічого іншого, як сподіватися, що ритуал пройде як належить, аби хоч якось виправдати свою смерть. Так того вечора я мусив вірити, що План існує, інакше мав би визнати, що протягом останніх двох років я сам був усемогутнім архітектором жахливої мари. Краще дійсність, ніж мара, адже коли щось існує насправді, воно існує, та й годі, ти ж до цього непричетний.

24

Врятуйте тендітну Ейшу від запаморочень Наґашу, врятуйте жалібну Геву від міражів чуттів, і хай бережуть мене Херувими.

Josephin Peladan, Comment on devient Fee,
Paris, Chamuel, 1893, p. XIII

Поки я заглиблювався у джунглі подібностей, надійшов лист від Бельбо.

"Любий Казобоне,

Я й не знав, аж до позавчора, що ви у Бразилії, я зовсім утратив ваш слід, навіть не знав, що ви одержали диплом (вітаю!), але у Піладе я знайшов людину, яка дала мені ваші координати. Мені здається доречним ввести вас у курс деяких нових подій, що стосуються злочасної справи полковника Арденті. Вже, здається, минуло понад два роки, і ви ще раз повинні пробачити мені, що я того ранку несамохіть вплутав вас у цю халепу.

Я майже забув про цю паскудну історію, але два тижні тому поїхав на прогулянку до Монтефельтро й опинився у замку Сан-Лео. Здається, у XVIII столітті це була папська домінія, і папа тримав там в ув'язненні Каліостро, якого помістили у камері без дверей (заходили, вперше і востаннє, через люк у стелі) і з віконцем, через яке засуджений міг бачити лише дві сільські церкви. На лежку, де спав і помер Каліостро, я побачив букет троянд, і мені пояснили, що й досі є чимало шанувальників, які здійснюють прощу до місця його мучеництва. Я дізнався, що до найпостійніших прочан належать члени "Пікаґріксу", міланського гуртка містеріософічних студій, який видає часопис — яка фантазія! — під назвою "Пікатрікс".

Вам відомо, що мене цікавлять такі чудернацтва, і в Мілані я дістав одне число "Пікатріксу", з якого довідався, що через кілька днів має відбутися врочисте

викликання духа Каліостро. І я подався туди.

Стіни були задраповані штандартами, вкритими кабалістичними знаками, безліччю сичів та сов, скарабеїв та ібісів, східних божеств неясного походження. У глибині стояв поміст, на авансцені, на підставках з неотесаних полін, палали смолоскипи, позаду був вівтар із трикутною картиною в ніші і двома статуетками Ізиди та Осіріса. Крім того, там був цілий амфітеатр з фігурок Анубіса, портрет Каліостро (чий же ще, чи не так?), позолочена мумія формату Хеопса, два п'ятираменні канделябри, гонг, підтримуваний двома повзучими зміями, пюпітр на подіумі, застеленому перкалем з ієрогліфічним візерунком, дві корони, два тринogi, невеликий портативний саркофаг, трон, фотель під XVII століття, чотири розпаровані стільці, що пасували б для бенкету у шерифа Нотінгема, свічки, свічечки, свічища, і все палало напрочуд духовним вогнем.

Словом, увійшло семеро прислужників у червоних сутанах й зі смолоскипами, відтак священнослужитель, який, здається, є директором "Пікатріксу" — а звати його Брамбілла, хай простять йому боги — у ризах рожевого та оливкового кольору, тоді увійшла його підопічна, себто медіум, а за нею шість його поплічників, зодягнених у біле, всі схожі на Нінетто Даволі, але з головними пов'язками, як у богів, якщо згадати слова наших поетів.

Брамбілла поклав собі на голову тіару з півмісяцем, схопив ритуальний меч, накреслив на помості магічні фігури і взявся викликати якихось ангельських духів із закінченням на "ель"; у цю мить мені невиразно згадалася ота псевдосемітська чортівня у посланні Інгольфа, але то була лише мить, бо мою увагу відразу привернуло щось незвичайне. Мікрофони на помості були під'єднані до блока настройки, — він мав збирати хвилі, що блукали у просторі, — але оператор у пов'язці допустився, мабуть, якоїсь помилки, бо спершу почулася музика диско, а відтак в ефір вийшло Московське радіо. Брамбілла відчинив саркофаг, вийняв з нього чаклунську книгу, шаблю та кадильницю і вигукнув: "О Господи, нехай прийде царство Твоє", чим, очевидно, чогось домігся, бо Московське радіо замовкло, але в наймагічніший момент знову вийшло в ефір співом хмільних козаків, під який вони танцюють, торкаючись задами землі. Брамбілла почав викликати *Clavicula Salomonis*, спалив на тринозі якийсь пергамент, ризикуючи спалити себе, викликав кілька божеств із храму Карнак, настирливо просячи, щоб його помістили на кубічний камінь Есода, і настійно почав закликати якогось Побратима 39, який, либонь, був аж надто знайомою присутнім особою, бо залом пройшла дрож. Одна з глядачок впала у транс, закотивши очі так, що видно було лише білки, люди почали кричати: "Лікаря, лікаря", — і в цю мить Брамбілла взявся закликати Силу П'ятикутного Талісмана, а його підопічна, яка тим часом сіла у фотель під XVII століття, почала труситись і стогнати. Брамбілла, нахилившись над нею, став тривожно розпитувати її, себто Побратима 39, що, як я відчув, був не ким, іншим, як Каліостро власною персоною.

І ось тут починають діятися дивні речі, бо дівчині справді важко, вона по-справжньому страждає, пітніє, тремтить, реве, починає вимовляти уривки фраз, говорить про якийсь храм, якісь двері, які слід відчинити, править, що утворюється

сильний вихор, що треба піднятися до Великої Піраміди, Брамбілла метушиться по сцені, вдаряючи в гонг і голосно закликаючи Ізиду, я насолоджуюсь виставою — і тут чую, що дівчина, між зітханнями та стогоном, починає говорити про шість печатей, про сто двадцять років очікування та тридцять шість невидимих. Сумнівів більше нема, вона говорить про послання з Провена. Я сподіваюсь почути більше, але виснажена дівчина впадає у прострацію, Брамбілла гладить її по чолі, благословляє кадильницею присутніх і оголошує, що обряд закінчився.

Я був трохи вражений і хотів зрозуміти, в чім річ, тож спробував наблизитися до дівчини, яка тим часом прийшла до пам'яті, одягнула досить пошарпане пальтечко і лаштувалася вийти через задній хід. Я вже збирався торкнутись її плеча, коли чую — хтось бере мене під руку. Я обертаюсь і бачу комісара Де Анджеліса, який велить мені облишити її, однаково він знає, де її знайти. Він запрошує мене випити кави. Я йду за ним, наче спійманий на гарячому, що в певному розумінні було правдою, і в барі він питає мене, навіщо я туди прийшов і чому намагався підійти до дівчини. Я серджуся, відповідаю, що ми живемо не при диктатурі і що я можу підходити до кого хочу. Він вибачається і пояснює мені: слідство у справі Арденті зайшло в глухий кут, але вони намагалися відтворити, як саме полковник провів два дні у Мілані, перед тим як побачитися з працівниками видавництва "Гарамонд" та таємничим Ракоскі. Минув рік, і їм випадково пощастило встановити, що хтось бачив, як Арденті виходив з клубу "Пікатрікс" у товаристві дівчини-медіума. Медіум цікавила його ще й з іншого боку — вона жила з одним типом, який привернув увагу відділу боротьби з торгівлею наркотиками.

Я кажу йому, що опинився там чисто випадково й був вражений тим, що дівчина вимовила фразу про шість печатей, яку я чув від полковника. Він звертає мою увагу на те, що через два роки я напрочуд добре пам'ятаю, що саме казав полковник, хоча через день після того я згадав лише якусь неясну розмову про скарби тамплієрів. Я кажу йому, що полковник говорив саме про скарб, захищений чимось схожим на шість печатей, але я не гадав, що це важлива подробиця, адже всі скарби охороняються сімома печатями та золотими скарабеями. А він зауважує, що не розуміє, чому мене так вразили слова медіума, якщо всі скарби охороняються золотими скарабеями. Я прошу його, щоб він не ставився до мене як до підозрюваного, він змінює тон і заходиться сміхом. За його словами, йому не здалося дивним, що дівчина сказала те, що сказала, адже Арденті, видно, розповів їй свої фантазії, може, намагаючись використати її як посередника у якомусь астральному контакті, як говорять у цьому середовищі. Медіум — це губка, фотоплівка, підсвідоме у неї, мабуть, схоже на луна-парк, — сказав він мені, — хлопці з "Пікатріксу", мабуть, цілий рік промивають їй мізок, тож цілком ймовірно, що у стані трансу — адже дівчина все робить насправжки, не прикидається, і з її головою не все гаразд — у неї виникли образи, які колись давно справили на неї враження.

* * *

Але через два дні Де Анджеліс з'являється у мене в офісі й каже: дивіться, яка

дивина, наступного дня він пішов шукати дівчини, а її нема. Він питає сусідів, ніхто її не бачив приблизно від пообіддя, перед тим велюром фатального обряду, у нього з'являються підозри, він заходить до помешкання, знаходить його в безладі — простирадла на підлозі, подушки в куті, потоптані часописи, порожні шухляди. Зникла разом зі своїм коханцем, чоловіком, любовником чи як там його.

Він каже, що мені краще все розповісти, якщо я щось знаю, адже дивно, що дівчина випарувалася, власне, причина могла бути одна з двох: або хтось помітив, що за нею стежить він, Де Анджеліс, або ж зауважили, що зустрічі з нею шукає такий собі Якопо Бельбо. Отже те, що вона сказала у трансі, стосувалося чогось серйозного, і навіть Вони, хоч би ким вони були, ніколи не сподівалися, що вона знає так багато. "А припустімо, що котромусь із моїх колег спадє на гадку, що ви її уколошкали, — додав Де Анджеліс, приємно усміхаючись, — бачте, у ваших інтересах піти мені назустріч". Мені уривався терпець, а Всевишній знає, що зі мною це трапляється нечасто, і я запитав, чому це людину, якої нема вдома, мусять обов'язково уколошкати, а він запитав мене, чи пригадую я історію того полковника. Я відповів, що в будь-якому разі, якщо її уколошкали або викрали, це було того вечора, коли я був з ним; тоді він запитав мене, чому я такий певний, адже ми розійшлися близько півночі, а після цього він не знає, що я поробляв; я запитав його, чи він це серйозно, а він запитав мене, хіба я ніколи не читав, детективних романів і не знаю, що поліція повинна підозрювати у принципі всіх, у кого нема алібі, яке впадало б у очі так, як вибух у Хіросімі, і що він зараз же дасть собі голову відрізати, якщо у мене є алібі на період між першою годиною ночі та наступним ранком.

Що й казати, Казобоне, можливо, мені краще було тоді розповісти йому правду, але у наших краях люд упертий і не ступить і кроку назад. .

Я вам пишу, адже якщо я зумів знайти вашу адресу, її може знайти й Де Анджеліс: якщо він з вами сконтактує, ви принаймні знатимете, якої лінії дотримувався я. Але оскільки ця лінія не видається мені правильною, можете все йому розповісти, якщо визнаєте це за краще. Мені соромно, пробачте, я почуваю себе співучасником і шукаю якоїсь бодай трохи достойної причини, аби виправдатись, і не знаходжу. Це все, либонь, через моє селянське походження, ми, селяки, паскудний народ.

Вся ця історія — як кажуть німці — *unheimlich* .

Ваш Якопо Бельбо"

25

...ці загадкові втаємничені — вони стали численними, відважними конспіраторами — вони породили все: єзуїтство, магнетизм, мартинізм, філософський камінь, сомнамбулізм, еклектизм.

C.-L. Cadet-Gassicourt, *Le tombeau de Jacques de Molay*,

Paris, Desenne, 1797, p. 91

Цей лист мене стурбував. Не через страх, що мене шукатиме Де Анджеліс — куди там, шукати в іншій півкулі! — а з більш невловних причин. У ту мить я подумав, що мене дратує те, що до мене сюди рикошетом повертається світ, який я залишив. Тепер

я розумію, що мене схвилювало ще одне плетиво подібностей, натяк на аналогію. Як інстинктивна реакція, у мене з'явилась думка, що мені було неприємно знов дізнатися, що Бельбо далі вирощує свої вічні золоті верби. Я вирішив усе забути й не згадав Ампаро про цей лист.

Мені допоміг другий лист, який Бельбо надіслав через два дні, щоб мене заспокоїти.

Історія з медіумом закінчилась цілком звичайно. Інформатор поліції розповів, що полюбовник дівчини був замішаний у зведення порохунків через партію наркотиків, яку він продав у роздріб замість передати її чесному оптовикові, який за неї вже заплатив. У цьому середовищі такі речі не схвалюються. Аби врятувати шкуру, він зв'язвся. Зрозуміло, що свою коханку забрав із собою. Нишпорячи серед газет, які залишились у їхньому помешканні, Де Анджеліс знайшов часописи типу "Пікатріксу", де низку статей було яскраво підкреслено червоним олівцем. Одна з них стосувалася скарбу тамплієрів, інша — розенкройцерів, які мешкали у замку чи в печері, чи дідько його знає де, і там було написано *post 120 annos patebo*, до того ж фігурувало наймення "тридцять шість невидимих". Отож для Де Анджеліса все було ясно. Медіум жила цією літературою (якою живився й полковник), а відтак виштовхувала її з себе під час трансу. Справа була закрыта і перейшла до відділу боротьби з торгівлею наркотиками.

Лист Бельбо був перейнятий полегкістю. Пояснення Де Анджеліса здавалося найприйнятнішим.

* * *

Того вечора у перископі я казав собі, що насправді події відбувалися зовсім інакше: авжеж, медіум цитувала щось, що почула від Арденті, але цього не було в часописах і цього ніхто не мав знати. У середовищі "Пікатріксу" був хтось, хто прибрав полковника, аби змусити його замовкнути, і цей хтось зорієнтувався, що Бельбо має намір розпитати медіума, й усунув її. Відтак, щоб збити слідство зі сліду, він прибрав також її коханця і звелів інформаторові поліції розповісти історію про втечу.

Все було просто, якщо існував План. Але хіба він міг існувати, якщо це ми його вигадали набагато пізніше? Хіба можливо, щоб дійсність не лише перевершила вигадку, але й випередила її, точніше йшла у неї попереду, аби виправити шкоду, до якої ця вигадка призведе?

* * *

І все ж тоді, у Бразилії, цей лист викликав у мене зовсім інші думки. Я радше знову відчув, що якась одна річ була схожа на іншу. Я думав про подорож до Байї і один з пополуднів присвятив тому, щоб обійти книгарні та крамниці з культовими предметами, чого досі не зробив. Я знайшов начебто таємні крамнички та ярмарки, переповнені статуями та ідолами. Я придбав *perfumadores* Єманжа, містичні димові палички з різким запахом, патички ладану, балончики солодкуватої рідини з етикеткою "Святе Серце Ісуса", дешеві амулети. І знайшов чимало книг, деякі для віруючих, інші для тих, хто вивчає віруючих, причому всі продавалися разом — книги з

формулами екзорцизмів, поради Como adivinhar o futuro na bola de cristal та трактати з антропології. А також монографію про розенкройцерів.

Тут усе перемішалось. Сатанічні й мавританські ритуали в Єрусалимському Храмі, африканське чаклунство для люмпен-пролетарів північно-східних провінцій Бразилії, послання з Провена зі своїми ста двадцятьма роками та сто двадцять років розенкройцерів.

Чи я став ходячим колотильником коктейлів, який годиться лише на те, щоб робити мішанину з різних напоїв, а може, я викликав коротке замикання, зашпортавшись об плетиво барвистих ниток, які вже віддавна переплелися самі собою? Я придбав книжку про розенкройцерів. Опісля я сказав собі, що, залишившись у тих книгарнях ще на кілька годин, я б міг зустріти принаймні з десятків полковників Арденті та медіумів.

Я повернувся додому й офіційно повідомив Ампаро, що світ повен людей з неприродними нахилами. Вона пообіцяла втішити мене і ми закінчили день у природний спосіб.

* * *

Це було десь наприкінці 1975 року. Я вирішив забути про подібності й присвятити всю свою снагу роботі. Врешті-решт я повинен був викладати італійську культуру, а не розенкройцерство.

Я засів за філософію доби гуманізму і виявив, що тільки-но вийшовши з сутінків середніх віків, люди світської, новочасної доби не вигадали нічого кращого, як звернутися до Кабали та магії.

Провівши два роки у товаристві гуманістів, які виголошували формули, щоб переконати природу зробити те, чого робити вона не мала наміру, я одержав вістку з Італії. Мої колишні товариші, чи принаймні дехто з них, стріляли у потилицю тим, хто з ними не погоджувався, щоб переконати людей зробити те, чого робити вони не мали наміру.

Я нічого не розумів. Я вирішив, що вже пустив коріння у Третньому світі й налаштувався відвідати Байю. Я вирушив, тримаючи під пахвою історію культури доби Відродження та книгу про Розу і Хрест, яка нерозрізаною лежала на книжковій полиці.

26

Усі традиції землі слід розглядати як передачу одної материнської, фундаментальної традиції, яка з самого початку була припоручена грішній людині та її першим паросткам.

Louis-Claude de Saint Martin, De l'esprit des choses,
Paris, Laran, 1800, II, "De l'esprit des traditions en general"

І я побачив Сальвадор, Сальвадор да Байя де Тодуш уш Сантуш, "Чорний Рим", та його триста шістьдесят п'ять церков, що вимальовуються на тлі лінії пагорбів чи шикуються вздовж затоки, церков, де віддається честь богам африканського пантеону.

Ампаро знала одного художника-примітивіста, який розмальовував великі дерев'яні плити біблійними та апокаліптичними видіннями, яскравими, наче середньовічні мініатюри, з коптськими та візантійськими елементами. Він, звичайно, був марксист і

говорив про неминучість революції, мрійливо проводячи дні у захристії святині Носу Сенор ду Бонфін, де тріумфував horror vacui : наїжачена вотивними дарами, що звисали зі стелі і вкривали стіни, вона була заповнена містичною мішаниною срібних сердець, дерев'яних протезів ніг та рук, зображень чудесних спасінь у розпалі гаряче-червоних штормів, морських смерчів, вирів. Він завів нас до захристії іншої церкви, заповненої меблями, що пахли палісандровим деревом.

— Хто зображений на цій картині, — запитала Ампаро паламаря, — святий Юрій?

Паламар кинув на нас змовницький погляд:

— Всі зовуть його святим Юрієм, і краще називати його саме так, інакше парох гніватиметься, але це Ошосі.

* * *

Протягом двох днів художник водив нас по нефах та монастирських дворах під прикриттям оздоблених фасадів, схожих на срібні тарілки, вже почорнілі й зужиті. Нас супроводжували поморщені й кульгаві прислужники, захристії вивертало від золота та олова, важких скринь, коштовних рам. Уздовж стін, у кришталевих вітринах височіли статуї святих у натуральну величину, що спливали кров'ю, з посиляними рубіновими краплями живими ранами, постаті Христів з червоними від кровотечі ногами, що судомилися від страждання. У мерехтінні пізньобарокового золота я побачив янголів з етруськими обличчями, романських грифонів та східних сирен, що визирали з-за капітелей.

Я мандрував по стародавніх шляхах, зачарований іменами, що звучали піснею, — Руа да Агонія, Авеніда душ Амореш, Травеса де Шіку Д'ябу... Я потрапив до Сальвадору в час, коли уряд, чи хто там замість нього, чистив старе місто, аби прибрати з нього тисячі борделів, але діло не дійшло ще й до половини. Біля підніж цих безлюдних, наче прокажених церков, засоромлених своєю пишнотою, все ще простягалися смердючі завулки, де аж кишіло п'ятнадцятирічними чорношкірими повіями, старими торговками африканськими солодощами, що навпочіпки сиділи вздовж хідників, пильнуючи вогню під своїми горщиками, ватагами сутенерів, що танцювали серед струмків помийв під звуки транзистора з поблизького бару. Колишні палаци колонізаторів, увінчані вже зовсім затертими гербами, перетворилися на будинки розпусти.

На третій день ми пішли з нашим гідом до бару в одному з готелів верхнього міста, у його вже відновлених частині, на вулиці, повній розкішних антикваріатів. Він мав побачитися з одним італійцем, як він нам сказав, який хотів придбати, не торгуючись, одну з його картин три метри на два, де тьма вишикуваних янголів вступала в остаточну баталію з ворожими легіонами.

* * *

Отак ми й познайомилися з паном Альє, бездоганно зодягненим попри спеку в темний двобортний костюм у делікатну смужку, в окулярах у золотій оправі на рожевому обличчі, з посрібленим сивиною чубом. Він поцілував руку Ампаро, як людина, що не вміє по-іншому вітатися з дамою, і замовив шампанського. Художник

збирався йти геть, і Альє вручив йому жмут дорожніх чеків, звелівши прислати витвір мистецтва собі до готелю. Ми залишилися, щоб порозмовляти. Альє говорив португальською правильно, але як людина, що вивчила мову в Лісабоні, і це робило його ще більше схожим на старосвітського джентльмена. Він розпитав про нас, зробив кілька зауваг щодо можливого женеvського походження мого прізвища, зацікавився родинною історією Ампаро і якось здогадався, що її родина походить із Ресіфе. Одначе про своє походження висловився досить туманно.

— Таких, як я, тут чимало, — сказав він, — у моїх генах змішалися незліченні раси... Прізвище моє італійське, воно походить від давнього маєтку одного з моїх предків. Авжеж, можливо, шляхетське, та хто на це зважає в наш час. Я в Бразилії з цікавості. Мене приваблюють усі форми Традиції.

У Мілані, де він мешкає вже декілька років, у нього є чудова бібліотека з релігійних наук, сказав він мені.

— Зайдіть до мене, коли повернетесь, у мене чимало цікавих речей, від афробразилійських обрядів до культів Ізиди в Нижній імперії.

— Страшенно люблю культи Ізиди, — заявила Ампаро, яка часто з гордоців любила вдавати з себе пустоголову. — Гадаю, про культи Ізиди ви знаєте все.

Альє скромно відповів:

— Лише про ту невелику їхню частину, яку мені вдалося побачити.

Ампаро намагалася відвоювати територію:

— Хіба це не було дві тисячі років тому?

— Я не такий молодий, як ви, — всміхнувся Альє.

— Як Каліостро, — пожартував я. — Хіба це не він одного разу, проходячи повз розп'яття, буркнув до свого служника, так що й інші почули: "Казав же я цьому юдеєві того вечора, щоб він стерігся, та він не захотів мене послухати"?

Альє заціпенів. Мене охопив страх, що жарт вийшов невдалий, і я зробив спробу вибачитись, але наш хазяїн із заспокійливим усміхом перебив мене:

— Каліостро був баламут, адже всі добре знають, коли і де він народився, йому не вдалося навіть довго пожити. Він вихвалявся. Без сумніву.

— Каліостро був баламут, — повторив Альє, — але це не означає, що не було і нема людей вибраних, яким дано перейти через багато життів. Сучасна наука так мало знає про процес старіння, тому зовсім не неймовірно, що смертність є лише плодом кепського виховання. Каліостро був баламут, а от граф Сен-Жермен — ні, і коли він твердив, що декотрих зі своїх хімічних секретів він навчився у стародавніх єгиптян, то, очевидно, не вихвалявся. Але оскільки ніхто йому не вірив, коли він згадував ці епізоди, то з чемності щодо своїх співрозмовників він удавав, ніби жартує.

— А ви вдаєте, ніби жартуєте, аби довести нам, що говорите правду, — промовила Ампаро.

— Ви не лише вродлива, але й надзвичайно кмітлива, — сказав Альє. — Але благаю вас, не вірте мені. Якщо я постану перед вами у запорошеному сяйві моїх століть, ваша врода ураз зів'яне, а я не міг би собі цього пробачити.

Ампаро була зачарована, а я відчув щем ревнощів і перевів розмову на церкви та на святого Юрія-Ошосі, якого ми бачили. Альє сказав, що ми обов'язково повинні взяти участь у кандомбле.

— Не йдіть туди, де беруть гроші. Справжнє кандомбле там, де вас приймають, нічого не вимагаючи, навіть віри. Ясна річ, до того, що відбувається, слід ставитися з повагою, з толерантністю до всіх вір, адже з такою самою толерантністю приймається й ваше невір'я. Деякі раі або мае-de-santo, на позір, тільки-но вийшли з хатини дядечка Тома, але вони не менш освічені, ніж богослови з Грегоріанського університету.

Ампаро поклала свою руку на його.

— Відведіть нас туди! — попросила вона, — одного разу, багато років тому, я була у шатрі умбанди, але пам'ятаю все дуже туманно, пригадую лише велике хвилювання...

Здавалося, її доторк збентежив Альє, але руки він не забрав. Лише, — згодом я помітив, що він це робить у хвилини задуми, — другою рукою вийняв із камізельки виготовлену з золота та срібла невеличку шкатулку, можливо, табакерку або пуздерко для пігулок, де на покришці саяв агат. На столику бару палала невелика воскова свічка, і Альє, наче випадково, наблизив до неї шкатулку. Я побачив, що в теплі агат став невидимим, а замість нього з'явилася надзвичайно витончена мініатюра, зеленкувато-блакитного і золотавого кольору, де була зображена пастушка з кошичком квітів. Він покрутив її в руках із неуважною побожністю, немов перебираючи вервицю. Помітивши мою цікавість, усміхнувся і заховав пуздерко.

— Хвилювання? Я б не хотів, ласкава пані, щоб ви виявились не лише кмітливою, а й надто вразливою. Це прегарна риса, якщо вона супроводжується Грацією та розумом, але небезпечна для того, хто вчащає у певні місця, не знаючи чого там шукати і що там можна знайти... З іншого боку, прошу не плутати умбанду з кандомбле. Кандомбле — культ цілком автохтонний, афро-бразилійський, як звичайно кажуть, а умбанда — досить пізній плід схрещення індигенних ритуалів з європейською езотеричною культурою, якому властива, я б сказав, тамплієрська містика...

Тамплієри знову мене знайшли. Я сказав Альє, що працював над цією темою. Він із цікавістю глянув на мене.

— Дивовижний збіг обставин, мій юний друже. Тут, під Південним Хрестом, зустріти юного тамплієра...

— Я б не хотів, щоб ви вважали мене прихильником...

— Ради Бога, пане Казобоне. Якби ви знали, скільки всякого непотребу можна знайти у цій царині...

— Знаю, знаю.

— Гаразд. Але нам треба ще раз побачитися, перш ніж ви поїдете геть.

Ми домовилися про зустріч наступного дня: всі ми хотіли дослідити невеликий критий ринок, що розкинувся вздовж порту.

* * *

І ми справді зустрілися там наступного ранку. То був рибний ринок, арабський базар, храмовий ярмарок, що розрісся, наче отруйна ракова пухлина; то був Лурд,

опанований силами зла, де маги дощу співіснували з нестямними капуцинами зі стигматами посеред умилюювальних мішечків із зашитими в підкладку молитвами, рученят з напівсамоцвітів, коралових рогів, розп'ять, зірок Давида, статевих символів доюдейських релігій, гамаків, килимів, торбин, сфінксів, святих сердець, сагайдаків племен бороро, намист із мушель. Дегенерована містика європейських конкістадорів зливалася з таємними знаннями рабів так само, як шкіра кожного з перехожих розповідала історію втрачених генеалогій.

— Ось, — сказав Альє, — образ того, що трактати з етнології називають бразилійським синкретизмом. Паскудне слово, з погляду офіційної науки. Але у своєму найбільш піднесеному значенні синкретизм є визнання стародавньої Традиції, яка перетинається з усіма релігіями, будь-якими знаннями, будь-якою філософією і живить їх. Мудрий не той, хто виділяє, а той, хто складає до купи шматочки світла, хоч би звідки ті надходили... А отже ці раби, чи нащадки рабів, мудріші, ніж етнологи з Сорбонни. Принаймні ви мене розумієте, моя прекрасна пані?

— Розумом ні, — мовила Ампаро. — Але лоном — так. Пробачте, гадаю, граф Сен-Жермен так би не висловився. Тобто я народилась у цій країні, і навіть те, чого я не знаю, промовляє у мені десь — гадаю — отут... — Вона торкнулася своїх грудей.

— Знаєте, що сказав одного вечора кардинал Ламбертіні дамі, у викоті плаття якої сяяв діамантовий хрест? Яке щастя вмерти на цій Голгофі. Мені б теж хотілося послухати тих голосів. А тепер я мушу просити пробачення у вас обох. Я походжу з часів, коли чарівності звикли віддавати почесні навіть ціною вічного прокляття. Ви, мабуть, хочете залишитись удвох. Ми будемо в контакті.

* * *

— Він міг би бути твоїм батьком, — сказав я Ампаро, тягнучи її повз гори краму.

— Навіть прадідом. Він натякнув нам, що йому щонайменше тисяча років. Ти ревнуєш мене до мумії фараона?

— Я ревную до будь-кого, хто викликає у тебе блиск в очах.

— Як чудово, адже це — кохання.

27

Розповідаючи одного дня, що в Єрусалимі він зазнайомився з Понтієм Пілатом, він докладно описував будинок прокуратора і пригадував страви, які подавались на вечерю. Кардинал Роану, вважаючи, що це фантазії, звернувся до камердинера графа Сен-Жермена, старого, сивоголового, чесного на вигляд чоловіка: "Друже мій, сказав він йому, мені не віриться у те, що говорить ваш господар. Те, що він черевомовець — може бути; що він виготовляє золото — хай; але повірити в те, що йому дві тисячі років, — це вже занадто. Ви теж там були?" "Ні, монсеньйоре, простодушно відповів камердинер, я на службі у пана графа всього чотириста років".

Collin de Plancy, Dictionnaire infernal, Paris, Mellier, 1844, p. 434

Наступними днями мене полонив Сальвадор. У готелі я проводив мало часу. Перегортаючи покажчик книги про розенкройцерів, я знайшов посилання на графа Сен-Жермена. Ого, сказав я собі, tout se tient .

Вольтер писав про нього: "Це людина, яка ніколи не помре і яка знає все", але Фрідріх Пруський відповів йому, що "цей граф сміховинний". Горас Волпол згадував його як італійця, іспанця чи поляка, що у Мексиці став багатієм, а згодом дременував до Константинополя з коштовностями своєї дружини. Найпевніші відомості про нього можна взяти зі спогадів пані де Оссе, покоївки мадам Помпадур (дуже авторитетно, сказала нетолерантна Ампаро). Він з'являвся під різними іменами — Сюрмона у Брюсселі, Вел" дона у Лейпцигу, маркіза де Еймара, де Бедмара або де Більмара, графа Салтикова, 1745 року був заарештований у Лондоні, де відзначився як музикант, граючи в салонах на скрипці та клавесині; через три роки в Парижі він пропонує Людовикові XV свої послуги як фарбаря навзаєм за проживання у замку Шамбор. Король використовує його для дипломатичних місій у Голландії, де він потрапляє в якусь халепу і знову тікає до Лондона. У 1762 році він опиняється в Росії, відтак знову в Бельгії. Там з НИМ зустрічається Казанова, який розповідає, як граф перетворив монету на золото. В 1776 році він при дворі Фрідріха Великого, якому пропонує розмаїті проекти, пов'язані з хімією, а через вісім років помирає у Шлезвігу, в маєтку ландграфа Гессе, де він налагоджував виробництво на фабриці фарб.

Нічого виняткового, типовий життєпис авантюриста XVIII століття, чиї любовні пригоди менш численні, ніж у Казанови, а шахрайства менш ефектні, ніж у Каліостро. По суті, за винятком кількох випадкових історій, ВІН тішиться певною довірою у можновладців, яким обіцяє чудеса алхімії, але чудеса з промисловим ухилом. Проте навколо нього — ясна річ, не без його підтримки — формуються чутки про його безсмертність. У салонах він невимушено і вголос віддається спогадам про давні події так, ніби був їхнім наочним свідком, і з грацією, майже нишком плекає свою легенду.

У моїй книзі цитувався також уривок із книги "Гог" Джованні Папіні, де описана нічна зустріч із графом Сен-Жерменом на палубі трансатлантичного корабля: він пригнічений своїм тисячолітнім минулим, спогадами, що гноблять його розум, у нього з'являються нотки розпачу, які примушують згадати Борхесового Фунеса, "чудо пам'яті", хоча текст Папіні з 1930 року. "Не думайте, що наша доля варта заздрощів, — каже граф до Гога. — Через кілька століть бідолашних безсмертних опановує невиліковна нудьга. Світ монотонний, люди нічому не вчаться і кожне покоління впадає у ті самі помилки та жахиття, події не повторюються, але дуже подібні одна до одної... нема більше новин, здивувань, відкриттів. Тепер, коли нас слухає лише Червоне море, я можу вам зізнатися: моє безсмертя наганяє на мене нудьгу. Земля не має для мене більше таємниць, і я більш не маю надії на подібних до мене".

* * *

— Цікавий персонаж, — прокоментував я. — Ясно, що наш Альє хоче виглядати його втіленням. Аристократ у літах, дещо розніжений, має гріш у кишені, вільний час на подорожі і нахил до надприродного.

— Послідовний реакціонер, який має відвагу бути декадентом. Щиро кажучи, він мені більше до вподоби, ніж буржуа-демократи, — сказала Ампаро.

— Ти все говориш про жіночу солідарність, а досить поцілувати тобі ручку, як ти

вже на сьомому небі.

— Ви виховували нас так століттями. Дайте нам поступово звільнитись. Я не сказала, що хотіла б за нього вийти.

— Ще чого не бракувало.

* * *

Наступного тижня Альє зателефонував мені перший. Того вечора нас мали прийняти на террейру кандомбле. Нас не допустять до ритуалу, бо Ялорішá не довіряє туристам, але вона сама прийме нас перед початком і покаже нам місце, де все відбувається.

Він заїхав по нас автом і повіз крізь нетрища поза пагорб. Будівля, перед якою ми зупинились, мала непоказний вигляд і була схожа на промисловий барак, однак на порозі нас зустрів старий негр і обкурюванням виконав над нами обряд очищення. Далі, у непримітному садку, ми побачили щось на зразок велетенського кошика, зробленого з пальмового листя, де видніли якісь місцеві ласощі, *comidas de santo*.

Усередині ми побачили велику залу, стіни якої були покриті картинами, мабуть, вотивними дарами, та африканськими масками. Альє пояснив нам розміщення предметів облаштування: у глибині — лавки для невтаємничених, неподалік від них — поміст для інструментів та стільці для Огá.

— Це люди шановані, не обов'язково вірні, але вони ставляться до культу з повагою. Тут, у Байї, в котромусь террейру одним з Огá є великий Жоржі Амаду. Він був обраний Янсá, повелителькою війни та вітрів...

— Але звідки взялися ці божества? — поспитав я.

— Це довга історія. Насамперед тут проживає суданська гілка, яка з самих початків рабства переважає на Півночі, і від цих племен походить кандомбле орішас, тобто африканських божеств. У південних штатах переважає вплив груп банту, і тут починається цілий ланцюг мішанин. Якщо культу Півночі залишаються вірними оригінальним африканським релігіям, на Півдні примітивна макумба розвивається в умбанду, яка перебуває під впливом європейського католицизму, кардецизму та окультизму...

Отже, до цього вечора тамплієри не причетні.

— Тамплієри були метафорою, У кожному разі, цей вечір їх не стосується. Але синкретизм має дуже тонку механіку. Ви помітили надворі, за дверима, біля *comidas de santo*, залізну статуетку, щось на зразок чортика з вилами, в ногах якого лежить кілька приобіцяних офір? Це Ешу, всемогутній в умбанді, але не в кандомбле. І все ж кандомбле теж його шанує як духа-посланця, щось на зразок звироднілого Меркурія. В умбанді Ешу вселяється у присутніх, а тут — ні. Однак про всяк випадок до нього ставляться доброзичливо. Гляньте, тут унизу, на стіні... — Він вказав на поліхромну статую голого індіянця і на статую старого негра-раба, зодягненого в біле, який сидючи палив люльку: — Це *caboclo* та *preto velho*, духи померлих, у ритуалах умбанди вони відіграють дуже велику роль. А що ж тут? їм віддають шану, однак їх не використовують, бо кандомбле, заходить у стосунки лише з африканськими орішас, але

через це їх, кандомбле не зрікаються.

— Але що ж у них спільного, у всіх цих віросповідань?

— Скажімо, всі афро-бразилійські культи в будь-якому разі характеризуються тим, що під час ритуалу в утаємничених, які владають у транс, вселяється якась вища істота. В кандомбле це — орішас, а в умбанді — духи померлих...

— Я забула свою країну і свою расу, — мовила Ампаро. — Боже мій, трохи Європи і дешиця історичного матеріалізму примусили мене забути все, а ці історії я чула від своєї бабусі,...

— Трохи історичного матеріалізму? — посміхнувся Альє. — Гадаю, я десь чув про нього. Апокаліптичний культ, що зародився коло Тріру, чи не так?

Я стиснув рамено Ампаро.

— No pasaran, кохана.

— Господи, — пробурмотіла вона.

Альє, не втручаючись, слухав наш вимовлений півголосом короткий діалог.

— Можливості синкретизму безконечні, моя люба. Якщо бажаєте, я можу запропонувати вам політичну версію всієї цієї історії. Закони XIX століття повертають свободу рабам, але у спробі скасувати стигмати рабства всі архіви ринку рабів спалюються. Раби стають формально вільними, але без минулого. І тоді вони намагаються відновити колективну ідентичність, не маючи ідентичності родинної. Вони повертаються до свого коріння. Таким трибом вони чинять опір, як це говорите ви, молодь, панівним силам.

— Але ж ви тільки-но сказали, що до цього причетні різні європейські секти... — сказала Ампаро.

— Люба моя, чистота — це розкіш, а раби беруть те, що є. Але вони мстяться. Нині вони заповнили таку кількість білих, що ви собі й уявити не можете. Оригінальним африканським культам була властива слабкість всіх релігій — вони були локальні, етнічні, короткозорі. Зіткнувшись із міфами завойовників, вони повторили давнє чудо: дали нове життя містерійним культам другого і третього століть нашої ери, які виникли у Середземномор'ї, коли Рим, який помалу розпадався, був під впливом хвилювання умів, що походило з Персії, Єгипту, доюдейської Палестини... У століття Нижньої імперії Африка зазнає впливів усіх середземноморських релігій і стає їхнім сховищем, місцем осідання. Європа зіпсована християнством як державною релігією, а Африка зберігає скарби знань, як зберігала і поширювала їх за часів єгиптян, даруючи їх грекам, які їх і знищили.

28

Є тіло, яке огортає всю цілість світу, і зображати його слід у формі кола, адже це форма Всього... Уяви собі тепер, що під колом цього тіла, посередині між загальним колом та колом зодіаку, міститься 36 деканів, розділяючи ці два кола і, так би мовити, окреслюючи зодіак, переносячись уздовж зодіаку на планетах... Зміни царів, піднесення міст, голод, чума, морські відпливи, землетруси — ніщо не може відбутися без впливу цих деканів...

— Що ж це за знання?

— Ви усвідомлюєте, що становила собою ота доба епоха між другим і третім століттям по Христі? Не через пишноту присмерку імперії, а завдяки всьому тому, що квітло тоді у басейні Середземного моря. У Римі преторіани вирізали своїх імператорів, а в Середземномор'ї квітувала ера Апулея, містерій Ізиди, того великого повернення духовності, яким був неоплатонізм, гноза... Благословенні часи, коли християни ще не захопили влади і не почали посилати єретиків на смерть. Чудова доба, замешкана Нусом, освітлена зблисками екстазу, населена присутностями, еманаціями, демонами та янгольськими когортами. Ці знання розмиті, роз'єднані, стародавні, як світ, вони походять із допіфагорійських часів, від брахманів Індії, євреїв, магів, гімнософістів, ба навіть варварів Крайньої Півночі, друїдів Галлій та Британських островів. Греки вважали варварів варварами, бо ті не вміли висловлюватися, адже їхні мови для занадто освічених грецьких вух звучали, наче гавкання. Але саме в цю добу виявляється, що варвари знають куди більше від еллінів, і саме завдяки своїй незбагненній мові. Гадаєте, ті, хто сьогодні танцюватиме, знають сенс усіх співів та магічних імен, які вони виголошуватимуть? На щастя, ні, адже невідоме ім'я функціонує, як дихальна вправа, як містична вокалізація. Епоха Антонінів... Світ був сповнений чудесних відповідностей, витончених подібностей, слід було проникати в них і давати їм проникати у себе — через сон, оракула, магію, яка дозволяє впливати на природу та її сили, діючи подібним на подібне. Мудрість недоступна, легка, вона зникає при кожній спробі зміряти її. Ось чому в ту добу перемогу здобув бог Гермес, вигадувач усіх хитрощів, бог перехресть, злодіїв, але також творець письма, мистецтва ухиляння і приховування, навігації, яка манить подолати всяку межу, де все зливається на обрії, кранів для підймання каменів із землі, зброї, яка перетворює життя на смерть, водяних помп, які примушували підійматися важку речовину, філософії, яка створює ілюзії та омани... А знаєте, де зараз Гермес? Тут, я бачив його коло дверей, його зовуть Ешу, він посланець богів, посередник, торгівець, якому невідома різниця між добром та злом.

Він глянув на нас із веселою недовірою.

— Ви гадаєте, я такий самий швидкий у перерозподілі богів, як Гермес у розподілі краму. Гляньте на цю книжечку, яку я придбав сьогодні вранці у дешевій книгарні в Пелурінійо. Магія і таємниці святого Кипріяна, рецепти чарів, щоб домогтися кохання або призвести до смерті ворога, заклики до ангелів та Пресвятої Діви. Популярна література для чорношкірих містиків. Але йдеться про святого Кипріяна Антіохійського, про якого існує величезна література срібних століть. Його батьки хочуть, щоб він навчився всього і щоб знав про все, що є в землі, повітрі та морській воді, і його посилають у далекі краї, щоб він навчився всіх таємниць, щоб знав про народження і загибель трав та про чесноти рослин і тварин не з погляду природознавства, а у світлі окультної науки, захороненої в глибині архаїчних традицій далеких народів. У Дельфах Кипріян присвячує себе Аполлонові та драматургії змія,

пізнає таємниці Мітри; у п'ятнадцять років на горі Олімп він присутній на обрядах викликання Князя Цього Світу під проводом п'ятнадцяти жерців з метою подолати його інтриги; в Арго його втаємничують у містерії Гери, у Фрігії він знайомиться з пророкуванням майбутнього по печінці, і вже не було нічого на землі, морській глибині та повітрі, чого б він не знав, — ні привида, ні предмета, ані людського виробу, він навіть знав мистецтво чарами міняти почерк. У підземних храмах Менфі він дізнається, як демони спілкуються з земними речами, про місця, які вони ненавидять, про предмети, які люблять, як вони живуть у темряві, яким чином у певних сферах вони здатні чинити опір і яким чином вони вміють вселятись у душі та тіла, як вони вміють користуватися своїми вищими знаннями — впливати на пам'ять, викликати жах, ілюзії, як вони володіють мистецтвом викликати заворушення в землі і впливати на підземні течії... Відтак він, на жаль, наvertsається, але дещо з його знань зостається, передається, і тепер ми знаходимо їх тут, на вустах та в голові цих обідранців, яких ви називаєте ідоловірцями. Мила моя, нещодавно ви дивились на мене так, ніби я *si-devant*. Хто з нас живе у минулому? Ви, яка б хотіла подарувати цій країні страхіття робітничо-промислового віку, чи я, який бажає, щоб наша бідолашна Європа віднайшла природність і віру цих нащадків рабів?

— Господи, — злісно просичала Ампаро, — ви ж самі знаєте, що це спосіб тримати їх у покорі...

— Не в покорі, а у стані, що дозволяє й далі підтримувати очікування. Без відчуття очікування нема навіть раю, хіба не ви, європейці, навчаєте цього?

— Це я європейка?

— Колір шкіри не має значення, важить лише віра у Традицію. Вони дорого платять за те, щоб повернути відчуття очікування Заходові, спаралізованому добробутом, вони, можливо, страждають, але їм ще не чужа мова духів природи, повітря, вод, вітрів...

— Ви знову нас використовуєте.

— Знову?

— Авжеж, вісімдесят дев'ятий рік мав вас чомусь навчити, графе. Коли ми втомимося — чик! — Посміхаючись, наче янгол, вона провела своєю прекрасною рукою по горлі. Навіть зуби Ампаро викликали у мене жадання.

— Як драматично, — мовив Альє, виймаючи з кишені свою табакерку і пестячи її пальцями. — Отже, ви мене впізнали? Але у вісімдесят дев'ятому не раби примушували котитися голови, а ті ж таки браві буржуа, яких ви повинні ненавидіти. Зрештою граф Сен-Жермен за стільки століть бачив чимало голів, які злітали з пліч, і стільки ж голів, які поверталися назад на своє місце. Але ось і *mae-de-santos* Ялоріша.

Зустріч із настоятелькою террейру була спокійна, щира, цивілізована і насичена фольклором. Це була велика негритянка з блискучою усмішкою. На перший погляд вона здавалася домогосподаркою, але коли ми розпочали розмову, я зрозумів, чому такі жінки зуміли стати господарями культурного життя Сальвадору.

— А ці орішас — це особи чи сили? — запитав я її. *Mae-de-santos* відповіла, що це, звичайно, сили — вода, вітер, листя, райдуга. Але як можна заборонити простим людям

бачити в них воїнів, жінок, святих католицької церкви? А хіба ви, сказала вона, не поклоняєтесь космічній силі у формі пречистих дів? Найважливішим є поклоніння силі, а її вигляд повинен пристосовуватися до можливостей розуміння кожного.

Відтак вона запросила нас вийти у задній сад, щоб перед початком ритуалу відвідати каплиці. У саду містилися домівки орішас. Зграйка дівчат-негритянок у байянських костюмах весело метушилась, dokonуючи останніх приготувань.

Домівки орішас були розміщені по садку, наче каплиці на Святій Горі, й зовні красувався образок відповідного святого. Всередині було гамірно від насичених барв квітів, статуй, недавно звареного і принесеного в жертву богам харчу. Білий колір для Ошала́, блакитний і рожевий — для Єманжа́, рожевий і білий — для Шанго, жовтий і золотистий для Огуна... Втаємничені ставали навколішки, цілуючи поріг і торкаючись свого чола і за вухом.

— То врешті-решт, — запитав я, — Єманжа́ — це Пречиста Діва Марія чи ні? А Шанго — це святий Ієронім чи ні?

— Не ставте недоречних запитань, — порадив мені Альє. — В умбанді все ще заплутаніше. Святий Антоній і святі Кузьма та Дем'ян належать до лінії Ошала́. До лінії Єманжа́ належать сирени, русалки, духи моря та рік, мореплавці та провідні зірки. Лінія сходу включає індусів, лікарів, учених, арабів та марокканців, японців, китайців, монголів, єгиптян, ацтеків, інків, мешканців Карибів та римлян. По лінії Ошосі лежать Сонце, Місяць, духи водоспадів і духи чорношкірих. До лінії Огуна належать Огун Бейра Мар, Ромпе-Мату, Яра, Меже́, Наруєє... Словом, усе залежить від погляду.

— Господи Ісусе, — ще раз промовила Ампаро.

— Слід казати "Ошала́", — прошепотів я, легко торкаючись вустами її вуха. — Не хвилюйся, вони не пройдуть.

Ялоріша показала нам ряд масок, які вносило у храм кілька вірних. То були велетенські солом'яні машкари чи каптури, що в них поступово повинні будуть одягатися, впадаючи у транс, заповнені божеством медіуми. Це певного роду почуття сором'язливості, сказала вона нам, у деяких террейру обранці богів танцюють із відкритим обличчям, демонструючи присутнім свої переживання. Але до втаємничених слід ставитися з пошаною, оберігати їх від цікавості невтаємничених чи будь-кого, хто не може зрозуміти їхнього внутрішнього тріумфу та благодаті. Такий звичай цього террейру, пояснила вона нам, і тому сюди неохоче впускають сторонніх. Але хтозна, може, колись, — додала вона. — Це ж лише наша перша зустріч.

Однак вона не хотіла відпускати нас, не почастивавши на спробу деякими з comidas de santo, не з кошиків, адже вони повинні залишатися недоторканими аж до кінця ритуалу, а зі своєї кухні. Вона повела нас у задню частину террейру, де нас чекало барвисте свято маніоки, перцю, коки, фісташок, рибних страв, ватапа, раків із травою ефу, каруру, чорної квасолі з маніюковим борошном посеред м'якого аромату африканських спецій, солодкавих і гострих тропічних запахів, якими ми насолоджувалися зі скрухою, знаючи, що споживаємо їжу стародавніх суданських богів. Правильно, сказала нам Ялоріші, адже кожен з нас, не знаючи цього, є сином

одного з орішас, і часто можна сказати, кого саме. Я відважно запитав, чий я син. Ялоріша спершу ухилялася, кажучи, що це неможливо визначити з певністю, але зрештою погодилася роздивитись мою долоню, провела по ній пальцями, глянула мені в очі й сказала: "Ти син Ошалá".

Я запишався. Ампаро, розслабившись, натякнула, що добре було б визначити, чий син Альє, але той сказав, що воліє цього не знати.

Коли ми повернулись додому, Ампаро сказала мені:

— Ти бачив його долоню? Замість лінії життя у нього цілий ряд поламаних ліній. Наче струмок, який, наштотхнувшись на камінь, обтікає його і продовжує текти на метр далі. Це лінія людини, яка не раз помирала.

— Міжнародний чемпіон з переселення душ на довгих дистанціях.

— No pasaran, — засміялась Ампаро.

29

Через той простий факт, що вони міняють і приховують свої імена, обманюють щодо свого віку, і, за їхнім власним визнанням, приходять невпізнані, жодна логіка не може заперечити, що вони обов'язково мусять існувати.

Heinrich Neuhaus, Pia et ultimissima admonestatio

de Fratribus Roseae-Crucis, nimirum: an sint? quales sint?

unde nomen illud sibi asciverint, Danzig, Schmidtin, 1618, p. 5

Діоталлеві казав, що Хесед — це сфера благодаті та любові, білий вогонь, південний вітер. Того вечора у перископі я думав, що останні дні, прожиті з Ампаро у Байї, цілком відповідали цьому знакові.

Я пригадував собі, — скільки всього згадуєш, чекаючи цілими годинами у темряві, — один з останніх вечорів. Від тривалого ходіння по вуличках і площах у нас боліли ноги і ми рано лягли в ліжку, але спати не хотілося. Скрутившись калачиком у поставі плода, Ампаро сперлась об подушку і вдавала, ніби читає одну з моїх брошурок про умбанду, дивлячись поверх дещо розставлених колін. Іноді вона ліниво лягала навznak, розхиливши ноги і поклавши книжку на живіт, й слухала мене. Я читав книгу про розенкрейцерів і намагався заінтригувати її своїми відкриттями. То був погідний вечір, як написав би виснажений літературою Бельбо у своїх файлах, не чуто було навіть найменшого вітерця. Ми дозволили собі добрий готель, з вікна виднілося море, а з освітленої кухонної ніші мене тішив вигляд кошика з тропічними фруктами, придбаними того ранку на ринку.

— Він каже, що 1614 року в Німеччині виходить анонімний твір під назвою "Allgemeine und general Reformation", тобто "Загальна і генеральна реформа всього Всесвіту", з додатком "Fama Fraternitatis" Всечесного Братства Розенкрейцерів, звернена до всіх мудреців і повелителів Європи, разом з короткою відповіддю пана Газельмайєра, який із цієї причини був кинутий єзуїтами до в'язниці і закутий у кайдани на галері. Тепер відданий цей твір до друку і доведений до відома всіх щирих сердець". Видано в Касселі Вільгельмом Весселем.

— Трохи задовга назва, правда?

— Очевидно, в сімнадцятому столітті всі назви були такі. Як у Ліни Вертмюллер. Це сатиричний твір, казка про загальну реформу людства, частково списана з "Вісток з Парнасу" Траяно Боккаліні. Але в ньому міститься інший невеликий твір, щось на зразок маніфесту, брошурка на десяток сторінок під назвою "Fama Fratemitatis", яка наступного року частково була перевидана одночасно з іншою брошуркою, цього разу написаною латиною, під назвою "Confessio fratemitatis Roseae Crucis, ad eruditos Europae". В обох книжечках Братство Розенкройцерів відрекомендовує себе і говорить про свого засновника, таємничого С.Р. Лише пізніше, з інших джерел було з'ясовано або ж висловлено здогад, що йдеться про певного Христіана Розенкройца.

— Чому ж там нема повного імені?

— Поглянь, тут повно різних ініціалів, нікого тут не називають повним ім'ям, усі звуть себе G.G.M.P.I., а одного названо тут пестливим ім'ям, P.D. Оповідається про роки формування С.Р., який спершу відвідує Святий Гріб, тоді вирушає до Дамаска, відтак потрапляє до Єгипту, а звідти — до Феса, який за тих часів був, мабуть, одною зі скарбниць мусульманської мудрості. Там наш Христіан, який уже знав грецьку і латину, вивчає східні мови, фізику, математику, природничі науки і засвоює всю тисячолітню мудрість арабів та африканців, аж до Кабали та магії, він навіть перекладає латиною таємничу "Liber M", і таким чином знайомиться зі всіма таємницями макро— та мікрокосму. А ще за два століття до того увійшло в моду все, що походить зі Сходу, надто якщо незрозуміло, що воно означає.

— Це завжди так робиться. Ви голодні, нещасні, експлуатовані? Просіть чашу таємниці! Держи... — Вона скрутила мені цигарку з травичкою. — Непогана штука.

— Бачиш, ти теж хочеш забутись.

— Але я знаю, що це хімія, та й край. Нема жодної таємниці, чманіє навіть той, хто не знає єврейської. Ходи сюди.

— Зажди. Відтак Розенкройц рушає до Іспанії і там теж опановує окультні доктрини, твердячи, що він усе більше й більше наближається до Осереддя всілякого знання. І під час цих подорожей, які для тогочасного інтелектуала справді були засобом осягнути всілякі премудрощі, він розуміє, що в Європі слід заснувати товариство, яке могло б спрямовувати панівні кола на шлях мудрості й добра.

— Дуже оригінальна ідея. Варто було стільки вчитися. Мені хочеться свіжої мамаї.

— Вона у холодильнику. Будь чемною дівчинкою, піди й принеси, я працюю.

— Якщо ти працюєш, то ти бджілка, а якщо ти бджілка, то поведься як годиться бджілці і сходи по мамаю.

— Мамаю — це спокуса, тож нехай іде трутень. А як ні, то піду я, а ти читай.

— Ради Бога, тільки не це. Ненавиджу культуру білих людей. Піду я.

Ампаро пішла до кухоньки, а я провів її поглядом: мені подобалося жадати її, дивлячись на неї проти світла. А тим часом С.Р. повернувся до Німеччини і, замість віддатися справі перетворення металів, що він вільно міг робити, зважаючи на його грандіозні знання, він вирішив присвятити себе духовній реформі. Він заснував Братство, вигадав магичну мову та письмо, які мали правити за основу для мудрості

майбутніх братчиків.

— Ні, я забрудню книжку, дай мені просто до рота, ні — не дурій — о, отак. Боже, яка смачна мама, розенкройцерська Мутті-я-я... А ти знаєш, що написане розенкройцерами у перші роки могло б освітити цілий світ, котрий жадібно прагнув істини?

— І що ж вони написали?

— Саме у цьому й штука, брошурка цього не каже, а залишає тебе зі слинкою в роті. Це така важлива річ, така важлива, що повинна залишатись у таємниці.

— От паразити.

— Ні, ні, ой, облиш. У кожному разі розенкройцери, зростаючи чисельно, вирішують розсипатися на всі чотири сторони світу, зобов'язавшись безкоштовно лікувати хворих, не носити одягу, по якому їх могли б упізнати, завжди зливатися з оточенням відповідно до звичаїв кожної країни, зустрічатися раз на рік і залишатись у підпіллі протягом ста років.

— Але пробач, яку ж реформу вони хотіли провести, якщо одна реформа тільки-но відбулася? Що ж тоді зробив Лютер, просто почухався?

— Та це ж відбувалося ще до протестантської реформи. Тут у примітці зазначено, що з уважного прочитання "Fama" та "Confessio" можна виснувати...

— Хто може виснувати?

— Хто може, той може. Не має значення хто. Розум, здоровий глузд... Гей, ти що? Ми тут говоримо про розенкройцерів, про серйозні речі...

— Дарма.

— Отож, як можна виснувати, Розенкройц народився 1378 року і помер 1484 року, у гарному віці ста шести років, і неважко здогадатися, що таємне братство немало причинилося до Реформації, яка у 1615 році святкувала свою столітню річницю. Тим більше, що у родовому гербі Лютера є троянда і хрест.

— Дуже винахідливо.

— Ти хотіла, щоб Лютер зобразив на своєму гербі палаючу жирафу або розтоплений годинник? Кожен є сином свого власного часу. Я зрозумів, чий я син, помовч, не перебивай мене, будь ласка. Десь близько 1604 року розенкройцери, відновлюючи частину свого таємного палацу чи замку, знаходять камінь із забитим у нього великим цвяхом. Вони витягують цей цвях, частина муру падає, з'являються двері, де великими літерами написано POST CXX ANNOS PATEBO...

Я вже знав це з листа Бельбо, та все ж не міг не вигукнути:

— Боже мій...

— Що таке?

— Це схоже на один документ тамплієрів, який... Це історія, якої я тобі ніколи не розповідав, про одного полковника...

— Виходить, тамплієри наслідували розенкройцерів.

— Але ж тамплієри були раніше.

— Тоді розенкройцери наслідували тамплієрів.

- Без тебе я б нізачо не здогадався, кохання моє.
- Любий мій, тебе зурочив отой Альє. Ти звідусіль сподіваєшся одкровення.
- Я? Нічого я не сподіваюся!
- Тим краще, остерігайся опію для народів.
- El pueblo unido jamas sera vencido .
- Смійся, смійся. Розкажуй далі, що ж там говорили ці телепні.
- Ці телепні всьому навчилися в Африці, хіба не знаєш?
- І, перебуваючи в Африці, вони вже почали нас пакувати і висилати сюди.
- Дякуй небесам. Ти могла б народитись у Преторії. — Я поцілував її і провадив: —

Окрім дверей, вони виявили шестигранну і шестикутну гробницю, в чудесний спосіб освітлену штучним сонцем. Посередині — круглий вівтар, прикрашений численними гаслами та символами, типу NEQUAQUAM VACUUM ...

- Не ква ква? І підписано Каченя Дональд?
- Це латиною, хіба ти не розумієш? Це означає, що порожнечі немає.
- Тим краще, інакше знаєш, як було б жахливо.
- Ти б не увімкнула мені вентилятора, animula, vagula, blandula ?
- Та зараз же зима.

— Це для вас, у вашій півкулі навиворіт. Зараз липень, не сердься, увімкни вентилятор не тому, що я чоловік, а тому, що він із твого боку. Дякую. Отже, під вівтарем знаходять нетлінне тіло засновника. У руці він тримає Книгу І, переповнену безконечною мудрістю, на жаль, світ не може її пізнати — каже брошурка — бо інакше — брррр!

— Ой.

— На чому ж я зупинився? Брошурка закінчується обіцянкою величезного скарбу, який ще треба знайти, і надзвичайних сенсацій про взаємозв'язки між макрокосмом та мікркосмосом. Не думайте, що ми якісь там дешеві алхіміки і хочемо навчити вас виробляти золото. Це діло шахраїв, а ми хочемо більшого і цілимось вище, у всіх розуміннях. Ми поширюємо цю "Fama" у п'ятьох мовах, не кажучи вже про "Confessio", незабаром вони будуть на наших екранах. Очікуємо відповідей та думок від учених і невігласів. Пишіть нам, телефонуйте, повідомляйте ваші імена, ми подивимось, чи достойні ви бути втаємниченими у наші секрети, про які ми дали тільки блідий натяк. Sub umbra alarum tuarum Iehova.

— Це що?

— Це вираз завершення. Кінець ділу вінець. Загалом розенкройцерам, вважай, аж жижки трясуться, так вони хочуть розповісти про те, чого навчилися, і вони лише сподіваються знайти належного співрозмовника. Але жодного слова про те, що їм відомо.

— Як той тип, що його фото ми бачили у додатку до журналу в літаку: надішліть мені десять доларів, і я відкрию вам секрет, як стати мільйонерами.

— Але ж він не бреше. Він таки відкрив цей секрет. Як і я.

— Послухай, краще читай далі. У мене таке враження, що до сьогоднішнього

вечора ти мене ніколи не бачив.

— Це завжди ніби вперше.

— Тим гірше. Я не можу довіряти першому-ліпшому. Як же це ти на них усіх натрапляєш? Спершу тамплієри, тоді розенкройцери, а от, приміром, Плеханова ти читав?

— Ні, я зачекаю років зі сто двадцять, щоб знайти його гробницю. Якщо Сталін не наказав загребти його в землю екскаваторами.

— Який ти дурень. Я пішла у душ.

30

І ось знамените братство Рози і Хреста заявляє, що по всьому світі розходяться маячні пророцтва. І справді, тільки-но з'явився той привид (хоча "Fama" та "Confessio" доводять, що це було просто вигадкою байдикуватих голів), він одразу викликав надію на всесвітню реформу і породив речі почасти смішні й абсурдні, а почасти неймовірні. А тим часом чесні і порядні люди різних країн виставили себе на глум і посміховисько, щоб відкрито стати на їхній захист або щоб мати змогу відкритися цим братчикам... через Соломонове Дзеркало або якимось іншим окультним способом.

Christoph von Besold (?), Додаток до Tonunaso Campanella,
Von der Spanischen Monarchy, 1623

Найкраще явилось згодом, і коли Ампаро повернулась, я вже був готовий поділитися з нею своїми відкриттями про незвичайні речі.

— Неймовірна історія! Ці брошури виходять у час, коли повсюди кишать подібні опуси, усі шукають оновлення, золотого віку, казкової країни духу. Один гортає магичні тексти, другий упріває коло жарівниць, працюючи над металами, ще інший намагається здобути владу над зірками, а дехто вигадує таємні абетки та універсальні мови. У Празі Рудольф II перетворює свій двір на алхімічну лабораторію, запрошує Коменського та Джона Ді, астролога англійського двору, який на декількох сторінках "Monas Ierogliphica" відкрив усі таємниці космосу, присягаюсь, саме так це називається, monas означає монада.

— Хіба я щось кажу?

— Лікарем Рудольфа II був той Міхаель Майер, що написав книгу про візуальні та музичні емблеми "Atalanta Fugients", цілий ярмарок філософських яєць, драконів, які пожирають свій хвіст, сфінксів, тут і найясніше таємне число, і взагалі: будь-що є ієрогліфом чогось іншого. Розумієш, Галілей кидає камені з Пізанської вежі, Рішельє грає в монополію з половиною Європи, а тут усі метушаться з вибалушеними очима, намагаючись розшифрувати знаки світу: ну що ви мені розповідаєте, яке там вільне падіння, адже під ним (а точніше над ним) сховане щось зовсім інше. І знаєте що? Абракадабра! Торрічеллі конструював барометр, ці ж влаштовували балети, водограї та феєрверки в Hortus Palatinus у Гайдельбергу. А в цей час насувалася Тридцятилітня війна.

— Матуся Кураж, мабуть, аж стрибала з утіхи.

— Але й вони не лише розважалися. 1619 року палатинський курфюрст приймає

корону Богемії, гадаю, тому, що йому до смерті кортить панувати над магічним містом Прагою, але через рік Габсбурги на Білій Горі беруть його в зашморг, у Празі відбувається різанина протестантів, Коменському спалюють дім, бібліотеку, вбивають його дружину й сина, він поневіряється від двору до двору, всюди правлячи, якою великою і багатонадійною була ідея розенкройцерів.

— Що ж йому, бідоласі, ще було робити, утішатись барометром? Але даруй мені, ти ж знаєш, що ми, жінки, не вхоплюємо всього так швидко, як ви: хто ж написав ці брошури?

— Найсмішніше те, що ми цього не знаємо. Дай мені подумати — почухай мені мій Rosenkreuz, тобто між лопатками, ні, вище, трохи лівіше, авжеж, отут. Отож у тодішньому німецькому середовищі подибуємо неймовірних персонажів. Приміром, Симон Студіон, який написав "Naometria", окультний трактат про виміри Соломонового Храму, чи Гайнріх Кунрат, який написав "Amphitheatrum sapientiae aeternae", твір, сповнений пов'язаних з єврейською абеткою алегорій та кабалістичних лабіринтів, які, очевидно, дали натхнення авторам "Fama". Всі вони, ясна річ, були учасниками одного з численних таємних гуртків утопістів християнського відродження. Громадська думка твердить, що автор — такий собі Йоганн Валентин Андреа, адже наступного року він опублікував "Хімічні зашлюбини Христіана Розенкройца", але цей твір він написав замолоду, отже ідея розенкройцерів варилася у нього в голові вже віддавна. Але, окрім нього, в Тюбінгені були й інші ентузіасти, що мріяли про республіку Христианополь, можливо, вони об'єдналися. Та видається, що вони написали це задля жарту, розважаючись, насправді й гадки не маючи, що навколо цього зчиниться такий гармидер. Андреа все життя потім присягатиметься, що то не він написав ці брошури і що в будь-якому разі то був просто *lusus, ludibrium*, звичайна бравура. Йому це коштувало академічної репутації, він розлютився і почав говорити, що навіть якщо розенкройцери й існують, то всі вони ошуканці. Але все надаремно. Тільки-но ці брошури виходять, складається враження, що лише на них і чекали. Вчені цілої Європи серйозно пишуть до розенкройцерів, а що не знають, де їх шукати, то поширюють відкриті листи, памфлети, публікують книги. Майер відразу, того ж таки року, видає "Arcana arcanissima", де відкрито не згадує розенкройцерів, але всі переконані, що говорить він саме про них і знає про них більше, ніж хоче сказати. Дехто хвалиться, що читав "Fama" ще в рукописі. Гадаю, за тих часів підготувати до видання книгу, надто з гравюрами, було справою неабиякою. А в 1616 році Роберт Флудд (він пише в Англії, а друкує в Лейдені, слід врахувати також час на перевезення верстки) поширює "Apologia compendiarie Fratemitatem de Rosea Cruce suspicionis et infamiis maculis aspersam, veritatem quasi Fluctibus abluens et abstergens", стаючи на захист розенкройцерів, щоб звільнити їх від підозри, від "плям", якими їм було віддячено, — а це означає, що вже розгоралася суперечка між Богемією, Німеччиною, Англією, Голландією, з участю кінних посланців та мандрівних учених.

— А розенкройцери?

— Могильна мовчанка. Post ста двадцяти annos patebo дуля з маком. Спостерігають

за всім з порожнечі свого палацу. Гадаю, саме їхня мовчанка й хвилювала душі. Якщо вони не відповідають, то, виходить, існують насправді. 1617 року Флудд пише "Tractatus apologeticus integritatem societatis de Rosea Cruce defendens" , а 1618 року в "De Naturae Secretis" говориться, що настав час відкрити таємницю розенкройцерів.

— І її відкривають?

— Де там. Вона ще більш ускладнюється. Бо виявляється, якщо від 1618 року відняти обіцяні розенкройцерами 188 років, одержуємо 1430, рік заснування ордену Золотого Руна.

— А він тут до чого?

— Не розумію, чому 188 років, адже має бути 120, але всі містичні додавання і віднімання завжди дають бажаний результат. Щодо ордену Золотого Руна, то це Золоте Руно аргонавтів, і з певного джерела я довідався, що він якимось чином пов'язаний із святим Граалем, а отже, якщо дозволиш, з тамплієрами. Але це ще не все. Між 1617 та 1619 роками Флудд, який, видно, був письменник плідніший, ніж Барбара Картленд, віддає до друку ще чотири книги, між якими його "Utriusque cosmi historia" , щось на кшталт коротких зауваг про Всесвіт, з ілюстраціями, все у трояндах та хрестах. Майєр набирається відваги і публікує своє "Silentium post clamores" , твердячи, що братство таки існує і пов'язане не лише з Золотим Руном, але й з орденом Підв'язки. Проте він сам надто незначна особа, щоб бути його членом. Можеш уявити собі реакцію тодішніх вчених Європи. Якщо розенкрейцери не приймають навіть Майєра, то, виходить, ідеться про справді виняткову справу. І от усілякі самозванці почали різними правдами і неправдами пнутися у члени братства. Всі вони кажуть, що розенкройцери існують, але ніхто не признається, що їх бачив, усі пишуть так, ніби призначають зустріч або вимагають аудієнції, але ніхто не набереться нахабства признатися, що він один із них. Дехто каже, що розенкройцери не існують, бо їх неможливо знайти, інші ж кажуть, що вони існують саме для того, щоб їх знайшли.

— А розенкройцери наче води до рота набрали.

— Як риба.

— Відкрий рота. Тобі потрібно мамаї.

— Смакота. А тут починається Тридцятилітня війна, і Йоганн Валентин Андреа пише "Вавилонську вежу", обіцяючи, що не пізніше як за рік Антихриста буде переможено, а тим часом якийсь Іренеус Агностус пише "Tintinnabulum sophorum" ...

— Як чудово, tintinnabulum!

— ...де й не второпаєш, про що він, у дідька, говорить, але безсумнівне є те, що Кампанелла, чи хто там під його ім'ям, твердить в "Іспанській монархії", ніби вся та афера з розенкройцерами — не що інше, як розвага зіпсованих умів... На цьому кінець, між 1621 та 1623 роком усе затихає.

— Просто так?

— Просто так. їм набридло. Як бітлзи. Але припиняється лише в Німеччині. Це щось подібне до отруйної хмари. Вона пересувається до Франції. Одного чудового ранку 1623 року на стінах Парижа з'являються маніфести розенкройцерів, у яких добрим

громадянам оголошується, що представники головної колегії братства перебралися сюди і готові розпочати запис нових членів. А згідно з іншою версією, у маніфестах чорним по білому написано, що йдеться про тридцять шість невидимих, розсипаних по світові групами по шість чоловік, і що вони спроможні зробити своїх adeptів невидимими... Хай йому трясця, знову ці тридцять шість...

— Які?

— Про них говорилося у тому документі, написаному тамплієрами.

— Люди, позбавлені фантазії. А що далі?

— А далі з цього народжується колективне божевілля — одні їх захищають і хочуть з ними зустрітися, інші ж оскаржують у диявольщині, алхімії та ересі, твердячи, що за допомогою Астарті вони стають багатими, могутніми і здатними перелітати з одного місця до іншого, словом, скандал дня.

— Хитрі ці розенкройцери. Хочеш увійти в моду — вигдай щось у Парижі.

— Очевидно, ти маєш рацію. Тепер послухай, що діється далі, Боже мій, що за часи. Картезій — авжеж, саме він — у попередні роки бував у Німеччині й шукав їх, але його біограф каже, що не знайшов, адже, як ми знаємо, вони маскувалися. Повернувшись до Парижа після появи маніфестів, він дізнається, що всі його вважають розенкройцером. У такій атмосфері то була не найкраща репутація, вона також дратувала його друга Мерсенна, який уже гримів прокльонами на адресу розенкройцерів, називаючи їх жалюгідними підбурювачами, магами, кабалістами, які намагаються сіяти аморальні вчення. Що ж тоді робить Картезій? Він показується на людях, де тільки може. А оскільки його бачать — що є незаперечним фактом — це ознака того, що він не невидимий, отже — не розенкройцер.

— Гарний метод.

— Звичайно, заперечення нічого не давали. При такому становищі, якщо хтось підходив до тебе і говорив: доброго вечора, я — розенкройцер, то був певний знак, що він ним не є. Розенкройцер, який поважає себе, такого не каже. Навпаки, він голосно це заперечує.

— Але не можна сказати, що людина, яка твердить, що вона не розенкройцер, саме ним і є, адже лише той факт, що я кажу, що я не розенкройцер, не робить мене ним.

— Однак заперечення — вже є підозрілий знак.

— Аж ніяк. Бо що ж робить розенкройцер, коли втямить, що люди не вірять тим, хто каже, що вони розенкройцери, а тих, хто це заперечує, підозрюють? Починає говорити, що він розенкройцер, аби його ним не вважали.

— Хай йому біс. Виходить, тепер кожен, хто твердить, що він розенкройцер, — бреше, але насправді він ним є?! Е, ні, ні, Ампаро, остерігаємось потрапити в їхню пастку. Адже у них повсюди шпигуни, навіть під цим ліжком, а тому вони вже знають, що ми знаємо. Значить, тепер вони говоритимуть, що вони не розенкройцери.

— Любий, мені стає страшно.

— Не хвилюйся, пташко, я з тобою, а я, дурний, коли вони казатимуть, що вони — не розенкройцери, вважатиму, що вони саме ними й є, і таким чином відразу їх викрию.

А викритий розенкройцер стає нешкідливим, і його можна просто вигнати через вікно газетою.

— А Альє? Він намагається переконати нас, ніби він — граф Сен-Жермен. Безперечно, аби ми вважали, що він ним не є. Отже, він розенкройцер. Чи не так?

— Послухай, Ампаро, ходім-но спати.

— Е, ні, тепер я хочу дослухати до кінця.

— А в кінці — загальний рейвах. Навколо самі розенкройцери. 1627 року з'являється "Нова Атлантида" Бекона, і читачі вважають, що він розповідає про країну розенкройцерів, хоч сам він ніколи її так не називає. Бідолаха Йоганн Валентин Андреа помирає, до самої смерті присягаючись, що це не він, а якщо й він, то це було просто для сміху, але справі вже не зарадиш. Скориставшись з переваги свого неіснування, розенкройцери стають всюдисущі.

— Як Бог?

— До речі, якщо подумати... Матвій, Лука, Марко та Іван — це згряя веселунів, що збираються в якомусь місці і вирішують влаштувати змагання. Вони вигадують певного персонажа, затверджують кілька основних фактів — і будь ласка, кожен вільний у своїй фантазії, а потім буде видно, хто з них кращий. А згодом ці чотири оповіді опиняються в руках друзів, які висловлюють свої судження, — Матвій змальовує події досить реалістично, але надто вже наполягає на тій історії з месією, у Марка оповідь непогана, але Трохи безладна, у Луки, слід визнати, досить вишуканий стиль, а Іван трохи перебільшує з філософією... але загалом книги припали до вподоби, мандрують із рук до рук, і коли четверо друзів похопились, що діється, було вже запізно — Павло вже зустрів Ісуса дорогою до Дамаска, Пліній за наказом стурбованого імператора розпочинає розслідування, цілий легіон апокрифічних письменників удає, що все це їм уже давно відомо... ти, апокрифічний Читачу, до мене подібний, мій брате... У Петра паморочиться в голові, він починає сприймати все серйозно, а Іван погрожує розповісти правду, Петро і Павло кажуть його піймати і заковують у ланцюги на острові Патмос, і в бідолахи починаються галюцинації, на спинці ліжка йому ввижається сарана, хай замовкнуть ці сурми, звідки вся ця кров... Дехто починає говорити, що він п'є, а може, це атеросклероз... А якщо й справді було так?

— Саме так і було. Ти б читав Фейєрбаха замість цих опусів.

— Ампаро, вже світає.

— Ми божевільні.

— Вранішня зоря розенкройцерськими перстами ніжно пестить хвилі...

— Так-так, так і далі. Це Єманжа́, чуєш, вона тут.

— Дай мені ludibria...

— Ох, Tintinnabulum!

— Ти моя Atalanta Fugiens...

— Ти моя Вавилонська вежа...

— Я хочу Arcana Arcanissima, Золоте Руно, блідо-рожеве, наче морська мушля...

— Чшш... Silentium post clamores, — сказала Ампара.

Ймовірно, що більшість самозваних кавалерів Рози і Хреста, які відомі загалові як такі, насправді лише розенкрейцери... Цілком певно, що вони жодним способом не могли бути справжніми кавалерами з тої простої причини, що вони належали до цих товариств, і це може здатися парадоксом і позірною суперечністю, та все ж це цілком зрозуміла річ...

Rene Guenon, *Aperçu sur l'initiation*,

Paris, Editions Traditionnelles, 1981, XXXV11I, p. 241

Ми повернулися до Ріо, і я знову поринув у роботу. Одного дня з якогось ілюстрованого часопису я довідався, що у місті є Стародавній і Визнаний Орден Рози і Хреста. Я запропонував Ампаро зазирнути туди, і вона неохоче погодилась.

Осідок ордену містився на невеликій вулиці, зовні будинку була вітрина зі статуетками, які зображували Хеопса, Нефертіті, Сфінкса.

Саме того пополудня відбувалося пленарне засідання: "Роза і Хрест та Умбанда". Промовцем був якийсь професор Браманти, Референт Ордену в Європі, Таємний Кавалер Великого Пріорату *in partibus* Родосу, Мальти та Салонік.

Ми вирішили зайти. Приміщення, досить неоковирне, було прикрашене тантричними мініатюрами, що зображали змія Кундаліні, того самого, якого тамплієри хотіли розбудити поцілунком у гузно. Я сказав собі, що в кінцевому підсумку не варто було перетинати Атлантику, щоб відкрити новий світ, — ті самі речі я міг знайти і в клубі Пікатрікс.

За столом, вкритим червоним сукном, перед нечисленною і сонною публікою стояв Браманти, опасистий добродій, якого, якби не його туша, можна було б порівняти з тапіром. Він уже розпочав із помпезним красномовством свою промову, але навряд чи давно, бо саме розводився про Розу і Хрест у часи вісімнадцятої династії за правління Амосиса I.

Чотири Невидимі Володарі чатували над розвитком раси, яка дала початок цивілізації Сахари за двадцять п'ять тисяч років до заснування Фів. Фараон Амосис під їхнім впливом заснував Велике Біле Братство, охоронця тої допотопної мудрості, яку єгиптяни знали як свої п'ять пальців. Браманти твердив, що у нього є документи (звичайно ж, недоступні для невтаємничених), які походять від мудреців Храму Карнака та їхніх таємних архівів. Символ Рози та Хреста був пізніше створений фараоном Акенатоном. У когось той папірус є, сказав Браманти, але не питаєте, у кого.

У річищі Великого Білого Братства виховався Гермес Трисмегіст — чий вплив на італійське Відродження був так само незаперечний, як і його вплив на Принстонську гнозу, — а також Гомер, друїди Галлій, Соломон, Солон, Піфагор, Плотин, есеї, терапевти, Йосиф Ариматейський, який привіз Грааль до Європи, Алкуїн, король Дагоберт, святий Тома, Бекон, Шекспір, Спіноза, Якоб Беме, Дебюссі та Ейнштейн. Ампаро шепнула мені, що, на її думку, тут бракує лише Нерона, Камброна, Ієроніма, Панчо Вільї та Бастера Кітона.

Щодо впливу первовічних Рози і Хреста на християнство Браманти звернув увагу

тих, хто ще не зорієнтувався в цій історії, на те, що не випадково Ісус, згідно з легендою, помер на хресті.

Саме мудреці Великого Білого Братства заснували за часів короля Соломона першу масонську ложу. Те, що Данте був розенкройцером та масоном, — як, зрештою, і святий Тома, — написано чорним по білому в його творах. У XXIV та XXV піснях "Раю" подибуємо потрійний поцілунок князя Рози і Хреста, пелікана, білі туніки, саме ті, в які були зодягнені старійшини в "Одкровенні", три богословські чесноти масонських капітул (Віра, Надія і Любов). А символічна квітка розенкрейцерів (біла троянда пісень XXX та XXXI) була ухвалена Римською Церквою як символ Матері Спасителя — ось звідки *Rosa Mystica* літаній.

Те, що розенкрейцери існували в період середніх віків, було очевидно не лише з їхнього проникнення до тамплієрства, а й з набагато відвертіших документів. Браманті цитував якогось Кізеветтера, який наприкінці минулого століття показав, що розенкройцери середніх віків виробили для курфюрста Саксонського чотири квінтали золота, виразний доказ чого знаходимо на певній сторінці "Theatrum Chemicum", опублікованого 1613 року в Страсбурзі. Мало хто, однак, помітив натяки на тамплієрів у легенді про Вільгельма Теля: Тель вирізає свою стрілу з гілки омели, рослини арійської міфології, і влучає у яблуко, символ третього ока, що починає діяти під впливом Кундаліні, — а відомо, що арійці прийшли з Індії, куди згодом, покинувши Німеччину, ховаються розенкройцери.

Щодо різних рухів, які мають претензії, часто сміховинні, на спорідненість із Великим Білим Братством, то досить ортодоксальним Браманті визнавав Розенкройцерське товариство Макса Гайнделя, але тільки тому, що в цьому середовищі виховався Ален Кардек. Всім відомо, що Кардек був батько спиритизму і що саме на основі його теософії, зосередженої на контакті з душами померлих, виникла духовність умбанди, слава нашої шляхетної Бразилії. Згідно з цією теософією *Aum Bhanda* — це вираз із санскриту, що означає божественну основу та джерело життя ("Нас знову надурили, — пробурмотіла Ампаро, — навіть умбанда не наше слово, воно лише звучить по-африканському").

Коренем є *Aum* або *Um*, він же буддійський *Om*, а також ім'я Бога в Адамовій мові. *Um* — це один склад, і, якщо вимовити його належно, він перетворюється в могутню мантру, викликаючи у психіці флюїдні потоки гармонії через чакри або через Любовий Плексус.

— Що таке любовий плексус? — запитала Ампаро. — Невиліковна хвороба?

Браманті уточнив, що слід проводити межу між справжніми кавалерами Рози і Хреста, спадкоємцями Великого Білого Братства, які утворюють, ясна річ, таємне товариство, — саме таким є Стародавній та Визнаний Орден, що його репрезентує його скромна особа, — та "розенкройцерами", тобто людьми, які задля своїх особистих інтересів черпають натхнення з містичної Рози та Хреста, не маючи на це права. Він порадив публіці не довіряти жодному розенкройцерові, який назве себе кавалером Рози і Хреста.

Ампаро завважила, що кожен кавалер Рози і Хреста є розенкройцером іншого.

Якийсь нескромний добродій з публіки підвівся і запитав Браманті, яким це чином його орден претендує на автентичність, якщо він порушує правило мовчанки, що його суворо дотримується кожен справжній послідовник Великого Білого Братства.

Браманті підвівся і сказав:

— Я не знав, що й сюди закралися наймані провокатори на службі в атеїстичного матеріалізму. В таких умовах ви не почуєте від мене більше жодного слова. — І велично вийшов.

* * *

Того вечора зателефонував Альє, питаючи, що у нас чувати, і попереджуючи, що наступного дня нас нарешті запрошено на ритуал. А поки що він запропонував мені щось випити. Ампаро пішла на політичні збори зі своїми друзями, і на побачення пішов я сам.

32

Valentiniani... nihil magis curant quam occultare quod praedicant: si tamen praedicant, qui occultant... Si bona fide quaeres, concreto vultu, suspenso supercilio — altum est — aiunt. Si subtiliter tentes, per ambiguitates bilingues communem fidem affirmant. Si scire te subostendas, negant quidquid agnoscunt... Habent artificium quo prius persuadeant, quam edoceant.

Tertullianus, Adversus Valentinianos .

Альє запросив мене відвідати одне місце, де готують батіду традиційним способом, це вміють робити лише люди, які живуть поза часом. Зробивши всього лише кілька кроків, ми вийшли з цивілізації Кармен Міранди, і я опинився у якомусь темному приміщенні, де тубільці палили товсті, наче сосиски, сигари. Широкі, прозорі листки тютюну пучками пальців скручували у щось подібне до кабеля, сплетеного старим моряком, і загортали в наоливлений папір із соломи. Така сигара часто гасла, зате можна було зрозуміти, як виглядав тютюн за тих часів, коли його відкрив сер Волтер Рейлі.

Я розповів йому про свою пообідню пригоду.

— Отже, Роза і Хрест також? Ваша спрага знань ненаситна, друже мій. Але не слухайте цих божевільців. Усі розводяться про неспростовні документи, але ніхто їх ніколи не показує. Я знаю цього Браманті. Він мешкає у Мілані, коли не мандрує по світу, поширюючи своє слово. Він нешкідливий, але все ще вірить Кізеветтерові. Цілі легіони розенкройцерів посилаються на ту сторінку в "Theatrum Chemicum". А як заглянути до цього тому — він належить до складу мое! скромної міланської бібліотеки — виявляється, що згаданої цитати там нема.

— Блазень цей пан Кізеветтер.

— Але на нього посилаються всі. Це тому, що у дев'ятнадцятому столітті навіть окультисти стали жертвою позитивістичного духу: істинним є лише те, що можна довести. Візьміть-но суперечку з приводу "Corpus Hermeticum". Коли цей твір став відомий Європі п'ятнадцятого століття, Піко делла Мірандола, Фічіно та чимало інших

людей великої мудрості побачили істину: цей документ містив надзвичайно стародавні знання, які виникли ще до єгиптян, навіть до Мойсея, адже в ньому записані ідеї, які пізніше проголосять Платон та Ісус.

— Як це пізніше? Це ті самі аргументи, які Браманти наводять на доказ того, що Данте був масон. Якщо у "Corpus" повторюються ідеї Платона та Ісуса, це означає, що він був написаний пізніше, ніж жили вони!

— Бачите? Ви допускаєтесь тієї самої помилки. І справді, саме такі аргументи висувають сучасні філологи, які додають до цього ще й туманний лінгвістичний аналіз, щоб показати, що "Corpus" написано між другим та третім століттям нашої ери. Це те саме, що твердити, ніби Кассандра народилася після Гомера, адже вона вже знала, що Трою буде знищено. Ілюзія нових часів — віра в те, що час — лінійна і спрямована послідовність, що від А ми прямуємо до Б. А можна йти й від Б до А, і наслідок породить причину... Що це означає — раніше чи пізніше? Ваша прегарна Ампаро народилася раніше чи пізніше, ніж її змішані предки? Вона надто прекрасна

— якщо дозволите висловити свою безсторонню думку тому, хто міг би бути її батьком. А отже вона була раніше. Вона є таємничим першопочатком того, що брало участь у її створенні.

— Однак з цієї точки зору...

— Саме поняття "точки зору" і є суттю помилки. Точки були вигадані наукою після Парменіда, аби простежити, звідки й куди рухаються тіла. А насправді нічого не рухається, і є лише одна-однісінька точка, що породжує в одну-однісіньку мить решту точок. Наївність окультистів дев'ятнадцятого століття, як і окультистів сучасних, полягає в тому, що вони намагалися показати істинність істини за допомогою методів наукового обману. Розумувати належить не відповідно до логіки свого часу, а відповідно до логіки Традиції. Усі часи символізують один одного, отже, невидимий Храм Рози та Хреста існує й існував за всіх часів, незалежно від течії історії, вашої історії. Час остаточного одкровення — не той час, який вимірюється годинниками. Його взаємовідношення закладаються у часі "тонкої історії", де поняття "раніше" і "пізніше" в розумінні науки не мають великого значення.

— Словом, усі ті, хто твердить про вічність Рози і Хреста...

— Блазні від науки, адже вони намагаються довести те, що треба просто знати без жодних доказів. Гадаєте, ті вірні, яких ми побачимо завтра увечері, вміють або можуть довести все те, що сказав Кардек? Вони знають, бо мають добру волю до знання. Якби ми всі зберегли цю чутливість до таємниць, одкровення нас би просто засліпили. Нема потреби хотіти, досить просто мати добру волю.

— Але в кінцевому рахунку, пробачте за банальність, Роза і Хрест існують чи ні?

— Що означає існувати?

— А як ви гадаєте?

— Велике Біле Братство — називайте їх Розою і Хрестом, або духовними лицарями, — чиїм випадковим утіленням були тамплієри, це когорта мудреців, дуже мізерної кількості обраних, яка мандрує історією людства, щоб зберегти у ньому ядро вічної

мудрості. Історія розгортається не випадково. Вона є ділом рук Володарів Світу, від яких ніщо не може сховатися. Звичайно, Володарі Світу захищають себе за допомогою таємності. Отже, щоразу, як з'являється хтось, хто називає себе Володарем, чи розенкрейцером, чи тамплієром, він бреше. Справжніх Володарів слід шукати деінде.

— Тобто ця історія триватиме безконечно?

— Так воно й є. У цьому й полягає хитрість Володарів.

" Але чого саме вони хочуть навчити людей?

— Що таємниця є. Інакше навіщо жити, якщо все є тим, чим здається?

— А чим є ця таємниця?

— Тим, чого не вміли сказати об'явлені релігії. Таємниця лежить поза ними.

33

Видіння бувають білого, синього, біло-рожеватого кольору. Насамкінець вони змішуються і всі стають світлі, кольору полум'я білої свічки, ви побачите іскри, відчуєте ніби сироти по цілому тілі. Все це заповідає початок притягання, спрямованого на того, хто здійснює цю справу.

Rarus, Marlines de Pasqtially, Paris, Chamuel, 1895, p. 92

Надійшов обіцяний вечір. Як і в Сальвадорі, Альє заїхав по нас. Шатро, де мало відбуватися дійство, або жіра, містилося в районі середмістя, якщо можна говорити про середмістя, яке своїми язиками, розпростертими посеред пагорбів, норовить лизнути море, через що з висоти, у вечірньому освітленні, скидається на гриву, поцятковану темними пролисами.

— Пам'ятайте, цього вечора це буде умбанда. Вселятися будуть не орішас, а егунс, себто духи померлих. Вселятися буде також Ешу, африканський Гермес, якого ви бачили у Байї, та його подруга, Помба Жіра. Ешу — це божество племені йоруба, демон, схильний до злих жартів, та й у міфології американських індіанців він теж був бог-жартівник.

— А ці померлі, хто вони?

— Pretos velhos та caboclos. Pretos velhos — давні африканські мудреці, які керували своїм народом за часів депортації, як Рей Конгу або Пай Аґостінья... Вони — спогад про одну з м'якших фаз рабства, коли негр уже не був твариною, а другом родини, дядьком, дідусем. А caboclos — це індіанські духи, незаймані сили, чистота первісної природи. В умбанді африканські орішас залишаються на другому плані, майже зовсім зливаючись із католицькими святими, а діють лише ці істоти. Саме вони викликають транс: медіум, cavalo, на певній стадії свого танку, помічає, що в нього проникла вища істота, і втрачає самоусвідомлення. Він танцює, аж поки божественна істота не покидає його, і тоді відразу у нього поліпшується самопочуття, він стає прозорим і очищеним.

— Щастить же їм, — промовила Ампаро.

— Авжеж, щастить, — сказав Альє. — Вони заходять у контакт із матір'ю-землею. Цих вірних позбавили коріння, кинули у жаский чорнорий великого міста і, як казав Шпенглер, меркантильний Захід у момент кризи знову звертається до світу землі.

Ми прибули на місце. Зовні шатро було схоже на звичайну будівлю: тут теж вхід був

з подвір'ячка, скромнішого, ніж у Байї, а перед дверима barracão, чогось на зразок комори, ми побачили статуетку Ешу, оточену вмилоствлювальними офірами.

Коли ми зайшли, Ампаро відтягнула мене вбік:

— Я вже все зрозуміла. Ти не чув? Той тапір на лекції говорив про арійську епоху, а цей торочить про присмерк Заходу, Blut und Boden, кров і земля, це ж чистої води нацизм!

" Все не так просто, пташко, ми на іншому континенті.

— Дякую за інформацію. Велике Біле Братство! Воно призвело вас до того, що ви з'їдаєте свого власного Бога.

— Це в католиків, люба, а тут зовсім Інша річ.

— Все те саме, хіба ти не чув? Піфагор, Данте, Діва Марія й масони. Що завгодно, аби тільки нас обдурити. Не займайтеся коханням, а займайтеся умбандою.

— Отже найбільш синкретизованою є ти. Гайда поглянемо. Це теж культура.

— Культура є лише одна: повісити останнього попа на кишці останнього розенкройцера.

* * *

Альє дав нам знак увійти. Якщо зовні приміщення виглядало скромно, то всередині на нас чекав цілий спалах шалених барв. То була чотирикутна зала з місцем, зарезервованим спеціально для танків cavalos, у глибині стояв вівтар, захищений решіткою, на тлі якої височів поміст із барабанами, atabaques. Місце, де мав відбуватися обряд, досі було порожнє, але поцейбіч решітки уже снувала строката юрба — вірні, цікаві, білі й чорні впереміш, між ними вирізнялися медіуми зі своїми помічниками, cambonos, зодягнені в біле, дехто босоніж, інші — в тенісках. Мене відразу вразив вівтар: pretos velhos, caboclos у барвистому пір'ї, святі, які, коли б не їхні пантагрюелівські розміри, виглядали б наче шматки марципану, святий Юрій в іскристих обладунках та яскраво червоній мантиї, святі Кузьма та Дем'ян, пронизана мечами Пречиста Діва і зухвало гіперреалістичний Христос із розведеними руками, як спаситель із Корковадо, але в кольорах. Бракувало лише орішас, але їхня присутність відчувалася в обличчях усіх, хто тут був, у солодкавих пахошах тростини та варених страв, у Чаді всіляких випарів, викликаних спекою та хвилюванням, що передую настанню дійства.

Наперед вийшов pai-de-santo, вмостився коло вівтаря і почав приймати вірних та гостей, обкурюючи їх густими хмарами диму зі своєї сигари, благословляючи їх і пропонуючи чашку спиртного, ніби у прискореному євхаристійному обряді. Я став навколішки разом зі своїми супутниками і випив теж; побачивши, як якийсь cambono наливає з пляшки, я зрозумів, що це дюбонне, але постарався смакувати його так, нібито це був еліксир довголіття. На помості глухими ударами вже заводилися atabaques, а тим часом утаємничені затягали умилоствлювальну пісню, звернену до Ешу та Помба Жіри: Seu Tranca Ruas e Mojuba! E Mojuba, e Mojuba! Sete Encruzilhadas e Mojuba! E Mojuba, e Mojuba! Seu Marabe e Mojuba! Seu Tiriri, e Mojuba! Exu Veludo, e

Mojuba! A Pomba Gira e Mojuba!

Розпочалися обкурювання, які pai-de-santo робив своїм кадилом, у густому чаді індіанських пахоців, зі спеціальними молитвами до Oxald та Nossa Senhora.

Atabaques прискорювали ритм, а cavalos вдерлися на майданчик перед вівтарем, починаючи віддаватись чарові pontos. Більшість присутніх становило жіноцтво, і Ампаро з іронією натякнула на слабкість своєї статі. ("Ми вразливіші, чи не так?")

Серед жінок було кілька європейок. Альє показав нам одну білявку, психолога з Німеччини, яка цілими роками брала участь у ритуалах. Чого тільки вона не перепробувала, але все марно, адже треба бути вибраним і мати відповідні нахили: увійти в транс їй не вдавалося. Вона танцювала з утопленими в порожнечу очима, atabaques не давали нервам спочинку, їдкий чад удирався у залу і приголомшував учасників та глядачів, викликаючи Нудоту, гадаю, у всіх, не кажучи вже про мене. Зі мною це брало і в "escotas de samba" в Ріо, мені була відома містична сила музики та шуму, саме вона оволодіває нашими аматорами гарячки суботнього вечора у дискотеках. Німкеня танцювала з витріщеними очима, кожним рухом свого істеричного тіла вона просила забуття. Потроху інші доньки святого упали в екстаз, закидаючи голову назад, трусились, плаваючи в морі безпам'ятства, а вона залишалася напруженою, майже плачучи у глибокому хвилюванні — як хтось, хто розпачливо намагається досягти оргазму, метушиться, задихається, але не в змозі знайти заспокоєння. Вона намагалася втратити контроль над собою, але він знов і знов повертався до неї — бідолашна тевтонка, хвора на добре темперований клавір.

Тим часом обранці здійснювали свій стрибок у порожнечу, їхні погляди ставали млявими, тіло дубіло, рухи ставали дедалі автоматичнішими, але не випадковими, адже вони відкривали природу тої істоти, яка їх навідала: дехто рухався м'яко, вимахуючи руками з опущеними вниз долонями, наче пливучи, в інших рухи були вигинисті, з повільними жестами, а тих, кого торкнувся найвищий дух, sambonos покривали білим льоном, щоб сховати від очей юрби...

Деякі cavalos непогамовно трусилися, а одержимі pretos velhos глухо гули — гмм-гмм-гмм — нахилиючи тіло вперед, мов той стариган, що спирається на ціпок, і випинаючи вперед щелепу, від чого їхні обличчя здавалися раптово змарнілими і беззубими. Одержимі caboclos видавали різкі крики воїнів — hiahou!! — а sambonos чимдуж намагалися підтримати тих, хто не витримував бурхливого сприйняття дару.

* * *

Гриміли барабани, в густому від диму повітрі голоснішали pontos. Я тримав Ампаро за лікоть і раптом відчув, що її руки спітніли, а тіло почало тремтіти, вуста її розтулились.

— Мені зле, — сказала вона, — я хотіла б вийти.

Альє помітив, що щось не так, і допоміг мені вивести її надвір. На свіжому повітрі вона прийшла до тями.

— Це нічого, — сказала вона, — я, либонь, з'їла щось несвіже. А ще оті запахи, спека...

— Ні, — сказав pai-de-santo, що вийшов з нами, — це тому, що у вас здібності медіума, ви належно реагували на ропію, я спостерігав за вами.

— Досить! — вигукнула Ампаро і додала кілька слів мовою, якої я не знав. Я побачив, як pai-de-santo пополотнів, точніше посірів, як говориться у пригодницьких романах про чорношкіру людину, яка блідне. — Досить, мене нудить, бо я з'їла щось, не те... Ради Бога, залиште мене тут подихати повітрям, а самі вертайтеся назад. Я волію бути на самоті, я ж не інвалід.

Ми залишили її, але коли після перерви на свіжому повітрі я увійшов до зали, запахи, барабани, всюдисущий піт, яким просякло кожне тіло, і саме несвіже повітря подіяли на мене, наче ковток алкоголю на людину після довгого постування. Я провів рукою по чолі, і якийсь старий простяг мені а'ого, невеликий позолочений інструмент, щось на зразок трикутника з дзвіночками, по якому слід було вдаряти паличкою.

— Зійдіть на поміст, — сказав він, — пограйте, це вам допоможе.

У цій пораді була гомеопатична мудрість. Я вдаряв по а'ого, намагаючись принатуритися до ритму барабанів, і, поступово входячи у дійство, беручи в ньому участь, я почав панувати над ним. Рухаючи ногами, я відпружувався, звільнявся від навколишнього дурману, провокуючи й розпалюючи його. Згодом Альє пояснив мені різницю між тим, хто знає, і тим, хто скоряється.

Помалу, в міру того як медіуми впадали у транс, sambonos відводили їх у закутки приміщення, садовили, пропонували сигари та люльки. Вірні, які не сподобилися вселення духа, підбігали, аби впасти навколішки в них у ногах, шепотіли щось їм на вухо, вислуховували поради, вбирали у себе їхній благодатний вплив, виливали з себе визнання і від цього мали втіху. У декого з них з'являлись ознаки початку трансу, що його sambonos стримано заохочували і відводили їх, уже розм'яклих, назад у гущу юрби.

На майданчику, де танцювали, снувало ще чимало охочих увійти в екстаз. Німкеня неприродно трусилась, сподіваючися вселення, але марно. У декого вселився Ешу, і їхні обличчя набували злісного, облудного, лукавого виразу, а рухи ставали поривчастими.

* * *

І саме тоді я побачив Ампаро.

* * *

Тепер я знаю, що Хесед — то не лише сфера благодаті й любові. Як казав Діоталлеві, це також момент розширення божественної субстанції, яка розпросторюється до своєї безконечної периферії. Це турбота живих щодо мертвих, але хтось, здається, все ж сказав, що це також турбота мертвих про живих.

Б'ючи в а'ого, я більш не пильнував за тим, що діялося в залі, надзвичайно заклопотаний тим, аби, скоряючись музиці, здійснювати контроль над тим, що відбувалося зі мною. Ампаро увійшла, мабуть, хвилин із десять тому, і на неї, певна річ, насунуло те саме відчуття, що й на мене. Але ніхто не дав їй а'ого, та тепер вона його, мабуть, і не взяла б. Відчуваючи поклик глибинних голосів, вона позбулася будь-якої

волі до захисту.

Я побачив, як вона раптом кинулася в гущу танцівників і зупинилася з напруженим і ненормально зведеним догори обличчям, її шия залякла, і тоді вона в безтямному шаленстві пустилася у непристойну сарабанду, жестами рук пропонуючи своє власне тіло. — A Pomba Gira, a Pomba Gira! — кричали декотрі, втішившись чудом, адже того вечора ця чортиця ще не показувалася: — O seu manto é de veludo, rebordado todo em ouro, o seu garfo é de prata, muito grande é seu tesouro... Pomba Gira das Aimas, vem toma cho cho...

* * *

Я не насмілюся втрутитись, лишень, здається, прискорив удари своєї металевої палички, щоб тілесно поєднатися зі своєю коханою, чи то пак із підземним духом, який вона втілювала.

Нею заопікувалися sambonos, дали їй одягти ритуальні шати, підтримали її, коли вона виходила зі свого трансу, короткого, але шаленого. Коли вона вже була вся мокра від поту і задихалась, вони повели її сісти. Вона відмовилась прийняти тих, хто прибіг випрошувати пророцтва, і залилася сльозами.

Gira наближалася до кінця, я покинув поміст і підбіг до неї; коло неї вже був Альє, легенько потираючи їй скроні.

— Який сором, — бідкалась Ампаро, — я ж у це не вірю, я не хотіла, як це я могла?

— Буває, буває, — солодко приказував Альє.

— Але тоді спасіння немає, — плакала Ампаро, — я й досі рабиня. Іди геть, — сказала вона мені люто, — я бідолашна, брудна негритьянка, дайте мені господаря, я на це заслуговую!

— Таке бувало навіть з білявими ахейцями, — потішав її Альє. — Така людська природа...

Ампаро попросила, щоб її відвели до туалету. Ритуал завершувався. Посередині зали німкенья на самоті танцювала далі, простеживши заздрісним поглядом за всім, що сталося з Ампаро. Одначе рухалась вона вже хоч і затято, але з неохотою.

Ампаро повернулася хвилини за десять, коли ми вже прощалися з pai-de-santo, який тішився з блискучого успіху нашого першого контакту зі світом померлих.

* * *

Альє вів машину мовчки, була вже пізня ніч. Коли він зупинився під нашим будинком і хотів був попрощатися з нами, Ампаро сказала, що вона воліла б зійти сходами сама.

— Чому б тобі трохи не прогулятися, — звернулася вона до мене, — повертайся, коли я вже засну. Я прийму пігулку на сон. Пробачте мені. Я ж казала, я, мабуть, з'їла щось недобре. І всі ці дівчата теж з'їли і випили щось не те. Ненавиджу свою країну. Добраніч.

Альє зрозумів моє незручне становище і запропонував піти посидіти до одного нічного бару в Копакабана.

Я мовчав. Альє зачекав, коли я пригублю свою батіду, тоді урвав прикру мовчанку.

— Раса, чи культура, коли хочете, становлять частину нашого несвідомого. А інша частина несвідомого заселена архетипами, однаковими для всіх людей і всіх століть. Цього вечора клімат, середовище якоюсь мірою послабили чуйність нас усіх, ви відчули це на собі. Ампаро виявила, що орішас, яких вона нібито знищила у своєму серці, досі живуть у її животі. Не думайте, що я вважаю це за позитивний факт. Ви чули, що я шанобливо відгукуюсь про надприродні енергії, які вібрують навколо нас у цій країні. Але не думайте, що я з особливою симпатією ставлюся до випадків одержимості духами. Бути втаємниченим і бути містиком — не одне й те саме. Втаємниченість, інтуїтивне розуміння таїн, яких розум не може пояснити, це бездонний процес, повільне перетворення духу й тіла, яке може привести до набуття найвищих здібностей і навіть до здобуття безсмертя, але це річ дуже інтимна, таємна. Вона не виявляється зовні, вона соромиться чужого погляду, їй властиві насамперед прозорість і відірваність. Тому Володарі Світу — це втаємничені, але вони не захоплюються містикою. Для них містик — це раб, це лише місце об'явлення божественного, через нього можна прогледіти симптоми таємниці. Втаємничений заохочує містика, використовує його так, як ви використовуєте телефон, щоб встановлювати контакти на віддалі, як хімік використовує лакмусовий папірець, щоб дізнатися про дію певної речовини. Містик приносить користь, бо він на видноті, він виставляє себе напоказ. А втаємничені знаються лише між собою. Втаємничений контролює сили, яким містик лише підкоряється. У цьому розумінні між одержимістю cavalos та екстазом святої Терези Авільської або святого Івана від Хреста різниці немає. Містика — це деградована форма контакту з божественним. Втаємниченість є плодом довгої аскези розуму і серця. Містика — явище демократичне, якщо не демагогічне, а втаємниченість — аристократичне.

— Явище розумове, а не тілесне?

— У певному сенсі так. Ваша Ампаро прискіпливо наглядала за своїм розумом і не стежила за своїм тілом. Недовірки слабші, ніж ми.

* * *

Було дуже пізно. Альє сказав мені, що виїжджає з Бразилії, і залишив мені свою міланську адресу.

Коли я повернувся додому, Ампаро вже спала. Я мовчки простягся біля неї у темряві й цілу ніч не склепив ока. Мені здавалося, ніби поруч зі мною лежить якась зовсім невідома істота.

* * *

Наступного ранку Ампаро сухо сказала мені, що їде до Петрополіса відвідати подругу. Ми ніяково розпрощалися.

Вона поїхала, перекинувши через плече парусинову торбу і тримаючи під пахвою підручник з політичної економії.

Протягом двох місяців від неї не було вісток, а я її не шукав. Відтак вона написала мені короткого, дуже ухильного листа, кажучи, що їй потрібен час подумати. Я їй не відповів.

* * *

Я не відчував пристрасті, ревнощів, туги. Я почувався порожнім, чистим, ясним, наче начищений до блиску алюмінієвий чайник.

У Бразилії я пробув ще рік, але відчував, що ось-ось поїду звідси. З Альє я більше не зустрічався, не бачив також друзів Ампаро. Довгі години я коротав на пляжі, під сонцем.

Крім того, я запускав паперових зміїв-літавців, у Бразилії вони прегарні.

5. ГВУРА

34

Beydelus, Demeymes, Adulex, Metucgayn, Atme, Ffex, Uquizuz, Gadix, Sol, Veni cito cum tuis spiritibus.

Picatrix, Ms. Sloane 1305, 152, verso

Розбиття Посудин. Діоталлеві, бувало, не раз розповідав нам про пізній кабалізм Іцхака Лурії, де зникла упорядкована чіткість сфірот. Світотворення, твердив він, це процес божественного вдихання і видихання, як при ядусі або при дії ковальського міху.

— Велика Божа Дихавиця, — прокоментував Бельбо.

— Спробуй-но створити з нічого. Таке робиться лише один-однісінький раз у житті. Бог, щоб видути світ, як видувають скляну пляшку, повинен втягнутися сам у себе, аби набрати духу, а тоді випустити довгий світляний свист із десяти сфірот.

— Свист чи світло?

— Бог дмухає — і настає світло.

— Мультимедіа.

— Але треба, щоб світла сфірот були зібрані у ємності, здатній витримати їхнє сяйво. Посудини, яким призначено прийняти Кетер, Хохму та Біну, витримали їхній вогонь, тоді як у нижчих сфірот, від Хесед до Єсод, світло й дихання випромінюються єдиним спалахом надто енергійно і посудини розбиваються. Фрагменти світла розсіялися по Всесвіту, і з них народилася груба матерія.

Розбиття посудин — це серйозна катастрофа, стурбовано казав Діоталлеві, нема нічого менш життєздатного, ніж світ-викидень. Космос повинен був мати якийсь дефект із самих початків, і наймудрішим равинам не вдалося ніяк це пояснити. Можливо, в ту хвилину, коли Бог видихає і спорожнюється, у початковій посудині залишається кілька крапель олії, матеріальний залишок, решіму, і Бог виливається разом із цим залишком. А може, десь похмуро причаїлись мушлі, келіппот, руйнівні начала.

— Слизький народ, ці келіппот, — казав Бельбо, — агенти диявольського доктора Фу Манчу... А тоді що?

— А тоді, — терпляче пояснював Діоталлеві, — у світлі Суворого Суду, Гвури, яку називають також Пахад, або Страх, ефіри, де, за Іцхаком Сліпим, виявляється Зло, мушлі набувають реального існування.

— Вони між нами, — казав Бельбо.

— Поглянь навколо, — казав Діоталлеві.

— Але звідти можна вибратись?

— Можна радше повернутися назад, — казав Діоталлеві. — Все еманує з Бога у скороченні цімцуму. Нашим завданням є реалізувати тіккін, повернення, відновлення Адама Кадмона. Тоді ми все відбудуємо у зрівноваженій структурі парцуфім, ликів, тобто форм, які займуть місце сфірот. Піднесення душі — це наче шовковий шнур, який дозволяє побожному намірові навпомацки знайти у темряві шлях до світла. Таким чином у кожную мить світ, переставляючи літери Тори, робить зусилля, щоб віднайти природну форму, яка б дозволила йому вийти з його страхітливого безладу.

Це саме роблю зараз і я, глибокої ночі, у неприродному спокої цих пагорбів. Але того вечора у перископі я ще був обплутаний в'язкою слиною цих мушель, відчуваючи її навколо себе, наче невидимих слимаків, що облипли кришталеві вітрини Консерваторію, посеред барометрів та заіржавілих годинникових шестерень у глухій летаргії. Я думав, якщо розбиття посудин справді відбулося, перша тріщина виникла, мабуть, того вечора в Ріо, під час обряду, але вибух настав лише по моєму поверненні на батьківщину. Вибух повільний, без спалаху, і всіх нас поглинула твань грубої матерії, де хробачливі створіння розкриваються для спонтанного розмноження.

* * *

Я повернувся з Бразилії, сам уже не знаючи, хто я такий. Незабаром мені мало виповнитися тридцять. У цьому віці мій батько вже був татом і знав, хто він і де живе.

Я був занадто далеко від своєї країни, де відбувалися великі події, я жив у переповненому неймовірностями Всесвіті, куди італійські події теж доходили в сяйві легенди. Незадовго перед тим, як покинути другу півкулю, коли на завершення перебування там я влаштував собі подорож літаком над лісами Амазонії, мені потрапила до рук місцева щоденна газета, яку підняли на борт під час зупинки у Форталесі. На першій сторінці бовваніло фото чоловіка, якого я впізнав, адже цілими роками бачив, як він попивав біле у Піладе. Підпис гласив: "O homem que matou Moro".

Звичайно, як я дізнався по приїзді, то зовсім не він уколошків Моро. Він, бачучи заряджений пістолет, не завагався б стрільнути собі у вуха, аби перевірити, чи той діє. Він тільки був там, та й годі, коли спецзагін удерся до помешкання, де хтось заховав під ліжком три пістолети і два пакети вибухівки. Він собі лежав на цьому ліжку, розкошуючи, адже то була єдина мебля у кімнаті, яку винаймали ветерани шістдесят восьмого, щоб задовольняти тілесні потреби. Якби єдиною її обстановою не був плакат Че Гевари, можна було б назвати цю кімнату ґарсоньєрою. Один з винаймачів був зв'язаний зі збройною групою, а інші й не здогадувалися, що фінансують йому криївку. І таким чином вони всі потрапили на рік за ґрати.

Я дуже мало розумів Італію останніх років. Залишив я її напередодні великих змін, майже почуваючи себе винним, адже тікав у хвилину підбиття підсумків. Вирушаючи, я вмів розпізнати будь-чию ідеологію з тону голосу, з мовних зворотів, з канонічних цитат. Повернувшись, я не розумів, хто з ким. Ніхто більше не говорив про революцію, усі торочили про підсвідомі бажання, ті, хто вважав себе лівим, посилалися на Ніцше та

Селіна, праві часописи прославляли революцію третього світу.

Я знову почав учащати до Піладе, але відчував себе там немов на чужій землі. Там усе ще стояв більярд, приходили загалом ті самі художники, однак молода фауна змінилася. Я дізнався, що деякі з колишніх клієнтів уже повідкривали школи трансцендентної медитації та макробіотичні ресторани. Я запитав, чи не відкрив хто часом шатро умбанди. Але ні, я, очевидно, випереджав час, набувши небачених знань.

Щоб задовольнити старожитців, Піладе й досі ще держав фліпер старої моделі, з тих, які, здавалося зійшли з картини Ліхтенштейна і оптом скуповувались антикварами. Але поруч, де юрмилися молодші, вишикувалися інші гральні машини, з флуоресцентними екранами, тут ширяли рядами

механічні соколи, камікадзе Зовнішнього Простору, або зі стовпа на гілку стрибала жаба, кумкаючи по-японському. Піладе став суцільним спалахом зловісних вогнів, і не виключено, що перед галактичними екранами побували й кур'єри Червоних бригад, вербуючи охочих. Але нема сумніву, що їм довелося полишити фліпер, адже не можна грати у нього з пістолетом, застромленим за пояс.

Я усвідомив це, коли простежив за поглядом Бельбо, який пас очима Лоренцу Пеллегріні. Якось невиразно я зрозумів те, що Бельбо збагнув з більшою ясністю і що я знайшов у одному з його файлів. Лоренцу на ім'я він не згадує, але нема сумніву, що йдеться саме про неї: лише вона грала у фліпер таким способом.

* * *

FILENAME: ФЛІПЕР

У фліпер грають не лише руками, але й лобком. При грі у фліпер проблема полягає не в тому, щоб зупинити кульку до того, як її проковтне отвір, ані в тому, щоб із запалом футбольного захисника відштовхнути її назад на середину поля, а в тому, щоб примусити її забаритися там, де світляні мішені найчисленніші, щоб вона перестрибувала від одної до другої, крутячись безладно й шалено, але з власної волі. А цього можна досягти не штовхаючи кульку, а примушуючи вібрувати цілий корпус, м'яко, щоб фліпер цього не помітив і не перекособочився. Це можна зробити лише лобком, точніше грою стегон, щоб лобок не так штовхав, як терся об раму, утримуючи тебе на порозі оргазму. І коли стегна рухаються природно, поштовх уперед здійснюється не так лобком, як сидницями, але лагідно, таким способом, що коли імпульс досягає лобка, він уже приглушений, як у гомеопатії, — чим більше ти колотиш розчин і чим більше речовина розчиняється у воді, яку ти поступово додаєш, аж поки речовина майже зовсім зникне, тим потужніший лікувальний ефект. Таким чином мізерний струм переходить від лобка на корпус, і фліпер спокійно скоряється, кулька котиться, незважаючи на закони природи, на інерцію, на земне тяжіння, всупереч законам динаміки, всупереч хитрощам винахідника, який хотів зробити її невловною, і п'яніє від *vis movendi* залишаючись у грі протягом безконеchnих відрізків часу. Та для цього потрібен жіночий лобок, який не ставить перешкоди у вигляді дупластого тіла між клубом та машиною, щоб не було між ними жодної здатної підводитися матерії, а лише шкіра, нерви та кістки, огорнені парою джинсів, а ще сублімована еротична

нестями, підступна холодність, безкорислива здатність пристосуватися до реакцій партнера, бажання розпалити його, не надто розпалюючись самій: амазонка повинна довести фліпер до божевілля і наперед насолоджуватись тим, що потім вона його покине.

Гадаю, Бельбо закохався в Лоренцу Пеллегріні в ту мить, коли переконався, що вона може дати йому обіцянку недосяжного щастя. Але гадаю, що саме через неї він почав здогадуватись про еротичний характер автоматичних світів, — машина як метафора космічного тіла, механічна гра як ритуальне замовляння. Він уже тоді чманів від Абулафії, а можливо, вже й прилучився до духу проекту "Гермес". Немає жодних сумнівів, що він уже бачив Маятник. Лоренца Пеллегріні — шляхом якогось короткого замикання — обіцяла йому Маятник.

* * *

Попервах мені було важко знову влитися в життя Піладе. Поступово — правда, не у всі вечори, але в джунглях чужих облич я починав розпізнавати знайомі обличчя тих, хто вижив, хоч і затуманені моїми зусиллями встановити їх особу: хто працював у рекламному агентстві, хто — податковим консультантом, хто продавав книги на виплат — але якщо раніше він пропагував книги Че Ґевари, то тепер брошури про лікувальні трави, буддизм та астрологію. У них дещо заплітався язик, на голові з'явилися сиві волосини, і, дивлячись, як вони тримають у руках склянку з віскі, я знову побачив тих самих молодиків, що й десять років тому, коли вони повільно, по краплині, смакували свій напій.

— Чим ти займаєшся, чому більше не показуєшся у нас? — поспитав мене один із них.

— У кого це — у вас?

Він зиркнув на мене так, ніби я пропадав десь років зі сто:

— У міському відділі культури, звичайно.

Я проґавив занадто багато реплік.

* * *

Я вирішив вигадати собі роботу. Я помітив, що знаю чимало речей, не пов'язаних між собою, але я зумів би поєднати їх за кілька годин, відвідавши бібліотеку. Я виїхав за часів, коли належало мати теорію, і страждав від того, що її не мав. Тепер досить було володіти інформацією, всі були до неї ласі, і чим ця інформація менш актуальна, тим краще. Те саме стосувалося й університету, адже я зазирнув і туди, щоб подивитися, чи не міг би я десь там влаштуватися. В аудиторіях панував спокій, студенти снували по коридорах, наче примари, позичаючи один в одного погано складені бібліографії. Я ж умів скласти добру бібліографію.

Одного дня якийсь студент, що готувався до захисту диплому, взявши мене за доцента (тепер викладачі були того самого віку, що й студенти, а може, навпаки) запитав, що ж написав той Лорд Чандос, про якого говорилося в одному курсі про циклічні кризи в економіці. Я відповів, що то був персонаж Гофмансталя, а не економіст.

Того самого вечора я пішов на вечірку до давніх друзів і там упізнав одного типа, який працював у якомусь видавництві. Він пішов туди працювати після того, як видавництво перестало публікувати романи французьких колабораціоністів, перекинувшись на албанські політичні тексти. Я дізнався, що вони ще публікували політичні видання, але лише ті, які узгоджувалися з лінією уряду. Однак вони не нехтували й деякі добрі книги з філософії. Класичні, уточнив він.

— До речі, — сказав він, — ти як філософ...

— Дякую, на жаль, це не так.

— Облиш, свого часу ти був одним з тих, хто знав усе. Сьогодні я переглядав переклад одного твору про кризу марксизму і знайшов там цитату з якогось Ансельма Кентерберійського. Хто це такий? Я не знайшов його навіть у "Словнику авторів".

Я відповів, що це Ансельм д'Аоста, якого англійцям забаглося назвати саме так, адже вони завжди прагнули бути не такими, як усі.

Мене осяяло: ось моє ремесло. Я вирішив заснувати агенцію культурної інформації.

Це щось на зразок приватного детектива в галузі знань. Замість того щоб тинятися по нічних барах та шинках, я мав би ходити по книгарнях, бібліотеках, університетських кулуарах. А потім сидіти у своєму офісі, поклавши ноги на стіл і тримаючи в руках паперову склянку з віскі, принесену в кульку з бару на розі. Хтось телефонує тобі й каже: "Я перекладаю одну книгу і наштовхуюся на якогось — чи якихось — мотокалемінів. Ніяк не дошукаюся, що воно таке".

Ти теж цього не знаєш, але дарма, просиш три дні часу. Йдеш покопирсатися в каталозі бібліотеки, пригощаєш сигаретою типа з бібліографічного відділу і так натрапляєш на слід. Увечері ти запрошуєш до бару асистента кафедри ісламістики, ставиш йому пиво, одне, друге, у того слабне контроль і він задурно дає тобі бажану інформацію. Тоді ти телефонуєш до клієнта: "Отож мотокалеміни — це радикальні мусульманські богослови часів Авіценни, вони твердили, що світ є, так би мовити, пиловою хмарою випадків і згущується у форми лише завдяки миттєвій і тимчасовій дії божественної волі. Досить, щоб Бог на мить заґавився — і Всесвіт розвалиться. Чиста анархія атомів без смислу. Досить? Я працював над цим три дні, подумайте самі, скільки мені належить".

Мені пощастило знайти дві кімнати з кухонькою у старому будинку на периферії; колись, мабуть, то була фабрика, одне крило якої призначалося для контори. Усі помешкання, які там влаштували, виходили в один довгий коридор: моя квартира була між агенцією з нерухомості та робітнею набивача опудал тварин (А. Салон — набивка опудал, проголошувала вивіска). Мені здавалося, що я в американському хмарочосі тридцятих років, мені бракувало тільки скляних дверей, щоб почувати себе Марловом. У другій кімнаті я поставив диван-ліжко, а при вході влаштував офіс. У двох рядах стелажів я розклав атласи, енциклопедії, каталоги, які потроху скуповував. Спочатку мені довелося піти на компроміс зі своїм сумлінням і писати також дипломні роботи безпорадним студентам. Справа неважка, досить було переписати дипломні роботи десятилітньої давності. Крім того, приятелі-видавці надсилали мені для читання

рукописи та іноземні книги — звичайно, найменш цікаві й за скромну плату.

Але я нагромаджував досвід та інформацію, не викидаючи нічого. Я все заносив у каталог. Мені тоді не спадало на думку заносити інформацію в комп'ютер (якраз тоді вони почали надходити у продаж, Бельбо був, мабуть, піонером), я й далі працював кустарними методами, але створив собі щось на зразок пам'яті, складеної з карток із м'якого картону, які мали перехресні шифри. Кант... туманність... Лаплас, Кант... Кенігсберг... сім мостів Кенігсберга... теореми топології... Щось на кшталт тої гри, коли за асоціаціями ідей п'ятьма кроками треба перейти від сосиски до Платона. Ану погляньмо: сосиска — свинина — щетина — пензель — маньєризм — Ідея — Платон. Як дурному з гори збігти. Найнедолугіший рукопис давав принаймні двадцять карток у моєму ланцюгу святого Антонія. У мене було залізне правило, і гадаю, що його дотримувались також таємні служби: кожна інформація не ліпша і не гірша за іншу, моя сила — у занесенні в каталог їх усіх, а відтак — у шуканні зв'язків. Зв'язки є завжди, досить лишень захотіти їх знайти.

Десь після близько двох років праці я був задоволений сам із себе. Мені було цікаво. А невдовзі я зустрів Лію.

35

Sappia qualunque il mio note dimanda

ch'i' mi son Lia, e vo movendo intorno

le belle mani a farmi una ghirlanda.

Purgatorio, XXVII, 100-102

Лія. Я вже втратив надію знову її побачити, але я міг і ніколи її не зустріти, а це було б гірше. Я б хотів, аби вона була тут і тримала мене за руку, поки я відтворюю всі етапи своєї загибелі. Адже вона мені казала. Але вона повинна залишитися поза цією історією, вона і дитя. Сподіваюсь, вони відкладуть приїзд, приїдуть, коли буде вже по всьому, як би все не закінчилось.

* * *

Це було 16 липня 1981 року. Мілан починав знелюднюватися, довідковий відділ бібліотеки був майже порожній.

— Послухай, сто дев'ятий том збиралася взяти я.

— Тоді чому ж ти залишила його на полиці?

— Я пішла до стола поглянути в нотатки.

— Це не виправдання.

Вона безпардонно попрямувала зі своїм томом до стола. Я вмотивувався навпроти, намагаючись розглянути її обличчя.

— Як тобі вдається читати, якщо це не абетка Брайля? — запитав я.

Вона підвела голову, і я справді не міг зрозуміти, чи це лице, чи потилиця.

— Що? — запитала вона. — А-а, я чудово бачу крізь нього. — Але кажучи це, вона відвела свою гриву. У неї були зелені очі.

— У тебе зелені очі, — сказав я їй.

— Авжеж. А що? Це погано?

— Навпаки. Побільше б таких.

Отак усе й почалося.

— їж, ти ж худий, як тріска, — сказала вона мені за вечерею. Опівночі ми все ще сиділи у грецькому ресторані неподалік від Піладе, свічка в шийці пляшки майже геть розтопилася, а ми розповідали один одному все. Ми займалися майже тою самою роботою, вона переглядала статті для енциклопедії.

Мені здалося, що я мушу їй щось сказати. О пів на першу вона відвела свою гриву, щоб краще мене бачити, а я націлився у неї вказівним пальцем, тримаючи великий сторчма:

— Пім.

— Дивно, — сказала вона, — я теж.

І так ми стали одним тілом, і від цього вечора я був для неї Пімом.

* * *

Ми не могли дозволити собі нового помешкання, я спав у неї, а вона часто залишалася зі мною в офісі або вирушала на лови, адже краще за мене вміла йти по наших слідах і часто підказувала мені цінні асоціації.

— Як на мене, наша картка з розенкройцерами напівпорожня, — казала вона мені.

— Я думаю повернутись до неї днями, це мої бразилійські нотатки...

— Ну, тоді не забудь внести посилання на Єйтса.

— До чого тут Єйтс?

— А до того. Я отут прочитала, що він належав до розенкройцерського товариства, яке називалося "Вранішня зоря".

— Що б я робив без тебе?

* * *

Я знову почав навідуватися до Піладе, адже це було щось на зразок ділової арени, де я знаходив замовників.

Одного вечора я знову зустрів Бельбо (минулими роками він, мабуть, рідко сюди заглядав, а потім знову почав навідуватися після того, як зустрів Лоренцу Пеллегріні). Він не змінився, може, ще більше посивів, злегка схуд, але не дуже.

То була щира зустріч, якщо врахувати його обмежену експансивність. Кілька реплік про давні часи, твереза стриманість на тему останньої події, в якій ми були співниками, та її епістолярних наслідків. Комісар Де Анджеліс більше не озивався. Хтозна, може справу здано в архів.

Я розповів йому про свою роботу, і він, здавалось, зацікавився.

— По суті, це те, що хотілося б робити мені, — Сем Спейд від культури, двадцять доларів денно плюс видатки.

— Але мені не трапляються таємничі й чарівні жінки, та й ніхто не приходить розповісти мені про мальтійського сокола, — сказав я.

— Хтозна. Ви цим розважаєтесь?

— Чи розважаюсь? — запитав я його. І, цитуючи його ж, відповів: — Це єдина річ, яку, як мені здається, я можу робити добре.

— Good for you , — відповів він.

Ми бачилися ще кілька разів, я розповів йому про свої бразильські пригоди, але він, на мою думку, був завжди неуважний, більше ніж звичайно. Коли Лоренци Пеллегріні не було, він не відривав очей від дверей, а коли вона була, неспокійно водив поглядом по бару, пильнуючи за її пересуваннями. Одного вечора, — це було десь у пору, коли бар зачинявся, — він сказав мені, дивлячись убік:

— Послухайте, можливо, ви нам будете потрібні, але не для побіжної консультації. Ви могли б присвятити нам, скажімо, кілька пообідніх годин на тиждень?

— Побачимо. А в чім річ?

— Одна залізоробна фірма замовила нам книгу про метали. Розповідь в основному за допомогою ілюстрацій. Популярна, але серйозна. Розумієте, у такому жанрі — метали в історії людства, від залізного віку до сплавів для космічних кораблів. Нам потрібен хтось, хто б ходив по бібліотеках та архівах і шукав добрі зображення, старі мініатюри, гравюри з книжок минулого століття, не знаю що іще, про ливарство або громовідводи.

— Згоден, завтра до вас зайду.

До нього підійшла Лоренца Пеллегріні.

— Ти відпроведиш мене додому?

— Чому я?

— Тому що ти мужчина моїх мрій.

Він почервонів, як умів червоніти тільки він, дивлячись ще більше вбік, і сказав:

— Ось свідок. — А до мене промовив: — Я мужчина її мрій. Це — Лоренца.

— Привіт.

— Привіт.

Він підвівся і прошепотів їй щось на вухо.

— Яке це має значення? — сказала вона. — Я попросила тебе відвезти мене машиною додому.

— Ага, — сказав він. — Даруйте, Казобоне, я мушу попрацювати таксистом для жінки невідомо чиїх мрій.

— Дурнику, — сказала вона з ніжністю і поцілувала його в щоку.

36

Дозвольте мені тим часом дати пораду моєму майбутньому або теперішньому читачеві, якщо він справді меланхолік: він не повинен читати симптомів або прогнозів у наступній частині, аби вони його не збентежили, адже це може принести йому більше шкоди, ніж добра, якщо він прикладатиме прочитане до себе самого... як це робить більшість меланхоліків.

R. Burton, *Anatomy of Melancholy*, Oxford, 1621, Вступ

Було очевидно, що Бельбо з Лоренцою Пеллегріні щось пов'язувало. Я не розумів, наскільки міцно й відколи. Навіть файли в Абулафії не допомогли мені відтворити цю історію.

Приміром, файл про вечерю з доктором Вагнером не має дати. Доктора Вагнера

Бельбо знав ще до мого від'їзду, і, либонь, підтримував з ним стосунки й після початку моєї співпраці з видавництвом "Гарамонд", адже я теж із ним познайомився. Отже, ця вечерея могла відбутися або до, або після вечора, який мені згадується. Якщо вона відбулася до нього, я розумію збентеження Бельбо, його стриманий розпач.

Доктора Вагнера — австрійця, який багато років проповідував у Парижі, звідси й вимова його ім'я "Ваньєр" у тих, хто хотів похвалитися близьким знайомством з ним, — уже протягом близько десяти років регулярно запрошували до Мілана дві групи революціонерів періоду відразу після шістдесят восьмого. Вони билися між собою за нього, і кожна група, звичайно, давала радикально відмінну інтерпретацію його вчення. Чому і навіщо ця знаменита людина дозволяла, аби її спонсорували екстремісти, — цього я ніколи не міг зрозуміти. Теорії Вагнера, так би мовити, не мали кольору і, якби він захотів, його могли б запрошувати університети, клініки, академії. Гадаю, він приймав їхні запрошення, бо фактично був епікуреєць і вимагав королівського відшкодування сврїх витрат. Приватні особи могли зібрати більше грошей, ніж інституції, 8 для доктора Вагнера це означало подорож у першому класі, розкішний готель плюс гонорари за лекції та семінари, обраховані за його тарифом терапевта.

Чому ці дві групи шукали джерела ідеологічного натхнення у Вагнерових теоріях — це зовсім інша історія. Але в ті роки Вагнерів психоаналіз видавався досить деконструктивним, діагональним, некартезіанським, спертим на лібідо, здатним відкрити нові теоретичні обрії в революційній діяльності.

Примусити робітників проковтнути його виявилось справою нелегкою, і, можливо, саме тому в певний момент ці групи змусили вибирати між робітниками та Вагнером, і вони вибрали Вагнера. Було висунуто ідею, що новим суб'єктом революції стане не пролетарій, а божевільний,

— Замість того щоб змушувати божеволіти пролетарів, краще пролетаризувати божевільних, це набагато легше, з огляду на ціни доктора Вагнера, — сказав мені одного дня Бельбо.

Революція вагнерівців була найкоштовнішою в історії.

Видавництво "Гарамонд", отримавши від інституту психології фінансування, переклало добірку невеликих Вагнерових есе, дуже фахових, їх було важко розшукати, тому добірка користувалась у вірних великим успіхом. Вагнер прибув до Мілана для презентації книги, і з цієї нагоди почалося його знайомство з Бельбо.

* * *

FILENAME: ДОКТОР ВАГНЕР

Диявольський доктор Вагнер

Двадцять шоста серія

* * *

Хто того сірого ранку

* * *

На обговоренні я висунув йому заперечення. Сатанічний старець був ним, безперечно, роздратований, але й вусом не повів. Ба більше, відповів мені так, ніби

хотів мене піднести.

Наче Шарлюс та Жюп'єн, бджола та квітка. Геній не терпить, коли його не люблять, і мусить негайно спокусити того, хто з ним не погоджується, аби той його пошлюбив. І йому це вдалося, я його полюбив.

Але він, либонь, мені не пробачив, бо того вечора, коли йшла мова про розлучення, він завдав мені смертельного удару. Не усвідомлюючи цього, інстинктивно: несвідомо намагався звабити мене і несвідомо вирішив мене покарати. Ціною деонтології він задурно провів зі мною сеанс психоаналізу. Несвідоме кусає навіть своїх охоронців.

* * *

Історія маркіза де Лантенака у "Дев'яносто третьому році". Корабель вандейців відпливає під час шторму від бретонських берегів, раптом одна з гармат зривається зі свого кріплення і починає шалено перекочуватися від борту до борту по судні, яке гойдається вгору-вниз у хитавиці, й, наче величезний звір, загрожує розтрити бакборт і триборт. Бомбардир (той самий, з чийого недбальства гармату, на жаль, не було закріплено як годиться), тримаючи ланцюга в руці, з незрівнянною відвагою кидається мало не під ту потвору, яка загрожує розчавити його, і зупиняє її, тоді міцно закріплює і відтягує на місце, рятуючи таким чином корабель, екіпаж і завдання. З великою врочистістю грізний Лантенак наказує вишикувати своїх людей на містку, складає похвалу сміливцю, знімає зі своєї шиї високу нагороду, відзначає його нею, обнімає, а команда тим часом гукає "слава", підносячи його до небес.

Тоді твердий, наче алмаз, Лантенак нагадує, що саме на нагородженому лежить відповідальність за цей інцидент, і наказує його розстріляти.

Блискучий Лантенак, людина честі, справедлива й непідкупна! І саме так повівся зі мною доктор Вагнер він ушанував мене своєю дружбою і вбив мене, відкривши мені правду

і вбив мене, відкривши, чого я насправді бажаю

і відкрив мені, чого я, бажаючи, боюся.

* * *

Історія, що починається з барів. Потреба закохатися,

Деякі речі відчуваєш заздалегідь, ти закохуєшся не тому, що закохуєшся, ти закохуєшся тому, що в даний період у тебе є розпачливе бажання закохатися. У ті періоди, коли ти відчуваєш бажання закохатися, ти повинен бути обережним і дивитися, куди ступаєш: ти наче напився чар-зілля, від якого закохуєшся в першу істоту, яку зустрінеш. Це може бути й качконіс.

Бо я відчув цю потребу саме у той період, коли тільки-но облишив пити. Зв'язок між печінкою та серцем. Нове кохання є добрим приводом, щоб знову почати пити. Мати когось, із ким можна ходити по барах. Гарно себе почувати.

* * *

Невеликий бар — це щось швидкоплинне, потайне. Він дає тобі можливість довгого, солодкого цілоденного очікування, аж поки не підеш сховатись у напівзатінених шкіряних кріслах, о шостій пополудні нема нікого, бридка клієнтура сходиться увечері,

коли приходить піаніст. Вибрати належить сумнівний американський бар, порожній у пізню пообідню пору, де офіціант приходить лише тоді, як покликати його тричі, й одразу приносить тобі ще одне мартіні.

Мартіні дуже важливе. Не віскі, а саме мартіні. Ти підносиш склянку і крізь прозору рідину бачиш її витягнуте оливкою обличчя. Є різниця між тим, коли дивишся на кохану крізь коктейль мартіні у невеликому тригранному келишку і коли розглядаєш її крізь джин мартіні з льодом — келих широкий, її обличчя розпливається у прозорій кубічності льоду, ефект подвоюється, якщо ви обидва наближаєте свої келихи один до одного, притиснувшись чолом до холоду келихів, два келихи між чолом і чолом — з тригранними келишками, надто малими, цього не зробиш.

Швидкобіжна часина у барі. Відтак ти з тремтінням чекатимеш ще один день. Тебе не шантажує жодна певність.

* * *

Той, хто закохується по барах, не потребує жінки лише для себе. Завжди знайдеться хтось, хто йому її позичить.

* * *

Особа Іншого. Він давав їй повну свободу, адже завжди був у від'їзді. Його ліберальність підозріла: я міг зателефонувати навіть опівночі, він був, а тебе не було, він мені відповів, що ти десь на людях, ага, якщо ти вже телефонуєш, може, ти випадком знаєш, де вона? Єдині миті ревнощів. Але навіть таким способом я виривав Чечілію в саксофоніста. Любити або думати, що любиш, наче вічний жрець стародавньої помсти.

* * *

Із Сандрою все ускладнилося: того разу вона збагнула, що мене надто захопила ця історія, життя удвох стало досить напруженим. Ми повинні розлучитися? Тож розлучімося. Ні, зажди, давай ще поговоримо. Ні, так жити більше не можна. Словом, проблемою була Сандра.

Коли мандруєш по барах, драма пристрастей розгортається не з тою, з ким зустрічаєшся, а з тою, з ким ти розстаєшся.

* * *

Відтак відбулася вечерея з доктором Вагнером. На лекції він тільки-но дав одному провокаторові визначення психоаналізу:

— La psychanalyse? C'est qu'entre l'homme et la femme... chers amis... Ca ne colle pas . Була дискусія про пару, про розлучення як ілюзію Закону. Заклопотаний своїми проблемами, я з запалом брав участь у розмові. Ми дали втягнути себе в діалектичні ігри, сперечалися, а Вагнер мовчав, і ми забули, що серед нас є оракул. І з виглядом зосередженості на собі

і з нещирим виразом обличчя

і з меланхолійною байдужістю

і, наче ненароком заходячи в розмову зовсім на іншу тему, Вагнер сказав (я згадую його точні слова, вони закарбувались у моїй голові, неможливо, щоб я помилився):

— У своїй професійній практиці я жодного разу не мав пацієнта, який би впав у невроз через власне розлучення. Причиною недуги завжди було розлучення Іншого.

Доктор Вагнер навіть в усній мові вимовляв слово "Інший" з великої літери. Я підскочив, наче вкушений аспідом

віконт підстрибнув, наче вкушений аспідом

крижаний піт перлився на його чолі

барон дивився на нього крізь ліниві кружальця диму своїх тонких російських сигарет

* * *

— Ви хочете сказати, що людина впадає у кризу не через розлучення зі своїм власним партнером, а через можливе або неможливе розлучення третьої особи, яка спричинила кризу в парі, членом якої ця людина є?

Вагнер поглянув на мене з розгубленістю людини, яка вперше зустрічає особу з розумовим розладом. Він запитав мене, що я цим хотів сказати.

І справді, хоч би що я не хотів цим сказати, я сказав це погано. Я постарався конкретизувати свої міркування. Я взяв зі столу ніж і поклав його поруч із виделкою:

— Ось, це — я, Ніж, одружений з нею, Виделкою. А ось ще одна пара, вона — Ложка, одружена з Різаком, або Мекі Мессером. Тепер я, Ніж, вважаю, що мої страждання викликані тим, що мені доведеться покинути свою Виделку, а мені б цього не хотілося, я кохаю Ложку, але мене влаштовує, що вона залишається зі своїм Різаком. Але насправді, докторе Вагнере, ви мені кажете, що я страждаю тому, що Ложка не розходиться зі своїм Різаком. Це так?

Вагнер відповів одному з бесідників, що ніколи нічого подібного не казав.

— Як це не казали? Ви сказали, що ніколи не зустрічали когось, хто б набув невроз через своє власне розлучення, що це завжди трапляється через розлучення іншого.

— Можливо, — не пам'ятаю, — сказав тоді знуджено Вагнер.

— А якщо ви це сказали, то хіба це не означає того, що мав на увазі я?

* * *

Вагнер на кілька хвилин замовк.

* * *

Тим часом бесідники, завмерши, чекали, а Вагнер знаком попросив, щоб йому налили у склянку вина, уважно подивився проти світла на рідину і нарешті заговорив.

* * *

— Якщо ви мали це на увазі, то, виходить, ви хотіли мати на увазі саме це.

* * *

Відтак він обернувся в інший бік, сказав, що стало спекотно, тоді завів якусь оперну арію, вимахуючи солоною паличкою, наче диригуючи далеким оркестром, позіхнув, зосередивши свою увагу на вершковому торті, і нарешті, після ще одного нападу німоти, попросив, аби його відвезли до готелю.

Присутні поглянули на мене, як на людину, що зірвала симпозіум, де мали пролунати вирішальні Слова.

* * *

Річ у тім, що я почув, як говорить Істина.

Я зателефонував тобі. Ти була вдома, з Іншим. Я провів безсонну ніч. Все було ясно: я не міг стерпіти, що ти живеш з ним. Сандра тут ні до чого.

Після цього настали ті шість драматичних місяців, коли я не відступав від тебе, дихаючи тобі в спину, щоб підкопатися під твоє співжиття з ним, кажучи, що хочу тебе всю для себе, і переконуючи тебе, що ти ненавидиш Іншого. Ти почала заводити з Іншим сварки, Інший почав ставити свої вимоги, став ревнливим, увечері не виходив з дому, а будучи у від'їзді, телефонував двічі на день і посеред ночі. Одного вечора він дав тобі ляпаса. Ти попрохала у мене грошей, бо хотіла втекти, я забрав ті мізерні рештки, що лежали в банку. Ти покинула шлюбне ложе й подалася в гори з кількома друзями, не залишивши адреси. Той Інший у розпачі телефонував мені, питаючи, чи я не знаю, де ти, я не знав, але здавалось, ніби я брешу, адже ти йому сказала, що покидаєш його задля мене.

Повернувшись, ти радісно повідомила, що написала йому прощального листа. Тоді я запитав себе, а що буде зі мною і з Сандрою, але ти не дала мені часу занепокоїтись. Ти сказала мені, що познайомилася з одним таким, зі шрамом на щоці та помешканням у циганському стилі. І що ти підеш жити з ним.

— Ти мене більше не кохаєш?

— Навпаки, ти єдиний чоловік мого життя, але після всього, що сталося, мені це потрібно, не будь дитиною, постарайся мене зрозуміти, я ж покинула чоловіка задля тебе, дай людям жити своїми ритмами.

— Своїми ритмами? Ти ж кажеш, що йдеш жити з іншим чоловіком.

— Ти ж лівий інтелектуал, не поведься, наче мафіозі. До зустрічі.

* * *

Усе це я завдячую докторові Вагнеру.

37

Тому, хто замислюється над чотирма речами — тим, що зверху, тим, що знизу, тим, що раніше, тим, що пізніше, — краще б не народжуватися.

Талмуд, Хаг'іга 2, 1

Я з'явився у видавництві "Гарамонд" саме того ранку, коли встановлювали Абулафію, а Бельбо та Діоталлеві були заглиблені у свою діатрибу про імена Бога. Гудрун же підозріло спостерігала, як чоловіки вмошували цю нову незрозумілу істоту посеред дедалі запилюєніших куп рукописів.

— Сідайте, Казобоне, ось проекти цієї нашої історії металів.

Ми залишилися наодинці, і Бельбо показав мені покажчики, чернетки розділів, схеми макетування. Я мав читати тексти й шукати ілюстрації. Я назвав декілька міланських бібліотек, які, на мою думку, мали широкий вибір.

— Цього не досить, — сказав Бельбо. — Слід буде поїхати ще кудись. Наприклад, у музеї науки в Мюнхені є чудова фототека. Потім у Парижі є Консерваторій мистецтв та ремесел. Я б сам хотів туди знову поїхати, якби мав час.

— Там цікаво?

— Він непокоїть. Триумф машин у готичній церкві... — Він завагався, довів до ладу якісь папери на столі. Відтак, ніби боячись надати своїм словам надмірної ваги, сказав: — Там є Маятник.

— Який маятник?

— Маятник. Маятник Фуко.

Він пояснив мені, що таке Маятник, так, як я побачив його в суботу — а може, в суботу я побачив його таким тому, що Бельбо приготував мене до такого бачення. У той час я, мабуть, не виявив великого ентузіазму і Бельбо подивився на мене, як на людину, що, бачачи Сикстинську капелу, питає, чи це уже все.

— Може, це через церковну атмосферу, але, запевняю вас, відчуття надзвичайно сильне. Сама думка, що все плинне і лише там, у вишині, міститься єдина нерухома точка у Всесвіті... Для невіруючого це спосіб віднайти Бога, не ставлячи під знак запитання свого маловірства, адже йдеться про Нульовий Полюс. Знаєте, це потіха для людей мого покоління, яке споживало розчарування на сніданок, на обід і на вечерю.

— Моє покоління зажило ще більше розчарувань.

— Не будьте зарозумілим. Ні, для вас це був лише один сезон, ви співали "Карманьйолу", а потім зустрілись у Вандеї. Це швидко проміне. Для нас усе було інакше. Спершу фашизм, хоч ми його пережили, як підлітки, наче пригодницький роман, але нерухомою точкою була безсмертна доля нації. Відтак була нерухома точка руху Опору, надто для таких, як я, хто дивився на нього ззовні і перетворив його на ритуал пробудження, повернення весни, рівнодення чи то пак сонцестояння, я завше їх плутаю. Потім для декого — Бог, для інших — робітничий клас, а для багатьох — і те і те. Інтелектуалові було втішно думати, що є робітник, прекрасний, не зіпсований, дужий, готовий переробити світ. А потім — ви теж це бачили — робітник залишився, а клас зник. Його, либонь, прикінчили в Угорщині. І тут прийшло ваше покоління. Для вас, можливо, це було природно, це було свято. Натомість для людей мого віку — ні, для нас це було підбиття підсумків, докори сумління, каяття, нове народження. У минулому ми виявилися не на висоті, а тут прийшли ви й принесли ентузіазм, відвагу, самокритику. Для нас, тих, кому тоді було тридцять п'ять або сорок років, то була надія, принизлива, але надія. Ми мали стати такими, як ви, ціною повернення до самого початку. Ми більше не носили краваток, ми викинули геть піджаки, аби купити собі приношену штормівку, дехто звільнився з роботи, щоб не служити хазяям...

Він запалив сигарету і вдав, що його гіркота вдавана, ніби вибачаючись за свою відвертість.

— А ви склали зброю на всіх фронтах. Ми здійснювали покайні прощі до місць розстрілів, відмовлялися працювати над рекламою кока-коли, бо ми були антифашистами. Ми задовольнялися тими мізерними копійками, які нам платили у видавництві "Гарамонд", адже книга — річ принаймні демократична. А тепер, щоб помститися буржуям, яких вам не вдалося повісити, ви продаєте їм відеокасети та фан-часописи, одурманюєте їх дзенем та доглядом за мотоциклом. Ви нав'язали нам, зі

знижкою, ваш примірник афоризмів Мао, а за ці гроші пішли купити ляпавки для свята нової творчості. Без сорому. Ми провели своє життя, соромлячись. Ви нас обдурили, ви не становили собою жодної чистоти, то були лише підліткові вугрі. Ви примусили нас почуватися жалюгідними слимаками, бо ми не мали сміливості зійтися віч-на-віч з болівійською жандармерією, а потім ви почали стріляти у слину нещасним, що проходили вулицею. Десять років тому нам довелося брехати, аби витягнути вас із в'язниці, а тепер ви брехали, щоб посадити за ґрати своїх-таки друзів. Ось чому мені до вподоби ця машина: вона дурна, не вірить, не примушує мене вірити, робить те, що я їй звелю, якщо дурний я, то дурна й вона — чи то пак він. Чесні стосунки.

— Я...

— Ви не винуватий, Казобоне. Ви втекли, замість того щоб кидатися камінням, ви захистили диплом, не стріляли. І все ж кілька років тому я теж відчував шантаж із вашого боку. Зрозумійте, у цьому нема нічого особистого. Цикли поколінь. А коли торік я побачив Маятник, то все зрозумів.

— Все — це що?

— Майже все. Зважте, Казобоне, Маятник теж фальшивий пророк. Ви дивитеся на нього, гадаєте, ніби це єдина непорушна точка в космосі, але якщо зняти його зі склепіння Консерваторію і повісити в борделі, нічого не зміниться. Є ще інші маятники, один — у будинку ООН у Нью-Йорку, ще один — у Сан-Франциско, в науковому музеї, і хтозна-скільки ще. Маятник Фуко нерухомий, а Земля крутиться під ним у будь-якому місці, де він знаходиться. Всяка точка Всесвіту — це нерухома точка, досить тільки повісити там Маятник.

— Бог усюдисущий?

— У певному сенсі так. Саме тому Маятник турбує мене. Він обіцяє мені безконечність, але залишає мені обов'язок вирішити, чи хочу я її мати. Отже, не досить поклонятися Маятникові там, де він є, належить знову і знову приймати рішення й шукати кращого місця. І все ж...

— І все ж?

— І все ж — ви ж не сприймаєте мене серйозно, правда, Казобоне? Ні, я можу бути спокійний, ми — люди, які нічого не сприймають серйозно... І все ж, як я казав, у тебе є відчуття, що хтось ціле життя вішав Маятник Казна в кількох місцях, але він ніколи не функціонував, а там, у Консерваторії, він функціонує напрочуд добре... А що як у Всесвіті є привілейовані точки? Тут, на стелі цієї кімнати? Ні, цьому ніхто б не повірив. Потрібна певна атмосфера. Не знаю, може, ми постійно шукаємо ту єдину точку, може, вона поруч із нами, але ми її не впізнаємо, а щоб упізнати, треба повірити... Словом, гайда до пана Гарамонда.

— Підвішувати Маятник?

— Яке безглуздя. Гайда робити серйозні речі. Аби заплатити вам, я мушу показати вас хазяїнові, він повинен вас помацати, понюхати і сказати, що ви годитеся. Ходіть, хай хазяїн вас помацає, його доторк виліковує від золотухи.

Таємний Магістр, Досконалий Магістр, Магістр Цікавості, Управитель Споруд, Обранець Дев'ятох, Лицар Царської Арки Соломона або Магістр Дев'ятої Арки, Великий Шотландець Священного Склепіння, Лицар Сходу або Меча, Князь Єрусалимський, Лицар Сходу і Заходу, Князь Лицар Рози і Хреста й Лицар Орла та Пелікана, Великий Жрець або Найвищий Шотландець Небесного Єрусалима, Вельмишановний Великий Магістр Усіх Лож *ad vitam*, Пруський Лицар, Лицар Царської Сокири або Князь Лівану, Князь Шатра, Лицар Мідної Змії, Князь Співчуття або Благодаті, Великий Командор Храму, Лицар Сонця або Князь Адепт, Лицар св. Андрія Шотландського або Великий Магістр Світла, Лицар Великий Обранець Кадош та Лицар Чорно-Білого Орла.

Високі ступені у масонстві стародавнього
і визнаного шотландського обряду

Ми пройшли коридором, піднялися трьома сходами і минули зашклені матовим склом двері. Раптом ми увійшли до іншого Всесвіту. Якщо приміщення, які я бачив досі, були темні, запорошені, облуплені, то тут усе виглядало, наче зала для особливо важливих персон у якомусь аеропорті. Приглушена музика, блакитні стіни, затишна зала очікування з вишуканими меблями, стіни, прикрашені фотографіями, де було видно добродіїв з обличчями депутатів, які вручали крилаті Ніке добродіям з обличчями сенаторів. На журнальному столику, в невимушеному безладі, наче у приймальні дантиста, лежали надруковані на лискучому папері часописи — "Літературні дотепи", "Поетичний Атанор", "Троянда та колючка", "Італійський Парнас", "Верлібр". Я ніколи не бачив їх раніше і згодом зрозумів чому — вони поширювалися лише серед клієнтів видавництва "Мануціо".

Якщо спершу я гадав, що ми увійшли до приміщення дирекції видавництва "Гарамонд", то невдовзі довелося змінити свою думку. Ми були в офісі іншого видавництва. У приймальні видавництва "Гарамонд" стояла непримітна, тьмяна вітрина з останніми публікаціями, а його книги були скромні, з нерозрізнаними сторінками, з нехитрими сіруватими обкладинками, які мали нагадувати французькі університетські публікації, надруковані на папері, який за кілька років жовтів, і це наводило на думку, що автор, особливо молодий, публікується вже віддавна. Тут же була інша вітрина, освітлена зсередини, яка містила книги видавництва "Мануціо", деякі з них були розгорнуті на найяскравіших сторінках — білі, витончені обкладинки, покриті прозорим, елегантним пластиком, рисовий папір із чітким друком.

Серії видавництва "Гарамонд" мали серйозні й вдумливі назви, приміром, "Гуманістичні студії" або "Філософія". А назви серій "Мануціо" були делікатні й поетичні: "Квітка, якої ти не зірвав" (поезія), "Невідома земля" (проза), "Година олеандра" (ця серія містила назви типу "Щоденник хворої дівчинки"), "Острів Пасхи" (здається, різноманітна есеїстика), "Нова Атлантида" (останнім виданим у цій серії твором був "Визволений Кенігсберг — Вступ до всякої метафізики майбутнього, репрезентованої як подвійна трансцендентальна система та наука про феноменальний нумен"). На всіх обкладинках — фірмовий знак, пелікан під пальмою з девізом: "Я маю

те, що я віддав".

Пояснення Бельбо було туманне й небагатослівне: пан Ґарамонд був власник двох видавництв, та й годі. Наступними днями я зрозумів, що перехід між видавництвами "Ґарамонд" та "Мануціо" був цілком інтимний і конфіденційний. Насправді офіційний вхід видавництва "Мануціо" був з вулиці Маркезе Ґвальді, а на вулиці Ґвальді гнила атмосфера вулиці

Сінчеро Ренато поступалася місцем чистим фасадам, просторим хідникам, вестибюлям з облицьованими алюмінієм ліфтами. Ніхто не міг навіть запідозрити, що апартаменти у старому будинку по вулиці Сінчеро Ренато трьома сходинками сполучалися з будинком на вулиці Ґвальді. Щоб дістати дозвіл, панові Ґарамонду, либонь, довелося стати на голову; гадаю, йому допоміг один з його авторів, урядовець міського будівельного управління.

Нас відразу прийняла пані Грація, досить поважна матрона, на шії — хустинка відомої фірми, костюм того самого кольору, що й стіни. Зі стриманим усміхом вона завела нас до кабінету пана Ґарамонда.

Кімната була не надто велика, але нагадувала салон Муссоліні в Палаццо Венеція, з глобусом при вході, а в глибині стояв письмовий стіл червоного дерева, за яким сидів пан Ґарамонд. Він дав нам знак підійти ближче, й мені стало боязко. Пізніше, коли прийде Де Ґубернатіс, Ґарамонд піде йому назустріч, і цей жест щирості ще більше підкреслить його авторитет, адже відвідувач спершу побачить, як він перетинає залу, а потім сам перетне її під руку з господарем, і простір ніби чудесним чином подвоїться.

Ґарамонд посадив нас перед своїм письмовим столом. Він говорив різко, але по-дружньому:

— Доктор Бельбо гарно відгукується про вас, докторе Казобоне. Нам потрібні здібні співпрацівники. Як ви вже, мабуть, зрозуміли, не йдеться про зарахування до штату, ми не можемо собі цього дозволити. Ви одержите належну винагороду за вашу пильність, за вашу, коли хочете, відданість, адже наша робота — це висока місія.

Він назвав мені попередню суму на основі передбачуваної кількості годин праці, суму, яка у ті часи здалася мені розумною.

— Чудово, любий Казобоне. — Як тільки я став його працівником, він перестав мене титулувати. — Ця історія металів повинна будити захват, скажу більше, бути розкішною. Бути популярною, доступною, але науковою. Вона повинна вразити уяву читача, але по-науковому. Наведу вам приклад. Тут, у перших начерках я прочитав про — як же її? — магдебурзьку кулю: дві півкулі, складені до купи, повітря зсередини випомповують, і там створюється порожнеча. До них припинають дві пари тяглових коней, одну з одного боку, другу — з другого, вони тягнуть у протилежні боки, але дві півкулі не роз'єднуються. Гаразд, це наукове повідомлення. Але воно особливе, воно збуджує уяву, і ви повинні вирізняти кожен такий образний факт. А вирізнивши, знайти ілюстрацію: фреску, картину олією, будь-що. Тої епохи. А потім ми дамо її на цілу сторінку, в кольорі.

— Є така гравюра, — сказав я, — я її знаю.

— Бачите? Молодець. На цілу сторінку, в кольорі.

— Якщо це гравюра, то вона буде чорно-біла, — зауважив я.

— Справді? Чудово, тоді чорно-біла. Точність є точність. Але на золотистому тлі вона повинна вразити читача, він повинен перенестися туди, у той день, коли проводили експеримент. Зрозуміло? Науковість, реалізм, ентузіазм. За допомогою науки можна дійняти читача до живого. Що може бути більше театральнішого, драматичнішого, ніж мадам Кюрі, яка увечері повертається додому й бачить у темряві фосфоресцентне світло, Боже мій, що ж це таке... Вуглеводень, флогістон чи як там воно в біса називалося — і ось Марія Кюрі винайшла рентгенівські промені. Додайте трохи перцю. Але з пошаною до істини.

— Але що спільного мають рентгенівські промені з металами? — поспитав я.

— Хіба радій — це не метал?

— Гадаю, так.

— Ну от. Із погляду металів можна висвітлити весь усесвіт науки. Як ми вирішили назвати книгу, Бельбо?

— Ми думали про серйозну назву, "Метали і матеріальна культура", приміром.

— Вона й повинна бути серйозною. Але потрібне щось більше, якась іскорка, дрібниця, якою все сказано, треба подумати... Ось, "Всесвітня історія металів". Чи китайці теж там є?

— Авжеж, є.

— Отже, всесвітня. І це зовсім не рекламний трюк, а правда. А може, навіть "Дивовижні пригоди металів".

Саме в цю мить пані Грація оголосила про прихід комендаторе Де Губернатіса. Пан Ґарамонд хвилюк повагався, глянув на мене з сумнівом, але Бельбо подав йому знак, ніби кажучи, що мені можна довіряти. Ґарамонд наказав упустити гостя й пішов йому назустріч. Де Губернатіс був у двобортному костюмі, з трояндою в петлиці, з авторучкою у кишені. Під пахвою тримав теку, а з кишені піджака виглядала згорнута газета.

— Любий комендаторе, сідайте, мій любий друг Де Амброзіїс казав мені про вас — життя, віддане служінню державі, й таємне поетичне обдарування, чи не так? Покажіть, покажіть той скарб, що у вас у руках... Pozнайомтесь із двома моїми генеральними директорами.

Він посадив його перед письмовим столом, заваленим рукописами, і тремтячими від цікавості руками погладив обкладинку поданого твору:

— Нічого мені не кажіть, я все знаю. Ви з Віпітено, великого й славного міста. Життя, віддане праці на митниці. А тайкома, день за днем, ніч за ніччю, заповнюються ці вогнисті сторінки, натхнені демоном поезії. Поезія... У ній згоріла юність Сапфо, вона зігрівала сивину Ґете... Чарівне зілля, — казали греки, — отрута і бальзам. Звичайно, ми повинні будемо прочитати це ваше творіння, я вимагаю як мінімум трьох відгуків про прочитане, один внутрішній і два від консультантів (анонічних — даруйте, але вони надто відомі особи), "Мануціо" не видасть книги, якщо нема певності щодо її якості, а

якість, вам це відомо краще, ніж мені, це річ невловна, її слід відкривати шостим чуттям, іноді книга має огріхи, недосконалості — Свево теж погано писав, як ви самі мені казали — але відчувається думка, ритм, сила. Знаю, не треба нічого мені казати, лише кинувши оком на перші слова вашого твору, я відчув щось таке, але я сам не хочу виносити присуд, хоча не раз — авжеж, не раз і не два — я не зважав на одержані прохолодні відгуки, адже не можна судити про автора, як ті рецензенти, не злившись з ним, так би мовити, в одне ціле, ось, приміром, я відкриваю навмання цей ваш твір, і відразу в вічі мені впадають оці рядки, "неначе восени, змарнілі вії" — чудово, не знаю, як решта, але я відчуваю натхнення, вловлюю образ, іноді текст розкривається саме так, у екстазі, в захопленні... Cela dit, любий друже, хай йому біс, якби можна було робити те, що хочеш! Але видавнича справа теж промисловість, найшляхетніша, але промисловість. А знаєте, скільки нині коштує друкарня та папір? Зазирніть, зазирніть у сьогоднішні газети, наскільки піднявся курс на Уолл-стрит. Гадаєте, це нас не стосується? Ще й як стосується. Чи вам відомо, що у нас беруть податки навіть за те, що лежить на складі? Оподатковують те, що не продане. Я плачу навіть за провал — за хресний шлях генія, якого не визнає міщанство. Цей веленьовий папір, — це, даруйте, дуже витончено, що ви надрукували текст на такому тонкому папері, відразу видно поета, а якийсь нікчема, напевно, видрукував би його на папері найвищої якості, аби засліпити очі й наслати оману на дух, але ця поезія написана від серця, еге ж, слова, наче камені, збуджують світ, — цей веленьовий папір рівноцінний для мене паперові для виготовлення банкнот.

Задзвенів телефон. Як я дізнався згодом, Ґарамонд натиснув на потайний гудзик під столом, і пані Грація зробила йому вдаваний дзвінок.

— Любий метре! Прошу? Чудово! Велика новина, дзвоніть у всі дзвони. Ваша нова книга — це подія. Звичайно, видавництво "Мануціо" пишається, воно зворушене, ба більше, воно тішиться, що має вас серед своїх авторів. Ви бачили, що пишуть газети про вашу останню епічну поему. Вона варта Нобеля. На жаль, ви випередили час. Нам заледве вдалося продати три тисячі примірників...

Комендаторе Де Ґубернатіс пополотнів: він і не мріяв про три тисячі примірників.

— Одержана сума не покрила коштів виробництва. Прийдіть і подивіться крізь скляні двері, скільки у мене в редакції людей. Сьогодні, щоб книга оплатилася, треба продати принаймні десять тисяч примірників, на щастя, певні твори продаються навіть у більшій кількості, але це письменники, так би мовити, іншого покликання. Бальзак був великий і продавав книги, наче пиріжки, Пруст же був не менший, але друкувався власним коштом. Ви потрапите до шкільних хрестоматій, але не до вокзальних кіосків, Джойс теж публікувався своїм коштом, як Пруст. Публікацію таких книг, як ваші, я можу дозволити собі раз на два-три роки. Дайте мені три роки часу...

Настала довга пауза. На обличчі в Ґарамонда вималювалось болісне збентеження.

— Як це? Вашим коштом? Ні, стільки не треба, ми можемо обмежити витрати... Але ж це не в правилах видавництва "Мануціо"... Авжеж, ви маєте рацію, Джойс і Пруст також... Атож, я розумію... — Ще одна болісна пауза.

— Гаразд, ми це обговоримо. Я був з вами щирий, але ви надто нетерплячий, спробуємо зробити з вами щось на зразок joint venture , як це нас навчили американці. Зайдіть до нас завтра, ми підрахуємо, що до чого... Моє шанування і захоплення.

Ґарамонд наче прокинувся, провів рукою по очах, тоді вдав, нібито раптом згадав про гостя.

— Даруйте. Це був Письменник, справжній письменник, може, навіть один з Великих. І все ж, саме тому... Іноді відчуваєш приниження, займаючись цим ремеслом. Якби не покликання... Але повернімося до вас. Гадаю, ми все сказали один одному, я напишу вам, скажімо, через місяць. Ваш твір залишиться тут, у добрих руках.

Комендаторе Де Ґубернатіс вийшов без слова. Він побував у кузні слави.

39

Лицар Планісфер, Князь Зодіака, Найвищий Герметичний Філософ, Верховний Командувач Небесних Тіл, Високий Жрець Ізиди, Князь Священного Пагорба, Філософ Самофракійський, Титан Кавказу, Юнак Золотої Ліри, Лицар Істинного Фенікса, Лицар Сфінкса, Великий Мудрець Лабіринта, Принц Брахман, Містичний Охоронець Святині, Будівничий Таємничої Вежі, Верховний Князь Священної Завіси, Тлумач Ієрогліфів, Орфічний Доктор, Охоронець Трьох Вогнів, Хранитель Невимовного Імені, Найвищий Магістр Великих Таємниць, Улюблений Пастир Оази Таємниць, Доктор Священного Вогню, Лицар Світляного Трикутника.

Ступені Древнього і споконвічного
ритуалу Мемфіс-Місраїм

"Мануціо" було видавництвом для АВК.

АВК у жаргоні "Мануціо" означало — але чому я вживаю минулий час? АВК існують і далі, там усе йде своїм ходом, наче нічого й не сталося, то я тепер відношу все у страшенно віддалену від нас давнину, адже те, що сталося того вечора, позначилося жаским розривом часу, в нефі Сен-Мартенде-Шан була порушена послідовність століть... а може, це тому, що того вечора я раптом постарів на десятиліття... чи, може, то просто страх, що Вони мене наздоженуть, примушує мене говорити так, ніби я пишу хроніку розпаду імперії, простягнувшись у ванні з надрізнаними венами і чекаючи, поки втоплюся у власній крові...

АВК — це Автор Власним Коштом, а "Мануціо" було одним із тих видавництв, які в англосаксонських країнах називають vanity press, "пресою марнославства". Прибутки надзвичайно великі, витрати на працівників мінімальні. Ґарамонд, пані Грація, бухгалтер у комірчині в глибині, якого тут називали адміністративним директором, і Лючано, експедитор-інвалід у просторому складі в напівпідвалі.

— Я ніколи не міг зрозуміти, як Лючано примудряється пакувати книжки одною-однісінькою рукою, — сказав якимось мені Бельбо, — гадаю, він допомагає собі зубами. З іншого боку, скільки того пакування: експедитори звичайних видавництв відсилають книги до книгарень, а Лючано відсилає їх лише авторам. "Мануціо" не цікавиться читачами... Важливо, говорить пан Ґарамонд, щоб нас не зрадили автори, а без читачів можна обійтися.

Бельбо захоплювався паном Ґарамондом. Він бачив у ньому носія тої сили, мати яку йому самому не судилося.

Система видавництва "Мануціо" була дуже проста. Кілька реклам у місцевих щоденних газетах, у професійних часописах, у провінційних літературних виданнях, надто в тих, що перестають виходити після кількох чисел. Середнього розміру оголошення з фотографією автора та кілька лаконічних рядків: "Величний голос нашої поезії" або ж: "Нова прозова спроба автора "Флоріани та сестер"".

— У цей момент тенета напнуті, — пояснював Бельбо, — і АВК падають у них цілими в'язками, якщо в тенета можна потрапляти в'язками, та що вдієш: недоладні метафори типові для авторів "Мануціо", і цю погану звичку я перебрав од них, пробачте мені.

— А тоді?

— Візьміть випадок Де Ґубернатіса. Через місяць, коли нашого пенсіонера вже гризтиме страх, дзвінок пана Ґарамонда запросить його на вечерю з деякими письменниками. Зустріч в арабському ресторані, дуже елітарному, без надворішньої вивіски: дзвониш у дзвінок і говориш у вічко своє ім'я. Розкішна внутрішня обстановка, розсіяне світло, екзотична музика. Ґарамонд потискає метрові руку, звертається на "ти" до кельнерів і завертає назад пляшки з вином, бо рік розливу йому не до вподоби, або ж вичитує: "Даруй мені, любий, але це зовсім не той кушкуш, який їдять у Марракеші". Де Ґубернатіса представляють комісарові Кайо, всі служби аеропорту в його руках, але він насамперед винахідник Косморанто, мови всесвітнього миру, яка нині на розгляді в ЮНЕСКО. Потім професор Тіціо — прозаїк міцного гарту, лауреат премії Петруццелліс делла Ґаттіна 1980 року й водночас світило медичних наук. "Скільки років ви віддали викладацькій праці, професоре? То були інші часи, тоді дослідження були справою таки серйозною. А це наша чарівна поетеса, шляхетна Олінда Меццофанті Сассабетті, авторка "Цнотливого трепету", ви, мабуть, читали".

Бельбо звівся мені, що довгий час не міг зрозуміти, чому всі АВК жіночої статі підписувалися двома прізвищами, Лауретта Солімені Кальканті, Дора Арденці Ф'ямма, Кароліна Пастореллі Чефалу. Чому великі письменниці мають одним-одне прізвище, за винятком Іві Комптон Бернет, а деякі взагалі не мають прізвища, приміром Колетт, тимчасом як АВК мусить називатися Одолінда Меццофанті Сассабетті? Бо справжній письменник пише з любові до свого твору, і йому байдуже, навіть якщо його опублікують під псевдонімом, дивись Нерваль, а АВК хоче, щоб його впізнали сусіди, мешканці кварталу, де він живе нині і де жив раніше. Чоловікові достатньо його прізвища, а жінці ні, адже дехто знав її ще панною, а інші знають заміжною. Тому вона вживає два прізвища.

— Словом, вечір, сповнений інтелектуальних вражень. Де Ґубернатісові здається, ніби він випив коктейль із наркотиків. Він прислухатиметься до пліток, якими обмінюються бесідники, до смачного дотепу на адресу великого поета, про якого відомо, що він імпотент, та й як поет нічого не вартий, сьайливими від зворушення очима погляне на нове видання "Енциклопедії видатних італійців", яку раптом

видобуває на світ Божий Ґарамонд, показуючи одну із сторінок комісарові (бачте, любий, ви теж увійшли до Пантеону, ну, це всього лиш справедливість).

Бельбо показав мені цю енциклопедію.

— Всього годину тому я оголошував вам догани, а тим часом хто ж без гріха? Цю енциклопедію укладаємо виключно я та Діоталлеві. Але клянуся вам, не задля надвишки до зарплатні. Це одна з найдотепніших речей у світі, щороку належить підготувати нове, доповнене видання. Її структура більш-менш така: одна стаття про видатного письменника, і одна — про АВК, тоді проблема полягає лише у тому, аби добре вкласти в алфавітний порядок і не марнувати місця на видатних письменників. Погляньмо на літеру Л.

"ЛАМПЕДУЗА, Джузеппе Томазі ді (1896-1957). Сицилійський письменник. За життя нікому не відомий, уславився після смерті своїм романом "Гепард".

ЛАМПУСТРІ, Адеодато (нар. 1919). Письменник, педагог, ветеран війни (бронзова медаль у Західній Африці), мислитель, прозаїк та поет. Його видатна постать вирізняється в італійській літературі нашого століття. Лампустрі показав себе як письменник 1959 року першим томом широкомасштабної трилогії "Брати Кармассі", історією родини рибалок з Луканії, змальованою з непослабним реалізмом та високим поетичним натхненням. Після цього твору, відзначеного премією Петруццелліс делла Ґаттіна 1960 року, наступними роками вийшли "Звільнення" та "Пантера з очима без вій", які, мабуть, ще наочніше, ніж перший твір, показують широту епічного розмаху, дивовижну пластичну уяву, ліричне чуття цього незрівнянного митця. Старанний міністерський урядовець, Лампустрі користується пошаною у своєму середовищі як надзвичайно чесна людина, зразковий батько і чоловік, чудовий промовець".

— Наш Де Ґубернатіс, — пояснив Бельбо, — напевно захоче увійти до енциклопедії. Він завжди твердив, що слава знаменитих роздмухана, це виплід змови поблажливих критиків. Але насамперед він зрозуміє, що ввійти до енциклопедії означає ввійти в середовище письменників, які водночас є директорами громадських установ, банківськими урядовцями, аристократами, суддями. Одним махом він розширить коло своїх знайомств, і тепер, якщо йому потрібна буде якась послуга, він знатиме, до кого звернутися. Панові Ґарамонду під силу витягти такого Де Ґубернатіса з провінції і скерувати до вершин. Наприкінці вечері Ґарамонд шепне йому на вухо, щоб завтра вранці він зайшов до редакції.

— І наступного ранку він з'явиться?

— Можу заприсягтися. Він проведе безсонну ніч, мріючи про велич Адеодато Лампустрі.

— А тоді?

— Завтра вранці Ґарамонд йому скаже: "Учора ввечері я не насмілювався з вами говорити, щоб не принижувати інших, але ваш твір надзвичайний, відгуки позитивні, скажу більше, захоплені, я перший провів ніч над цими вашими сторінками. Книга заслуговує на літературну премію. Справжній, справжній шедевр". Він повернеться до письмового столу, вдарить рукою по рукопису, пожмаканому, заяложеному пучками

принаймні чотирьох захоплених читачів, — жмакати рукописи належить до обов'язків пані Грації, — і нерішуче гляне на АВК. Що ж нам робити? "Що ж нам робити?" — запитає Де Губернатіс. І Гарамонд скаже — щодо цінності твору сумнівів нема жодних, але ясно, що ця річ випередила наш час, і більше як дві тисячі, максимум дві з половиною тисячі примірників продати ніяк не пощастить. Як на Де Губернатіса, то цих двох тисяч було б достатньо, щоб забезпечити всіх його знайомих, адже АВК не мислить у всесвітніх масштабах, тобто його всесвіт складається зі знайомих облич — шкільних товаришів, директорів банків, колег-учителів, які викладають у тій самій середній школі, полковників у відставці. І всіх цих осіб АВК хоче обдарувати своїм поетичним світом, навіть тих, кому це ні до чого, приміром ковбасника або префекта... Побоюючись, що Гарамонд відступиться, — тоді як усі вдома, у селі, на роботі знають, що він подав рукопис одному із значних міланських видавців, — Де Губернатіс почне в думці прикидати: він міг би зняти гроші з книжки, взяти позичку, продати кілька облігацій, велич того варта. Він несміливо пропонує взяти участь у витратах. Гарамонд напустить на себе засмучений вигляд: хоча це й не в правилах "Мануціо", але хай буде по-вашому, ви мене переконали, адже Пруст і Джойс теж мусили скоритися невблаганній необхідності, кошти становлять стільки-то й стільки, ми поки що надрукуємо дві тисячі примірників, але контракт буде максимум на десять тисяч. Врахуйте, що двісті примірників належаться вам як авторові, щоб ви могли надіслати, кому забажаєте, двісті треба надіслати на рецензію, адже ми хочемо зчинити навколо цієї книги такий гам, як навколо "Анжеліки" Голонів, а тисяча шістсот піде у продаж. З цього накладу, як ви, певно, зрозуміли, вам нічого не належатиметься, але якщо книга піде, ми надрукуємо ще один наклад, і ви одержите дванадцять відсотків.

Потім я побачив один контракт, на кшталт того, який у повному поетичному очманінні, навіть не читаючи, підпише Де Губернатіс, під гучні адміністраторові нарікання, що пан Гарамонд надто занижив витрати. Десять сторінок застережень дрібним шрифтом: авторське право на переклади, права на театральні та радіоі кіно постановки, права на видання абеткою Брайля для сліпих, продаж скороченого варіанту для "Reader's Digest", гарантії в разі подання до суду за знеславлення, право автора затверджувати поправки, внесені редакцією, компетентність міланського суду в спірних питаннях... Заблуканим у мріях про славу поглядом виснажений АВК навряд чи дійде до несприятливих пунктів, де говориться, що десять тисяч — це максимальний наклад, а мінімальний не згадується й словом, що сума, яку треба внести, не залежить від накладу, застереженого лише на словах, а найголовніше, що через рік видавець має право позбутися непроданих примірників, хіба що автор захоче викупити їх за півціни. Підпис.

Реклама буде розкішною. Повідомлення для преси на десяти сторінках із життєписом та критичною статтею. Жодного сорому, адже в редакціях газет воно відразу піде до кошика. Фактичний наклад — тисяча примірників у аркушах, з яких опрацьовано триста п'ятдесят. Двісті — для автора, п'ятдесят — до менших або асоційованих книгарень, п'ятдесят — для провінційних часописів, десть із тридцять про

всяк випадок надсилається до газет, може, їм бракуватиме кількох рядків, щоб заповнити рубрику про нові книги. Пізніше ці примірники надішлють у дар шпиталям або в'язницям — і стане зрозуміло, чому в перших не видужують, а в других не виправляються.

Влітку наспіє час присуджувати премію Петруццеліс делла Гаттіна — творіння "Гарамонда". Всього витрат: дводенне проживання та харчування для журі і яскраво-червона Ніке Самофракійська. Вітальні телеграми від авторів "Мануціо".

Нарешті, через півтора року, настане момент істини. Гарамонд напише йому: "Друже мій, як я й передбачав, ви випередили час на п'ятдесят років. Рецензій, як ви бачили, море, премії та схвальні відгуки критики, ça va sans dire . Але продано дуже мало примірників, читачі не готові. Доводиться спорожнити склад, згідно з контрактом (який додається). Або на макулатуру, або ви їх викупите за півціни, згідно з вашим правом.

Де Губернатіс божеволіє від горя, родичі його потішають, люди тебе не розуміють, звичайно, якби ти був серед тих, хто надсилає кому слід конверти, рецензія на твою книгу була б навіть у "Корр'єре делла сера", всі вони одна мафія, це треба якось пережити. З авторських примірників залишилося лише п'ять, а скільки ще важливих осіб треба духовно збагатити, ти не можеш дозволити, щоб твій шедевр здали на макулатуру і зробили з нього туалетний папір, поглянемо, скільки можна зібрати, на це не шкода грошей, адже живемо на світі раз, скажімо, ми можемо придбати п'ятсот примірників, а щодо решти — *sic transit gloria mundi* .

У видавництві залишилося 650 примірників в аркушах, пан Гарамонд дає опрацювати 500 і надсилає їх в обмін на чек. Підсумок: автор щедро покрит вартість видання 2000 примірників, "Мануціо" надрукувало 1000, а оправило 850, з яких за 500 примірників було заплачено вдруге. Близько п'ятдесяти авторів за рік — і "Мануціо" завжди у сильному активі.

І без жодних докорів сумління — адже воно роздає щастя.

40

Боягузи вмирають безліч разів, перед тим як вмерти.

Шекспір. Юлій Цезар, II, 2

Я завжди помічав контраст між відданістю, з якою Бельбо працював з респектабельними авторами видавництва "Гарамонд", намагаючись відкрити книги, якими міг би пишатися, і піратським духом, з яким не лише допомагав обкрутити нещасних клієнтів "Мануціо", але й спроваджував на вулицю Гвальді тих, кого вважав непридатними для видавництва "Гарамонд" — що він, скажімо, на моїх очах намагався зробити з полковником Арденті.

Працюючи з ним, я часто запитував себе, чому він погоджувався на таке своє становище. Гадаю, не задля грошей. Він був достатньо добрим фахівцем, аби знайти набагато прибутковішу роботу.

Довгий час мені здавалося, ніби він робив це тому, що таким чином міг провадити свої студії людської глупоти з ідеального спостережного пункту. Його захоплювало те,

що він називав дурістю, неприступним паралогізмом, підступною маячнею під машкарою бездоганної доказовості, — він весь час це повторював. Але це теж була машкара. То Діоталлеві займався цим заради забави, можливо, сподіваючись, що в котрійсь із книг "Мануціо" одного дня йому явиться небачена комбінація Тори. Заради забави, задля чистої потіхи, задля жарту, через цікавість у гру вступив і я, особливо після того, як Ґарамонд запустив проект "Гермес".

Для Бельбо все було інакше. Мені це стало ясно лише після того, як я понишпорив у його файлах.

* * *

FILENAME: Помста, жахлива помста

Вона приходить просто так. Навіть якщо в офісі є люди, вона хапає мене за комір піджака, наближає лице й цілує мене. Анна, яка, цілуючи, стає навшпиньки. Вона цілує мене, немов грає у фліпер.

Вона знає, що мені незручно. Але все одно виставляє мене на глум.

Вона ніколи не обманює.

— Я кохаю тебе.

— Ми побачимось в неділю?

— Ні, я домовилась на суботу й неділю з одним приятелем...

— Ти, певно, хочеш сказати, з одною приятелькою.

— Ні, з приятелем, ти його знаєш, це той самий, що був зі мною в барі минулого тижня. Я пообіцяла, ти ж не хочеш, щоб я забрала своє слово назад?

— Можеш не забирати свого слова назад, але не приходи, щоб завдавати мені...
Прощу тебе, я мушу прийняти автора.

— Генія, якого треба уславити?

— Бідолаху, якого треба знищити.

* * *

Бідолаху, якого треба знищити.

Я зайшов за тобою до Піладе. Тебе не було. Я довго дождався, а потім вирушив сам, інакше галерею зачинять. Там хтось сказав мені, що ви вже пішли до ресторану. Я вдавав, що розглядаю картини, — однаково, як мені кажуть, мистецтво мертве ще з часів Гельдерліна. Я витратив двадцять хвилин, щоб знайти той ресторан, адже завсідники галерей завжди вибирають ті ресторани, які стануть знаменитими лише через місяць.

Ти була там, посеред звичних облич, а поруч з тобою був чоловік зі шрамом. Ти не збентежилась ні на мить. Ти подивилась на мене як на співучасника і — як це тобі вдається? — водночас з викликом, ніби кажучи: що ж далі? Чужак зміряв мене поглядом, наче чужака. Присутні, усі в курсі подій, очікували. Я повинен був пошукати приводу для сварки. Я вийшов би з неї з честю, навіть якби той мене віддухопелив. Усі знали, що ти з ним, щоб спровокувати мене. Чи піддався б я на провокацію, чи ні, однаково моя роль була визначена наперед. У будь-якому разі я давав виставу.

Хай буде вистава, я вибрав водевіль і по-дружньому встрав у бесіду, сподіваючись, що мій самоконтроль хтось оцінить.

Єдиним, хто оцінив мене, був я сам.

Ти боягуз, якщо почуваш себе боягузом.

Замаскований месник. Як Кларк Кент, я опікуюся молодими геніями, яких ніхто не розуміє, і як Супермен, я караю підтоптаних геніїв, які заслуговують на нерозуміння. Я допомагаю використовувати тих, хто не мав моєї відваги і не зумів обмежитися до ролі глядача.

Чи це можливо? Прожити життя, караючи тих, котрі ніколи й не здогадаються, що їх покарали? Ти хотів стати Гомером? То на ж тобі, волоцюго, і вір у це.

Я ненавиджу тих, хто намагається продати мені ілюзію пристрасті.

41

Коли ми згадаємо, що Даат перебуває у тій точці, де Безодня відтинає Середній Стоп, що на вершині Середнього Стопа є Стежина Стріли... і що тут теж є Кундаліні, ми побачимо, що в Дааті криється таємниця як породження, так і відродження, ключ виявлення всіх речей через їхню диференціацію на пари протилежностей та їхню Єдність у Третьому.

Dion Fortune. The mystical Qabalah, London,
Fraternity of the Inner Light, 1957, 7.19

У кожному разі я мав займатися не справами "Мануціо", а дивовижними пригодами металів. Я розпочав свої пошуки у міланських бібліотеках. Починаючи від підручників, я перебирав їхні бібліографії, а звідти виходив на більш чи менш стародавні оригінали, де міг знайти пристойні ілюстрації. Нема нічого гіршого, ніж ілюструвати розділ про космічні подорожі фотографією останнього американського сателіта. Пан Ґарамонд навчав мене, що сюди треба як мінімум ангела Доре.

Мені вдалося зібрати багатий врожай цікавих репродукцій, але їх було недостатньо. При підготовці ілюстрованої книги, аби вибрати одну ілюстрацію, треба відкинути принаймні з десять.

Я одержав дозвіл поїхати на чотири дні до Парижа. Годі й думати обійти за цей час усі архіви. Я поїхав з Лією. Ми прибули в четвер, а зворотний квиток був замовлений на понеділок увечері. Я допустився помилки, плануючи Консерваторій на понеділок, бо в понеділок виявилось, що Консерваторій був зачинений саме того дня. Занадто пізно, я спіймав облизня.

Бельбо це засмутило, але я назбирав чимало цікавих речей і ми понесли показати їх панові Ґарамонду. Він погортав зібрані мною репродукції, багато з яких були в кольорі, тоді глянув на рахунок і свиснув: "Любий мій. Наша праця — це висока місія, ми працюємо на культуру, але ми не Червоний Хрест, скажу більше, ми не Міжнародний дитячий фонд. Невже була така потреба купувати весь цей матеріал? Погляньте, отут цей вусатий добродій у спідніх, схожий на Д'Артаньяна, в оточенні абракадабр і козерогів, що це таке, Мандрейк?

— Світанок медицини. Вплив зодіака на різні частини тіла за допомогою відповідних цілющих трав. І мінералів, включно з металами. Вчення про космічні знаки. То були часи, коли межі між наукою і магією були ще нечіткі.

— Цікаво. А що означає ця титульна сторінка? Мойсеева філософія. До чого тут Мойсей? Чи не занадто це сива давнина?

— Це диспут про *unguentum armarium*, тобто про *weapon salve*. Знамениті лікарі півстоліття сперечалися про те, чи ця мазь, нанесена на зброю, що заподіяла рану, справді може зцілити цю рану.

— Божевілля. І це наука?

— Не в нашому розумінні. Але про це велася дискусія, адже незадовго перед тим були відкриті чудеса магніту й існувало переконання, що він може діяти на відстані. Як це доводила також магія. А якщо дія на відстані, значить дія на відстані... Розумієте, ці люди помилялися, але Вольта і Марконі не помилилися. Що ж таке електрика і радіо, якщо не дія на відстані?

— Погляньте лишень. Який молодець наш Казобон. Наука і магія попід ручку, еге ж? Велика ідея. То давайте ж будемо їй слідувати, заберіть трохи отих неоковирних динамо-машин і дайте більше Мандрейків. Якихось гемонських заклинань чи що, на золотавому тлі.

— Я б не хотів перегинати палицю. Йдеться ж про дивовижні пригоди металів. Чудеса годяться лише тоді, коли вони до речі.

— Дивовижні пригоди металів повинні бути насамперед історією помилок. Уміщаємо якусь разючу чудасію, а потім у підписі говоримо, що вона помилкова. Але вона — тут, і читач у захваті, адже він бачить, що навіть великі верзли дурниці, як і він.

Я оповів про одну дивну річ, яку побачив на набережній Сени, неподалік від набережної Сен-Мішель. Я зайшов в одну книгарню, яка самою симетричністю своїх вітрин демонструвала своє роздвоєння. З одного боку — книжки про комп'ютер і майбутнє електроніки, з другого — виключно окультні науки. В середині те саме: Макінтош і Кабала.

— Неймовірно, — промовив Бельбо.

— Це очевидно, — сказав Діоталлеві. — Хто-хто, а принаймні ти, Якопо, дивуватися повинен останнім. Світ машин намагається віднайти таємницю світотворення: літери і числа.

Гарамонд мовчав. Він склав руки, наче для молитви, його погляд був спрямований у небо. Потім він плеснув у долоні:

— Все те, що ви мені сьогодні розповіли, впевнює мене в одній думці, яка вже кілька днів... Але все у свій час, я мушу ще над цим подумати. А ви продовжуйте. Молодчина, Казобоне, можливо, ми переглянемо навіть ваш контракт, ви цінний працівник. І давайте, давайте мені більше Кабали та комп'ютерів. Адже комп'ютери виготовляють із застосуванням кремнію, чи не так?

— Але кремній — не метал, а металоїд.

— Ну навіщо так підкреслювати закінчення? Що ж це, *rosa rosarum*? Комп'ютери і Кабала.

— Яка теж не метал, — стояв на своєму я.

Він провів нас до дверей. На порозі сказав мені:

— Казобоне, видавнича справа — не наука, а мистецтво. Ми не робимо революцій, цей час уже минув. Давайте мені Кабалу. Ага, до речі, щодо вашого звіту про відрядження, я дозволив собі викреслити з нього спальний вагон. Не через скнарість, зрозумійте мене правильно. Річ у тім, що пошуки вимагають, так би мовити, певного спартанського духу. Інакше втрачається віра.

* * *

Ґарамонд знову скликав нас за кілька днів. Він сказав Бельбо, що у нього в кабінеті сидить один відвідувач, і йому хочеться, щоб ми з ним познайомилися.

Ми пішли. Ґарамонд бесідував з огрядним добродієм, чие обличчя тапіра з білявими вусиками під великим тваринним носом, здавалося, було геть позбавлене підборіддя. Мені здалося, ніби я його знаю, потім я пригадав собі, що це був той професор Браманти, якого я слухав у Ріо, референт чи щось таке ордену Рози і Хреста.

— Професор Браманти, — сказав Ґарамонд, — твердить, що саме настав момент, аби якийсь розважливий видавець, котрий відчуває культурну атмосферу цих років, розпочав видання серії книг з окультних наук.

— Тобто видавництво... "Мануціо", — підказав Бельбо.

— А хто ж ще? — хитро посміхнувся пан Ґарамонд. — Професор Браманти, якого, між іншим, порекомендував мені один щирий друг, доктор Де Амічіс, автор чудових "Хронік зодіака", виданих у нас цього року, скаржить: поширені серії такого роду книжок, які виходять майже завжди у малосерйозних і малопривабливих видавництвах, що працюють занадто поверхово, непорядно, неохайно, ба навіть неточно, насправді не віддають належного багатству та глибині цієї ділянки студій...

— Настав час переоцінити цю стародавню культуру після краху утопій новочасного світу, — сказав Браманти.

— Святі речі кажете, професоре. Але ви повинні пробачити наше — Боже мій, не скажу неуцтво, а принаймні наші надто туманні знання на цю тему: що ви маєте на увазі, кажучи про окультні науки? Спіритизм, астрологію, чорну магію?

Браманти зробив скорботний жест:

— О, ради бога! Все це базікання для наївних. Я маю на увазі науку, хоч і окультну. Звичайно, астрологію теж, якщо вдаватися до неї доречно, а не для того, аби повідомити друкарці, що наступного тижня вона зустрінє юнака свого життя. Це радше серйозне дослідження, про Деканів, приміром.

— Розумію. Все дуже по-науковому. Звичайно, це нам відповідає, але чи не могли б ви розповісти трохи докладніше?

Браманти зручно вмовстився у кріслі й перебіг очима по кімнаті, ніби шукаючи астрального натхнення.

— Звичайно, можна навести приклади. Я б сказав, що ідеальним читачем такої серії мав би бути адепт Рози і Хреста, а отже, людина, досвідчена in magiam, in necromantiam, in astrologiam, in geomantiam, in pyromantiam, in hydromantiam, in chaomantiam, in medicinam, цитуючи книгу "Азот" — ту, яку дала Ставрофорові таємнича діва, як оповідається в "Raptus philosophorum". Але знання адепта обіймають

ще й інші ділянки — це фізіогнозія, де йдеться про окультну фізику, статику, динаміку та кінематику, астрологія або езотерична біологія, вивчення духів природи, герметична зоологія та біологічна астрологія. Додайте до цього космогнозію, яка вивчає астрологію, але під астрономічним, космологічним, фізіологічним, онтологічним кутом зору, або антропгнозію, предметом якої є гомологічна анатомія, віщувальні науки, флюїдна фізіологія, психургія, соціальна астрологія та герметизм історії. Потім є ще якісні математики, тобто, як ви казали, арифмологія... Але фундаментальні науки могли б також включати в себе космографію невидимого, магнетизм, аури, сні, флюїди, психометрію та ясновидство (і загалом вивчення інших гіперфізичних чуттів), не кажучи вже про гороскопічну астрологію, яка обертається в карикатуру на знання, якщо нею не займатися з відповідною обережністю; тоді фізіогноміка, читання думок, віщувальні мистецтва (таро, сонники) аж до таких найвищих ступенів, як пророцтво та екстаз. Буде потрібна й достатня інформація про маніпуляцію флюїдами, алхімію, спагірику, телепатію, екзорцизм, ритуальну та заклинальну магію, основи теургії. Для власне окультизму я б запропонував дослідження у царині первісної Кабали, брахманства, гімнософії, ієрогліфів Енфі...

— Тамплієрської феноменології, — додав Бельбо.

Браманті засяяв:

— Без сумніву. Але я забув, спершу слід дати якесь уявлення про чорнокнижництво та відьомство небілих рас, ворожіння з імен; пророчу несамовитість, свідоме чудотворство, сугестію, йогу, гіпноз, сомнамбулізм, ртутну хімію... Вронський радив брати до уваги техніки одержаних з Лудена, охоплених конвульсіями з цвинтаря Сен-Медар, містичні напої, єгипетське вино, еліксир життя і отрути. Щодо злої основи, — я розумію, тут ми підходимо до найделікатнішої частини майбутньої серії, — я б казав, що слід ознайомитися з таємницями Вельзевула як знищення у власному розумінні слова і Сатани як позбавленого влади князя, Евриномія, Молоха, інкубів та суккубів. Щодо позитивної основи, то варто взяти небесні містерії святих Михаїла, Гавриїла та Рафаїла, а також агатодемонів. Тоді — містерії Ізиди, Мітри, Морфея, Самофракійські та Елевсинські містерії, а також природні містерії чоловічої статі, фалос, Дерево життя, Ключ до Науки, Бафомет, природні містерії жіночої статі, Церера, Ктеїс, Патера, Кібела, Астарта.

Пан Ґарамонд нахилився вперед і сказав з улесливим усміхом:

— Не забувайте й про гностиків...

— Звичайно, ні, хоч саме на цю тему ходить чимало всякого малосерйозного мотлоху. У будь-якому разі, всякий здоровий окультизм — це Гноза.

— А що я казав, — промовив Ґарамонд.

— І цього, мабуть, уже вистачить, — сказав Бельбо чи то ствердним, чи то запитальним тоном.

Браманті надув щоки, враз перетворившись із тапіра на хом'яка.

— Вистачить... на початок, але лише для початківців — даруйте мені гру слів — для втаємничених потрібне щось більше. Але вже першими п'ятдесятьма томами ви могли б

зачарувати публіку з тисяч читачів, які тільки й чекають на варте довіри слово... При капіталовкладеннях у кілька сотень мільйонів, — я тому й прийшов до вас, докторе Ґарамонд, що знаю вашу готовність до найщедріших авантур, — та скромному відсоткові для мене як для відповідального за серію...

Браманті сказав усе, що хотів сказати, і втратив усяку цінність в очах Ґарамонда. І справді, той попросився з ним поспіхом, розсипаючись щедрими обіцянками. Як завжди, група консультантів повинна уважно розглянути цю його пропозицію.

42

Але знайте, що всі ми у згоді між собою, що б ми не казали.

Turba Philosophorum

Коли Браманті вийшов, Бельбо зауважив, що йому слід було б вийняти корок. Пан Ґарамонд не знав цього виразу, і Бельбо кількома шанобливими парафразами спробував пояснити йому, та надаремно.

— У кожному разі, — сказав Ґарамонд, — не будемо ускладнювати собі життя. Цей добродій не сказав і п'яти слів, як я вже знав, що він не наш клієнт. Він — ні. Але ті, про кого він говорив, автори та читачі, це зовсім інша річ. Його слова саме підтвердили ті думки, які вже кілька днів займають мене. Подивіться сюди, панове, — він театральним жестом вийняв із шухляди три книги. — Ось три книги, видані цими роками, і всі здобули успіх. Перша англійською мовою, я її не читав, але автор — знаменитий критик. І що ж він написав? Подивіться на підзаголовок — гностичний роман. А тепер погляньте на цю книгу: на позір роман із кримінальним тлом, бестселер. І про що ж ідеться? Про гностичну церкву на околиці Турина. Ви ж знаєте, хто такі ці гностики... — Він зупинив нас знаком руки: — Не має значення, мені досить знати, що це щось демонічне... Знаю, знаю, може, я занадто поспішаю, але я хочу говорити не так, як говорите ви, а так, як говорить Браманті. У цю хвилину я видавець, а не професор порівняльної гносеології чи будь-чого іншого. Що ж я побачив захопливого, принадного, заманливого, скажу більше, цікавого у словах Браманті? Це надзвичайна спроможність пов'язати все разом; він нічого не сказав про гностиків, але цілком добре міг би згадати їх між геомантією, геровіталом та меркурійним радамесом. Чому я на цьому наголошую? Тому що тут у мене ще одна книга одної відомої журналістки, де розповідається про неймовірні речі, що кояться в Турині, — в Турині, зверніть увагу, в місті автомобілебудування: чаклунки, чорні меси, викликання диявола — і все це для грошовитих людей, а не для бідних селян Півдня. Казобоне, Бельбо сказав мені, що ви недавно приїхали з Бразилії, де брали участь у сатанічних ритуалах тамтешніх дикунів... Гаразд, розкажете мені докладніше потім, що це було, але справи воно не міняє. Наша Бразилія — тут, панове. Днями я сам зайшов до тої книгарні, — як там вона називається, не має значення, — це книгарня, де шість чи сім років тому продавалися книги анархістів, революціонерів, тупамарів, терористів, скажу більше, марксистів... І що ж? Як же вона перебудувалася? Почала продавати ті речі, про які казав Браманті. Це правда, сьогодні ми живемо в епоху мішанини, і якщо ви підете в одну з католицьких книгарень, де колись продавався лише катехизм, то нині там

знайдете навіть переоцінку спадщини Лютера, але вони принаймні не продаватимуть книг, які б твердили, що релігія — це суцільний обман. Натомість у книгарнях, про які я кажу, продаються і ті автори, які в це вірять, і ті, які це ганяють, аби лиш вони зачепили тему, як би її назвати...

— Герметичну, — підказав Діоталлеві.

— Авжеж, гадаю, саме так. Я бачив принаймні з десяток книжок про Гермеса. І хочу розповісти вам саме про проект "Гермес". Цю гілку знання слід дослідити.

— Золоту гілку, — сказав Бельбо.

— Саме так, — погодився Ґарамонд, не звернувши уваги на натяк, — це золотоносна жила. Я усвідомив, що ці люди проковтнуть усе, аби тільки воно було герметичне, як ви сказали, аби тільки там твердилося протилежне тому, чого їх навчали у школі. І гадаю, це також обов'язок щодо культури; я зовсім не добродичинець за покликанням, але за наших темних часів запропонувати комусь якусь віру, просвіток, крізь який можна зазирнути до надприродного... Адже видавництво "Ґарамонд" завжди брало на себе наукову місію...

Бельбо заціпенів.

— Мені здавалося, ви думаєте про "Мануцію".

— Про те й про те. Послухайте мене. Я оглянув ту книгарню, а потім пішов до іншої, надзвичайно серйозної, але там теж є непоганий стелаж з окультними науками. На ці теми є праці університетського рівня, а поруч стоять книги, написані такими людьми, як оцей Браманті. Тепер давайте поміркуємо: цей Браманті з університетськими авторами, мабуть, не знайомий, але він їх читав і, читаючи, вважав себе за рівного їм. Такі люди, як він, хоч би що ви їм казали, гадають, ніби це має причетність до їхніх проблем, як у тій оповіді про кота, — чоловік та жінка лаються, бо мають намір розлучитись, а кіт гадає, ніби вони сваряться через тельбухи йому на сніданок. Ви теж це помітили, Бельбо, ви бовкнули щось там про тамплієрів, а він одразу — о'кей, тамплієри також, і Кабала, і лото, і кадова гуща. Вони всеїдні. Всеїдні. Ви бачили лице Браманті — він же гризун. Широченна публіка, поділена на дві великі категорії, я вже бачу, як вони проходять перед моїми очима й ім'я їм легіон. Перші — ті, хто пише, і "Мануцію" тут як уродився, з розпростертими обіймами. Щоб привабити їх, досить започаткувати серію видань, яка б упала в вічі, а назвати її можна — давайте подумаємо...

— Tabula Smaragdina, — запропонував Діоталлеві.

— Що? Ні, це надто складно, мені воно, приміром, нічого не говорить, потрібне щось таке, що б асоціювалося б із чимось іншим...

— Розкрита Ізіда, — випалив я.

— Розкрита Ізіда! Звучить непогано, молодець, Казобоне, тут вчуваються Тутанхамон, скарабеї, піраміди. Розкрита Ізіда, з дещо магічною обкладинкою, але не занадто. Йдемо далі. У другій лаві — ті, хто купує. Авжеж, друзі мої, ви скажете, що "Мануцію" не цікавиться покупцями. Але хто йому боронить? Цього разу ми продаватимемо й продукцію "Мануцію", панове, це буде якісний стрибок! А наостанок

залишаються праці наукового рівня, і тут на сцену виходить видавництво "Гарамонд". Поруч з історичними студіями та іншими університетськими серіями ми знайдемо собі серйозного консультанта і видаватимемо три-чотири книги щороку, у серйозній, строгій серії, з виразною, але не крикливою назвою...

— Герметика, — сказав Діоталлеві.

— Чудово. Класично, з гідністю. Ви мене запитаете, навіщо тратити гроші на "Гарамонд", коли можна заробляти й на "Мануціо". Але серйозна серія матиме резонанс, привабить чимало розважних людей, які принесуть інші пропозиції, вкажуть шляхи, а відтак принадажуватиме інших Браманти, яких спрямовуватимуть до видавництва "Мануціо". Цей проект, проект "Гермес", здається мені досконалим, це чиста, прибуткова операція, яка налагодить обмін ідеями між двома видавництвами... Панове, до роботи. Ходіть по бібліотеках, переглядайте бібліографії, замовляйте каталоги, дивіться, що відбувається в інших країнах... Адже хтось-скільки людей пройшло через видавництво, несучи скарби певного ґатунку, а ви їм відмовляли, вважаючи, що це непотріб. І прошу вас, Казобоне, додайте трохи алхімії до історії металів. Смію сподіватися, золото теж метал. Усі зауваження пізніше, ви ж знаєте, що я готовий слухати критику, поради, заперечення, як це годиться між культурними людьми. З цієї хвилини проект подано до виконання. Пані Граціє, впустіть того добродія, який чекає вже дві години, не гоже так поводитися з Письменником! — сказав він, відчиняючи двері й навмисно не приглушуючи голосу, щоб його почули аж у приймальні.

43

Люди, у яких ми зустрічаємо на вулиці... тайкома віддаються практикуванню Чорної Магії, зв'язуються або намагаються зв'язатися з Духами Тьми, аби задовольнити своє марнословство, жадобу ненависті, любові, словом, аби творити Зло.

J. K. Huysmans. Передмова до J. Bois,

Le satanisme et la magie, 1895, pp. VIII-IX

Мені здалося, ніби проект "Гермес" — тільки ледь окреслена ідея. Та я погано знав пана Гарамонда. Наступними днями, поки я засиджувався в бібліотеках, шукаючи ілюстрацій для історії металів, у видавництві "Мануціо" вже кипіла робота.

Через два місяці я знайшов у Бельбо число "Італійського Парнасу", тільки-но з друкарні, з довгою статтею під назвою "Відродження окультизму", де відомий герметист доктор Мебіус — свіжоспечений псевдонім Бельбо, який у такий спосіб заробив собі перше очко у проекті "Гермес", — говорив про чудесне відродження окультних наук у сучасному світі й оголошував, що "Мануціо" має намір стати на цей шлях, заснувавши нову серію "Розкрита Ізіда".

Тим часом пан Гарамонд написав до розмаїтих часописів, що спеціалізувалися з герметизму, астрології, таро, уфології, ряд листів, підписуючись різними іменами і розпитуючи про нову серію, засновану видавництвом "Мануціо". Не дивно, що редактори цих часописів телефонували до нього, просячи інформації. На це він з таємничим виглядом відповідав, що не може поки що відкрити перші десять назв, які

вже віддано до друку. Як наслідок — цілий всесвіт окультистів, збурений постійним биттям тамтамів, був у курсі проекту "Гермес".

— Прикиньмося квіткою, — говорив пан Гарамонд, зібравши нас у залі з глобусом, — і бджоли не забаряться.

Але це ще було не все. Гарамонд хотів показати нам проспект ("Проспект", як він його називав звичаєм усіх міланських видавців, які кажуть "сітрóен" чи "рéно"): дуже простий, всього чотири сторінки, але на глянсованому папері. На першій сторінці — проект обкладинки серії, щось на зразок золотої печаті на чорному тлі (це називається Соломонів Талісман, пояснив Гарамонд), сторінка була обрамлена візерунком з переплетених свастик (азійська свастика, уточнив Гарамонд, повернута в напрямку руху сонця, а не нацистська, повернута за годинниковою стрілкою). Угорі, на тому місці, де мала бути назва, напис: "Є стільки тайн у землі й небесах..." На внутрішніх сторінках прославлялися заслуги "Мануціо" на ниві культури, тоді декількома дійовими гаслами зверталось увагу на той факт, що сучасний світ вимагає глибших і світлодаїніших істин, ніж ті, які може запропонувати наука: "З Єгипту, Халдеї, Тибету прийде забута мудрість, щоб дати духовне відродження Заходів".

Бельбо запитав його, кому призначалися ці проспекти, а Гарамонд усміхнувся, як усміхається, сказав би Бельбо, грішна душа раджі Ассама.

— Я замовив собі у Франції щорічний довідник усіх таємних товариств, які сьогодні є на світі, і не питаєте мене, як може існувати доступний усім довідник таємних товариств, він є, та й годі, ось він, видавництво "Анрі Вейр'є", з адресами, телефонами та поштовими індексами. А ви, Бельбо, перегляньте його, викресліть ті, що не мають до нас стосунку, адже я бачу, тут є також єзуїти, Opus Dei, карбонарії та "Ротарі клуб", і виділіть усі ті, які мають окультне забарвлення, кілька я вже позначив.

Він почав гортати довідник:

— Ось: абсолютисти (які вірять у метаморфозу), товариство "Етеріус" у Каліфорнії (телепатичний зв'язок із Марсом), Лозанська Астара (клятва абсолютної таємності), атлантисти у Великобританії (пошуки втраченого щастя), Будівники Адітуму в Каліфорнії (алхімія, Кабала, астрологія), Гурток Е.Б. в Перпіньяно (шанувальники Гатор, богині кохання та хранительки Гори Мертвих), Гурток Еліфаса Леві в Молі (не знаю, хто це такий, цей Еліфас Леві, може, той французький антрополог або що), Лицарі Тамплієрського Союзу в Тулузі, Друїдична Колегія Галлій, Єрихонська Спіритуалістична спілка, Космічна Церква Істини у Флориді, Традиціоналістичний Семінар в Еконі, Швейцарія, мормони (я читав колись про них у якомусь детективі, але їх, може, вже нема), Церква Мітри в Лондоні та Брюсселі, Церква Сатани в Лос-Анджелесі, Об'єднана Церква Люцифера у Франції, Розенкройцерська Апостольська Церква у Брюсселі, Діти Темряви, або Зелений Орден, Кот д'Івуар (ці, може, ні, хто знає, якою мовою вони пи: шуть), Західна Герметична Школа в Монтевідео, Національний Інститут Кабали у Мангеттені, Центральний Храм Герметичної Науки в Огайо, Тетра-Гнозис у Чикаго, Літні Брати Рози і Хреста в Сен-Сир-сюр-Мер, Братство Йоаннітів Воскресіння Тамплієрів у Касселі, Міжнародне Братство Ізиди в Греноблі,

Древнє Баварське Товариство Просвітлених Святого Франциска, Святиня Гнози в Шерман-Оукс, Американський Фонд Грааля, Бразильське Товариство Грааля, Герметичне Братство Люксора, Lectorium Rosicrucianum у Голландії, Рух Грааля у Страсбурзі, Орден Анубіса в Нью-Йорку, Храм Чорного Талісмана в Манчестері, Товариство Шанувальників Одіна у Флориді, Орден Підв'язки (до нього, мабуть, належить навіть англійська королева), Орден Вріла (масони-неонацисти, без адреси), Войовники Храму в Монпельє, Верховний Орден Сонячного Храму в Монтекарло, Гарлемські Розенкройцери (бачите, тепер навіть негри не хочуть пасти задніх), Вікка (люциферська спілка кельтського підпорядкування, вони викликають 72 духи Кабали)... не знаю, чи треба продовжувати?

— Вони справді всі існують? — запитав Бельбо.

— Їх навіть ще більше. До праці! Складіть остаточний список і тоді розішлемо проспекти. За кордон теж. У цьому середовищі новини поширюються швидко. Тепер нам залишається зробити лише одну річ. Треба обійти відповідні книгарні й порозмовляти не лише з продавцями, а й з клієнтами. У розмові обмовитися, що є така-то й така серія.

Діоталлеві звернув його увагу, що вони не можуть зраджувати себе таким способом, треба підшукати інших людей, і Гарамонд погодився:

— Головне, щоб вони не просили грошей.

* * *

— Гарна вимога, — прокоментував Бельбо, коли ми повернулися до офісу.

Але боги підземель узяли нас під свою опіку. Саме в цю хвилину увійшла Лоренца Пеллеґріні, ще більш сонячна, ніж звичайно, Бельбо засяяв, вона Ж побачила проспекти і зацікавилась.

Коли вона дізналася про проект сусіднього видавництва, її обличчя просвітліло:

— Як чудово, у мене є один надзвичайно симпатичний друг, колишній уругвайський тупамар, нині працівник у редакції часопису "Пікатрікс", який часто водить мене на спіритичні сеанси. Я подружилася з одним казковим гектоплазмом, і тепер він запитує про мене при кожній своїй матеріалізації!

Бельбо поглянув на Лоренцу так, ніби хотів її про щось запитати, але потім відмовився від свого наміру. Гадаю, він уже звик чути від Лоренци про її вкрай підозрілі товариські зв'язки, але вирішив звертати увагу лише на ті, які могли затьмарити їхнє кохання (чи було у них кохання?). І у цій згадці про "Пікатрікс" його занепокоїв не так привид полковника, як постать того надто симпатичного уругвайця. Однак Лоренца говорила вже про інше, розповідаючи нам, що відвідала чимало невеличких книгарень, де продають саме такі книги, які мали б видаватись у серії "Розкрита Ізіда".

— Там є, знаєте, дивовижні речі, — похвалилась вона. — Книги, де йдеться про цілющі трави, інструкції для створення гомункулуса, пам'ятаєте, як це зробив Фауст із Єленою Троянською; Якопо, давай і ми його створимо, я так хотіла б мати від тебе гомункулуса, потім він був би нам за таксу. Це легко, в тій книжці пишеться, що досить зібрати у пробірку трохи чоловічого сім'я, — тобі ж, сподіваюся, це не буде важко, не

червоній, дурнику, тоді це треба змішати з гіпоменом, мені здається, це та рідина, яку декретують, ні, не декретують, як це пак говоритьсь?..

— Секретують, — підказав Діоталлеві.

— Невже? Словом, яку декретують жеребні кобили, я розумію, що це важче, якби я була жеребною кобилою, я б нізащо не дозволила, щоб у мене брали гіпомен, особливо якісь чужі люди, але я гадаю, це можна купити в упаковці. Тоді поміщаєш усе це в посудину, залишаєш настоюватися протягом сорока днів, і поступово бачиш, як утворюється малесенька фігурка, зародочок, який ще через два місяці стає надзвичайно граціозним гомункулусом, виходить із колби і стає тобі на службу, — вони, здається, ніколи не вмирають, подумай тільки, він носитиме тобі на могилку квіти, коли ти помреш!

— А кого ти там бачиш у тих книгарнях? — поспитав Бельбо.

— Фантастичних людей, людей, які розмовляють з янголами, виробляють золото, потім професійних магів з обличчями професійних магів...

— Яке ж це обличчя професійних магів?

— Звичайно в них орлиний ніс, брови, як у росіянина, грізні очі, волосся спадає їм на шию, як колись у художників, борода, але не густа, з прогалинами між підборіддям та щоками, вуса, які відстовбурчуються і падають пасмами на губу, ще б пак, верхня губа у них сильно відкопилена і в бідолах видно криві зуби. З цими зубами вони не повинні всміхатися, але вони солодко всміхаються, а очі (я, здається, казала, що вони грізні?) дивляться на тебе і викликають неспокій.

— *Facies hermetica*, — зауважив Діоталлеві.

— Он як? Я ж казала. Коли хтось заходить запитати про книгу, скажімо, з молитвами від злих духів, вони відразу підказують книгареві відповідне видання, якого у книгарні, звичайно, нема. Але якщо ти з ними подружишся і запитаєш, чи ця книга справді допомагає, вони знову з розумінням усміхаються, ніби розмовляють з дитиною, і кажуть тобі, що з такими речами не жартують. Тоді пригадують випадки, коли дияволи накоїли їхнім знайомим усяких лих; ти лякаєшся, а вони запевняють тебе, що часто це просто від істерики. Словом, так і не відомо, чи вони в це вірять, чи ні. Вряди-годи книгарі дарують мені кілька шматочків ладану, а одного разу подарували паличку із слонової кістки проти злого ока.

— Тоді, якщо тобі доведеться там бувати, — сказав їй Бельбо, — поспитай, чи не знають вони про цю нову серію видавництва "Мануціо", і при нагоді покажи їм цей проспект.

* * *

Лоренца пішла з десятком проспектів. Упродовж наступних тижнів вона, мабуть, добре попрацювала, але я не думав, що події розгортатимуться так швидко. Через кілька місяців пані Грація вже не могла упоратися з дияволістами, як ми визначили АВК з окультними інтересами. Ім'я їм було легіон.

Активним і Пасивним Духом, з Егейє та Агла. Повертайся до вівтаря і виголошуй таке Викликання Енохових Духів: OlSonuf Vaorsag Goho lad Balt, Lonsh Calz Vonpho, Sobra Z-ol Ror I Ta Nazps, od Graa Ta Malprg... Ds Hol-q Qaa Nothoa Zimz, Od Commah Ta Nopbloh Zien...

Israel Regardie. The Original Account of the Teachings, Rites and Ceremonies of the Hermetic Order of the Golden Dawn, Ritual for Invisibility, St. Paul, Llewellyn Publications, 1986, p. 423

Нам пощастило, перша співбесіда була щонайвищого ґатунку, принаймні для цілей нашого втаємничення.

З цієї нагоди тріо зібралось у повному складі — я, Бельбо та Діоталлеві, і при вході гостя у нас ледь не вихопився вигук подиву. У нього було *facius hermetica*, описане Лоренцою Пеллеґріні, до того ж він був зодягнений у чорне.

Він увійшов, сторожко оглядаючись довкола, і відрекомендувався (професор Каместрес). На запитання "професор яких наук?" зробив невиразний жест, ніби спонукуючи нас до стриманості.

— Даруйте, — мовив він, — я не знаю, чи панове займаються цією проблемою з погляду чисто професійного, комерційного, чи пов'язані з якоюсь групою втаємничених...

Ми заспокоїли його.

— Це не надмірна обережність з мого боку, — сказав він, — я просто не маю бажання зав'язувати стосунки з кимось із ОТО. — І додав, відчувши наше вагання: — Ordo Templi Orientis, збіговище останніх самозваних послідовників Алістера Кровлі... Я бачу, панове далекі від... Тим краще, не буде упереджень з вашого боку. — Він прийняв пропозицію сісти. — Розумієте, твір, який я хочу вам подати, сміливо протиставляється Кровлі. Ми всі, зі мною включно, і досі вірні одкровенням "*Liber AL vel legis*", яка, як ви, мабуть, знаєте, була продиктована Кровлі 1904 року в Каїрі вищим розумом на ймення Айваз. І саме цього тексту дотримуються послідовники ОТО ще й сьогодні, його чотирьох видань, перше з яких вийшло за дев'ять місяців до вибуху війни на Балканах, друге — за дев'ять місяців до першої світової війни, третє — за дев'ять місяців до китайсько-японської війни, а четверте — за дев'ять місяців до кривавої громадянської війни в Іспанії...

Мої пальці мимоволі сплелися. Він це помітив і похоронно посміхнувся:

— Я розумію ваші вагання. Оскільки те, що я вам приніс зараз, пропозиція п'ятого видання цієї книги, що ж буде через дев'ять місяців? Нічого не буде, повірте мені, адже те, що я вам пропоную, — доповнена "*Liber legis*", оскільки мені пощастило і мене відвідав не якийсь там простий вищий розум, а сам Ал, верховне начало, точніше Гоор-паар-Краат, він же двійник, або містичний близнюк, Ра-Гоор-Кхуїта. Єдине, що мене хвилює, — також через бажання запобігти згубним впливам, — це щоб цей мій твір був опублікований до зимового сонцестояння.

— Можна спробувати, — заохотливо мовив Бельбо.

— Це мене тішить. Ця книга викличе фурор у колах втаємничених, адже вони

зрозуміють, що моє містичне джерело серйозніше і більш варте довіри, ніж джерело Кровлі. Не знаю, як Кровлі міг здійснювати обряди Звіра, не враховуючи Літургії Меча. Лише вийнявши з піхов меч, можна зрозуміти, що таке Магапралая, тобто Трете око Кундаліні. А потім у своїй арифмології, яка повністю будується на Числі Звіра, він не розглянув Нових Чисел: 93, 118, 444, 868 та 1001.

— Що ж вони означають? — запитав Діоталлеві, відразу насторожившись.

— Хм, — сказав професор Каместрес, — як уже зазначалось у першій "Liber legis", кожне число безконечне, а тому різниці між ними немає!

— Розумію, — сказав Бельбо. — Та чи не гадаєте ви, що все це трохи неясно для пересічного читача?

Каместрес ледь не підстрибнув на стільці.

— Але ж так і має бути. Той, хто досяг би розуміння цих таємниць без належної підготовки, провалився б у Безодню! Я ризикую вже тим, що доводжу їх до широкого відома навіть у прихованому вигляді, повірте мені. Я працюю в галузі поклоніння Звірові, але радикальнішими методами, ніж Кровлі, погортайте сторінки моїх розділів про congressus cum daemone, про приписи щодо обладнання храму та про тілесне єднання зі Шкарлатною Жінкою та Осідланим Нею Звіром. Кровлі зупинився на так званому протиприродному тілесному єднанні, я ж намагаюсь розширити обряд за межі Зла як ми його мислимо, я торкаюсь немислимого, абсолютної чистоти Гоетеї, крайнього порогу Бас-Аумгна та Са-Ба-Фта...

Бельбо не залишалося нічого іншого, як прозондувати фінансові можливості Каместреса. Він зробив це довгими словесними манівцями, і врешті з'ясувалося, що той, як і Браманті, не мав ані найменшого наміру самофінансуватися. Тоді розпочалася фаза відшивання з невиразним проханням залишити машинопис на тиждень, а там побачимо. Але тут Каместрес притиснув машинопис собі до грудей, запевняючи, що до нього ще ніколи не ставились так недовірливо, і вийшов, даючи нам зрозуміти, що у нього є способи, не з числа узвичаєних, примусити нас пошкодувати, що ми його образили.

* * *

Однак невдовзі ми мали десятки рукописів, безсумнівно, категорії АВК. Потрібен був якийсь мінімальний відбір, оскільки все це треба було ще й продавати. Не маючи змоги читати все, ми переглядали зміст, іноді зазираючи до тексту, а потім ділилися один з одним своїми відкриттями.

45

З чого випливає незвичайне запитання: чи знали єгиптяни електрику?

Peter Kolosimo. Terra senza tempo, Milano, Sugar, 1964, p. 111

— Мені трапився опус про зниклі цивілізації та таємничі країни, — говорив Бельбо. — Виглядає на те, що на початку існував континент Му, десть у районі Австралії, і звідти почали розходитися великі потоки міграцій. Один подався на острів Авалон, другий — на Кавказ та до витоків Інду, потім пішли кельти, засновники єгипетської цивілізації, і, нарешті, Атлантида...

— Давня історія: можу вам цілий стіл завалити добродіями, які пишуть книги про Му, — озвався я.

— Але цей добродій, мабуть, готовий платити. А потім там є ще чудовий розділ про грецькі міграції на Юкатан, про барельєф у Чічен-Іца, де зображений воїн, схожий на римського легіонера. Як дві краплі води...

— Усі шоломи на світі прикрашені або пір'ям, або кінською гривною, — зауважив Діоталлеві. — Це не доказ.

— Для тебе, але не для нього. Він знаходить поклоніння змієві у всіх цивілізаціях і робить звідси висновок про їхнє спільне походження...

— Хто ж не поклонявся змієві? — сказав Діоталлеві. — Звичайно, крім вибраного народу.

— Авжеж, ці поклонялися тельцям.

— То була хвилина слабкості. Але я відкинув би цього добродія, хай би він і платив. Кельтизм та арійство, Калі-Юга, присмерк Заходу і духовність есесівців. Нехай я параноїк, але від нього тхне нацизмом.

— Для "Гарамонда" це не конче протипоказано.

— Так, але все має свої межі. А я бачив інший опус, про гномів, ундин, саламандр, ельфів та сильфід, фей... Не обійшлося тут і без витоків арійської цивілізації. Виходить, есесівці походять від Семи Гномів.

— Не від Семи Гномів, а від Нібелунгів.

— Але тут говориться про Крихітний Ірландський Народ. І феї тут погані, а малюки славні, хоч і капосні.

— Відклади це окремо. А ви, Казобоне, що знайшли?

— Лише цікавий текст про Христофора Колумба: автор аналізує його підпис і знаходить там не більше і не менше як натяк на піраміди. Колумбовим наміром було відбудувати Єрусалимський Храм, адже він був великий магістр тамплієрів у вигнанні. Оскільки всім відомо, що він був португальський єврей, а отже, досвідчений кабаліст, то саме за допомогою талісманних заклинань він припиняв бурі й подолав цингу. Я не переглядав текстів про Кабалу: гадаю, їх уже дивився Діоталлеві.

— У всіх єврейські літери неправильні, мабуть, перемальовані з сонників.

— Не забувайте, що ми не займаємося філологією, а вибираємо тексти для "Розкритої Ізиди". А може, дияволістам подобаються єврейські літери з сонників. У мене нема певності щодо матеріалів, які стосуються масонства. Пан Гарамонд просив мене бути у цій справі надзвичайно обережним, він не хоче втручатися у чвари між різними обрядами. Однак я б не відмовився від цього рукопису про масонську символіку Лурдського гроту. Ані від цього чудового опусу про появу якогось благородного добродія, можливо, графа Сен-Жермена, близького друга Франкліна та Лафайєта, у хвилину створення прапора Сполучених Штатів. Автор непогано пояснює значення зірок, але у смугах він явно заплутався.

— Граф Сен-Жермен! — вигукнув я. — Овва!

— Ви що, його знаєте?

— Якщо я скажу, що знаю, ви ж мені не повірите. Але обличмо це. Я маю тут монстра обсягом у чотириста сторінок із викриттям помилок новочасної науки: атом як юдейський обман. Помилка Ейнштейна й містична таємниця енергії. Ілюзія Галілея і нематеріальна природа Місяця та Сонця.

— З цього погляду, — мовив Діоталлеві, — найбільше мені припав до вподоби оцей огляд фортіанських наук.

— Що ж воно таке?

— Назва походить від такого собі Чарлза Гоя Форта, який зібрав величезну колекцію нез'ясованих фактів. Жаб'ячий дощ у Бірмінгемі, відбиток казкової тварини у Девоні, таємничі сходинки та сліди присосків на деяких гірських хребтах, нерегулярність прецесії рівнодення, написи на метеоритах, чорний сніг, криваві зливи, крилаті істоти в небі на висоті вісім тисяч метрів над Палермо, світляні колеса в морі, останки гігантів, дощ із мертвого листа у Франції, опади з живої матерії на Суматрі і, звичайно, всі сліди на Мачу Пікчу та інших вершинах Південної Америки, які свідчать про приземлення в доісторичну епоху могутніх космічних кораблів. Ми не самі у Всесвіті.

— Непогано, — сказав Бельбо. — Те, що мене особисто інтригує, це п'ятсот сторінок про піраміди. Вам відомо, що піраміда Хеопса міститься якраз на тридцятій паралелі, саме на тій, що перетинає найбільшу площу суходолу, піднесеного над рівнем моря? Що геометричні пропорції, виявлені у піраміді Хеопса, ті самі, що й у Педра Пінтада в Амазонії? Що в Єгипті були два змії з плюмажами — один на троні Тутанхамона, а другий — на піраміді в Саккарі, а це вказує на Квецалкоатля?

— Що спільного має Квецалкоатль з Амазонією, якщо він належить до мексиканського пантеону? — спитав я.

— Хм, може, я втратив якусь ланку. З іншого боку, як пояснити, що статуї на острові Пасхи — мегаліти, як і кельтські статуї? Один з полінезійських богів називається Йа, який, безперечно, є Йодом євреїв, як і давньоугорський Йов, великий і добрий бог. Стародавній мексиканський рукопис зображує Землю як квадрат, оточений морем, а посеред Землі стоїть піраміда, на основі якої видно напис Ацтлан, що нагадує Атласа або Атлантиду. Чому ж обабіч Атлантики височіють піраміди?

— Бо піраміду побудувати легше, ніж кулю. Бо вітер утворює дюни у формі піраміди, а не Парфенона.

— Ненавиджу дух Просвітництва, — промовив Діоталлеві.

— Слухайте далі. Культ Ра з'являється в єгипетській релігії лише під час Нової Імперії, а отже, походить від кельтів. Пригадайте святого Миколая та його санки. У доісторичному Єгипті сонячним кораблем були санки. Оскільки ці санки не могли б ковзати по снігові в Єгипті, їхнє походження має бути нордичним...

Я не здавався:

— Але ж до винайдення колеса сани застосовували також для пересування на піску.

— Не перебивайте. У цій книзі пишеться, що спершу треба вирізнити аналогії, а

тоді знайти їхні підстави. Далі зазначається, що в кінцевому рахунку ці підстави цілком наукові. Єгиптянам була відома електрика, інакше вони не могли б зробити того, що зробили. Один інженер-німець, який очолював багдадську каналізаційну управу, виявив ще й досі не зжиті електричні батареї, що походили з часів династії Сассанідів. На розкопках Вавилону знайдено акумулятори, виготовлені чотири тисячі років тому. І нарешті ковчег із Старого Завіту (в якому зберігалися скрижалі закону, жезл Арона та посудина з манною із пустелі) — це було щось на зразок електричної скрині, здатної викресати заряди порядку п'ятисот вольт.

— Я вже це бачив у якомусь фільмі.

— Ну то й що? Звідки, гадаєте, беруть ідеї автори сценаріїв? Ковчег був зроблений з акацієвого дерева, оправлений золотом усередині та зовні — той самий принцип, що й в електричних конденсаторів, — два провідники, розділені ізолятором. До того ж він був оточений золотим вінком і стояв у сухому місці, де магнітне поле сягало 500 — 600 вольт на метр по вертикалі. Висловлюються твердження, що Порсена за допомогою електрики позбавив своє царство присутності страхітливого звіра на ймення Вольт.

— І саме тому Вольта вибрав собі таке екзотичне прізвище. Раніше він називався просто Шмршлін Краснаполєнський.

— Будьмо серйозні. Адже, окрім рукописів, у мене тут ціла пака листів, у яких пропонуються сенсаційні відомості про зв'язки між Жанною д'Арк та Сивіллиними книгами, талмудичним демоном Ліліт та великою гермафродитичною матір'ю, генетичним кодом та марсіанською писемністю, таємним розумом рослин, космічним відродженням та психоаналізом. Тут є Маркс та Ніцше з перспективи нової ангелології, Золоте Число та Скелі Матери, Кант та окультизм, елевсинські містерії та джаз, Каліостро та атомна енергія, гомосексуалізм та гноза, Толем та класова боротьба, а на закінчення — опус у восьми томах про Грааль та Святе Серце.

— Що ж він хоче довести? Що Грааль — це алегорія Святого Серця чи що Святе Серце — це алегорія Грааля?

— Я розумію і визнаю різницю між цими тезами, але гадаю, що для автора годяться обидві. Словом, у такому становищі я не знаю, як дати раду. Слід було б поспитати, що скаже пан Ґарамонд.

Ми поспитали. Він сказав: у принципі не слід викидати нічого, треба вислуховувати усіх.

— Погляньте лишень, більша частина цього краму повторює те, що можна знайти в будь-якому кіоску на будь-якому вокзалі, — мовив я. — Автори, навіть ті, що друкуються, списують один у одного, один подає як свідчення твердження іншого, і всі застосовують як остаточний доказ одну фразу, приміром Ямвліха.

— То й що? — сказав Ґарамонд. — Ви що, хочете продати читачам щось таке, чого вони не знають? Треба, щоб книги "Розкритої Ізиди" говорили точнісінько те саме, що говорять інші. Вони підтверджують одна одну, а отже, говорять правду. Не довіряйте оригінальності.

— Згода, — сказав Бельбо, — але все ж треба знати, що прийнятне, а що ні. Нам

потрібен консультант.

— Який консультант?

— Не знаю. Він повинен бути тверезішим, ніж дияволисти, але повинен знати їхній світ. А крім того, він повинен сказати, на що нам цілитися для "Герметики". Серйозний учений на терені герметизму доби Відродження...

— Молодець, — сказав йому Діоталлеві, — але тільки-но ти вручиш йому Грааля та Святе Серце, як він одразу ж утече, гримнувши дверима.

— Це ще невідомо.

— Гадаю, я знаю особу, яка нам потрібна, — сказав я. — Це добродій, безперечно, ерудований, він сприймає все це достатньо серйозно, але з вишуканістю і, я б сказав, іронічно. Я познайомився з ним у Бразилії, але нині він, мабуть, у Мілані. У мене повинен десь бути його телефон.

— Зв'яжіться з ним, — сказав Ґарамонд. — Але розважливо, все залежить від ціни. А поза тим, постарайтесь використати його також для дивовижних пригод металів.

* * *

Альє, здавалося, був щасливий знову мене почути. Він запитав у мене про чарівну Ампаро, я несміливо дав йому зрозуміти, що все уже в минулому, він вибачився, зробив кілька вишуканих зауваг щодо невтомності, з якою молода людина може відкривати все нові й нові розділи свого життя. Я натякнув йому про видавничий проект. Він зацікавився і сказав, що охоче з нами побачиться, отож ми домовились про зустріч у нього вдома.

* * *

Від народження проекту "Гермес" до того дня я безжурно розважався за рахунок багатьох людей. А тепер вони починали подавати мені рахунок. Я теж був бджолою і летів до квітки, ще цього не усвідомлюючи.

46

Протягом дня ти не раз підступатимеш до жаби і вимовлятимеш слова поклоніння. І проситимеш її здійснити чудеса, яких ти бажаєш... А тим часом виріжеш хрест, щоб принести її в жертву.

Із ритуалу Алістера Кровлі

Альє мешкав поблизу майдану Суза: невелика закрита вуличка, палацик кінця минулого століття, в міру прикрашений орнаментом у стилі ліберті. Нам відчинив літній камердинер у смугастому піджаку, запровадив нас до невеликого салону і попросив подождати пана графа.

— Виходить, він граф, — прошепотів Бельбо.

— А що я вам казав? Воскреслий Сен-Жермен.

— Він не може бути воскреслим, якщо не помирав, — повчально мовив Діоталлеві.

— Він же не Агасфер, вічний єврей?

— Дехто каже, що граф Сен-Жермен був також Агасфером.

— Бачите!

Увійшов Альє, як завжди бездоганний. Він потиснув нам руки і вибачився: нудне

засідання, зовсім непередбачене, затримає його ще хвилин на десять у кабінеті. Він звелів камердинерові принести нам кави і запросив нас сісти. Відтак вийшов, відсунувши важку завісу зі старої шкіри. Дверей за нею не було, і, п'ючи каву, ми чули схвильовані голоси, які долинали до нас із суміжної кімнати. Спершу ми голосно розмовляли між собою, щоб не слухати, тоді Бельбо зауважив, що ми, мабуть, заважаємо. На мить запала тиша, потім ми почули голос і фразу, які збудили нашу цікавість. Діоталлеві підвівся, вдаючи, ніби захоплено розглядає гравюру XVII століття на стіні, якраз поруч із завісою. На ній була зображена гірська печера, до якої по семи сходах піднімалося кілька пілігримів. Невдовзі ми всі троє вдавали, ніби вивчаємо гравюру.

Голос, який ми почули, безперечно, належав Браманті:

— Словом, я не займаюся насиланням чортенят на чийсь дімівки!

Того дня ми збагнули, що Браманті мав від тапіра не лише вигляд, але й голос.

Інший голос, із сильним французьким акцентом, належав незнайомцеві, який говорив пронизливим, майже істеричним тоном. Час від часу в діалог втручався голос Альє, м'який і примирливий.

— Нумо, панове, — говорив зараз Альє, — ви звернулися до мене, щоб я вас розсудив, і я маю це за честь, але в такому разі послухайте, що я вам скажу. Насамперед дозвольте мені зауважити, що ви, любий П'єре, вчинили принаймні необачно, написавши того листа...

— Справа дуже проста, пане графе, — відповідав французький голос, — цей пан Браманті пише статтю до одного часопису, який ми всі високо респектуємо, де він досить непристойно іронізує над декотрими люциферіанцями, які нібито викликають духів, хоча й не вірять у Реальну Презенцію, щоб видурювати в них срібло, і так далі і таке інше. Bon , всі вже знають, що єдиною визнаною Eglise Luciferienne є та, Тавроболіастом та Психопомпом якої є моя скромна особа, і відомо, що моя Церква не займається вульгарним сатанізмом і не робить фіглів-міглів з духами, що личило б скоріше якомусь канонікові з Сен-Сюльпіса. У своєму листі я сказав, що ми не сатаністи vieux jeu , не шанувальники Grand Tenacier du Mal , і що нам нема потреби мавпувати Римську Церкву, зі всіма отими дарохранильницями і тими, як їх, chasuble ... Ми є, au contraire , паладіани, але це відомо всім, для нас Люцифер — це основа добра, у всякому разі основою зла є Адонай, адже цей світ створив він, а Люцифер намагався ставити йому резистенцію...

— Гаразд, — схвильовано говорив Браманті, — я це сказав, може, я й грішу легковажністю, але це не дає вам права погрожувати мені чарами!

— Облиште! З мого боку це була метафора! А ви у відповідь зробили мені envoutement !

— Атож, я і мої побратими якраз маємо зайвий час, щоб займатися насиланням бісів! Ми практикуємо Догму і Обряд Високої Магії, ми не якісь там чаклуни!

— Пане графе, я апелюю до вас. Пан Браманті, як усім відомо, має зносини з абатом Бутру, а як ви добре знаєте, про цього священика кажуть, ніби він звелів

витатуювати собі на підшві ніг хрест, аби мати змогу топтати нашого Господа, себто свого... Вон, тиждень тому я зустрічаю того нібито абата у книгарні Дю Сангреаль, ви її знаєте, він посміхається мені своєю звичною липучою посмішкою і каже: "Гаразд, гаразд, ми ще з вами зустрінемося днями увечері..." Але що це має означати — увечері? А означає це, що через два вечори розпочалися ці візити, я збираюсь лягати до ліжка, і тут чую, як мені в обличчя б'є флюїдний шок, вам же відомо, що ці еманції легко впізнати.

— Ви, мабуть, потерли підшвами об килимок.

— Ага, он ви про що! Тоді чому здіймались у повітря цяцьки, а один із моїх перегонних апаратів ударив мене по голові, чому впав на землю мій гіпсовий Бафомет, пам'ятка про мого бідолашного батька, а на стіні з'явилися написи червоного кольору, така гидота, що не смію й повторити? Ви ж добре знаєте, що не більш як рік тому покійний месьє Грос звинуватив цього ж таки абата в тому, що той робить припарки з фекальної субстанції, даруйте мені, абат засудив його на смерть — і через два тижні бідолашний месьє Грос у таємничий спосіб помер. Те, що Бутру маніпулює отруйними речовинами, встановив також суд честі, скликаний ліонськими мартиністами...

— На основі наклепів... — почувся голос Браманті.

— Облиште! Судовий процес над справами такого роду завжди провадиться на основі непрямих доказів...

— Авжеж, але того, що месьє Грос був алкоголік із цирозом в останній стадії, трибуналові сказано не було.

— Та не будьте ж дитиною! Адже чаклування відбувається природними шляхами, якщо у когось цироз, то його слід вразити у хворий орган, це ж ази чорної магії...

— Виходить, як хтось помирає від цирозу, в цьому винен наш приятель Бутру, не смішіть мене!

— Тоді розкажіть мені, що відбувалося в Ліоні протягом тих двох тижнів... Позбавлена свячення каплиця, святі дари з тетраграматомом, ваш Бутру у великій червоній сутані з перевернутим хрестом і мадам Олькотт, його особиста ясновидиця, не кажучи вже про все інше, на чолі якої з'являється тризубець, і порожні чаші, які самі наповнюються кров'ю, і абат, який харкає у рот вірним... Хіба не так було?

— Та ви, мабуть, начиталися Гюїсманса, любий мій! — сміявся Браманті.

— То був просто культурний захід, історичне видовище, як відправи школи Вікка та друїдичних колегій!

— Ouais , венеційський карнавал...

Ми почули якусь шамотню, неначе Браманті збирався кинутися на свого супротивника, а Альє ледве його стримував.

— Бачите, бачите, — говорив писклявим голосом француз. — Але будьте обережні, Браманті, поспитайте вашого приятеля Бутру, що з ним приключилося! Ви ще цього не знаєте, але він у лікарні, запитайте, хто його так знівечив! Хоч я й не займаюся тою вашою goetia , але й мені відомі деякі штуки, і коли я зрозумів, що у моєму домі щось завелось, я накреслив на паркеті коло захисту, і, хоч я в це й не вірю, але ваші

чортенята вірять, підняв каптур Кармело і зробив на ньому *contresigne, l'envoutement retourné*, авжеж. Ваш абат пережив неприємні хвилини!

— Бачите, бачите? — сопів Браманті. — Бачите, це ж він кидає вроки!

— Досить уже, панове, — сказав Альє, лагідно, але твердо. — Тепер послухайте мене. Ви знаєте, наскільки я ціню, на пізнавальному рівні, це повернення до обрядів, що вийшли з ужитку. Для мене люциферіанська церква і орден Сатани, попри всі демонологічні відмінності, однаково гідні пошани. Вам відомий мій скептицизм у цій царині, але, врешті-решт, ми належимо до того самого духовного лицарства, і я закликаю вас виявити принаймні крихту солідарності. Схаменіться, панове, вплутувати Князя Тьми в особисті чвари! Це ж чисте дітвацтво! Облиште, все це окультистські байки. Ви поводитесь як вульгарні франкмасони. Якщо відверто, то Бутру — дисидент, і ви, любий Браманті, могли б спонукати його продати тандитникові весь той його сміховинний реквізит, який годиться хіба що для "Мефістофеля" Бойто...

— Ah ah, c'est bien dit ça, — хихотів француз, — c'est de la brocanterie.

— Давайте поглянемо на це в іншому світлі. Мала місце дискусія щодо того, що можна назвати літургічним формалізмом, деякі душі занадто запалилися, але не треба бачити в кожній тіні ворога. Зверніть увагу, дорогий П'єре, я зовсім не виключаю присутності у вашому домі якихось чужорідних істот, це найзвичайніша у світі річ, але якщо не втрачати здорового глузду, все це можна пояснити полтергейстом...

— Авжеж, я цього не виключаю, — сказав Браманті, — розміщення планет на той час...

— Ну от! Нуте, подайте собі руки й обніміться, як брати.

Ми почули шепіт взаємних вибачень.

— Ви самі це знаєте, — говорив Браманті, — іноді, щоб з'ясувати, чи якась особа справді очікує втаємничення, слід удатися до фольклору. Навіть у тих крамарів з Великого Сходу, які ні в що не вірять, є свій церемоніал.

— Bien entendue, le rituel...

— Але часи Кровлі вже минулися, зрозуміло? — сказав Альє. — Дозвольте тепер вас залишити, мене очікують інші відвідувачі.

* * *

Ми швиденько повернулися до дивана і спокійно й невимушено стали чекати на Альє.

47

Отож вельми високим заходом нашим було знайти лад у цих семи мірах, лад гідний, достатній, чіткий, щоб він завжди тримав відчуття насторожі і пам'ять у напрузі... Цей найвищий і незрівнянний устрій призначений не тільки на те, щоб зберігати речі, слова і мистецтва, довірені нам... але сам дає нам справжню премудрість...

Giulio Camillo Delminio. L'Idea del Theatro,

Firenze, Torrentino, 1550, Вступ

Альє зайшов через кілька хвилин.

— Даруйте, любі друзі. Я тільки-но брав участь в одній, м'яко кажучи, неприємній

суперечці. Як моєму другові Казобону відомо, я вважаю себе шанувальником історії релігій, і через це дехто частенько звертається до мене за просвітленням, може, більше з огляду на мій здоровий глузд, ніж на мою вченість. Знаєте, це дивовижно, але серед adeptів таємної премудрості іноді трапляються дуже своєрідні особистості... Не кажучи вже про звичайних шукачів трансцендентальної потіхи чи про людей меланхолійного духу, навіть люди глибоких знань і великої інтелектуальної витонченості теж кохаються в нічних фантазуваннях і втрачають відчуття межі між істинами Традиції та архіпелагом дивовиж. Люди, з якими я тільки-но мав бесіду, сперечалися з приводу абсолютно дитячих припущень. На жаль, це трапляється і в найкращих ролинах. Проте прошу пройти за мною до мого скромного кабінету, побесідуємо у затишнішій обстанові.

Він підняв шкіряну завісу і пропустив нас до суміжної кімнати. Ми б не назвали її скромним кабінетом, адже вона була простора й обставлена вишуканими антикварними книжковими шафами, наповненими добротно опрацьованими книгами, усі вони були, безперечно, поважного віку. Та ще більше, ніж книги, вражали кілька вітрин з якимись непевними предметами, які здавалися каменями та фігурами невеликих тварин, — незрозуміло, чи то були опудала, чи мумії, чи дуже вдалі їхні подоби. Ціле приміщення немовби потопало в розпорошеному присмерковому світлі. Це світло, як здавалося, линуло з великого подвійного вікна у глибині з кришталевими шибками бурштинового кольору, прикрашеними ромбічним візерунком, але світло з вікна зливалось зі світлом великої лампи, що стояла на столі темного червоного дерева, вкритому паперами. Це була одна з тих ламп, які іноді можна побачити на столах читальних залів старих бібліотек, з куполоподібним абажуром із зеленого скла, — такі лампи можуть кидати білий овал світла на сторінки, залишаючи приміщення в опаловій напівтіні. Ця гра різних світел, які здавалися однаково неприродними, не притлумлювала, а якимось чином пожвавлювала барвистість стелі.

То була склепінчаста стеля, з чотирьох боків підтримувана невеликими декоративними колонами червоно-цеглястого кольору з крихітними позолоченими капітелями, і оптичний ефект розділених на сім частин зображень, що наповнювали її, створював враження куполоподібного склепіння, від чого вся зала набувала настрою похоронної каплиці, невловно гріховного і меланхолійно змислового.

— Це мій невеличкий театр, — мовив Альє, — на зразок тих фантазій доби Відродження, де розміщалися візуальні енциклопедії, антології Всесвіту. Не так житлове приміщення, як механізм для спогадів. Серед предметів, які ви тут бачите, немає жодної речі, що, поєднуючись належно з іншими, не відкривала б і не підсумовувала таємниць світу. Тут ви бачите теорію фігур, створених художником на кшталт фігур палацу в Мантуї, — це тридцять шість деканів, володарів неба. Кохаючись у точності передачі, тільки-но я знайшов це чудове відтворення, зроблене невідомим майстром, як відразу забажав, щоб і ті невеличкі знахідки в футлярах, які відповідають зображенням на стелі, теж символізували фундаментальні елементи Всесвіту — повітря, воду, землю і вогонь. Це пояснює, приміром, наявність цієї Граціозної

саламандри — шедевра майстерності одного мого друга, набивача опудал, або цієї делікатної репродукції в мініатюрі, правду кажучи, дещо пізнуватої, еоліпіла Герона: повітря, яке міститься в кулі — коли б запалив цю спиртівку, що чашею охоплює її, — нагріваючись і виходячи з цих бічних дзьобиків, викликало б її обертання. Магічний інструмент, який застосовували ще єгипетські жерці у своїх святилищах, як це нам повідомляють численні знамениті тексти. Вони застосовували його для здійснення фальшивих чудес, і натовп поклонявся тим чудесам, однак справжнє чудо полягало в золотому правилі, яке впорядковує таємничу і просту механіку того чуда — механіку елементів стихії, повітря і вогню. Саме цією мудрістю володіли наші предки, а також алхіміки, натомість конструктори циклотронів її втратили. Тож-бо я звертаю свій погляд на цей мій театр пам'яті, нащадок інших, місткіших театрів, які зачаровували мислителів минулого, і знаю. Знаю більше, ніж знають так звані мудреці. Я знаю, що як внизу, так і нагорі. І більше знати нічого.

Він запропонував нам кубинські сигари чудернацької форми, не прямі, а викривлені й кучеряві, проте м'ясисті й товсті. У нас вихопилися захоплені вигуки, а Діоталлеві підійшов до книжкових шаф.

— Далєбі, — провадив Альє, — невеличка бібліотека, як бачите, не більше як дві сотні томів, я маю більше у своєму родинному домі. Але без зайвої похвальби скажу, що всі вони досить цінні й рідкісні і розміщені, звичайно, не у випадковому порядку, тематично вони впорядковані відповідно до розміщення зображень та предметів.

Діоталлеві несміливо простягнув руку до книжок.

— Будь ласка, — сказав Альє, — це "Oedypus Aegyptiacus" Атаназіуса Кірхера. Ви ж знаєте, він був перший після Горапола, хто спробував розшифрувати ієрогліфи. Дивовижна людина, я б хотів, щоб цей мій театр нагадував його музей чудес, який тепер вважається втраченим, адже хто не вміє шукати, не знаходить... Надзвичайно приємний співрозмовник. Як він пишався того дня, коли відкрив, що цей ієрогліф означає "добродійства божественного Осіріса даються священними церемоніями та цілим ланцюгом духів..." Відтак прийшов той інтриган Шампольйон, відразлива особа, повірте мені, інфантильно марнослава, і почав наполягати на тому, що цей знак відповідає всього лиш імені фараона. Скільки кмітливості виявляють новочасні люди в пониженні священних символів! Зрештою, цей твір не такий уже й рідкісний, він коштує менше, як "мерседес". Погляньте краще на оце перше видання, 1595 року, "Amphitheatrum sapientiae aeternae" Кунрата. Кажуть, на світі є лише два його примірники. А це третій. А оце — перше видання "Thelluris Theoria Sacra" Бурнеціуса. Вечорами я не можу дивитися на її ілюстрації без відчуття містичної клаустрофобії. Глибини нашої планети... Ніхто б і не подумав, чи не так? Я бачу, доктор Діоталлеві зачарований єврейськими літерами у "Трактаті про цифри" Віженера. Погляньте ще на оце: перше видання "Kabbala denudata" Кнорра Христіана фон Розенрота. Ви, безперечно, знаєте, зрештою, ця книга є в перекладі, неповному і поганому, який поширював англійською мовою на початку цього століття недотепа Мак-Ґрегор Метерс... Ви, мабуть, чули про ті скандальні таємні збіговиська Golden Dawn, що так

зачарували британських естетів. З цієї банди фальсифікаторів текстів утаємничення міг народитися лише безконечний ряд спотворень, від "Вранішньої Зорі" до сатанічних церков Алістера Кровлі, який викликав демонів, аби здобути прихильність декотрих благородних осіб, які віддавалися *vice anglais*. Якби ви знали, любі друзі, скільки, м'яко кажучи, сумнівних людей доводиться зустрічати, коли присвячуєш себе цим студіям; ви самі це побачите, коли розпочнете видання у цій царині.

Бельбо скористався з нагоди, даної йому Альє, щоб перейти до справи. Він сказав, що видавництво "Гарамонд" бажає видавати щороку по кілька книг, так би мовити, езотеричного характеру.

— Ага, езотеричного, — усміхнувся Альє, і Бельбо зашарівся.

— Скажімо ... герметичного?

— Ага, герметичного, — посміхнувся Альє.

— Гаразд, — промовив Бельбо, — може, я вживаю не ті терміни, але ви, безперечно, розумієте, якого жанру.

— Хм, — знову усміхнувся Альє, — такого жанру немає. Є знання. Ви бажаєте видавати огляд неспотворених знань. Може, для вас це лише видавничий вибір, але, якщо займатися цим доведеться мені, для мене це будуть пошуки істини, *queste du Graal*.

Бельбо зазначив, що подібно до того, як рибалка, закидаючи сіті, може витягнути також порожні мушлі та пластикові кульки, видавництво "Гарамонд", мабуть, одержуватиме чимало рукописів сумнівної вартості, тож видавництво шукає суворого читача, який відділяв би зерно від полови, відбираючи водночас чудернацький непотріб, бо одне дружнє видавництво буде дуже раде, якщо авторів меншої вартості ми спрямуємо до нього... Звичайно, слід визначити достойну форму винагороди.

— Дякувати небесам, я належу до тих, кого називають заможними. І я не лише заможний, а й завбачливий. Досить мені знайти під час моїх пошуків ще одну копію Кунрата, чи ще одну гарно забальзовану саламандру, чи ріг нарвала (який мені було б соромно тримати у своїй колекції, коли б навіть віденська скарбниця не виставляла його як ріг єдинорога) — і на цій коротенькій і приємній обладдці я зароблю більше, ніж ви можете заплатити мені за десять років дорадництва. Я переглядатиму ваші рукописи в дусі смирення. Я переконаний, що навіть у найнедолугішому тексті мені вдасться знайти іскорку якщо не істини, то принаймні якоїсь вигадливої неправди, а протилежності часто зближаються. Лише очевидні речі наганятимуть на мене нудьгу, і саме за цю нудьгу ви мені виплачуватимете компенсацію. Я обмежусь тим, що наприкінці року надсилатиму вам коротеньку записку, де залежно від ступеня мого нудьгування я маневруватиму в межах символічної цифри. Якщо ж вона видасться вам перебільшеною, ви надішлете мені скриньку марочного вина.

Бельбо був збитий з пантелику. Він звик мати справу з плаксивими і жадібними консультантами. Він відкрив торбу, яку приніс із собою, і вийняв із неї грубенський машинопис.

— Я б не хотів, щоб ви дивились на це надто оптимістично. Погляньте, приміром, на

цей рукопис, він здається мені типовим зразком пересічного рівня.

Альє розгорнув машинопис:

— Секретна мова Пірамід... Погляньмо на зміст... Пірамідіон... Смерть лорда Карнавона... Свідчення Геродота... — Він згорнув машинопис. — Ви читали його?

— Я переглядав його кілька днів тому, — сказав Бельбо.

Альє віддав йому машинопис.

— Ну от, ви скажете мені, чи мій підсумок слушний.

Він сів за письмовий стіл, встромив руку до кишені камізельки, витяг звідти шабатурочку для пігулок, яку я вже бачив у Бразилії, обернув її між своїми тонкими, наче точеними пальцями, якими ще недавно пестив свої улюблені книжки, підвів очі до прикрас стелі і, як мені здалося, почав виголошувати текст, що його знав уже віддавна.

— Автор цієї книги, мабуть, нагадує, що 1864 року П'яцці Сміт відкриває священні та ізотеричні пропорції пірамід. Дозвольте мені зацитувати їх лише в цілих числах, у моєму віці пам'ять починає підводити... Цікаво, що їхня основа — це квадрат, сторона якого дорівнює 232 метрам. Оригінальна висота становила 148 метрів. Якщо перевести у священні єгипетські лікті, основа матиме 366 ліктів, тобто кількість днів у високосному році. Для П'яцці Сміта висота, помножена на 10 у дев'ятому степені дає відстань від Землі до Сонця — 148 мільйонів кілометрів. Непогана точність для тих часів, якщо зважити, що обчислена з сьогоднішньою точністю ця відстань становить 149 з половиною мільйонів кілометрів, і зовсім не доведено, що рацію маємо ми, сучасні. Основа, поділена на ширину одного каменя, дає 365. Периметр основи становить 931 метр. Якщо поділити на половину висоти, одержимо 3,14 — число π . Чудово, чи не так?

Бельбо збентежено усміхався.

— Неможливо! Як же це ви...

— Дозволь докторові Альє продовжувати, Якопо, — заблагав Діоталлеві.

Альє подякував йому чемною усмішкою. Він говорив, блукаючи поглядом по стелі, але мені здалося, ніби це блукання погляду не було ані пустим, ані випадковим. Його очі просувалися вздовж певної лінії, ніби читаючи у зображеннях те, що він начебто видобував зі своєї пам'яті.

48

Отож відстань від верхівки до основи Великої Піраміди в єгипетських п'ядях становить 161 000 000 000. Скільки людських душ жило на землі від Адама дотепер? Десять між 153 000 000 000 та 171 000 000 000.

Piazzì Smyth. Our Inheritance in the Great Pyramid,
London, Isbister, 1880, p. 583

— Гадаю, ваш автор твердить, що висота піраміди Хеопса дорівнює квадратному кореневі числа, яке дає поверхня кожної сторони. Звичайно, виміри слід брати у футах, які ближчі до єгипетського та єврейського ліктя, а не в метрах, адже метр — це абстрактна одиниця, вигадана за нових часів. Єгипетський лікоть тотожний 1,728 фута. Але ми не знаємо точної висоти, ми можемо скористатися пірамідіоном, маленькою

пірамідою, яка, поміщена на вершину великої, утворює її вістря. Він був зроблений із золота або з іншого металу, що блищить на сонці. Тепер візьміть висоту пірамідіону, помножьте її на висоту всієї піраміди, результат помножьте на десять у п'ятому степені і одержите довжину екваторіального кола. І не лише це — якщо ви візьмете периметр основи і помножите його на двадцять чотири у третьому степені, поділеному на два, вийде середній радіус Землі. Крім того, площа, яку покриває основа піраміди, помножена на 96 на десять у восьмому степені, дасть сто дев'яносто мільйонів вісімсот десять тисяч квадратних миль, що відповідає поверхні земної кулі. Правильно?

Бельбо звичайно полюбляв виявляти здивування за допомогою вислову, якого навчився у фільмотеці, дивлячись оригінальну версію "Янкі Дудл Денді" з Джеймсом Кагні: "I am flabbergasted!" він висловився саме так. Очевидно, Альє також добре знав розмовну англійську, бо не зумів приховати задоволення, не соромлячись свого марнославства.

— Любі друзі, — сказав він, — коли цей добродій, чиє ім'я мені невідоме, виготовляє компіляцію про таємницю пірамід, він не може сказати нічого іншого, крім того, що знають навіть діти. Я здивувався б, якби він сказав щось нове.

— Отже, — з ваганням промовив Бельбо, — цей добродій просто розповідає відомі істини.

— Істини! — засміявся Альє, відкриваючи знову перед нами коробку своїх розкішних рахітичних сигар. — Що є істина, як казав один мій знайомий багато років тому. Частково йдеться про купу нісенітниць. Насамперед, якщо поділити точну основу піраміди на точну подвійну величину висоти, враховуючи також і десяти, то ми одержимо не число π , а 3,1417254. Різниця невелика, але важлива. Крім того, один з учнів П'яцці Сміта, Фліндерс Петрі, який вимірював також Стоунгендж, свідчить, що одного дня піймав свого вчителя, коли той, щоб сходилися розрахунки, шліфував Гранітні виступи царського передсінку... Може, це плітки, але П'яцці Сміт не був тим, хто вселяв довіру, досить було побачити, як він зав'язує краватку. І все ж поміж стількома нісенітницями знаходяться й неспростовні істини. Панове, чи не бажаєте пройти зі мною до вікна?

Театральним жестом він розчинив навстіж віконниці, запросив нас виглянути і показав удалині, на розі вулички та бульвару, дерев'яну будку, де, очевидно, продавали квитки лотереї Мерано.

— Панове, — сказав він, — я пропоную вам піти поміряти цю будку. Ви побачите, що довжина прилавка становить 149 сантиметрів, тобто одну стомільярдну відстані Земля — Сонце. Висота задньої стіни, поділена на ширину вікна, дає $176/56 = 3,14$. Висота спереду становить 19 дециметрів, а отже, тотожна кількості років у грецькому місячному циклі. Сума висот двох передніх та двох задніх кутів становить $190 \times 2 + 176 \times 2 = 732$, що є датою перемоги в Пуатьє. Товщина прилавка дорівнює 3,10 сантиметра, а ширина віконної рами — 8,8 сантиметра. Замінивши цілі числа відповідною літерою абетки, ми одержимо C10H8, що є формулою нафталіну.

— Фантастично, — вразився я, — ви вимірювали?

— Ні, — відказав Альє. — Це зробив на іншій будці такий собі Жан-П'єр Адан. Гадаю, усі лотерейні будки мають більш-менш однакові виміри. З числами можна робити все, що завгодно. Якщо у мене є священне число 9 і я хочу одержати 1314, дату спалення Жака де Моле — дату, дорогу для тих, хто, як я, вважає себе шанувальником тамплієрської лицарської традиції, — що ж я зроблю? Я помножу його на 146, пророковану дату знищення Карфагена. А як же я дійшов до такого результату? Я ділив 1314 на два, на три і так далі, аж поки не знайшов задовільного числа. Я б міг також поділити 1314 на 6,28, подвоєне число 3,14, і одержав би 209, себто рік, коли Аттало I Пергамський приєднався до антимакедонської коаліції. Ви задоволені?

— Отже, ви не вірите в жодні нумерології, — розчаровано сказав Діоталлеві.

— Я? Я в них твердо вірю, вірю, що Всесвіт — чудова гармонія числових відповідностей і що тлумачення числа та його символічна інтерпретація є шляхом найвищого пізнання. Але якщо світ, нижчий і вищий, — це система відповідностей, де все грає, то природно, що і будка, і піраміда, які обидві є творінням людських рук, несвідомо відтворюють у своїй структурі космічну гармонію. Ці так звані пірамідологи неймовірно складними методами відкривають очевидну істину, набагато стародавнішу і вже відому. Викривленою є логіка пошуків і відкриття, бо це логіка науки. Логіка мудрості не має потреби у відкриттях, бо вона вже знає. Навіщо доводити те, що й не могло бути по-іншому. Якщо тут є таємниця, вона набагато глибша. Ці ваші автори просто залишаються на поверхні. Гадаю, оцей ще й повторює всі оті байки про єгиптян, яким була відома електрика...

— Я вже й не запитую, як ви здогадалися.

— Бачите? Вони задовольняються електрикою, наче якийсь там інженер Марконі. Менш дитячою була б гіпотеза про радіоактивність. Це цікаве припущення, яке, на відміну від електричної гіпотези, могло б пояснити славнозвісне прокляття Тутанхамона. Як єгиптянам щастило піднімати камені на піраміди? Може, вони піднімали брили електричними розрядами чи примушували їх літати за допомогою ядерного розпаду? Або ж єгиптяни відкрили спосіб усунення сили тяжіння і знали секрет левітації? Або ще одна форма енергії... Відомо, що халдейські жерці керували священними машинами за допомогою самих звуків, що священики Карнака та Фів звуком свого голосу могли розчиняти навстіж двері храму, — а про що ж інше свідчить, подумайте самі, легенда про "Сезаме, відчинись"?

— Так що ж? — поспитав Бельбо.

— У тому й уся заковика, друже мій. Електрика, радіоактивність, атомна енергія — справжній утаємничений знає, що це метафори, поверхові прикриття, узвичаєні побрехеньки, щонайбільше жалюгідні замітники якоїсь сили, древньої і забутої, що її утаємничений шукає і колись таки пізнає. Може, слід ще згадати, — він якусь мить повагався, — про телуричні течії.

— Про що? — не пам'ятаю вже, хто з нас трьох запитав це.

Альє здавався розчарованим:

— Бачите? Я вже сподівався, що серед ваших клієнтів є хтось, хто міг би сказати

мені щось цікавіше. Але бачу, вже пізно. Гаразд, друзі мої, угоду нашу вкладено, а решта — то все просторікування старого вченого.

* * *

Поки він простягав нам руку, увійшов камердинер і шепнув щось йому на вухо.

— А-а, моя люба приятелька, — сказав Альє. — Я зовсім забув. Попросіть її заждати хвилинку... ні, не у вітальні, в турецькому салоні.

Люба приятелька, мабуть, добре знала будинок, бо була вже на порозі кабінету і, в напівтіні дня, що вже закінчувався, навіть не поглянувши на нас, рушила до Альє, кокетливо погладила його по обличчі й сказала:

— Симоне, ти ж не примусиш мене чекати в передпокої!

То була Лоренца Пеллеґріні.

Альє легенько відсторонився, поцілував їй руку і сказав, показуючи на нас:

— Моя люба, моя мила Софіє, ви знаєте, що ви завжди бажана гостя у кожному домі, який осяваєте своєю присутністю. Але я мусив попрощатися з цими гістьми.

Лоренца помітила нас і зробила радісний вітальний жест — я не пам'ятаю, щоб я будь-коли бачив її здивованою або збентеженою будь-чим.

— О, як чудово, — сказала вона, — ви теж знайомі з моїм другом! Якопо, як справи. (Вона не спитала, як справи, а сказала.)

Я побачив, як Бельбо зблід. Ми попрощалися, Альє висловив свою радість з приводу того, що ми теж з нею знайомі.

— Я вважаю нашу спільну приятельку одною з найприродніших істот, які я будь-коли мав радість пізнати. У своїй свіжості вона втілює, дозвольте мені цю фантазію старого вченого, Софію, вигнану на цю землю. Але, мила моя Софіє, мені не вдалося вчасно попередити вас, що обіцяне свято відкладається на кілька тижнів. Я у відчаї.

— Байдуже, — сказала Лоренца, — я почекаю. Ви до бару? — запитала, точніше звеліла вона. — Гаразд, я побуду тут з півгодинки, я хочу, щоб Симон дав мені один із своїх еліксирів, вам би годилося їх покуштувати, але він каже, що це лише для вибраних. Тоді я наздожену вас.

Альє посміхнувся з виглядом поблажливого дядечка, запросив її сісти і провів нас до дверей.

* * *

Ми знову опинилися на вулиці і вирушили моїм автом до Піладе. Бельбо німував. Ми не розмовляли всю дорогу. Але за шинквасом бару довелось розбити чари.

— Сподіваюсь, я не віддав вас до рук божевільного, — промовив я.

— Ні, — відказав Бельбо. — Цей чоловік гострий і витончений. Лише живе він у світі, відмінному від нашого. — Відтак похмуро додав: — Або майже відмінному.

49

Traditio Templi сама собою постулює традицію тамплієрського лицарства, лицарства духовного і втаємниченого...

Henry Corbin. Temple et contemplation,

Paris, Flammarion, 1980, p. 373.

— Гадаю, я розкусив вашого Альє, Казобоне, — сказав Діоталлеві, який у Піладе попросив білого шипучого вина, змусивши нас потерпати за його духовне здоров'я. — Він цікавиться таємними науками і не довіряє аматорам та дилетантам. Але, як ми дізналися нині шляхом ганебного підслуховування, він, гордуючи ними, все ж їх вислуховує, критикує і не відхрещується від них.

— Сьогодні пан, віконт, маркграф Альє, чи хай хоч хто він був, ужив ключового виразу, — сказав Бельбо. — Духовне лицарство. Він не поважає їх, але почуває себе зв'язаним із ними стосунками духовного лицарства. Гадаю, я розумію його.

— Тобто? — запитали ми.

Бельбо пив уже свій третій джин-мартіні (увечері — віскі, твердив він, бо воно заспокоює і викликає мрійливість, пізнього попудня — джинмартіні, бо він збуджує і зміцнює). Він почав розповідати про своє дитинство в ***, як одного разу вже розповідав мені колись.

— Це було між 1943 та 1945 роками, тобто в період переходу від фашизму до демократії, а тоді знову до диктатури Республіки Сало з партизанською війною в горах. На початку цієї історії я мав одинадцять років і жив у будинку дядька Карло. Ми мешкали в місті, але 1943 року бомбардування почастишали і моя мати вирішила, що нам треба, як тоді казали, евакуюватися. У *** мешкали дядько Карло та тітка Катеріна. Дядько Карло походив із родини землеробів і успадкував у *** будинок разом із землями, які було віддано у половинщину чоловікові на ймення Аделіно Канепа. Половинщик працював, жав збіжжя, робив вино і віддавав половину прибутку власникові. Ситуація, певна річ, була напружена: половинщик вважав, що його визискують, і власник також, адже він одержував лише половину прибутків зі своїх земель. Власники ненавиділи половинщиків, а половинщики — власників. Але, у випадку дядька Карло, вони мешкали разом. 1914 року дядько Карло записався добровольцем в альпійські стрільці. П'ємонтець суворого гарту, безмежно відданий обов'язкові та батьківщині, він став спершу лейтенантом, а відтак — капітаном. В одній битві при Карсо він опинився поруч з якимось солдатом-ідіотом, який дав розірватись у своїх руках гранаті — інакше чому б вона мала називатися ручною? Словом, дядько Карло вже мали кинути до братньої могили, коли якийсь санітар помітив, що він ще живий. Його занесли до польового шпиталю, вийняли йому око, яке вже вилазило з орбіти, відрізали руку і, за словами тітки Катеріни, ще й вставили під шкіру голови металеву пластинку, бо він утратив шматок черепної коробки. Словом, хірургічний шедевр — з одного боку і герой — з іншого. Срібна медаль, хрест кавалера Корони Італії, а після війни — забезпечена посада у громадській адміністрації. І ось дядько Карло став директором податкового управління в ***, де успадкував власність своїх батьків і оселився у предківському будинку поруч із Аделіно Канепою та його родиною.

Дядько Карло, як директор податкового управління, був місцевим достойником. А як інвалід війни та кавалер корони Італії, він не міг не симпатизувати чинному урядові, і так сталося, що цей уряд був фашистською диктатурою. Чи був дядько Карло фашистом?

— Тою мірою, якою, як говорили у шістдесят восьмому, фашизм підвищив статус ветеранів війни і вшановував їх нагородами та просуванням по службі; можна сказати, що дядько Карло був лише поміркованим фашистом. Але достатньою мірою фашистом, аби викликати ненависть Аделіно Канепа, який, з цілком очевидних причин, був антифашистом. Щороку він мав з'являтися в контору, щоб декларувати свої доходи. Він приходив до контори із зухвалим виглядом спільника, зробивши перед тим спробу спокусити тітку Катеріну кількома десятками яєць. І опинявся перед дядьком Карло, який не лише як герой був непідкупний, але й краще за будь-кого іншого знав, скільки Канепа вкрав у нього протягом року, і не дарував йому ані шеляга. Аделіно Канепа мав себе за жертву диктатури і почав обмовляти дядька Карло. Вони мешкали разом — один на благородному другому поверсі, а другий — у партері і зустрічалися вранці й увечері, та ніколи не віталися. Зв'язок підтримувала тітка Катеріна, а після нашого приїзду — моя мати, якій Аделіно Канепа висловлював усю свою симпатію та співчуття з того приводу, що вона кривдниця такої потвори. Дядько повертався додому щовечора о шостій, у своєму звичайному сірому двобортному костюмі, у крисатому капелюсі, з іще не прочитаним примірником "Стампи". Він ступав випроставшись, як альпієць, а його сіре око було націлене на висоту, яку треба було взяти. Він проходив повз Аделіно Канепа, який о тій порі відпочивав на лавці в садку, ніби не помічаючи його. Тоді біля дверей партерного помешкання він зустрічав пані Канепа і церемонно скидав перед нею капелюха. І так щовечора, рік у рік.

Була вже восьма година, Лоренца не приходила, як обіцяла, перед Бельбо стояв його п'ятий джин-мартіні.

— Настав 1943 рік. Одного ранку дядько Карло зайшов до нас, поцілунком розбудив мене і сказав: "Хлопче мій, хочеш знати найбільшу новину року? Скинули Муссоліні". Я так ніколи й не зрозумів, чи це завдало дядькові Карло болю. Він був винятково чесним громадянином і державним службовцем. Якщо він і страждав, то не говорив про це і керував уже податками для уряду Бадольйо. Відтак настало восьме вересня, місцевість, де ми мешкали, підпала під владу Соціальної республіки, дядько пристосувався й до цього. Він почав збирати податки для Соціальної республіки. А тим часом Аделіно Канепа вихвалявся своїми зв'язками з першими партизанськими угрупованнями, там, у горах, і обіцяв помсту в науку всім. Ми, діти, ще не знали, хто такі партизани. Про них розповідали різні байки, але ніхто їх не бачив. Оповідали про одного ватажка бадолійців, такого собі Терці (то був, звичайно, псевдонім, як було тоді заведено, і дехто казав, що він узяв його від Терці з коміксів, друга Діка Блискавки), колишнього сержанта карабінерів, який у перших боях проти фашистів та есесівців втратив ногу, а тепер командував усіма загонами на пагорбах навколо ***. І тоді трапився отой неприємний випадок. Одного дня партизани показали в селі, одностроїв вони не мали, на шиях — голубі хустинки. Вони зійшли з пагорбів і вешталися по вулицях, пускаючи автоматні черги в небо, аби заявити про свою присутність. Новина поширилась по селі, усі замкнулися по своїх хатах, адже було ще не відомо, які вони люди. Тітка Катеріна висловила певні побоювання, але зрештою партизани вважалися

друзями Аделіно Канепи або принаймні Аделіно Канепа вважався їхнім другом, — не зроблять же вони дядькові чогось поганого! Але вони таки зробили. Нас повідомили, що близько одинадцятої години група партизанів з націленими автоматами увійшла до податкової контори, заарештувала дядька і повела його в невідомому напрямку. Тітка Катеріна впала на ліжку, і з її рота потекла білувата піна. Вона заявила, що дядька Карло, мабуть, убили. Достатньо удару прикладом рушниць по голові, де в нього була ця підшкірна пластинка, — і він помре. Почувши тітчині зойки, прийшов Аделіно Канепа з жінкою й дітьми. Тітка почала кричати, що він юда, що то він виказав дядька партизанам, бо той збирав податки для Соціальної республіки, Аделіно Канепа присягав усім, що було для нього найсвятішого, що це неправда, але видно було, що він таки почував себе винним, бо забагато розводився. Тітка прогнала його. Аделіно Канепа заплакав, почав благати мою матір, пригадав, як відступав їй кроля чи курку за сміховинну ціну, моя мати замкнулася в гордій мовчанці, тітка Катеріна не переставала пускати білувату піну. Я плакав. Нарешті, після двох годин агонії, ми почули крики і з'явився дядько Карло на велосипеді, ведучи його одною рукою, наче повертався з прогулянки. Він одразу помітив метушню в садку і з кам'яним обличчям запитав, що скоїлось. Він ненавидів трагедії, як і всі люди в нашому краї. Він увійшов до будинку, приблизився до стражденного ложа тітки Катеріни, яка все ще дригала своїми худими ногами, і запитав, чому вона така схвильована.

— Що ж трапилось?

— А трапилось те, що, очевидно, до партизанів Терці дійшли-таки теревені Аделіно Канепи, вони побачили в дядькові Карло одного з місцевих представників режиму й заарештували його, щоб дати науку всьому селу. Дядька Карло повезли на вантажівці за село, і він опинився перед Терці, який сяяв військовими нагородами, з автоматом у правій руці, а лівою спираючись на милицю. І дядько Карло, — я не думаю, що то була хитрість, це був інстинкт, звичка, лицарський ритуал — став струнко і доповів про себе

— майор альпійських стрільців Карло Ковассо, інвалід і ветеран війни, Срібна медаль. Терці теж виструнчився і відрекомендувався — Ребауденго, старший сержант королівських карабінерів, командир бадолійської бригади імені Беттіно Рікасолі, Бронзова медаль. "Де?", — запитав дядько Карло. А вражений Терці відповів: "Пордой, пане майоре, висота 327". "Хай йому біс, — сказав дядько Карло, — я був на висоті 328, у третьому полку, Сассо ді Стрія!" — "Битва у день сонцестояння?" — "Авжеж, битва сонцестояння". — "І обстріл П'ятипалої гори?" — "До дідька, як же мені не пам'ятати. А та багнетна атака напередодні дня святого Криспіна? Чорт забирай!" Словом, ось така розмова. Тоді, один безрукий, другий безногий, обидва водночас ступили крок вперед і обнялися. Терці сказав йому: "Бачте, пане майоре, нам сказали, що ви збираєте податки для фашистського уряду, цього полигача загарбників". "Бачте, командире, — сказав йому дядько Карло, — у мене є родина, і я дістаю платню від центрального уряду, а цей уряд такий, як є, і не я його обираю, що б ви зробили на моєму місці?" "Любий майоре, — відповів йому Терці, — на вашому місці я зробив би те саме, але постарайтесь принаймні сповільнити збирання податків, намагайтеся затягувати

справу". "Постараюся, — сказав йому дядько Карло, — я нічого не маю проти вас, ви теж сини Італії і геройські бійці". Гадаю, вони порозумілися, бо обидва вимовляли слово "Батьківщина" з великої літери. Терці наказав дати майорові велосипед, і дядько Карло повернувся. Аделіно Канепа не показувався кілька місяців. Ну от, не знаю, чи духовне лицарство — це щось подібне, але, безперечно, є зв'язки, які залишаються, виходячи за межі партій та фракцій.

50

Адже я перша і остання. Я шанована і зненавиджена. Я свята і повія.

Фрагмент Nag Hammadi, 6,2

Увійшла Лоренца Пеллегріні. Бельбо глянув на стелю і замовив останнє мартіні. У повітрі зависло напруження, і я зробив спробу підвестися. Лоренца затримала мене.

— Ні, ходіть усі зі мною, сьогодні увечері відкривається нова виставка Ріккардо, він започатковує новий стиль! Він великий художник, ти, Якопо, його знаєш.

Я знав, хто був цей Ріккардо, він завжди вештався у Піладе, але тоді я не зрозумів, чому Бельбо з ще більшою увагою зосередив свій погляд на стелі. Прочитавши файли, я знаю, що Ріккардо — це той чоловік зі шрамом, розпочати бійку з яким Бельбо забракло мужності.

Лоренца наполягала, галерея містилася неподалік від Піладе, там організовували справжнє свято, майже оргію. Діоталлеві це занепокоїло, й він одразу сказав, що йому треба повертатися додому, я вагався, але було очевидно, що Лоренца хотіла й моєї присутності, і це теж примушувало Бельбо страждати, адже він бачив, як віддаляється мить розмови з нею віч-навч. Зрештою я не зміг уникнути запрошення і ми вирушили.

Я не дуже любляв того Ріккардо. На початку шістдесятих років він малював вельми нудні картини, дуже дрібні побудови чорних та сірих кольорів, дуже геометричні, дещо оптичні, які примушували танцювати очі. Вони називалися "Композиція 15", "Паралакс 17", "Евклід Х". Тільки-но почався шістдесят восьмий рік, він почав виставлятися в окупованих студентами домах, і його палітра змінилася, тепер це були лише бурхливі контрасти чорних та білих барв, мазки стали більшими, а назви звучали "C'est qu'un debut", "Молотов", "Сто квіток". Коли я повернувся до Мілана, я бачив виставку його картин в одному гуртку, де захоплювалися доктором Вагнером; він позбувся чорних барв і працював над білими структурами, де контрасти досягалися лише рельєфною фактурою рисунка на пористому папері, щоб, як він пояснював, вони виявляли різні профілі залежно від кута падіння світла. Картини мали назви "Похвала двозначності", "A/Travers", "Ça", "Berggasse" та "Заперечення 15".

Того вечора, тільки-но ми увійшли до нової галереї, я зрозумів, що поетика Ріккардо пережила глибоку еволюцію. Експозиція називалася "Megale Apophasis". Ріккардо перейшов до фігуративного стилю зі сліпучою палітрою. Він жонглював цитатами, а що навряд чи володів рисунком, то гадаю, він працював, проектуючи на полотно слайд знаменитої картини, — його вибір коливався між академічним малярством кінця минулого століття та символістами початку ХХ століття. На оригінальному рисунку він працював пуантильною технікою, безкінечно дрібними

градаціями кольорів, крапка за крапкою покриваючи весь спектр за певним незмінним стереотипом, починав із дуже світляного, палаючого ядра і закінчував абсолютною чорнотою — або навпаки, залежно від тої містичної чи космологічної концепції, яку хотів виразити. Там були гори, які випромінювали промені світла, розчинені у дрібному пилі куль млявого забарвлення, видніли концентричні небеса з натяками на янголів із прозорими крилами, щось подібне до "Раю" Доре. Картини йменувалися "Беатрікс", "Mystica Rosa", "Данте Габріель 33", "Вірні Любові", "Атанор", "Гомункулус 666" — ось звідки пристрасть Лоренци до гомункулусів, сказав я собі. Найбільша картина мала назву "Софія" і зображувала щось на зразок потоку чорних янголів, що розсіювався донизу, утворюючи білу істоту, яку пестили великі, бліді руки, скопійовані з рук, піднесених до неба у "Герніці". Поєднання було сумнівне, і зблизька виконання виглядало грубим, але на відстані двох-трьох метрів ефект був дуже ліричний.

— Я реаліст старого крою, — шепнув мені Бельбо, — я розумію лише Мондріана. Що може зобразити негеометрична картина?

— Раніше його картини були геометричні, — зауважив я.

— То не була геометрія. То було кафельне облицювання для лазничок.

Поки Лоренца побігла, щоб обняти Ріккардо, той обмінявся з Бельбо легким уклоном. Там була тиснява, галерея скидалася на нью-йоркське піддашшя, приміщення було побілене, на стелі видніли оголені труби опалення чи водогону. Хтозна-скільки грошей вони вгатили, щоб надати йому такого вигляду. В одному кутку система гучномовців оглушувала тих, хто стояв поруч, східною музикою для сітара, якщо не зраджує мене пам'ять, із тих, де неможливо розібрати мелодії. Усі неухважно проходили повз картини, аби потому скупчитися за столиками в глибині і схопити паперові склянки. Ми прибули вже пізнього вечора, повітря було густе від диму, час від часу та чи та дівчина виконувала якісь танцювальні рухи у центрі зали, але всі ще були надто зайняті розмовами та споживанням дарів буфету, який справді був досить щедрий. Я сів на диван, біля якого стояла велика скляна ваза, ще до половини наповнена фруктовим салатом. Я вже хотів був набрати собі трохи, бо не вечеряв, коли це мені здалося, ніби я бачу відбиток ноги, яка розчавила фруктові кубики в центрі, перетворивши їх на однорідну масу. У цьому не було нічого неможливого, бо на підлозі видніли мокрі плями від білого вина, а дехто з гостей вже ледь пересувався.

Бельбо захопив склянку і мляво сновигав без видимої мети, плескаючи час від часу когось по спині. Він намагався знайти Лоренцу.

Але мало хто стояв на місці. Натовп перебував у якійсь подобі кругового руху, наче бджоли, що шукають ще не займану квітку. Я не шукав нічого, а проте підвівся і переходив з місця на місце, скоряючись імпульсам, що посилювала юрба. Неподалік від себе я побачив Лоренцу, яка блукала неухважним кроком жирафи, подаючи то одному, то іншому пристрасні знаки впізнавання, з піднесеною головою та навмисне невидючим поглядом, її плечі та груди були нерухомі й випростані.

У певну мить природний потік відтіснив мене в куток за столом; коло мене стояли, обернувшись до мене плечима, Лоренца та Бельбо, чії шляхи нарешті перетнулися;

вони теж були заблоковані. Не знаю, чи помітили вони мою присутність, але у загальному гармидері ніхто вже не чув того, про що говорили інші. Вони почувалися на самоті, а я був змушений слухати їх розмову.

— Отже, — говорив Бельбо, — де ти познайомилася зі своїм Альє?

— З моїм? І з твоїм також, судячи з того, що я бачила сьогодні. Ти можеш бути знайомий із Симоном, а я ні. Браво.

— Чому ти називаєш його Симоном? Чому він зве тебе Софією?

— Та це ж гра! Я познайомилася з ним у друзів, цього тобі досить? І я вважаю його чарівним. Він цілує мені руку, наче княгині. А міг би бути моїм батьком.

— Дивись, щоб він не став батьком твоєї дитини.

Мені здалося, ніби це я в Байї розмовляю з Ампаро. Лоренца мала рацію. Альє знав, як цілувати руку молодій дамі, якій невідомий цей ритуал.

— Чому Симон та Софія? — наполягав Бельбо. — Хіба він зветься Симоном?

— Це чудова історія. Тобі відомо, що наш Усесвіт є плодом помилки і що це трішки моя вина? Софія була жіночою частиною Бога, адже тоді Бог був більше жінкою, ніж чоловіком, то вже потім ви почепили йому бороду і назвали його Він. Я була його доброю половиною. Симон каже, що я хотіла породити світ, не питаючи дозволу, я, тобто Софія, яка ще зветься, як же його, ага, Енной. Гадаю, моя чоловіча частина не хотіла творити — може, не мала відваги, а може, була імпотентом — і я, замість того щоб поєднатися з ним, захотіла створити світ сама, я не могла витримати, гадаю, це було з надміру любові, і це правда, я обожнюю весь цей безладний Усесвіт. Тому я — душа цього світу. Так каже Симон.

— Як люб'язно з його боку. Він каже це всім жінкам?

— Ні, дурнику, лише мені. Адже він зрозумів мене краще, ніж ти, адже він не намагається звести мене до свого уявлення. Він розуміє, що мені треба дати жити так, як мені хочеться. І Софія зробила саме так, вона кинулася творити світ. Вона зустрілася з первинною матерією, яка була гидкою, — мабуть, тому, що не вживала дезодорантів, — і вона зробила це зовсім не навмисне, але саме вона створила цього Демо... як же його?

— Чи не Деміурга?

— Авжеж, його. Не пам'ятаю вже, чи цього Деміурга зробила Софія, чи він уже був, і вона його підмовила, ну ж бо, дурнику, створи світ, буде страшенно весело. Деміург був, мабуть, страшенним нездарою і як слід створити світу не вмів, йому навіть не слід було цього робити, бо матерія була лиха, а він не мав права встромляти туди свого носа. Словом, він натворив те, що натворив, а Софія залишилася всередині. Ув'язнена у світі.

Лоренца говорила і багато пила. Щодві хвилини, коли багато хто вже почав мляво колихатися з заплученими очима посеред зали, Ріккардо підходив до неї і наливав їй чогось до склянки. Бельбо намагався запобігти цьому, кажучи, що Лоренца вже й так забагато випила, але Ріккардо сміявся, трусячи головою, а вона бунтувалася, кажучи, що витримує алкоголь краще, ніж Якопо, бо вона молодша.

— О'кей, о'кей, — говорив Бельбо. — Не слухайся дідуса, слухайся Симона. Що він ще тобі говорив?

— Саме те, що я полонянка світу, тобто лихих ангелів... бо в цій історії ангели лихі, вони допомогли Деміургові заварити всю цю кашу... словом, злі ангели тримають мене між собою, вони не хочуть мене випустити і примушують страждати. Але час від часу серед людей з'являється хтось, хто мене впізнає. Як Симон. Він каже, що це вже було з ним одного разу, тисячу років тому — бо я не сказала ще тоді, що Симон практично безсмертний, якби ти знав, скільки він усього бачив...

— Аякже, аякже. Але вже більше не пий.

— Тс-с-с... Симон знайшов мене одного разу, коли я була проституткою в тирському борделі і звалася Єлена...

— І це тобі говорить цей добродій? А тебе аж розпирає від задоволення. Дозвольте поцілувати вас ручку, повіє мого смердючого Всесвіту... Який джентльмен.

— У всякому разі повією була та Єлена. Зрештою, за тих часів, коли вживали слово проститутка, мали на увазі вільну жінку, без зобов'язань, інтелектуалку, ту, яка не хоче бути домогосподаркою, тобі ж відомо, що проститутка була також вельможною дамою, тримала салон, сьогодні такі жінки займаються зв'язками з громадськістю; хіба ти назвав би хвойдою жінку, яка займається зв'язками з громадськістю, наче звичайну шльондру, яка чигає за містом на водіїв вантажівок?

У цю мить знову підійшов Ріккардо і взяв її за руку.

— Ходи, потанцюємо, — запропонував він.

Вони танцювали посеред зали, легкими, трохи п'яними рухами, ніби вдаряючи у барабан. Але час від часу Ріккардо притягав її до себе і владно клав руку їй на потилицю, а вона скорялася йому з заплученими очима, з розпашілим обличчям, відкинувши назад голову, і її волосся прямовисно спадало з плечей. Бельбо запалював одну сигарету за одною.

За якийсь час Лоренца взяла Ріккардо за стан і повільно повела його, аж поки вони опинилися за крок від Бельбо. Не перестаючи танцювати, Лоренца взяла у нього з рук склянку. Вона тримала Ріккардо лівою рукою, а склянку — правою, відтак звернула свій дещо вологий погляд до Якопо і, здавалося, плакала, а насправді посміхалася... І говорила до нього.

— І це траплялося не один раз, розумієш?

— Не один раз що? — поспитав Бельбо.

— Що він зустрічався з Софією. Через багато століть Симон був також Гійомом Постелем.

— То був листоноша?

— Дурень. То був учений доби Відродження, який читав по-жидівському...

— По-єврейському.

— Яка різниця? Він читав по-їхньому, як діти читають комікси. З першого погляду. І от в одному шпиталі у Венеції він зустрічає стару, неписьменну служницю Йоанну, дивиться на неї і каже: ага, я зрозумів, це — нове втілення Софії, Енної, це — Велика

Матір Світу, які зійшла поміж нас, аби спокутувати гріхи цілого світу, що має жіночу душу. І Постель бере Йоанну з собою, всі вважають його божевільцем, а йому байдуже, він її обожнює і хоче визволити з-під влади ангелів, а коли вона помирає, він цілу годину сидить нерухомо, вдивляючись у сонце, і цілими днями нічого не їсть і не п'є, в нього ніби вселилась Йоанна, якої більше нема, але вона немовби й є, бо вона є завжди, вона живе у світі й час від часу з'являється, так би мовити, втілюється... Хіба це не зворушлива історія?

— Я потопаю у сльозах. І тобі так до вподоби бути Софією?

— Але я Софія і для тебе, кохання моє. Ти знаєш, до того, як ти зі мною познайомився, ти носив жахливі краватки, а на спині у тебе було повно лупи?

Ріккардо знову взяв її за потилицю.

— Я можу взяти участь у розмові? — спитав він.

— Будь чемний і танцюй. Ти знаряддя мого блаженства.

— Не маю нічого проти.

Бельбо повів далі, ніби Ріккардо й не існувало:

— А отже, ти його проститутка, його феміністка, яка займається зв'язками з громадськістю, а він — твій Симон.

— Мене звати зовсім не Симон, — сказав Ріккардо, у якого вже заплітався язик.

— Ми говоримо не про тебе, — сказав Бельбо.

Вже деякий час я почував за нього незручність. Він, звичайно такий делікатний у своїх почуттях, розпочинав любовну суперечку у присутності свідка, ба більше, суперника. Але з цієї останньої репліки я збагнув, що, оголюючи свою душу перед іншим, — тоді як справжнім суперником був ще інший, — він єдиним можливим способом утверджував свої права на Лоренцу.

Тим часом Лоренца відповідала, попрохавши у когось іще одну склянку:

— Але все це гра. Адже я кохаю тебе.

— Добре, що не ненавидиш. Послухай, я мушу йти додому, у мене напад гастриту. Я й досі в'язень цієї нижчої матерії. Мені Симон не обіцяв нічого. Ходімо разом?

— Давай побудемо ще трішечки. Тут так гарно. Хіба тобі не весело? А крім того, я ще не оглянула картин. Ти бачив, що Ріккардо намалював на одній мене?

— Тебе я хотів би не тільки намалювати, — мовив Ріккардо.

— Ти вульгарний. Облиш. Я розмовляю з Якопо. Господи, Якопо, невже лише ти можеш гратися в інтелектуальні ігри зі своїми друзями, а я ні? Скажи мені, будь ласка, хто трактує мене як проститутку з Тира? Ти.

— Присягаюсь, це так. Саме я. Саме я штовхаю тебе в обійми літніх добродіїв.

— Він ніколи не намагався взяти мене в обійми. Він не сатир. Тебе дратує, що він не бажає затягнути мене до ліжка, а вважає інтелектуальним партнером.

— Allumeuse .

— Ось цього тобі не слід було говорити. Ріккардо, ходімо пошукаємо чогось випити.

— Ні, підожди, — сказав Бельбо. — Тепер ти мені скажеш, чи ти сприймаєш його серйозно, я хочу зрозуміти, чи ти божевільна, чи ні. І перестань пити. Скажи ж мені,

чи сприймаєш ти його серйозно, чи ні, хай йому чорт!

— Але ж, любий, це наша гра, між мною і ним. А вся краса цієї історії в тому, що коли Софія починає розуміти, хто вона така, і звільняється від тиранії ангелів, вона може звільнитися від гріха...

— Ти перестала грішити?

— Прошу тебе, подумай добре, — сказав Ріккардо, цнотливо цілуючи її в чоло.

— Навпаки, — відповіла вона. Бельбо, не дивлячись на художника, — все те, що міститься там, уже не гріх, можна робити все, що завгодно, аби звільнитися від плоті, там перебуваєш поза добром і злом.

Вона відштовхнула від себе Ріккардо і голосно промовила:

— Я — Софія, і, щоб звільнитися від ангелів, я мушу вчиняти... учинювати... вчинити всі гріхи, навіть найрозкішніші!

Ледь похитуючись, вона рушила в куток, де сиділа зодягнена у чорне дівчина з густо нафарбованими очима і блідим обличчям. Лоренца поволокла її у центр зали і почала вихилатися разом з нею. Вони майже торкалися одна одної животами, їхні руки розслаблено звисали вздовж стегон.

— Я можу кохати тебе також, — сказала вона і поцілувала дівчину в губи.

Круг них півколом зібралася юрба, всі були трохи збуджені, хтось щось вигукнув. Бельбо з непроникним виразом обличчя сів і дивився на цю сцену, наче імпресарію, присутній на акторській пробі. Він весь спітнів, і ліве око в нього сіпалось, чого я раніше ніколи в нього не помічав. Раптом, коли Лоренца протанцювала вже принаймні п'ять хвилин, своїми рухами все очевидніше пропонуючи себе, він вибухнув:

— А тепер ходи сюди.

Лоренца зупинилася, розставила ноги, простягла руки вперед і закричала:

— Я свята і повія!

— Ти гівнючка, — сказав Бельбо, підводячись. Він пішов прямо до неї, з силою схопив її за зап'ясток і поволік до дверей.

— Зупинись, — кричала вона, — не дозволяй собі... — Відтак вона вибухнула сльозами й закинула йому руки за шию. — Любий, але ж я твоя Софія, ти не повинен через це сердитись...

Бельбо ніжно провів рукою по її спині, поцілував її у скроню, погладив волосся і сказав у залу:

— Даруйте їй, вона не звикла стільки пити.

Серед присутніх прокотився смішок. Гадаю, його почув і Бельбо. На порозі він помітив мене і вчинив одну річ, і я не зрозумів, чи було це для мене, чи для інших. Він сказав це тайкома, півголосом, коли інші уже втратили до них інтерес.

Все ще обіймаючи Лоренцу за плечі, він обернувся на три чверті до зали і тоном, яким говорять про очевидні речі, тихо промовив:

— Кукуріку.

річ фривольна, річ вульгарна, річ банальна: це буде таїна, слово оракула...

Tomaso Garzoni. Il Theatro de vari e diversi cervelli mondani,
Venezia, Zanfretti, 1583, бесіда XXXVI

Іконографічного матеріалу, знайденого у Мілані та Парижі, не вистачало. Пан Гарамонд уповноважив мене провести кілька днів у Мюнхені, в Дойчес музеум.

Кілька вечорів я перебував у невеликих шинках Швабінга — або в тих величезних криптах, де літні вусаті добродії в коротких шкіряних штанах награвляють мелодії і де посеред густого диму свинячих випарів над літровим кухлем пива пересміхаються між собою коханці, одна пара поруч з іншою — а в пообідні години перегортав каталог репродукцій. Іноді я виходив з архіву і прогулювався музеєм, де було відтворено все те, що могла вигадати людська істота: натискаєш на кнопку — і на діорамах оживають нафтові промисли з діючими свердлами, ти можеш увійти до справжнього підводного човна, примусити обертатися планети, побавитись у виробництво кислот та викликання ланцюгових реакцій — менш Готичний Консерваторій, звернений у майбутнє, повний галасливих школярів, яких навчають ідеалізувати інженерів.

У Дойчес музеум можна дізнатися також усе про шахти: зійшовши по сходах, заходиш у шахту, де є все, що має бути, — підземні галереї, ліфти для людей та коней, вузькі проходи, по яких повзуть худючі визискувані діти (сподіваюсь, воскові). Проходиш по безконечних тьмяних коридорах і зупиняєшся на краю бездонних колодязів, відчуваєш холод у кістках і майже чуєш запах метану. Все у натуральну величину.

Я блукав по одній з другорядних галерей у розпачі, що більше не побачу денного світла, аж тут помітив чоловіка, що дивився вниз, у безодню, і мені здалося, ніби я його знаю. Його лице не було мені чуже, зморшкувате й сіре, сиве волосся, совиний погляд, але я відчував, що його одяг повинен бути іншим, це обличчя я, либонь, бачив в іншій уніформі, відчуття було таке, ніби після довгої розлуки я зустрів знайомого священика у цивільному чи капуцина без бороди. Він теж поглянув на мене, вагаючись. Як буває в таких випадках, після поєдинку мимовільних поглядів, він узяв ініціативу до своїх рук і привітався зі мною по-італійському. Раптом мені вдалося уявити його у його звичному одязі: якби він носив довгу, жовтувату хламиду, це був би пан Салон. А. Салон, набивач опудал. Його майстерня містилася за кілька дверей від мого офісу, в коридорі того фабричного приміщення на пенсії, де я працював Марловом від культури. Іноді я зустрічав його на сходах, і ми, вітаючись, кивали один одному.

— Дивовижно, — сказав він, простягаючи мені руку, — ми сусіди вже так давно, а відрекомендуємось один одному в надрах землі на відстані тисячі миль.

Ми обмінялися кількома принагідними фразами. Я мав враження, що він чудово знає про все, чим я займаюся, а це вже немало, оскільки точно цього не знав навіть я сам.

— Що привело вас до технічного музею? Адже у вашому видавництві ви займаєтесь більш духовними речами, як мені здається.

— А звідки ви знаєте?

— Ну, — він зробив невиразний жест, — люди балакучі, а в мене чимало відвідувачів...

— Хто ж ходить до опудальника, пробачте, до набивача опудал?

— Багато хто. Ви скажете, як кажуть усі, що це досить рідкісне ремесло. Але клієнтів не бракує, і вони найрізноманітніші. Музеї, приватні колекціонери.

— Мені не часто доводилося бачити опудала тварин у помешканнях, — сказав я.

— Ні? Залежить від помешкань, по яких ви ходите... Чи підвалів.

— Хіба опудала тварин тримають у підвалах?

— Дехто так. Не всі стайні містяться на денному чи то місячному світлі. Я не довіряю таким клієнтам, але що вдієш, робота... Я не довіряю підземеллям.

— І тому прогулюєтеся підземними ходами?

— Я їх досліджую. Я не довіряю підземеллям, але хочу їх зрозуміти. А можливості невеликі. Ви мені скажете, є римські катакомби. Але там нема таємниці, вони повні туристів і перебувають під контролем церкви. Паризька каналізація... Ви там були? Її можна відвідати в понеділок, у середу і в останню суботу кожного місяця, увійшовши з Пон де л'Альма. Але це теж туристичний маршрут. Звичайно, в Парижі так само є катакомби і підземні печери. Не кажучи вже про метро. Ви були коли-небудь на вулиці Лафайєт у будинку під номером 145?

— Правду кажучи, ні.

— Це дещо не по дорозі, між Східним та Північним вокзалами. На перший погляд, непримітна будівля. Лише якщо ви придивитесь до неї краще, то побачите, що двері здаються дерев'яними, а насправді це пофарбоване залізо, через вікна видно кімнати, де вже протягом століть ніхто не мешкає. Там ніколи не буває світла. Але люди проходять повз будинок і ні про що не здогадуються.

— Не здогадуються про що?

— Про те, що цей будинок несправжній. Це лишень фасад, оболонка без даху, без помешкань. Він порожній. Це тільки вершина комина. Він служить для вентиляції та відводу пари з регіональної мережі метро. І коли ви це зрозумієте, у вас виникає враження, ніби ви стоїте перед входом до пекла; якби вам вдалося проникнути за ці стіни, ви могли б увійти до підземного Парижа. Мені доводилося проводити довгі години перед тими дверима, які приховують двері дверей, відправний пункт подорожі до центру Землі. Як ви гадаєте, навіщо його зробили?

— Ви ж самі казали, для вентиляції метро.

— Для цього досить люків. Ні, саме дивлячись на ці підземелля, у мене виникають підозри. Ви мене розумієте?

Здавалося, він весь засяяв, говорячи про пільму. Я запитав, чому в нього виникають підозри щодо підземель.

— Таж тому, що коли Володарі Світу існують, вони можуть перебувати тільки під землею, це істина, яку відгадує багато хто, але мало хто наважується висловити. Мабуть, єдиним, хто насмілився висловити це відверто, був Сент-Ів д'Альвейдр. Ви його знаєте?

Можливо, я чув його ім'я від котрогось із дияволістів, але точно цього не пам'ятав.

— Це той, хто розповів нам про Агарттху, підземний престол Царя Світу, окультний центр Синархії, — пояснив Салон. — Він не боявся, почував себе у безпеці. Але всі ті, хто відкрито пішли за ним, були усунені, бо забагато знали.

Ми рушили галереями, і пан Салон говорив до мене, кидаючи неуважні погляди вздовж галереї, на бічні відгалуження тунелів, на нові колодязі, немов шукаючи у напівтіні підтвердження своїх підозр.

— Ви запитували себе коли-небудь, чому в минулому столітті всі великі новочасні метрополії поспіхом кинулися будувати метрополітени?

— Щоб розв'язати транспортну проблему. Хіба ні?

— Коли не було автомобільного руху, а лише карети? Від людини вашої кмітливості я очікував проникливішого пояснення!

А ви його маєте?

— Можливо, — сказав пан Салон, і здавалося, ніби він це каже із зосереджено-відстороненим виразом. Але то була лише його манера уривати розмову. І справді, він похопився, що йому треба йти. Тоді, потиснувши мені руку, він затримався ще на секунду, ніби йому випадково спало щось на думку:

— До речі, той полковник... як його звали, той, що кілька років тому приходив до видавництва "Гарамонд", щоб поговорити з вами про скарб тамплієрів? Ви більш нічого про нього не чули?

Це бруральне і нескромне виставляння напоказ його обізнаності зі справами, які я вважав конфіденційними і давно похованими, вразило мене, неначе грім. Я хотів запитати його, звідки він про це знає, але побоявся і лише сказав йому з байдужим виглядом:

— Ет, це давня історія, я вже про неї й забув. Але до речі: чому ви сказали — "до речі"?

— Я сказав "до речі"? Ага, ну звісно ж. Так от, якщо не помиляюсь, він знайшов щось у підземеллі...

— Звідкіля ви знаєте?

— Не пам'ятаю. Не пригадую, хто мені про це казав. Можливо, якийсь клієнт. Але в мене відразу виникає цікавість, коли справа торкається підземелля. Стареча манія. Прощайте.

Він пішов, а я залишився розмірковувати про значення цієї зустрічі.

52

У певних регіонах Гімалаїв, між двадцятьма двома храмами, які представляють двадцять два Аркани Гермеса та двадцять дві літери деяких священних абеток, Агарттха утворює містичний, невловний Нуль... Колосальна шахівниця, яка простягається під землею, через майже всі регіони земної кулі.

Saint-Yves d'Alveydre. Mission de l'Inde en Europe,
Paris, Calmann Levy, 1886, p. 54, 65

Повернувшись, я розповів про це Бельбо та Діоталлеві, і, ми зробили кілька

припущень. Салон, дивак і пліткар, який певним чином кохався у таємницях, був знайомий з Арденті, і на цьому все закінчувалося. Або ж: Салон знав щось про зникнення Арденті і працював на тих, хто примусив його зникнути. Ще одна гіпотеза: Салон — інформатор поліції...

Відтак ми мали зустрічі з іншими дияволістами, і Салон розчинився серед подібних до себе.

Через день-два ми вітали в офісі Альє, який прийшов здати звіт про кілька рукописів, надісланих йому Бельбо. Він судив їх точно, суворо й водночас поблажливо. Альє був хитрий, йому не треба було багато, щоб розгадати подвійну гру "Гарамонд" — "Мануціо", і ми більше не приховували від нього правди. Здавалося, він усе розуміє й схвалює. Кількома гострими заувагами він знищував твір, а тоді з ввічливим цинізмом робив обмовку, що для "Мануціо" він цілком годиться.

Я запитав, що він може сказати про Аґарттху та Сент-Іва д'Альвейдра.

— Сент-Ів д'Альвейдр... — мовив він. — Дивна людина, безперечно, ще з молодих літ він вчащав до послідовників Фабра д'Оліве. Він був усього-на-всього лиш службовцем міністерства внутрішніх справ, але мав амбіції... Звичайно, ми не могли схвалити його одруження з Марі-Віктуар... — Альє не стримався і перейшов на першу особу, ніби згадуючи.

— Хто така була Марі-Віктуар? Страшенно люблю плітки, — сказав Бельбо.

— Марі-Віктуар де Рісніч, вона була надзвичайно вродлива жінка в той час, коли була близькою подругою імператриці Євгенії. Але коли вона зустріла Сент-Іва, мала вже за п'ятдесят. Йому було десь близько тридцяти. Для неї, звичайно, то був мезальянс. І не лише це — аби дати йому титул, вона купила маєток, не пам'ятаю вже який, що належав маркізам д'Альвейдрам. І таким чином наш безпардонний герой прикрасився цим титулом, а в Парижі співали куплети про "жиголо". Маючи змогу жити з ренти, він присвятив себе своїй мрії. Він убив собі в голову знайти політичну формулу, яка могла б привести до гармонійнішого суспільства. Синархія як протилежність Анархії. Європейське суспільство, кероване трьома радами, які мали уособлювати економічну, судову і духовну владу, тобто церкви і вчених. Освічена олігархія, яка могла б скасувати класову боротьбу. Бувало й гірше.

— А що воно за Аґарттху?

— Сент-Ів розповідав, що одного дня його відвідав таємничий афганець, такий собі Хаджі Шаріпф, який афганцем бути не міг, бо його ім'я явно албанське... І той гість відкрив йому таємницю престолу Царя Світу — хоч Сент-Ів ніколи не вживав цього слова, це пізніше зробили інші — Аґарттхи, Незнахідної.

— Але де саме про це говориться?

— У "Місії Індії в Європі". Творі, який неабияк уплинув на сучасну політичну думку. В Аґарттсі є підземні міста, а під ними, в напрямі до центру Землі, перебувають п'ять тисяч мудреців, які керують нею, — безперечно, число п'ять тисяч примушує згадати геометричні корені ведичної мови, як відомо шановним добродіям. А кожен корінь — це магічна ієрограма, пов'язана з небесною силою і санкціонована силою пекельною.

Центральна баня Аґарттхи освітлюється зверху чимось на кшталт дзеркал, які дозволяють світлу проникати лише крізь енгармонійну гаму барв, на відміну від сонячного спектру в наших трактатах із фізики, який лише діатонічний. Мудреці Аґарттхи вивчають усі священні мови, щоб дійти до всесвітньої мови, Ваттану. Коли вони наближаються до надто глибоких таємниць, то здіймаються над землею, левітуючи догори, і могли б розтрошити череп об склепіння бані, якби побратими їх не стримували. Вони виготовляють блискавки, скеровують циклічні течії міжполярних та міжтропічних флюїдів, інтерференційні розгалуження в різних зонах земної широти та довготи. Вони провадять селекцію видів і створили маленьких, але психічно надзвичайно розвинених тварин, з панцирем черепахи, з жовтим хрестом на спині та одним оком і одним ротом на кожній кінцівці. Це багатоніжні тварини, які можуть рухатися у всіх напрямках. В Аґарттсі, можливо, знайшли притулок тамплієри після їхнього розпуску, вони виконують там функцію охоронців. Що ще?

— Але... він говорив це серйозно? — поспитав я.

— Гадаю, він розумів цю історію буквально. Спершу ми вважали його фанатиком, а потім зрозуміли, що він натякав — можливо, своїм, мрійницьким способом — на окультний напрям історії. Хіба не кажуть, що історія — це кривава й абсурдна загадка? Те, як вона проходить, — неможливо, повинен бути якийсь план. Треба, щоб був якийсь Розум. Саме тому протягом століть люди, не позбавлені проникливості, думали про Володарів чи Царя Світу, може, не як про фізичну особу, а як про роль, колективну роль, цілу вервечку тимчасових утілень Постійного Наміру. Щось, з чим були, безперечно, в контакті великі зниклі священницькі та лицарські ордени.

— Ви в це вірите? — спитав Бельбо.

— Невідомих Зверхників шукають навіть люди, урівноваженіші, ніж він.

— І знаходять?

Альє добродушно засміявся, ніби сам до себе.

— Чого були б варті Невідомі Зверхники, якби вони дозволили знайти себе першому зустрічному? Панове, мусимо працювати. У мене є ще один рукопис, і за щасливим збігом це якраз трактат про таємні товариства.

— Чогось вартий? — запитав Бельбо.

— Де пак. Але для "Мануціо" годиться.

53

Не маючи змоги відкрито керувати земними долями, бо уряди спротивились би цьому, ця таємнича спілка може діяти лише через таємні товариства... Ці таємні товариства, які створювались у міру того, як відчувалася потреба в них, поділяються на окремі й на позір протилежні групи, які сповідують іноді діаметрально протилежні погляди, щоб окремо і з певністю керувати всіма релігійними, політичними, економічними та літературними угрупованнями, але вони всі з'єднані, маючи спільний напрямок, з невідомим центром, де схована могутня пружина, яка в такий спосіб намагається непомітно керувати всіма скіпетрами Землі.

J. M. Hoene-Wronski, цит. за: P. Sedir,

Histoire et doctrine des Rose-Croix, Rouen, 1932

Одного дня я помітив пана Салона у дверях його майстерні. Раптом у сутінках мені здалося, ніби він ось-ось закричить совою. Він привітався зі мною, як зі старим другом, і запитав, як мої справи. Я зробив невиразний жест, усміхнувся йому і подався геть.

Мене знову вразила думка про Аґарттху. Ідеї Сент-Іва, як описав їх Альє, могли бути привабливими для дияволістів, але не бентежними. А в Мюнхені у словах та обличчі Салона я відчув неспокій.

І тоді, виходячи, я вирішив зазирнути до бібліотеки і пошукати "Місію Індії в Європі".

У залі каталогів та біля стола замовлень, як звичайно, панувала товкотнеча. Штовхаючись, я заволодів потрібною шухлядкою, знайшов шифр, заповнив бланк і підійшов до бібліотекаря. Той із задоволенням, як це буває в бібліотеках, повідомив мене, що ця книга на руках. Але саме в той момент я почув за спиною голос:

— Ось вона, я тільки-но її приніс.

— Я обернувся. Це був комісар Де Анджеліс.

Я впізнав його, а він упізнав мене — занадто швидко, на мою думку. Я бачив його за обставин, які для мене були винятковими, а він бачив мене в ході рутинного розслідування. Окрім того, за часів Арденті я носив ріжу борідку і трохи довше волосся. Яке гостре око!

Може, він тримав мене під наглядом, відколи я повернувся? А може, був лише фізіономістом, адже поліцаї повинні культивувати дух спостережливості, запам'ятовувати обличчя, імена...

— Пан Казобон! І ми читаємо ті самі книжки!

Я простяг йому руку:

— Тепер я доктор, уже віддавна. Не виключено, що подам на конкурс для вступу до поліції, як ви мені порадили того ранку. І тоді мені видаватимуть книжки насамперед.

— Досить приходити першим, — відповів він мені. — Але книгу я вже повернув, ви зможете взяти її пізніше. А тепер дозвольте, я пригощу вас кавою.

Це запрошення мене збентежило, але я не міг відмовитися. Ми присіли в одному з поближких барів. Він запитав, чому це я цікавлюся місією Індії, а мені кортіло відразу ж спитати, а чому цим цікавиться він, але я вирішив спершу прикрити собі тили. Я сказав, що й досі гаю час на дослідження тамплієрів: а тамплієри, згідно з фон Ешенбахом, залишають Європу і вирушають до Індії, а дехто каже, до царства Аґарттхи. Тепер настала його черга відкрити карти.

— До речі, — запитав я його, — а чому цим цікавитеся ви?

— Ну, знаєте, — відповів він, — відколи ви мені порадили ту книжку про тамплієрів, я почав підчитувати дещо на цю тему. А, як ви справедливо зауважили, від тамплієрів до Аґарттхи переходиш автоматично. — У десятку. Далі він сказав: — Я жартую. Ця книга була мені потрібна з інших причин. Бо... — Він завагався. — Словом, коли я не на службі, я вчащаю до бібліотек. Аби не стати машиною, аби не залишитися безмозким поліцаєм, дивіться самі, яка формула прийнятніша. Але розкажіть мені про себе.

Я виступив із бенефісом, на якому змалював історію свого життя, аж до дивовижної історії металів.

Він запитав:

— А хіба в цьому видавництві та в тому, що поруч, ви не займаєтеся виданням книжок із таємних наук?

Звідки йому відомо про "Мануціо"? Дані, зібрані тоді, коли він тримав Бельбо під контролем, багато років тому? Чи він і досі йде по сліду Арденті?

— З огляду на те, що до видавництва "Гарамонд" частенько приходили такі типи, як Арденті, і воно намагалося відфутболити їх до "Мануціо", — сказав я, — пан Гарамонд вирішив розробити цю багатонадійну жилу. Очевидно, вона окупається. Якщо ви шукаєте таких типів, як старий полковник, там ви їх знайдете вдосталь.

Він сказав:

— Так, але Арденті зник. Сподіваюся, з усіма іншими цього не трапляється.

— Ще ні, і мені хочеться сказати: на жаль. Але задовольніть мою цікавість, комісаре. Гадаю, у вашому ремеслі люди, які зникають або з якими стається щось іще гірше, трапляються вам щодня. Чи кожному з них ви присвячуєте так ... багато часу?

Він глянув на мене з веселим подивом:

— А що вас примушує думати, ніби я й досі займаюся полковником Арденті?

Гаразд, він зробив хід і підвищив ставку. Я мусив зібрати всю свою відвагу і примусити його відкрити карти. Втрачати було нічого. — Облиште, комісаре, — сказав я, — ви знаєте все про "Гарамонд" і "Мануціо", ви прийшли сюди шукати книгу про Аґарттху...

— Як це? Виходить, Арденті говорив вам про Аґарттху?

Знову влучив. Справді, Арденті говорив нам і про Аґарттху, наскільки я пам'ятаю. Але я непогано викрутився:

— Ні, але він приніс історію про тамплієрів, ви, мабуть, пам'ятаєте.

— Що правда, то правда, — сказав він. Відтак додав: — Не думайте, що у нас кожен веде тільки одну справу аж до її розв'язання. Це буває лише в телебаченні. Поліцай — він як дантист, пацієнт приходить, йому свердлять зуб, лікують, потім через два тижні він повертається, а тим часом приходить сотня інших пацієнтів. Такий випадок, як із полковником, може залишатися в роботі навіть десять років, а потім при розслідуванні зовсім іншої справи хтось робить якесь визнання, з'являється якась вказівка, бум! у голові виникає коротке замикання, у тебе з'являється нова версія... Тоді чекаєш нового короткого замикання, а може бути, що не виникає більш нічого, і тоді — добраніч!

— Що ж таке ви виявили нещодавно, що викликало у вашій голові коротке замикання?

— Не дуже делікатне запитання, правда? Але повірте мені, таємниць немає. Полковник знову вплив цілком випадково, ми придивлялися до одного суб'єкта з цілком інших причин, і помітили, що він учащає до клубу "Пікатрікс", ви, мабуть, про нього знаєте...

— Ні, я знаю лише часопис, але не товариство. Що там відбувається?

— Ну, нічого такого, це люд сумирний, може, трохи екзальтований. Але я згадав собі, що Арденті водився з ними, талант поліцая саме в цьому — не забувати, де ти чув прізвище чи бачив обличчя, навіть по десятих роках. І тому я поцікавився, що ж діється у видавництві "Гарамонд". Та й край.

— А що спільного має клуб "Пікатрікс" із політичною поліцією?

— Може, це у вас говорить зухвалість чистого сумління, але ви страшенно цікаві.

— Це ви запросили мене на каву.

— Справді, ми обидва не на службі. Розумієте, з певного погляду в цьому світі все має дотичність до всього. — Чудова герметична філософема, подумав я. Але він одразу додав: — Я зовсім не хочу цим сказати, ніби вони мають дотичність до політики, але розумієте... Колись ми шукали членів Червоних бригад у окупованих студентами будинках, а членів Чорних бригад — у клубах бойових мистецтв, а сьогодні може статися, що треба діяти навпаки. Ми живемо у дивному світі. Запевняю вас, десять років тому моє ремесло було легшим. Сьогодні у світі ідеологій нема нічого святого. Іноді мені хочеться перейти в загін боротьби з наркотиками. Принаймні відомо, що той, хто торгує героїном, лише торгує героїном, і не виникає жодних сумнівів. Тут спираєшся на безперечні цінності.

На якусь мить він змовк, гадаю, вагаючись. Тоді вийняв з кишені схожий на молитовник блокнот.

— Послухайте, Казобоне, ви, як вимагає ваш фах, водитеся з усякими дивними людьми, ходите до бібліотеки шукати ще дивніші книжки. Допоможіть мені. Що ви знаєте про синархію?

— А тепер ви ставите мене в незручне становище. Майже нічого. Я чув про неї з приводу Сент-Іва, оце і все.

— А що про це взагалі говорять люди?

— Якщо люди про це говорять, то без мого відомо. Широ кажучи, мені це пахне фашизмом.

— Справді, чимало таких тез запозичила "Аксьйон Франсез". Якби все на цьому закінчувалося, я був би на коні. Знаходжу угруповання, яке говорить про синархію, і відразу можу визначити його колір. Але я прагну довідатися про це більше і дізнаюся, що близько 1929 року якісь Вівіан Постель дю Мас та Жанна Канудо засновують групу "Поляріс", яка черпає натхнення у міфі про Царя Світу, а відтак пропонують проект синархії: громадське служіння проти капіталістичного прибутку, усунення класової боротьби через кооперативний рух... Це скидається на соціалізм фабіанського типу, персоналістичний і комунітарний рух. І справді, як "Поляріс", так і ірландських фабіанців звинуватили в тому, що вони емісари керованої євреями синархічної змови. І хто ж їх у цьому звинуватив? "Revue internationale des societes secretes", який твердить про єврейсько-масонсько-більшовицьку змову. Чимало його співпрацівників пов'язані з іще таємнішим правим інтегрристським товариством "Sapinière". Вони запевняють, що всі революційні політичні організації — то лише фасад диявольської змови, організованої якимось окультистським гуртком. Ви скажете мені, гаразд, ми

помилились, ідеї Сент-Іва врешті-решт стали давати натхнення реформістським групам, праві угруповання звалюють усе в одну купу і бачать у них демо-плутосоціал-юдейську ідеологію. Муссоліні теж так робив. Але чому раптом їх звинуватили, що ними керують окультистські гуртки? Адже з тої дешиці, яка мені відома, — підіть лишень гляньте на цей "Пікатрікс", — про робітничий рух ці люди думають менш за все.

— Мені теж так здається, о Сократе. І що далі?

— Спасибі за Сократа, але саме в цьому вся суть. Що більше я читаю на цю тему, то більше у мене плутається в голові. У сорокових роках народжуються різні групи, які називають себе синархічними, і говорять про новий європейський порядок на чолі з урядом мудреців поза всякими партіями. І де ж сходяться всі ці групи? У колах колабораціоністів Віші! Отже, кажете ви, ми знову помилилися, синархію проповідують праві. Овва! Прочитавши все це, я усвідомив, що всі доходять згоди лише в одному: синархія існує і таємно править світом. Але тут виникає одне "але"...

— Яке але?

— Але 24 січня 1937 року Organisation secrète d'action revolutionnaire et national, більше відома як Sagoule, яку фінансує Муссоліні, вбиває Дмитра Навашина, масона і мартиніста (не знаю, хто такі мартиністи, певно, одна з цих сект), економічного радника Народного фронту, а раніше — директора одного з московських банків. Тоді почали говорити, що Sagoule керує якоюсь секретною синархією і що Навашина вбили, бо він розкрив її таємниці. Під час німецької окупації один документ, складений у лівих колах, викриває Синархічний пакт імперії, на якому лежить провина за поразку Франції, і цей пакт є виявом фашизму португальського типу. Але потім виявляється, що цей пакт був складений дю Мас та Канудо і містив ідеї, які вони повсюдно публікували і рекламували. Жодної секретності. Але саме як секретні ці ідеї подав 1946 року якийсь Гюссон, викриваючи лівий революційний синархічний пакт. Він написав про це у своїй "Synarchie, panorama de 25 années d'activité occulte", підписаній, почекайте, зараз знайду, ось воно, Жофруа де Шарне.

— Ого-го, нічого собі, — сказав я, — де Шарне був товаришем Моле, великого магістра тамплієрів. Вони разом загинули на вогнищі. А тут ми маємо неотамплієра, який нападає на синархію справа. Але ж синархія народжується в Аґарттсі, яка є притулком тамплієрів.

— А що я вам казав? Бачите, ви даєте мені ще один слід. На жаль, він служить лише для того, щоб збільшити плутанину. Отже, праві викривають Синархічний пакт імперії, соціалістичний і секретний, який секретним зовсім не є, але цей-таки секретний Синархічний пакт, як ви бачили, викривають і ліві. А тепер ще одна інтерпретація: синархія — єзуїтська змова з метою підірвати Третю республіку. Цю тезу висунув лівий Роже Менневе. І, щоб полегшити мені життя, книжки кажуть, що 1943 року в деяких військових колах Віші, петенівських, але антинімецьких, ходили документи, які твердять, що синархія — нацистська змова: Гітлер — розенкройцер, на якого впливають масони, котрі, як бачите, від юдейсько-більшовицької змови перейшли до змови німецько-імперської.

— Отже, все зійшлося.

— Аби ж то. А ось інше відкриття. Синархія — змова міжнародних технократів. Це твердить у 1960 році такий собі Віймаре у книзі "Чотирнадцята змова 13 травня". Техносинархічна змова хоче дестабілізувати уряди, а щоб зробити це, вона провокує війни, підтримує і підбурює путчі, спричиняє внутрішні розколи в політичних партіях, сприяючи розбратові... Ви впізнаєте цих синархістів?

— Боже мій, це ж ІДМК, Імперіалістична держава мультинаціональних корпорацій, саме про них говорили Червоні бригади кілька років тому...

— Точна відповідь! А тепер, що робить комісар Де Анджеліс, коли йому трапляється десь посилення на синархію? Питає поради у доктора Казобона, спеціаліста від тамплієрів.

— А я кажу, що є таємне товариство з відгалуженнями у всьому світі, яке плете змову з метою ширити чутки про існування всесвітньої змови.

— Ви жартуєте, але я...

— Я не жартую. Спробуйте погортати рукописи, які надходять до "Мануціо". Але якщо вам потрібне реалістичніше тлумачення, це схоже на анекдот про заїку, який каже, що його не взяли диктором на радіо, бо він не член партії. Завжди є потреба приписувати комусь власні невдачі, диктатури завжди знаходять якогось зовнішнього ворога, щоб об'єднати своїх послідовників. Як казав один чоловік, для кожної складної проблеми є просте розв'язання, і воно хибне.

— А якщо я знайду в поїзді бомбу, загорнену в листівку, де говориться про синархію, мені що, задовольнитися констатацією факту, що це просте розв'язання складної проблеми?

— Як це? Ви знаходили в поїздах бомби, які... Ні, вибачте мені. Далєбі, мене це не повинно обходити. Але чому тоді ви зі мною про це говорите?

— Бо я сподівався, що ви знаєте більше, ніж я. Бо, можливо, я відчуваю полегкість, бачачи, що й вам несила зібрати все це докупи. Ви кажете, що вам доводиться читати забагато творів божевільних, і вважаєте це за марнування часу. А я ні, для мене твори ваших божевільців — "ваших", тобто нормальних людей — дуже важливі. Можливо, твір якогось божевільця може пояснити мені, як міркує той, хто підкладає під поїзд бомбу. Чи ви боїтеся стати поліційним інформатором?

— Ні, слово честі. Зрештою шукати ідеї в каталогах — це мій фах. Якщо мені трапиться відповідна інформація, я згадаю про вас.

Підводячись, він мимохідь кинув останнє запитання:

— А серед ваших рукописів... вам ніколи не випадало зустрічати якийсь натяк на Трес?

— Що воно таке?

— Не знаю. Мабуть, якась спілка або щось таке, я навіть не знаю, чи вона справді існує. Я чув про нього, і він спав мені на думку з приводу божевільців. Вітання вашому другові Бельбо. Скажіть йому, що я зовсім не стежу за вами, а просто займаюся паскудним ремеслом, а найгірше те, що воно мені до вподоби.

* * *

Повертаючись додому, я запитував себе, хто з нас більше скористав з цієї зустрічі. Він розповів мені цілу купу речей, я ж йому — нічого. Якщо бути підозріливим, можна припустити, що він узяв у мене щось, про що я й не здогадувався. Але підозріливість призводить до психозу синархічної змови.

Коли я розповів про цей епізод Лії, вона сказала мені:

— Як на мене, він був щирий. Він просто хотів відвести душу. Гадаєш, у поліційному управлінні він знайде когось, хто слухатиме його, коли він запитує: чи була Жанна Канудо правою чи лівою? Він хотів лише зрозуміти: це він нічого не тямить, чи ця історія справді надто складна. А ти не зумів дати йому єдиної правильної відповіді.

— А вона є?

Звичайно. Тут нема чого розуміти. Синархія — це Бог.

— Бог?

— Авжеж. Людство не може стерпіти думки, що світ народився випадково, через помилку, лише тому, що чотири безмозкі атоми зіткнулися на мокрому шосе. А тому треба знайти космічну змову, Бога, янголів або дияволів. Синархія виконує ту саму функцію, лише у зменшених масштабах.

— То я мав був пояснити, що люди підкладають бомби під поїзди, бо шукають Бога?

— Можливо.

54

Князь тьми — джентльмен.

Шекспір. Король Лір, III, iv, 140

Стояла осінь. Одного ранку я пішов на вулицю Маркезе Ґвальді, щоб узяти в пана Ґарамонда дозвіл на замовлення за кордоном деяких кольорових репродукцій. У кабінеті пані Грації я помітив Альє, який нахилився над каталогом авторів "Мануціо". Я вирішив не турбувати його, бо запізнювався на зустріч.

Закінчивши розмову про справи, я запитав Ґарамонда, що робить Альє у приймальні.

— Це геній, — сказав мені Ґарамонд. — Це людина надзвичайної проникливості та вченості. Одного вечора я привів його на вечерю з деякими нашими авторами, він викликав фурор. Як він уміє бесідувати, з яким блиском. Джентльмен старого крою, великий пан, тепер таких не знайдеш. Яка ерудиція, яка вченість, скажу більше, яка поінформованість. Він розповідав надзвичайно дотепні анекдоти про людей, які жили сто років тому, присягаюсь вам, ніби він був особисто з ними знайомий. І знаєте, на яку думку це навело мене, коли я повертався додому? Він з першого погляду сфотографував моїх гостей, він знав їх уже краще за мене. Він сказав мені, що ми не повинні сидіти й чекати, аж поки автори "Розкритої Ізиди" нагодяться самі. Дурна робота: одне те, що треба читати рукописи, а друге — зрештою невідомо, чи ті автори готові брати участь у видатках. А тим часом у нас є ціла золотодайна жила, яку можна використати: каталог усіх авторів "Мануціо" за останні двадцять років! Розумієте? Ми пишемо до наших давніх славних авторів або принаймні до тих, що придбали й

залишок, і кажемо: любий добродію, чи знаєте ви, що ми розпочали серію видань, присвячену таємним наукам високої духовності? Чи не хотіли б ви, як автор такого калібру, зробити спробу проникнути в цю невідому землю і так далі і таке інше? Кажу вам, він геніальний чоловік. Гадаю, він хоче запросити нас усіх у неділю ввечері. Він хоче завезти нас до одного замку, цитаделі, скажу більше, до одної розкішної вілли під Турином. Здається, там діятимуться надзвичайні речі, якийсь ритуал, відправа, шабаш, коли хтось добуватиме золото або живе срібло чи щось таке. Це цілий ще не відкритий світ, любий Казобоне, хоч ви знаєте, що я відчуваю якнайбільшу повагу до тої вченості, якій ви так палко себе присвячуєте, і навіть дуже, дуже задоволений з нашої співпраці — авжеж, знаю, ця невеличка фінансова поправка, про яку ви мені натякнули, я не забуваю, ми повернемось до неї свого часу. Альє сказав мені, що буде також ота пані, ота вродлива пані — може, не так вродлива, як цікава, дуже оригінальна, щось є в її погляді — ота приятелька Бельбо, як же її зовуть...

— Лоренца Пеллегріні.

— Мабуть, так. Між нею і нашим Бельбо щось є, еге ж?

— Гадаю, вони добрі друзі.

— Ага! Оце відповідь джентльмена. Молодець, Казобоне. Але я питаю не з простої цікавості, я ж почуваю себе батьком вам усім i... glissons, á la guerre comme á la guerre... ; Прощайте, хлопче.

* * *

У нас справді була призначена зустріч з Альє, на пагорбах поблизу Турина, підтвердив мені Бельбо. Подвійна зустріч. Першою частиною вечора буде вечірка в замку одного розенкройцера, дуже заможного, а потім ми з Альє повинні поїхати в якесь місце за кілька кілометрів, де мав відбутися, звичайно, опівночі, друїдичний ритуал, про який Альє говорив дуже туманно.

— І я подумав, — додав Бельбо, — що нам добре було б також обговорити нашу історію металів, а тут нам завжди щось перешкоджає. Чому б нам не виїхати в суботу і не провести два дні у моєму старому будинку в ***? Це чудова місцина, ви побачите, тамтешні пагорби варті цього. Діоталлеві згоден, можливо, приїде також Лоренца. Звичайно... можете взяти з собою ще когось.

Він не був знайомий з Лією, але знав, що у мене є подруга життя. Я сказав, що приїду сам. Два дні тому я посварився з Лією. Нічого серйозного, все мало влаштуватися протягом тижня. Але я відчував потребу виїхати на два дні з Мілана.

* * *

І ось ми прибули до ***, тріо видавництва "Гарамонд" та Лоренца Пеллегріні. При від'їзді був момент напруги. Лоренца прийшла, як було домовлено, але коли вже треба було сідати до машини, вона сказала:

— Мабуть, я залишусь і ви зможете працювати спокійно. Я приїду потім із Симоном.

Бельбо, тримаючи кермо, стиснув лікті і, втупившись поперед себе, тихо сказав:

— Сідай.

Лоренца сіла і протягом усієї подорожі, сидючи спереду, тримала руку на шиї Бельбо, який мовчки вів машину.

*** все ще було тим сільцем, яке Бельбо знав під час війни. Кілька нових будинків, сказав він нам, сільське господарство занепадає, тому що молодь перебралася до міст. Він показав нам кілька пагорбів, де нині були пасовиська, які колись золотили збіжжям. Село з'явилося раптово за поворотом, біля підніжжя пагорба, де стояв будинок Бельбо. Пагорб був низький, і поверх нього можна було бачити рівнину Монферрато, вкриту легким світляним туманом. На підйомі Бельбо показав нам невеличкий пагорб попереду, майже голий, де на вершині стояла капличка з двома соснами обабіч.

Це Брікко, — пояснив він. Потім додав: — То байдуже, якщо це вам мало про що говорить. Ми ходили туди на пікнік на день Ангела, у Великодній понеділок. Тепер автом дістаєшся туди за п'ять хвилин, а тоді ми ходили пішки, і це було нашою прощею.

55

Я називаю театром [місце, де] всі вчинки, слова та думки, а також подробиці бесіди й тем показані як у публічному театрі, де виставляють трагедії та комедії

Robert Fludd. *Utriusque Cosmi Historia*, Tomi Secundi,

Tractatus Primi, Sectio Secunda, Oppenheim (?), 1620 (?), p. 55

Ми прибули до вілли. Віллою це можна було назвати лише умовно: сільський будинок, який у партері мав великі підвали, де Аделіно Канепа — сварливий половинщик, той, що виказав дядька партизанам, — виробляв вино з виноградників володінь Ковассо. Було видно, що тут давно ніхто не живе.

У невеличкій сільській хатині поруч ще мешкала бабуса, сказав нам Бельбо, тітка Аделіно — всі інші вже помирали, дядько з тіткою, подружжя Канепа, залишилися лише ця сторічна бабуса, яка обробляла невеличкий город і тримала чотири курки та свиню. Землі пішли на сплату податків за успадкування, боргів і ще хтозна-куди. Бельбо постукав до дверей хати-

ни, стара з'явилась на порозі, розглянула уважно відвідувача і, нарешті впізнавши, розсипалася у щедрих виявах пошани. Вона запросила нас до хати, але Бельбо, обнявши її і заспокоївши, навідріз відмовився.

Ми увійшли до вілли, Лоренца час від часу радісно скрикувала, відкриваючи сходи, коридори, тіняві кімнати зі старовинними меблями. Бельбо скромно заявив, що кожен має такий родинний маєток, який йому дістався, але був зворушений. Взагалі він сюди приїздить, сказав він нам, але досить рідко.

— Однак тут добре працюється, влітку свіжо, а взимку товсті стіни захищають від морозу, і всюди є грубки. Коли я був хлопцем, у період після евакуації, ми, звичайно, мешкали тільки у цих двох бічних кімнатах там, у глибині великого коридору. Тепер же я обжив крило дядька й тітки. Я працюю тут, у кабінеті дядька Карло. — Там стояв один із тих письмових столів-секретерів, де мало місця, щоб покласти папір, зате багато явних і потаємних шухлядок. — Тут я не міг би встановити Абулафію, — мовив він. — Але у тих рідких випадках, коли я сюди приїжджаю, мені подобається писати рукою, як це робив я тоді. — Він показав нам величну шафу: — У разі, як я помру, запам'ятайте:

тут міститься вся моя юнача літературна творчість, вірші, які я писав у шістнадцять років, шкіц до шеститомної саги, яку я писав у вісімнадцять ... і так далі...

— Покажи, покажи! — вигукнула Лоренца, плескаючи в долоні і, як кішка, наближаючись до шафи.

— Зупинися, — сказав Бельбо. — Нема чого показувати. Я сам сюди більше не зазираю. У кожному разі, по смерті я прийду і все спалю.

— Сподіваюсь, тут водяться привиди, — сказала Лоренца.

— Тепер так. За часів дядька Карло ні, це було дуже веселе місце. Все дуже по-сільському. Тепер я приїжджаю сюди саме тому, що тут панує ідилія. Як чудово працювати увечері, коли в долині брешуть собаки.

Він показав нам кімнати, де ми мали спати: мені, Діоталлеві та Лоренці. Лоренца оглянула кімнату, торкнулася старого ліжка з великою білою ковдрою, понюхала простирадла і сказала, що їй здається, ніби вона перебуває в якійсь бабусиній оповідці, бо вони пахнуть лавандою. Бельбо зауважив, що це неправда, це лише запах вологи, Лоренца відповіла, що це не має значення, а тоді, притулившись до стіни і злегка випинаючи вперед стегна й лоно, ніби збиралася змагатися з фліпером, запитала:

— Я спатиму тут сама?

Бельбо зирнув убік, де були ми, тоді подивився в інший бік і вирушив до коридору, кажучи:

— Про це ми ще поговоримо. У будь-якому разі ти матимеш пристановище тільки для себе.

Ми з Діоталлеві вийшли і почули, як Лоренца питає, чи вона його осоромила. Він сказав, що якби не дав їй кімнати, вона б сама запитала, де, на його думку, вона спатиме.

— Я зробив перший хід, і в тебе нема вибору, — заявив він.

— Який хитрющий! — відказала вона, — то я й буду спати у своїй кімнатці.

— Спи, де хочеш, — сказав Бельбо роздратовано, — але вони приїхали сюди працювати, ходімо на терасу.

* * *

І ми взялися до роботи на великій терасі, де було поставлено альтанку; перед нами стояли свіжі напої і багато кави. Міцні напої було відкладено до вечора.

З тераси було видно Брікко, а під пагорбом Брікко — велику нічим не прикрашену будівлю з двором і футбольним полем. Все це було всіяне барвистими фігурками, дітей, як мені здалося. Бельбо пояснив:

— Це місія салезіян. Саме тут дон Тіко навчав мене грати. В оркестрі.

Я пригадав сурму, від якої Бельбо відмовився після того, як вона йому приснилась, і запитав:

— На сурмі чи на кларнеті?

На мить його охопила паніка:

— Звідкіля ви... Ага, ясно, я розповідав вам про свій сон і про сурму. Ні, дон Тіко вчив мене грати на сурмі, але в оркестрі я грав на бомбардоні.

— Що це таке?

— Усе це давні історії. Нумо працювати.

* * *

Але поки ми працювали, я побачив, що він раз у раз поглядає на місію. Враження було таке, ніби він говорив про сторонні речі, аби лише мати змогу дивитися туди. Іноді він уривав дискусію:

— Тут, унизу, спалахнула колись стрілянина — одна з найшаленіших наприкінці війни. В *** постало щось на зразок угоди між фашистами та партизанами. Навесні партизани сходили вниз і займали село, а фашисти їх не чіпали. Фашисти були не з цього краю, а партизани — всі місцеві хлопці. У разі сутички вони вміли знайти стежку поміж рядками кукурудзи, у гаях, серед огорож. Фашисти отаборилися в містах і виїжджали звідти лише на облави. Взимку партизанам було важко перебувати на рівнині, ніяк було заховатися, на снігу тебе видно здалеку, і з кулемета можна поцілити й за кілометр. Тоді партизани підіймалися на вищі пагорби. Там вони знали всі стежини, доріжки і схованки. А фашисти контролювали рівнину. Однак тої весни ми були напередодні визволення. Тут і досі перебували фашисти, але вони не насмілювалися, гадаю, повертатися до міст, бо відчували, що остаточний удар буде завданий саме там, як це й сталося близько двадцять п'ятого квітня. Між фашистами та партизанами виникла, мабуть, певна домовленість, партизани чекали, вони не хотіли сутичок, відчуючи певність, що невдовзі щось станеться, вночі лондонське радіо передавало дедалі втішніші новини, почастишали спеціальні повідомлення для бригади Франкі — завтра знову задощить, дядько П'єтро приніс хліба і таке інше, — можливо, ти, Діоталлеві, їх чув... Але... мабуть, сталося якесь непорозуміння, партизани зійшли вниз, коли фашисти ще не вирушили, і ось одного дня моя сестра, що сиділа була на терасі, знову вернулась у хату, щоб сказати, що там надворі двоє бігають наввипередки з автоматами. Ми не здивувалися, це могли бути хлопчиська, які намагались розігнати нудьгу, граючись зі зброєю; одного разу двоє пустунів вистрілили по-справжньому, і куля ввігнала у стовбур дерева, на який спиралася моя сестра. А вона нічого навіть не помітила — про все це нам розповіли сусіди. Після цього їй наказано тікати геть, щойно вона побачить, як двоє граються з автоматами. "Вони граються знову", — сказала вона з порогу, щоб показати, яка вона слухняна. І того дня ми почули першу автоматну чергу. А за нею озвалася друга, третя, потім їх було багато, лунали сухі рушничні постріли, "тра-тата" автоматів, кілька глухіших вибухів, можливо, ручних гранат, а наостанок звук кулемета. Ми зрозуміли, що це вже не ігри. Проте ми не встигли обмінятися думками з цього приводу, бо вже не чули своїх голосів. Бух, бам, бум, тра-та-та. Ми причаїлися під умивальником, я, моя сестра і мама. Тоді через коридор приповз дядько Карло і сказав, що ми тут надто на видноті, ми повинні йти до них. Ми перемістилися в інше крило, де плакала тітка Катеріна, бо бабуся була надворі...

— Це саме тоді бабусі довелося впасти долілиць на полі, між двох вогнів...

— А про це ви звідки знаєте?

— Ви розповідали мені це у сімдесят третьому, в день після маніфестації.

— Боже мій, яка пам'ять. З вами треба пильнувати, що говориш... Авжеж. Але мій батько теж був надворі. Як ми дізналися пізніше, він був у центрі містечка, заховався у підворотні й не міг вийти, бо зчинилася стрілянина з одного кінця вулиці в другий, а з вежі мерії загін Чорних бригад поливав площу з кулемета. У підворотні стояв також колишній фашистський староста містечка. У певний момент він сказав, що зможе добігти додому, треба лише завернути за ріг. Він дочекався хвилини затишшя, вискочив із воріт, добіг до рогу і тут його скосила у спину кулеметна черга з мерії. Мій батько, який перейшов першу світову війну, інстинктивно розумів: краще залишатись у підворотні.

— Це місце повне солодких спогадів, — зауважив Діоталлеві.

— Ти не повіриш, — сказав Бельбо, — але вони справді солодкі. І це єдині справжні речі, які я пам'ятаю.

Інші не зрозуміли, а я відчув у цьому правду — і тепер я знаю, в чому вона полягала. Особливо в ті місяці, коли він плавав посеред моря примар дияволістів після багатьох років оповивання свого розчарування романічною облудою, дні, пережиті в ***, у його пам'яті здавалися світом, де куля є кулею, або ти її уникнеш, або вона тебе вразить, де дві сторони були чітко окреслені, позначені кольорами, червоним і чорним, або хакі й сіро-зеленим, без двозначностей — принаймні тоді йому так здавалося. Мертвий був мертвий, був мертвий, був мертвий. Не те, що полковник Арденті з його слизьким зникненням. Я подумав, що, можливо, мені слід було розповісти йому про синархію, яка в ті роки вже давалася взнаки. Хіба не була синархічною зустріч між дядьком Карло та Терці, які обидва розійшлися, опинившись на протилежних полюсах того самого лицарського ідеалу? Але навіщо мені було забирати у Бельбо його Комбре? Ці спогади були солодкі, бо говорили йому про єдину істину, яку він пізнав, і лише згодом виник сумнів. Тільки, як натякнув він мені, навіть у часи істини він залишався спостерігачем. Він бачив у спогадах той час, коли він дивився, як народжується пам'ять інших, Історія й ті численні історії, написати які судилось не йому.

А може, все-таки мить слави й вибору була? Він-бо сказав:

— А потім того ж таки дня я вчинив найгероїчніший вчинок у своєму житті.

— Мій Джон Вейн, — сказала Лоренца. — Розкажи.

— Нічого особливого. Повзучи до крила дядька та тітки, у коридорі я набрався духу і став на ноги. До вікна далеко, ми на другому поверсі, ніхто у мене не влучить, казав я собі. І в мене було відчуття капітана, який стоїть випростаний, у гущавині бою, а навколо нього свистять кулі. Тоді дядько Карло розгнівався, сердито втяг мене до кімнати; мене душили сльози, бо розвага скінчилася; ту ж мить ми почули три постріли, дзвін розбитих шибок і звук рикошету, ніби в коридорі хтось грався тенісним м'ячем. Куля влетіла крізь вікно, вцілила у водогінну трубу і відскочила, вганяючись у підлогу якраз у тому місці, де раніше стояв я. Коли б я все ще був там, кульгати б Мені увесь свій вік. Можливо.

— Боже мій, я б не захотіла тебе кульгавого, — сказала Лоренца.

— Якби це сталося, може, сьогодні я був би задоволений, — зітхнув Бельбо. Справді-бо, і в тому випадку вибір був не за ним: у кімнату затягнув його дядько.

* * *

За якусь хвилину Бельбо знову відірвався від роботи й повів розповідь далі:

— Аж ось нагору зійшов Аделіно Канепа і сказав, що в пивниці ми всі будемо у більший безпеці. Він і мій дядько не розмовляли один з одним роками, я вже згадував про це. Але у трагічний момент Аделіно знову став людиною, і дядько навіть потис йому руку. Тож ми провели годину в темряві між бочками, посеред запаху незліченних зборів винограду, який трохи шибав у голову, не кажучи вже про постріли. Відтак кулеметний шквал угамувався, постріли, що долинали до нас, потроху стихали. Ми зрозуміли, що хтось відступав, але не знали ще, хто саме. Аж поки з віконця у нас над головою, яке виходило у провулочок, не почули голос, який питав місцевою говіркою: "Monssu, i'e d'la repubblica bele si?"

— Що це означає? — поспитала Лоренца.

— Більш-менш таке: добродію, чи не були б ви такі ласкаві сказати мені, чи є ще у ваших краях прихильники Італійської Соціальної республіки? За тих часів республіка вважалася поганим словом. То був партизан, який розпитував перехожого або когось, хто виглядав у вікно, і це означало, що провулок безпечний, фашисти пішли геть. Сутеніло. Невдовзі прийшли і тато, і бабуся, і кожен розповів свою пригоду. Мама з тіткою приготували щось попоїсти, а дядько та Аделіно Канепа знову демонстративно перестали розмовляти один з одним. Протягом решти вечора ми чули далекі черги, десь поміж пагорбами. Кругом нищпорили партизани, шукаючи втікачів. Ми перемогли.

Лоренца поцілувала його в чуба, і Бельбо зморщив носа. Він знав, що переміг за посередництва Чорних бригад. А насправді він просто дивився фільм, і лише на хвилину, ризикуючи дістати рикошетну кулю, у нього ввійшов. Мимохідь, бігом, як в "Hellzarorpin", коли переплутуються стрічки й індієнин на коні вривається на вечірку з танцями і питає, куди вони поїхали; хтось каже йому "туди", і він зникає в іншій історії.

56

Вона заграла на своїй чудовій сурмі з такою силою, що задзвеніла ціла гора.

Johann Valentin Andreae. Die Chymische Hochzeit

des Christian Rosencreutz, Strassburg, Zetzner, 1616, 1, p. 4

Ми саме розглядали розділ про чудеса водогінних труб; на Гравюрі XVI століття, що ілюструвала "Spiritualia" Герона, було видно щось на зразок віттаря, де стояв апарат, який завдяки пристроєві, що запускався паром, грав на сурмі.

Я повернув Бельбо до його спогадів:

— То що ж воно за історія з отим доном Тіко Браге чи як там його, що навчив вас грати на сурмі?

— Дон Тіко. Я так і не знаю, чи то було його прізвисько, а чи справжнє ім'я. Я більше не ходив до місії. Я потрапив туди випадково: мяса, катехизм, усілякі ігри, а в нагороду переможцеві — образочок блаженного Доменіко Савіо, того хлопчини у

пом'ятих штанах із грубого полотна, який на статуетках завжди тримається за рясу дона Боско, звівши очі догори, щоб не чути, як його товариші розповідають масні дотепи. Я виявив, що дон Тіко організував духовий оркестр із хлопців віком від десяти до чотирнадцяти років. Найменші грали на кларнетах, флейтах, саксофонах сопрано, більші могли взятися за туби й турецькі барабани. Всі мали однострій — курточки кольору хакі, сині штани та берети з дашком. Казково. І я забажав пристати до них. Дон Тіко сказав, що йому потрібен бомбардон.

Бельбо зверхньо поглянув на нас і випалив:

— Бомбардон на жаргоні духових оркестрантів — це щось подібне до маленької туби, а насправді він називається флюгельгорн контральт мі бемоль. Це найдурніший інструмент у цілому оркестрі. Коли починається марш, він грає умпа-умпа-умпа-умпа, тоді парапапа-парапапа, а потім переходить на па-па-па-па-па... Але грати на ньому навчитися неважко, він належить до сім'ї мідних духових інструментів, як і сурма, а його механіка не відрізняється від механіки сурми. Сурма вимагає глибшого вдиху і міцних губ — від цього навколо губ утворюється щось на зразок мозоля, як у Армстронга. Міцно тримаючи мундштук губами, можна заощаджувати подих, звук виходить чистий та прозорий і свисту не відчувається — з іншого боку, щоки надувати не слід, це роблять лише в кіно та на карикатурах.

— А що сурма?

— Грати на сурмі я вчився сам, у ті літні пообіддя, коли в місії не було нікого і я ховався поміж крісел у концертному залі... Але я вчився грати на сурмі з еротичних причин. Бачите хатину ген там, унизу, за кілометр від місії? Там мешкала Чечилія, мати якої давала слезізнянам щедрі пожертви. І щоразу, по святах церковного календаря, коли після процесії оркестр виступав у дворі місії, а насамперед у концертному залі, перед виступом драматичного гуртка, у першому ряду, на почесних місцях, поруч із настоятелем собору, завжди сиділа Чечилія з матір'ю. У таких випадках оркестр починав свій виступ маршем, який звався "Добрий початок", і цей марш починали сурми, сурми сі бемолі, золоті та срібні, добре начищені на таку okazію. Сурмачі підводились на ноги і виконували соло. Відтак сідали і вступав оркестр. Грати на сурмі було єдиним способом, щоб Чечилія мене помітила.

— Єдиним? — спитала Лоренца, розчулившись.

— Іншого способу не було. По-перше, мені було тринадцять років, а їй — тринадцять з половиною, дівчина у тринадцять з половиною років — це жінка, а хлопець — шмаркач. А крім того, вона кохала одного саксофоніста, такого собі Папі, страшного й облізлого, як мені здавалося, і лише на нього кидала погляди, а він любашно мекав, адже саксофон, — якщо це не саксофон Орнета Колмена, а інструмент, що грає в оркестрі, до того ж на ньому грав цей жахливий Папі, — має (як це здавалося мені тоді) хтиво-козлине звучання, його голос схожий на голос манекенниці, яка розпилась і пустилася берега...

— А яким голосом говорить манекенниця, яка пустилася берега? Що ти про це знаєш?

— Словом, Чечилія навіть не знала, що я існую. Звичайно увечері, коли я піднімався на пагорб, йдучи по молоко на ферму на вершині, я вигадував чудесні історії — її викрали Чорні бригади, я біг її рятувати, а тим часом кулі свистіли мені навколо голови і робили "чак-чак", падаючи на стерню; я відкрив їй те, чого вона не могла знати, — що під прибраною личиною виглядом я керував рухом Опору у всьому Монферрато, а вона зізналася мені, що завжди це підозрювала, і тут мене охоплював сором, бо я мав відчуття, ніби по моїх венах потоком тече мед — присягаюсь, у мене навіть не мокріло у штанях, це було щось інше, набагато жаскіше та Грандіозніше — і, повернувшись додому, я йшов сповідатися... Гадаю, що гріх, кохання і слава саме в цьому: коли ти спускаєшся по скрученому простирадлу з вікна Вілли Трісте, а вона стискає тебе за шию, звішуючись у безодню, і шепоче, що завжди мріяла про тебе. Усе решта — лише секс, злягання, ганебне увічнення породи. Але якби я перейшов на сурму, Чечилія не змогла б мене ігнорувати — я, випростаний на весь зріст, із блискучою сурмою, і той нещасний сидячий саксофон. Сурма, войовнича, ангельська, апокаліптична, переможна, закликає до бою, а під саксофон лише танцюють провінційні урвиголови з липким від брильянтину волоссям, шока до шоки із спітнілими дівчатами. І я вчився грати на сурмі, як навіжений, аж поки не постав перед доном Тіко і не сказав йому: послухайте мене, і я був немов Оскар Левант під час першого прослуховування на Бродвеї з Джін Келлі. І дон Тіко сказав: ти справжня сурма. Але...

— Як драматично, — сказала Лоренца, — розповідай, не примушуй нас згорати від нетерплячки.

— ...але я повинен був знайти когось, хто б замінив мене на бомбардоні. "Цим мусиш зайнятися ти", — сказав дон Тіко. — І я цим зайнявся. Отож слід вам знати, любі мої діточки, що за тих часів у *** мешкали два шибеники, мої однокласники, хоча були на два роки старші за мене, і це багато іншого може вам сказати про їхнє ставлення до навчання. Цих телепнів звали Аннібале Канталамесса та Піо Бо. Номер один: історичний факт.

— Що-що? — перепитала Лоренца.

Я по-змовницькому пояснив:

— Коли Сальгарі наводить правдивий факт (або факт, який він вважає за правдивий) — скажімо, що Сидячий Бик після битви на Літл Біггорн пожирає серце генерала Кастера — наприкінці оповіді він дає виноску, де значиться: 1. Історичний факт.

— Атож. Це справді історичний факт, що Аннібале Канталамесса та Піо Бо звалися саме так, і це зовсім не було їхньою найгіршою рисою. Вони були ледарі, цупили комікси в газетному кіоску, крали гільзи у тих, хто мав їх чималу колекцію, і клали бутерброд із ковбасою на подаровану тобі на Різдво пригодицьку книгу, яку ти їм тільки-но позичив. Канталамесса мав себе за комуніста, а Бо — за фашиста, і обидва ладні були продатися ворогові за рогатку. Вони розповідали сороміцькі історії, повні вигаданих анатомічних подробиць, і сперечалися, хто довше займався солододійством

минулого вечора. То були типи, готові до всього, чому ж би їм не бути готовими до гри на бомбардоні? Тож-бо я вирішив спокусити їх. Я соковито змальовував їм однострій музикантів, описував публічні виступи, віщував успіхи в коханні до Доньок Марії... Вони дали спіймати себе на гачок. Я проводив цілі дні в концертному залі з довгою тростиною в руці, як це бачив на ілюстраціях у брошурках, поширюваних місіонерами, лупив їх по пальцях, коли вони брали фальшиву ноту, — у бомбардона лише три клавіші, які треба натискати вказівним, середнім і підмізинним пальцями, а все решта — це лише робота губ, як я вже казав. Не буду вам більше надокучати, мої маленькі слухачі: надійшов день, коли я зміг запропонувати донові Тіко два бомбардони, може, й не досконалі, але принаймні перше прослуховування, підготоване довгими безсонними пообідцями, вони пройшли. Дон Тіко дав себе переконати, видав їм однострої і перевів мене на сурму. І не минуло й тижня, як на святі Марії Помічниці, під час відкриття театрального сезону "Маленьким парижанином", я стояв при спущеній завісі перед усіма достойниками і грав вступ до "Доброго початку".

— Як чудово, — сказала Лоренца, виставляючи напоказ ніжний рум'янець ревнощів, що залив її обличчя. — А Чечилія?

— Її не було. Можливо, занедужала. Звідки мені знати? Її не було.

Бельбо звів очі і провів поглядом по публіці, адже в цю мить він почував себе бардом — або ж блазнем. Він витримав паузу.

— Через два дні дон Тіко послав по мене і пояснив мені, що Аннібале Канталамесса та Піо Бо зіпсували весь вечір. Вони не дотримувались темпу, під час пауз ловили гав, пустували, невчасно вступали. "Бомбардон, — говорив мені дон Тіко, — це кістяк духового оркестру, його ритмічна свідомість, душа. Оркестр — це наче отара, інструменти — вівці, диригент — пастух, а бомбардон — вірний, гарчливий собака, який стримує овець. Диригент дивиться насамперед на бомбардон, і якщо бомбардон його слухається, то й вівці теж". Любий Якопо, може, це з твого боку буде велика жертва, але я хочу попросити тебе повернутися до бомбардона і грати разом із цими двома. У тебе є почуття ритму, і ти не даватимеш їм порушувати темпу. Клянусь тобі, як тільки вони зможуть дати собі раду, я знову переведу тебе на сурму. Я завдячував донові Тіко усім. І я погодився. А на наступне свято сурми знову звелися на рівні ноги і заграли вступ до "Доброго початку" перед Чечилією, яка знову сиділа в першому ряді. А я сидів у темряві, всього лиш один з бомбардонів. Щодо тих двох нещасних, то вони так і не навчилися давати собі раду. Я більше не повернувся до сурми. Війна закінчилась, я знову був у місті, покинув духові інструменти і так ніколи й не дізнався навіть прізвища Чечилії.

— Бідолашний, — промовила Лоренца, обіймаючи його за плечі. — Зате у тебе є я.

— Я гадав, тобі подобаються саксофони, — сказав Бельбо. Тоді поцілував її в руку, ледь повернувши голову. Він споважнів. — До роботи, — мовив він. — Ми повинні створити оповідь про майбутнє, а не хроніку втраченого часу.

* * *

Увечері бучно святкували скасування сухого закону. Якопо, здавалося, забув свої

елегійні настрої і почав змагатися з Діоталлеві. Вони створювали в уяві безглузді машини, щоразу виявляючи, що ті вже винайдені. Опівночі, після повного подій дня, всі вирішили, що треба випробувати, як спиться поміж пагорбами.

Я простягся на ліжку в старій кімнаті, простирадла були ще вологіші, ніж пополудні. Якопо наполіг, щоб ми скористалися "панотцем" — чимось на зразок овального каркасу, який підносить ковдру і на якому ставиться невелика жарівниця з жаром — це, мабуть, щоб ми відчули весь смак життя на віллі. Адже коли постіль просякла вологою, "панотець" виводить її на поверхню, ти відчуваєш приємне тепло, а простирадла здаються вогкими. Ну, що ж, нічого не вдієш. Я ввімкнув нічник під абажуром — саме на такі абажури з торочками наражається, за словами поета, нетля, перед тим як загинути. І намагався заснути, читаючи газету.

Але десь через годину чи дві я почув у коридорі кроки, вхідні двері відчинились і зачинились, і нарешті (останнє, що я почув) двері різко гримнули. Лоренца Пеллегріні піддавала випробуванню нерви Бельбо.

Я вже засинав, коли почув, як щось шкрябає у мої двері. Хтозна, може, якась тварина (але я не бачив тут ані собак, ані котів), і в мене склалося враження, ніби це запрошення, прохання, зваба. Можливо, то була Лоренца, адже вона знала, що Бельбо за нею спостерігає. А може, ні. Досі я вважав Лоренцу власністю Бельбо — принаймні так думав я, до того ж, відколи я був з Лією, принади інших залишали мене байдужим. Лукаві, часто змовницькі погляди, які іноді кидала на мене, кепкуючи з Бельбо, Лоренца в офісі або в барі, ніби шукаючи спільника чи свідка, були частиною — як я завжди гадав — світської гри, а крім того, Лоренца мала талант дивитися на будь-кого з таким виглядом, ніби бажала випробувати його здібності у коханні — але досить дивним способом, немовби кажучи: "Я хочу тебе, але тільки щоб показати, що ти боїшся"... Того вечора, коли я почув це дряпання, це шкряботіння нігтів об лаковані двері, у мене виникло зовсім інше почуття: мені стало ясно, що я жадав Лоренцу.

Я запхав голову під подушку і подумав про Лію. "Я хочу мати з нею дитину, — сказав я собі. — І коли він (або вона) виросте, я навчу його (або її) грати на сурмі, тільки-но він (вона) навчиться у неї дуги".

57

Обабіч кожного третього дерева висіло по ліхтарю, і прегарна діва, теж зодягнена у блакитне, запалювала їх чудовим смолоскипом, і я затримався довше, ніж годилося, щоб насолодитися цим видовищем, яке було невимовно гарним.

Johann Valentin Andreae. Die Chymische Hochzeit

des Christian Rosencreutz, Strassburg, Zetzner, 1616, 2, p. 21

Десь опівдні Лоренца, всміхаючись, вийшла до нас на терасу і заявила, що відкрила для себе чудовий потяг, який проїжджав через *** о пів на першу і який лише з одною пересадкою привезе її пополудні до Мілана. Вона запитала, чи ми відвеземо її на вокзал.

Бельбо, не перестаючи гортати свої записи, зауважив:

— Мені здавалося, ніби Альє очікує і тебе, ба більше, мені здавалося, ніби він

організував усю цю виправу лише заради тебе.

— Тим гірше для нього, — сказала Лоренца. — Хто мене відвезе?

Бельбо підвівся і сказав нам:

— Я швиденько, лише туди й назад. Потім ми зможемо побути тут ще зо дві години. Лоренцо, у тебе була якась торбина?

Не знаю, чи сказали вони ще щось одне одному дорогою до вокзалу. Бельбо повернувся хвилин за двадцять і знову взявся до роботи, не згадуючи більше про цей інцидент.

* * *

О другій годині ми знайшли на ринковому майдані затишний ресторан, і вибір страв та вин дозволив Бельбо віддатися споминам про інші події його дитинства. Але говорив він так, наче цитував життєпис когось іншого. Втіха від розповіді, яку він відчував попереднього дня, зникла. Надвечір ми вирушили, щоб зустрітися з Альє та Ґарамондом.

* * *

Бельбо вів машину на південний захід, а тим часом кілометр за кілометром пейзаж потроху мінявся. Пагорби ***, навіть пізньої осені, були невеликі й затишні; а тепер, у міру нашого просування, обрії ширшав, із кожним поворотом виростали вершини, час від часу увінчані селами. Але між одною вершиною і другою відкривалися безконечні обрії — наче крізь загорожу, зауважив Діоталлеві, влучно передаючи наші відкриття словами, їдучи під гору на третій передачі, ми дивились, як перед нами на кожному повороті відкривалися широкі простори з безкраїм хвилястим рельєфом, який на межі плоскогір'я поринав у майже зимову мряку. Хоч ми були вже посеред гір, краєвид виглядав, наче рівнина, пересічена піщаними кучугурами. Так, ніби рука якогось недорікуватого деміурга приплюснула вершини, які здалися йому завеликими, перетворюючи їх на неозоре горбисте місиво, що сягало моря, або — хто зна? — може, й прямовисних, суворіших і неприступніших гірських ланцюгів.

Ми прибули до села, де у барі на центральному майдані мали зустрітися з Альє та Ґарамондом. Почувши, що Лоренца з нами не приїхала, Альє й оком не змигнув, хай це його й засмутило.

— Наша чарівна подруга не хоче брати участі разом з іншими у містеріях, які прямо її стосуються. Надзвичайна скромність, яку я дуже ціную, — сказав він. І це було все.

Ми продовжували наш шлях (попереду — "мерседес" Ґарамонда, позаду — "рено" Бельбо) через пагорби і долини, аж поки побачили в останніх променях сонця якусь дивну будівлю, що примістилась на вершині пагорба, щось на кшталт замку XVIII століття, пофарбованого у жовтий колір, від якого відходили, як мені здалося здалеку, тераси з пишними, попри пору року, квітами та деревами.

Під'їхавши до підніжжя кручі, ми опинились на майданчику, де було припарковано чимало автомашин.

— Тут ми зупинимося, — кинув Альє, — і продовжимо наш шлях пішки.

Сутінки помалу переходили у ніч. Шлях на гору виднів перед нами у світлі безлічі смолоскипів, запалених уздовж схилів.

* * *

Диво-дивне, але все, що діялося від тієї хвилини аж до пізньої ночі, я пам'ятаю чітко і водночас невиразно. Тоді, у перископі, я згадував цей вечір і відчував спорідненість між цими двома відчуттями. Ось, казав я собі, тепер ти тут, у якомусь неприродному становищі, очманілий від невловного смороду старого дерева, уявляючи себе в могилі або у череві посудини, де відбувається якесь перетворення. Досить тобі лише висунути голову з кабіни, і в напівтемряві ти побачив би, як поміж випарами чарів, наче елевсинські тіні, рухаються предмети, які сьогодні здавались тобі нерухомими. Те саме я відчував того вечора коло замку: освітлення, несподіванки, що ми їх зустріли на шляху, слова, які я чув, а згодом, звичайно, запашні куріння — все ніби змовилося, аби примусити мене вважати, що я бачу сон, але у незвичайній формі, як перед пробудженням зі сну нам сниться, що ми бачимо сон.

Я мав би нічого не пам'ятати. І все ж я пам'ятаю все, ніби то були не мої переживання, ніби про них мені розповів хтось інший.

Не знаю, чи все діялося справді так, як я це пам'ятаю з такою невиразною ясністю, чи то я просто бажав, щоб воно так діялося, але, безперечно, саме того вечора у наших головах набрав форми План як бажання дати якусь форму безформному переживанню, перетворюючи на примарну реальність фантазію, яку хтось забажав здійснити.

— Сам шлях має ритуальний характер, — говорив нам Альє, коли ми піднімалися. — Це висячі сади, такі самі — або майже такі самі — як ті, що їх Саломон де Ко запроектував для Гайдельберзьких садів — тобто для палатинського курфюрста Фрідріха V, у велике століття Рози і Хреста. Освітлення слабке, але саме так і має бути, бо тут краще відчувати, ніж бачити: наш амфітріон не прагнув точного відтворення проекту Саломона де Ко, а зосередив його в обмеженішому просторі. Гайдельберзькі сади імітували макрокосм, а той, хто відтворив його тут, повторив лише мікркосм. Погляньте на отой грот у стилі рококо. Його оздоблення, безперечно, декоративне. Але де Ко взяв цей символ з "Atalanta Fugiens" Міхаеля Майєра, де філософським каменем є корал. Де Ко знав, що через форму садів можна впливати на небесні тіла, адже це літери, які своєю конфігурацією наслідують гармонію Всесвіту...

— Дивовижно, — сказав Ґарамонд. — Але як може сад впливати на небесні тіла?

— Є знаки, які притягують один одного, які дивляться один на одного, які відкривають свої обійми і змушують до любові. У них нема і не має бути ніякої певної, окресленої форми. Людина, залежно від того, що їй диктує її захоплення або порив духу, випробовує на собі певні сили, як це було з єгипетськими ієрогліфами. Зв'язок між нами та божественними істотами може існувати лише через печаті, фігури, літери та різні церемонії. З тої самої причини божества промовляють до нас через сні та загадки. Саме в цьому суть цих садів. Кожен закуток ось цієї, наприклад, тераси відтворює таємницю алхімічного мистецтва, але, на жаль, ми більше не в змозі прочитати її, цього не може навіть наш господар. Надзвичайна відданість таємниці,

згодьтесь, у цього чоловіка, який витрачає всі свої багаторічні заощадження на те, щоб малювати ідеограми, значення яких йому невідоме.

Ми піднімалися, і від тераси до тераси сади змінювали вигляд. Деякі мали форму лабіринту, інші — обриси якоїсь емблеми, але конфігурацію нижніх терас можна було побачити лише з верхніх, тож-бо згори я помітив обриси корони та чимало інших симетричних фігур, (яких не помічав, проходячи через них), але не міг їх розшифрувати. Кожна тераса, на погляд того, хто проходив поміж огорожами, за допомогою ефекту перспективи демонструвала певні фігури, але при погляді з верхньої тераси вона відкривала нові образи, можливо, з протилежним значенням, і таким чином кожна сходинка промовляла водночас двома різними мовами.

У міру нашого сходження ми помічали невеликі конструкції: фонтан із фалічною структурою, розміщений під чимось на кшталт арки чи портика; Нептун, який топтав дельфіна, двері з колонами асирійського типу; арка невиразної форми, ніби трикутники та багатокутники, поставлені на інші багатокутники, де на кожній вершині височіла статуя якоїсь тварини — лося, мавпи, лева...

— І все це щось означає? — запитав Ґарамонд.

— Без сумніву! Досить прочитати "Mundus symbolicus" Пічинеллі, що його з надзвичайною пророчою силою передбачив Альчато. Увесь цей сад можна прочитати наче книгу або чари, що, зрештою, одне і те саме. Якби ви могли тихо повторити слова, які говорить сад, це дало б вам змогу керувати однією з незліченних сил, що діють на цій землі. Цей сад — пристрій для панування над Усесвітом.

* * *

Він показав нам якийсь грот. Плетиво водоростей та скелетів морських тварин, не знати — справжніх, з гіпсу чи з каменю... Було видно й наяду, вона обіймала бика з лускатим хвостом великої біблійної риби, а той лежав у потоці води, що випливала з мушлі, яку, наче амфору, тримав тритон.

— Я б хотів, щоб ви вхопили глибоке значення цієї споруди, інакше це буде лише банальна гра гідравлічних пристроїв. Де Ко добре знав, що коли взяти посудину, наповнити її водою і зверху закрити, то навіть якщо зробити у дні отвір, вода з неї не витікатиме. Але якщо зробити отвір зверху, вода рине вниз.

— Хіба це не ясно? — запитав я. — У другому випадку зверху заходить повітря і витіскає воду вниз.

— Типове наукоподібне тлумачення, де причина плутається з наслідком або навпаки. Ви не повинні запитувати себе, чому вода витікає у другому випадку. Ви повинні запитати, чому вона не витікає у першому.

— А чому вона не витікає? — поспитав Ґарамонд.

— Тому, що якби вона витекла, в посудині утворилась би порожнеча, а природа боїться порожнечі. "Nequaqum vasui", це був принцип розенкройцерів, який забула новочасна наука.

— Разюче, — мовив Ґарамонд. — Казобоне, ці речі повинні бути в нашій дивовижній історії металів, майте на увазі. 1 не кажіть мені, що вода — це не метал. Треба трохи

фантазії.

— Даруйте, — сказав Бельбо Альє, — але ваш аргумент означає *post hoc ergo ante hoc*: те, що відбувається пізніше, викликає те, що відбулося раніше.

— Не треба мислити згідно з лінійною послідовністю. Вода у цих фонтанах цього не робить. Не робить цього й природа, природа не знає часу. Час — це вигадка Заходу.

* * *

Піднімаючись, ми зустрічали інших запрошених. Бачачи декотрих із них, Бельбо штовхав ліктем Діоталлеві, який півголосом коментував:

— Авжеж, *facies hermetica*.

Саме серед прочан з *facies hermetica* трохи осторонь я побачив пана Салона з усміхом суворой поблажливості на вустах. Я всміхнувся йому, він усміхнувся мені.

— Ви знайомі з Салоном? — поспитав Альє.

— А ви з ним знайомі? — запитав я його. — Для мене це цілком природно, я мешкаю з ним в одному будинку. Що ви думаєте про Салона?

— Я мало його знаю. Деякі гідні довіри друзі кажуть мені, що він інформатор поліції.

Ось звідкіля Салон знав про видавництво "Гарамонд" та Арденті. Що ж пов'язувало Салона з Де Анджелісом? Але я обмежився тим, що запитав Альє:

— А що робить інформатор поліції на святі такого роду?

— Інформатори поліції, — сказав Альє, — ходять всюди. Будь-які події годяться для того, щоб вигадувати донесення. У поліції ви маєте тим більший вплив, чим більше знаєте або вдаєте, що знаєте. І не важливо, чи все це правда. Запам'ятайте, найважливіше володіти якимось секретом.

— Але чому Салона запросили сюди? — запитав я.

— Друже мій, — відповів Альє, — мабуть тому, що наш господар вірний тому золотому правилу старовинної мудрості, згідно з яким будь-яка помилка може бути невпізнаним носієм істини. Справжній езотеризм не боїться суперечності.

— Ви хочете сказати, що зрештою всі вони доходять згоди?

— *Quod ubique, quod ab omnibus et quod semper*. Втаємничення — це відкриття вічної філософії.

* * *

Отак філософуючи, ми дійшли до найвищої тераси й посеред просторого саду звернули на стежку, яка вела до входу до вілли чи то пак замку. У світлі чималого смолоскипа, що палав на вершині колони, ми побачили дівчину в синій одежі, всіяній золотими зірками, яка тримала в руці сурму, схожу на сурми оперових герольдів. Наче на одній із різдвяних вистав, де янголи хизуються пір'ям з оксамитного паперу, дівчина мала на спині два великі білі крила, прикрашені мигдалеподібними візерунками з крапкою посередині, які при бажанні можна було вважати очима.

Ми побачили професора Каместреса, одного з перших дияволістів, які відвідали нас у видавництві "Гарамонд", ворога *Ordo Templi Orientis*. Ми ледве його впізнали, бо він перевдягся у спосіб, який видався нам дивним, однак Альє визначив його як

відповідний для такої okazji: він був зодягнений у біле ляне покривало, підперезане на стегнах червоною стрічкою, яка перехрещувалася на грудях і спині, та в чудернацький капелюх стилю XVII століття, з пришпиленими чотирма червоними трояндами. Професор став навколiшки перед дiвчиною з сурмою і промовив кілька слів.

— Справді, — пробурмотів Ґарамонд, — є стільки таїн у землі та небесах...

Ми проминули прикрашений історичними образками портал, який нагадав мені цвинтар у Стальєно. Над складною неокласичною алегорією я побачив вирізьблені слова "CONDOLEO ET CONGRATULOR" .

Всередині кишіло і вирувало від гостей, скупчених коло буфету в просторому салоні при вході, звідки два крила сходів розходились до верхніх поверхів. Я помітив інших знайомих нам людей, у тому числі Браманті, а також — який сюрприз! — комендатора Де Ґубернатіса — АВК, уже використаного Ґарамондом, але перед яким, мабуть, ще не постала жажлива перспектива віддати всі примірники свого шедевра на макулатуру, бо він з виявами пошани та вдячності ступив назустріч моєму шефові. Привітати Альє зголосився якийсь чоловічок із несамовитими очима. Завдяки його виразному французькому акцентові ми впізнали в ньому П'єра, того самого, що звинувачував Браманті у чарівництві, коли ми підслуховували крізь двері кабінету Альє.

Я підійшов до буфету. Там були карафки з кольоровими рідинами, але мені не вдалося їх ідентифікувати. Я налив собі жовтого напою, подібного до вина, він був непоганий, без сумніву, міцний, зі смаком старої наливки. Можливо, в ньому було ще щось: у мене почало паморочитись у голові. Навколо мене юрмилися *fades hermeticae* поруч із суворими обличчями префектів на пенсії, я вловлював уривки розмов...

* * *

— На першій стадії ти повинен налагодити зв'язок з іншими розумами, відтак проектувати в інші істоти думки та образи, заряджати місця емоційними полями, здобувати владу над тваринним царством. На третій стадії намагайся спроектувати свого двійника в якусь точку простору — це біолокація, як у йогів, ти повинен одночасно з'явитися у кількох виразних формах. Відтак належить перейти до надчуттєвого пізнання рослинних сутностей. Насамкінець спробуй здійснити розчленування — треба зосередитись на телуричній формі тіла, розчинитися в одному місці й з'явитися в іншому, цілою особою, кажу тобі, а не лише у двійникові. Остання стадія, продовження фізичного життя...

— Не безсмертя...

— Не відразу.

— А ти?

— Для цього потрібне зосередження. Не приховую від тебе, що це важко. Розумієш, мені вже не двадцять років...

* * *

Я знайшов своїх супутників. Вони саме заходили до кімнати з білими стінами та круглястими кутами. У глибині, неначе в музеї Гревена (але образ, що спав мені на гадку цього вечора, був вітвар, який я бачив у Ріо в шатрі умбанди), — дві воскові статуї

майже в натуральну величину, зодягнені у парчову тканину, на вигляд дешевеньку. Одна статуя зображувала даму на троні у вкритій блискітками білосніжній чи майже білосніжній одежі. Над нею на дротах висіли створіння невиразної форми, виготовлені, як мені здалося, з плюшевої тканини. В одному кутку з гучномовця долинав звук далеких сурм, дуже чистий, можливо, щось із "Габріелі", і звуковий ефект був набагато вишуканіший, аніж візуальний. Праворуч стояла ще одна жіноча постать, убрана в одяг з кармазинового оксамиту з білим поясом, на голові — лавровий вінок, поруч — позолочені ваги. Альє пояснював нам значення різних символів, але я б збрехав, якби сказав, що приділяв його поясненням велику увагу. Мене цікавив вираз обличчя запрошених, які переходили від фігури до фігури з виглядом глибокої пошани і зворушення.

— Вони нічим не відрізняються від тих, хто ходить до каплиці, щоб побачити чорну Богородицю у вишитій одежі, вкритій срібними сердечками, — мовив я до Бельбо. — Невже вони думають, що це справді Христова Матір у плоті та крові? Аж ніяк, але не думають вони й протилежного. Вони насолоджуються подібністю, переживаючи виставу як видіння, а видіння — як реальність.

— Авжеж, — сказав Бельбо, — але проблема не в тому, щоб знати, кращі вони чи гірші від людей, які ходять до каплиці. Я запитав себе, а хто ж ми такі? Ми, хто вважає Гамлета правдивішим за нашого двірника? Чи маю я право судити їх, якщо я шукаю собі мадам Боварі, щоб мати кому робити сцени?

Діоталлеві хитав головою і говорив мені тихо, що не слід відтворювати образи божественних речей і що все це явлення золотого тельця. Але йому було весело.

58

Тому алхімія — це непорочна блудниця, яка має багато полюбовників, але всіх обманює і нікого не бере у свої обійми. Вона перетворює гордіїв у недоумків, багатих — в убогих, філософів — у бовдурів, а обдурених — у красномовних облудників...

Trithemius. Annalium Hirsaugenisium. Tomus II, S. Gallo, 1690

Раптом у залі запала сутінь і стіни засвітилися. Я помітив, що вони на три чверті покриті напівкруглим екраном, де мали проектуватися зображення. Коли вони з'явилися, я зрозумів, що частина стелі та підлоги зроблена з матеріалу, який відбивав світло, світло відбивали також деякі предмети, які раніше вразили мене своєю неоковирністю, — блискітки, ваги, щит, кілька мідних чаш. Ми занурились у водянисте середовище, де зображення множилися, розділялися, зливалися з тінями присутніх, на підлозі відбивалася стеля, а на стелі — підлога, і все разом відбивало фігури, які з'являлися на стінах. Разом з музикою залом розійшлися ледь чутні запахи, спершу індійські куріння, відтак інші запахи, не такі виразні, іноді неприємні.

Спершу сутінь перейшла в абсолютну темряву, відтак під протяжисте булькання й кипіння лави ми опинились у кратері, де в'язка і темна речовина підстрибувала під уривчасте палахкотіння жовтого та синюватого полум'я.

Оліїста і клейка вода парувала, підносячись догори, потім дощем або росою спадала додолу, а навколо блукав прикрий земляний дух, одгонило пліснявою. Я дихав

повітрям могили, тартару, пітьми, навколо мене лилася отруйна рідина, протікаючи поміж язиками гною, гумусу, вугільного пилу, болота, посліду, диму, свинцю, лайна, ропи, чорніша від чорноти, але тепер вона прояснювалася і з'явилися дві рептилії — одна голубувата, інша червонувата — з'єднані у своєрідних обіймах, кусаючи одна одну за хвоста і утворюючи щось на кшталт єдиної круглої фігури.

* * *

Це було так, ніби я перепив спиртного, я більш не бачив своїх товаришів, які зникли у напівтемряві, і не впізнавав фігур, що ковзали поруч зі мною, відчуючи їх як безформні, плинні обриси... Саме тоді я відчув, як хтось схопив мене за руку. Я знав, що це неправда, і все ж тоді я не наважився обернутися, щоб не зрозуміти, що я обманююсь. Але я відчув парфуми Лоренци і лише тоді зрозумів, як сильно я її жадаю. Це не міг бути ніхто інший, окрім Лоренци. Вона була там, аби продовжити бесіду, що складалася з шелесту, шкряботіння нігтів об двері, яку вона урвала попереднього вечора. Здавалося, сірка і ртуть сполучились у вологому теплі, яке примушувало тріпотіти мою пахвину, але несилювано.

Я очікував Ребіса, андрогінного юнака, філософську сіль, увінчання Білого діла.

Мені здавалося, що я знаю все. Можливо, мені пригадалося прочитане за останні місяці, а можливо, Лоренца через доторк своєї руки передавала мені своє знання, я відчував її трохи спітнілу долоню.

Мене здивувало те, що я бурмотів далекі імена, які, це мені було, звичайно, відомо, Філософи передали Білому ділу; але ними я, можливо, трепетно прикликав Лоренцу — не знаю, а може, просто повторював сам собі, наче умилював вальну літанію: біла Мідь, непорочний Агнець, Айбатест, Альборах, благословенна Вода, очищена Ртуть, Орпімент, Азох, Баурах, Камбар, Каспа, Хірургія, Віск, Хайя, Комеріссон, Електрон, Євфрат, Єва, Фада, Фавоній, Основа Мистецтва, дорогоцінний Камінь Гівініс, Діамант Зібах, Зіва, Вуаль, Нарцис, Лілія, Гермафродит, Гея, Іпостась, Гайл, Молоко Діви, єдиний Камінь, повний Місяць, Матір, жива Олія, Овоч, Яйце, Флегма, Точка, Корінь, Сіль Природи, листяна Земля, Тевос, Тінкар, Пара, Вечірня Зоря, Вітер, Віраго, Скло Фараона, Сеча Дитяти, Шуліка, Плацента, Менструація, збіглий Раб, ліва Рука, Сперма Металів, Дух, Олово, Сік, Сірчана Мазь...

* * *

У смолі, яка тепер була сіруватого кольору, вимальовувався обрій зі скелями та всохлими деревами, за яким заходило чорне сонце. Відтак спалахнуло сліпуче світло і з'явилися блискучі образи, які віддзеркалювалися повсюди, створюючи ефект калейдоскопу. Тепер пахощі мали літургійний, церковний характер, я почав відчувати головний біль, ваготу в чолі, я бачив пишну залу, вкриту позолоченими килимами, можливо, то був весільний бенкет, там красувався молодий княжої постави і молода, зодягнена у біле, потім літній король та королева на троні, поруч із ними — воїн і ще один король, темношкірий. Перед цим королем стояв невеличкий вівтар, де містилася книга, покрита чорним оксамитом, і лампа в канделябрі зі слонової кістки. Поруч із канделябром стояв глобус, що обертався, і годинник, увінчаний невеликим

кришталевим фонтаном, з якого текла рідина кольору крові. Над фонтаном був, здається, череп, з очниць ям якого виповзала біла змія...

Лоренца вдмухувала мені у вухо слова. Але я не чув її голосу.

Змія рухалась у такт сумної і повільної музики. Літні монархи були тепер зодягнені в чорне, і перед ними стояло шість закритих трун. Почулися похмурі звуки бас-туби, і з'явився чоловік у чорному каптурі. Спочатку відбувся гієратичний ритуал, наче при сповільненій зйомці, якому король скорився з болісною радістю, покірно схиливши голову. Відтак у руках чоловіка в каптурі затремтіло лезо сокири, відблиск леза помножився у кожній дзеркальній поверхні, наче стрімкий змах маятника, кожна поверхня віддзеркалила всі інші поверхні, покотилася тисяча голів, і з цієї миті образи почали напливати один на одний, і я більше не міг стежити за подіями. Гадаю, поступово всім персонажам, включно з темношкірим королем, було стято голови і їх поміщено у труни. Потім уся зала перетворилася на берег моря чи озера, і ми побачили, як причалили шість освітлених суден, на які було занесено труни, судна віддалилися на водному плесі, зникаючи в ночі. Поки все це відбувалося, куріння набрали майже відчутної на дотик форми густих випарів, і на мить я злякався, що теж опинився серед приречених, багато хто навколо мене шепотів "зашлюбини, весілля..."

Я втратив контакт із Лоренцою і лише тепер обернувся, щоб знайти її серед тіней.

* * *

Тепер зала перетворилася на крипту або розкішну гробницю, склепіння якої освітлював карбункул надзвичайної величини.

У кожному кутку з'явилися жінки в убраннях дів і ставали навколо двоповерхового казана, що являв собою споруду на кам'яному підмурку, зі схожим на піч портиком, двома бічними вежами, з яких виходили два перегінні пристрої, що закінчувалися у яйцеподібному бутлі, та третьою, центральною вежею, увінчаною фонтаном...

У підмурку споруди виднілись тіла обезголовлених. Одна з жінок принесла скриньку, вийняла з неї якийсь круглий предмет і поклала його на підмурок, під арку центральної вежі, й фонтан нагорі відразу почав бити дзюрком. Я встиг розпізнати цей предмет — голову мавра, яка тепер палала, наче поліно, примушуючи кипіти воду фонтана. Випари, подмухи, булькання...

Цього разу Лоренца поклала руку мені на потилицю, пестячи її так само, як вона тайкома пестила, я сам це бачив, потилицю Якопо в машині. Жінка принесла золоту кулю, відкрила кран у печі в підмурку і налила в кулю червоної, густої рідини. Відтак куля розкрилася і замість червоної рідини там було велике, чудове, сніжно-біле яйце. Жінки взяли його і поклали на землю, на купу жовтого піску, тоді яйце відкрилося і з нього вийшов птах, ще безформний і весь у крові. Але його напоїли кров'ю обезголовлених і він почав рости на наших очах, стаючи прегарним і пишним.

* * *

Потім птахові відрубали голову і спалили на попіл на невеличкому вівтарі. Попіл замісили і тісто поклали у дві форми, поставили їх у піч і роздмухували вогонь через труби. Нарешті форми відкрили, і з них вийшли дві бліді й граціозні фігурки, майже

прозорі, — хлопець і дівчина, завбільшки з чотири долоні, м'які і з плоті, як живі істоти, але їхні очі все ще були наче зі скла чи якогось мінералу. Їх поклали на дві подушки і якийсь старий чоловік влив їм у рот краплини крові...

Надійшли інші жінки, несучи позолочені сурми, прикрашені зеленими вінками, і простягли одну з них старому, після чого той по черзі приставляв її до рота цих двох створінь, що й досі перебували десь посередині між рослинною м'якістю та солодким тваринним сном, і вдмухував душу в їхні тіла... Зала наповнилася світлом, світло перейшло в сутінь, тоді в темряві, яку роздирали спалахи помаранчевого кольору, під високий і пронизливий гук сурм розлилася неосяжна ясність світанку, і після цього гостро зблиснув нестерпний рубіновий спалах. І в ту мить я знову втратив Лоренцу і зрозумів, що більше її не знайду.

Все перетворилося у палаючу червонь, яка перейшла в індиго та фіолет, потім екран погас. Біль у чолі став нестерпний.

* * *

— *Mysterium Magnum*, — говорив поруч зі мною Альє, тепер голосно і спокійно. — Відродження нової людини через смерть і страждання. Непогане виконання, мушу визнати, хоча любов до алегорій трохи позначилася на точності фаз. Звичайно, те, що ви бачили, була вистава, але вона говорила про Дещо. І наш господар твердить, що він одержав це Дещо. Нумо, подивимось на здійснене чудо.

59

І якщо такі потвори народжуються, слід думати, що вони є витвором природи, дарма що відмінним від людини.

Paracelsus. De Homunculis, in Operum Volumen Secundum, Genevae, De Tournes, 1658, с. 475

Він вивів нас із саду, і я одразу відчув себе краще. Я не наважувався запитати інших, чи Лоренца справді повернулася. Мені це, мабуть, снилося. Але, зробивши кілька кроків, ми вступили до оранжереї, і задушлива спека знову запаморочила мене. Поміж рослин, здебільшого тропічних, бовваніли скляні посудини грушоподібної — або сльозоподібної — форми, герметично запечатані, наповнені блакитнуватою рідиною. В середині кожної посудини колихалася істота заввишки у двадцять сантиметрів: ми впізнали сивоволосого короля, королеву, мавра, воїна і двох підлітків у лаврових вінках, один був блакитного, інший — рожевого кольору... їхні плавальні рухи видавалися граціозними, ніби вони були у своїй стихії.

Важко було зрозуміти, чи це пластикові, або воскові моделі, а чи живі істоти ще й тому, що легка каламутність рідини не дозволяла зрозуміти, чим був плавкий трепет, що оживляв їх, — оптичним ефектом чи реальністю.

— Скидається на те, що вони ростуть день у день, — мовив Альє. — Щоранку посудини закопують у купу свіжого кінського гною, ще теплого, який дає сприятливу для росту температуру. Недарма в Парацельса подибуємо приписи, де говориться, що гомункулусів належить вирощувати за температури кінського черева. За словами нашого господаря, ці гомункулуси розмовляють із ним, повідомляють таємниці,

пророкують, один відкриває йому істинні виміри Соломонового Храму, інший — як виганяти демонів... Чесно кажучи, я ніколи не чув, як вони говорять.

їхні обличчя були надзвичайно жваві. Король ніжним поглядом дивився на королеву.

— Наш господар сказав мені, що одного ранку знайшов блакитного хлопчика, що якось вибрався зі своєї в'язниці й намагався відкрити посудину своєї подруги... Але він був поза своєю стихією, задихався, і його ледь врятували, помістивши в рідину.

— Жахливо, — сказав Діоталлеві. — Це мені зовсім не до вподоби. Мусиш завжди носити з собою цю посудину і куди б ти не йшов, мусиш шукати кінського гною. А що робити з ними влітку? Залишити у двірника?

— Хто його знає, — відповів Альє, — може, це тільки чортенята Картезія. Або ж ляльки.

— Хай йому біс, — озвався Ґарамонд. — Ви, докторе Альє, відкриваєте мені новий світ. Нам належить бути скромнішими, любі друзі. Є стільки таємниць у землі та в небесах... Але, зрештою, *à la guerre comme à la guerre*...

Ґарамонд був наче вражений блискавкою. Діоталлеві зберігав вигляд зацікавленого циніка, Бельбо ж не виявляв жодного почуття.

Я хотів позбутися будь-яких сумнівів і сказав йому:

— Як шкода, що Лоренца не приїхала, їй було б тут весело.

— Атож, — відповів він неухважно.

Отже, Лоренца не приїхала. А зі мною сталося те, що сталося з Ампаро у Ріо. Мені було погано. Я відчув себе обдуреним. Мені не дали аґого.

Я залишив своїх товаришів, увійшов, пробираючись крізь юрбу, до будинку, наблизився до буфету, ковтнув чогось прохолодного, боячись напиться якогось чар-зілля. Потім пошукав очима вбиральню, щоб зволожити собі скроні й потилицю, знайшов її і відчув полегкість. Однак вийшовши з неї, побачив кручені сходи, які викликали у мене цікавість, і я не зміг відмовитися від нової пригоди. Можливо, дарма що я вважав, ніби вже прийшов до тями, я й досі шукав Лоренцу.

60

Бідний дурню! Невже ти такий недалекий, що вважаєш, ніби ми відкрито навчимо тебе найбільшій і найважливішій таємниці? Запевняю, той, хто хотів би згідно зі звичайним, буквальним значенням слів витлумачити те, що пишуть Філософи-Герметики, опиниться у полоні меандрів лабіринту, з якого не зможе вийти, і в нього не буде нитки Аріадни, яка могла б привести його до виходу.

Артефій

Я опинився у скупі освітленій підземній залі, зі стінами, прикрашеними морським візерунком, як фонтани у парку. В одному кутку я помітив отвір, подібний до замурованої сурми, і вже здалеку чув, що з нього долинають якісь звуки. Я наблизився, і звуки зробилися розбірливішими, нарешті я зміг уловити фрази, виразні й чіткі, наче їх вимовляли поруч зі мною. Діонісове вухо!

Вухо, очевидно, було сполучене з одною із верхніх зал і ловило розмови людей, які

проходили повз його отвір.

* * *

— Пані, скажу вам те, чого ніколи нікому не говорив. Я втомився... Я працював над циноброю і над ртуттю, я переганяв спирти, очищав ферменти, виділяв солі заліза, сталі, їхню шумовину, але Каменя я не знайшов. Тоді я брав сильні, їдкі, палючі кислоти, але результат був той самий. Я використовував яєчну шкаралупу, сірку, вітріол, арсенік, аміачну сіль, скляну сіль, лужну сіль, звичайну сіль, льодову сіль, селітрову сіль, натрієву сіль, поташеву сіль, виннокислу сіль та поташевий галун; але послухайте мене, не вірте цьому. Належить уникати недосконалих металів, інакше вас обдурять, як обдурили мене. Я пробував усе: кров, волосся, душу Сатурна, маркасити, aes ustum, шафран Марса, залізну шумовину, літаргірій, антимоній

— нічого не виходить. Я працював, щоб добути олію та воду зі срібла, я кальцинував срібло з приготованою сіллю і без неї, а також з горілкою і видобув з нього їдкі масла, та й край. Я застосовував молоко, вино, кисляк, зоряну сперму, яка падає на Землю, келідон, плодову плаценту, я домішував ртуть до металів, перетворюючи їх у кристали, шукав я й у попелі... Навіть...

— Навіть?

— Ніщо на світі не вимагає більшої обережності, ніж істина. Розповісти істину — це наче вразити себе у серце...

— Досить, досить, мені аж дух перехоплює...

* * *

— Лише вам я наслідуюсь відкрити свою таємницю. Я не належу до жодної доби і до жодного місця. Я переживаю своє вічне існування поза часом і простором. Є створіння, позбавлені своїх янголів-охоронців: я — одне з них...

— Але навіщо ви привели мене сюди?

Інший голос:

— Що, любий Бальзамо, граємось у міф про безсмертного?

— Телепень! Безсмертя — це не міф. Це факт.

* * *

Я вже хотів був піти геть, знуджений цими теревеннями, коли впізнав голос Салона. Він говорив негучно, з напругою, ніби затримуючи когось за лікоть. Я розпізнав П'єрів голос.

— Облиште, — говорив Салон, — не кажіть, що ви тут лише заради цієї алхімічної буфонadi. Не переконуйте мене, що ви прийшли прогулятись садами. Чи ви знаєте, що після Гайдельберга де Ко прийняв запрошення французького короля зайнятися очищенням Парижа?

— Les façades ?

— Він же не Мальро. Підозрюю, що йшлося про каналізацію. Цікаво, чи не так? Цей добродій мудрував над символічними помаранчевими та овочевими садами для імператорів, але насправді його цікавили паризькі підземелля. За тих часів у Парижі не було справжньої каналізаційної мережі. То була безладна плутанина каналів на

поверхні землі, а під землею були переходи, про які знали дуже мало. Римляни ще з часів республіки знали все про свою Клоаку Максиму, а через тисячу п'ятсот років у Парижі не було відомо нічого про те, що діється під землею. І де Ко приймає запрошення короля, бо хоче більше про це дізнатися. Що ж він хоче знати? Після де Ко Кольбер, аби очистити криті канали, — це лише привід, врахуйте, це діялося за часів Залізної Маски, — посилає туди каторжників, але вони пускаються вплав по лайні, йдуть за течією аж до Сени, відпливають на човні, й ніхто не наважується підійти до цих страхітливих істот, огорнених нестерпним смородом та хмарою мух... Тоді Кольбер ставить жандармів на усіх виходах на річці, і каторжники, не маючи змоги вийти, гинуть у підземних галереях. За три століття у Парижі було перевірено лише три кілометри каналізації. Але у вісімнадцятому столітті їх досліджено вже двадцять шість кілометрів, і це саме напередодні революції. Це вам ні про що не промовляє?

— Ну, знаєте, це...

— До влади приходять нові люди, які знають щось, чого не знали їхні попередники. Наполеон посилає загони людей, які просуваються вперед посеред людських відходів метрополії. Той, хто під ту пору мав відвагу працювати там, унизу, знайшов багато чого. Персні, золото, намиста, коштовності — чого тільки не потрапляло в ті коридори бозна-звідки. Той, хто мав мужність проковтнути те, що там знаходив, виходив нагору, пив проносне і ставав багатієм. І виявилось, що чимало будинків мали підземні переходи, які вели прямо до каналізації.

— І це за часів, коли нічний горщик виливали у вікно? Навіщо ж тоді існували канали, при яких були щось на зразок бічного хідника і вмуровані у стіни залізні кільця, щоб можна було за них ухопитися? Оті підземні переходи — це те саме, що *tapis francs*, кубла, де збиралися злочинці, — *регре*, як тоді казали, — і якщо надходила поліція, можна було втекти і вийти на поверхню в іншому місці.

— Байки...

— Байки? Кого ви покриваєте? За Наполеона III барон Гаусманн законом зобов'язав усіх власників будинків у Парижі побудувати автономні резервуари і підземні коридори, до загальної каналізації... Галереї заввишки два метри тридцять сантиметрів і завширшки метр тридцять сантиметрів. Ви розумієте? Кожен будинок у Парижі підземними коридорами сполучений з каналізацією. А знаєте, яку довжину має сьогодні паризька каналізація? Дві тисячі кілометрів, на різних рівнях! І все почалося з людини, що запроектувала в Гайдельбергу ці сади...

— То й що?

— Бачу, ви просто не маєте бажання говорити. І все ж ви знаєте щось, чого не хочете мені сказати.

— Прошу вас, не затримуйте мене, вже пізно, мене чекають на зборах.

Звук кроків.

Я не розумів, до чого вів Салон. Оглянувшись навколо, затиснений між ліпленням та отвором вуха, я відчув себе у підземеллі, я теж перебував під склепінням, і мені

здалося, ніби вхід до цього фонургійного каналу був не чим іншим, як початком сходження у тьмяні галереї, які вели просто до центру Землі, де кишіло від нібелунгів. Мені стало холодно. Я вже відходив, коли почув ще один голос:

— Ходімо. Можна починати. У таємній залі. Покличте інших.

61

Це Золоте Руно охороняє триголовий Дракон, чия перша голова походить з вод, друга — з землі, а третя — з повітря. Треба, щоб ці три голови опинилися в єдиного, надзвичайно могутнього Дракона, який пожере всіх інших Драконів.

Jean d'Espargnet. Arcanum Hermeticae Philosophiae Opus, 1623, 138

Я віднайшов своїх супутників і сказав Альє, що чув, як хтось обмовився про якісь збори.

— А-а, — сказав Альє, — нам цікаво?! Але я вас розумію. Той, хто раз скуштує герметичних таємниць, бажає знати про них усе. А сьогодні ввечері, наскільки мені відомо, має відбутися втаємничення нового члена Стародавнього і Визнаного Ордену Рози і Хреста.

— Ми можемо подивитися? — поспитав Ґарамонд.

— Не можете. Не повинні. Не повинні б. Але ми зробимо, як ті персонажі з грецького міфу, які побачили те, чого не повинні були бачити, і потім станемо віч-на-віч із гнівом богів. Я дозволяю вам трохи підглянути.

Він звелів нам піднятися невеличкими сходами аж до темного коридору, відсунув завісу, і крізь засклеєне віконце ми могли зазирнути до зали під нами, освітленої кількома палаючими жарівницями. Стіни були вкриті шпалерами з вишитими на Дамаску ліліями, в глибині височів трон, покритий золоченим балдахіном. Обабіч трону на триногах стояли вирізані з картону або пластику сонце та місяць, вони були виготовлені досить грубо і покриті станіоллю чи металевою фольгою, ясна річ, золотого і срібного кольорів, але справляли певне враження, адже кожне з цих світил прямо освітлювалося полум'ям одної з жарівниць. Понад балдахіном зі стелі звисала величезна зірка, що виблискувала коштовними каменями, чи то шкельцями. Стеля була оббита блакитним Дамаском, усіяним великими посрібленими зірками.

Перед троном стояв довгий, прикрашений пальмами стіл, де лежав меч, а безпосередньо перед столом знаходився набитий солом'ю лев із роззявленою пащею. Хтось, очевидно, запхав йому всередину голови червону лампочку, бо очі його палали і здавалося, ніби з пащі вихоплюється полум'я. Я подумав, що це, мабуть, витвір пана Салона, і нарешті зрозумів, на яких дивних клієнтів натякав він мені того дня у шахті в Мюнхені.

За столом стояв Браманті, прибраний у шарлатову туніку та зелені вишиті ризи, білу накидку з золотими торочками й іскристим хрестом на грудях, в головному уборі, трохи схожому на митру, прикрашену білим і червоним пір'ям. Перед ним, у ієратичних позах завмерло десь чоловік із двадцять, теж у шарлатових туніках, але без накидок. Усі мали на грудях позолочений предмет, начебто мені знайомий. Я згадав один портрет доби Відродження — габсбурзький ніс, химерне ягня, підвішене за попереки, зі

звислими ногами. Своїми уборами присутні непогано імітували орден Золотого Руна.

Браманті з піднятими руками щось промовляв, ніби виголошуючи літанію, а присутні час від часу відповідали. Тоді Браманті підняв меч, усі вийняли з тунік стилети чи то ножі і теж підняли їх догори. І саме тоді Альє опустил завісу. Ми побачили вже забагато.

Ми відійшли (кроком Рожевої Пантери, як уточнив Діоталлеві, напрочуд добре обізнаний зі збоченнями сучасного світу) і опинилися в саду, важко дихаючи.

Ґарамонд був вражений.

— Вони що... масони?

— Хм, — сказав Альє, — що означає масони? Вони адепти лицарського ордену, який пов'язує себе з розенкройцерами і посередньо з тамплієрами.

— Але хіба це все не пов'язане з масонством? — знову запитав Ґарамонд.

— Якщо в тім, що ви бачили, є щось спільне з масонством, то це те, що ритуал, виконаний Браманті, теж є хобі провінційних інтелектуалів та політиків. Але так було з самих початків: масонство було недолугою спробою використати легенду тамплієрів. А це — карикатура на карикатуру. За винятком того, що ці панове сприймають все страшенно серйозно. Далебі! Світ кишить розенкройцеридами й тамплієридами на зразок тих, яких ви бачили сьогодні ввечері. Та не від них слід сподіватися об'явлення, навіть якщо саме серед них можна зустріти гідного довіри втаємниченого.

— Але зрештою, — спитав Бельбо без іронії, без недовіри, ніби це питання стосувалося його особисто, — зрештою, ви ж із ними водитеся. Кому ви вірите... або вірили колись — даруйте — серед них усіх?

— Звичайно ж, нікому. Невже я скидаюсь на легковірну людину? Я дивлюсь на них із холодністю, розумінням і цікавістю, як, приміром, богослов звик дивитися на неаполітанський натовп, що галасує, очікуючи чуда святого Януарія. Такий натовп свідчить про віру та глибоку потребу в ній, і богослов блукає посеред цього спітнілого і слинявого загалу, бо сподівається зустріти тут якогось безвісного святого, носія найвищої правди, здатного одного дня кинути нове світло на таїну пресвятої Трійці. Але пресвята Трійця і день святого Януарія — то дві різні речі.

Альє був нездоланий. Я не знав, яке дати визначення його герметичному скептицизму, його літургічному цинізму, цьому зверхньому невірству, яке спонукувало його визнавати цінність кожного забобону, який він зневажав.

— Це дуже просто, — говорив він Бельбо, — якщо тамплієри, справжні тамплієри залишили таємницю і започаткували її довготривалу передачу з покоління у покоління, тоді їх треба розшукувати саме в середовищах, де вони можуть найлегше розчинитися серед натовпу, де вони, можливо, вигадують обряди й міфи, щоб мати змогу діяти непоміченими, як риба у воді. Що робить поліція, коли шукає якогось непересічного злочинця, генія зла? Вона трусить місця, де збираються покидьки суспільства, забігайлівки з поганою славою, де звичайно обертаються шахраї невисокого польоту, які ніколи б не здобулися на грандіозні злочини, скоєні тим, кого вона розшукує. Куди подається ватажок терористів, щоб рекрутувати собі нових прибічників, зустрічатися зі

своїми людьми, розпізнавати їх? Він обертається в місцях сходин псевдотерористів, де чимало тих, хто ніколи не стане терористом за браком відваги, відкрито імітують поведінку своїх ідолів. Прихованого вогню слід шукати у пожежах або в чагарниках під лісом, де після спалаху під сухими галузками, під напівзотлілим листям блукають вогники. А тамплієр? Де краще може замаскуватися справжній тамплієр, як не серед юрби, яка є карикатурою на тамплієрство?

62

Друїдичними товариствами ми вважаємо такі товариства, які вважають себе друїдичними за назвою або за цілями і чиї втаємничення черпають натхнення в друїдизмі.

М. Raoult, Les druides. Les societes initiatiques
celtes contemporaines, Paris, Rocher, 1983, p. 18

Наближалася північ, і, згідно з планом Альє, нас очікував другий сюрприз цього вечора. Ми покинули палатинські сади і знову вирушили у мандрівку через пагорби.

Після сорокап'ятихвилинної подорожі Альє звелів припаркувати обидві машини біля узлісся. Треба перейти через густий чагарник, де нема ані дороги, ані стежки, сказав він, щоб вийти на галявину.

Ми йшли далі, трохи під гору, пробираючись крізь хащі: тут не було мокро, але черевики ковзали по шарові згнилого листя та липкого коріння. Альє іноді вмикав ліхтарик, аби знайти зручніший шлях, але відразу ж вимикав його, адже — як він казав — не слід сповіщати учасників ритуалу про нашу присутність. Діоталлеві у певний момент спробував висловити свої зауваження, не пам'ятаю, він, здається, згадав Червону Шапочку, але Альє трохи напруженим тоном попросив його замовкнути.

Виходячи з чагарників, ми почули далекі голоси. Врешті ми дісталися до краю галявини, і вже було видно, що вона освітлена розкиданими вогниками, може, маленькими смолоскипами, чи, радше, свічечками, які колихалися майже на рівні ґрунту слабким сріблястим сяйвом; здавалось, наче у мильних бульбашках, які блукали посеред трави, з хімічною холодністю палала якась газоподібна речовина. Альє звелів нам зупинитися в цьому місці, все ще заслоненому кущами, і чекати, пильнуючи, щоб нас ніхто не помітив.

— Невдовзі прибудуть жриці. Тобто друїдеси. Йдеться про викликання великої космічної діви Мікіль — святий Михаїл становить собою її популярну християнську адаптацію, не дарма святий Михаїл — ангел, отже андрогін, тому він і зміг зайняти місце жіночого божества...

— Звідкіля вони?— прошепотів Діоталлеві.

— З різних місць, із Нормандії, Норвегії, Ірландії... Це досить незвичайний обряд, і це місце сприятливе для нього.

— Чому? — поспитав Ґарамонд.

— Бо деякі місця мають магічніший характер, ніж інші.

— А хто вони... чим вони займаються у повсякденному житті? — знову поцікавився Ґарамонд.

— Люди. Друкарки, страхувальні агенти, поетеси. Люди, яких ви можете завтра зустріти і навіть не впізнаєте.

Тепер ми побачили невеличку юрбу, яка готувалась пройти до центра галявини. Я зрозумів, що холодні світлові плями, які бачив перед тим, — це невеликі лампи в руках у жриць. Раніше мені здавалося, ніби вони на рівні ґрунту, бо галявина містилася на верхівці пагорба; тепер я здалеку бачив у п'їтїмї друїдес, що, підіймаючись із долини, з'являлися на краю пагорба, на крайній межі висоти. Вони розмістилися колом, посередині стало троє тих, які мали здійснювати обряд.

— Це три жриці, з Лізье, Клонмакнуга та Піно Торінезе, — сказав Альє. Бельбо запитав, чому саме вони, і Альє здвигнув плечима: — Давайте пождемо в тиші. Я не можу в трьох словах описати вам ритуал та ієрархію нордичної магії. Ви повинні задовольнитися тим, що я вам розповідаю. Якщо я не кажу більше, то це тому, що не знаю... або не можу сказати. Я мушу дотримуватися обіцянки певної стриманості...

У центрі галявини я помітив купу каміння, яка нагадувала, правда, лише приблизно, долмен. Очевидно, галявину вибрано саме через ці каменюки.

* * *

Одна з головних жриць зійшла на долмен і дмухнула в сурму. Сурма була схожа — ще більше, ніж та, яку ми бачили кілька годин тому, — на сигнальний рїг, такий самий, що звучить у тріумфальному марші в "Аїді". Але з неї виходив приглушений нічний звук, і здавалося, ніби він лунає дуже здалеку. Бельбо торкнув мене за лікоть:

— Це рамсінг, горн тугів коло священного баньяна...

Я повів себе неделікатно. Я не зрозумів, що він жартував саме для того, щоб не допустити інших асоціацій, і встромив ножа в рану.

— Звичайно, бомбардон тут не мав би такої навіювальної сили, — сказав я.

— Вони прийшли сюди саме тому, що не хочуть бомбардона, — відповів Бельбо, і я запитав себе, чи не саме того вечора почав він бачити зв'язок між своїми снами і тим, що діялося в ті місяці.

Альє не стежив за нашою розмовою, але чув, як ми шепотіли.

— Це не попередження і не заклик, — сказав він, — а щось на зразок ультразвуку, який має увійти в контакт із підземними хвилями. Бачите, тепер усі друїдеси в колі побралися за руки. Вони утворюють щось на кшталт живого акумулятора, щоб збирати і скупчувати телуричні вібрації. Тепер повинна з'явитися хмара...

— Яка хмара? — прошепотів я.

— Легенда називає її зеленою хмарию. Заждіть...

Я не очікував жодної зеленої хмари. Але майже вмить із землі знялася м'яка мряка — якби вона була однорідна й суцільна, її можна б назвати туманом. То було утворення, складене з якихось клаптів, у певній точці воно згущувалося, а тоді, під подувом вітру, піднімалося, пурхаючи, наче пасмо цукрової вати, переміщувалося, розвіюючись у повітрі, тоді скручувалося у клубочок в іншому місці на галявині. Ефект був дуже незвичайний, часом в глибині з'являлися дерева, іноді все змішувалося у білуватій парі, часом хмара парувала посеред галявини, закриваючи від нас те, що там діялося, і

відкриваючи її краї та небо, де все так само сяяв місяць. Рух клаптів був рвучкий, несподіваний, неначе скорений ламаному ритмові вередливих подмуків.

Я подумав про хімічний трюк, але далі задумався: ми були на висоті близько шестисот метрів, і цілком можливо, що то — справжні хмари. Передбачені чи викликані ритуалом? Напевно сказати важко, але, мабуть, жриці вираховували, що, за сприятливих обставин, на такій висоті над самою поверхнею землі можуть утворюватися ці блукливі скупчення пари.

Нелегко було опиратися чарам цієї сцени, бо світле вбрання жриць змішувалося з білотою пари, і здавалося, ніби їхні постаті виходять із молочної темряви і повертаються назад, ніби породжені нею. У певну мить хмара вкрила весь центр галявини, й кілька клаптів, здіймаючись догори, майже заслонили місяць, однак не настільки, щоб галявина, і досі освітлена по краях, зблякла. Тоді ми побачили, як із хмари вийшла одна з друїдес і з простягнутими вперед руками кричучи побігла до лісу, я навіть подумав, що вона побачила нас і вергає на нас прокляття. Але, вже за кілька метрів від нас, вона змінила напрям і кинулась бігти по колу круг хмари, зникла ліворуч у білині, через кілька хвилин з'явилася праворуч, знову підбігла дуже близько до нас, і я зміг роздивитись її обличчя. То була сивіла з великим дантівським носом над тоненьким, наче шрам, ротом, який відкривався, немов підводна квітка, ротом беззубим, якщо не рахувати двох передніх зубів та асиметричного ікла. Її очі були рухливі, хижі, колючі. Я почув, чи мені здалося, що почув, чи вважаю так тепер, — накладаючи на цей спогад інші спогади, — почув разом з рядом слів, які тоді видалися мені гельськими, кілька заклинань мовою, яка нагадувала латину, щось на кшталт "o regnia (oh, e oh! intus) et eee uluma", — і раптом туман майже зник, галявина знову очистилась, і я побачив, що її заповнило стадо свиней з намистом з іще зелених яблук навколо опецькуватих ший. Друїдеса, яка раніше грала на сурмі, все ще стояла на долмені, вимахуючи ножем.

— Ходімо, — сухо сказав Альє. — Закінчилося.

Слухаючи його, я помітив, що хмара тепер була над нами і навколо нас, і я майже не бачив тих, хто стояв поруч зі мною.

— Як це — закінчилося? — сказав Ґарамонд. — Мені здається, що найцікавіше починається саме тепер!

— Закінчилося те, що ви могли бачити. Більше не можна. Належить поважати ритуал. Ходімо.

Він знову увійшов до лісу, і його одразу ж проковтнула волога, яка нас огортала. Ми йшли, тремтячи, ковзаючи по гнилому листі, важко дихаючи, врозсип, наче військо у відступі. Познаходили один одного ми вже на дорозі. За які дві години ми могли бути у Мілані. Перед тим як сісти у свою машину разом з Ґарамондом, Альє попрощався з нами:

— Пробачте, що я зірвав виставу. Я хотів лише познайомити вас із чимось, тобто з кимось, хто існує навколо нас, і на кого, по суті, ви теж тепер працюєте. Але більше бачити вам не можна. Коли мене повідомили про цю подію, я мусив пообіцяти, що ми

не заважатимемо церемонії. Наша присутність могла кепсько вплинути на наступні фази.

— А свині? Що там відбувається зараз? — поцікавився Бельбо.

— Все, що міг сказати, я сказав.

63

— Про що нагадує тобі ця риба?

— Про іншу рибу.

— А про що нагадує тобі інша риба?

— Про іншу рибу.

Joseph Heller. Catch 22,

New York, Simon & Schuster, 1961, XXVII

Я повернувся з П'ємонта з почуттям провини. Але, побачивши Лію, забув про всі жадання, які озивалися в мені останнього часу.

І все ж ця подорож залишила в мені інші сліди, і тепер мене непокоїть, що тоді вони не викликали в мені тривоги. Я остаточно впорядковував, розділ за розділом, ілюстрації для історії металів і більше не був у змозі встояти перед демоном подібностей, як це вже зі мною трапилось у Ріо. Чим відрізнялися між собою ця циліндрична піч Реомюра 1750 року, інкубатор для яєць, атанор XVII століття, материнська утроба і темна матка для висиджування хтозна-яких містичних металів? Це було так, ніби у п'ємонтському замку, який я відвідав минулого тижня, розмістили Дойчес музеум.

Мені ставало дедалі важче відмежовувати світ магії від того світу, який сьогодні називають Всесвітом точності. Я зустрічав персонажів, про яких виніс зі школи уявлення як про носіїв математичного та фізичного світла серед забобонної темноти, і відкривав, що вони працювали, стоячи одною ногою в Кабалі, а другою — в лабораторії. Невже це наші дияволісти змушували мене перелічувати своїми очима всю історію? Але потім я знаходив цілком вірогідні тексти, де розповідалось, як фізики-позитивісти, ледве одержавши університетські дипломи, йшли на спиритичні сеанси та засідання астрологічних гуртків, і як Ньютон дійшов до закону всесвітнього тяжіння, бо вірив в існування окультних сил (мені пригадалися його дослідження розенкройцерської космології).

Я вважав своїм науковим обов'язком ставитись до всього з недовірою, але тепер мусив з недовірою ставитися й до вчителів, котрі навчили мене бути недовірливим.

Я сказав собі: я такий самий, як Ампаро, — не вірю, але підкоряюсь. І я ловив себе на тому, що роздумую над тим фактом, що, по суті, висота великої піраміди справді становить одну мільярдну відстані Земля — Сонце, що між міфологією кельтів та міфологією американських індіан справді простежуються аналогії. І я починав ставити запитання до всього, що мене оточувало, — до будинків, вивісок крамниць, хмар на небі та Гравюр у бібліотеці, прагнучи, щоб вони мені розповіли не свою, а іншу історію, яку вони, звісно, приховували, але яку, зрештою, відкривали з причини своїх таємничих подібностей і завдяки їм.

* * *

Мене врятувала Лія, принаймні тимчасово.

Я розповів їй усе (майже все) про поїздку до П'ємонта. Вечір за вечором я повертався додому з новими дивовижними фактами, додаючи їх до свого перехресного каталога. Вона примовляла: "Поїж, ти ж худий, як тріска". Одного вечора вона сіла поруч із письмовим столом, розділивши свою гриву посередині чола, щоб дивитись мені просто у вічі, і згорнувши руки на колінах, як це роблять домогосподарки. Вона ніколи раніш не сідала в такій позі, розставивши ноги, з натягнутою між колінами спідницею. Я подумав, що ця поза не дуже вишукана. Але потім розглянув її лице, і воно, вкрите легким рум'янцем, здалося мені ще більш розпроміненим, ніж завжди. Я слухав її — але ще не знав чому — з шанобою.

— Піме, — сказала вона, — мені не подобається те, як ти ставишся до роботи в "Мануціо". Раніше ти збирав факти, як збирають мушлі. А тепер здається, ніби ти викреслюєш номери в лотереї.

— Мене це розважає, та й годі.

— Ти не розважаєшся, а захоплюєшся, а це різні речі. Уважай, через них можеш позбутися глузду.

— Не треба перебільшувати. Якщо хтось божевільний, то це вони. Ніхто не стає божевільним, працюючи санітаром у божевільні.

— Це ще треба довести.

— Ти знаєш, що я завжди недовірливо ставився до аналогій. А тепер я опинився на святі аналогії — Коні-Айленд, Перше травня в Москві, Ювілейний рік аналогій — я усвідомлюю, що деякі з них вірогідніші за інші, і запитую себе, а може, все це справді має під собою ґрунт.

— Піме, — мовила Лія, — я бачила твої картки, адже це мій обов'язок — їх упорядковувати. Хоч би що там відкрили твої дияволісти, все це вже тут, дивись, — і вона поплескала себе по животі, по боках, по стегнах та по чолі. Сидячи напроти мене з розставленими ногами, на яких напиналася спідниця, вона, така тендітна й гнучка, була схожа на здорову, міцної статури годувальницю, і погідна мудрість осявала її матриархальною авторитетністю.

— Піме, архетипів нема, є тіло. Всередині живота гарно, адже там росте дитина, туди встромляється твій пташок, веселий і стрімкий, і тече добра, смачна їжа, — ось чому печера, яр, тунелі, підземелля гарні й важливі, навіть лабіринт, адже він влаштований, як наші добрі й святі тельбухи, і коли хтось відкриває щось важливе, то воно виходить саме звідти, бо звідти з'явився й ти у час твого народження, бо плодючість завжди міститься в якійсь дірі, де щось спершу гниє, а тоді — ось на тобі, маленький китаєць, фінік, баобаб. Але зверху краще, ніж внизу, бо якщо ти стоятимеш головою вниз, кров припливатиме тобі до голови. бо ноги смердять, а волосся не дуже, бо краще залізти на дерево й збирати фрукти, ніж опинитися під землею і годувати хробаків, бо рідко ти зазнаєш болю, зачепивши щось зверху (хіба що на горищі), а звичайно ти робиш собі боляче, падаючи додолу, ось чому висота — ангельська, а низ

— диявольський. Але оскільки справедливе й те, що я сказала раніше про свій животик, то істинні обидва твердження: внизу і всередині чудово в одному розумінні, а нагорі й назовні — в іншому, і дух Меркурія та вселенська суперечність не мають до цього жодної причетності. Вогонь тримає тепло, а холод викликає у тебе запалення легенів, особливо якщо ти мудрець, який жив чотири тисячі років тому, отже, вогонь має таємничі властивості, до того ж він варить тобі курку. Але холод не дає цій самій курці псуватися, а вогонь, якщо до нього доторкнутися, викличе у тебе отакений пухир, отже, якщо ти розмірковуєш про щось, що зберігається тисячоліттями, як, приміром, мудрість, ти повинен робити це на горі, у вишині (а ми бачили, що це прекрасно), до того ж у печері (яка так само чудова) і в вічному холоді тибетських гір (що найкраще зі всього). А якщо хочеш знати, чому вся мудрість приходить зі сходу, а не зі швейцарських Альп, то ось тобі відповідь: коли тіло твоїх предків зранку прокидалося, було ще темно, і воно дивилося на схід, сподіваючись, що з'явиться сонце і не буде дощу.

— Так, матінко.

— Звичайно, що так, дитино моя. Сонце чудове, бо воно корисне для тіла і має достатньо глузду, щоб з'являтися щодня, отже, чудовим є те, що повертається, а не те, що минає і пропадає без сліду. Найзручніший спосіб повернутися туди, де ти вже проходив, не йдучи двічі тією самою дорогою, — це йти по колу. А що єдина тварина, яка згортається в коло, — змія, то саме тому є стільки культів і міфів, пов'язаних зі змією, бо ж важко зобразити повернення сонця, згортаючи калачиком гіпопотама. Крім того, якщо ти маєш провести церемонію викликання сонця, тобі треба рухатися колом, адже, рухаючись по прямій, ти віддалятимешся від дому і церемонія буде дуже короткою, з іншого боку коло — це найзручніша для обрядів структура, це відомо також пожирачам вогню, що виступають на майданах, адже у колі всі бачать однаково того, хто стоїть у центрі, а якби ціле плем'я вишикувалося вздовж прямої лінії, як взвод солдатів, то ті, хто стояв би далі, нічого б не бачили, ось чому коло і круговий рух та циклічне повернення становлять основу всякого культу та всякого обряду.

— Так, матінко.

— Звичайно, що так. А тепер перейдімо до магічних чисел, які так подобаються твоїм авторам. Один — це ти, адже ти — не два, одна — ота твоя штучка, одна й оця моя штучка, один маємо ніс і одне серце, отже, бачиш, скільки важливих речей є в одиничній кількості. А очі, вуха, ніздрі, мої груди, твої яєчка, ноги, руки, сідниці — по двоє. Три — це наймагічніше число, бо наше тіло його не знає, у нас нема нічого, чого було б по три, отже, це число — надзвичайно таємниче і ми приписуємо його Богові, хоч би де ми жили. Але якщо добре подумати — у мене одна штучка, і в тебе одна штучка — помовч, жарти набік — і якщо ми з'єднаємо ці дві штучки разом, виходить ще одна штучка, і нас стає троє. То хіба потрібно університетського професора, аби виявити, що всі народи мають потрійні божества, трійці й інші подібні речі? Таж релігії вигадували зовсім не за допомогою комп'ютера, все це робили звичайні люди, які кохалися, аж гай шумів, і всі тринітарні структури — зовсім не таємниця, це розповідь

про те, що робиш ти і що робили вони. Але дві руки і дві ноги — це вже чотири, і тому чотири теж гарна цифра, особливо якщо подумати, що тварини мають по чотири лапи, а малі діти лазять на чотирьох, про що добре знав Сфінкс. Про п'ять годі й казати, це пальці на руці, а дві руки разом дають ще одне священне число — десять, і навіть заповідей повинно бути обов'язково десять, бо якби їх було дванадцять, то коли священик перераховує — один, два, три, загинаючи пальці, то, підійшовши до двох останніх, мусив би позичати пальців у паламаря. Тепер візьми тіло і полічи все те, що виступає з тулуба, — руки, ноги, голова, прутень, буде шість, а в жінки — сім, тому мені здається, що серед твоїх авторів число шість ніколи не сприймалося серйозно, хіба що двічі по три, адже воно є лише у чоловіків, котрі натомість не мають числа сім, і коли керують вони, то їм хочеться бачити у ньому священне число, забуваючи, що мої груди теж виступають, але менше з тим. Вісім — овва, у нас нема жодної вісімки... ні, зажди, якщо кожную руку й ногу рахувати не як один, а як два, через коліно і лікоть, то у нас буде вісім великих, довгих кісток, які теліпаються назовні, і якщо до цих восьми додати хребет, матимеш дев'ять, а з головою буде десять. Розглядаючи тіло, можна виснувати з нього всі числа, які хочеш, подумай тільки про дірки.

— Про дірки?

— Авжеж, скільки дірок має твоє тіло?

— Хм, — взявся рахувати я. — Очі, ніздрі, вуха, рот, гузно, всього вісім.

— Бачиш? Ще одна причина того, що вісім — це гарне число. А в мене їх дев'ять! І саме дев'ятою тебе привели на світ, ось чому дев'ять божественніше число, ніж вісім! Хочеш, щоб я тобі пояснила інші поширені символи? Хочеш аналіз у твоїх мегалітів, про які так багато говорять твої автори? Удень ми на ногах, вночі лежимо — твоя штучка теж, ні, не кажи мені, що вона робить уночі, річ у тім, що вона працює, випроставшись, а відпочиває, лежачи. Отже, вертикальна постава — це життя, і вона перебуває у зв'язку з сонцем, і тому обеліски підносяться догори, наче дерева, тоді як горизонтальна постава і ніч — це сон, отже, смерть, і тому всі поклоняються мегалітам, пірамідам, колонам, і ніхто не поклоняється балконам та балюстрадам. Чи чув ти коли про архаїчний культ священних поручнів? Бачиш? Ніхто цього не робить ще й тому, що тіло тобі цього не дозволяє: якщо ти поклоняєшся вертикальному каменю, хоч би вас було й багато, ви всі його бачите, якщо ж поклонятися горизонтальному предметові, його бачать лише ті, хто стоїть у першій лаві, а інші штовхаються, репетуючи — я теж хочу, я теж хочу, — а це не надто гарне видовище для магічної церемонії...

— Але ріки...

— Рікам поклоняються не тому, що вони горизонтальні, а тому, що в них є вода, ти ж не хочеш, щоб я пояснювала тобі про зв'язок між водою та тілом... Що ж, так ми вже влаштовані, усі ми маємо таке тіло, тож-бо творимо такі самі символи на відстані мільйонів кілометрів, і вони не можуть не бути схожими між собою, тому ти розумієш, що люди, які мають глузд у голові, коли бачать тигель алхіміка, думають про утробу матері, що народжує дитину, і лише твої дияволісти, бачачи Богоматір, яка ось-ось розродиться, думають, що це натяк на тигель алхіміка. І так вони прожили тисячі років,

шукаючи послання, а воно вже тут, досить подивитись у дзеркало.

— Ти завжди кажеш мені правду. Ти — це моє Я, яке зрештою є моїм Воно, побаченим Тобою. Я хочу відкрити всі таємні архетипи твого тіла.

Того вечора ми запровадили вираз "займатися архетипами", маючи на увазі хвилини ніжності між нами.

Коли я вже поринав у сон, Лія торкнула мене за плече.

— Я забула тобі сказати, — мовила вона. — Я вагітна.

* * *

Я повинен був послухатися Лії. Вона говорила з мудрістю людини, яка знає, звідки береться життя. Заглиблюючись у підземелля Аґарттхи, у піраміду Розкритої Ізиди, ми увійшли в Ґвуру, ефіру жаху, у мить, коли гнів дає відчуття себе світові. Хіба я не дозволив спокусити себе, нехай лишень на мить, думкою про Софію? Мойсей Кордоверо говорив, що Жіноча Основа міститься ліворуч, усі її пориви належать Ґвурі... Хіба що чоловік застосує ці пориви, аби прикрасити свою Наречену, і, пом'якшивши їх, примусить змагати у напрямку добра. Інакше кажучи, кожне бажання має залишатись у своїх власних межах. Інакше Ґвура стає Суворістю, темною з'явою, всесвітом демонів.

Дисциплінувати бажання... Саме це я зробив у шатрі умбанди — я грав на аґого, беручи участь у виставі з боку оркестру, й уникнув трансу. І так я зробив з Лією, з пошани до Нареченої я уявив свої жадання, і за це був винагороджений у глибині своєї плоті — моє сім'я дістало благословення.

Але я не зміг вистояти. Мене ось-ось мала спокусити краса Тіферет.

6. ТІФЕРЕТ

64

Якщо тобі сниться, що ти живеш у новому, невідомому місті, це означає, що ти скоро помреш. Справді, ніхто не знає, де живуть мертві.

Gerolamo Cardano. *Somniorum Synesiorum*, Basel, 1562, 1, 58

Якщо Ґвура — це сфера зла і страху, то Тіферет — сфера краси та гармонії.

І Діоталлеві говорив: це міркування, що дарує просвітлення, дерево життя, насолода, пишна позірність. Це злагода між Законом та Свободою.

І той рік був для нас роком насолоди, грайливого руйнування великого вселенського тексту, святкування зашлюбін Традиції з Електронною машиною. Ми з насолодою творили. То був рік, коли ми придумали План.

Принаймні для мене то був, безперечно, щасливий рік. Вагітність Лії перебігала безхмарно, моє життя цілком зручно проминало між видавництвом "Ґарамонд" та моєю агенцією; я залишив за собою офіс у колишньому фабричному будинку на околиці, але ми відремонтували Ліїне помешкання.

Незвичайна пригода металів була вже в руках друкарів та коректорів. Саме тоді у голові пана Ґарамонда блиснула ця геніальна ідея:

— Ілюстрована історія магічних та герметичних наук. Маючи одержаний від дияволістів матеріал та набуту вами компетентність, користуючись дорадництвом такої надзвичайної людини, як Альє, через якийсь рік ви зможете зліпити том великого

формату, сторінок на чотириста, повний ілюстрацій і таблиць, таких кольорових, що аж дух забиватиме, використавши частину ілюстративного матеріалу, зібраного для історії металів.

— Хм, — заперечив я, — це зовсім інший матеріал. Навіщо мені тут фото циклотрона?

— Навіщо? Фантазії, Казобоне, трохи фантазії! Що ж діється у тих атомних машинах, у тих мегатронних позитронах, чи як їх там? Матерія розварюється, додаєш дешицію швейцарського сиру — і виходить кварк, чорні діри, центрифугований уран і таке інше! Магія у плоті й крові, Гермес і Херес — словом, це ви повинні дати мені відповідь. Ліворуч — гравюра з Парацельсом та його лембиками на золотавому тлі і вояка Абракадабра, а праворуч — квазар, міксер для важкої води, Гравітаційно-галактична антиматерія, словом, невже це я повинен усім займатися? Маг — це не той недоріка з переляком в очах, який замішує щось там у колбі, справжній маг — це вчений, який зумів викрасти приховані секрети матерії. Відкрити людям чудесне навколо, підкинути думку, що в обсерваторії на горі Паломар знають далеко більше, ніж хочуть сказати.

Щоб заохотити мене, він майже відчутно збільшив мою платню. Я кинувся на пошуки мініатюр "Liber Solis" Трісмозіна, "Liber Mutus" Псевдо-Лулла. Я наповнював цілі течки п'ятикутними символами, деревами сфірот, деканами, талісманами. Я протрушував найглухіші бібліотечні зали, купував десятки томів у книгарів, що колись торгували культурною революцією.

Я обертався серед дияволістів з невимушеністю психіатра, який має схильність до своїх пацієнтів і вважає надзвичайно запашними вітерці, що дмуть у столітньому парку його приватної клініки. Через якийсь час він починає писати про марення, а далі починає марити сам. Не усвідомлюючи, що пацієнти звели його, він вважає себе за митця. Так народилася ідея Плану.

Діоталлеві тримався гри, бо для нього це була молитва. Щодо Якопо Бельбо, я вважав, що він лише розважається, як і я. Щойно тепер я розумію, що насправді він не мав справжнього задоволення. Він грав у цю гру нервово, як нервово кусають нігті.

Точніше, він грав, щоб знайти принаймні одну з помилкових адрес, а може, сцену без рампи, про яку він говорить у файлі під назвою "Сон". Богослів'я, що заміняє Ангела, який не з'явиться ніколи.

FILENAME: Сон

Не пам'ятаю, чи вони снилися мені один в одному, чи один за одним тої самої ночі, чи просто впереміж.

Я шукаю жінку, жінку, яку знаю, з якою у мене були інтенсивні стосунки, настільки інтенсивні, що я ніяк не збагну, навіщо дозволив їм охолонути — адже то була моя власна провина, що я зник з її поля зору. Мені здається незбагненим, що я змарнував стільки часу. Нема сумніву, що я шукаю саме її, тобто їх, це не одна жінка, їх багато, всі вони втрачені в подібний спосіб, через мої лінощі — і мене охоплює непевність, мені б вистачило навіть одної, адже я знаю, що багато втратив, втрачаючи їх. Звичайно я не

знаходжу, не можу вийняти, не можу наважитися розгорнути записника, де є номер телефону, а як і розгортаю, то щось подібне до далекозорості не дозволяє мені прочитати імена.

Я знаю, де вона, точніше, не знаю точно, де це місце, але знаю, як воно виглядає, — у мене чіткий спогад про сходи, про вхідний коридор, про сходову клітку. Я

не пускаюсь бігти містом, щоб знайти це місце, мене охоплює щось на кшталт тривожного страху, остовпіння, я все так само лютую, навіщо я дозволив, — чи захотів, — щоб наші стосунки згасли, не прийшовши, можливо, на останнє побачення. Я певний, що вона очікує мого дзвінка. Аби лиш згадати її ім'я! Я чудово знаю, хто вона, тільки не можу відтворити рис її обличчя.

Іноді у дрімоті, що настає опісля, я намагаюсь опиратися цьому сновидінню. Спробуй пригадати, ти знаєш і пам'ятаєш усе, всі твої рахунки закриті або ж ти їх навіть не відкривав. Нема нічого, про що ти б не знав, де воно. Нема нічого.

Залишається підозра, що я забув про якусь річ, що вона загубилася поміж складками моєї пильності, як губиш банкноту чи цидулку з цінною інформацією у непомітній кишенці штанів чи в старій куртці, і лише згодом розумієш, що то була найважливіша річ, річ вирішальна й унікальна.

Про місто у мене чіткіше уявлення. Це — Париж, я на лівому березі, мені відомо, що, перетнувши річку, я опинюсь на якійсь площі, можливо, на майдані Вогезів... ні, це відкритіше місце, адже на тлі підноситься щось схоже на церкву святої Магдалини. Проминувши майдан, обійшовши храм, я бачу вуличку (там на розі є антикварна книгарня), яка, звиваючись, повертає праворуч і вливається у цілу низку провулків, — це, безперечно, Готичний квартал у Барселоні. Можливо, вона впадає в іншу вулицю, дуже широку, яскраво освітлену, і саме на цій вулиці, я це пам'ятаю з виразністю ясновиди, праворуч, наприкінці глухого завулка міститься театр.

Незрозуміло, що діється у цьому місці насолод, певно, якісь підозрілі й легковажні веселощі, приміром стриптиз (тому я не наважуюсь розпитувати), про який я знаю достатньо, щоб у полоні збудження захотіти повернутися туди знову. Але даремно, коло Четгем-роуд вулиці перемішуються.

Я прокидаюся з відчуттям зустрічі, що не відбулася. Мені не вдається змиритися з тим, що я не знаю, що втратив.

Іноді я опиняюсь у великому сільському будинку. Він просторий, але я знаю, що в ньому є ще одне крило, і мені невідомо, як туди потрапити: враження таке, наче хтось замурував усі проходи. У тому крилі є безліч кімнат, одного разу я добре їх роздивився, не може бути, щоб вони мені наснилися в якомусь іншому сні, там були старі меблі та збляклі гравюри, консолі з іграшковими картонними театриками з минулого століття, канапи з великими гаптованими покривалами, шафи, набиті книгами, всі річники "Ілюстрованого часопису подорожей" та "Пригод на суходолі та морі", це неправда, що їх зачитали до дірок і мама віддала їх ганчірникові. Я запитую себе, хто ж перемішав коридори та сходи, адже саме тут, посеред запаху цього безцінного мотлоху, мені б хотілося збудувати свою buen retio .

Чому мені не сниться іспит на атестат зрілості, як це сниться всім?

65

Верстат цей мав двадцять квадратних футів і стояв посеред кімнати. Рама його складалася з невеличких дерев'яних табличок, завбільшки з гральні кості, зв'язаних тонким дротом. На табличках були наліплені клапті паперу, на яких були записані всі слова їхньої мови, в усіх відмінках, часах та способах. Але без усякого ладу... З наказу професора учні взяли за залізні ручки, що їх було сорок на всій рамі верстата, і враз крутнули їх, змінивши весь порядок слів. Тоді він звелів тридцяти шістьом учням повільно читати рядки на верстаті, і ті, коли натрапляли на три-чотири слова, що разом давали якийсь натяк на речення, диктували його іншим чотирьом хлопцям...

Дж. Свіфт. Подорожі Гумівера, III, 5

Гадаю, у своїх варіаціях на тему сновидінь Бельбо знову повернувся до думки про втрачену нагоду і до своєї обітниці відмовитися від творчості, складеної через його невміння спіймати — якщо вона взагалі була — свою Мить. План виник тому, що він знайшов розраду в створенні фіктивних митей.

Я попросив у нього не пам'ятаю вже який текст, і він почав нишпорити по столі в купі рукописів, вельми ризиковано звалених один на одного без жодного огляду на розмір. Знайшовши потрібний текст і намагаючись вийняти його, Бельбо перекинув стос на долівку. Течки розкрилися, й аркуші вислизнули з-під слабких пружин.

— Ви не могли цього зробити, знявши верхню половину? — запитав я. Марна річ — він завжди так робив.

— Їх позбирає Ґудрун сьогодні увечері. Вона повинна мати якусь мету — в житті, інакше втратить свою тотожність, — звично відповів Бельбо.

Але того разу я був особисто зацікавлений у цілості рукописів, бо вже належав до штату видавництва:

— Але ж Ґудрун нездатна скласти їх як належить, вона покладе аркуші не в ті теки, що треба.

— Якби вас почув Діоталлеві, він був би на сьомому небі від щастя. З усього цього вийшли б різні книги, еклектичні, випадкові. У цілковитій відповідності з логікою дияволістів.

— Але тоді ми опинимося у становищі кабалістів, які витрачають тисячоліття, щоб знайти належну комбінацію. Ви просто ставите Ґудрун на місце мавпи, яка цілу вічність гамселиє по клавішах друкарської машинки. Різниця лише у тривалості. З погляду еволюції ми б нічого не виграли. Чи нема програми, що дозволила б Абулафії виконати цю роботу?

Тим часом зайшов Діоталлеві.

— Певно, що є, — відказав Бельбо, — і теоретично вона дозволяє ввести до двох тисяч даних. Аби бажання було. Припустімо, це рядки можливих віршів. Програма питає вас, скільки рядків повинен мати вірш, і ви вирішуєте: десять, двадцять, сто. Відтак програма бере з пам'яті комп'ютера будь-які випадкові слова і рендомізує їх, тобто утворює з них щоразу нову комбінацію. З десятка рядків можна отримати тисячі

й тисячі різних віршів. Вчора я ввів до комп'ютера рядки типу "тремтять молодії липи", "мої повіки обважніли", "якби азалії хотіли", "життя своє тобі дарую" і тому подібне. Ось деякі результати:

Лічу я ночі, дзвенить систра...

Смерте, твоя перемога...

Смерте, твоя перемога...

Якби азалії хотіли...

В серці світанку (ох, у серці)

ти, альбатросе зловісний

(якби азалії хотіли...).

Смерте, твоя перемога.

Тремтять молодії липи,

лічу я ночі, дзвенить систра,

одуд уже чигає на мене.

Тремтять молодії липи.

— Тут є повторення, я не зміг їх уникнути, бо тоді програма надто б ускладнилася. Але повторення теж мають певне поетичне значення.

— Цікаво, — сказав Діоталлеві. — Це змушує мене примиритися з твоєю машиною. Отже, якби я ввів до неї цілу Тору, а потім звелів — як воно там? — рендомізувати її, вона б здійснила найсправжнісіньку темуру і переставила б рядки Книги?

— Звичайно, це питання часу. За століття-друге ти б упорався.

Я сказав:

— Але якщо натомість увести туди кілька десятків фраз, взятих із творів дияволістів, приміром, що тамплієри втекли до Шотландії або що Corpus Hermeticum з'явився у Флоренції 1460 року, а до того додати кілька сполучних виразів, таких, приміром, як "очевидно, що" або "це доводить, що", ми змогли б отримати сенсаційні відкриття. Відтак досить заповнити прогалини, враховуючи повторення як пророцтва, натяки та перестороги. У гіршому разі ми вигадасмо нікому не відомий розділ з історії магії.

— Геніально, — сказав Бельбо, — почнімо відразу ж.

— Ні, вже сьома. Завтра.

— Я це зроблю сьогодні ж увечері. Тільки допоможіть мені трохи: зберіть навмання з підлоги зо два десятки аркушів, киньте оком на перше речення, яке вам трапиться, і ми його включимо до наших вихідних даних.

Я нахилився і підібрав кілька сторінок:

— Йосиф Ариматейський привозить Грааль до Франції.

— Чудово, записав. Давайте далі.

— За тамплієрською традицією, Годфред Булонський закладає в Єрусалимі Великий Пріорат Сіону. Дебюссі був розенкройцером.

— Даруйте, — мовив Діоталлеві, — але треба ввести і якісь нейтральні дані, приміром, що коала живе в Австралії або що Папен винайшов скороварку.

— Мінні — наречена Мікі-Мауса, — запропонував я.

— Ну, це вже занадто.

— І треба, щоб було занадто. Якщо ми допустимо можливість того, що у цілому Всесвіті є бодай один факт, який не є одкровенням чогось іншого, ми втратимо дух герметичної думки.

— Слушно. Нехай буде Мінні. І якщо ви дозволите, я б додав ще один фундаментальний факт: тамплієри причетні до всього.

— Це само собою зрозуміло, — підтвердив Діоталлеві.

* * *

Ми займалися цим ще якийсь час. Відтак побачили, що година вже пізня. Але Бельбо сказав, щоб ми не турбувалися. Він доводитиме діло до кінця сам. Ґудрун прийшла сказати, що зачиняє офіс, Бельбо ж заявив, що залишається працювати і попросив зібрати з підлоги аркуші. Ґудрун видобула з себе кілька звуків, які могли належати як латині *sine flexione*, так і черемиській мові, але в обох цих мовах вони виражали обурення та прикрий подив, що свідчило про загальну спорідненість між усіма мовами, які походять від єдиного Адамового кореня. Прохання вона виконала, рендомізуючи краще за комп'ютер.

* * *

Наступного ранку Бельбо сяяв.

— Спрацювало, — сказав він. — Спрацювало і дало наслідки, на які я й не сподівався. — Він простяг нам роздруківку.

Тамплієри причетні до всього

Наступне неправда

Ісус був розіп'ятий при Понтії Пилаті

Мудрець Ормуз заснував в Єгипті Розу і Хрест

У Провансі є кабалісти

Чиє весілля відбувалося в Кані?

Мінні — наречена Мікі-Мауса

З цього впливає

Якщо

Друїди поклонялися чорним дівам

Виходить

Симон Маг упізнає Софію у тирській повії

Чиє весілля відбувалося в Кані?

Меровінги вважають себе королями за Божим правом

Тамплієри причетні до всього

— Трохи неясно, — сказав Діоталлеві.

— Ти не вмієш знайти сув'язі. І не надаєш належного значення запитанню, же повторюється двічі: чиє весілля відбувалося в Кані? Повторення — це чарівні ключі. Звичайно, я інтерпретую, але інтерпретувати істину — право втаємниченого. Ось моя версія: Ісус не був розіп'ятий, і саме тому тамплієри не визнавали хреста. Легенда про

Йосифа Ариматейського криє в собі глибшу правду: до Франції, до кабалістів Провансу прибуває Ісус, а не Грааль. Ісус — це метафора Царя Світу, справжнього засновника Рози і Хреста. А з ким прибуває Ісус? Зі своєю жоною. Чому в Євангеліях не сказано, хто одружувався в Кані? Та тому, що то було весілля Ісуса, весілля, про яке не годилося говорити, бо він одружувався з публічною грішницею Марією Магдалиною. Ось чому відтоді всі просвітлені, від Симона Мага до Постеля, кидаються шукати вічної жіночої основи в борделі. А крім того, Ісус є засновником королівського роду Франції.

66

Якщо наша гіпотеза слухна, то Святий Грааль... це рід і нащадки Ісуса, "Sang real", тобто царська кров, охоронцями якої були тамплієри... Водночас Святий Грааль у буквальному розумінні був посудиною, яка прийняла і зберігала кров Ісуса. Іншими словами, це була утроба Магдалини.

M. Baignent, R. Leigh, H. Lincoln. The Holy Blood and the Holy Graal, 1982, London, Cape, XIV

— Хм, — сказав Діоталлеві, — ніхто не сприйме тебе серйозно.

— Навпаки, ви б продали кілька сотень тисяч примірників, — мовив я похмуро. — Така історія, з незначними відмінностями, вже була написана. Це книга про таємницю Граалю та секрети Рен-ле-Шато. Замість читати лише рукописи, вам належало б читати й те, що виходить у інших видавництвах.

— Святі серафими, — сказав Діоталлеві. — Я так і знав. Ця машина говорить лише те, що вже всім відомо. — І, засмучений, вийшов.

— Дарма, — сказав Бельбо з досадою. — Мені в голову прийшла ідея, яка вже приходила в голову іншим? Ну й що. Це називається літературним полігенезом. Пан Гарамонд сказав би: це доказ того, що я кажу правду. Ті добродії, либонь, сушили собі мізок роками, я ж вирішив усе за один вечір.

— Я згодний з вами, ця гра варта свічок. Але гадаю, що слід увести більше даних не від дияволістів. Проблема не в тому, щоб знайти таємний зв'язок між Дебюссі та тамплієрами. Цим займаються всі. Проблема в тому, щоб знайти таємний зв'язок між Кабалою та автомобільними свічками.

Я сказав навмання, але це дало Бельбо зачіпку. Через кілька днів він про це заговорив.

* * *

— Ви мали рацію. Будь-який факт набуває ваги, якщо пов'язати його з іншим фактом. Зв'язок міняє перспективу. Він примушує думати, що всяка видимість світу, кожен голос, кожне написане або сказане слово не є тим, чим здається на позір, а засвідчує якусь Таємницю. Критерій простий — підозрювати, завжди підозрювати. Підтекст можна побачити навіть у знакові "В'їзд заборонено".

— Ясна річ. Моралізм катарів. Страх перед відтворенням. В'їзд заборонено, бо це обман Деміурга. Не на цій дорозі можна знайти Шлях.

— Учора ввечері мені до рук потрапив підручник для бажаючих мати права водія категорії В. Може, через сутінки або через те, що ви мені сказали, але у мене з'явилася

підозра, що ці сторінки говорять про Щось Зовсім Інше. А може, автомобіль — це тільки метафора світотворення? І не слід обмежуватися виглядом, ілюзією, навіяною панеллю приладів. Зумій побачити, що бачить лише Творитель, — оте, що криється під позірністю. Тобто: внизу те ж саме, що і вгорі. Це — Дерево сфірот.

— Ви вигадуєте.

— Не я це кажу. Це каже сам підручник. Насамперед, привідний вал — це стовбур Дерева. Візьмімо до уваги двигун попереду, два передні колеса, зчеплення, коробку передач, два шарніри, диференціал та два задні колеса. Десять елементів, стільки само, скільки сфірот.

— Але їхнє розміщення не збігається.

— Хто вам це сказав? Діоталлеві пояснив, що у деяких версіях Тіферет — не шоста, а восьма сфера і міститься нижче Нецах та Ход. Моє дерево — це дерево Бельбот, інша традиція.

— Fiat .

— Але давайте простежимо за діалектикою Дерева. На вершині — Загальний Двигун, Omnia Movens, який можна назвати Творчим Джерелом. Двигун передає свою творчу енергію двом Найвищим Колесам — Колесові Розуму та Колесу Мудрості.

— Це коли машина має передню передачу...

— Вся краса Дерева Бельбот у тому, що воно допускає альтернативну метафізику. Образ духовного Всесвіту з передньою передачею, де Двигун, що міститься спереду, передає свої веління безпосередньо Найвищим Колесам, тоді як матеріалістична версія дає образ деградованого космосу, де Рух передається Кінцевим Мотором двом Найнижчим Колесам, — із глибини космічної еманції вихоплюються нижчі сили матерії.

— А при задньому розміщенні двигуна і задній передачі?

— Сатанічний світ. Збіг Найвищого і Найнижчого. Бог ототожнюється з порухами грубої, низької матерії. Бог як вічно несповнене змагання до божественності. Все залежить від Розбиття Посудин.

— Чи це часом не Розбиття Автомобільного Глушника?

— Це може бути у Недоношених Усесвітах, де в Космічному Ефірі поширюється отруйливий подих Архонтів. Але ми відхилились від теми. Після Двигуна і двох Коліс іде Зчеплення — сфера Благодаті, яка встановлює або уриває потік Любові, що зв'язує решту Дерева з Небесною Енергією. Диск — мандала, що обіймає іншу мандалу. Це утворює Скриню Перемін, або коробку передач, як кажуть позитивісти, що є основою Зла, адже дозволяє людській волі сповільнювати або пришвидшувати безперервний процес еманції. Тому автоматична коробка передач коштує дорожче, адже тут рішення приймає саме Дерево відповідно до Найвищої Рівноваги. Відтак маємо Шарнір, який — ти диви який збіг — прибирає ім'я одного з магів доби Відродження, Кардано, а також Конічну Пару — зверніть увагу на протистояння з четвіркою Циліндрів Двигуна — де міститься Зубчастий Вінець (Менший Кетер), що передає рух земним колесам. І тут стає очевидною функція ефіри Відмінності, або диференціалу, що з величним

відчуттям Краси розподіляє космічні сили поміж двома Колесами Слави та Перемоги, які у нормальному, доношеному космосі (з переднім приводом) рухаються в напрямку, продиктованому їм Найвищими Колесами.

— Цілком доладне тлумачення. А серце Двигуна — престол Єдиного, Вінець?

— Якщо глянути на нього очима втаємниченого. Найвищий Двигун живе з імпульсу, який дає Всмоктування та Викид. Складне божественне дихання, де на початку були два елементи, названі Циліндрами (очевидний геометричний архетип), потім вони породили третій, і нарешті споглядають один одного, рухаючись завдяки взаємній любові, у славі четвертого. При такому диханні у Першому Циліндрі (жоден з них не є першим за ієрархією, а лише за чудесною поперемінністю розміщення та стосунків) Поршень, — цебто Pistis Sophia, Віра Мудрість, — сходить з Верхньої Мертвої Точки до Нижньої Мертвої Точки, а тим часом Циліндр наповнюється енергією в чистому стані. Я спрощую, адже до цього причетні ангельські ієрархії, або Посередники Розподілу, які, як каже мій підручник, "викликають відкриття і закриття Отворів, що сполучають внутрішній простір Циліндрів із каналами всмоктування суміші"... Внутрішній престол Двигуна може сполучатися з рештою космосу лише через їхнє посередництво, і тут, гадаю, виявляється — проте я не хотів би висувати єретичних тверджень — первовічна обмеженість Єдиного, який у своєму творчому акті почасти залежить від Великих Ексцентриків. Треба буде уважніше перечитати Текст. Зрештою, коли Циліндр наповнюється Енергією, Поршень піднімається до Найвищої Мертвої Точки і здійснює Максимальне Стискання. Це — ціміум. І ось тут постає слава Великого Вибуху, Вибуху і Розширення. Виникає Іскра, суміш загорається і спалахує, тут відбувається, ж каже підручник, єдина Активна Фаза Циклу. І горе, горе, якщо в Суміш закрадуться мушлі, кліпот, краплини нечистої матерії, приміром води чи кока-коли; Розширення не відбувається або заглинається...

— Компанія "Shell" — це ж і є кліпот? Не треба їм довіряти. Відтепер — лише Молоко Діви...

— Треба все перевірити. Це можуть бути махінації Семи Сестер, нижчих основ, які хочуть контролювати процес Світотворення... В кожному разі, після Розширення відбувається великий божественний видих, названий у найдревніших книгах Вихлопом. Поршень знову підіймається до Верхньої Мертвої Точки і виштовхує безформну, вже перегорілу матерію. Лише якщо цей процес очищення відбудеться успішно, розпочнеться Новий Цикл. Який — якщо добре подумати — є також неоплатонічним механізмом Ексода та Пароду, подиву гідною діалектикою Шляху Вгору та Шляху Вниз.

— *Quantum mortalia pectora caecae noctis habent!* А діти матерії ніколи й не помічали цього!

— Саме тому вчителі Гнози кажуть, що не треба довіряти психікам, а лише пневматикам.

— На завтра я підготую містичне тлумачення телефонної книги...

— Наш Казобон, ж завжди, сповнений амбіцій. Уважайте, там вам доведеться розв'язати бездонну проблему Одного і Багатьох. Краще не поспішайте. Розгляньте

спершу механізм пральної машини.

— Тут усе зрозуміло: алхімічне перетворення, від чорної чорноти до найбільшої білості.

67

Da Rosa, nada digamos agora...

Sampayo Bruno. Os Cavaleiros do Amor,

Lisboa, Guimaraes, 1960, p. 155

Поринувши у підозріливість, більш не оминаєш увагою жодного сліду. Після фантазування на тему привідного валу я набув схильність бачити знаки одкровення в кожному предметі, жий потрапляв мені до рук.

Я підгримував зв'язки зі своїми бразильськими друзями, а в ті дні у Коїмбрі відбувалася конференція на тему лузитанської культури. Більше з бажання побачити мене знову, ніж із пошани до моєї компетентності, мої друзі з Ріо домоглися для мене запрошення. Лія не поїхала, вона була на сьомому місяці, вагітність ледь торкнулась її тонкого стану, перетворивши її на тендітну фламандську мадонну, однак вона воліла не пускатися в подорож.

Я провів три веселі вечори з давніми товаришами, і коли ми сідали в автобус, що йшов до Лісабона, виникла суперечка — зупинятись у Фатімі чи Томарі. Томар — це замок, де отаборилися португальські тамплієри після того, як король і папа ласкаво врятували їх від суду та знищення, перетворивши на орден лицарів Христа. Я не міг дозволити собі не побачити замку тамплієрів, і, на щастя, решта компанії не мала особливої охоти зупинятись у Фатімі.

Якби я захотів створити у своїй уяві замок тамплієрів, це був би Томар. Зайти до нього можна укріпленою дорогою, що йде вздовж зовнішніх бастіонів з бійницями у формі хреста, і з найпершої миті відчувається атмосфера хрестових походів. Лицарі Христа процвітали в цьому місці століттями: за переказом, до них належали Генріх Мореплавець та Христофор Колумб, адже орден присвятив себе завоюванню морів — здобуваючи багатство Португалії. Вони проживали тут довго і щасливо, тож у різні століття замок реконструювався і розширювався, так що до середньовічних будівель додалися будівлі доби Відродження та бароко. Я був зворушений, увійшовши до церкви тамплієрів з восьмикутною ротондою, збудованою на зразок ротонди Святого Гробу. Мене зацікавило, що в різних місцях церкви тамплієрські хрести мали різну форму: то було питання, яке я вже собі ставив, постерігши плутанину в іконографії з цього приводу. Якщо хрест мальтійських лицарів залишався більш-менш однаковим, то тамплієрський хрест підлягав, очевидно, впливам часу або місцевої традиції. Ось чому тим, хто полював на тамплієрів, досить було виявити десь хрест незвичної форми, як вони починали вбачати у цьому слід лицарів.

Відтак наш провідник показав нам вікно у стилі мануеліно, схоже на мереживо — колаж морських та моряцьких предметів, водоростей, мушель, якорів, кабельтовів та ланцюгів, які мали вшановувати звитяги лицарів на океанах. Але обабіч вікна, обрамленого двома вежами, видніли вирізьблені символи ордену Підв'язки. Що робив

символ англійського ордена в цьому португальському монастирі-укріпленні? Провідник не зміг нам цього пояснити, але незабаром з іншого боку, гадаю, з північно-західного, він показав нам символи ордена Золотого Руна. Я не зміг не подумати про тонку гру порозуміння, яка об'єднувала орден Підв'язки із Золотим Руном, Руно з аргонавтами, аргонавтів — із Граалем, а Грааль — із тамплієрами. Я згадав розповіді Арденті і деякі сторінки, знайдені в рукописах дияволістів... Я аж підскочив, коли провідник завів нас до одної з другорядних зал. Замкові камені її склепіння були зроблені у вигляді розеток, але на деяких я побачив вирізьблене обличчя, бородате і трохи козлине. Бафомет...

Ми зійшли у крипту. Туди вело сім сходинок, а відтак гола кам'яна підлога вела до абсиди, де було місце вівтаря або сідалища великого магістра. Але туди потрапляєш, пройшовши під сімома замковими каменями, кожен з яких мав форму троянди, кожен наступний був більший за попередній, а останній, найширший, містився над колодязем. Хрест і троянда у тамплієрському монастирі, в залі, напевно, збудованій ще до розенкройцерських маніфестів... Я взявся розпитувати провідника, і він усміхнувся:

— Якби ви знали, скільки adeptів таємних наук приїжджає сюди на прощу... Кажуть, це була зала ініціації...

Випадково потрапивши в якусь іще не відреставровану кімнату, обставлену нечисленними запилюженими меблями, я знайшов там звалені купою на підлозі картонні коробки. Я понишпорив навмання, і мені потрапили до рук обшарпані книги єврейською мовою, мабуть, XVII століття. Що робили євреї у Томарі? Провідник сказав мені, що лицарі мали добрі стосунки з місцевою єврейською громадою. Він запропонував мені визирнути у вікно і показав сад французького стилю, що мав форму невеликого й елегантного лабіринта. Плід праці, сказав він мені, єврейського архітектора XVIII сторіччя Шмуеля Шварца.

Друга зустріч у Єрусалимі... А перша — в замку. Хіба не так говорило послання з Провена? Хай йому біс, Замком, про який була мова у Плані, знайденому Інгольфом, не був малоймовірний Монсальват лицарських романів, гіперборейський Авалон. Якби їм довелося вибирати перше місце для зустрічі, на чому б зупинилися тамплієри Провена, більш звиклі керувати гарнізонами, ніж читати романи Круглого Стола? Таж на Томарі, замку лицарів Христа, місці, де ті, хто пережив крах ордену, насолоджувались повною свободою, незмінними гарантіями і де вони перебували в контакті з представниками другої групи!

Я поїхав з Томара та з Португалії із запаленим мозком. Я врешті починав серйозно сприймати послання, показане нам Арденті. Тамплієри, згуртувавшись у таємний орден, складають план, виконання якого має тривати шістсот років і завершитись у нашому сторіччі. Тамплієри — люди серйозні. Отже, якщо вони говорили про замок, вони говорили про якесь реальне місце. Здійснення плану починалось у Томарі. Тоді яким же повинен бути ідеальний маршрут? Яка послідовність дальших п'яти зустрічей? Це мають бути місця, де тамплієри могли розраховувати на друзів, покровителів, спільників. Полковник говорив про Стоунгендж, Авалон, Агарттху... Дурниці. Це

послання треба переглянути заново.

Певна річ, говорив я собі, повертаючись додому, йдеться не про те, аби відкрити таємницю тамплієрів, а про те, щоби створити її.

* * *

Бельбо, здавалося, не припала до смаку ідея повернутись до документа, залишеного полковником, але він таки знайшов його, неохоче покопирсавшись у нижній шухляді. Ба, відзначив я, він його зберіг. Ми разом перечитали послання з Провена. Після того, як уже збігло стільки років.

* * *

Воно починалося фразою, зашифрованою методом Тритемія:

Les XXXVI inuisibles separez en six bandes. Відтак:

a la ... Saint Jean

36 p charrete de fein

6 ... entiers avec saiel

p ... les blancs mantiax

r ... s ... chevaliers de Pruins pour la ... j. nc.

6 foiz 6 en 6 places

chascune foiz 20 a ... 120 a ...

iceste est l'ordonatioin

al donjon li premiers

it li secunz joste iceus qui ... pans

it al refuge

it a Nostre Dame de l'altre part de l'au

it a l'ostel des popelicans

il a la pierre

3 foiz 6 avant la feste ... la Grant Pute.

— Тридцять шість років після возу з сіном, святоіванова ніч року 1344, шість запечатаних послань для лицарів у білих плащах, лицарі відступники Провена, для помсти. Шість разів по шість у шести місцях, щоразу по двадцять років, що дає разом сто двадцять років — ось він, План. Перші — до замку, далі до тих, що їли хліб, знову у схованку, знов до Нашої Пані поза рікою, відтак до дому попеліканів, і врешті до каменя. Бачте, 1344 року послання каже, що перші повинні йти до замку. І справді, лицарі осіли в Томарі 1357 року. Тепер ми мусимо запитати себе, куди повинні податися лицарі другого осередку. Нумо — уявімо себе тамплієрами, що переховуються, куди б ми пішли, щоб організувати другий осередок?

— Гм... Якщо це правда, що група тамплієрів на возі втекла до Шотландії... Але чому це в Шотландії вони повинні їсти хліб?

У побудові асоціативних ланцюгів я став неперевершеним. Можна було виходити з будь-якої точки. Шотландія, Високогір'я, друїдичні обряди, ніч на святого Івана, літнє сонцестояння, вогні святого Івана, Золота Гілка...

Ось вам і слід, дарма що нечіткий. Я читав про вогні святого Івана у "Золотій Гілці"

Фрезера.

Я зателефонував Лії.

— Зроби мені ласку, візьми "Золоту Гілку" і поглянь, що він там говорить про вогні святого Івана.

Дія в таких речах була незрівнянна. Вона одразу знайшла потрібний розділ.

— Що ти хочеш знати? Це дуже стародавній обряд, який практикувався майже у всіх країнах Європи. Це святкування тої миті, коли сонце виходить на вершину свого шляху, а святого Івана додали, аби зробити цю історію більш християнською...

— У Шотландії їдять хліб?

— Зажди, подивлюся... Здається, ні... Ага, он воно що, хліб вони їдять не на святого Івана, а в ніч проти першого травня, вночі, коли палають вогні Бельтана, це свято друїдичного походження, особливо поширене у шотландському Високогір'ї...

— Саме це нам і потрібно! А чому вони їдять хліб?

— Вони замішують корж з борошна та вівса і підсмажують його на жарі... Відтак відбувається обряд, що нагадує стародавні людські жертви... Такий пиріг називається bannock...

— Як? Продиктуй по літерах!

Вона зробила це, я подякував їй, сказавши, що вона — моя Беатріче, моя фея Морґана та інші пестливі речі. Я спробував згадати свою дипломну роботу. За легендою, таємничий осередок знаходить притулок у Шотландії, в короля Роберта Брюса, і тамплієри допомагають королю здобути перемогу при Беннок Берн. У винагороду король формує з них новий Орден лицарів св. Андрія Шотландського.

Я взяв з полиці великий англійський словник і заходився шукати: bannock середньовічною англійською (bannuck давньосаксонською, bannach гельською) означало вид коржа, спеченого на блясі або на решітці, з ячменю, вівса чи інших злаків. Burn — означає потік. Треба було лише перекласти, як це могли зробити французькі тамплієри, посилаючи повідомлення з Шотландії своїм землякам у Провені, — і виходило щось наче потік коржа чи пирога або хліба. Той, хто їв хліб, — це той, хто здобув перемогу біля хлібного потоку; отже, це шотландський осередок, який у той час, можливо, поширився вже на всі Британські острови. Цілком логічно: від Португалії до Англії цей шлях набагато коротший, ніж шлях від полюса до Палестини.

68

Хай шати твої будуть білосніжними... Як зночить, запали багато світел, нехай усе палає... Тепер почни комбінувати літеру з літерою або багатша літерами, переміщай і переставляй їх, аж поки зігріється твоє серце. Уважай на рух літер і на те, що ти можеш викликати, перемішуючи їх. А коли відчуєш, що твоє серце гаряче, коли побачиш, що через комбінації літер починаєш вловлювати речі, які ти не міг би пізнати сам або за допомогою переказу, коли ти готовий одержати наплив божественної сили, яка проникне в тебе, уживий тоді всю глибину своєї мислі, щоб уявити в серці Ім'я та Його найвищих ангелів так, ніби це людські істоти, що оточують тебе.

Abulafia. Hayye ha'Olam ha-Ba

— Цілком тримається купи, — сказав Бельбо. — В такому разі, де ж міститься Схованка?

— Шість груп осідають у шести місцях, але тільки одне з них назване Схованкою. Цікаво. Це означає, що в інших місцях, приміром у Португалії чи Англії, тамплієри можуть жити спокійно, нехай навіть під іншою назвою, тимчасом як у цьому місці вони ховаються. Я сказав би, що Схованкою є місце, де сховалися тамплієри Парижа, покинувши храм. Оскільки мені здається правдоподібною гіпотеза, що маршрут повинен іти з Англії до Франції, чому б тоді не вважати, що тамплієри влаштували тоді схованку в самому Парижі, у якомусь таємному й захищеному місці? Вони добре знали на політиці й могли передбачити, що за двісті років усе зміниться і вони зможуть діяти відкрито або майже відкрито.

— Хай буде Париж. А що ми зробимо з четвертим місцем?

— Полковник думав про Шартр, але якщо на третьому місці ми поставили Париж, ми не можемо поставити Шартр на четвертому, адже очевидно, що у План мають бути включені всі центри Європи. Крім того, опрацьовуючи політичний слід, ми облишили містичний. Пересування, очевидно, відбувається по синусоїді, тож ми повинні опинитися на півночі Німеччини. І якраз поза рікою, чи поза водою, тобто поза Рейном, на німецьких землях є місто — не церква, а місто Нашої Владичиці. Біля Гданська є місто Пречистої Діви, тобто Марієнбург.

— А чому зустріч мала відбутися саме в Марієнбурзі?

— Бо воно було столицею тевтонських лицарів! Стосунки між тамплієрами та тевтонцями не зіпсувались, як стосунки між тамплієрами та госпітальєрами, що, наче шуліки, очікували на крах храму, аби захопити всі його скарби. Тевтонці були засновані в Палестині німецькими імператорами як протипага тамплієрам, але незабаром вони були відкликані на північ, щоб стримати навалу пруських варварів. І тевтонці впоралися з цим так добре, що не минуло й двох століть, як вони стали державою, що простяглася на всі балтійські терени. Вони діють між Польщею, Литвою та Лівонією. Засновують Кенігсберг, один-єдиний раз зазнають поразки від Олександра Невського в Естонії і приблизно в той час, коли в Парижі заарештовують тамплієрів, закладають столицю свого королівства в Марієнбурзі. Якщо план духовного лицарства з метою завоювання світу справді існував, то тамплієри й тевтонці поділили між собою зони впливу.

— Знаєте, що я вам скажу? — озвався Бельбо. — Я з вами згоден. А тепер п'ята група. Де ці попелікани?

— Не знаю, — мовив я.

— Ви мене розчаровуєте, Казобоне. Може, нам слід запитати в Абулафії?

— Ну, ні, — з докором сказав я. — Абулафія повинен підказувати нам непередбачені зв'язки. А попелікани — це факт, а не зв'язки, шукати ж факти — клопіт Сема Спейда. Дайте мені кілька днів часу.

— Даю вам два тижні, — сказав Бельбо. — Якщо за два тижні ви не покладете мені на стіл попеліканів, вам доведеться вручити мені пляшку вина Баллантін

дванадцятирічної витримки.

* * *

Це було б занадто, як на мою кишеню. Наприкінці тижня я вручив попеліканів своїм ненажерливим товаришам.

— Усе зрозуміло. Стежте за мною, адже нам треба повернутися до четвертого століття, на візантійські терени, коли в середземноморській зоні вже розійшлися розмаїті рухи маніхейського духу. Почнімо з архонтиків, зібраних у Вірменії Петром з Кафарбарухи, а це, згодьтесь, неабияке ім'я. Вони — антиюдаїсти, диявол у них ототожнюється з Саваофом, богом юдеїв, який живе на сьомому небі. Щоб дістатися до Великої Матері Світла на восьмому небі, належить відмовитися від Саваофа та хрещення. Ви згодні?

— Вважайте, що відмовилися, — сказав Бельбо.

— Але все ж архонтики були непогані хлопці. У п'ятому сторіччі з'являються месаліани, які, між іншим, у Тракії втримаються аж до одинадцятого сторіччя. Месаліани не дуалісти, а моністи. Однак вони знали з пекельними силами, тому-то в деяких текстах згадуються як борборити, від Їогґогоз, болото, через ті огидні речі, якими вони займалися.

— Що ж вони таке робили?

— Нічого особливого. Чоловіки та жінки підіймали до неба, зібравши в долоню, свою власну ганьбу, себто сперму і менструальну кров, а потім поїдали їх, кажучи, що це тіло Христа. А якщо їхня жінка випадково вагітніла, у відповідний момент вони стромляли руку їй в утробу, виривали ембріон, розтовкували його в моздирі, змішували з медом та перцем і ковтали.

— Яка гидота, — скривився Діоталлеві, — з медом та перцем!

— Отже, це у нас месаліани, яких дехто називав стратіотами та фібіонітами, інші — барбелітами, що включали наасеан та феміонітів. А для інших отців церкви барбелітами були запізнілі гностики, а отже дуалісти, які поклонялися Великій Матері Барбело, а їхні втаємничені називали борборіанами гіліків, тобто дітей матерії, що відрізнялися від психіків, які вже були чимось кращим, і від пневматиків, обраних, таких собі членів Ротарі-клубу всієї цієї історії. Але можливо, що стратіоти були тільки гіліками мітраїстів.

— Чи не надто все це заплутане? — поспитав Бельбо.

— А як же інакше? Весь цей люд не залишив по собі жодних документів. Єдині речі, які про них відомі, походять із пліток їхніх ворогів. Але обличмо це. Я лише хотів показати, яким бедламом був за тих часів Близький Схід. Усе це — передмова до того, звідки взяли павликіани. Це послідовники якогось Павла, до котрого пристають іконоборці, вигнані з Албанії. Починаючи з восьмого століття і далі, ці павликіани поспіхом ростуть, із секти стають громадою, з громади — прошарком, із прошарку — політичною силою. Імператори Візантії починають хвилюватися і висилати проти них імперські війська. Павликіани поширюються аж до кордонів арабського світу, розходяться до Євфрату, вторгаються на візантійську територію аж до Чорного моря.

Вони всюди потроху засновують колонії, і ми зустрічаємося з ними вже у XVII столітті, коли їх наворачтають езуїти, але кілька їхніх колоній і далі існують на Балканах та південніше. То в що ж вірять павликіани? У Бога, єдиного і триєдиного, в Деміурга світу, плоди якого всі ми бачимо. Вони відкидають Старий Завіт, святі таїнства, зневажають хрест і не віддають почесей Пречистій Діві, оскільки, за їхніми уявленнями, Христос воплотився прямо на небі і пройшов через Марію, немов через трубу. Богомили, які частково черпатимуть у них натхнення, скажуть, що Христос увійшов в одне вухо Марії і вийшов через друге, чого вона навіть не помітила. Дехто також звинувачує їх у поклонінні сонцю й дияволу і в домішуванні крові дітей до евхаристійного хліба та вина.

— Звична річ.

— То були часи, коли для еретика піти на службу Божу було великим стражданням. Краще вже стати мусульманином. Такий уже був цей люд. І я розповідаю вам про них, бо що коли еретики-дуалісти розплодяться в Італії й Провансі, то аби натякнути на їхню схожість з павликіанами, їх називатимуть попеліканами, публіканами, популіканами, котрі *gallice etiat dicuntur ab aliquis popellicant* !

— Он воно що.

— Авжеж. У дев'ятому столітті павликіани так само тероризуватимуть імператорів Візантії, аж поки імператор Василій не присягне, що тільки-но він запопаде їхнього ватажка Хризохейра, котрий увірвався був у церкву святого Івана Божого в Ефесі і напоїв коней у водоймищі зі свяченою водою...

— Які кепські манери, — кинув Бельбо.

— ... То всадить йому три стріли в голову. Він посилає проти нього імперське військо, солдати хапають його, відрубують голову, посилають її імператорові, а той кладе її на стіл — а може, на секретер чи невелику порфірову колону — і раз, раз, раз — всаджує йому три стріли, гадаю, по одній у кожне око, а третю — в рота.

— Чудові були хлопці, — зауважив Діоталлеві.

— Вони робили це не від злоби, — сказав Бельбо. — Йшлося про питання віри про їхню надію. Розповідайте далі, Казобоне, і не зважайте на Діоталлеві: він паскудний боговбивця і не зрозуміє цих богословських тонкощів.

— Закінчую. І ось хрестоносці зустрічаються з павликіанами. Вони натрапляють на них поблизу Антіохії під час першого хрестового походу, де ті воюють на боці арабів, а також при облозі Константинополя, де павликіанська громада намагається здати місто болгарському цареві Йоанниці, аби зробити на зло французам, так твердить Вілардуен. Ось вам і зв'язок із тамплієрами, ось і розв'язання нашої загадки. Легенда твердить, що тамплієри черпали натхнення у катарів, а насправді це тамплієри надихали катарів. Вони зіткнулися з павликіанськими громадами під час хрестових походів і налагодили з ними загадкові зв'язки, а також із мусульманськими містиками та еретиками. З іншого боку, досить простежити за маршрутом Плану. Він не може не пролягати через Балкани.

— Чому?

— Бо мені здається очевидним, що шоста зустріч призначена в Єрусалимі. Послання каже: "йти до каменя". А де ж той камінь, такий шанований нині мусульманами, що коли хочеш його побачити, мусиш скидати взуття? Таж не де як у центрі мечеті Омара в Єрусалимі, де колись був храм тамплієрів. Не знаю, хто мав очікувати на них у Єрусалимі, може, якийсь осередок замаскованих тамплієрів, що вижили, або кабалісти, які мали зв'язки з португальцями, але безсумнівно, що найлогічніший шлях із Німеччини до Єрусалима веде через Балкани, і там чекала п'ята група, павликіанська. Бачите, яким чітким і логічним стає План.

— Мушу визнати, ви мене переконали, — сказав Бельбо. — Але де саме на Балканах очікували попелікани?

— Про мене, природними спадкоємцями павликіан були болгарські богомили, але тамплієри з Провена не могли ще знати, що через кілька років Болгарію захоплять турки і вона залишиться під їхнім пануванням протягом п'яти століть.

— Отже, можна вважати, що План зупинився на відтинку між німцями та болгарами. Коли ж це могло статися?

— 1824 року, — сказав Діоталлеві.

— Даруй, чому?

Діоталлеві швидко накреслив схему.

— 1344 року перші великі магістри кожної групи осідають у шести приписаних місцях. Протягом ста двадцяти років у кожній групі по чергово змінюється шість великих магістрів, і 1464 року шостий магістр Томара зустрічається з шостим магістром англійської групи. 1584 року дванадцятий англійський магістр зустрічається з дванадцятим французьким магістром. Цей ланцюг продовжується в такому ж ритмі, і якщо зустріч з павликіанами провалюється, це має статися 1824 року.

— Припустімо, вона провалилася, — мовив я. — Але я не розумію, чому такі кмітливі хлопці, як вони, мавши в руках чотири шостих усього послання, не можуть відтворити його повністю? Або чому, якщо не відбулася зустріч із болгарами, чому вони не вступили в контакт із наступною групою?

— Казобоне, — сказав Бельбо, — чи ви справді гадаєте, що законодавці з Провена були бовдурами? Якщо вони хотіли, щоб ця інформація залишалася неприступною протягом шестисот років, вони напевно вжили всіх заходів остороги. Кожен магістр осередку знав, де знайти магістра наступного осередку, але не знав, де знайти інших, і ніхто з них не знав, де шукати магістрів попередніх осередків. Досить було, щоб німці загубили болгар, аби болгарі ніколи не дізналися, де шукати єрусалимців, і водночас єрусалимці не знатимуть, де шукати всіх інших. А щодо відтворення послання з неповних фрагментів, то все залежить від того, як були поділені ці фрагменти. Звичайно ж, не в логічній послідовності. Досить, аби бракувало одного-однісінького елемента, і послання буде незрозумілим, а той, у кого є фрагмент, якого бракує, не знатиме, що з ним робити.

— Подумайте тільки, — сказав Діоталлеві, — якщо зустріч не відбулася, то сьогодні Європа є ареною таємного балету між групами, що шукають одна одну і не можуть

знайти, і це тоді, коли кожен знає, що йому бракує лише дешиці, аби стати господарем світу. Як звати того набивача опудал, про якого ви нам розповідали, Казобоне? Можливо, змова справді є, а історія — це лише плід цієї битви за відтворення втраченого послання. Ми їх не бачимо, а вони, невидимі, діють навколо нас.

Така сама думка спала на гадку також Бельбо й мені, і ми заговорили навперебій. Та щоб знайти належні пов'язання, потрібно було небагато. Ми навіть виявили, що принаймні два вирази у посланні з Провена — згадка про тридцять шість невидимих, поділених на шість груп, і період у сто двадцять років — з'являються також у ході дискусії про розенкройцерів.

— Зрештою, вони були німці, — сказав я. — Треба перечитати розенкройцерські маніфести.

— Таж ви казали, що вони фальшиві, — зауважив Бельбо.

— То й що? Ми теж створюємо фальшиву історію.

— Справді, — мовив він. — Я й забув.

69

Elles deviennent le Diable; débiles, timorées, vaillantes a des heures exceptionnelles, sanglantes sans cesse, lacrymantes, caressantes, avec des bras qui ignorent les lois... Fi! Fi! Elles ne valent rien, elles sont faites d'un cité, d'un os courbe, d'une dissimulation rentrée... Elles baisent le serpent...

Jules Bois. Le satanisme et la magie,

Paris, Chailley, 1895, p. 12

Він таки забув, тепер я це знаю. І, безперечно, саме в той час був написаний цей файл, короткий і приголомшливий.

FILENAME: Еннойя

Ти цілком несподівано прийшла до мене додому. Ти принесла травичку. Я не хотів, адже не можу дозволити, щоб якась рослинна субстанція втручалась у роботу мого мозку (але я брешу, адже я палю тютюн і п'ю дистилати з зерна). Зрештою тих кілька разів на початку шістдесятих, коли хтось примушував мене брати участь у груповому курінні самокрутки, загорнутої у поганий липкий, заслинений папір — остання затяжка робилася за допомогою шпильки — мене душив сміх.

Але вчора її запропонувала ти, і я подумав, що таким чином ти, мабуть, пропонуєш себе, і з вірою закурив. Ми танцювали, пригорнувшись одне до одного, як уже ніхто не танцює роками, до того ж — який сором — під "Четверту" Малера. Мені здавалося, що в моїх крижах бубнявіє якась стародавня істота з ніжним і зморщеним обличчям старої кози, змія, що виповзає з глибини моєї плоті, і я поклонявся тобі як прадавній і вселенській тітці. Я, мабуть, рухався й далі, притиснувшись до твого тіла, але відчував, як ти підносишся у леті, перетворюєшся на золото, відчиняєш замкнені двері, примушуєш рухатися предмети в повітрі. Я проникав у твоє темне черево, Megale Aporphasis. Полонянка ангелів.

Чи не тебе я шукав? Може, я тут, щоб чекати на тебе завжди. Я втрачав тебе щоразу, бо не впізнавав тебе? Я втрачав тебе щоразу, бо впізнавав, але не

насмівлювався? Я втрачав тебе щоразу, бо, впізнавши, знав, що втрачу тебе?

Але куди ти поділася вчорашнього вечора? Сьогодні вранці я прокинувся з болем голови.

70

Однак ми добре пам'ятаємо таємничі натяки на період у 120 років, з якими брат А..., наступник брата D і останній у другій лінії наступництва, — який жив серед багатьох із нас, — звернувся до нас, третьої лінії наступництва...

Fama Fratemitatis, in Allgemeine
und general Reformation, Cassel, Wessel, 1614

Я поквапився повністю перечитати обидва маніфести Рози і Хреста, "Fama" та "Confessio". І кинув оком також на "Хімічні зашлюбини Христіана Розенкройца" Йоганна Валентина Андреа, адже Андреа вважався автором маніфестів.

Ці два маніфести з'явилися в Німеччині між 1614-м та 1615 роками. Років з тридцять після зустрічі 1584 року французів та англійців, але майже за століття перед тим, як французи мали зійтися з німцями.

Я читав маніфести не на те, щоб повірити тому, що вони проголошували, а щоб побачити у них щось зовсім інше. А щоб вони могли означати щось зовсім інше, мені доводилось опускати цілі абзаци і розглядати деякі фрази, як значливіші за інші. Але саме цьому навчали нас дияволісти та їхні вчителі. Потрапивши у делікатний вимір одкровень, не можна підкорятись дріб'язковим, неповоротким ланцюгам логіки та їхній монотонній послідовності. З іншого боку, якщо розуміти їх буквально, обидва маніфести були нагромадженням нісенітниць, загадок та суперечностей.

Отже, зміст маніфестів не відповідав тому, що вони твердили, а коли так, то вони не були ані закликом до глибокої духовної реформи, ані історією бідолахи С. R. — Христіана Розенкройца. То було закодоване послання, яке слід читати, накладаючи на нього ґратки, ґратки ж відкривають певні місця, закриваючи інші. Як у зашифрованому посланні із Провена, де значущими були тільки перші літери. У мене не було ґраток, але досить було припустити їхнє існування, а тому маніфести треба було читати з недовірою.

* * *

Не було жодного сумніву, що маніфести говорили про План з Провена. У могилу С. R. (алегорія, насправді йшлося про Гранж-о-Дім та ніч 23 червня 1344 року!) було обачливо покладено скарб, призначений для нащадків, скарб, "схований... на сто двадцять років". Не менш очевидно, що цей скарб не мав нічого спільного з грошовими цінностями. Тут не лише полемізувалося з наївною зажерливістю алхіміків, але й відкрито говорилося, що обіцяне означає велику історичну перемену. А як хтось чогось не зрозумів, наступний маніфест повторював, що не можна відмовлятися від пропозиції стосовно *mirands sextae aetatis* (чудес шостої й останньої зустрічі!), і наголошував: "Якби тільки Богові вгодно було донести до нас світло його шостого *Candelabrum*... якби можна було прочитати все в одній-однісінькій книзі і, читаючи, зрозуміти й запам'ятати все те, що було... Як було б утішно, якби за допомогою пісні (послання,

прочитаного вголос!) можна було перетворити каміння (lapis exillis!) на перли та самоцвіти..." І знову мова йшла про таємні аркани, про уряд, який буде створено в Європі, і про якесь "велике діло", що його треба здійснити...

Говорилося також, що С. Р. подався до Іспанії (а може, до Португалії?) і показав тамтешнім ученим, "звідки черпати правдиві indicia щодо прийдешніх віків", але даремно. Чому даремно? Навіщо група тамплієрів-німців на початку XVII сторіччя вирішила довести до загального відома надзвичайно глибоку таємницю? Невже треба було відкриватися, аби не заблокувати процес передачі?

Ніхто не міг заперечити, що ці маніфести намагалися відтворити фази Плану, як їх підсумував Діоталлеві. Першим братчиком, смерть якого згадувалась у маніфесті, був брат І. О., який "переставився" в Англії. Отже, хтось успішно дійшов до першої зустрічі. Згадувалась також друга і третя лінія наступництва. Аж до цього місця все нібито було як належить: друга лінія, англійська, зустрічається з третьою, французькою, лінією 1584 року, а люди, які пишуть на початку XVII сторіччя, можуть говорити лише про те, що сталося з першими трьома групами. У "Хімічних зашлюбинах", написаних Андреа замолоду, й отже до маніфестів (хоч вони з'являються 1616 року), згадувалися три величні храми, три місця, які в той час уже були, мабуть, відомі.

Одначе я усвідомлював, що хоча обидва маніфести справді висловлювались у тому самому дусі, що й "Зашлюбини", але в них відчувалась якась тривожна інтонація.

Приміром, звідки таке наполягання на фактові, що час визрів, що надійшла мить, попри те що ворог зібрав усю свою підступність, аби ця нагода не сповнилась? Яка це нагода? Твердилося, що кінцевою метою С. Р. був Єрусалим, але він не зміг туди дістатися. Чому? Маніфести вихваляли арабів, бо ті обмінювалися посланнями, тоді як у Німеччині вчені не вміли прийти на допомогу один одному. І були натяки на "більший гурт, що прагне заволодіти цілим пасовиськом". Тут ідеться не лише про когось, хто намагався задушити План, переслідуючи свої інтереси, а й про його фактичне припинення.

"Fama" твердила, що на початку хтось вигадав магічне письмо (звичайно ж, послання із Провена), але Божий годинник б'є щохвилини, "тоді як наш не здатен вибивати навіть годин". Хто ж не встиг за биттям божественного годинника, хто не зміг прибути до певного місця у належний час? Згадувався перший осередок братчиків, які мали змогу відкрити світові якусь таємну філософію, але вирішили розсіятися по світі.

Маніфести говорять про збентеженість, непевність, про почуття розгубленості. Кожен із братчиків перших ліній наступництва зумів знайти собі "гідного наступника", але "вони вирішили зберігати в таємниці... місце свого поховання, і навіть сьогодні ми не знаємо, де вони поховані".

На що ж тут натякалося? Чого вони не знали? Місцеперебування якої "домовини" було невідоме? Нема сумніву, що написання маніфестів викликане втратою певної інформації і вони закликали озватися того, хто, можливо, нею володів.

Закінчення "Fama" недвозначне: "Ми ще раз просимо всіх учених Європи... розглянути з приязним духом нашу пропозицію... повідомити нам свої міркування...

Адже навіть якщо ми на разі не виявили своїх імен... кожен, хто повідомить нам своє ім'я, зможе побесідувати з нами вголос, або — якщо є якась перешкода — на письмі".

Точнісінько те саме, що мав на меті зробити полковник, публікуючи свою історію. Примусити когось вийти з мовчанки.

Тут була одна біла пляма, якась пауза, недомовка, прогалина. У гробниці С. Р. було написано не лише *post 120 annos patebo*, це недвозначне нагадування про періодичність побачень, там можна було побачити й напис *Nequaquam vacuam*: не "порожнечі не існує", а "порожнечі не повинно існувати". А все ж порожнеча утворилася, і її треба було заповнити!

* * *

Але я знову запитував себе: чому мова про це зайшла в Німеччині, де четверта лінія все одно мала просто-таки зі святою терплячістю очікувати, поки настане їхня черга? Німці не могли скаржитися 1614 року, що не відбулася зустріч у Марієнбурзі, адже побачення у Марієнбурзі передбачалося на 1704 рік!

Звідси можна зробити лише один висновок: німці побивалися тому, що не відбулася попередня зустріч!

Ось де ключ! Німці четвертої лінії скаржаться, що англійці другої лінії загубили французів третьої лінії! Нема жодного сумніву. У тексті можна знайти алегорії, прозорі до абсурдності: при відкритті гробу С. Р. знаходять підписи братчиків першого та другого гуртка, але нема підписів третього! Португальці й англійці там, а де ж французи?

Словом, обидва розенкройцерські маніфести давали зрозуміти, — якщо вміти їх читати, — що англійці загубили французів. Згідно з нашим припущенням, англійці були єдині, хто знав, де можна знайти французів, а французи — єдині, хто знав, де шукати німців. Але навіть якщо 1704 року французи відшукали німців, вони з'явилися до них без двох третин того, що мали бути їм вручити.

Роза і Хрест виходять зі схованки, ризикуючи всім, адже це єдиний спосіб урятувати План.

71

Ми навіть не знаємо напевно, чи братчики другої лінії володіли тою самою мудрістю, що й перша лінія, ані не знаємо, чи їх допущено до знання всіх таємниць.

*Fama Fratemitatis, in Allgemeine
und general Reformation, Cassel, Wessel, 1614*

Я негайно розповів про все Бельбо та Діоталлеві: вони погодилися, що таємний зміст маніфестів цілком ясний навіть для окултистів.

— Тепер усе зрозуміло, — сказав Діоталлеві. — Ми по-дурному затялися, що План був заблокований при переході від німців до павликіан, насправді ж його виконання зупинилося 1584 року, при переході від Англії до Франції.

— Чому ж? — поспитав Бельбо. — Хіба в нас є підстави вважати, що 1584 року англійці не зуміли здійснити зустріч із французами? Англійці ж знали, де Схованка, ба більше, вони єдині це знали.

Він хотів знати правду. І увімкнув Абулафію. Для початку запитав про зв'язок лише між двома фактами. І вийшло таке:

Мінні — наречена Мікі-Мауса

Тридцять днів має листопад, квітень, червень та вересень.

— Як це розуміти? — запитав Бельбо. — Мінні має побачення з Мікі-Маусом, але помилково призначає його на тридцять перше вересня, і Мікі-Маус...

— Стоп! — сказав я. — Мінні могла б допуститися такої помилки, лише якби вона призначила побачення на 5 жовтня 1582 року!

— Чому?

— Григоріанська реформа календаря! Все ясно як Божий день: 1582 року набула чинності григоріанська реформа, яка виправила юліанський календар і, щоб відновити рівновагу, скасувала десять днів місяця жовтня, від 5 до 14!

— Але ж зустріч у Франції призначена на 1584 рік, вночі проти святого Івана, 23 червня, — сказав Бельбо.

— Справді. Але, якщо не помиляюсь, реформу здійснено не скрізь відразу. — Я зазирнув до вічного календаря, що лежав у нашій шафі. — Ось, реформу оголосили 1582 року, і було скасовано дні від 5 до 14 жовтня, але це стосується лише папи. Франція ухвалила реформу 1583 року і скасувала дні від 10 до 19 грудня. У Німеччині відбувається розкол — католицькі терени, як і Богемія, приймають реформу 1584 року, тоді як протестантські терени — аж у 1775-у, розумієте, майже через двісті років, не кажучи вже про Болгарію, — це теж треба врахувати, — яка впроваджує її лише 1917 року. Погляньмо тепер на Англію... Вона переходить на григоріанський календар у 1752 році! Певна річ, у своїй ненависті до папістів англіканці теж зволікали протягом двох століть. І тепер вам зрозуміло, що сталося. Франція скасувала десять днів наприкінці 1583 року, і на червень 1584 року всі вже звикли до нового календаря. Та коли у Франції маємо 23 червня 1584 року, то в Англії це заледве 13 червня, і запитайте себе, чи добрий англієць, навіть бувши тамплієром, а надто за часів, коли інформація поширювалася ще повільно, звернув би увагу на такі речі? У них ще й сьогодні лівобічний рух і вони не знають десяткової метричної системи... Отже, англіїці з'являються у Схованці двадцять третього червня за своїм календарем, яке для французів є вже третім липня. І можна припустити, що та зустріч напевно не мала відбуватися під звук фанфар, то було таємне побачення в умовленому місці і в умовлений час. Французи прибувають до цього місця 23 червня, чекають день, другий, третій, сьомий, а потім ідуть геть, вважаючи, ніби щось сталося. Можливо, вони у розпачі втратили надію саме напередодні 2 липня. Англіїці ж прибули 3 липня і нікого не знайшли. Може, й вони чекали ще днів із вісім, але все одно ніхто не приходить. Так два великі магістри загубили один одного.

— Вищий клас, — промовив Бельбо. — Все так і було. Але чому діяти починають німецькі розенкройцери, а не англіїці?

* * *

Я попросив день часу, понишпорив у своїй картотеці і повернувся до офісу, сяючи

від гордощів. Я знайшов слід, на перший погляд ледь помітний, але саме так працює Сем Спейд, його орлиний погляд не оминає увагою навіть найнезначнішої речі. Близько 1584 року Джонові Ді, магові та кабалістові, астрологові англійської королеви, було доручено вивчити реформу юліанського календаря!

— Англійці зустрілися з португальцями 1464 року. Схоже на те, що після цієї дати Британські острови охопив кабалістичний запал. Англійці опрацьовують те, про що вони дізналися, і готуються до наступної зустрічі. На чолі цього відродження магії та герметики стоїть Джон Ді. Він закладає приватну книгозбірню в дусі тамплієрів Провена, складену з чотирьох тисяч томів. Скидається на те, що у своїй "Monas Ieroglyphica" він черпав натхнення прямо зі "Смарагдової таблиці", біблії алхіміків. І що ж робить Джон Ді, починаючи з 1584 року і далі? Він читає "Steganographia" Тритемія! І читає її в рукописі, адже вперше вона вийде друком лише на початку сімнадцятого сторіччя. Великий магістр англійського осередку Ді, переживши розчарування, що зустріч не відбулася, хоче збагнути, що ж сталося, де допущено помилки. А що він ще й добрий астроном, то б'є себе по чолі й каже: який же я дурень! І, домігшись у Єлизавети фінансової підтримки, береться вивчати григоріанську реформу, аби зрозуміти, як можна виправити цю помилку. Однак він усвідомлює, що вже занадто пізно. Він не знає, з ким контактувати у Франції, але в нього є зв'язки у Центральній Європі. Прага Рудольфа II — це алхімічна лабораторія, і саме в ті роки Ді їде до Праги і зустрічається з Кунратом, автором "Amphitheatrum sapientiae aeternae", що містить алегоричні таблиці, джерело натхнення як для Андреа, так і для творців розенкройцерських маніфестів. З ким же заходить у стосунки Ді? Невідомо. Вражений докорами сумління за допущену ним непоправну помилку, 1608 року він помирає. Але не слід турбуватися, адже в Лондоні діє інша постать, яка, на одностайну думку загалу, належить до Рози і Хреста, і про Розу і Хрест говоритиме у своїй "Новій Атлантиді". Я маю на увазі Френсіса Бекона.

— Невже Бекон справді про них говорить? — здивувався Бельбо.

— Не зовсім, але якийсь Джон Гейдон переписує "Нову Атлантиду" під назвою "The Holy Land", і втелює туди Розу й Хрест. А для нас досить і цього. Бекон не говорить про них відкрито, бо має причини не розголошувати таємниць, але все виглядає так, ніби він усе-таки про них говорить.

— Нехай грім поб'є того, хто з цим не згоден.

— Авжеж! І саме завдяки Беконові налагоджуються дедалі щільніші стосунки між англійськими та німецькими осередками. 1613 року відбувається шлюб між Єлизаветою, донькою Якова I, яка править у той час, із Фрідріхом V, палатинським курфюрстом Рейну. Після смерті Рудольфа II Прага перестає бути підходящим місцем для шлюбу, ним стає Гайдельберг. Весілля двох вінценосних осіб стає тріумфом тамплієрських алегорій. Під час лондонських церемоній режисюра свята перебуває під наглядом того ж таки Бекона, і поява лицарів на вершині пагорба стає алегорією містичного лицарства. Ясно, що Бекон, спадкоємець Ді, уже став магістром англійського осередку тамплієрів...

— ... А що він, ясна річ, автор Шекспірових творів, то ми повинні перечитати ще й усього Шекспіра, адже нема сумніву, що там ні про що інше, окрім Плану, не говориться, — сказав Бельбо. — Ніч проти святого Івана — це сон літньої ночі.

— 23 червня — лише початок літа.

— Це поетичні вільнощі. Я запитую себе, як же ніхто не зіставив цих синонімів, цих доказів. Мені все видається нестерпно ясним.

— Нас збило зі слухного шляху раціоналістичне мислення, — зауважив Діоталлеві, — я завжди це казав.

— Хай Казобон говорить далі, як на мене, він виконав першорядну роботу.

— Сказати залишилося небагато. Після лондонських святкувань починаються святкування у Гайдельбергу, де Саломон де Ко збудував для курфюрста висячі сади, бліду подобу яких ми бачили того вечора у П'ємонті, ви їх, мабуть, пам'ятаєте. І на цих святкуваннях з'являється алегоричний віз, на якому наречений прославляється як Ясон, а на двох щоглах корабля, що містився на возі, зображені були символи Золотого Руна та Підв'язки, сподіваюсь, ви не забули, що Золоте Руно і Підв'язка фігурують також на колонах у Томарі... Усе збігається. Не минуло й року, як з'явилися розенкройцерські маніфести, сигнал, що його кинули по всій Європі англійські тамплієри, послуговуючись підмогою деяких друзів-німців, аби сточити розірвані нитки Плану.

— Але чого вони домагалися?

72

Nos invisibles pretendus sont (a ce que l'on dit) au nombre de 36, separez en six bandes

Effiouvables pactions faictes entre le diable

& les pretendus Invisibles, Paris, 1623, p. 6

— Можливо, вони хотіли вистрелити двох зайців: з одного боку, дати знак французам, а з іншого — відшукати загублені нитки німецького осередку, який, очевидно, розколовся внаслідок лютеранської реформи. Але саме в Німеччині зчинилася найбільша буча. Від часу виходу маніфестів приблизно до 1621 року автори маніфестів отримали аж надто багато відповідей...

Я зачитував деякі з численних опусів на цю тему, з тих, якими ми з Ампаро розважалися однієї ночі у Сальвадорі.

Серед авторів цих опусів, певно, були й такі, які щось знали, але вони зливалися з морем фанатиків, ентузіастів, які занадто дослівно сприймали маніфести, а можливо, й провокаторів, які намагалися перешкодити цій операції, і просто ошуканців... Англійці намагалися втрутитись у дискусію, щоб урегулювати її, не випадково Роберт Флудц, ще один англійський тамплієр, протягом року написав три твори, аби підказати слушну інтерпретацію маніфестів... Але цієї круговерті вже не стримати, розпочалася Тридцятирічна війна, палатинський курфюрст зазнав поразки від іспанців, Палатинат і Гайдельберг пограбовані, Богемія у полум'ї... Англійці вирішують повернутися до Франції і пробують діяти там. Ось чому 1623 року розенкройцери з'являються зі своїми

маніфестами в Парижі, звертаючись до французів із приблизно тими самими пропозиціями, з якими вони звернулися до німців. І що ж ми читаємо в одному з опусів, звернених проти Рози і Хреста в Парижі, від імені когось, хто не довіряв їм або хотів скаламутити воду? Звісно, що вони поклоняються дияволу. Але оскільки навіть у наклепах не приховати правди, у цьому памфлеті твердилося, ніби розенкройцери збираються у Маре.

— То й що?

— Хіба ви не знаєте Парижа? Маре — це квартал храму і, треба ж таке, це також квартал, де містилось єврейське гетто! А крім того, в цих опусах зазначається, що розенкройцери перебували в контакті з сектою іберійських кабалістів Alumbrados! Можливо, ці памфлети, які на позір спрямовані проти розенкройцерів і нападають на тридцять шість невидимих, насправді прагнули посприяти їхньому віднайденню... Габріель Ноде, бібліотекар Рішельє, пише Instructions a la France sur la vérité de l'histoire des Frères de la Rose-Croix . Які саме вказівки? Хто він — речник тамплієрів третього осередку чи шукач пригод, який втручається в чужу гру? З одного боку здається, ніби він теж вважає розенкройцерів нікчемними дияволістами, з іншого — він натякає, що десь у світі є ще три розенкройцерські колегії, і це цілком правдоподібно, адже після третьої зустрічі залишилося ще три осередки. Він дає майже фантастичні вказівки (одна колегія нібито міститься в Індії, на плавучих островах), але водночас натякає, що одна з них криється у паризьких підземеллях.

— Гадаєте, це пояснює Тридцятирічну війну? — поспитав Бельбо.

— Поза всяким сумнівом, — відказав я, — Рішельє отримує таємну інформацію від Ноде і, теж бажаючи встромити свого носа в це діло, допускається купити помилок, влаштовуючи воєнну інтервенцію, чим ще більше заплутує справи. Але я б не знехтував ще двох фактів. 1619 року в Томарі, після сорока шести років тиші, збирається капітула лицарів Христа. Попередня капітула відбулася 1573 року, за кілька років до 1584, і мала вона, очевидно, на меті разом з англійцями підготувати подорож до Парижа. А після афери з розенкройцерськими маніфестами її скликають знову, аби вирішити, якої лінії їм триматися — приєднатися до операції англійців чи спробувати інших шляхів.

— Звичайно, — сказав Бельбо, — наче люди, які загубились у лабіринті, той іде одним шляхом, той — іншим, хтось пробує кричати, але коли лунає відповідь, незрозуміло, чи це голос когось іншого, чи відлуння його власного голосу... Усі просуваються навіпамацьки. А що ж поробляють тим часом павликіани та ерусалимці?

— Аби ж то знаття, — сказав Діоталлеві. — Але я б не поминув увагою того факту, що в цей період поширюється луріанська Кабала і починають говорити про Розбиття Посудин... І саме тоді дедалі більшого поширення набуває концепція Тори як неповного послання. В одному польському хасидському творі зазначається: якби зайшла якась інша подія, народились би інші комбінації літер. Але майте на увазі, кабалістам не до вподоби, що німці захотіли вискочити поперед батька в пекло. Належна послідовність Тори і її порядок залишаються у таємниці, і відомі вони лише Святому, хай буде Йому хвала. Але не примушуйте мене говорити дурниці. Якщо навіть свята Кабала стане

причетною до Плану...

— Якщо План є, до нього має бути причетне все. Або він всеосяжний, або нічого не пояснює, — сказав Бельбо. — Але Казобон згадував про другу вказівку.

— Авжеж. Ба більше, це ціла низка вказівок. Ще до невдачі з зустріччю 1584 року Джон Ді почав займатися картографічними дослідженнями і споряджати морські експедиції. У співпраці з ким? З Педро Нуньєсом, королівським космографом Португалії... Ді впливає на хід подорожей, покликаних відкрити північно-західний шлях до Китаю, вкладає гроші в експедицію якогось Фробішера, який пускається до Полюса і повертається звідти з ескімосом, усі думають, ніби той — монгол. Він накручує Френсіса Дрейка і спонукує його здійснити подорож навколо світу. Він намагається спрямовувати подорожі на схід, адже схід є джерелом усіх окультних знань, а при вирядженні одної з експедицій — не пам'ятаю вже якої — він викликає ангелів.

— І що все це означає?

— Як на мене, Ді був зацікавлений не так у відкритті земель, як у їхньому картографічному зображенні, — ось чому він працював у контакті з великими картографами Меркатором та Ортеліусом. Схоже на те, що з уривків, які він мав у руках, йому стало ясно, що остаточне відтворення послання повинне привести до відкриття якоїсь мапи, й він намагається добитися цього самотужки. Я б сказав більше, як висловлюється пан Гарамонд. Чи можливо, щоб учений його калібру справді недобачив розбіжності між календарями? А якщо він зробив це навмисне? Можливо, Ді бажав відтворити послання сам, пошивши в дурні решту осередків. Підозрюю, що завдяки Ді поширилась ідея, ніби послання можна відтворити магічними або науковими методами, не чекаючи на сповнення Плану. Синдром нетерплячки. Народжується буржуа-завойовник, засади солідарності, на яких трималося духовне лицарство, загнивають. Якщо це була ідея Ді, то що вже говорити про Бекона. Від цього моменту англійці намагаються домогтися розкриття таємниці, використовуючи всі секрети нової науки.

— А німці?

— Німців краще пустити по традиційних шляхах. Таким чином ми зможемо пояснити принаймні два століття історії філософії, англосаксонський емпіризм супроти романтичного ідеалізму...

— Крок за кроком ми реконструюємо історію світу, — втішився Діоталлеві. — Ми пишемо Книгу. Мені це до вподоби, вельми до вподоби.

73

Ще з одним цікавим випадком криптографії ознайомив публіку 1911 року один з найкращих історіографів Бекона доктор Альфред фон Вебер Ебенгоф із Відня. Виходячи з систем, уже перевірених на Шекспірових творах, він почав прикладати їх до творів Сервантеса... Продовжуючи дослідження, він відкрив неймовірний матеріальний доказ: перший англійський переклад "Дон Кіхота", зроблений Шелтоном, містить виправлення, зроблені від руки Беконом. З цього він зробив висновок, що англійська версія є оригіналом роману, а Сервантес опублікував його іспанську версію.

J. Duchaussoy. Bacon, Shakespeare ou Saint-Germain?

Paris, La Colombe, 1962, p. 122

Те, що Якопо Бельбо кинувся жадібно читати історичні твори періоду Рози та Хреста, здається мені очевидним. Проте коли він розповів нам про свої висновки, з його фантазій залишився голий сюжет, з якого ми взяли цінні підказки. Тепер я знаю, що він писав на Абулафії набагато складнішу історію, де божевільна вакханалія цитат зливалася з його особистими міфами. Нагода комбінувати фрагменти чужих історій була для нього спонукою знову взятися до писання, що він і робив, у властивій йому розповідній формі. Нам він про це не казав ніколи. І в мене залишається сумнів, чи він справді лише випробовував з певною відвагою свою здатність створювати фікцію. А може, він, як будь-який звичайний дияволіст, шукав свого місця у Великій Історії, спотворюючи її.

FILENAME: Чудний кабінет доктора Ді

Вже давно я забув, що я Талбот. Принаймні відколи вирішив зватися Келлі. По суті, я лише підробив документи, це роблять усі. Люди королеви безжальні. Аби прикрити свої бідні відрубані вуха, я мушу носити цю чорну ярмулку, і всі шепочуться, що я чарівник. Аби ж то. Доктор Ді з такою славою живе розкошуючи.

Коли я відвідав його у Мортлейку, він вивчав якусь мапу. Поводився він ухильно, диявольський стариган. Зловісні іскри блискали в його хитрющих очах, кістлява рука погладжувала цапину борідку.

— Це рукопис Роджера Бекона, — сказав він мені, — його позичив мені імператор Рудольф II. Ви знаєте Прагу? Раджу вам її відвідати. Ви б могли знайти там щось таке, що перемінило б ваше життя. *Tabula locorum rerum et thesaurorum absconditorum Menabani...*

Я крадькома кинув оком на те, що доктор намагався переписати таємною абеткою. Але він одразу заховав рукопис під купою інших пожовклих аркушів. Непогано жити за часів, коли кожен аркуш, навіть якщо він тільки-но вийшов з робітні папірника, відразу жовкне.

Я показав докторові Ді деякі свої спроби, насамперед вірші про Смагляву Леді. Сяйний образ мого дитинства, вона смаглява, бо заповнена тінню часу і вихоплена з-під моєї влади. І свій трагічний сюжет, історію Конопляного Джіма, історію про те, як він повертається до Англії удвох із сером Уолтером Рейлі й дізнається, що батька забив його брат-кровозмісник. За допомогою блекоти.

— У вас є вигадка, Келлі, — похвалив мене Ді. — І вам потрібні гроші. Є тут один молодик, побічний син особи, яку вам і в думці не годиться уявляти, і він хоче здобути славу та почесі. Він не дуже талановитий, ви будете його таємна душа. Пишіть і живіть у тіні його слави, лише ви та я знатимемо, що насправді вона належить вам, Келлі.

І ось уже цілими роками я вигострю сюжети, відомі королеві та всій Англії під іменем цього блілого молодика. *If I have seen further it is by standing on ye sholders of a Dwarf*. Мені було тридцять років, і я не дозволю нікому твердити, що це найкращий вік

у житті.

— Вільяме, — сказав я йому, — напусти собі волосся на вуха, тобі це личитиме.

— У мене був план (посісти його місце?).

Чи можна жити в ненависті до Трясописи, якщо насправді ним є ти сам? "That sweet thief which sourly robs from me" .

— Заспокойтесь Келлі, — сказав мені Ді, — зростати у тіні — привілей того, хто намірився завоювати світ. "Кеере а Lower Profyle" . Вільям буде одним з наших фасадів.

— І він увів мене в курс — звичайно, лише почасти — Космічної Змови. Таємниці тамплієрів!

— Яка ж ставка, — запитав я?

— Ye Globe .

Уже віддавна я лягав спати рано, але одного разу опівночі почав нишпорити в особистій скрині Ді й знайшов там якісь формули: мені захотілося викликати ангелів, як це робив він тими ночами, коли місяць уповні. Коли Ді знайшов мене, я лежав горілиць, наче вражений бичем, у центрі кола Макрокосму. На чолі в мене красувалася пентаграма Соломона. Тепер я мушу ще глибше напинати на очі свою ярмулку.

— Ти ж не вмієш цього робити, — сказав мені Ді. — Гляди, щоб я не позбавив тебе ще й носа. "I will show you Fear in a Handful of Dust..."

Він підніс висхлу руку і вимовив жахливе слово: Гарамонд! Я відчув, як у мене всередині все запалало, і втік у ніч.

Минув цілий рік, поки Ді простив мені, присвятивши свою Четверту Книгу Таємниць.

Того літа я знемагав від абстрактних шалів. Ді звелів мені приїхати у Мортлейк, крім мене, там були Вільям, Спенсер і молодий аристократ з ухильним поглядом, Френсіс Бекон. He had a delicate, lively, hazel Eie. Doctor Dee told me it was like the Eie of a Viper . Ді ввів нас у курс одної частини Космічної Змови. Треба було зустрітися в Парижі з франкським крилом тамплієрів і стулити докупи дві частини тої самої мапи. Їхати мали Ді та Спенсер у супроводі Педро Нуньеса. Мені та Беконіві він довірив якісь документи, взявши присягу відкрити їх у разі, якби вони не повернулися.

Вони повернулися, обкладуючи один одного образами.

— Неможливо, — говорив Ді, — План розрахований математично, йому властива астральна досконалість моєї Monas Ieroglyphica . Ми мусили їх зустріти, адже це була ніч проти святого Івана.

Не люблю, коли мене недооцінюють. Я сказав:

— Ніч проти святого Івана для нас чи для них?

Ді вдарив себе рукою по чолі і вибухнув жахливими прокльонами.

— Oh, — сказав він, — from what power has thou this powerful might?

Блідий Вільям занотував цю фразу, нікчемний плагіатор. Ді гарячково гортав календарі й таблиці зоряного неба.

— На Кров Господню, на Ім'я Господнє, як я міг бути таким дурнем? — він лаяв Нуньеса та Спенсера: — Чому це лише я повинен про все дбати? Ото ще, космограф

називається! — горлав він, збліднувши, на Нуньеса. Відтак заверещав: — Аманазієль Зоробабель! — І Нуньес, наче вражений тараном у живіт, ступив, сполотнівши, кілька кроків назад і без пам'яті гримнув на землю. — Телепень, — сказав до нього Ді.

Спенсер зблід. Він спромігся мовити:

— Можна кинути якусь принаду. Я саме завершую одну поему, це алегорія про королеву фей, я спробую ввести туди лицаря Червоного Хреста... Дозвольте мені це написати. Справжні тамплієри упізнають себе, зрозуміють, що ми щось знаємо, і сконтактують із нами...

— Знаю я тебе, — сказав йому Ді. — Поки ти напишеш свою поему і поки люди її помітять, збіжить принаймні років з п'ять, а то й більше. Однак ідея принади зовсім не дурна.

— Чому б не зв'язатися з ними через ваших ангелів, докторе? — запитав я.

— Телепень! — знову сказав він, цього разу до мене. — Ти що, не читав Тритемія? Ангели приходять до адресата, щоб розтлумачити послання, коли він його одержить. Мої ангели — не кінні кур'єри. Слід французів утрачено. Але в мене є ідея. Я знаю, як знайти декого з німецької лінії. Треба поїхати до Праги.

Ми почули шурхіт, здійнялась важка адамашкова завіса, ми побачили прозору руку, тоді з'явилась Вона, Гордовита Діва.

— Ваша Величносте, — сказали ми, падаючи навколішки.

— Ді, — промовила Вона, — я все знаю. Не думайте, що мої предки врятували лицарів, аби потім віддати їм панування над світом. Я вимагаю, ви розумієте, вимагаю, щоб таємниця перейшла нарешті у власність Корони.

— Ваша Величносте, я прагну за будь-яку ціну здобути секрет і саме для Корони. Я хочу знайти інших його власників, адже це найкоротший шлях, а коли вони наївно довірять мені те, що знають, усунути їх буде неважко, чи то кинджалом, чи арсеником.

На обличчі в Королеви-Діви вималювалася жорстока посмішка.

— Гаразд, — мовила вона, — мій добрий Ді... Мені треба небагато, лише Світової Влади. Якщо вам це вдасться, ви одержите Підв'язку. Тобі ж, Вільяме, — з масною ніжністю звернувшись до невеликого паразита, — дістанеться інша підв'язка, й інше золоте руно. Йди-но за мною.

Я прошепотів Вільямові на вухо: "Perforce I am thine, and that all is in me..." Вільям відповів мені поглядом єлейної вдячності і подався за королевою, зникаючи за завісою. Je tiens la reine!

* * *

Я побував разом з Ді у Золотому Місті. Ми блукали вузькими смердючими завулками неподалік єврейського цвинтаря, і Ді велів мені бути обережним.

— Якщо вістка про не налагоджений ще контакт рознесеться, — говорив він, — інші групи почнуть діяти на власний розсуд. Я боюсь юдеїв, єрусалимці мають у Празі забагато своїх людей...

Стояв вечір. Сніг мінився синявою. Біля темного входу до єврейського кварталу розташувалися ятки різдвяного ярмарку, а посередині, вкрита червоним сукном,

стояла вульгарна сцена лялькового театру, освітлена чадними смолоскипами. А відразу за нею ми пройшли попід аркою з тесаного каменю, й поблизу бронзового фонтану, з решітки якого звисали довгі бурульки, перед нами відкрився отвір ще одного завулка. На старовинних дверях золоті голови левів кусали бронзові кільця. Мури ледь двигтіли, з низьких дахів лунали незрозумілі хрипкі звуки, проникаючи у ринви. Будинки, таємні володарі життя, зраджували своє примарне існування... Старий лихвар, огорнений у приношений халат, проходячи, майже зачепив нас, і мені здалося, ніби він прошепотів:

— Стережіться Атаназіуса Перната...

Ді буркнув:

— Я боюся зовсім іншого Атаназіуса...

І раптом ми опинились у Золотій вуличці...

І там, у півночі несподіваного завулка — на згадку про це у мене тремтять під приношеною ярмулкою навіть вуха, яких уже нема, — перед нами раптом з'явився велетень, жахлива, сіра, млява на вигляд істота, її тіло, вкрите панцирем із позеленілої бронзи, спиралося на вузлувату спіральну палицю з білого дерева. Від цієї з'яви сильно відгонило сандалом. У мене з'явилося відчуття смертельного жаху, магічно навіюваного цим створінням, що постало переді мною. І все ж я не міг відірвати погляду від прозорої, млистої кулі, яка огортала його плечі, і мені ледве вдалося розгледіти хиже обличчя єгипетського ібіса, а за ним — безліч інших облич, привидів, викликаних моєю уявою та пам'яттю. Обриси примари, що вирізнялись у півночі завулка, розширювались і стискалися, ніби у всій постаті пульсував повільний, неживий подих... І — який жах — там, де мали бути його ноги, я, вдивляючись, побачив на снігу безформні оцупки, м'ясо яких, сіре і безкровне, немовби згорнулося у концентричних набряках.

Гай-гай, мої невиситимі спогади...

— Голем! — сказав Ді. Відтак підвів обидві руки до неба, і його чорний халат опав своїми широкими рукавами на землю, ніби утворюючи *singulum*, пуповину між здійснятими у повітря руками та поверхнею чи глибинами землі. — Єзебель, Малхут, Smoke Gets in Your Eyes! — вимовив він заклинання. І раптом Голем розчинився, наче зметений поривом вітру піщаний замок, нас майже засліпили частинки його глиняного тіла, які, наче атоми, розлетілись у повітрі, і врешті біля наших ніг залишилася купка зотлілого попелу. Ді нахилився, понишпорив у цьому попелі своїми сухими пальцями й виловив з нього якийсь сувій, що його він заховав у себе на грудях.

Саме у цей мент з тіні виринув старий рабин у засмальцьованій шапчині, яка дуже нагадувала мою ярмулку.

— Доктор Ді, якщо не помиляюсь, — озвався він. — Here Comes Everybody — скромно відповів Ді, — раббі Аллеві. Як приємно вас бачити...

— А той:

— Тут часом не блукало одне створіння, ви не бачили?

— Створіння? — сказав Ді з удаваним здивуванням. — Яке створіння?

— До дідька, Ді, — сказав раббі Аллеві. — То був мій Голем.

— Ваш Голем? Нічого про це не знаю.

— Стережіться, докторе Ді, — сказав раббі Аллеві, збліднувши. — Ви граєте у гру, яка вам не під силу.

— Не знаю, про що ви, раббі Аллеві, — сказав Ді. — Ми приїхали сюди, аби виготовити кілька унцій золота для вашого імператора. Ми не якісь там жалюгідні чорнокнижники.

— Віддайте мені принаймні сувій, — попрохав раббі Аллеві.

— Який сувій? — поспитав Ді з диявольською простодушністю.

— Будьте ви прокляті, докторе Ді, — сказав рабин, — Воістину кажу вам, ви не побачите світанку нового століття. — І відійшов у ніч, бурмочучи якісь неясні приголосні без жодного голосного. О Диявольська і Свята Мово!

Ді стояв, спершись об вологий мур завулка, його обличчя прибрало землистого відтінку, волосся наїжачилося на голові, наче у змія.

— Я знаю раббі Аллеві, — сказав він. — Я помру п'ятого серпня 1608 року за григоріанським календарем. А тому, Келлі, допоможіть мені здійснити мій задум. Саме вам доведеться довести його до завершення. Gilding pale streams with heavenly alchemy, пам'ятайте. — Але я б однаково це запам'ятав, і Вільям зі мною. І проти мене.

* * *

Він не промовив більш нічого. Блідий туман, потираючись спиною об шибки, жовтий дим, потираючись спиною об шибки, вилизував своїм язиком вечірні закутки. Ми опинилися в іншому завулку, білуваті випари цідилися з заграбованих вікон на рівні землі, де видніли перекособочені халупи, вирізняючись на тлі відтінків млистої сірості... Я помітив постать якогось старого у зношеному рединготі та циліндрі, який навромацьки спускався сходами (з неприродно прямокутними сходишками). Ді теж його побачив:

— Калігарі!— вигукнув він. — Він теж тут, у будинку мадам Созостріс, Славнозвісної Ясновидиці! Ми повинні поспішати.

Ми прискіпили крок і підійшли до дверей якоїсь хатини на невиразно освітленій, зловісно семітській вуличці.

Ми постукали, і двері, немов якими чарами, відчинилися самі. Ми увійшли до просторого салону, прикрашеного семираменними канделябрами, рельєфними зображеннями тетраграм, променистими зірками Давида. Старі скрипки кольору прожилок старовинних картин громадилися при вході на трапезному столі химерної форми. З високого склепіння звисала велика крокодиляча мумія, легко хитаючись у вечірньому вітерці при кволому світлі одного-однісінького смолоскипа, а може, багатьох — чи жодного. У глибині, перед чимось на кшталт шатра чи балдахіна, під яким виднівся кивот, у молитовній позі, невпинно і по-блюзнірському бурмочучи сімдесят два Імені Бога, стояв навколішки Старець. Я збагнув, умить осяяний Нусом, що то Гайнріх Кунрат.

— Кажіть, Ді, — промовив він, обертаючись і вриваючи молитву, — чого вам треба? — Він скидався на напханого соломою армадила, на ігуану непевного віку.

— Кунрате, — сказав Ді, — третя зустріч не відбулася.

Кунрат вибухнув жакливими прокльонами:

— Lapis Exillis! То що?

— Кунрате, — сказав Ді, — ви могли б кинути принаду і сконтактувати із німецькою лінією тамплієрів.

— Побачимо, — сказав Кунрат. — Я б міг запитати Майєра, він знається з багатьма людьми при дворі. Але ви мені відкриєте секрет Молока Діви, Найпотаємнішої Печі Філософів.

Ді посміхнувся — о божественна посмішко Мудреця! Тоді схилився, немовби у молитві, й півголосом прошепотів:

— Коли захочеш обернути у воду або в Молоко Діви сублімовану ртуть, поклади її на бляху купками поряд із чашею з ретельно розтертою на порошок Субстанцією, не накривай її, а зроби так, аби гаряче повітря вразило нагу матерію, піддай її дії вогню трьох жарин і підтримуй його живим протягом восьми сонячних днів, тоді візьми й розтовчи ртуть добре на мармурі, аж вона стане невідчутною. Зробивши це, поклади субстанцію у скляний лембик і дистилуй її у Balneum Mariæ над казаном з водою, помістивши так, щоб вона була лише на два пальці над водою, залишаючись висіти в повітрі, й водночас запали вогонь під казаном. Тоді, і лише тоді, хоч матерія срібла не торкається води, але, перебуваючи в цьому теплому й вологому череві, вона перейде у воду.

— Учителю, — сказав Кунрат, падаючи на коліно і цілуючи суху й прозору руку доктора Ді. — Учителю, так і зроблю. А ти матимеш те, що хочеш. Запам'ятай ці слова, Роза і Хрест. Ти ще почуєш їх.

Ді загорнувся у свою опанчу, і звідти видніли лише його іскристі, злобні очі.

— Ходімо, Келлі. Цей чоловік уже наш. Ти, Кунрате, тримай чимдалі від нас Голема, аж до нашого повернення до Лондона. А потім нехай Прага стане одним великим багаттям.

Він рушив до виходу. Кунрат, підповзши до нього, схопив його за поділ плаща:

— Можливо, якогось дня до тебе прийде один чоловік. Він захоче написати про тебе. Будь йому другом.

— Дай мені владу, — промовив Ді з невимовним виразом сухого обличчя, — і його доля забезпечена.

Ми вийшли. Циклон над Атлантикою переміщався у східному напрямку назустріч потужному антициклонові над Росією.

— їдьмо до Москви, — сказав я.

— Ні, — відповів він, — повертаймося до Лондона.

— До Москви, до Москви, — маячно бурмотів я. Ти добре знав, Келлі, що туди ти ніколи не потрапиш. Тебе очікувала Вежа.

* * *

Ми повернулися до Лондона. Доктор Ді сказав:

— Вони намагаються прийти до розв'язання, випередивши нас. Келлі, напиши щось

для Вільяма... якийсь диявольський наклеп на них.

Череву демона, я зробив це, а потім Вільям зіпсував текст, перенісши дію із Праги до Венеції. Ді шаленів. Проте блідий, липкий Вільям відчував себе у безпеці під захистом своєї королівської полюбовниці. Але йому було мало й цього. Коли я поступово віддавав йому свої найкращі сонети, він із сороміцьким поглядом питав мене про Неї, про Тебе, my Dark Lady . Який жах чути твоє ім'я з його вуст лицедія (я не знав, що він, чий дух приречений на двоїстість і другорядність, шукав її для Бекона).

— Кінець, — сказав я йому. — Я втомився споруджувати в тіні твою славу. Пиши сам.

— Не можу, — відповів він мені з поглядом людини, яка побачила тінь померлого. — Він мені не дозволяє.

— Хто, Ді?

— Ні, Верулам. Ти не помітив, що тепер він керує грою? Він примушує мене писати твори, якими потім вихвалитиметься як своїми. Ти розумієш, Келлі, це я справжній Бекон, а нащадки цього не знатимуть. Який паразит! Як я ненавиджу цього пекельного виплодка!

— Бекон — свиня, але у нього є талант, — сказав я. — Чому він не пише сам?

Я не знав, що в нього на це не було часу. Ми усвідомили це, коли через багато років Німеччину заповонило божевілля Рози і Хреста. Тоді, зіставивши окремі натяки, слова, які мимоволі вихопилися йому, я зрозумів, що автором маніфестів Рози і Хреста був він. Він писав під фальшивим ім'ям Йоганна Валентина Андреа!

Тоді я не розумів, для кого писав Андреа, а тепер, знемагаючи в пітьмі цього льоху, з головою, яснішою, ніж голова дона Ізидро Пароді, тепер я це знаю. Мені сказав це Совпс, мій в'язничний товариш, колишній португальський тамплієр: Андреа писав лицарський роман для одного іспанця, який тим часом сидів у іншій в'язниці. Не знаю навіщо, але це було потрібне підлому Беконові, який хотів увійти до історії як таємничий автор пригод лицаря з Ламанчі, й він попрохав Андреа тайкома написати твір за справжнього, прихованого автора, яким він згодом себе видасть, аби мати змогу насолоджуватись у тіні (але чому, навіщо?) тріумфом іншого.

Але я відхиляюсь від теми, мені холодно у цьому льоху, і в мене болить великий палець. Я відшліфовую, при кволому світлі гаснучої лампадки, останні твори, які перейдуть до історії під іменем Вільяма.

* * *

Доктор Ді помер, бурмочучи: "Світла, більше світла" і вимагаючи шпички до зубів. Тоді він сказав: "Qualis Artifex Pereo!" Його звелів убити Бекон. До того, як королева померла, позбавлена розуму й серця, Веруламові якось пощастило її спокусити. Риси обличчя королеви змінилися, вона схудла на кістку. Їжа її звелася до невеличкого кусня білого хліба та супу з цикорію. Вона тримала при собі шпагу, і в хвилини гніву несамовито стромляла її у завіси та адамашки, що вкривали стіни її пристановища. (А якби за ними хтось був, хтось підслуховував? Або щур, щур? Добра, ідея, старий Келлі, треба її запам'ятати.) Коли стара дійшла до такого стану, Беконові легко

було, припавши їй до колін, укритих баранячою шкурою, примусити повірити, ніби він — Вільям, її байстрюк — адже вона вже була сліпа. Золоте Руно! Подейкували, ніби він заміряється на трон, але я знав, що йому потрібне щось зовсім інше, керівництво Планом. Саме тоді він став віконтом Сент-Альбаном. І, почувавши себе на коні, усунув Ді.

* * *

Королева померла, хай живе король... Тепер уже я був незручний свідок. Він затяг мене в засідку одного вечора, коли Смаглява Леді нарешті могла б стати моєю: вона танцювала, обіймаючи мене, піддавшись дії трав, здатних викликати видива, вона, вічна Софія, зі своїм зморшкуватим обличчям старої кози... Він увійшов із гуртом збройних людей, наказав прикрити мені очі хустинкою, і я враз зрозумів — вітріол! І як сміялася Вона, як сміялась ти, Pin Ball Lady — oh, maiden virtue rudely strumpeted, oh gilded honor shamefully misplac'd! — а тим часом він торкався тебе своїми хижими руками, ти ж називала його Симоном і цілувала його лиховісний шрам...

У Вежу, у Вежу, реготав Верулам. І відтоді тут я й нидію, з цим покидьком людським, що називає себе Совпсом, а тюремники знають мене лише як Конопляного Джіма. Я глибоко, ревно вивчав філософію, юриспруденцію та медицину і, на жаль, також богослів'я. І ось я тут, бідолашний божевілець, і знаю я стільки ж, скільки знав раніше.

* * *

Я спостерігав з бійниці за королівськими зашлюбинами, пильнуючи лицарів із червоним хрестом, які гарцювали на конях під звук сурм. Я мав бути там і грати на сурмі, Чечилія це знала, у мене знов відібрали нагороду, приз. На сурмі грав Вільям. Я ж у тіні писав для нього.

— Я навчу тебе, як помститися, — пошепки сказав мені Совпс, і того дня він відкрив, хто він насправді, — абат-бонапартист, уже багато століть тому похований у цьому льосі.

— Ти вийдеш звідси? — запитав я його.

— If... — почав відповідати він. Відтак замовк. Стукаючи ложкою по стіні, за допомогою таємничої абетки, одержаної ним, за його словами, від Тритемія, він почав передавати повідомлення в'язневі, який сидів у сусідній камері, графові Монсальвату.

* * *

Проминули роки. Совпс не перестає невтомно стукати по стіні. Тепер я знаю, до кого і з якою метою. Його звати Ноффо Деї. Цей Деї (якими таємничими чарами Деї та Ді звучать так подібно? Хто виказав тамплієрів?), навчений Совпсом, виказав Бекона. Що він таке сказав, я не знаю, але кілька днів тому Верулама кинули до в'язниці. Його звинуватили у содомії, адже, мовляв (тремчу на саму думку, що це правда), ти, Смаглява Леді, Чорна Діво друїдів і тамплієрів, була не ким іншим, є не ким іншим, як вічним андрогіном, який вийшов з мудрих рук — чийх, чийх же? Тепер, тепер я вже знаю, з рук твого полюбовника, графа Сен-Жермена! А хто ж такий Сен-Жермен, якщо не той самий Бекон (чого тільки не знає Совпс, цей похмурий тамплієр, який прожив

не одне життя...)?

Верулам вийшов із в'язниці і за допомогою магічного мистецтва повернув собі прихильність монарха. Тепер, розповідає мені Вільям, він проводить ночі на Темзі, у Pilad's Pub, граючи з тою дивною машиною, що її збудував для нього якийсь італієць з-під Неаполя, згодом спалений так жахливо в Римі за його наказом. Перед тим Верулам заманив його до Лондона, аби видурити в нього його таємницю, астральну машину, пожирачку божевільних сфер, що мчать безконечними універсальними світами поміж янгольських спалахів. Даючи корпусові машини непристойні поштовхи лобком, наче тріумфуючий звір, і наслідуючи перипетії небесних тіл у царстві Деканів, щоб зрозуміти останні таємниці їхнього величного заснування та саму таємницю Нової Атлантида, він назвав її Gottlieb's, пародіюючи святу мову маніфестів, приписуваних Андреа... Ох! вигукую я, надзвичайно ясно все усвідомлюючи, але запізно й намарне, а тим часом аж видно, як пульсує моє серце під мереживом корсета: ось чому він забрав у мене сурму, амулет, талісман, космічне заклиття, яке давало владу над демонами. Що ж він таке замишляє у своєму Домі Соломона? Занадто пізно, повторюю я собі, йому вже дано завелику владу.

* * *

Подейкують, нібито Бекон помер. Совпс запевняє мене, що це неправда. Ніхто не бачив його трупа. Він живе під фальшивим ім'ям у ландграфа Гессе, уже втаємничений у найбільші містерії, а отже безсмертний, готовий продовжувати свою похмуру битву за тріумф Плану, здійснюваного в його ім'я і під його проводом.

Після цієї вдаваної смерті мене прийшов відвідати Вільям зі своєю лицемірною посмішечкою, яку грати не приховали від мене. Він запитав, навіщо у сонет 111 я вставив якогось Фарбаря, він зачитував мені: To What It Works in, Like the Dyer's Hand... — На пальцях фарбаря сліди від фарб — Слід мого фаху на моїй натурі...

— Я ніколи не писав цих слів, — сказав я йому. І то була правда... Ясна річ, їх уписав Бекон перед своїм зникненням, аби дати якийсь таємничий сигнал тим, хто потім від двору до двору прийматиме Сен-Жермена як спеціаліста з фарбування... Гадаю, у майбутньому він намагатиметься дати зрозуміти, що то він написав Вільямові твори. Яким очевидним стає все це з півтьми темниці!

* * *

"Where Are Thou, Muse, That Thou Forget'st So Long?" Я почуваюся втомленим, хворим. Вільям очікує від мене нового матеріалу для своїх паскудних клоунад там, у театрі "Глобус".

Совпс пише. Я дивлюся поверх його плечей. Він накидав незрозуміле повідомлення: "Riverrun, past Eve and Adam's..." Він ховає картку, дивиться на мене, бачить, що я блідіший за Привида, читає в моїх очах Смерть. Він шепоче мені:

— Відпочинь. Не бійся. Я писатиму за тебе.

Що він і робить, машкара на машкарі. Я повільно згасаю, а він забирає у мене навіть це останнє світло, світло темряви.

Попри те що він мав добру волю, його дух і пророцтва видаються очевидними оманами демона... Вони спроможні обдурити чимало допитливих людей і спричинити велику шкоду та ганьбу в церкві Нашого Господа.

Відгук про Гійома Постеля,

надісланий Ігнатієві Лойолі отцями єзуїтами

Сальмероном, Лоостом та Уголетто 10 травня 1545

Бельбо стримано розповів нам про свої фантазії, не читаючи своїх сторінок і оминаючи натяки на своє особисте життя. Ба більше, він дав нам зрозуміти, що ці комбінації підказав йому Абулафія. Те, що Бекон був автор маніфестів Рози і Хреста, я вже десь чув. Але мене вразив один натяк — що Бекон був віконтом Сент-Альбаном.

Щось крутилось у мене в голові, щось із того, що стосувалося моєї давньої дипломної роботи. Я провів наступну ніч, копирсаючись у своїй картотеці.

— Панове, — з певною урочистістю сказав я наступного ранку своїм спільникам, — зв'язків ми не вигадуємо. Вони існують. Коли святий Бернард підкидає ідею про собор, аби узаконити тамплієрів, серед уповноважених організувати цю справу є пріор Сент-Альбана, названий, між іншим, на честь святого Альбана, першого англійського мученика, євангелізатора Британських островів, що народився якраз у Веруламі, Беконовій вотчині. Святий Альбан був кельтом і, безперечно, друїдом, утаємниченим, як і святий Бернард.

— Цього замало, — сказав Бельбо.

— Заждіть. Цей пріор Сент-Альбана був настоятелем Сен-Мартен-деШан, абатства, де згодом розташується Консерваторій мистецтв та ремесел!

Бельбо зреагував.

— Хай йому біс!

— Це ще не все, — додав я, — адже Консерваторій був задуманий як знак шани Беконові. Двадцять п'ятого брюмера III року Конвент уповноважує свій Комітет народної освіти видрукувати повне зібрання творів Бекона. А вісімнадцятого вендемера того ж таки року той самий Конвент голосує за закон, який зобов'язує створити Будинок мистецтв та ремесел, як утілення ідеї Дому Соломонового, що про нього говорить Бекон у Новій Атлантиді, і це мало б бути місцем, де будуть зібрані всі винаходи людства.

— То що? — запитав Діоталлеві.

— А те, що у Консерваторії є маятник, — сказав Бельбо. І з реакції Діоталлеві я зрозумів, що Бельбо не втаємничив його у свої міркування з приводу маятника Фуко.

— Не поспішайте, — мовив я. — Маятник було винайдено і встановлено у минулому сторіччі. Поки що знехтуймо його.

— Знехтуймо? — заперечив Бельбо. — А вам ніколи не доводилось бачити ієрогліфічну Монаду Джона Ді, талісман, у якому зосереджена вся мудрість Всесвіту? Хіба вона не схожа на маятник?

— Гаразд, — сказав я, — припустімо, між цими двома фактами можна встановити зв'язок. Але як перейти від Сент-Альбана до маятника?

Я зрозумів, як це можна зробити, за кілька днів.

— Отже, пріор Сент-Альбана є настоятелем Сен-Мартен-де-Шан, що таким чином стає осередком тамплієрофілів. Бекон через свою вотчину встановлює зв'язки з друїдами, послідовниками Сент-Альбана. Тепер увага: коли Бекон розпочинає свою кар'єру в Англії, у Франції завершує свою кар'єру Гійом Постель.

(Я завважив непомітну гримасу на обличчі Бельбо і згадав діалог на виставці Ріккардо, Постель нагадував йому про того, хто, на його думку, забрав у нього Лоренцу. Але це була тільки одна мить).

— Постель вивчає єврейську мову, намагається показати, що це прообраз усіх мов, він перекладає книги Зогар та Багір, контактує з кабалістами, виступає з проектом усесвітнього миру, схожим на проект німецьких розенкройцерських угруповань, намагається переконати французького короля укласти союз із султаном, відвідує Грецію, Сирію, Малу Азію, вивчає арабську мову, словом, відтворює шлях Христіана Розенкройца. І не випадково він підписує деякі твори ім'ям Росіспергіус, тобто Той, хто сіє росу. А Гассенді у своєму "Examen Philosophiae Fluddanae" каже, що прізвище Розенкройц походить не від слова роза, а від слова роса. У своєму рукописі він говорить про якусь таємницю, яку треба оберігати, аж поки не настане час, і пояснює: "Щоб не кидати перлів свиням". А знаєте, де з'являється ця євангельська цитата? На титульній сторінці "Хімічних зашлюбін". Отець Марін Мерсен, викриваючи розенкройцера Флудда, каже, що він і отой *atheus magnus* Постель одним миром мазані. З іншого боку, схоже на те, що 1550 року відбулася зустріч між Ді та Постелем, котрі не знали, та й не могли знати, що вони і є ті два великі магістри Плану, які мали зустрітися в 1584 році, вони могли дізнатися про це лише через тридцять років. Тоді Постель заявляє, — чи ви таке чули? — що король Франції, як прямий нащадок старшого сина Ноя (а Ной же був родоначальник кельтського племені, а отже, цивілізації друїдів), є єдиним за конним претендентом на титул Царя Світу. Саме так, Царя Світу з Аґарттхи, однак він це каже на три сторіччя раніше. Не згадуймо того факту, що він закохується в одну бабусю на ймення Йоанна, вважаючи її божественною Софією, у цього чоловіка, либонь, були не всі вдома. Пам'ятаймо, що він мав могутніх ворогів, його обзивали псом, мерзенною потворою, клоакою всяких єресей, одержимим легіоном демонів. Однак навіть незважаючи на скандал з Йоанною, інквізиція вважає його не єретиком, а *amens*, себто дещо, так би мовити, безтямним. Це означає, що його не наважуються знищити, адже відомо, що він речник якоїсь досить впливової групи.

Звертаю увагу Діоталлеві, що Постель — також побував на Сході і був сучасником Іцхака Лурії, можете висновувати з цього все, що вам до вподоби. Гаразд, 1564 року (у рік, коли Ді пише "Monas Ierogliphica", Постель зрікається своїх єресей і замикається... відгадайте де? У монастирі Сен-Мартен-деШан! Чого він очікує? Ясна річ, 1584 року.

— Ясна річ, — підтвердив Діоталлеві.

Я провадив:

— Ви це усвідомлюєте? Постель великий магістр французького осередку, який очікує на зустріч з англійською групою. Але в 1581 році, за три роки до зустрічі, він

помирає. Висновки: по-перше, непорозуміння 1584 року відбувається тому, що в належний момент бракує такого гострого розуму, ж Постель, здатного зрозуміти, до чого може призвести плутанина з календарями; по-друге, Сен-Мартен — це місце, де тамплієри завжди почували себе як удома і де осідає людина, уповноважена навести третій контакт. Сен-Мартен-де-Шан був Схованкою!

— Усе стає на свої місця, наче в мозаїці.

— Тепер послушайте мене. У період побачення, же не відбулося, Беконові було всього двадцять років. Але в 1621 році він стає віконтом Сент-Альбаном. І що він знаходить у дідівських посіlostях? Невідомо. Залишається фактом, що саме того року хтось звинувачує його в хабарництві і садовить на якийсь час до в'язниці. Бекон знайшов щось таке, що викликало страх. У кого? Таж напевно саме в той період Бекон збагнув, що Сен-Мартен належить тримати під наглядом, і в нього зароджується ідея здійснити там свою мрію про Дім Соломонів, лабораторію, де за допомогою експериментальних методів можна дійти до відкриття таємниці.

— Однак, — поспитав Діоталлеві, — що могло пов'язувати спадкоємців Бекона із групами революціонерів кінця вісімнадцятого століття?

— Чи не масонство? — припустив Бельбо.

— Чудова ідея. Це, по суті, підказав нам Альє того вечора в замку.

— Добре було б відтворити події. Що ж насправді відбувалось у тих середовищах?

75

Отож вічного сну... уникнуть лише ті, хто ще за життя зумів звернути свою свідомість до найвищого шляху. На краю цього шляху стоять Утаємничені, Адепти. Здобувши пам'ять, анамнезу, як казав Плутарх, вони стають вільними, рухаючись без кайданів; увінчані, вони відправляють "містерії" і бачать, як на землі юрмляться ті, хто не був утаємничений і не досяг "чистоти", штовхаючи і шпигаючи один одного у болоті та пітьмі.

Julius Evola. La tradizione ermetica,

Roma, Edizioni Mediterranee, 1971, p. 111

Я відважно виступив охотником для здійснення швидких і точних пошуків. Незабаром я пошкодував про це. Я загруз у трясовині книг, які містили історичні дослідження та герметичні плітки, і мені нелегко було відрізнити вірогідні факти від фантастичних. Я працював, наче автомат, протягом тижня, і нарешті склав дуже заплутаний перелік сект, лож і таємних гуртків. Вряди-годи під час роботи я відчував певне тремтіння, натрапляючи на відомі імена, які не сподівався зустріти в цій компанії, а також занотовуючи цікаві хронологічні збіги. Я показав свій витвір двом своїм спільникам.

1645

Лондон: Ешмол засновує Невидиму Колегію, товариство розенкройцерського духу.

1662

З Невидимої Колегії народжується Королівське товариство, а з Королівського товариства, як усім відомо, починається масонство.

1666

Париж: заснування Академії наук.

1707

Народився Клод-Луї де Сен-Жермен, якщо він справді народжувався.

1717

Створення Великої Лондонської Ложі.

1721

Андерсон робить начерк Конституцій англійського масонства. Відбувши втаємничення у Лондоні, Петро Великий засновує ложу в Росії.

1730

Бувши проїздом у Лондоні, Монтеск'є відбуває ініціацію.

1737

Ремзей висуває тезу про тамплієрське походження масонства. Народження Шотландського Обряду, який відтак перебуватиме в боротьбі з Великою Лондонською Ложою.

1738

Фрідріх, тодішній спадкоємний принц Пруссії, відбуває втаємничення. Він буде патроном енциклопедистів.

1740

Цими роками у Франції народжуються численні ложі: Вірні Шотландці в Тулузі, Суверенна Найвища Рада, Материнська Шотландська Ложя Великого Французького Глобу, Колегія Найвищих Князів Царської Таємниці в Бордо, Двір Найвищих Командувачів Храму в Каркасоні, Філадельфі у Нарбоні, Капітула Рози і Хреста у Монпельє, Найвищі Обранці Істини ...

1743

Перша публічна поява графа Сен-Жермена. В Ліоні народжується ступінь Лицаря Кадоша, який повинен помститися за тамплієрів.

1753

Віллемоз засновує ложу Досконала Приязнь.

1754

Мартінес де Паскаллі засновує Храм Elus Cohen (а може, це відбувається в 1760 році).

1756

Барон фон Гунд засновує Суворий Тамплієрський Звичай. Подейкують, що його надихав Фрідріх II Пруський. Там уперше говориться про Невідомих Зверхників. Хтось пробує натякнути, що ці Невідомі Зверхники — Фрідріх та Вольтер.

1758

До Парижа прибуває Сен-Жермен і пропонує королю свої послуги хіміка, фахівця з фарб. Учащає до мадам Помпадур.

1759

Утворилася Рада імператорів Сходу та Заходу, яка через три роки подасть проект

Конституцій та Правила Бордо, що, очевидно, дадуть початок Стародавньому і Визнаному Шотландському Обрядові (однак офіційно він з'являється лише 1801 року). Типовим для Шотландського Обряду буде збільшення кількості високих ступенів до тридцяти трьох.

1760

Сен-Жермен виконує неясну дипломатичну місію в Голландії. Він мусить тікати, у Лондоні його заарештовують, а відтак випускають. Дом Пернеті засновує товариство Просвітлених Авіньйона. Мартінес де Паскаллі засновує товариство Лицарі Каменярі, Обранці Всесвіту.

1762

Сен-Жермен у Росії.

1763

У Бельгії Казанова зустрічається з Сен-Жерменом: той називає себе де Сюрмоном і перетворює монету на золото.

Віллемоз засновує товариство Суверенна Капітула Лицарів Розенкройцерського Чорного Орла.

1768

Віллемоз вступає до Elus Cohen Паскаллі. У Єрусалимі друкується апокриф "Les plus secrets mystères des hauts grades de la mazonnerie dévoilé, ou le vrai RoseCroix" : там говориться, що ложа Рози та Хреста міститься на горі Гередон, за шістдесят миль від Единбурга. Паскаллі зустрічається з Луї-Клодом де Сен-Мартеном, який заживе слави як Незнаний Філософ. Дом Пернеті стає бібліотекарем короля Пруссії.

1771

Герцог Шартрський, згодом відомий як Філіп Егаліте, стає великим магістром Великого Сходу, а відтак Великого Сходу Франції і намагається уніфікувати всі ложі. Опір з боку лож Шотландського Обряду.

1772

Паскаллі вирушає до Санто-Домінго, а Віллемоз та Сен-Мартен засновують Найвищий Трибунал, який згодом стане Великою Шотландською Ложею.

1774

Сен-Мартен виходить із гри, щоб стати Незнаним Філософом, а на переговори з Віллемозом приїжджає делегат Суворого Тамплієрського Звичаю. З цього народжується Шотландська Директорія провінції Овернь. З Директорії Оверні народиться Виправлений Шотландський Обряд.

1776

Сен-Жермен під іменем графа Велдона подає Фрідріхові II хімічні проекти.

Народжується Товариство Філатетів, яке має об'єднати всіх герметистів.

Ложа Дев'яти Сестер: до неї належать Гійотен та Кабаніс, Вольтер та Франклін. Вайсгаупт засновує Товариство Просвітлених Баварії. Дехто каже, що він прийняв втаємничення при поверненні з Єгипту від одного данського купця на ім'я Кельмер, який був таємничим Альтотасом, учителем Каліостро.

1778

Сен-Жермен зустрічається в Берліні з Домом Пернеті. Віллермоз засновує Орден Благочинних Лицарів Святого Граду. Суворий Тамплієрський Звичай домовляється з Великим Сходом щодо ухвалення Виправленого Шотландського Обряду.

1782

Великий з'їзд усіх лож втаємничених у Вільгельмсбаді.

1783

Маркіз Томе засновує Обряд Сведенборга.

1784

Сен-Жермен нібито помирає на службі у ландграфа Гессе, де він доводить до ладу фабрику барвників.

1785

Каліостро засновує Мемфіський Обряд, що стане Стародавнім і Споконвічним Обрядом Мемфісу-Місраїму, де кількість високих ступенів буде збільшено до дев'яноста.

Вибухає скандал із Намистом Королеви, маніпульований Каліостро. Дюма описує його ж масонську змову з метою дискредитувати монархію.

Придушено Орден Просвітлених Баварії, який підозрюють у революційних інтригах.

1786

У Берліні Мірабо приймає втаємничення від Просвітлених Баварії. У Лондоні з'являється розенкройцерський маніфест, приписуваний Каліостро. Мірабо пише листа Каліостро та Лаватерові.

1787

У Франції є близько семисот лож. Публікується "Nachtrag" Вайсгаупта, який описує схему таємної організації, де кожен учасник може знати лише свого безпосереднього зверхника.

1789

Починається Французька революція. Криза лож у Франції.

1794

Восьмого вендемера депутат Грегуар подає Конвентові проект Консерваторію мистецтв та ремесел. 1799 року за ухвалою Ради п'ятисот він буде розміщений у церкві Сен-Мартен-де-Шан.

Герцог Брунсвікський закликає ложі розпуститися, бо всі вони вже заражені однією отруйною підливною сектою.

1798

Арешт Каліостро в Римі.

1801

У Чарльстоні оголошується про офіційне заснування Стародавнього і Визнаного Шотландського Обряду з 33 ступенями.

1824

У ноті віденського двору французькому урядові викриваються такі таємні

угруповання, ж абсолютисти, незалежні, висока вендета карбонаріїв.

1835

Кабаліст Еттінгер твердить, що в Парижі він зустрівся з Сен-Жерменом.

1846

Віденський письменник Франц Граффер публікує опис зустрічі між своїм братом та Сен-Жерменом десь між 1788-м та 1790 роками; Сен-Жермен приймає відвідувача, гортаючи книгу Парацельса.

1865

Заснування Societas Rosicruciana in Anglia (за іншими джерелами, в 1860 або 1867 році). Туди вступає Бульвер-Літтон, автор розенкройцерського роману "Заноні".

1868

Бакунін засновує Міжнародну спілку соціал-демократів, на думку деяких, інспіровану Просвітленими Баварії.

1875

Олена Петрівна Блаватська засновує Теософське товариство. Виходить "Розкрита Ізіда". Барон Спедальєрі проголошує себе членом Великої Ложі Братів Відлюдників з Гори, Просвітленим Братом Стародавнього і Відновленого Ордену Маніхеїв та Високим Просвітленим Мартиністів.

1877

Мадам Блаватська говорить про теософську роль Сен-Жермена. Серед його втілень були Роджер та Френсіс Бекон, Розенкройц, Прокл, святий Альбан.

Великий Схід Франції скасовує покликання до Великого Будівничого Всесвіту і проголошує абсолютну свободу сумління. Він пориває зв'язки з Великою Англійською Ложою і стає суто світською радикальною організацією.

1879

Заснування Societas Rosicruciana в США.

1880

Розпочинає свою діяльність Сен-Ів д'Альвейдр. Леопольд Енглер реорганізовує Просвітлених Баварії.

1884

Лев XIII енциклікою "Hutnanum Genus" засуджує масонство. Католики покидають ложі, а раціоналісти поспішають вступати до них.

1888

Станіслав де Гайта засновує Кабалістичний орден Рози-Хреста.

Заснування в Англії Герметичного Ордену Золотого Світанку. Одинадцять ступенів, від неофіта до Ipsissimus. Імператор ордену — Мак-Грегор Метерс. Його сестра виходить заміж за Бергсона.

1890

Жозефен Пелядан покидає Гайту і засновує товариство Католицька Роза+Хрест Храму та Грааля, проголошуючи себе Саром Меродаком. Суперечка між розенкройцерами Гайти та розенкройцерами Пелядана дістає назву "війна двох

троянд".

1891

Папю публікує "Traité Méthodique de Science Occulte" .

1898

Алістер Кровлі відбуває втаємничення в Ордені Золотого Світанку. Відтак сам засновує Орден Телема.

1907

З Ордену Золотого Світанку народжується Вранішня Зоря, членом якої є Йейтс.

1909

В Америці Спенсер Люїс "пробуджує" Anticus Mysticus Ordo Rosae Crucis, а 1916 року, в одному готелі, успішно здійснює перетворення зливка цинку на золото.

Макс Гайндель засновує Rosicrucian Fellowship. Після цього, коли саме, не з'ясовано, — виникають Lectorium Rosicrucianum, Старші Брати Рози і Хреста, Fratemitas Hermetica, Templum Rosae-Crucis.

1912

Анні Безан, учениця Блаватської, засновує в Лондоні Орден Храму Рози та Хреста.

1918

У Німеччині народжується Товариство Туле.

1936

У Франції народжується Великий Пріорат Галлів. У часопису "Cahier de la fraternité polaire" Енріко Контарді ді Родіо говорить про візит, який склав йому граф Сен-Жермен.

— Що все це означає? — поспитав Діоталлеві.

— Не питайте цього в мене. Ви хотіли фактів? Ось вони. Більш нічого я не знаю.

— Треба порадитися з Альє. Б'юсь об заклад, що навіть він не знає всіх цих організацій.

— Облиште, це ж його хліб. Але ми можемо випробувати його. Долучімо якусь секту, якої нема. Начебто недавно заснована.

Мені спало на гадку чудернацьке запитання Де Анджеліса, чи чув я про Трес. І я сказав:

— Трес.

— А що це таке? — поцікавився Бельбо.

— Якщо є акровірш, то мусить бути й розшифрування, — сказав Діоталлеві, — інакше мої рабини не змогли б практикувати Нотарікону. Давайте подумаємо... Templi Resurgentes Equites Synarchici . Годиться?

Назва нам сподобалась, і ми записали її наприкінці переліку.

— Коли діє стільки таємних гуртків, вигадати ще один — це тобі не абищо, — мовив Діоталлеві у нападі нестримного марнославства.

76

Якби треба було найдохідливіше висвітлити домінантну прикмету французького масонства XVIII століття, адекватним було б одне-єдине слово — дилетантизм.

René Le Forestier. La franc-Mazonnerie Templière
et Occultiste, Paris, Aubier, 1970, 2

Наступного вечора ми запросили Альє відвідати бар Піладе. Попри те що нові завсідники бару повернулися до костюма та краватки, презентабельність нашого гостя у синьому костюмі в делікатну смужку та білосніжній сорочці, у краватці, прихоплений золотою шпилькою, викликала певну сенсацію. На щастя, о шостій вечора бар Піладе був досить порожній.

Альє збив Піладе з пантелику, замовляючи марочний коньяк. Звичайно, він у нього був, але красувався на полиці за цинковим шинквасом, неторканий роками.

Альє говорив, розглядаючи напій проти світла, відтак зігріваючи його в руках і показуючи на зап'ястках золоті запонки у дещо єгипетському стилі.

Ми дали йому список, кажучи, що виловили його з машинописів дияволістів.

— Те, що тамплієри були пов'язані зі стародавніми ложами майстрів-каменярів, утвореними під час будівництва Соломонового Храму, річ цілком певна. Так само певне те, що відтоді ці товариства були покликані приносити пожертви в ім'я будівничого Храму, Хірама, загиблого від рук таємничих убивць, і давали обітницю помсти за нього. Після переслідувань чимало лицарів Храму, безперечно, влилися до цих братств ремісників, поєднуючи міф про помсту за Хірама із закликом до помсти за Жака де Моле. У вісімнадцятому столітті в Лондоні були ложі справжніх каменярів, так звані діяльні ложі, але поступово деякі згудьговані, але цілком респектабельні аристократи, приваблені їхніми традиційними обрядами, наввипередки почали вступати до них. Так діяльне масонство, справа справжніх каменярів, перетворилось на масонство спекулятивне, справу символічних каменярів. У цій атмосфері якийсь Дезагульє, популяризатор Ньютона, намовляє протестантського пастора Андерсона розробити конституції ложі Братів Каменярів у дійстичному дусі і починає говорити про масонські братства як корпорації, що виникли чотири тисячі років тому, при заснуванні Соломонового Храму. Ось вам коріння масонського маскараду — фартуха, косинця, молота. Але, можливо, саме тому масонство входить у моду і завдяки згадці про генеалогічні дерева приваблює дворянство, але ще дужче подобається буржуа, які, приєднавшись до ложі, не тільки можуть говорити зі шляхтою як із рівнею, а й дістають право носити коротку шпагу. Народжується новочасний світ, зубожіле дворянство мусить шукати якогось середовища, де б воно могло налагоджувати зв'язки з новими виробниками капіталу, а останні — ясна річ — прагнуть певного ошляхетнення.

— Але схоже на те, що про тамплієрів починають говорити пізніше.

— Саме Рамзей перший твердить про прямий зв'язок із тамплієрами, але про нього я волів би не говорити. Я підозрюю, що його підмовили єзуїти. Саме завдяки його проповіді народилося шотландське крило масонства.

— Шотландське в якому розумінні?

— Шотландський Обряд — це франко-німецька вигадка. Лондонське масонство заснувало три ступені — учня, товариша і майстра. Шотландське масонство збільшує кількість ступенів, адже збільшення кількості ступенів означає збільшення кількості

рівнів утаємничення та секретності... Французи, пустоголові з природи, чманіють від таємничості...

— Але про яку таємницю йдеться?

— Не було ніякої таємниці, видима річ. Якби була якась таємниця — точніше, якби вони нею володіли, — її складність могла б виправдати складність ступенів утаємничення. Натомість Рамзей множить кількість ступенів для того, щоб примусити вірити, ніби вони цією таємницею володіють. Прошу уявити собі тремтіння хвацьких комерсантів, які нарешті можуть стати лицарями помсти...

* * *

Альє розщедрився на масонські плітки. І в розмові він своїм звичаєм поступово переходив на спогади від першої особи.

— За тих часів у Франції вже писали куплети про нову моду на фрімасонів, ложі множилися, в їхньому середовищі оберталися кардинали, ченці, маркізи та купці, а члени королівського дому ставали великими магістрами. До Ордену Суворого Тамплієрського Звичаю, заснованого отим підозрілим типом, фон Гундом, вступили Гете, Лессінг, Моцарт, Вольтер, ложі виникали серед військових, у полках плелися змови з метою помсти за Хірама і велися дискусії про неминучу революцію. Для інших масонство було *société de plaisir*, клубом, символом певного суспільного становища. Кого там тільки не було — Каліостро, Месмер, Казанова, барон Гольбах, д'Аламбер... Енциклопедисти й алхіміки, герметисти й розпусники. І все це виплило нагору при вибухові революції, коли члени тої самої ложі опинилися по різні боки барикад і здавалося, ніби велике братство назавжди потрапило в кризу...

— Чи не було протистояння між Великим Сходом та Шотландською Ложею?

— Лише на словах. Наведу приклад: до ложі Дев'яти Сестер вступив Франклін, який, звичайно, мав на меті перетворити її на світську організацію, адже йому йшлося лише про підтримку для американської революції... Тоді ж таки одним з великих магістрів був граф Міллі, шукач еліксиру довгого життя. А що він був дурень, то під час своїх експериментів отруївся й помер. Врешті, згадайте Каліостро: з одного боку, він вигадує єгипетські обряди, з іншого — встрає у справу з намистом королеви, скандал, організований новими панівними верствами, аби дискредитувати старий режим. І в це був уплутаний Каліостро, панове мене розуміють? Спробуйте уявити собі, з якими людьми доводилося співіснувати...

— Це, мабуть, було нелегко, — порозуміло сказав Бельбо.

— Але хто ж вони, — поцікавився я, — ці барони фон Гунд, які шукають Невідомих Зверхників...

— Навколо цього буржуазного фарсу виникли групи з зовсім іншими намірами. Щоб набрати собі прихильників, вони ототожнювали себе з масонськими ложами, але насправді їхні цілі мали містичніший характер. Саме в той час відбувається дискусія про Невідомих Зверхників. Але, на жаль, фон Гунд не був серйозною особою. Спершу він примушує адептів вірити, що Невідомі Зверхники — це Стюарти. Відтак твердить, що мета ордену — здобути собі колишні маєтки тамплієрів, і гарбає фінанси звідки

може. Не знайшовши їх у достатній кількості, він потрапив у лабеті одного чоловіка на ймення Старк, який твердить, що отримав таємницю виробництва золота від справжніх Невідомих Зверхників і що ті, мовляв, перебувають у Петербурзі. До фон Гунда та Старка стрімголов кинулись теософи, дешеві алхіміки, новоспечені розенкройцери, і всі разом вони обирають великим магістром дуже порядну людину, герцога Брунсвікського. А той одразу зрозумів, в якій нікчемній компанії опинився. Один із членів Звичаю, ландграф Гессе, викликав до себе графа Сен-Жермена, сподіваючись, що цей аристократ зможе добути для нього золото, — нічого не вдієш, за тих часів треба було підігравати примхам можних світу цього. А до того ж Гессе вважав себе святим Петром. Нехай панове повірять мені, одного разу Лаватерові, що був ландграфовим гостем, довелося влаштувати сцену герцогині Девонширській, яка вважала себе Марією Магдалиною.

— А оті Віллермози, оті Мартінеси де Паскаллі, що засновують секту за сектою?..

— Паскаллі був авантюрист. У своїй таємній кімнаті він здійснював теургічні операції, йому являлися ангельські духи у формі світляних хвостів та ієрогліфічних знаків. Віллермоз сприйняв його серйозно, бо був ентузіаст, чесна і простодушна людина. Його захоплювала алхімія, він думав про Велике Діло, якому повинні присвятитися вибрані, аби знайти точку сполучення шести благородних металів, вивчаючи міри, заховані у шести літерах першого імені Бога, яке Соломон повідомив своїм обранцям.

— А тоді що?

— Віллермоз заснував чимало орденів і вступив до чималої кількості лож водночасно, як це було у тогочасних звичаях, він невтомно шукав остаточного одкровення, боячись, що воно завжди гніздиться деінде, як це насправді і є — ба більше, це, мабуть, і є єдина істина... І так він вступив до Elus Cohen Паскаллі. Але у сімдесят другому році Паскаллі зникає, від'їжджає до Сан-Домінго, залишаючи все напризволяще. Чому він щез з обрію? Підозрюю, що він вступив у володіння якимось секретом, яким не захотів ділитися. У кожному разі, хай мир буде його душі, на тому континенті він зник, поглинутий мороком, на що він і заслужив...

— А Віллермоз?

— У ті роки всі були вражені смертю Сведенборга, людини, яка могла б багато чому навчити недужий Захід, якби Захід побажав прислухатися до нього, але світ уже котився до революційного божевілля, аби задовольнити амбіції Третього Стану... І саме в ті роки Віллермоз чує про Суворий Тамплієрський Звичай фон Гунда, який його зачаровує. Йому казали, що тамплієр, який відкриває себе, засновуючи громадську організацію, не є тамплієром, але вісімнадцяте століття було добою великої легковірності. Віллермоз вступає з фон Гундом до різних спілок, наведених у вашому переліку, аж поки фон Гунда не вивели на чисту воду, тобто виявляється, що він — один з тих персонажів, які тікають із касою, і герцог виключив його з організації.

Він знову кинув погляд на список:

— Ага, Вайсгаупт, я майже забув. Просвітлені Баварії, маючи таку назву, на

початку приваблювали чимало високих умів. Але цей Вайсгаупт був анархіст, сьогодні ми б назвали його комуністом; якби ви знали, чого тільки не верзли у цьому середовищі — державні перевороти, детронізація суверенів, криваві купелі... Зауважте, я дуже захоплювався Вайсгауптом, але не за його ідеї, а за надзвичайно ясне розуміння того, як повинне функціонувати таємне товариство. Але можна мати чудові організаторські ідеї й водночас досить туманні цілі. Словом, герцогові Брунсвікському довелося розбиратись у тому замішанні, же залишив по собі фон Гунд, і він розуміє, що тепер у німецькому масонському світі зіткнулися принаймні три течії — окультна лінія, до якої належали деякі розенкройцери, раціоналістична лінія та анархічно-революційна лінія Просвітлених Баварії. Тоді він запропонував різним орденам та обрядам зустрітись у Вільгельмсбаді на "сходинах", як це називали тоді, "генеральних штатів", якщо можна так висловитись. Належало відповісти на такі питання: чи орден справді походить від якогось стародавнього товариства і від якого саме? чи Невідомі Зверхники, охоронці стародавньої традиції, справді існують, і хто вони? які справжні цілі ордену? чи такою ціллю є відновлення ордену тамплієрів? І так далі, включно з проблемою, чи орден повинен займатися окультними науками. Віллермоз з ентузіазмом пристає до них, нарешті він матиме змогу знайти відповідь на запитання, які ставив собі, чесно кажучи, все життя... І тут почалася справа де Местра.

— Якого де Местра? — поспитав я. — Жозефа чи Ксав'є?

— Жозефа.

— Реакціонера?

— Якщо він був реакціонером, то недостатньою мірою. То був цікавий чоловік. Завважте, що цей прибічник католицької церкви вступив під іменем Josephus a Floribus до одної з лож саме тоді, коли папи почали видавати перші булли проти масонства. Ба більше, він сходиться з масонами тоді, коли в 1773 році папський лист засудив єзуїтів. Звичайно, де Местр зближується з ложами шотландського типу, це очевидно, адже він не буржуазний просвітител, він просвітлений — але ви повинні звернути увагу на цю відмінність, адже італійці називали просвітителями якобінців, тоді як в інших країнах так називали послідовників традиції — цікава розбіжність...

* * *

Попиваючи свій коньяк, він інколи виймав із цигарниці, виготовленої з майже білого металу, цигарки незвичної форми ("їх виготовляє для мене мій лондонський тютюнник, — казав він, — як і сигари, що ви бачили у мене вдома, будь ласка, пригощайтесь, вони першокласні..."), і говорив, загубившись очима у спогадах.

— Де Местр... Людина вишуканого поведіння, слухати його було духовною насолодою. І він мав великий авторитет у колах втаємничених. Однак у Вільгельмсбаді він зраджує очікування всіх. Він послав листа герцогові, рішуче заперечуючи походження ордену від тамплієрів, існування Невідомих Зверхників і корисність езотеричних наук. Він відкинув усе це з вірності католицькій церкві, але за допомогою аргументів буржуазного енциклопедиста. Коли герцог прочитав цього листа в колі близьких друзів, ніхто не йняв цьому віри. Де Местр твердив, що метою ордену було

лише духовне згуртування і що церемоніали та традиційні обряди служили тільки для того, аби підтримувати містичний дух. Він хвалив усі нові масонські символи, але казав, що образ, який символізує багато речей, перестає символізувати будь-що. А це — даруйте мені — суперечить усій герметичній традиції, адже символ тим більше є повнотою, одкровенням, могутністю, чим більш він двозначний, леткий, інакше що станеться з духом Гермеса, бога з тисячею облич? А з приводу тамплієрів де Местр казав, що Орден Храму був створений через скнарість, і скнарість його занапастила, та й квит. Савоець не міг забути, що орден було ліквідовано за згодою папи. Ніколи не довіряйте католикам-легітимістам, хоч би яке велике було їхнє герметичне покликання. Відповідь стосовно Невідомих Зверхників теж була сміховинна: їх нема, бо ми їх не знаємо. Йому заперечили: це цілком природно, що ми їх не знаємо, інакше вони не були б невідомими. Чудовий спосіб мислення, чи не так? Дивно, як вірний такого гарту може бути таким непроникним для відчуття таємниці. Після чого де Местр кинув останній заклик — повернімось до Євангелії і забудьмо божевілля Мемфісу. Просто він виступав за відновлення тисячолітнього курсу церкви. Розумієте тепер, у якій атмосфері відбувалися сходи у Вільгельмсбаді. При відступництві такого авторитету, як де Местр, Віллермоз залишився у меншості, й зійтися можна було щонайбільше на компромісі. Було збережено тамплієрський обряд, будь-яке рішення щодо походження було відкладено, загалом кажучи, сходи зазнали невдачі. Шотландська гілка саме в той момент прогавила свою нагоду: якби справи пішли по-іншому, можливо, історія наступного століття склалася б інакше.

— А потім? — поцікавився я. — Нічого не вдалося полатати?

— Що там було латати, якщо вжити ваш вираз... Три роки опісля проповідник-євангеліст на ймення Ланце, який пристав був до Просвітлених Баварії, гине, вражений громом у лісі. При ньому знаходять інструкції ордену, втручається баварський уряд, виявляється, що Вайсгаупт кував змову проти уряду, і наступного року орден розпускають. Ба більше, опубліковують твори Вайсгаупта з гіпотетичними проектами просвітлених, які на століття дискредитують усе французьке та німецьке неотамплієрство... Зауважте, цілком імовірно, що насправді просвітлені Вайсгаупта стояли на боці якобінського масонства і проникли у неотамплієрські кола, аби знищити їх. Не випадково цей набрид заманив на свій бік Мірабо, трибуна революції. Чи можу я сказати вам щось по секрету?

— Звісно.

— Такі люди, як я, зацікавлені в тому, щоб знову сточити нитки втраченої Традиції, — розгублюються перед подією типу Вільгельмсбада. Хтось здогадався і змовчав, хтось знав і збрехав. А згодом було вже запізно — спершу смерч революції, відтак галас навколо окультизму в дев'ятнадцятому столітті. Подивіться на свій список, це ж ярмарок невірства й легковірності, підставляння підніжок, взаємні анафеми, таємниці, що на вустах у всіх. Театр окультизму!

— Окультисти не варті уваги, чи не так? — запитав Бельбо.

— Треба вміти відрізнати окультизм від езотеризму. Езотеризм — це пошуки знань,

які передаються лише через символи, неприступні для профанів. Натомість окультизм, який поширився у дев'ятнадцятому столітті, — це вершина айсберга, дешифрована езотерична таємниця, яка виривається на поверхню. Тамплієри були втаємничені — доказом є те, що, зазнавши тортур, вони гинуть, аби врятувати свою таємницю. Саме їхня стійкість свідчить, що вони справді були втаємниченими, і викликає ностальгію за їхніми знаннями. А окультист — це експібіціоніст. Як казав Пелядан, відкрита всім таємниця нічого не варта. На жаль, Пелядан був не втаємниченим, а окультистом. Дев'ятнадцяте століття — це століття доносів. Усі наввипередки публікують секрети магії, теургії, Кабали, карт таро. І, можливо, навіть вірять у це.

Альє не переставав вивчати наш перелік, іноді з їдкою посмішкою співчуття.

— Олена Петрівна. Гідна жінка, що правда, то правда, але не сказала жодного слова, що не було б написано вже на всіх стінах... Де Гайта, бібліоман-наркоман. Папю — що за тип? — Тут він раптом зупинився. — Трес... Звідкіля це? З якого машинопису?

Молодець, подумав я, помітив підміну. Ми відбулися невиразною відповіддю:

— Знаєте, цей список складений на основі численних текстів, і більшість із них ми вже відіслали назад, це було просто сміття. Ви пригадуєте собі, звідки взявся цей Трес, Бельбо?

— Не думаю. Діоталлеві?

— Вже минуло стільки днів... Це так важливо?

— Аж ніяк, — запевнив Альє. — Я запитую, бо ніколи не чув про нього. Ви справді не можете сказати мені, хто про нього пише?

— Хоч як це прикро, але ми не пам'ятали.

Альє вийняв з камізельки годинника.

— Господи, у мене ж ще одна зустріч. Вибачте мені, панове.

* * *

Він пішов, а ми залишились погомоніти.

— Тепер усе ясно. Англійці виступили з пропозицією масонства, аби об'єднати всіх утаємничених Європи навколо беконівського проекту.

— Але проект вдався лише наполовину: ідея, кинута беконівцями, була така приваблива, що викликала наслідки, протилежні до очікуваних. Так звана шотландська гілка вбачала у новому таємному гуртку спосіб відновити спадкоємність і зайшла у контакт із німецькими тамплієрами.

— Для Альє ця історія виглядає незрозумілою. Це очевидно. Лише ми нині можемо сказати, що саме відбулося. У той момент численні національні осередки кидаються конкурувати одні з одними, не виключено, що той Мартінес де Паскаллі був агент групи з Томара, англійці зріклися шотландців, які насправді французи, французи, очевидно були, поділені на дві групи — проанглійську і пронімецьку. Масонство — це зовнішнє прикриття, привід, завдяки якому всі ці агенти різних груп — хтозна-де були павликіани та єрусалимці — зустрічаються і стинаються між собою, намагаючись відібрати один в одного той чи той шматок таємниці.

— Масонство — це наче Rick's Cafe Americain у Касабланці, — сказав Бельбо.

— Що спростовує узвичаєну думку. Масонство — зовсім не таємне товариство.
— Яке там таємне товариство — це вільний порт, як Макао. Масонство — фасад. Таємниця криється деінде.
— Сердешні масони.
— Поступ вимагав жертв. Але погодьтесь, що ми віднаходимо іманентну раціональність історії.
— Раціональність історії є наслідком належного переписування Тори, — сказав Діоталлеві. — Що ми й робимо, нехай буде благословенне ім'я Всевишнього.
— Гаразд, — сказав Бельбо. — Отже беконівці дістали Сен-Мартен-деШан, французько-німецьке неотамплієрське крило розпорошилося на міриади сект... Але ми ще не знаємо, про яку таємницю йдеться.
— Це вам вирішувати, — сказав Діоталлеві.
— Нам? Ми разом граємо в цю гру, і якщо гідно не викрутимось, то виглядатимемо заплішеними дурнями.
— Перед ким?
— Таж перед історією, перед трибуналом Істини.
— Що є істина? — поспитав Бельбо.
— Ми, — промовив я.

77

Цю траву Філософи називають Проженидиявола. Це річ випробувана, лише її насіння проганяє чортів та їхні з'яви... Її дали молодій жінці, яку вночі мучив диявол, і ця трава примусила його втекти.

Johannes de Rupescissa. Trattatto sulla Quintessenz, II

У наступні дні я занедбав План. Лія невдовзі мала розродитися, і я залишався з нею, щойно випадала нагода. Лія заспокоювала мої страхи, кажучи, що ще не час. Вона відвідувала курси безболісних пологів, і я намагався бути в курсі її вправ. Лія відмовилася від допомоги, яку пропонувала наука, і не захотіла дізнаватися заздалегідь про стать дитини. Вона віддавала перевагу несподіванці. Я погодився на це її дивацтво. Я мацав її живіт, не запитуючи, що з нього з'явиться на світ Божий, і ми вирішили називати те Річчю.

Я лише запитував, чи не міг би я якось прислужитися під час пологів.

— Вона й моя, ця Річ, — говорив я.

— Я не хочу бути схожим на тих татусів із фільмів, що никають коридором, смалячи сигарету за сигаретою.

— Піме, користі з тебе буде, як із цапа вовни. Настає мить, коли це буде лише моєю справою. І, зрештою, ти ж не палиш, навіщо тобі при такій okazji заводити шкідливу звичку!

— То що ж мені робити?

— Користь із тебе може бути і після того. Після того, якщо це буде хлопчик, ти його виховуватимеш, розвиватимеш, виплекаєш у ньому, як годиться, старий добрий Едипів комплекс, а потім, коли настане час, з усмішкою, не створюючи проблем, постанеш

перед ним, щоб можна було доконати ритуальне батьковбивство, відтак одного дня покажеш йому свій злиденний офіс, картотеку, начерки дивовижної історії металів і скажеш йому: сину мій, колись усе це належатиме тобі.

— А якщо це буде дівчинка?

— Ти скажеш: дочко моя, все це колись належатиме тому ледащові, твоєму чоловікові.

— А до того?

— Коли настануть перейми, вони відбуватимуться з певними інтервалами, і треба лічити, бо із скороченням інтервалу наближається час пологів. Ми лічитимемо разом, ти задаватимеш мені ритм, як задають його веслувальникам на галері. І все буде так, ніби й ти допомагаєш Речі поступово вибратися зі свого темного підземелля. Бідолашний-бідолашна... Послухай, зараз їй так добре в темряві, смокче собі соки, наче восьминіг, і все на дурняка, а тоді — раз — випорскне назовні, на сонячне світло, кліпне оченятами і скаже: "де це я, хай йому морока, опинився-опинилася?"

— Бідолашний-бідолашна. А вона до того ж незнайома навіть із паном Ґарамондом. Нумо, спробуймо лічити.

Ми лічили в темряві, тримаючись за руки. Я мріяв. Ця Річ була чимось справжнім, чимось, що могло внести якийсь сенс у всі ці байки дияволістів. Бідолашні дияволісти, вони проводили ночі за так званими хімічними зашлюбинами, питаючи себе, чи вдасться одержати зливok золота у вісімнадцять каратів і чи філософський камінь — це lapis exillis чи якийсь нещасний череп'яний Ґрааль; мій же Ґрааль крився у Ліїному животі.

— Авжеж, — говорила Лія, кладучи мою руку на свій опуклий, напружений живіт, — саме тут настоюється твоя гарна сировина. Ці люди, яких ти бачив у замку, що вони думали про те, що відбувалося в посудині?

— Ну, що там буркоче меланхолія, сірчиста земля, чорний свинець, олія Сатурна, що там цілий Стікс розм'якшень, розріджень, перемелень, насичень, занурень, розпилень, гнила земля, смородлива могила...

— Вони що, імпотенти? Чи вони не знають, що в цій посудині визріває наша Річ, гарненька, біленька й рожевенька?

— Звичайно, знають, але для них навіть твій животик — це метафора, повна таємниць...

— Таємниць немає, Піме. Ми добре знаємо, як формується Річ, як утворюються її нервики, її м'язики, її оченята, її селезіночки, її підшлункові залозочки...

— О Господи, скільки ж у неї селезінок? Це що, Дитя Розмарі?

— Це я так, до слова. Але ми повинні бути готові прийняти її, навіть якщо у неї дві голови.

— Звичайно! Я б навчив її грати дуети для сурми та кларнету... Ні, для цього їй довелося б мати чотири руки, а це забагато, але подумай лишень, який би з неї вийшов піаніст, концерт для двох лівих рук! Брр... Зрештою навіть мої дияволісти знають, що того дня у клініці буде здійснено акт білої магії і народиться Ребіс, андрогін...

— Ну ось, іще чого бракувало. Краще послухай мене. Ми назвемо його Джуліо або Джулія, так звали мого дідуся, ти згоден?

— Мені подобається, звучить гарно.

* * *

Якби тільки я зупинився в той момент. Якби я написав білу книгу, добру чарівничу книгу для всіх адептів "Розкритої Ізиди", аби пояснити їм, що нема більше потреби шукати таїни таїн, що текст життя не приховує жодного таємного сенсу, і що все завжди містилося там, у животах усіх Лій на світі, у лікарняних палатах, на солом'яних матрацах, на берегах річок. А камені, які повертаються з вигнання, і святий Грааль — це не що інше, як оті верескливі мавпенята з одвислою пуповиною, що їх лікар б'є по задку. І що Невідомими Зверхниками для нашої Речі є ми з Лією, і що Річ упізнає нас одразу, навіть не питаючи отого телепня де Местра.

Але ні, нам, сардонічним жартівникам, забаглося пограти з дияволистами у піжмурки, показуючи їм, що коли космічна змова існує, то космічнішої за змову, яку вигадали ми, не буває.

— Так тобі й треба, — казав я собі того вечора, — отож чекай тепер, що ж відбудеться під маятником Фуко.

78

Я можу з певністю сказати, що цей потворний гібрид походить не з материнської утроби, а від Ефіалта, від Інкуба чи якогось іншого жахливого демона, він наче був зачатий якимось гнилим і отруйним грибом, виплодом фавнів та німф, більше схожим на демона, ніж на людину.

Athanasius Kircher. *Mundus Subterraneus*.

Amsterdam, Jansson, 1665, II, pp. 279-280

Того дня я хотів залишитись удома, передчуваючи щось, але Лія сказала, щоб я не вдавав із себе принца-консорта і йшов працювати.

— Ще є час, Піме, Річ ще не збирається народжуватись. Мені теж треба вийти. Іди.

Я підходив до дверей офісу, коли відчинилися двері пана Салона і з'явився старий у своєму жовтому робочому фартусі. Я не міг не привітатися з ним, і він запросив мене увійти. Я ніколи не бачив його робітні і прийняв запрошення.

Якщо за тими дверима колись було помешкання, Салонові, напевно, довелося розвалити внутрішні стіни, бо те, що я побачив, виглядало, наче печера величезних і невиразних розмірів. Задля якоїсь незрозумілої архітектонічної причини те крило будинку мало мансардний верх, і світло засягало туди крізь похилу, засклену стелю. Може, шибки були брудні або матовані або Салон просто заслонив їх, щоб уникнути прямих променів сонця, не знаю, а може, все пояснювалося нагромадженням предметів, які скрізь аж кричали про страх залишити порожній простір, у всякому разі в печері розходилося світло пізніх сутінків. Це враження посилювалось ще й тим, що приміщення розділяли старі аптечні шафи, утворюючи арки, де видніли пройми, проходи, перспективи. Переважною барвою була коричнева, коричневими були предмети, етажерки, столи, розмита амальгама денного світла та світла старих ламп,

які плямами освітлювали деякі закутки. Першим враженням було, неначе я опинився у майстерні струнних інструментів, що її власник пропав ще за часів Страдіварі і з плином часу смугасті животи лютнь вкрила пилюка.

Відтак мої очі потроху звикли до сутінків, і я зрозумів, що опинився, як і належало сподіватися, у закам'янілому зоопарку. У глибині на штучну гілку видався ведмедик із прозорими, склистими очима, поруч зі мною розташувався пугач, переляканий і величний, перед столом шкірила зуби ласиця — а може, куниця чи тхір, не знаю. Посеред столу височіла якась доісторична тварина, якої я не впізнав, схожа на рентгенівський знімок великого kota.

Це могла бути пума, гепард, собака великого розміру, було видно її кістяк, частково випханий клоччям, підтримуваним залізною арматурою.

— Данський дог одної м'якосердої заможної пані, — криво посміхнувся Салон. — Вона хоче пам'ятати його таким, яким він був за часів її подружнього життя. Бачите? Тварину білують, усередині шкіру вимащують миш'яковим милом, відтак вимочують і вибілюють кістки... Зазирніть до тої шафи, яка чудова колекція хребтів та груднин. Непоганий кісткозбір, чи не так? Тоді зв'яжете кістки металевими дротами і, відтворивши скелет, монтуєте на нього арматуру, для набивання я звичайно використовую сіно або ж пап'є-маше чи гіпс. Нарешті накладаєте шкіру. Я виправляю шкоду, завдану смертю та тлінням. Погляньте на цього пугача, невже він не здається живим?

Відтепер будь-який живий пугач здаватиметься мені мертвим, перенесеним Салоном у склеротичну вічність. Я глянув на обличчя цього бальзамувальника звірячих фараонів, на його густі брови, сірі щоки, намагаючися зрозуміти, чи він — жива істота, чи радше шедевр свого власного мистецтва.

Щоб краще його розглянути, я ступив крок назад і відчув, як щось торкнулось моєї потилиці. По спині в мене пробігли дрижаки, я обернувся і побачив, що пустив у рух маятник.

Великий четвертований птах коливався слідом за рухом списа, що простромив його. Спис увійшов йому в голову, і через відкриті груди було видно, що він проник туди, де колись містилися серце та воло. Там він був зав'язаний вузлом, розширюючись і утворюючи перевернутий тризуб. Одне вістря, товстіше, простромило птахові те місце, де колись були нутрощі, і цілилось у землю, наче шпага, а два менші вістря пронизували лапи, виходячи назовні симетрично до кігтів. Птах легко коливався, і тінь від трьох гостряків показувала на долівці слід, що його він би залишив, якби її торкнувся.

— Чудовий екземпляр королівського орла, — мовив Салон. — Але мені треба ще попрацювати над ним кілька днів. Я саме вибирав для нього очі.

— І він показав мені скриньку, повну скляних рогівок та зіниць, наче кат святої Лючії, що показує зібрані за всю свою кар'єру трофеї. — Не завжди так легко, як із комахами, де досить лише коробки та шпильки. Безхребетних, приміром, обробляють формаліном.

Я відчув запах моргу.

— Це, либонь, надзвичайно цікава робота, — сказав я.

А тим часом я думав про ту живу Річ, що пульсує в утробі Лії. Мене примусила заціпеніти страшна думка: якби Річ померла, сказав я собі, я хотів би поховати її сам, нехай би живила хробаків підземелля і вдобрювала землю. Лише так я відчуватиму, що вона ще жива...

Я здригнувся, бо Салон, говорячи, вийняв з одної шафи якусь дивну істоту. Вона сягала завдовжки сантиметрів із тридцять, і це, безперечно, був дракон, рептилія з великими чорними перетинчастими крилами, з півнячим гребенем і роззявленою пащею, наїжаченою мініатюрними пилоподібними зубами.

— Який красень, правда? Це моя композиція. Я використав саламандру, кажана, луску змії... Це дракон підземелля. Мене надихнуло оце... — він показав мені великий том фоліо, оправлений у стародавній пергамент, зі шкіряними зав'язками, що лежав на іншому столі. — Мені це коштувало чималенько, я не бібліофіл, але цей том неодмінно хотів мати. Це "Mundus Subterraneus" Атаназіуса Кірхера, перше видання 1665 року. Ось цей дракон. Точнісінько такий самий, чи не так? Він живе у вулканічних печерах, так каже цей добрий єзуїт, який знав про все — відоме, невідоме й те, чого не існує...

— Ви думаєте лише про підземелля, — сказав я, згадавши нашу розмову в Мюнхені та слова, підслухані через Діонісове вухо.

Він відкрив том на іншій сторінці: там було зображення земної кулі, що здавалась розпухлим, чорним органом, пронизаним павутиною люмінесцентних, звивистих, палаючих жилок.

— Якщо Кірхер мав рацію, у серці Землі більше стежок, ніж на поверхні. Джерелом усього, що діється у природі, є тепло, що парує там, унизу...

Я думав про Діло Чорної Магії, про утробу Лії, про Річ, яка намагалася вирватися зі свого ніжного вулкана.

— ...а все, що відбувається у світі людей, замишляється саме там, унизу.

— Це каже отець Кірхер?

— Ні, він цікавився лише природою, не більше... Але, дивна річ, друга частина цієї книги говорить про алхімію та алхіміків, і саме тут, бачите, в оцьому місці, він викриває розенкройцерів. Навіщо він накидається на розенкрейцерів у книзі про підземний світ? Наш єзуїт добре знав, йому було відомо, що останні тамплієри знайшли притулок у підземному царстві Агартхи...

— І, очевидно, вони й досі там, — ризикнув я.

— Вони все ще там, — сказав Салон. — Не в Агартті, а в інших підземеллях. Можливо, під нами. Тепер у Мілані теж є метрополітен. Кому він був потрібен? Хто керував роботами?

— Гадаю, інженери-спеціалісти.

— Авжеж, заплющуйте, заплющуйте очі. А тим часом у тому вашому видавництві публікуються невідомо чії книжки'. Скільки євреїв серед ваших авторів?

— Ми не вимагаємо від авторів їх генеалогій, — сухо відповів я.

— Ви не повинні вважати мене антисемітом. Деякі з моїх найкращих друзів — євреї. Я маю на увазі певний тип євреїв...

— Який?

— Я знаю який...

79

Він відчинив свою скриньку. У невимовному безладі там лежали комірці, гумки, кухонне причандалля, відзнаки різних технічних шкіл, навіть монограма імператриці Олександри Федорівни та хрест Почесного легіону. У всьому цьому він, під впливом своїх галюцинацій, починав бачити антихристову печать, у формі трикутника або двох перехрещених трикутників.

Alexandre Chayla. Serge A. Nilus et les Protocoles,

La Tribune Juive, 14 травня 1921 р., стор. 3

— Бачте, — додав він, — я народився у Москві. Саме в Росії за моєї молодості з'явилися таємні єврейські документи, де чорним по білому було написано: щоб підкорити уряди, належить працювати в підпіллі. Послухайте.

— Він узяв невеличкий зошит, де від руки записував цитати: — На той час усі міста матимуть залізничні метрополітену та підземні переходи: з них ми висадимо у повітря всі міста світу. — "Протоколи мудреців Сіону", документ номер дев'ять!

Мені спало на думку, що колекція хребтів, скринька з очима, шкіри, які він напинав на арматуру, походять, можливо, з якогось табору смерті. Але ні, я мав справу зі стариганом, який з ностальгією носив у собі давні спогади про російський антисемітизм.

— Якщо я вас добре зрозумів, є таємне товариство євреїв, — куди, однак, належать тишки декотрі з них, — що кує якусь змову. Але чому в підземеллі?

— Мені це здається очевидним! Якщо хтось кує змову, то кує він її внизу, а не при сонячному світлі. Споконвіків це відомо всім. Панування над світом означає панування над тим, що є внизу. Над підземними течіями.

Я згадав запитання Альє у його кабінеті, а також друїдес у П'ємонті, які викликали телуричні течії.

— Чому кельти викопували в серці Землі святилища з галереями, сполученими зі священним колодязем? — провадив Салон. — Колодязь проходив крізь радіоактивні складки, це відомо. Як побудована Гланстонбері? Хіба не на острові Авалон народився міф про Грааль? А хто вигадав Грааль, якщо не євреї?

Знову Грааль, боже мий. Але до чого тут Грааль, є лише один Грааль, це — моя Річ, яка перебуває в контакті з радіоактивними складками Ліїного лона, й зараз вона, мабуть, любо пливе собі до виходу з колодязя, а може, готується вийти, я ж тим часом стою посеред цих натоптаних соломою пугачів, навколо мене — сотня мертвяків та ще один, що вдає з себе живого.

— Усі собори збудовано там, де стояли кельтські мегаліти. Навіщо кельти вгороджували камені у ґрунт, завдаючи собі стільки труду?

— А навіщо єгиптяни завдавали собі стільки труду, зводячи піраміди?

— Ну ось, бачите. Антени, термометри, зонди, голки, подібні до тих голок, які китайські лікарі вколюють туди, де на них реагує тіло, у вузлові точки. У центрі Землі міститься розтоплене ядро, неначе сонце, можливо, навіть справжнісіньке сонце, навколо якого обертаються різні тіла, на різних траєкторіях. Це орбіти телуричних течій. Кельти знали, де вони і як їх опанувати. А Данте, Данте? Що він хоче розповісти нам своєю історією про сходження у глибину? Ви мене розумієте, мій любий друже?

Мені не подобалось бути його любим другом, але я й далі слухав його. Джуліо-Джулія, мій Ребіс, сидить, наче Люцифер, у центрі Ліїного лона, але він — вона — ця Річ напевно перевернеться, шугне вгору, якось вибереться

назовні. Ця Річ була створена для того, щоб вийти з нутра, щоб відкритись у своїй прозорій таємниці, а не щоб увійти туди, схиливши голову, в пошуках якогось липкого секрету.

Салон вів далі, він зовсім забувся у своєму монолозі, повторюваному майже напам'ять:

— Знаєте, що таке англійські *ley lines* ? Якщо пролітатимете над Англією на літаку, ви побачите, що всі святі місця сполучені прямою лінією, мережею ліній, які снуються по всій країні, їх легко побачити, адже вони підказали план пізніших доріг...

— Усі святі місця були сполучені дорогами, а дороги люди намагалися робити якомога рівнішими...

— Так? Тоді чому вздовж цих ліній мігрують птахи? Чому вони збігаються з траєкторіями літаючих тарілок? Цей секрет був утрачений після вторгнення римлян, але є ще хтось, кому він відомий...

— Євреї, — підказав я.

— Вони теж копають. Першим алхімічним принципом є ВІТРІОЛ — *Visita Inieriora Terrae, Rectificando Inverties Occultum Lapidem* .

Lapis exillis. Мій Камінь, який повільно виходив з вигнання, з солодкого, безпам'ятного, гіпнотичного вигнання у просторій посудині Лії, не шукаючи інших глибин, мій прегарний, білий Камінь, який хоче на поверхню... Мені хотілось бігти додому, до Лії, година за годиною чекати разом з нею появи Речі, тріумфального відвоювання поверхні. У Салонівій печері панував сморід підземель, підземелля — то наш початок, від якого слід відійти, а не мета, за яку слід боротися. І все ж я слухав Салона, і в моїй голові вирували нові підступні ідеї щодо Плану. Очікуючи єдину Істину цього земного світу, я докладав усіх зусиль, аби впадати в нові омани. Сліпий, наче підземні тварини.

Я здригнувся. Мені треба було вийти з цього тунелю.

— Я мушу йти, — сказав я.

— Може, ви б мені порадили якісь книжки на цю тему.

— Хм, усе, що було написано з цього приводу, брехливе, брехливе, наче Юдина душа. Все, що мені відомо, я дізнався від свого батька...

— Він був геолог?

— Та ні, — засміявся Салон, — ні, зовсім ні. Мій батько — нічого соромитись, адже

сплигло вже стільки води — працював у Охранці. Під безпосереднім началом її шефа, легендарного Рачковського.

Охранка, Охранка, щось схоже на КДБ, чи це часом не царська таємна поліція? А той Рачковський, ким він був? Хто мав подібне ім'я? Хай йому біс, це ж таємничий полковників відвідувач, граф Ракоскі... Ні, далі так не можна. Ці збіги справляли на мене надто велике враження. Я не напихав соломою мертвих тварин, я породжував живих.

80

Коли в матерію Великого Діла входить Біле, Життя перемагає Смерть, воскресає їхній Цар, Земля і Вода стають Повітрям, настає панування Місяця, народжується їхнє Дитя... Тоді Матерія набуває такого ступеня нерухомості, що Вогонь не може її знищити... Коли художник бачить досконалу білину, Філософи кажуть, що треба подерти книги, бо вони стали непотрібні.

Dom J. Pemety. Dictionaire myth-hermétique,
Paris, Bauche, 1758, Blancheur

Я поспіхом промимрив якесь виправдання. Гадаю, я сказав: "Завтра у моєї дівчини пологи", — Салон привітав мене з таким виглядом, наче не зрозумів, хто батько дитини. Я побіг додому подихати цілющим повітрям.

Дії не було. У кухні на столі — картка: "Кохання моє, у мене відійшли води. Я не знайшла тебе в офісі. Я помчала у клініку на таксі. Приїзди до мене, я почуваю себе самотньою".

На мить мене охопила паніка, я повинен був бути там і лічити разом з Лією, я мав бути в офісі, вона мала знати, де я. То була моя провина, Річ народиться мертвою, Лія помре разом з нею, і Салон натопче їх обох соломою.

Я зайшов до клініки, неначе п'яний, питав щось у людей, які нічого не могли знати, двічі помилився відділенням. Я говорив усім, що вони повинні добре знати, де народжує дитину Лія, і всі говорили мені, щоб я заспокоївся, адже в цьому місці всі народжують дітей.

Урешті, сам не знаю як, я опинився у палаті. Лія була бліда, але перлистою блідістю, і всміхалася. Хтось підібрав їй чубчик під білий чепець. Вперше я бачив Ліїне чоло у всьому його блиску. Поруч із нею лежала Річ.

— Це — Джуліо, — похвалилась вона.

Мій Ребіс. Я теж брав участь у його створенні, але не зі шматків мертвих тіл і без миш'якового мила. Він був цілий, всі пальці були на місці.

Я зажадав побачити його цілого. "Яка у нього гарна сусія, які великі яєчка!" Відтак я поцілував Лію у відкрите чоло: "Це твоя заслуга, люба, все залежить від посудини".

— Авжеж, моя заслуга, гівнюче. Я мусила лічити сама.

— Я завжди знав, що на тебе можна розраховувати, — відповів я.

81

Підземний народ здобув найвищі знання... Якби наше божевільне людство розпочало війну проти нього, йому було б неважко підірвати поверхню планети.

Ferdinand Ossendowski. Beasts, Men and Gods, 1924, V

Я залишався з Лією й тоді, коли вона вийшла з клініки, адже тільки-но опинившись удома, вона, міняючи малому пелюшки, вибухнула плачем і сказала, що ніколи не дасть собі ради. Згодом хтось пояснив нам, що це нормально — після піднесення, викликаного перемогою під час пологів, з'являється почуття безсилля перед безмірністю завдання. У ті дні, коли я тинявся по хаті, відчуваючи себе непотрібним, у кожному разі непридатним годувати груддю, я бавив довгі години, читаючи все, що зміг знайти про телуричні потоки.

Повернувшись, я заговорив про це з Альє. Він знудьговано махнув рукою:

— Убогі метафори, що натякають на таємницю змія Кундаліні. Китайська геомантия теж шукала у землі слідів дракона, але телуричний змій означав всього лиш змія втаємничення. Богиня спочиває у вічному летаргічному сні у формі скрученого змія. Кундаліні ніжно, з легким свистом пульсує, пульсує і з'єднує важкі тіла з тілами тендітними. Наче вихор, або водяний смерч, наче половина складу ОМ.

— То на яку ж таємницю натякає змій?

— На телуричні потоки. Але на справжні телуричні потоки.

— А що ж таке справжні телуричні потоки?

— Це велика космологічна метафора, що натякає на змія.

До дідька Альє, сказав я собі. Я знаю про це більше за нього.

* * *

Я перечитав свої нотатки Бельбо та Діоталлеві, і останні наші сумніви розвіялися. Нарешті ми знайшли змогу наділити тамплієрів гідною таємницею. Це було найощадливіше, найвишуканіше розв'язання, і всі елементи нашого тисячолітнього ребуса ставали на свої місця.

Отже, кельти знали про телуричні потоки: вони дізналися про них від атлантів, коли ті з них, що вижили після занурення континенту у воду, емігрували частково до Єгипту, а частково до Британії.

Атланти в свою чергу довідалися про все від наших пращурів, які мандрували з Авалону через континент Му аж до центральної пустелі Австралії

— коли всі континенти становили єдине, неподільне ядро, чудесну Пангею. Досить було вміти прочитати (як уміють аборигени, які, однак, мовчать) таємничу абетку, викарбувану на великій скелі Аєрс Рок, щоб знайти пояснення. Аєрс Рок — антипод великої (невідомої) гори, яка є Полюсом, справжнім Полюсом, Полюсом ініціації, а не тим, куди може дістатися будь-який буржуа-мандрівник. Звичайно, — і це очевидно для кожного, хто не дає себе засліпити фальшивою мудрістю західної науки, — видимий Полюс не є справжнім Полюсом, справжнього Полюсу не годен побачити ніхто, за винятком кількох адептів, чиї вуста запечатані.

А кельти вірили: щоб зарадити справі, досить знайти глобальну карту цих потоків. Ось чому вони зводили мегаліти — то були радіочутливі апарати, щось на зразок клапанів, електричних розеток, вмонтованих у точки, де ці потоки розгалужуються врізнобіч. Ley lines позначали лінію вже визначеного потоку. Долмени становили

собою камери конденсації енергії, де друїди за допомогою геомантичних пристроїв намагалися екстраполювати глобальну мережу; кромлехи та Стоунгендж — то були мікро-макрокосмічні обсерваторії, звідки друїди через порядок сузір'їв намагалися вгадати порядок потоків — адже, як твердить Смарагдова Таблиця — те, що вгорі, ізоморфне тому, що внизу.

Але проблема полягала не в цьому, принаймні не лише в цьому. Це збагнуло інше крило еміграції атлантів. Окультині знання єгиптян перейшли від Гермеса Трисмегіста до Мойсея, він обачно приховав їх від своїх голодранців з волом, усе ще повним манни, — і дав їм десять заповідей, які ті принаймні могли зрозуміти. Істину, що має аристократичний характер, Мойсей зашифрував у П'ятикнижжі. Це зрозуміли кабалісти.

— Подумайте лишень, — мовив я, — усе вже було написано, наче в розгорненій книзі, у вимірах Соломонового Храму, а охоронцями таємниці були розенкройцери, які утворювали Велике Біле Братство, тобто секту есеїв, а ті, як відомо, втаємничили у свої секрети Ісуса, ось вам і причина розіп'яття Ісуса, яке інакше годі зрозуміти...

— Звичайно, Страсті Христові — це алегорія, провіщення суду над тампліерами.

— От-от. А завдяки Йосифові Ариматейському таємниця Ісусова потрапляє, точніше, повертається до країни кельтів. Але, можливо, ця таємниця ще не повна, християнські друїди знають лише її фрагмент, і ось вам езотеричне значення Грааля: за ним щось стоїть, але ми не знаємо, що саме. Сутність таємниці, що про неї у всій повноті говорив ще Хірам, підозрює лише купка рабинів, які залишилися у Палестині. Вони діляться цим із мусульманськими сектами втаємничених, сектами суфі, ісмаїлітів, мотокалемінів. А від них про це дізнаються тамплієри.

— Нарешті маємо тамплієрів. А я вже хвилювався.

Ми вигладжували План, що, неначе м'яка глина, піддавався нашим маячним примхам. Тамплієри відкрили цю таємницю під час безсонних ночей, проведених в обіймах своїх товаришів по сідлу, в пустелі, де дмухав неблаганний самум. Шматок за шматком вони виривали її в тих, кому була відома сила космічної концентрації Чорного Камня Мекки, спадку вавилонських магів — адже очевидно, що Вавилонська Вежа була не чим іншим, як спробою, на жаль, надто покvapливою і, звісно, невдалою через зарозумілість її творців, побудувати наймогутніший мегаліт, проте вавилонські архітектори схибили в розрахунках. Адже, як це показав отець Кірхер, якби вежу добудували до її вершини, вона через надмірну вагу призвела б до зміщення на дев'яносто градусів, а то й більше, земної осі, і наша бідолашна земна куля, замість мати фалічну корону, спрямовану у вишину, залишилася б із безплідним апендиксом, обвислим прутнем, мавпячим хвостом, що теліпається внизу, Шехіною, загубленою у запаморочливих безоднях антарктичного Малхута, млявим пінгвінячим ієрогліфом.

— Але зрештою, яку саме таємницю відкрили тамплієри?

— Не хвилюйтеся, ми ще до цього дійдемо. На створення світу пішло сім днів. Спробуємо дізнатися.

Земля — це магнітне тіло: фактично, як відкрили деякі вчені, вона є одним великим магнітом, що знав це Парацельс близько трьохсот років тому.

H. P. Blavatsky. Isis Unveiled,
New York, Bouton, 1877, I, p. XXIII

Ми спробували і домоглися успіху. Земля — це великий магніт, а сила та напрямок його потоків визначаються також впливом небесних сфер, сезонними циклами, прецесіями рівнодень, космічними циклами. Тому система потоків міняється. Але вона розгалужується, наче волосся, що, ростучи на всій поверхні черепної коробки, відходить спіраллю від одної точки на потилиці, там, де воно найбільше опирається гребінцеві. Визначивши цю точку, поставивши у цій точці наймогутнішу станцію, можна опанувати, підкорити, підпорядкувати собі всі телуричні течії планети. Тамплієри зрозуміли, що таємниця полягала не лише у всесвітній карті потоків, а й у тому, щоб знати критичну точку — Omphalos, Umbilicus Telluris, Пуп Землі, Центр Світу, Командний Пункт.

Усі ці алхімічні казки — хтонічне сходження чорного діла, електричне іскріння білого діла — були всього лиш зрозумілими для втаємничених символами цього одвічного прослуховування, кінцевим вислідом якого повинне бути червоне діло, глобальне знання, неперевершене опанування планетарної системи потоків. Таємниця, справжня алхімічна і тамплієрська таємниця полягала у з'ясуванні джерела цього внутрішнього ритму, ритму ніжного, жаского і правильного, немов пульсування змія Кундаліні, досі не знаного у багатьох своїх аспектах, але, безперечно, точного, наче годинник, єдиного справжнього Камея, який будь-коли падав у вигнання з неба — Великої Матері Землі.

Саме це, зрештою, хотів зрозуміти Філіп Красивий. Звідси злісне наполягання інквізиторів на таємничому поцілункові *in posteriori parte spine dorsi*. Вони хотіли вивідати таємницю Кундаліні. Кого там обходила содомія.

* * *

— Усе досконало, — зауважив Діоталлеві. — А навчившись керувати телуричними течіями, що з них можна робити? Пиво?

— Облиште, — сказав я, — хіба ви не розумієте значення такого відкриття? Поставте на Телуричному Пупові найпотужніший клапан — і він дасть вам змогу передбачати дощі та посухи, викликати урагани, цунамі, землетруси, розколювати континенти, топити острови (Атлантида, звісна річ, зникла внаслідок нерозважного експерименту), створювати лісові простори та гірські ланцюги... Ви усвідомлюєте? Нехай сховається атомна бомба, яка завдає шкоду тому, хто її кидає, також. Ти телефонуєш зі свого командного пункту президентові Сполучених Штатів і кажеш: якщо завтра не буде мені фантастильйона доларів, або ж незалежності Латинської Америки чи Гаваїв, або знищення твоїх ядерних резервів, тоді Каліфорнія остаточно відірветься від континенту і Лас-Вегас стане плавучим казино...

— Але ж Лас-Вегас у Неваді...

— Байдуже, контролюючи телуричні течії, можна відірвати й Неваду, ба навіть

Колорадо. А тоді телефонуєш до Верховної Ради і кажеш: любі друзі, на понеділок маєте віддати мені весь волзький кав'яр, а також Сибір, який буде чудовою коморою морожених продуктів, інакше я зітру на порох Урал, примушу вийти з берегів Каспій, пущу в дрейф Литву та Естонію і потоплю їх у Філіппінській западині.

— Це правда, — сказав Діоталлеві. — Грандіозна могутність. Можна переписати цілу землю, наче Тору. Перемістити Японію до Панамської затоки.

— Паніка на Уолл-стрит.

— Куди там космічному щитові. Яке там перетворення металів на золото. Спрямовуєш відповідний заряд, стимулюєш земні нутроші, примушуєш їх за десять секунд зробити те, що вони робили за мільярди років, — і весь Рур обернеться тобі на родовище діамантів. Еліфас Леві казав, що знання всесвітніх припливів, відпливів та течій лежить в основі таємниці людської всемогутності.

— Мабуть, так воно і є, — сказав Бельбо, — ціла Земля неначе перетворюється на одну оргонову камеру. Це очевидно, Райх був, безперечно, тамплієр.

— Всі ними були, крім нас. Добре, що ми хоч вчасно похопилися. Тепер ми їх випередимо.

* * *

Справді, що ж зупиняло тамплієрів, коли вони вже знали таємницю? Вони ж мали скористатися з неї. Але знати — це одне, а вміти застосувати знання — зовсім інше. А тим часом вони, навчені диявольським святим Бернардом, на місці мегалітів, убогих кельтських клапанів, поставили готичні собори, набагато чутливіші й могутніші, що в їхніх підземних криптах мешкали чорні діви, перебуваючи в контакті з радіоактивними складками Землі. Вони вкрили Європу мережею трансляційних станцій, які повідомляли одна одну про потужність, склад та напрямок телуричних течій.

— На мою думку, вони знайшли у Новому Світі срібні копальні, викликали викиди мінералів, а відтак, керуючи Гольфстрімом, змусили його принести мінерали до португальських берегів. Томар був центром розподілу, Східний Ліс — основним сховищем. Ось вам і причина їхнього багатства. Але це були тільки крихти. Вони зрозуміли: аби вповні скористатися зі своєї таємниці, вони мусять дочекатися технологічного розвитку, який займе принаймні шістсот років.

Отже, тамплієри організували План так, щоб лише їхні наступники, маючи змогу належно використати свої знання, відкрили, де міститься Земний Пуп. Але як вони поділили сенсаційне послання на тридцять шість фрагментів, розкиданих по світі? Як можна було поділити це послання на стільки частин? Адже послання, де значиться, що місцем розташування Пупа Землі є Баден-Баден, Кунео або Чатануга, не може бути надто складним.

А може, то була карта? Одначе на карті мав би бути позначений Пуп. А той, хто має фрагмент із позначкою, вже знає все і не потребує інших частин. Ні, все було, либонь, складніше. Ми сушили собі голови кілька днів, аж поки Бельбо не надумав удатися по допомогу до Абулафії. Відповідь була така:

Гійом Постель помер 1581 року.

Бекон — це віконт Сент-Альбан.

У Консерваторії міститься Маятник Фуко.

Настав час визначити якусь роль Маятникові.

* * *

Не минуло й кількох днів, як я зміг запропонувати досить елегантне розв'язання. Один дияволіст подав нам твір про герметичну таємницю соборів. Згідно з нашим автором, одного дня будівничі Шартру, звисивши з замка склепіння висок, легко виснували з цього обертання Землі. "Ось причина суду над Галілеєм, — зауважив Діоталлеві, — церква вчула у ньому тамплієра". — "Ні, — сказав Бельбо, — кардинали, які засудили Галілея, були адептами тамплієрства, що проникли в Рим, ось чому вони поквапились затулити рота триклятому тосканцеві, тамплієрові-зраднику, який з марнославства хотів усе роздзвонити за чотириста років до дати завершення Плану".

Принаймні це пояснювало, чому майстри-каменярі накреслили під Маятником лабіринт, стилізований образ системи підземних течій. Ми пошукали зображення лабіринту в Шартрському соборі — неначе сонячний годинник, роза вітрів, кров'яна система, сліди рухів, які робить у своїй сплячці Змій. Всесвітня карта течій.

— Гаразд, припустімо, тамплієри послуговувались Маятником, щоб вказати на Умбілікус. Але можна обійтися без лабіринту, який усе ж є лише абстрактною схемою — розстелюєш на підлозі карту світу й говориш, скажімо, що точка, якої торкнувся дзьоб Маятника у певну годину, є місцем розташування Пупа. Але де саме слід це робити?

— Це місце не викликає сумнівів — це Сен-Мартен-де-Шан, Схованка.

— Авжеж, — відповів Бельбо, — але припустімо, що опівночі Маятник коливається вздовж осі, — приміром, — Копенгаген — Кейптаун. Де ж тоді міститься Умбілікус, у Данії чи в Південній Африці?

— Слушне зауваження, — сказав я. — Але наш дияволіст розповідає також, що у вітражі хорів Шартрського собору є щілина, крізь яку о певній годині дня просмикується промінь світла й освітлює завжди ту саму точку, завжди ту саму плиту підлоги. Я не пам'ятаю, який висновок він робить із цього, але у всякому разі йдеться про велику таємницю. Ось вам і механізм. На хорах Сен-Мартена є вікно, де на місці з'єднання двох кольорових шибок є безколірна прогалина. Вона була дуже точно розрахована, і, очевидно, вже протягом шестисот років хтось дбає про те, аби зберігати її в належному стані. Під час сходу сонця у певний день року...

— ...який може бути лише світанком 24 червня, дня святого Івана, свята літнього сонцестояння...

— ...авжеж, того дня й о тій годині перший промінь сонця, що проникає з вікна, падає на Маятник, і там, де міститься Маятник у мить, коли він зустрічається з сонячним променем, саме у цій точці карти й спочиває Пуп!

— Чудово, — сказав Бельбо. — А як погода хмарна?

— Треба чекати наступного року.

* * *

— Даруйте, — озвався Бельбо. — Остання зустріч має відбутися в Єрусалимі. Чи не у вершині бані мечеті Омара повинен висіти Маятник?

— Ні, — відповів я. — У певних точках земної кулі Маятник завершує свій цикл за 36 годин, на Північному полюсі це забере 24 години, на екваторі площа коливання не зміниться. Отже, важливо, де він знаходиться. Якщо тамплієри зробили своє відкриття у Сен-Мартені, тоді їхні розрахунки справедливі лише для Парижа, бо в Палестині Маятник накреслюватиме іншу криву.

— А хто нам сказав, що вони зробили своє відкриття у Сен-Мартені?

— Про це свідчить те, що вони обрали Сен-Мартен своєю Схованкою і утримували його під своїм наглядом від доби пріора Сент-Альбана до Постеля, і аж до доби Конвенту, а відтак, після перших експериментів Фуко, розмістили Маятник саме тут. На це вказує чимало фактів.

— Але ж остання зустріч призначена в Єрусалимі.

— То й що? В Єрусалимі повідомлення має поновитися, а це не є справою кількох хвилин. Відтак протягом року провадяться приготування, і 23 червня наступного року всі шість груп зустрінуться у Парижі, аби дізнатися нарешті, де ж той Пуп Землі, і вже тоді заходитися коло підкорення світу.

— Однак, — наполягав Бельбо, — є ще одна річ, яка, на мою думку, до цього не тичеться. Про те, що остаточне одкровення стосується Пупа Землі, знали всі тридцять шестеро. Маятник уже використовувався у соборах, тобто не був таємницею. Хіба важко було Беконові або Постелеві чи самому Фуко — адже нема сумніву, що він затіяв усю цю історію з Маятником саме тому, що належав до тої кліки — словом, чого їм бракувало, ради всього святого, щоб покласти на підлогу карту, розмістивши її за сторонами світу? Ми збилися зі шляху.

— Ми не збилися зі шляху, — сказав я. — Послання відкриває одну річ, якої ніхто не міг знати: про яку саме карту йдеться!

83

Карта — це не територія.

Alfred Korzybski. *Science and sanity*, 1933; 4 ed.,

The International Non-Aristotelian Library,

1958, II, 4, p. 58

— Вам, мабуть, відома ситуація у картографії за часів тамплієрів, — мовив я.

— У тому столітті циркулювали арабські карти, які, між іншим, розміщали Африку зверху, а Європу — знизу, карти мореплавців, загалом досить точні, і мапи, складені на три-чотири століття раніше, які у школах вважалися все ще добрими. Зважте, для того, щоб показати, де знаходиться Умбілікус, не треба точної карти в тому значенні, як це розуміємо ми. Досить, щоб ця карта мала одну прикмету — зорієнтована за сторонами світу, вона повинна вказати на Пуп у той момент, коли на світанку 24 червня на Маятник падає світло. Тепер увага: припустімо, як чиста гіпотеза, що Пуп Землі міститься в Єрусалимі. На наших сучасних картах Єрусалим перебуває в певному місці, яке залежить від картографічної проекції. А тамплієри мали карту невідомого типу. Але

яке це мало для них значення? Адже не Маятник залежить від карти, а карта від Маятника. Ви мене розумієте? Це могла бути найбезглуздіша карта у світі, аби тільки розстелити її під Маятником, щоб віщий сонячний промінь на світанку 24 червня вказав на точку, де саме на цій, а не на іншій карті, міститься Єрусалим.

— Але це не розв'язує нашої проблеми, — зауважив Діоталлеві.

— Звісно, ні, як не розв'язує проблеми й тридцяти шести невидимих. Бо якщо не знатимеш, яку карту взяти, нічого не вийде. Спробуймо уявити собі карту, розміщену канонічним способом, себто схід з боку абсиди, а захід — з боку нефу, адже саме так орієнтовані церкви. Тепер висуньмо якусь гіпотезу, дарма яку: що в той доленосний світанок Маятник повинен опинитися у зоні трохи на схід, майже на межі квадранта південного сходу. Якби це був годинник, ми б сказали, що Маятник повинен показати двадцять п'ять по п'ятій. Зрозуміло? Тепер погляньте.

Я пішов по історії картографії.

— Ось, номер один, мала XII століття. Її складено за структурою у вигляді літери Т — нагорі — Азія з Земним Раєм, ліворуч — Європа, праворуч — Африка, а далі за Африкою зображені навіть Антиподи. Номер два, мала в дусі "*Somnium Scipionis*" Макробія, котра у ряді версій використовувалася аж до шістнадцятого століття. Африка тут трохи вузькувата, та дарма. Тепер дивіться уважно, якщо покласти ці дві мапи за сторонами світу, ви помітите, що на першій п'ята двадцять п'ять відповідає Аравії, а на другій — Новій Зеландії, оскільки в цьому місці тут Антиподи. Маятник може відкрити тобі все, але якщо не знаєш, яку карту взяти, це заведе тебе на манівці. Послання містить суворо зашифровані інструкції, де знайти потрібну карту, можливо, складену саме для цієї мети. Послання говорить, де слід шукати карту, в жому рукописі, в якій бібліотеці, абатстві, замку. А могло бути й таке, що Ді або Бекон чи інші навіть відтворили послання, хто їх знає, і в ньому значилося, що карта там-то й там-то, але тим часом у Європі сталося чимало подій, абатство, де містилася карта, згоріло або карту викрали й заховали хтосна-де. Можливо, хтось має ту карту, але не знає, же її призначення, або знає, що вона має якесь призначення, але не знає достеменно же, й мандрує собі по світі, шукаючи на неї покупця. Подумайте тільки, вся ця круговерть пропозицій, фальшивих слідів, послань, які говорять про щось інше, але їх тлумачать так, нібито вони говорять саме про карту, і послань, які говорять про карту, але їх тлумачать так, нібито вони натякають хтосна на що, на виробництво золота, приміром. А може бути й так, що дехто намагається прямо відтворити карту на основі припущень.

— Припущень якого типу?

— Приміром, мікро-макрокосмічні відповідності. А ось іще одна карта. Знаєте, звідки вона? Вона з другого трактату "*Utriusque Cosmi Historia*" Роберта Флудда. Флудд — людина розенкройцерів у Лондоні, не слід цього забувати. То що ж робить наш Робертус де Флуктібус, як він полюбляв себе називати? Він подає вже не карту, а дивну проекцію всієї земної кулі, як вона виглядає з полюса, звичайно, з містичного полюса, отже, з погляду ідеального Маятника, підвішеного до замка ідеального склепіння. Ось карта, яку склали, аби розстелити під Маятником! Це абсолютно незаперечні докази,

дивно, що цього ніколи нікому не спало на гадку...

— Це тому, що дияволісти дуже й дуже неповороткі, — сказав Бельбо.

— Це тому, що єдиними гідними спадкоємцями тамплієрів є ми! Але дайте мені доказати: ви впізнали цю схему, це рухоме колісце, подібне до коліщат, які використовував Тритемій для шифрування своїх повідомлень. Це не карта. Це проект машини, яка могла б давати варіанти карт, альтернативні карти, аж поки буде знайдено ту, справжню! І Флудд каже у поясненні: це начерк певного *instrumentum*, над яким ще треба працювати.

— Але хіба не Флудд уперто заперечував обертання Землі? Як тоді він міг думати про Маятник?

— Ми маємо справу з утаємниченими. Утаємничений заперечує те, що знає, він заперечує, що він це знає, дурить, аби приховати таємницю.

— Це могло б пояснити, — зауважив Бельбо, — чому ще Ді таку велику увагу приділяв королівським картографам. Не для того, аби знати "правдиву" форму світу, а щоб відтворити, посеред усіх інших, неправильних карт, ту єдину карту, яка була йому потрібна, отже, єдину правильну карту.

— Незле, незле, — мовив Діоталлеві. — Пошуки істини шляхом точного відтворення брехливого тексту.

84

Основним заняттям цієї Асамблеї, і найпожиточнішим, повинна бути — на мою думку — праця над природничою історією на основі планів Верулама.

Christian Huygens. Лист до Кольбера,

Oeuvres Complètes, La Haye, 1888 — 1950, VI, pp. 95 — 96

Поневіряння шести груп не звелися до пошуків карти. Може бути, що у двох перших частинах послання, які потрапили до рук португальців та англійців, тамплієри натякали на Маятник, але уявлення про маятники були ще досить невиразні. Одна річ — вимахувати туди-сюди виском, а зовсім інша — побудувати механізм такої точності, щоб сонце освітило його у точно визначену часточку секунди. Тож тамплієри розтягли План на шість століть. Беконівське крило береться до роботи в цьому напрямку і намагається перетягти на свій бік усіх утаємничених, яких воно гарячково розшукує.

То не випадковий збіг, що Саломон де Ко, людина розенкройцерів, пише для Рішельє трактат про сонячні годинники. Відтак від Галілея і далі відбувається навіжене дослідження маятників. Позірна причина — їхнє застосування для визначення довготи, але коли 1681 року Гюйгенс виявив, що маятник, точний у Парижі, запізнюється у Каєнні, він одразу збагнув, що це залежить від зміни відцентрової сили, викликаній обертанням Землі. А хто запрошує Гюйгенса до Парижа після публікації його "Horologium", де він розвиває Галілеєві думки про маятник? Кольбер, той самий Кольбер, що запросив до Парижа Саломона де Ко з метою дослідження підземель!

Потому як 1661 року Академія дель Чіменто доходить висновків, які згодом зробить Фуко, не минуло й п'яти років, як Леопольд Тосканський розпускає її, і відразу після цього отримує з Рима, як таємну винагороду, кардинальський титул.

Але цього не досить. Полювання на маятник триває і в наступні століття. 1742 року (за рік до першої задокументованої появи графа Сен-Жермена!) людина на ймення Де Меран подає Королівській Академії наук меморандум про маятники; 1756 року (коли в Німеччині виникає Суворий Тамплієрський Звичай!) якийсь Бугер пише "sur la direction au'affectent tous les fils a plomb" .

Я натрапляв на фантазмагоричні назви, такі, приміром, як назва книги Жана Баптиста Біо, виданої 1821 року: Recueil d'observations géodesiques, astronomiques et physiques, exécutées par ordre du Bureau des Longitudes de France, en Espagne, en France, en Angleterre et en Ecosse, pour déterminer la variation de la pesanteur et des degrés terrestres sur le prolongement du meridian de Paris . У Франції, Іспанії, Англії та Шотландії! На продовженні меридіана, на якому міститься Сен-Мартен! А 1823 року сер Едвард Себін публікує An Account of Experiments to Determine the Figure of the Earth by Means of the Pendulum Vibrating Seconds in Different Latitudes ! А таємничий граф Федір Петрович Літке, який 1836 року публікує результати своїх досліджень поведінки маятника під час навколосвітньої подорожі? Він це робить для Імператорської Академії наук у Петербурзі. Як, і росіяни теж?

* * *

А якщо тим часом одна з груп, безперечно, спадкоємці Бекона, вирішила відкрити секрет потоків без карти й без маятника, вивчаючи подих змія заново, з самого початку? Ось де знадобилися натяки Салона: саме за часів Фуко промисловий світ, творіння беконівського крила, розпочав будівництво мереж метрополітену в серці європейських метрополій.

— Справді, — мовив Бельбо, — у дев'ятнадцятому столітті панує манія підземель, Жан Вальжан, Фантомас та Жавер, Рокамболь, уся ця метушня у підземних коридорах та стічних каналах. Господи, якщо добре подумати, то всі твори Жуля Верна — це одкровення таємниць підземелля! Подорож до центра Землі, двадцять тисяч льє під водою, печери таємничого острова, величезне підземне царство Чорних Індій! Треба відтворити маршрут його незвичайних подорожей, ми, безперечно, знайдемо малюнок звивин Змієвого тіла, або ж мапу *ley lines*, складену для кожного континенту. Берн досліджує мережу телуричних течій згори і знизу.

Я підтримав його.

— Як звали головного героя Чорних Індій? Джон Гарраль, майже анаграма Грааля.

— Не вигадуймо химер, тримаймося реальних фактів. Берн подає набагато зрозуміліші сигнали. "Робур Завойовник" — *Roburle Conquérant*, R. C., Роза і Хрест. А якщо прочитати ім'я Робур навпаки, вийде Рубор, червона барва троянди.

85

Філеас Фогг. Це ім'я містить натяк: Еас грецькою має значення глобальності (а отже є еквівалентом пан— і полі-), а Філеас — це те ж саме, що й Поліфіл. Щодо прізвища "Фогг", то англійською воно означає туман... Верн, безперечно, належав до Товариства *Le Brouillard*. Він навіть був такий ласкавий пояснити нам зв'язки між цим товариством та Розою+Хрестом, адже хто ж такий цей шляхетний мандрівник на

ймення Філеас Фогг, якщо не член Рози+Хреста!... Крім того, хіба він не належав до Реформ-клубу, ініціали якого R. C. означають реформаторську Розу+Хрест? А цей Реформ-клуб виникає на Пел-Мел, що нагадує нам ще раз про Сон Поліфіла.

Michel Lamy. Jules Verne, initié et initiateur,
Paris, Payot, 1984, pp. 237 — 238

Відтворення Плану забрало у нас довгі дні, ми припиняли роботу, аби поділитися один з одним новознайденою логічною ланкою, ми читали все, що потрапляло до рук, — енциклопедії, газети, комікси, каталоги видавництва — по діагоналі, у пошуках можливих місточків, ми зупинялися і порпалися по всіх книжкових прилавках, винюхували в газетних кіосках, безцеремонно грабували наших дияволістів, живлячись їхніми машинописами, відтак із тріумфом вдиралися в офіс і кидали на стіл останню знахідку. Коли я пригадую ті тижні, розвиток подій у всій цій історії здається мені блискавичним, гарячковим, наче у фільмі Ларрі Семона, де все відбувається ривками і стрибками, двері відчиняються і зачиняються із надзвуковою швидкістю, в повітрі літають торти з кремом, біганина по сходах вверх-вниз, зіткнення старих автомобілів, падіння полиць у бакалійній крамниці посеред шквалу бляшанок, пляшок, м'яких сирів, бризок содової, вибухів лантухів із борошном. Натомість пригадуючи те, що діялось у проміжках, у періоди затишшя, тобто решту життя, яке розгорталося навколо нас, я переглядаю все, наче фільм з уповільненими кадрами, — План, який формується в ритмі художньої гімнастики, який пов'язується в нашій уяві з повільним оборотом дискобола, обережними похитуваннями штовхача ядра, затяжними періодами гри в гольф, незрозумілими хвилинами очікування під час гри у бейсбол. Словом, хоч би яким був ритм, доля щедро обдаровувала нас, адже при бажанні знайти потрібну логічну ланку, знаходиш її скрізь, повсякчас і за будь-яких обставин, світ вибухає у мережі, у вихорі спорідненостей, і все натякає на все, все пояснює все...

Лії про План я не казав нічого, аби не викликати її несхвалення, але я став мало часу проводити з Джуліо. Я прокидався вночі від думки, що Рене Декарт, себто Картезій, мав ініціали R. C. і що він занадто ревно шукав розенкройцерів, а потім занадто ревно заперечував, що знайшов їх. Звідки така одержимість Методом? Метод був потрібен, щоб знайти розв'язання таємниці, яка зачарувала уже всіх утаємничених Європи... А хто прославляв чар готики? Рене де Шатобріан, R. C. А хто за часів Бекона написав "Steps to the Temple" ? Річард Крешо, R. C. А що тоді Раньєрі де Кальцабіджі, Рене Шар, Раймонд Чандлер, R. C., R. C., R. C.? А Rick's у Касабланці?

86

Ці знання не були втрачені, принаймні не була втрачена їхня матеріальна частина, їх передали побожним будівничим ченці з Сіто... їх знали у минулому столітті як Compagnons du Tour de France . Саме до них звернувся Ейфель із приводу будівництва своєї вежі.

L. Charpentier. Les mystères de la cathédrale de Chartres,
Paris, Laffont, 1966, pp. 55 — 56

Таким чином ми дістали повну картину нових часів, де працюватимуть кроти без упину

перекопували підземелля, підглядаючи планету знизу. Але тут мало бути щось іще, якась інша справа, започаткована беконівцями, результати або фази якої були на очах у всіх і ніхто цього не усвідомлював... Адже, копаючи у підземеллях, вони досліджували глибинні шари, однак кельти і тамплієри не обмежились копанням колодязів — будуючи свої клапани, вони скеровували їх до неба, щоб налагодити зв'язок між мегалітами і вловлювати впливи зірок...

Ця ідея спалахнула в голові Бельбо одної безсонної ночі. Він визирнув у вікно і побачив удалині, над дахами Мілана, вогні металевої вежі телекомпанії RAI, великої міської антени. Поміркований і розважливий варіант Вавилонської вежі. І тут він усе зрозумів.

— Ейфелева вежа, — сказав він нам наступного ранку. — Як це я раніше не подумав? Металевий ідол, мегаліт останніх із кельтів, порожнє вістря, вище за всі Готичні шпилі. Навіщо Парижеві здався цей безглуздий монумент? Це небесний зонд, антена, яка збирає інформацію усіх герметичних клапанів, встромлених у земну кору, зі статуй острова Пасхи, з Мачу Пікчу, зі статуї Свободи на острові Бедлоу, спроектованої втаємниченим Лафайетом, з обеліска в Люксорі, з найвищої вежі Томара, з Колоса Родоського, який не перестає передавати з глибини порту, де його більш ніхто не може знайти, з храмів брахманівських джунглів, з башточок Великого китайського муру, з вершини Аерс Рок, зі шпилів Страсбурга, які викликали таке захоплення втаємниченого Гете, з ликів на горі Рашмор — втаємничений Гічкок збагнув чимало — з антени "Емпайр стейт білдінг", скажіть самі, на яку ж імперію натякало це творіння американських втаємничених, якщо не на імперію Рудольфа Празького! Ейфелева вежа приймає інформацію з підземелля і порівнює її з інформацією, що надходить з неба. А хто дає нам перше жаске кінематографічне зображення Ейфелевої вежі? Рене Клер у "Сплячому Парижі", який спить. Рене Клер, R. C.

Ми перетлумачили всю історію науки: зрозумілою стала навіть гонка космічних озброєнь — усі ці божевільні супутники не інакше, як займались фотографуванням земної кори, щоб виявити там невидимі струмені, глибоководні потоки, течії гарячого повітря. І щоб порозумітися між собою, порозумітися з Ейфелевою вежею, зі Стоунгенджем...

87

Це дуже дивний збіг — видання фоліо 1623 року, що вийшло під іменем Шекспіра, містить рівно тридцять шість творів.

W. F. C. Wigston. Francis Bacon versus Phantom
Captain Shakespeare; The Rosicrucian Mask,
London, Kegan Paul, 1891, p. 353

Коли ми обмінювались вислідами нашого фантазування, нам здавалось, і справедливо, що ми просуваємось уперед шляхом незаконних асоціацій, недозволених місточків, яким ми б соромилися довіряти — якби хтось звинуватив нас, що ми в це вірили. Річ у тім, що нас заспокоювало наше порозуміння, — тепер уже мовчазне, як

цього вимагає етикет іронії, — що ми пародіюємо логіку інших. Але протягом довгих пауз, коли кожен з нас нагромаджував докази, щоб з чистим сумлінням, наче збираючи камінці для пародії на мозаїку, навести їх на спільних зібраннях, наш мозок звикав пов'язувати, пов'язувати, пов'язувати кожен факт з будь-яким іншим фактом, а щоб робити це автоматично, він мав набути певних звичок. Гадаю, є межа, за якою нема вже різниці між звичкою вдавати, що віриш, і звичкою вірити.

Наче в історії про шпигуна: він проникає у таємні служби ворога, звекає думати, як він, і якщо виживає, то лише тому, що йому не щастило; отже, нічого дивного, що невдовзі він переходить на ворожий бік, який став його власним. Або наче людина, що живе на самоті з собакою, — вона говорить до нього цілий день, спершу намагається зрозуміти собачу логіку, відтак доходить висновку, що собака розуміє людську логіку; вона виявляє, що собака несміливий, відтак, що ревнивий, потім що вразливий, нарешті вона починає робити собаці наперекір і влаштовувати сцени ревностів; і коли людина певна, що собака став такий, як вона, насправді то вона стала такою, як він, і коли людина пишається тим, що ушляхетнила його, насправді то вона особачіла.

Може, тут давалося взнаки моє щоденне спілкування з Дією та дітям, але з нас трьох я був найменше заражений грою. У мене була певність, що то я веду гру, я почував себе так, неначе й досі грав на аґого під час ритуалу, неначе я на боці того, хто викликає емоції, а не того, хто їх переживає. Про Діоталлеві я тоді не знав, а тепер знаю: Діоталлеві привчав думати по-дияволістському своє тіло. Щодо Бельбо, то він ототожнював себе з грою навіть на рівні свідомості. Я звекав, Діоталлеві розкладався, Бельбо навертався. Але всі ми потроху втрачали оте розумове світло, яке завше дає нам змогу відрізнити подібне від ідентичного, метафору від реальності, цю таємничу, блискучу і чудову властивість, завдяки якій ми завжди можемо сказати, що той-то і той-то озвірів, не думаючи насправді, що він поріс шерстю і завівся іклами, тоді як божевільний при думці "озвірів" відразу бачить когось, хто гавкає, риє, б'є копитами чи літає.

Ми могли б помітити стан Діоталлеві, якби не були такі захоплені грою. Я б сказав, що все почалося наприкінці літа. Він наче схуд, але то не була нервова стрункість людини, яка провела кілька тижнів, мандруючи в горах. Його делікатна шкіра альбіноса тепер прибрала жовтуватих відтінків. Ми це помітили й подумали, що він провів відпустку, схилившись над своїми рабинськими сувоями. Але насправді ми думали зовсім про інше.

І справді, наступними днями нам поступово вдалося впорядкувати й угруповання, що не належали до беконівської лінії.

Приміром, сучасна масонологія вважає Просвітлених Баварії, які ставили перед собою мету ліквідувати нації та дестабілізувати держави, натхненниками не лише анархізму Бакуніна, а й самого марксизму. Дитячі казки. Просвітлені — це провокатори, яких беконівці заслали між тевтонців, а Маркс та Енгельс мали на думці зовсім інше, починаючи маніфест 1848 року промовистою фразою "Привид блукає по Європі". Звідки така Готична метафора? Комуністичний маніфест саркастично натякав

на примарне полювання на План, що вже протягом кількох століть стрясав континентом. І пропонував альтернативу як беконівцям, так і неотампліерам. Маркс був єврей, можливо, спочатку він був речником рабинів із Жерони або Сафеду і намагався залучити до пошуків весь обраний народ. Але потім цей проект занадто його захоплює, він ідентифікує Шехіну, вигнаний народ у Царстві, з пролетаріатом, зраджує сподівання своїх натхненників, перевертає з ніг на голову ідею юдейського месіанізму. Тампліери всіх країн, єднайтеся. Карту робітникам. Чудово! Де знайти краще історичне пояснення комунізму?

— Авжеж, — мовив Бельбо, — але беконівці, прямуючи до мети, теж зазнають пригод, вам не здається? Декотрі з них збочили у напрямку наукової мрії й зайшли у безвихідь. Я маю на увазі кінець беконівської династії, адже всі ці Ейнштейни, Фермі, шукаючи таємниці в серці мікрокосму, роблять хибні відкриття. Замість телуричної енергії, чистої, природної, мудрої, вони відкривають атомну енергію, технологічну, нечисту, забруднену...

— Часопростір, помилка Заходу, — сказав Діоталлеві.

— Це втрата Осереддя. Вакцина та пеніцилін як карикатура на еліксир довгого життя, — втрутився я.

— А ще один тампліер, Фройд, — додав Бельбо, — замість копати лабіринти у фізичному підземеллі, він копав їх у підземеллі психічному, ніби про все це не сказали вже щонайліпше алхіміки.

— Але саме ти, — заперечив Діоталлеві, — прагнеш видавати книги доктора Вагнера. Про мене, психоаналіз годиться лише для невротиків.

— Авжеж, а прутень — лише фалічний символ, — завершив розмову я. — Нумо, панове, не збочуймо зі шляху. І не втрачаймо часу. Ми ще не знаємо, куди подіти павликіан та ерусалимців.

* * *

Але перш ніж ми змогли відповісти на це нове запитання, ми зустрілися з іншою групою, яка не належала до Тридцяти Шести Невидимих, але вклинилася в гру досить швидко і частково поламала плани, діючи як чинник замішання. То були єзуїти.

88

Барон фон Гунд, шевальє Рамзей... і багато з тих, хто заснував ступені в цих обрядах, діяли за інструкціями Генерала Єзуїтів... Тамплієрство — це Єзуїтство.

Лист Шарля Сотерана до мадам Блаватської, 32 A & P.R 94

Memphis, K.R. d, K. Kadosh, M.M. 104, Eng. etc.;

Утаємничений Англійського Братства Рози і Хреста

та інших таємних товариств, 11.1.1877;

з Isis Unveiled, 1877, II, p. 390

Ми натрапляли на них надто часто, ще з часів перших маніфестів Рози і Хреста. Ще 1620 року в Німеччині з'являється Rosa Jesuitica, де нагадується, що символізм троянди був католицьким і марійським ще до того, як став розенкройцерським, і натякається, що ці два ордени мають бути солідарними, а Роза і Хрест — то лише одне з

формулювань єзуїтської містики для вжитку німецької людності часів Реформації.

Я пам'ятав Салонові слова про ворожість, з якою отець Кірхер ганьбив розенкройцерів, ганьбив саме тоді, коли говорив про надра земної кулі.

— Отець Кірхер, — мовив я, — центральний персонаж у цій історії. Чому ця людина, яка стільки разів виявляла свій хист до спостереження і смак до експериментування, потім заперечила свої нечисленні слухні думки, розкидані на тисячах сторінок, переповнених неймовірними гіпотезами? Він листувався з найкращими англійськими вченими, і зрештою в кожній зі своїх книг він користується з типових розенкройцерських тем, ніби щоб заперечити їх, а насправді щоб засвоїти і запропонувати свою, контрреформаторську версію. У першому виданні "Fama" цей добродій Газельмайєр, засуджений єзуїтами на каторгу за свої реформаторські ідеї, з усієї сили доводить, що справжніми і достойними єзуїтами є вони, розенкройцери. Чудово, а Кірхер пише свої тридцять з лишком томів, аби натякнути, що справжніми і достойними розенкройцерами є вони, єзуїти. Єзуїти намагаються накласти лапу на План. І він, отець Кірхер, береться вивчати маятники і таки вивчає їх, хоча на свій лад, вигадуючи байку про планетарний годинник, який нібито потрібен, щоб знати точну годину в усіх осідках Товариства Ісуса, розкиданих по світі.

— А звідки єзуїти знали про існування Плану, якщо тамплієри дали себе повбивати, аби тільки не признатися? — питав Діоталлеві. Відповідь, що єзуїти завжди знають більше за самого диявола, нас не задовольняла. Ми прагнули глибшого пояснення.

* * *

Дуже швидко ми це з'ясували. Знову Гійом Постель. Гортаючи історію єзуїтів Кретіно-Жолі (скільки ми нареготалися з цього злочасного імені), ми виявили, що 1544 року Постель у полоні своїх містичних поривів, своєї спраги духовного відродження, відвідав у Римі Ігнатія Лойолу. Ігнатій прийняв його з ентузіазмом, але Постель не зумів відмовитися від маніакальних ідей, від своїх кабалізмів, від свого екуменізму, а єзуїтам ці речі були явно не до смаку, а найменше їм подобалася його найманіакальніша ідея, від якої Постель не хотів відступитися ні на крок, — що Царем Світу повинен бути король Франції. Ігнатій був святим, але він був ще й іспанець.

Отак у певний момент між ними дійшло до розриву, і Постель покинув єзуїтів — або ж єзуїти випхнули його за двері. Але якщо Постель був єзуїтом, нехай навіть недовго, він мусив звіритися про свою місію святому Ігнатієві — якому він дав обітницю послуху *perinde ac cadaver*. "Любий Ігнатію, — сказав він, мабуть, йому, — знай, що, приймаючи мене, ти приймаєш також секрет Плану тамплієрів, чиїм представником від Франції є моя скромна особа, ба більше, всі ми очікуємо третьої столітньої зустрічі 1584 року, чому б нам не очікувати її *ad maiorem Dei gloriam*".

Таким чином єзуїти через Постеля, завдяки хвилині його слабкості, дізналися про секрет тамплієрів. Секрет такого штибу належить використати. Святий Ігнатій переходить у вічне блаженство, але його наступники насторожі і не спускають Постеля з ока. Вони хочуть знати, з ким він зустрінеється того віщого 1584 року. Але, на жаль, Постель помирає раніше, і нічого не дає навіть те, що — як запевняло одне з наших

джерел — біля його смертельної постелі був присутній якийсь невідомий єзуїт. Єзуїти не знали, хто його наступник.

— Даруйте, Казобоне, — сказав Бельбо, — тут щось не грає. Якщо справи стояли саме так, єзуїти не могли знати, що зустріч 1584 року не відбулася.

— Однак не треба забувати, — зауважив Діоталлеві, — що, коли невірні не брешуть, ці єзуїти були залізні хлопці і не давали так легко обкрутити себе навколо пальця.

— Хм, щодо цього, — ввернув Бельбо, — то один єзуїт може з'їсти двох тамплієрів на сніданок і ще двох на вечерю. Їх також розпускали, і не раз, і до цього докладали зусиль уряди всієї Європи, однак вони й досі з нами.

Треба було залізти в шкуру єзуїта. Що зробив би єзуїт, якби Постель вислизнув у нього з рук? У мене одразу з'явилась ідея, але така диявольська, що навіть наші дияволісти, подумав я, її не перетравлять: розенкройцери — вигадка єзуїтів!

— Коли помер Постель, — запропонував я, — єзуїти — адже вони хитруни! — математично передбачили цю плутанину з календарями і вирішили взяти ініціативу до своїх рук. Вони організовують розенкройцерську містифікацію, точно вираховуючи, до чого все це призведе. Серед багатьох ентузіастів, які спіймалися на гачок, засвічується, заскочений зненацька, і хтось із автентичних осередків. У цьому разі можна уявити собі Беконovu лють: Флудде, телепню, чи не міг би ти потримати язика за зубами? Але ж, віконте, My Lord, здавалося, ніби вони з наших... Дурню, хіба тебе не вчили не довіряти папістам? Це тебе треба було спалити, а не того бідолашу Ноля!

— Але тоді, — мовив Бельбо, — чому, коли розенкройцери перебралися до Франції, єзуїти чи ті католицькі полемісти, що працювали на них, накидаються на них як на еретиків та одержимих бісом?

— Ви ж не твердитимете, що єзуїти діють прямолінійно, які ж із них тоді були б єзуїти?

Ми ще довго сварилися з приводу моєї пропозиції, нарешті вирішили, за спільною згодою, що початкова гіпотеза краща: розенкройцери були принадою, кинутою французам беконівцями та німцями. Та щойно з'явилися маніфести, єзуїти відразу зрозуміли що до чого. І відразу втрутилися у гру, аби переплутати карти. Метою єзуїтів було, очевидно, перешкодити возз'єднанню англійської та німецької груп із французькою, і тут годився будь-який, навіть найпідліший удар.

А тим часом вони збирали факти, нагромаджували інформацію і зосереджували її... де саме? В Абулафії, пожартував Бельбо. Але Діоталлеві, який тим часом і собі озброївся фактами, сказав, що це зовсім не жарт. Єзуїти, безперечно, конструювали величезну, надзвичайно потужну обчислювальну машину, яка мала зробити висновки з мішанини всіх тих клаптів правди та брехні, які вони терпляче нагромаджували протягом століть.

— Єзуїти, — мовив Діоталлеві, — зрозуміли те, чого не збагнули ані бідолашні старі тамплієри з Провена, ані беконівське крило, тобто, що карту можна відтворити комбінаторним шляхом, а це означає, за допомогою засобів, що були прототипом сучасних електронних мізків! Єзуїти перші винайшли Абулафію! Отець Кірхер

перечитав усі трактати про комбінаторне мистецтво, від Лулла і далі. І погляньте, що він опублікував у своєму "Ars Magna Sciendi"...

— Мені це нагадує вірець для плетіння дротами, — сказав Бельбо.

— Ні, панове, це всі можливі комбінації з p елементів. Факторіальне обчислення, взяте з Сефер Йеціра . Обчислення комбінацій та перестановок — сама суть Темури !

У цьому не могло бути сумнівів. Одна річ — зрозуміти туманний Флудців проект знайти карту, виходячи з полярної проекції, і зовсім інша — знати, скільки спроб для цього треба зробити, і зуміти здійснити їх усі, аби дійти оптимального розв'язання. А насамперед, одна річ — створити абстрактну модель можливих комбінацій, і зовсім інша — вигадати машину, яка могла б їх здійснити. І ось Кірхер, а також його учень Шотт проектують механічні пристрої, механізми з перфорованими картами, комп'ютери *ante litteram* . На основі двійкової системи. Кабала, застосована до модерної механіки.

IBM: Iesus Babbage Mundi, Iesum Binarium Magnificamur. AMDG: Ad Maiorem Dei Gloriam? Аж ніяк! Ars Magna, Digitale Gaudium! IHS: Iesus Hardware & Software !

89

У найгустіших надрах пітьми утворилося суспільство нових істот, які знаються між собою, ніколи не бачившись, розуміються, ніколи не розмовлявши, допомагають один одному, не будучи друзями... Це суспільство взяло від єзуїтського режиму сліпий послух, від масонства — випробування та зовнішні церемонії, від тамплієрів — викликання підземних духів та неймовірну сміливість... Можливо, граф Сен-Жермен не просто наслідував Гійома Постеля, якому була властива манія вважати себе старішим, ніж він був насправді?

Marquis de buchet. Essai sur la secte des illuminés,
Paris, 1789, V та XII

Єзуїти зрозуміли, що коли є потреба викликати замішання у лавах супротивника, нема нічого кращого, як створити таємні секти, виждати, поки небезпечні ентузіасти спіймаються на гачок, а відтак усіх їх заарештувати. Точніше, якщо ти боїшся змови, організуй її сам, і тоді всі ті, хто схильний брати в ній участь, потраплять під твій контроль.

Я пам'ятав, що Альє дуже стримано відгукувався про Рамзея, першого, хто налагодив прямий зв'язок між масонством та тамплієрами, натякаючи, що він пов'язаний з церковними колами. Справді, ще Вольтер викривав Рамзея як людину єзуїтів. На народження англійського масонства єзуїти відповіли із Франції шотландським неотамплієрством.

Це давало змогу зрозуміти, навіщо 1789 року якийсь маркіз де Люше у відповідь на ці інтриги анонімно написав знамените "Essai sur la secte des illuminés" , де він сипле вогнем на просвітлених усіх мастей, чи то Баварії чи якихось інших, на анархічних антиклерикалів та містичних неотамплієрів і кидає на ту саму купу (неймовірно, як усі шматки нашої мозаїки поступовим і чудесним чином ставали на свої місця!) навіть павликіан, не кажучи вже про Постеля та Сен-Жермена. Він скаржиться, що ці форми

тамплієрського містицизму кинули тінь на масонство, яке, натомість, було товариством достойних і чесних людей.

Беконівці вигадали масонство, як "Rick's Bar" у Касабланці, а єзуїтське неотамплієрство зводило їхній винахід нанівець, тож для знищення всіх груп, які не належали до беконівського крила, був найнятий Люше.

Тут ми, однак, мали врахувати інше запитання, що з ним бідолашний Альє не міг дати собі ради. Чому за сім років перед тим, як на сцені з'явився маркіз де Люше, де Местр, агент єзуїтів, подався до Вільгельмсбада, сіючи незгоду поміж неотамплієрів?

— Неотамплієрство було придатне для першої половини вісімнадцятого століття, — говорив Бельбо, — і цілком непридатне для кінця століття, найперше тому, що ним заволоділи революціонери, для яких однаково годилися і Богиня Розуму, і Найвища Істота, аби лиш мати змогу відтяти голову королю, дивись Каліостро, а з іншого боку — тому, що в Німеччині туди встромили носа німецькі князі, надто Фрідріх Пруський, чії цілі, звичайно, не збігалися з цілями єзуїтів. Коли містичне неотамплієрство, хоч би хто там його вигадав, почало створювати речі на кшталт Чарівної флейти, природно, що люди Лойоли вирішили його позбутися. Це як у фінансових справах — ти купуєш якусь фірму, використовуєш її, тоді ліквідуєш, оголошуєш банкрутство і знову інвестуєш її капітал, усе залежить від загальної стратегії, і тебе не обходить, що станеться зі сторожем. Або як зі старою машиною: коли вона перестає їздити, ти здаєш її на металобрухт.

90

У справжньому масонському кодексі не знайти іншого Бога, крім Бога Мані. Це Бог масона-кабаліста, стародавніх розенкройцерів: це Бог масона-мартиніста... З іншого боку, всі ті ганебні справи, які приписують тамплієрам, приписувались також маніхеям.

Abbé Barruel. Mémoires pour servir a l'histoire du jacobinisme,

Hamburg, 1798, 2, XIII

Стратегія єзуїтів стала нам зрозумілою, коли ми виявили отця Барруеля. Між 1797-м та 1798 роками, у відповідь на французьку революцію, він пише свої "Mémoires pour servir a l'histoire du jacobinisme", справжнісінький бульварний роман, який починається — з чого б ви думали? — з тамплієрів. Після спалення Моле вони перебудовуються в таємне товариство, аби знищити монархію та папство і створити світову республіку. У вісімнадцятому столітті вони заволоділи фрімасонством, яке стало їхнім знаряддям. 1763 року вони створили літературну академію, що складалася з Вольтера, Тюрго, Кондорсе, Дідро та Д'Аламбера і збиралася у домі барона Гольбаха; відтак, поступово снуючи змову, 1776 року вони породили якобінців, які, зрештою, були маріонетками в руках справжніх верховод, Просвітлених Баварії — царевбивців за покликанням.

Нема мови про металобрухт. Розколовши масонство за допомогою Рамзея на дві частини, єзуїти знову його об'єднали, аби розбити лобовим ударом.

* * *

Книга Барруеля справила певне враження; і справді, у французьких Національних

архівах зберігаються принаймні два рапорти поліції про підпільні секти, складені на вимогу Наполеона. Ці рапорти написані якимось Шарлем де Беркгаймом, що — як це роблять усі таємні служби, черпаючи секретну інформацію з уже опублікованих матеріалів — не зміг вигадати нічого кращого, ніж списати їх із книги маркіза де Люше, а відтак — із книги Барруеля.

Ознайомившись із цими моторошними описами товариства Просвітлених та недвозначним викриттям директорії Невідомих Зверхників, здатних панувати над світом, Наполеон не вагається: він вирішив пристати до них. Наказавши призначити свого брата Жозефа великим магістром Великого Сходу, він, як твердить багато джерел, сам налагодив зв'язки з масонами, а за іншими джерелами — навіть став їхнім високим достойником. Однак не ясно, котрого обряду. Можливо — із завбачливості — всіх.

Що було відомо Наполеонові, ми не знали, але не забували й про те, що він провів певний час у Єгипті і напевно бесідував у тіні пірамід із якимись мудрецами (тут навіть дитина зрозуміла б, що славнозвісні сорок століть, які дивляться на нього, були прозорим натяком на Герметичне Одкровення).

Мабуть, відомо йому було чимало, адже 1806 року він скликав асамблею французьких євреїв. Офіційні причини банальні: намагання зменшити лихварство, забезпечити собі вірність юдейської меншини, знайти нові джерела фінансування... Але це не пояснює, чому Наполеон вирішив назвати цю асамблею Великим Синедріоном, що наводить на думку про вплив Зверхників, більш чи менш Невідомих. Цілком очевидно, що хитрий корсиканець знайшов представників єрусалимського крила і намагався звести до купи різні розкидані групи.

— Не випадково 1808 року війська маршала Нея опинилися в Томарі. Ви схоплюєте зв'язок?

— Ми тільки це й робимо.

— Тоді Наполеон, готуючись до війни з Англією, мав у своїх руках майже всі європейські центри, а через французьких євреїв — також єрусалимців. Чого йому ще бракувало?

— Павликіан.

— Саме так! А ми ще не вирішили, куди вони поділися. Однак нам підказує це Наполеон, який вирушив шукати їх саме там, де їх і слід було шукати, — в Росію.

* * *

Захряснувши на століття у слов'янському регіоні, павликіани, певна річ, реорганізувалися під марками розмаїтих російських містичних угруповань. Одним із впливових радників Олександра I був князь Голіцин, пов'язаний із деякими сектами мартиністського напрямку. А кого ми виявляємо в Росії за добрих дванадцять років до Наполеона у ролі повноважного посла герцогів Савойських із завданням нав'язати стосунки з містичними гуртками Санк-Петербурга? Де Местра.

На той час він уже втратив усяку довіру до будь-якої організації Просвітлених, вони були для нього все одно, що просвітники, на яких лежала відповідальність за криваву

купіль революції. Тоді він справді говорив, майже дослівно повторюючи Барруеля, про сатанічну секту, яка хоче завоювати світ, і мав на увазі, очевидно, Наполеона. Отож якщо наш великий реакціонер мав на меті перетягти на свій бік мартиністські групи, то це тому, що він виразно відчув: хоч вони й черпали з тих самих джерел, що й французьке та німецьке неотамплієрство, а все ж були вираженням єдиної ще не зіпсованої західним способом мислення групи — павликіан.

Однак план де Местра, з усього видно, не вдався. 1816 року єзуїтів вигнали з Петербурга, і де Местр повертається до Турина.

— Гаразд, — сказав Діоталлеві, — ми знайшли павликіан. Облишмо Наполеона, якому, видно, не вдалося здійснити свого наміру, інакше, опинившись на острові Святої Єлени, він, ляснувши пальцями, примусив би тремтіти своїх супротивників. Що ж відбулося тоді серед всього цього люду? У мене аж тріскається голова.

— У половини з них вона насправду тріснула, — відказав Бельбо.

91

Як же добре ви викрили всі ці пекельні секти, що готують шлях антихристові... Однак серед них є одна секта, якої ви тільки ледь торкнулися.

Лист капітана Сімоніні до Барруеля,
з *La civiltà cattolica*, 21.10.1882

Хід Наполеона щодо євреїв викликав зміну курсу єзуїтів. "Mémoires" Барруеля не містили жодного натяку на євреїв. Але 1806 року Барруель отримує листа від якогось капітана Сімоніні, який нагадував йому, що і Мані, і Гірський Старець були євреї, що масонство заснували євреї, і що євреї проникли у всі, які тільки є, таємні товариства.

Лист Сімоніні, вправно пущений в обіг у Парижі, поставив у складне становище Наполеона, який тільки-но зайшов у контакт із Великим Синедріоном. Цей контакт, певно, стурбував і павликіан, адже в ті роки Священний Синод Московської православної церкви проголосив: "Наполеон сьогодні має на меті об'єднати всіх євреїв, яких Божий гнів розкидав по цілій землі, закликати їх повалити Христову церкву і проголосити Наполеона істинним Месією".

Добрий Барруель погоджується з ідеєю, що змова не просто масонська, а юдейсько-масонська. Між іншим, ідея цієї сатанічної змови була зручним засобом напасти на нового ворога, тобто на Високу Вендету Карбонаріїв, а отже на антиклерикальних батьків Рісорджіменто, від Мадзіні до Гарібальді.

— Але ж усе це діялося на початку дев'ятого століття, — сказав Діоталлеві. — А великий антисемітський наступ почався наприкінці століття, з опублікуванням "Протоколів мудреців Сіону". І "Протоколи" ці з'явилися в російському регіоні. Отже, це — ініціатива павликіан.

— Ще б пак, — підхопив Бельбо. — Нема сумнівів, що тут єрусалимська група поділилась на три гілки. Перша через іспанських та провансальських кабалістів стала натхненником неотамплієрського крила, другу поглинуло беконівське крило, і її прибічники стали вченими та банкірами. Саме на них накидаються єзуїти. Але є ще й третя гілка, яка формувалася в Росії. Велика частина російських євреїв — дрібні

крамарі й лихварі, отже на них криво дивилися бідні селяни; а інша їх частина — оскільки єврейська культура є культурою Книги і всі євреї вміють читати і писати — поповнювала ряди ліберальної та революційної інтелігенції. Павликіани, які були містиками, реакціонерами, нерозривно пов'язаними з феодалами, проникали у двір. Очевидно, що між ними та єрусалимцями не могло бути нічого спільного. Отже вони були зацікавлені дискредитувати євреїв, а через них — цього вони навчилися від єзуїтів — поставити у скрутне становище своїх зовнішніх супротивників, як неотамплієрів, так і беконівців.

92

Не може бути жодного сумніву. Зі всією могутністю та грізністю сатани царство переможного Царя Ізраїлю підходить до нашого неоновленого світу; до престолу всесвітньої влади наближається Цар, народжений із крові Сіону, антихрист.

Сергій Нілус. Епілог до "Протоколів"

Думка Бельбо була прийнятна. Нам лишалось з'ясувати, як "Протоколи" потрапили до Росії.

Папю, один із найвпливовіших мартиністів кінця століття, заворожив Миколу II під час його візиту до Парижа, відтак подався до Москви, захопивши з собою якогось Філіпа, тобто Філіпа Нізье Ансельма Вашо. Одержимий дияволом у шість років, зцілитель у тринадцять, цей ліонський гіпнотизер зачарував як Миколу II, так і його істеричну дружину. Філіп був запрошений до двору і настановлений лікарем Петербурзької військової академії, генералом та статським радником.

Тоді супротивники Філіпа вирішили протиставити йому таку саму харизматичну постать, яка б захистила його престиж. І знаходять Нілуса.

Нілус був мандрівним ченцем, який мандрував (що ж йому було ще робити?) лісами у рясі, хизуючись довгою бородою пророка, двома дружинами, донечкою та помічницею, чи, може, полюбовницею, які ловили кожне слово з його вуст. Напівгуру, з тих, що наприкінці тікають із зібраними жертвами, напівпустельник, з тих, що волають про близький кінець світу. І справді, його причепливою ідеєю були інтриги антихриста.

План Нілусових покровителів полягав у тому, щоб висвятити його на попа, аби потім він, пошлюбивши (одною дружиною більше чи менше) Олену Олександрівну Озерову, фрейліну цариці, став сповідником імператорського подружжя.

— Я людина мирна, — сказав Бельбо, — але починаю підозрювати, що вигублення сім'ї Романових було дератизаційною операцією.

Словом, у певну мить Філіпові прихильники обвинуватили Нілуса в розпусті, і Господь знає, що вони таки мали рацію. Нілус мусив залишити двір, але тут хтось прийшов на допомогу, передавши йому текст "Протоколів". Оскільки геть-чисто всі плутали мартиністів (які черпали натхнення у святого Мартина) і мартінесистів (послідовників того Мартінеса де Паскаллі, якого так недолюбував Альє), і оскільки Паскаллі, за певними тодішніми чутками, був євреєм, то, дискредитуючи євреїв, можна було дискредитувати й мартиністів, а дискредитуючи мартиністів, можна було знищити

Філіпа.

Перша, неповна версія "Протоколів" з'явилася фактично ще 1903 року в петербурзькій газеті "Знамя", яку випускав войовничий антисеміт Крушеван. 1905 року, за згодою урядової цензури, цю першу версію анонімно передруковано у книзі "Джерело наших лих", яку, здогадно, видав якийсь Бутмі, що разом із Крушеваном брав участь у заснуванні "Союзу російського народу", відомого згодом як "чорні сотні", що до нього вербували звичайних злочинців, аби чинити погроми та замаху на край правого штабу. Бутмі опублікував, уже під своїм іменем, й інші видання цього твору, під назвою "Вороги роду людського — "Протоколи", що походять із секретних архівів центральної канцелярії Сіону".

Але то були тільки дешеві брошурки. Розширена версія "Протоколів", яку потім перекладуть у всьому світі, вийшла 1905 року в третьому виданні книги Нілуса "Велике у Малому: Антихрист — неминуча політична можливість", що вийшла у Царському Селі під егідою місцевого відділення Червоного Хреста. Цю версію подано в рамках ширшої містичної рефлексії, і книга опинилася в руках у царя. Митрополит Московський велить читати її у всіх московських церквах.

— Але який зв'язок, — поспитав я, — між "Протоколами" та нашим Планом? Тут весь час говориться про ці "Протоколи", може, нам варто їх перечитати?

— Нема нічого простішого, — сказав Діоталлеві, — завжди знаходиться якийсь видавець, охочий перевидати їх, — колись це робили, виказуючи обурення, задля оприлюднення історичного документа, а згодом почали знаходити у цьому задоволення.

— Он які вони, невірні.

93

Єдиним відомим нам товариством, здатним конкурувати з нами у цьому мистецтві, могли б бути езуїти. Але нам вдалося дискредитувати езуїтів в очах нерозумного плебсу завдяки тому, що це товариство діє відкрито, а ми тримаємося за кулісами, зберігаючи таємність.

Протоколи, V

"Протоколи" становлять собою серію з двадцяти чотирьох програмових заяв, приписуваних мудрецам Сіону. Мета цих мудреців здалася нам досить-таки суперечливою — в одних місцях вони прагнуть скасування свободи друку, в інших — заохочують вільнодумство. Вони критикують лібералізм, але проголошують програму, яку радикальні ліві сили приписують мультинаціональним капіталістичним корпораціям, включно з використанням спорту та візуального виховання для задурманення народу. Аналізуючи різні способи, як заволодіти всесвітньою владою, вони вихваляють силу золота. Водночас вони вирішують підтримувати революції у всіх, країнах, використовуючи незадоволення і збиваючи люд із пантелику проголошенням ліберальних ідей, хоч і прагнуть також сприяти нерівності. Вони вираховують, як запровадити скрізь президентські режими, керовані підставними особами мудреців, збираються розпалювати війни, збільшувати виробництво зброї і (це твердив ще Салон)

будувати метрополітени (під землею!), щоб мати змогу замінювати великі міста.

Вони твердять, що мета виправдовує засоби, і ставлять собі за мету заохочувати антисемітизм, як для того, щоб тримати у шорах незаможних євреїв, так і для того, щоб розважати душу поган, невірних перед лицем їхніх нещасть (дорогим коштом, сказав Діоталлеві, але ефективно). Вони простодушно твердять: "Наші амбіції безмежні, жадоба ненаситна, бажання помсти безжальне, ненависть непохитна" (даючи взірець витонченого мазохізму, адже смачно відтворюють стереотип злісного єврея з антисемітської преси, який і прикрашує обкладинки всіх видань цієї книги). Вони також прагнуть скасувати вивчення класиків та стародавньої історії.

— Одне слово, — зауважив Бельбо, — мудреці Сіону були ватагою кретинів.

— Без жартів, — мовив Діоталлеві. — Цю книгу сприйняли дуже серйозно. Мене радше вражає інше: прагнучи зобразити єврейську змову, що кується століттями, вони використовують матеріал, дотичний до дрібних полемік у Франції кінця століття. Скидається на те, що згадка про візуальне виховання, покликане одурманювати маси, натякає на освітню програму Леона Буржуа, який увів до свого уряду дев'ять масонів. Інший уривок радить висувати до уряду особи, причетні до Панамського скандалу, і такою особою був Еміль Лубе, який 1899 року став президентом республіки. Натяк на метро викликаний фактом, що за тих часів праві газети протестували проти того, що в "Компані дю метрополітен" запосіли акціонери-євреї... Тому можна припустити, що цей текст складений у Франції в останнє десятиріччя дев'ятнадцятого століття, за часів справи Дрейфуса, з метою послабити ліберальний фронт.

— Мене вражає не це, — сказав Бельбо. — У мене є відчуття *déjà vu*. Якщо підсумувати цю справу, то мудреці розповідають про план завоювання світу, а це ми вже чули. Спробуйте абстрагуватись від деяких посилань на події та проблеми минулого століття, замініть підземелля метрополітену підземеллями Провена, скрізь, де написано "євреї", напишіть "тамплієри", а там, де написано "Мудреці Сіону", напишіть Тридцять Шість Невидимих, поділені на шість груп... Друзі мої, це ж — План з Провена!

94

Вольтер сам помер єзуїтом: чи він це бодай підозрював?

F. N. Bonneville. *Les Jésuites chassés de la Mazonnerie
et leur poignard brisé par les Mazons,
Orient de Londres, 1788, 2, p. 74*

Усе вже віддавна було в нас під носом, а ми гаразд цього й не усвідомлювали. Протягом шести століть шість груп воювали за здійснення Плану з Провена, і кожна група брала текст цього Плану, змінювала в ньому підмет і приписувала його супротивникові.

Після того як розенкройцери з'явилися у Франції, єзуїти вивернули план навиворіт: дискредитуючи розенкройцерів, вони дискредитують беконівців і новонароджене англійське масонство.

Коли єзуїти вигадали неотамплієрство, маркіз де Люше приписує план

неотампліерам. Єзуїти, прагнучи тепер позбутися і неотамплієрів, через Барруеля списують план у Люше, але приписують його всім франкмасонам загалом.

Беконівський контрнаступ. Прочісуючи всі тексти ліберальної та світської полеміки, ми виявили, що, від Мішле та Кіне аж до Гарібальді та Джоверті, План приписували єзуїтам (ця ідея, може, походила від тамплієра Паскаля та його друзів). Ця тема здобула популярність завдяки книзі "Агасфер, або Вічний жид" Ежена Сю та її персонажеві, злісному мес'є Роденові, квінтесенції єзуїтської змови у світі. Але, провадячи пошуки у творах Сю, ми виявили щось більше: текст, який виглядав, наче копія, — випереджаючи оригінал на півстоліття, — "Протоколів", повторюючи його слово в слово. То була остання глава "Таємниць народу". Тут диявольський план єзуїтів викладався аж до останньої смачної подробиці в документі, надісланому генералом Товариства Ісуса отцем Роотаном (який був історичною особою) мес'є Роденові (персонажеві "Вічного жида"). Рудольф Герольштайн (попередньо герой "Парижських таємниць") запопав його і ознайомив з ним демократів: "Бачите, любий Лебрене, як успішно снується ця пекельна змова, які жахливі страждання, яке страхітливе панування, який неймовірний деспотизм приберігає вона для Європи та світу, і якщо, на нещастя, вона досягне успіху..."

Це було схоже на епілог Нілуса до "Протоколів". І Сю теж приписував єзуїтам гасло (яке згодом припишуть у "Протоколах" євреям) "Мета виправдовує засоби".

95

Не треба наводити інших доказів, аби показати, що цей ступінь розенкройцерства був спритно запроваджений верховодами масонства... Тотожність його доктрини, його ненависті та блюзнірських практик з ученням Кабали, гностиків та маніхейців вказує нам на особу авторів, тобто євреїв-кабалістів.

Mons. Léon Meurin, S.J. La Franc-Mazonnerie,
Synagogue de Satan, Paris, Retaux, 1893, p. 182

Коли вийшли "Таємниці народу", єзуїти побачили, що План приписують їм, і мерщій використовують єдину наступальну тактику, якої ще не застосовував ніхто — беручи за основу лист Сімоніні, вони кладуть План на карб євреям.

1869 року Гугено де Муссо, знаменитий своїми двома книгами про магію XIX століття, видав твір "Євреї, юдаїзм та юдаїзація християнських народів", де говорив, що юдеї застосовують Кабалу і поклоняються сатані, оскільки таємне спадкоємництво прямо пов'язує Каїна з гностиками, тамплієрами та масонами. Де Муссо сподобився особливого благословення Пія IX.

Але План, сфабулізований Сю, взяли в роботу й інші люди, не єзуїти. Вже після того як минуло чимало часу, мала місце чудова, майже детективна історія. 1921 року газета "Тайме" після появи "Протоколів", які вона сприйняла дуже серйозно, виявила, що один російський землевласник-монархіст, осілий у Туреччині, купив у колишнього офіцера російської таємної поліції, який знайшов притулок у Константинополі, кілька старих книжок, і серед них одну без обкладинки, де збоку можна було прочитати лише "Жолі", з передмовою, датованою 1864 роком, і вона здавалася дослівним джерелом

"Протоколів". "Тайме" розпочала пошуки у Британському музеї і виявила оригінальну книжку Моріса Жолі "Діалог у пеклі між Монтеск'є та Макіавеллі", видану в Брюсселі (але на титульній сторінці стоїть: Женева, 1864). Моріс Жолі не мав нічого спільного з Кретіно-Жолі, але цю аналогію все ж не треба було нехтувати, подібність прізвищ мала щось означати.

Книжка Жолі була ліберальним памфлетом проти Наполеона III, де Макіавеллі, уособлюючи цинізм диктатора, дискутував з Монтеск'є. За цей революційний виступ Жолі був заарештований, відсидів п'ятнадцять місяців у в'язниці і 1878 року наклав на себе руки. Програма євреїв у "Протоколах" була майже дослівно взята з того, що Жолі приписував Макіавеллі (мета виправдовує засоби), а через Макіавеллі — Наполеонові. Однак "Таймс" не помітила (зате помітили ми), що Жолі безсоромно списав із тексту Сю, створеного принаймні на сім років раніше.

У зв'язку з цим фактом, що зводив "Протоколи" до дешевого плагіату, надзвичайно виразний здогад, який може осяяти лише втаємниченого або мисливця на втаємничених, дала нам одна письменниця-антисемітка, палка прихильниця Змови та Невідомих Зверхників, якась Неста Вебстер. Жолі був утаємниченим, він був знайомий із планом Невідомих Зверхників і хоча, ненавидячи Наполеона III, приписав план йому, це зовсім не означало, що незалежно від Наполеона план не існував. Оскільки план, описаний у "Протоколах", в самий раз пасує до того, чим звичайно займаються євреї, то значить це і є план євреїв. Нам залишилось лише підправити добродійку Вебстер в річищі її ж таки логіки: оскільки той план до найменших подробиць відповідав тому, що могли б замислити тамплієри, то це — План тамплієрів.

* * *

Зрештою, наша логіка була логікою фактів. Нам дуже сподобалась історія з Празьким цвинтарем. Ця історія стосувалася такого собі Германа Гедше, прусського дрібного поштового службовця. Він ще раніше опублікував був фіктивні документи з метою дискредитувати демократа Вальдека, звинувачуючи його в тому, що той хоче вколошкати короля Пруссії. Його було викрито, тоді він став редактором органу великих землевласників-консерваторів "Die Preussische Kreuzzeitung". Відтак під іменем сера Джона Редкліффа заходився мережити сенсаційні романи, серед яких був і "Біаріц", виданий 1868 року. Тут він описав окультну сцену, яка відбулася на Празькому цвинтарі, дуже подібну до сцени зібрання Просвітлених, яке Дюма описав на початку "Жозефа Бальзама", де Каліостро, голова Невідомих Зверхників, серед яких був і Сведенборг, замишляє інтригу з намистом королеви. На Празькому цвинтарі зібралися представники дванадцяти колін Ізраїлю, які виклали свої плани завоювання світу.

1876 року сцену з "Біаріцу" навів один російський памфлет, але так, ніби вона відбулася насправді. Це саме зробив 1881 року Ле Контемпорен у Франції, зазначаючи, що інформація походить з вірогідного джерела, від англійського дипломата сера Джона Рідкліффа. 1896 року якийсь Бурнан опублікував книжку під назвою "Євреї, наші сучасники" і навів сцену з Празького цвинтаря, твердячи, що підригну промову

виголосив великий рабин Джон Рідкліф. Пізніша версія твердитиме натомість, що справжнього Рідкліфа чи Редкліфа привів на цей лиховісний цвинтар Фердинанд Лассаль, єврей і соціаліст.

Всі ці плани так чи інакше збігаються з планами, описаними за кілька років перед тим, у 1880 році, в "Revue des études Juives" (антисемітського спрямування), де були опубліковані два листи, приписувані євреям XV століття. Євреї з Арля, у зв'язку з переслідуваннями, просили допомоги у євреїв Константинополя, і ті відповідали їм: "Возлюблені браття у Мойсеї, якщо французький король зобов'язує вас стати християнами, станьте ними, адже ви не можете повестися інакше, але збережіть закон Мойсея у ваших серцях. Якщо вас позбавлять ваших статків, зробіть так, щоб ваші діти стали купцями, які поступово позбавлять християн їхніх статків. Якщо під загрозою ваше життя, зробіть своїх дітей лікарями та аптекарями, аби вони забирали життя у християн. Якщо вони знищать ваші синагоги, нехай ваші сини стануть каноніками та священиками, нищачи їхні церкви. Якщо вони будуть завдавати вам інших лих, зробіть своїх синів адвокатами та нотарями, і нехай вони втручаються у справи всіх станів так, щоб, накладаючи на християн ваше ярмо, ви запанували над світом і могли помститися їм".

То був той-таки план єзуїтів, який насправді був Планом тамплієрів. Деякі варіації, мінімальні перестановки — "Протоколи" утворювалися самі собою. Абстрактний задум Змови мігрував від одної змови до іншої.

* * *

І коли ми сушили собі голову, шукаючи відсутню ланку, яка пов'язала б усю цю чудову історію з Нілусом, ми натрапили на Рачковського, шефа страхітливої Охранки, таємної царської поліції.

96

Прикриття потрібне завжди. Прихованість становить значну частину нашої сили. Тому ми повинні завжди таїтися під іменем іншого товариства.

Die neuesten Arbeiten des Spartacus und Philo
in dem Illuminaten-Orden, 1794, p. 15

Якраз тими днями, читаючи деякі сторінки наших дияволістів, ми виявили, що граф Сен-Жермен серед своїх різних подіб прибирав також подобу Ракочі, принаймні так його називав посол Фрідріха II у Дрездені. А ландграф Гессе, у якого Сен-Жермен нібито помер, казав, що він походив із Трансильванії і називався Рагозкі. До цього можна було додати, що Коменський присвятив свою "Пансофію" (твір безперечно розенкройцерського духу) якомусь ландграфові (скільки ландграфів у нашій історії) на ймення Раговський. Останній елемент для цієї мозаїки я знайшов, нишпорячи на книжковому прилавку на майдані Кастелло, в одному анонімному німецькому опусі про масонство, де на вкладеній картці невідомою рукою було дописано, що цей текст належить якомусь Кардові Авг. Рагоцкі. Зважаючи на те, що ім'ям Ракоскі послуговувався той таємничий тип, який нібито вбив полковника Арденті, ми знову мали змогу втулити у малюнок Плану нашого графа Сен-Жермена.

— Чи не забагато влади ми даємо цьому авантюрникові? — стурбовано запитав Діоталлеві.

— Аж ніяк, — відповів Бельбо, — він нам потрібен. Як соєвий соус у китайських стравах. Якщо його нема, страва перестає бути китайською. Поглянь на Альє, він на цьому знається: він же не взяв собі за взірець Каліостро чи Віллермоза. Сен-Жермен є квінтесенцією Homo Hermeticus.

* * *

П'єр Іванович Рачковський. Життєрадісний, вкрадливий, по-котячому розумний і хитрий, геніальний фальсифікатор. Дрібний російський службовець, який відтак налагоджує зв'язки з революційними групами. 1879 року його заарештувала таємна поліція, звинувачуючи в тому, що він дав притулок своїм друзям-терористам, які зробили замах на генерала Дрентеля. Він переходить на бік поліції і вступає (овва!) до чорної сотні. 1890 року він виявив у Парижі організацію, що виробляла бомби для замахів у Росії, і на батьківщині йому вдалося заарештувати шістдесят трьох терористів. Через десять років виявиться, що бомби виготовляли його люди.

1887 року він поширив лист якогось Іванова, покайного революціонера, який запевняв, що більшість революціонерів — євреї; 1890 року він поширив "Confession par un vieillard ancien révolutionnaire", де революціонери, що знайшли притулок у Лондоні, звинувачувались у тому, що вони британські агенти. 1892 року він поширив фіктивний твір Плеханова, де оскаржується керівництво партії "Народна Воля" в опублікуванні цього ж визнання.

У 1902 році Рачковський намагався створити франко-російську антисемітську лігу. Для цього він використовує метод, подібний до методів розенкройцерів. Він твердить, що ліга існує, сподіваючись, що відтак хтось її таки створить. Але він послуговується також іншим прийомом: спритно змішуючи правду з брехнею, він подав правду в такому світлі, ніби вона для нього невігідна, тому ніхто не засумнівався й у правдивості брехні. Він поширив у Парижі таємничий заклик до французів підтримати Російську патріотичну лігу зі штабом у Харкові. В анонімному заклику він нападав сам на себе як на людину, яка начебто хоче знищити лігу, і висловлював надію, що він, Рачковський, мовляв, колись змінить свою думку. Він звинувачував самого себе у використанні послуг таких дискредитованих осіб, як Нілус, і це було правдою.

На якій підставі можна приписати "Протоколи" Рачковському?

Покровителем Рачковського був міністр Сергій Вітте, прогресист, який хотів перетворити Росію на новочасну країну. Чому прогресист Вітте користувався послугами реакціонера Рачковського, було відомо лише Господу Богові, але ми були вже готові до всього. Вітте мав політичного супротивника, якого звали Елі де Сйон, який ще раніше прилюдно виступав проти нього з полемічними закидами, що нагадували деякі абзаци з "Протоколів". Але у творах Сйона не було натяків на євреїв, адже він сам був єврейського походження. 1897 року Рачковський, за наказом Вітте, звелів провести обшук на віллі Сйона у Террітаті і знайшов памфлет Сйона, написаний на основі книжки Жолі (або ж Сю), де ідеї Макіавеллі-Наполеона III приписувалися

Вітте. Рачковський своїм генієм фальсифікатора замінив Вітте євреями і пустив цей твір в обіг. Ім'я Сйон, природно, примушує згадати Сіон, і всім стає зрозуміло, що авторитетний єврейський діяч викриває єврейську змову. Ось як народились "Протоколи". Відтак у Парижі цей текст потрапив до рук Юліани, чи пак Жюстін Глінки, яка оберталася в колах мадам Блаватської, а у вільний час шпигувала й виказувала поліції російських революціонерів на вигнанні. Глінка, безперечно, — агентка павликіан, які були пов'язані з аграрниками, а отже, хотіли переконати царя, що плани Вітте тотожні з планами міжнародної єврейської змови. Глінка надіслала цей документ генералові Орґеєвському, а той через командувача імператорської гвардії довів його до відома царя. Міністр Вітте опинився у скруті.

Таким чином, перебуваючи у полоні своєї антисемітської завзятості, Рачковський спричинився до нещастя свого патрона. А можливо, і до своїх власних нещастя. І справді, відтоді ми втрачаємо його слід. Можливо, Сен-Жермен перейшов до нових перевдягань і нових перевтілень. Але наша історія набула правдоподібного, раціонального, чіткого вигляду, адже її підтримував цілий ряд фактів, правдивих, — запевнив Бельбо, — як сам Бог.

* * *

Все це примусило мене згадати розповіді Де Анджеліса про синархію. Вся краса цієї історії — звичайно ж, нашої історії, але, може, й Історії, як натякнув Бельбо з нездоровим блиском в очах, простягаючи мені свої картки, — полягала в тому, що різні групи знищували одна одну в смертельному бою, послугуючись тою самою зброєю, що й супротивники. "Перший обов'язок вправного шпигуна, — відповів я, — показати шпигунами тих, за ким він шпигує".

Бельбо сказав:

— Пригадую собі одну історію в ***. При заході сонця я постійно зустрічав на вулиці одного типа на ймення Ремо — чи щось таке — на чорній "балілі". Чорні вуса, кучеряве чорне волосся, чорна сорочка, чорні, страшенно зіпсовані зуби. Він цілував дівчину. А в мене викликали огиду ті його чорні зуби, які цілували цю прегарну, біляву істоту, не пам'ятаю навіть її обличчя, але для мене вона була непорочною дівою і повією, вічною жіночністю. Мене аж дроз проймав від цього. — Бельбо інстинктивно прибрав патетичного тону, щоб підкреслити свою іронію, адже усвідомлював, що дозволив полонити себе невинній млосності, нав'язній спогадами. — Я запитував себе й питав інших, чому цей Ремо, який належав до чорних бригад, дозволяв собі відкрито показуватися на людях, навіть за часів, коли *** не було зайняте фашистами. І мені відповіли, що ходять чутки, нібито він партизанський розвідник. Хоч би що там було, але одного вечора я побачив, як він цілував ту саму біляву дівчину, на тій самій чорній "балілі", з тими самими чорними зубами, але вже з червоною хустинкою на шиї та в сорочці кольору хакі. Він перейшов до гарібальдійських бригад. Усі вітали його, і він діставав бойове ім'я Х9, наче персонаж Алекса Реймонда, про якого я читав у коміксах тижневика "Авентурозо". "Молодець, Х9", казали вони йому... А я ненавидів його ще дужче, адже він володів цією дівчиною за згодою загалу. Однак дехто казав, нібито він

був фашистським шпигуном, підсланим до партизанів; гадаю, це говорили ті, хто бажав відбити у нього дівчину, але в усякому разі він залишався під підозрою...

— А далі?

— Вибачте, Казобоне, чому вас так цікавлять події мого життя?

— Тому що ви їх розповідаєте, а розповіді стають фактами колективної уяви.

— Дотепно. Отож одного ранку Х9 вийшов за територію села; можливо, він призначив дівчині побачення на полі, аби, не зупиняючись на жалюгідних пестошах, довести, що його прутень не такий зіпсований, як його зуби, — даруйте мені, я дотепер не можу полюбити цього чоловіка, — словом, фашисти спіймали його у пастку, повезли до міста і о п'ятій ранку наступного дня розстріляли.

Пауза. Бельбо розглядав свої сплетені, немов у молитві, руки. Відтак він розняв їх і сказав:

— Це було доказом того, що шпигуном він не був.

— Яка ж мораль цієї притчі?

— Хто вам сказав, що притчі повинні мати мораль? Але якщо добре подумати, вона, можливо, означає, що часто для того, аби щось довести, необхідно померти.

97

Я той, хто є.

(Вихід 3, 14)

Я той, хто є. Аксиома герметичної філософії.

Mme Blawatsky. Isis Unveiled, p. 1

— Хто ти? — спитало водночас триста голосів, а тим часом у руках найближчих привидів заблисли шпаги...

— Я той, хто є, — сказав він.

Александр Дюма. Жозеф Бальзамо, II

Я зустрівся з Бельбо наступного ранку.

— Вчора ми написали непогані сторінки для роману з продовженням, — сказав я йому.

— Але якщо ми хочемо збудувати переконливий План, нам, очевидно, належить більше дотримуватися дійсності.

— Якої дійсності? — запитав він мене. — Може, лише роман із продовженням і дає нам справжнє мірило дійсності. Нас обдурили.

— Як це?

— Нас примушували вірити, що, з одного боку, існує велике мистецтво, яке зображує типових персонажів у типових обставинах, а з іншого, — бульварний роман, який розповідає про нетипових персонажів у нетипових обставинах. Я гадав, що справжній джентльмен ніколи не покохав би Скарлет О'Хару, ані Костанцію Бонасьє чи Перлу Лабуан. Я грався з бульварними романами, аби прогулятись за межі життя. Вони мене заспокоювали, адже пропонували недосяжне. А насправді все зовсім інакше.

— Інакше?

— Авжеж. Пруст мав рацію: погана музика краще передає життя, ніж Missa

Solemnis . Мистецтво глузує з нас, заспокійливо показуючи світ таким, яким би хотіли бачити його митці. А бульварний роман ніби жартує, але насправді показує світ таким, яким він є або принаймні яким він може бути.

Жінки більше схожі на Міледі з "Трьох мушкетерів", ніж на Лючію Монделлу, Фу Манчу більш правдоподібний від Натана Мудрого, а Історія більш схожа на ту, про яку розповідає Сю, аніж на історію, як її бачить Гегель. Бульварні романи писали Шекспір, Мелвілл, Бальзак і Достоевський. Насправді відбувається те, що вже давно наперед розповіли бульварні романи.

— Це тому, що бульварний роман наслідувати легше, аніж твір справжнього мистецтва. Аби стати Джокондою, треба докласти чимало зусиль, натомість наслідування Міледі відповідає нашому природному нахилу обирати шлях найлегшого опору.

Діоталлеві, який досі затято мовчав, зауважив:

— Погляньте-но на нашого Альє. Йому легше наслідувати Сен-Жермена, ніж Вольтера.

— Авжеж, — сказав Бельбо, — по суті, жінки теж вважали Сен-Жермена цікавішим, ніж Вольтера.

Згодом я знайшов той файл, де Бельбо у романній формі підсумував наші висновки. Я усвідомлюю, що він мав задоволення, відтворюючи цю історію, до якої не додав нічого свого, окрім кількох сполучних фраз. Я не намагаюся визначити всі цитати, запозичення, кліше, але впізнаю деякі місця цього бурхливого колажу. Іще раз, щоб утекти від занепокоєності Історією, Бельбо писав і переписував життя за допомогою чужих текстів.

FILENAME: Повернення Сен-Жермена

Уже протягом п'яти століть мстива рука Всемогутнього веде мене з глибин Азії аж до цих земель. Із собою я приношу жах, розпач, смерть. Далєбі, я — нотар Плану, навіть якщо інші про це не знають. Я бачив набагато страхітливіші речі, й різанина Варфоломіївської ночі була для мене надто нудною проти того, що тепер я наготувався вчинити. Ох, навіщо уста мої кривляться у цій сатанинській посмішці? Я той, хто є, якщо триклятий Каліостро не узурпував ще й цього мого останнього права.

Але година мого тріумфу близька. Коли я був Келлі, Совпс у Лондонській Вежі розповів мені все. Таємниця полягає в тому, аби стати кимось іншим.

За допомогою хитромудрих плетив я домігся, щоб Джузеппе Бальзамо замкнули у фортеці святого Лева, і заволодів його секретами. Як Сен-Жермен я зник, і тепер усі мене вважають за графа Каліостро.

* * *

Недавно всі годинники міста вибили північ. Яка неприродна тиша. Ця мовчанка вселяє у мене підозру. Вечір чудовий, хоч і надзвичайно холодний, високо у небі місяць стуленим саявом освітлює непролазні вулички старого Парижа. Можливо, зараз десята вечора: нещодавно дзвіниця абатства Блек Фрайярз повільно вибила восьму. Вітер з похмурим свистом розхитує залізні вітровкази на сумних просторах дахів. Густа ковдра

хмар укриває небо.

Капітане, повертаємось? Ні, навпаки, ми тонемо. Прокляття, невдовзі "Патна" затоне, стрибай, Джіме Коноплянику, стрибай. Хіба не віддав би я, аби лиш позбутися цієї тривоги, діаманта завбільшки з горіх? Напинай вітрила, йди проти вітру, роби що хочеш, чортове поріддя, бо буде непереливки!

Я страхітливо вишкірив частокіл своїх зубів, а тим часом смертельна блідота полум'ям охопила моє воскове, вкрите зеленкуватими плямами обличчя.

Як потрапив сюди я, чисте втілення образу помсти? Пекельні духи зневажливо посміхатимуться, бачачи сльози істоти, лиховісний голос якої так часто примушував їх тремтіти у самих надрах їхньої вогненної безодні.

Гей, світла!

Скільки сходинок довелось мені подолати, поки я проник до цієї халупи? Сім? Тридцять шість? Кожен камінь, до якого я торкнувся, кожен крок, який я зробив, таять у собі ієрогліф. Коли я його розкрию, моїм вірним нарешті буде явлено Тайну. Залишиться лише розшифрувати її, а її розв'язанням буде Ключ, за яким криється Повідомлення, те саме, що лише втаємниченому, так, так, утаємниченому, виразно розповість, у чому природа Загадки.

Від загадки до розшифрування всього лише один крок, а з нього у всьому сяйві постане Ієрограма, яка очистить молитву допитування. Тоді всі пізнають Приховане, запону, пелену, єгипетський килим, що вкриває П'ятикутник. А звідси — до світла, щоб проголосити Окультний Смысл П'ятикутника, Кабалістичне Запитання, на яке озовуться лише нечисленні, вимовляючи громовим голосом Незглибимий Знак. Схилившись над ним, Тридцять Шість Невидимих муситимуть дати відповідь — об'явлення Руни, значення якої відкрите лише синам Гермеса, їм-бо буде дана Глузлива Печать, Машкара, а за нею вималюється лик, який вони намагаються оголити, — Містичний Ребус, Найвища Анаграма...

* * *

— Саторе Арепо! — волаю я голосом, від якого тремтить навіть привид. І Сатор Арепо з'являється, облишивши штурвал, який він спритно тримає своїми людиновбивчими руками, і падає ниць на моє повеління. Я впізнаю його, у мене давно вже була ця підозра. Це — Лючано, експедитор-інвалід, якого Невідомі Зверхники призначили виконавцем мого ганебного і кривавого завдання.

— Саторе Арепо, — питаю я глузливо, — чи знаєш ти остаточну відповідь, яка таїться за Найвищою Анаграмою?

— Ні, графе, — необачно відповідає він, — сподіваюся почути її з твоїх вуст.

Пекельний регіт зривається з моїх блідих вуст і луною відбивається від стародавніх склепінь.

— Дурень! Лише істинному втаємниченому відомо, що він її не знає!

— Авжеж, хазяїне, — тупо відповідає експедитор-інвалід, — як вам завгодно. Я готовий.

Ми перебуваємо в обдертій халупі на Кліньянкурі. Цього вечора я повинен

покарати найперше тебе, тебе, яка втаємничила мене у благородне мистецтво злочину. Помститися тобі, бо ти вдаєш, ніби кохаєш мене, а ще гірше, ніби віриш у це, і помститися тим безіменним ворогам, з якими ти проведеш найближчий вікенд. Лючано, настирливий свідок моїх принижень, допоможе мені своєю єдиною рукою, а потім помре й він.

Халупа з лядою у долівці, за якою таїться щось на кшталт вирви, резервуару, підземної кишки, що її справдавна використовували для переховування контрабандного товару, вона непокоїть своєю вологістю, адже межує з коридорами паризьких стоків, лабіринтом злочину. Старовинні стіни пітніють невимовними міазмами, так що досить за допомогою Лючано, надзвичайно вірного у злі, зробити діру в стіні — й вода вдереться струменями, затопить пивницю, розвалить уже хисткі мури, зрівняє вирву з рештою стоків, і ось уже плавають дохлі пацюки, а чорнувата поверхня, що видніє з верхнього отвору, стає передсінком нічної ніщоти: за нею — далека далечінь, Сена, потім море...

З ляди звисає невелика драбина, прикріплена до верхнього краю, й на ній над самою водою влаштовується Лючано з ножем: одною рукою він мертво тримається за перший щабель, другою стискає кинджал, третя ж готова схопити жертву. "Тепер чекай у тиші, — кажу я йому, — і все побачиш".

Я переконав тебе спекатися всіх чоловіків зі шрамом — ходи зі мною, будь моя назавжди, позбудьмось отих недоречних постатей, я ж добре знаю, що ти їх не кохаєш, ти сама мені це сказала, зостаньмось лише ти та я — і підземні течії.

Ось ти увійшла, гордовита, мов весталка, хрипуча і залякла, мов мегера, — гай-гай, пекельне видіння стрясає моїми столітніми боками і стискає мої груди кліщами жадання, о прегарна мулатко, начиння моєї згуби. Покарлюченими руками я роздираю на собі сорочку з тонкого батисту, що огортає мої груди, і нігтями роблю на них криваві борозни, а тим часом лютий жар палить мої губи, холодні, наче руки змії. Глухий рев виривається з найчорніших печер моєї душі і вихоплюється з-за частоколу моїх звірячих зубів — я, кентавр, вивержений з тартару — і майже не чути лету саламандри, я-бо стримую свій крик і наближаюсь до тебе з жорстокою посмішкою.

— Моя люба, моя Софіє, — промовляю я до тебе з котячою грацією, як може промовляти лише таємний шеф Охранки. — Прийди, я ждав тебе, причаїмось із тобою в піймї й будем дожидати, — а ти хрипко і в'язко смієшся, передчуваючи якийсь спадок або здобич, якийсь рукопис "Протоколів", що його можна буде продати цареві... Як вправно ти приховуєш за цим янгольським обличчям свою демонічну натуру, соромливо охоплену андрогінними джинсами, майже прозорою майкою, яка прикриває ганебну лілію, витаврувану на твоєму білому тілі лільським катом!

* * *

Прибув перший дурень, зваблений мною у пастку. Я ледь угадую риси його обличчя під опанчею, яка огортає його, але він показує мені знак тамплієрів із Про вена. Це — Совпс, убійник, найнятий групою з Томара.

— Графе, — каже мені він, — час наспів. Занадто багато років ми блукали,

розкидані по світі. Ви володієте кінцевим уривком послання, а я — тим, що з'явився на початку Великої Гри. Але це зовсім інша історія. Об'єднаймо наші сили, а інші...

Я завершую його фразу:

— А інші нехай ідуть до дідька. Гайда, брате, в центрі кімнати стоїть скриня, а в скрині — те, чого ти шукаєш століттями. Не бійся сутінків, вони не шкодять, а допомагають нам.

Цей телепень ступає крок за кроком, майже навпомацки. Глухий звук — шубовість. Він падає в отвір, над самою водою Лючано хапає його, бринить лезо, швидкий рух ножом по горлу, булькотіння крові зливається з шумуванням хтонічної рідини.

* * *

Стук у двері.

— Це ти, Дізраелі?

— Авжеж, — відказує мені незнайомець, у якому мої читачі, либонь, упізнали великого магістра англійської групи, що вже зійшов на вершину влади, залишившись таким самим ненатлим. Він каже:

— My Lord, it is useless to deny, because it is impossible to conceal, that a great part of Europe is covered with a network of these secret societies, just as the superficies of the earth is now being covered with railroads...

— Ти вже казав це у палаті громад 14 липня 1856 року, від мене нічого не приховаєш. Давай по суті.

Юдей-беконівець лається крізь зуби і продовжує:

— Їх забагато. Тридцять шість невидимих стали триста шістдесятьма. Помнож на два, буде сімсот двадцять. Відніми сто двадцять років, по виповненні яких відчиняться двері, матимеш шістсот, як при наступі під Балаклавою.

Сам чорт, а не людина, таємна наука чисел не має перед ним таємниць.

— То й що?

— Ми маємо золото, а ти — карту. Об'єднаймося і будемо непереможні.

Ритуальним жестом я показую на примарну скриню, і йому, засліпленому жадобою, здалося, ніби він справді розгледів її в затінку. Він рушає, падає.

Я чую зловісний зблиск леза Лючано, попри темряву бачу хрипіння — ним спалахнула німотна англійцева зіниця. Справедливість тріумфує.

* * *

Я очікую третього, людину французьких розенкройцерів, Монфокона де Віллара, готового зрадити, як мені вже було відомо, таємниці своєї секти.

— Я — граф Габаліс, — представляється він, брехливо і дурнувато.

Вистачило лише шепнути кілька слів, аби спонукати його рушити назустріч своїй долі. Він падає, і Лючано, спраглий крові, сповнює своє діло.

Ти всміхаєшся до мене в тіні й кажеш, що ти моя, і нехай моя таїна стане твоєю. Ошукуйся, ошукуйся, лиховісна карикатуро на Шехіну. Авжеж, я твій Симон, зажди, ти не знаєш ще найголовнішого. А дізнавшись, відразу перестанеш знати.

* * *

Що ще додати? Один за одним увіходять інші.

Отець Брешані повідомив мене, що німецьких просвітлених репрезентуватиме Бабет д'Інтерлакен, праправнучка Вайсгаупта, велика діва швейцарського комунізму, що зросла між оргіями, грабунками та кровопролиттями, надзвичайно вправна у видурюванні недосяжних таємниць, у відкриванні депеш, не порушуючи печатей, у підливанні отрути на повеління своєї секти.

І ось вона заходить, юний агатодемон злочину, огорнена хутром із білого ведмедя, з довгим білявим волоссям, що спливає додолу з-під нахабної хутряної шапки, з гордовитим поглядом та саркастичним виразом обличчя. І звичною каверзою я посилаю її до згуби.

Яка іронія мови — цього дару, який дала нам природа, щоб ми замовчували таємниці нашого духу! Просвітлена падає жертвою Темряви. Я чую, як вона, невинувата, вихаркує страхітливі прокляття, а тим часом Лючано двічі обертає ножа в її серці. Déja vu, déjà vu...

* * *

Настала черга Нілуса, який на мить повірив, що здобув і царицю, і карту. Брудний, розпусний ченче, ти хотів антихриста? Ось він перед тобою, але ти про це не знаєш. І я посилаю його, засліпленого тисяччю облудних містичних надій, до ганебної вовківні, яка очікує на нього. Лючано розпанахує йому груди раною у формі хреста, і він поринає у вічний сон.

* * *

Я повинен подолати одвічну недовіру останнього, мудреця Сіону, який видає себе за Агасфера, Вічного Жида, безсмертного, як і я. Він не довіряє мені, масно посміхається, а борода його все ще просякла кров'ю ніжних християнських створінь, яких він звик мордувати на Празькому цвинтарі. Хитрістю своєю я повинен перевищити самого Рачковського. Я даю йому зрозуміти, що скриня містить не лише карту, але й необроблені діаманти, які ще треба ошліфувати. Мені відома влада, яку мають над цим боговбивчим кодлом необроблені діаманти. І він рушає назустріч долі, підштовхуваний своєю зажерливістю, проклинаючи свого Бога, жорстокого і мстивого: він помирає, вражений, як Хірам, і важко йому навіть проклинати, адже він не може вимовити імені свого Бога.

* * *

Я обманювався, вважаючи, що довів Велике Діло до завершення.

Наче вражені смерчем, ще раз відчиняються двері халупи і з'являється привид з блідим обличчям, його руки побожно заклали на грудях, а полохливий погляд не може приховати його натуру, адже зодягнений він у чорні одіяння свого чорного Товариства. Син Лойоли!

— Кретіно! — волаю я, піддавшись облуді.

Він підносить руку в лицемірному жесті благословення.

— Я не той, хто є, — каже він мені з посмішкою, в якій нема більш нічого людського.

Це правда, вони завжди діють цим методом: іноді вони заперечують самі собі власне існування, а іноді проголошують могутність свого ордену, щоб залякати недосвідчених.

— Ми завжди є чимось іншим, ніж те, що ви думаєте, діти Веліала, — каже цей спокусник самодержців, — але ти, о Сен-Жермене...

— Звідки ти знаєш, хто я такий насправді? — запитую я стурбовано.

Він погрозово посміхається:

— Ти знав мене за інших часів, коли намагався відтягти від ложа Постеля, коли під іменем абата д'Ербле, у серці Бастилії, я спричинився до завершення одного з твоїх утілень (гай-гай, як виразно я досі відчуваю на своєму обличчі залізну маску, на яку, з допомогою Кольбера, засудило мене Товариство Ісуса!), ти знав мене, коли я нишком стежив за твоїми потайними нарадами з Гольбахом та Кондорсе...

— Роден! — вигукую я, наче вражений громом.

— Авжеж, Роден, таємний генерал езуїтів! Роден, якого не обкрутиш навколо пальця і не штовхнеш у яму, як ти зробив з іншими обдуреними. Знай, о Сен-Жермене, що нема такого злочину, згубної вигадки, кримінальної пастки, якої ми не вигадали б ще до вас, задля більшої слави нашого Бога, який виправдовує засоби! Скільки коронованих голів ми примусили скотитись у ніч, яка не має ранку, наставляючи набагато витонченіші пастки, щоб здобути панування над світом. А тепер ти хочеш стати нам на перешкоді, щоб ми, за крок від мети, перестали стромляти нашого хижого носа у таємницю, яка вже п'ять століть пускає в рух історію світу?

Вимовляючи ці слова, Роден стає страхітливим. Всі інстинкти кривавої, блюзнірської, мерзенної амбіції, що виявилися у пап доби Відродження, виступають тепер на чолі цього Ігнатієвого сина. Я добре бачу: невситима спрага панування хвилює його нечисту кров, палючий піт заливає його, навколо нього розходиться щось на кшталт сморідної пари.

Як знищити цього останнього ворога? Мені блискає несподівана думка, яка може прийти в голову лише тому, для кого людська душа вже століттями не має незайманих закутків.

— Дивись сюди, — кажу я, — я теж Тигр.

Я рвучко штовхаю тебе на середину кімнати і зриваю з тебе майку, шматую пояс припасованого панциря, який приховує приваби твого бурштинового живота. Тепер, у блідому сяйві місяця, яке проникає крізь причинені двері, ти випростовуєшся, прекрасніша за змія, що спокусив Адама, гордовита і розпусна, непорочна діва і блудниця, зодягнена лише у своє тілесне могуття, адже оголена жінка — це жінка озброєна.

Єгипетське покривало спадає на твоє густе волосся, чорне аж синяве, під легким серпанком пульсують груди. Навколо невеликого дугастого і впертого чола обкрутився золотий уреус зі смарагдовими очима, виблискуючи на твоїй голові трійчастим рубіновим язиком. А твоя туніка з чорного серпанку зі сріблястими відблисками стягнута шарфом, вишитим зловісними веселками та чорними перлами. Твій опуклий

лобок гладенько поголений, щоб ти здавалася статуєю в очах своїх полюбовників! Кінчики пипок, яких ніжно торкнувся пензель твоєї рабині-малабарійки, забарвлені тим самим карміном, що кривавить твої вуста, звабливі, наче рана!

Роден починає важко дихати. Довготривала здержливість, життя, перебуте у мріях про могутність, готували його лише до задоволення його нестримного бажання влади. Перед цією прегарною і безсоромною царицею, з очима чорними, наче в демона, з круглими раменами, пахучим волоссям, білою й ніжною шкірою, Родена охоплює надія на невідомі пестоші, невимовне розкошування. Його плоть стогне, як стогне лісовий бог, бачачи оголену німфу, відбиту в воді, яка вже довела до згуби Нарциса. Супроти світла я бачу, як він нестримно напружується, немов закам'янілий під поглядом Медузи, завмерши у бажанні дати волю притлумленій і вже зникомій чоловічій сназі, знавісніле полум'я хтивості викручує його плоть, він схожий на лук, націлений у мішень, напрутий так туго, що прогинається і переламується.

Умить він падає на долівку і повзе перед цим видінням, простягаючи схожу на кіготь руку, благаючи про ковток еліксиру.

— Ох, — хрипить він, — яка ти гарна, ох, ці зубенята вовчиці, які блищать, тільки-но ти розхилиш свої червоні, пухкі губи... Ох, ці великі смарагдові очі, які то виблискують, то мліють. Ох, демоне любострастя.

Він цілком має рацію, нещасний, а тим часом ти вихаєш стегнами, огорненими синястою тканиною, і випинаєш уперед свій лобок, аби штовхнути фліпер до останнього краю божевілля.

— О прекрасне видіння, — каже Роден, — будь моєю лиш на мить, наповни хвилиною втіхи моє життя, прожите на службі у ревнивого божества, розрадь блискавкою насолоди вічність полум'я, до якого твоя постать мене зараз штовхає і тягне. Прошу тебе, торкнись мого обличчя своїми губами, ти, Антінеє, Маріє Магдалино, ти, що тебе бажав я у ликові святої, розтривоженої екстазом, що тебе жадав я під час моїх лицемірних поклонінь ликам непорочних дів, о Пані, ти прегарна, наче сонце, біла, мов місяць, я зрікаюсь Бога, святих, і самого Римського Первосвященика, ба більше, я зрікаюсь від Лойоли, злочинної присяги, яка зв'язує мене з моїм товариством, благаю лиш одного-однісінького поцілунку і нехай від нього я загину.

Він ступив ще один крок, повзучи на скорчених колінах, підбравши рясу, дедалі напруженіше простягаючи руку до недосяжного щастя. Раптом він упав горілиць, здавалося, очі вилазять у нього з орбіт. Люті корчі звели риси його обличчя нелюдським тіпанням, подібним до того, яке викликає на обличчях трупів електричний розряд Вольта. Синювата піна кривавить його вуста, з яких долинає свистючий, здушений, наче у скаженого, голос, і коли він доходить до фази пароксизмів, як це пояснює Шарко, жаклива недуга, якою є сатиріаз, покара за любострастя, витає вітати ті самі стигмати, що й собачий сказ.

Це кінець. Роден вибухає божевільним сміхом. Відтак каменем падає без пам'яті на долівку, наче живий образ трупного задубіння.

В одну мить він збожеволів і помер проклятим.

Я обмежився тим, що підштовхнув тіло до отвору, вважаючи, аби не забруднити своїх лакованих черевиків об засмальцьовану рясу свого останнього ворога.

Нема жодної потреби у вбивчому кинджалі Лючано, але найманий убивця не може стримувати своїх порухів у смертельній принуці повторювати їх знов і знов. Він регоче і пронизує ножем неживе вже тіло.

* * *

Тепер я веду тебе на край отвору, пестячи твою шию й потилицю, а ти горнешся до мене; насолоджуючись сценою, я кажу тобі:

— Ти задоволена своїм Рокамболем, моє неприступне кохання?

І поки ти любашно киваєш і всміхаєшся, пускаючи слинку, я непомітно стискаю пальці, що ти робиш, коханий? нічого, Софіє, я тебе вбиваю, тепер я — Джузеппе Бальзамо, і більше тебе не потребую.

Полюбовниця Архонтів гине, тонучи у водах, Лючано ударом леза підтверджує вирок моєї безжальної руки, і я кажу йому:

— Можеш тепер піднятися вгору, мій вірний слуго, моя пропаща душо, — а коли він піднімається, підставляючи мені спину, я встромляю йому між лопатки тонкий стилет з трикутним лезом, який майже не залишає шрама. Він падає, я закриваю ляду, ось і все, я покидаю халупу, а тим часом лише мені відомими переходами вісім тіл плывуть до Шатле.

Я повертаюся до свого помешкання у передмісті Сент-Оноре, дивлюсь на себе у дзеркало. Ось воно, кажу я собі, я — Цар Світу. Зі свого порожнистого шпилю я паную над Усесвітом. Іноді моя можуть викликає у мене запаморочення. Я повелитель енергії. Я хмільний від влади.

* * *

На жаль, помста життя не забарилась. Через багато місяців, у найглибшій крипті замку Томар, я, володар таємниці підземних течій і повелитель шести святих місць тих, хто був Тридцятьма Шістьма Невидимими, останній з останніх тамплієрів і Невідомий Зверхник усіх Невідомих Зверхників, маю дістати руку Чечилії, андрогіни з крижаними очима, з якою ніщо вже мене не розділяє. Я віднайшов її через багато століть після того, як її забрав у мене чоловік із саксофоном. Тепер вона хистко ступає по спинці лавки, блакитна й білява, і я ще не знаю, що таїть повітряний тюль, який огортає її.

Каплиця викопана у скелі, над вівтарем висить бентежне полотно, де зображені муки приречених у надрах пекла. Обабіч мене похмуро стоять кілька ченців у каптурах, але мене, зачарованого іберійською фантазією, це не турбує...

І тут — який жах! — полотно підноситься, а за ним, наче величний витвір якогось Арчимбольдо печер, постає ще одна каплиця, у всьому подібна до тої, де перебуваю я, і там, перед ще одним вівтарем навколішки стоїть Чечилія, а поруч з нею — крижаний піт перлить моє чоло, волосся стає дибки у мене на голові — хто ж там стоїть, глузливо хизуючись своїм шрамом? Той Інший, справжній Джузеппе Бальзамо, якого хтось звільнив із льоху в замку святого Лева!

А я? Саме в цей момент найстарший із ченців скидає каптура, і я впізнаю жаску посмішку Лючано, який хтозна-яким дивом уникнув мого стилета, стоку, кривавої твані, яка мала затягти його, вже трупа, в мовчазну глибіню океанів, і котрий перейшов на бік моїх ворогів через справедливу жадобу помсти.

Ченці звільняються від своїх ряс і постають переді мною, запанцеровані в обладунки, дотіль невидимі, з палаючим хрестом на білосніжних плащах. Це — тамплієри з Про вена.

Вони хапають мене, примушують повернути голову, і за моєю спиною виринає кат із двома безформними помічниками, мене примушують зігнутися і вогняним тавром обертають у вічну здобич тюремника, підлу Бафометову посмішку назавжди витиснено на моєму плечі — тепер я розумію навіщо, щоб замінити мною Бальзамо в замку святого Лева, точніше, щоб я посів місце, призначене мені одвічно.

Але мене впізнають, кажу я собі, а що тепер усі вважають, що я — це він, а він — приречений, то хтось таки прийде мені на поміч, принаймні мої спільники — адже не можна замінити одного в'язня іншим, щоб ніхто не помітив, ми ж живемо не за часів Залізної Маски... Марне сподівання. Умить я починаю все розуміти, а тим часом кат згинає мою голову над мідною мискою, звідки підносяться зеленкуваті випари... Вітріол!

Мені кладуть на очі шматок тканини, а обличчя штовхають назустріч цій ненажерливій рідині, біль нестерпний, гострий, шкіра моїх щік, носа, вуст, підборіддя зморщується, злущується — досить одної миті. Коли мою голову підносять, смикнувши за волосся, моє обличчя вже не впізнати — проказа, віспа, невимовна ніщота, прослава відразливості, я повернуся до льоху, як повертаються туди багато втікачів, які мали відвагу спотворити своє обличчя, аби їх не спіймали.

Ах, безсило волаю я і, як кажуть оповідачі, з моїх спотворених вуст злітає одне слово, один стогін, один крик надії: Спокута!

Але спокута чого, друже Рокамболь, ти добре знав, що не повинен був лізти в головні герої! Тебе було покарано, і твоїми ж таки методами. Ти кпив собі з писарів ілюзії, а тепер — бач — сам пишеш, вважаючи машину за своє алібі. Ти ошукуєш себе, твердячи, що ти лише глядач, бо можеш прочитати слова на екрані, начебто вони належать комусь іншому, але ти потрапив у пастку, і тепер намагаєшся залишити сліди на піску. Ти насмілювався змінити текст усесвітнього роману, а всесвітній роман втягнув тебе у свої перипетії і душить у своїй фабулі, яку вигадав зовсім не ти.

Краще б уже ти залишався на своїх островах, Конопляний Джіме, а вона вважала тебе за мертвого.

98

Націонал-соціалістська партія не толерувала таємних товариств, адже сама була таємним товариством, зі своїм великим магістром, зі своєю расистською гнозою, зі своїми обрядами та втаємниченнями.

René Alleau. Les sources occultes du nazisme,
Paris, Grasset, 1969, p. 214

Гадаю, саме в той період Альє вислизнув з-під нашого контролю. Бельбо висловився саме так, кажучи це надмірно байдужим тоном. Я знову приписав це його ревнощам. Охоплений мовчазною манією з приводу влади Альє над Лоренцою, він вголос іронізував із впливу, який здобував Альє над Ґарамондом.

Можливо, це була також наша вина. Альє почав спокушати Ґарамонда майже рік тому, з часів алхімічного свята у П'ємонті. Ґарамонд довірив йому картотеку АВК, щоб він вибрав нових жертв для збагачення каталогу "Розкритої Ізиди", він радився з ним уже щодо кожного рішення і, безперечно, надсилав йому щомісячний чек. Ґудрун, яка періодично здійснювала розвідку в глибині коридору, за скляними дверима, що вели до стерильного царства видавництва "Мануціо", іноді говорила нам стурбованим тоном, що Альє практично отаборився в кабінеті пані Грації, диктує їй листи, приводить у кабінет Ґарамонда нових відвідувачів, словом — і тут злість віднімала в Ґудрун ще більше голосних — поводить, наче у себе вдома. Справді, ми повинні були запитати себе, навіщо Альє проводив довгі години над адресним списком "Мануціо". У нього було досить часу, щоб визначити, котрих з АВК можна було переконати стати новими авторами "Розкритої Ізиди". І все ж він не переставав писати, зав'язувати контакти, скликати зібрання. Але ми, по суті, сприяли його автономії.

Таке становище цілком влаштовувало Бельбо. Більше Альє на вулиці Маркезе Ґвальді означало менше Альє на вулиці Сінчеро Ренато, а отже, менше можливості, що деякі несподівані візити Лоренци Пеллеґріні — побачивши яку, він сяяв усе патетичніше, вже без жодної спроби приховати своє хвилювання — будуть зіпсовані несподіваним приходом "Симона".

Це становище влаштовувало й мене, адже я втратив інтерес до "Розкритої Ізиди" і дедалі більше поринав у роботу над своєю історією магії. Я думав, що дізнався від дияволістів усе, що міг, і залишив Альє турботу про контакти (та контракти) з новими авторами.

Таке становище влаштовувало й Діоталлеві, в тому розумінні, що світ обходив його все менше й менше. Розмірковуючи над цим зараз, я усвідомлюю, що він не переставав надзвичайно швидко худнути, іноді я заставав його у кабінеті, схилоного над рукописом, його погляд був спрямований у порожнечу, ручка випадала з рук. Він не спав, він був виснажений.

Але була ще інша причина, чому нас влаштовувало те, що Альє дедалі рідше з'являвся у нас, і то лише, щоб віддати забраковані ним рукописи і зникнути у глибині коридору. Насправді ми не хотіли, щоб він слухав наші розмови. Якби нас запитали чому, ми сказали б — від сорому або з делікатності, адже ми пародіювали метафізику, в яку він у певному сенсі вірив. На ділі ми йому не довіряли, нас поступово охопила природна остоорога тих, хто усвідомлює, що володіє якоюсь таємницею, і ми легенько відштовхували Альє в темну масу профанів, а самі поступово, все менше посміхаючись, заглиблювались у пізнання того, що ми вигадали. З іншого боку, як сказав Діоталлеві у хвилину доброго гумору, тепер, коли в нас був справжній СенЖермен, ми не знали, що робити з Сен-Жерменом гаданим.

Здавалося, Альє не ображається на цю нашу стриманість. Він вітався з нами дуже вишукано і зникав. З вишуканістю, в якій відчувалася певна зверхність.

Одного понеділкового ранку я прийшов до офісу пізно, і нетерплячий Бельбо запросив мене до себе, покликавши також Діоталлеві.

— Велика новина, — сказав він. Він збирався почати говорити, коли прийшла Лоренца. Бельбо розривався між радіщами від цього візиту і нетерплячкою розповісти нам про свої відкриття. Відразу по тому ми почули стукіт у двері і показався Альє:

— Не хочу вам перешкоджати, прошу вас, не турбуйтеся. Я не наслідую стати на заваді шановному зібранню. Я лише хочу сказати нашій любій Лоренці, що я у пана Гарамонда. І сподіваюся, що можу наслідитись запросити її на чарку шеррі опівдні, у моєму офісі.

У його офісі. Цього разу Бельбо втратив контроль над собою. Принаймні на скільки міг його втратити. Він зачекав, поки Альє вийде, і процідив крізь зуби: "Ma gavte la nata".

Лоренца, яка і далі весело робила спільницькі жести, поспитала його, що це означає.

— Це по-туринському. Означає — вийми корок або, якщо твоя ласка, чи не зволите ви вийняти корок. При наявності зверхньої й гордовитої особи припускається, що дана особа надута відсутністю своєї ж таки скромності, і відповідно припускається, що цього роду гіпертрофоване самопишання утримує організм у роздуту стані лише завдяки встромленому у сфінктер коркові, який стоїть на заваді тому, щоб уся ця аеростатична пишнота розійшлася, і внаслідок цього, пропонуючи даній особі вийняти вищезгадану затичку, її прирікається на незворотне здування, нерідко супроводжуване гострим свистом і зменшенням розмірів залишкової зовнішньої оболонки до блілого образу і безкровного привиду колишньої величі.

— Я не знала, що ти такий вульгарний.

— Тепер ти це знаєш.

Лоренца вийшла, вдаючи роздратування. Я знав, що від цього Бельбо мучився ще дужче: справжній гнів його б заспокоїв, а вдаване роздратування примушувало його думати, ніби в Лоренці навіть вияви пристрасті мали театральний характер.

І саме тому, гадаю, він відразу рішуче сказав:

— Продовжмо. — Він мав на увазі, продовжмо з Планом, берімось серйозно до діла.

— Не маю бажання, — сказав Діоталлеві. — Я погано себе почуваю. Мені болить отут, — і він торкнувся шлунка, — гадаю, це гастрит.

— Облиш, — сказав йому Бельбо, — якщо не маю гастриту я... Звідки ж у тебе гастрит, від мінеральної води?

— Можливо, — силувано посміхнувся Діоталлеві. — Учора ввечері я переборщив. Я звик до "Ф'юджі", а випив "Сан Пеллегріно".

— Тобі слід бути обережним, ці надуживання можуть тебе вбити. Але продовжмо, уже два дні я вмираю від бажання розповісти вам усе. Нарешті я знаю, чому тридцять шість невидимих століттями не можуть визначити форму мапи. Джон Ді помилився,

треба переглянути всю географію. Ми живемо всередині порожнистої Землі, огорнені землею поверхнею. І це зрозумів Гітлер.

99

Нацизм — це була хвилина, коли важелями матеріального поступу заволодів дух магії. Ленін казав, що комунізм — це соціалізм плюс електрифікація. У певному розумінні, гітлеризм — це гемонізм плюс танкові дивізії.

Pauwels, Bergier. *Le matin des magiciens*,
Paris, Gallimard, 1960, 2, VII

Бельбо вдалося встромити у План навіть Гітлера.

— Усе, як написано, чорним по білому. Доведено, що основоположники нацизму були пов'язані з тевтонським неотамплієрством.

— Ще б пак.

— Я не вигадую, Казобоне, цього разу я не вигадую!

— Заспокойтесь, хіба ми коли що вигадували? Ми завжди виходили з об'єктивних фактів, у кожному разі з доступної всім інформації.

— Цього разу теж. 1912 року виникає група Германенорден, яка висуває аріософію, тобто філософію вищості арійської раси. 1918 року такий собі барон фон Себоттендорф засновує подібну групу під назвою "Товариство Туле", таємний гурток, ене повторення Суворого Тамплієрського Звичаю, але з сильними расистськими, пангерманістськими, неоарійськими домішками. І 1933 року цей Себоттендорф напише, що він посіяв те, що потім виростив Гітлер. З іншого боку, саме в середовищі "Товариства Туле" з'являється гакуватий хрест. І хто ж відразу пристає до Туле? Рудольф Гесс, злий Гітлерів геній! А відтак Розенберг! І сам Гітлер! Окрім того, як ви, напевно, читали в газетах, Гесс у своїй в'язниці в Шпандау ще й нині займається езотеричними науками. Фон Себоттендорф 1924 року пише алхімічний опус і зауважує, що перші експерименти розщеплення атома доводять істинність Великого Діла. І пише роман про розенкройцерів! Крім того, він видаватиме астрологічний часопис "Астрологіше рундшау", а Тревор-Ропер написав, що нацистські ієрархи на чолі з Гітлером і кроку не ступили, попередньо не звелівши скласти собі гороскоп. Схоже на те, що 1943 року групі екстрасенсів зроблено запит з метою виявити, де тримають в ув'язненні Муссоліні. Словом, уся керівна група нацистів була пов'язана з тевтонським неоокультизмом.

Бельбо, здавалося, забув про пригоду з Лоренцою, і я допомагав йому в цьому, підштовхуючи до нових побудов:

— По суті, ми можемо розглянути в цьому світлі також силу Гітлера як натхненника юрби. Фізично він був просто жаба, мав писклявий голос, яким же побитом він примушував божеволіти натовп? Він, очевидно, мав здібності медіума. Навчений, можливо, якимось друїдом з його краю, він умів заходити в контакт із підземними течіями. Він теж був клапан, біологічний мегаліт. На стадіоні у Нюрнберзі він передавав вірним енергію течій. Протягом певного часу йому це вдавалося, відтак у нього сів акумулятор.

До всього світу: я заявляю, що Земля порожниста і замешкана всередині, що вона містить певну кількість твердих, концентричних, тобто розміщених одна всередині іншої, сфер, і що вона відкрита на двох полюсах на дванадцять або шістнадцять градусів.

Дж. Клівз Сіммз, піхотний капітан, 10 квітня 1818 року;

цит. у: Sprague de Camp and Ley, *Lands Beyond*,
New York, Rinehart, 1952, X

— Я тішуся, Казобоне, у своїй невинності ви відгадали істину. Справжньою, єдиною манією Гітлера були підземні течії. Гітлер дотримувався теорії порожнистої земної кулі, *Hohlweltlehre*.

— Хлопці, я йду геть, у мене гастрит, — озвався Діоталлеві.

— Зачекай, зараз почуєш найцікавіше. Земля порожниста: ми живемо не зовні, на опуклій поверхні земної кори, а всередині, на увігнутій внутрішній поверхні. Те, що нам здається небом, то газова маса з зонами сильного світла, і той газ заповнює внутрішній простір земної кулі. Треба переглянути всі астрономічні розрахунки. Небо не безконечне, воно обмежене. Сонце, якщо воно існує, за розмірами не більше за те, яким воно здається. Зерно діаметром тридцять сантиметрів у центрі Землі. Про це здогадувалися ще греки.

— Це ти сам вигадав, — стомлено сказав Діоталлеві.

— Дідька лисого! Цю ідею висунув в Америці якийсь Сіммз, ще на світанку дев'ятнадцятого століття. Відтак наприкінці століття її запозичує інший американець на ймення Тід, спираючись на алхімічні дослідження та на тлумачення книги Ісайї. А після першої світової війни її вдосконалює один німець, забув, як його звали; він навіть засновує рух *Hohlweltlehre*, що, як свідчить саме слово, пропагує теорію порожнистої Землі. Гітлер та його поплічники переконалися, що теорія порожнистої Землі точно відповідає їхнім засадам, ба більше — подекують, що деякі невлучання "Фау-1" у ціль пояснюються тим, що траєкторії були вираховані на основі гіпотези про ввігнуту, а не опуклу земну поверхню. Гітлер уже остаточно переконався, що Цар Світу — він, а верхні нацистські прошарки — Невідомі Зверхники. А де мешкає Цар Світу? Усередині, внизу, а не зовні. Саме виходячи з цієї гіпотези, Гітлер вирішив радикально змінити весь порядок пошуків, концепцію остаточної карти, спосіб інтерпретації Маятника! Треба знову згуртувати шість груп і переглянути всі розрахунки з початку. Згадайте логіку гітлерівських завоювань... Перше домагання — Гданськ, щоб мати під своєю владою класичні місця тевтонської групи. Відтак завоювання Парижа дає йому змогу контролювати Маятник та Ейфелеву вежу, він заходить у контакт із синархічними групами і вводить їх до уряду Віші. Так він забезпечує собі нейтралітет, і в кінцевому підсумку співучасть португальської групи. Четвертою ціллю — це очевидно — є Англія, але, певна річ, це твердий горішок. Тим часом через африканські кампанії він намагається дістатися до Палестини, але й у цьому разі в нього нічого не виходить. Тоді він націлюється на підкорення територій павликіан, вдираючись на Балкани та в Росію.

Вважаючи, що він має в руках чотири шостих Плану, він посилає Гесса з таємною місією до Англії, щоб запропонувати спілку. Оскільки беконівці відмовляються, він починає розуміти: тими, хто має у своїх руках найважливішу частину таємниці, можуть бути лише одвічні вороги, євреї. І зовсім не обов'язково шукати їх у Єрусалимі, де їх залишилось дуже мало. Фрагмент послання, що належав єрусалимській групі, насправді не в Палестині, а в руках якоїсь групи в діаспорі. Цим і пояснюється Голокост.

— Тобто?

— Подумайте хвилину. Уявіть собі, що ви хочете здійснити геноцид...

— Прошу тебе, — сказав Діоталлеві, — ми переходимо всякі межі, у мене болить шлунок, я йду геть.

— Зачекай, хай йому біс, коли тамплієри випускали кишки сарацинам, тебе це розважало, бо минуло стільки часу, а тепер ти моралізуєш, наче якийсь гнилий інтелігент. Ми тут намагаємось переписати Історію, ніщо не повинне нас лякати.

Ми попросили Бельбо розказувати далі, скорені його бурхливим поривом.

— У геноциді євреїв вражає тривалість процедур — спершу їх тримають у таборах і морять голодом, тоді роздягають догола, відтак посилають у душі, врешті маємо старанне збереження цілих гір трупів, консервування одягу, опис особистого майна... Дії аж ніяк не раціональні, якби йшлося лише про те, щоб убивати. Вони були б раціональними лише в тому разі, якби йшлося про пошуки, пошуки послання, яке зберігалось в когось одного з цих мільйонів людей, в єрусалимського представника Тридцяти Шести Невидимих — у загортках його одяжі, в роті, витатуюване на шкірі... Лише План може пояснити незбагненний бюрократизм геноциду! Гітлер шукав у євреїв якоїсь підказки, ідеї, яка, завдяки Маятникові, дозволила б йому визначити точний пункт, де під увігнутим склепінням, яке становить сама для себе Земля, перетинаються підземні течії. А ці течії — зверніть увагу на досконалість такої концепції — ототожнюються з небесними течіями, через що теорія порожнистої Землі матеріалізує, так би мовити, тисячолітній герметичний здогад: те, що внизу, тотожне з тим, що вгорі! Містичний Полюс збігається з Серцем Землі, таємниче зображення небесних тіл не що інше, як таємниче зображення підземель Агарттхи, зникає різниця між небом і пеклом, а Грааль, *lapis exillis* — це *lapis ex coelis*, у тому розумінні, що він є Філософський Камінь, який народжується як оболонка, межа, край, хтонічна утроба небес! А визначивши цю точку в центрі порожнистої Землі, який є досконалим центром неба, Гітлер стане володарем світу, Царем якого він є за правом раси. Ось чому аж до останнього дня, до безодні свого бункера він не втрачає надії визначити Містичний Полюс.

— Досить, — сказав Діоталлеві. — Тепер мені справді зле. Мені болить.

— Йому справді погано, справа зовсім не в ідеологічній полеміці, — сказав я.

Здавалося, лише тепер Бельбо зрозумів. Він підвівся і підійшов, щоб турботливо підтримати свого друга, який спирався об стіл, і, здавалося, зараз зомліє.

— Пробач, любий, мене понесло. Сподіваюсь, ти відчуваєш себе погано не тому, що

я говорив ці речі, правда? Ми ж уже років із двадцять жартуємо разом, чи не так? Але тобі й справді погано, це, мабуть, таки гастрит. Послухай, у такому разі вистачить одної таблетки меранколу. І гаряча грілка. Гайда, я відвезу тебе додому, але потім треба буде викликати лікаря, тобі слід перевіритись.

Діоталлеві сказав, що поїде додому сам, на таксі, він же не при смерті. Йому треба лягти. Він одразу ж викличе лікаря, він це обіцяє. І розклеївся він зовсім не через теревені Бельбо, він кепсько почував себе ще з учорашнього вечора. Бельбо відлягло від серця і він провів його до таксі.

Повернувся він стурбований:

— Якщо задуматись, уже кілька тижнів у цього хлопця нездоровий колір обличчя. Капшуки під очима... Чи не диво: я мав померти від цирозу ще років десять тому — але із мене як з гуски вода, а він, що живе, як аскет, має гастрит, а може, й щось гірше. На мою думку, це виразка. До дідька План. Ми всі божевільні.

— Але я думаю, що від таблетки меранколу у нього все пройде, — сказав я.

— Я теж так думаю. Але краще додати до цього ще й гарячу грілку. Сподіваймося, він буде розсудливий.

101

Qui operaour in Cabala... si errabit in opere aut non purificatus accesserit, deuorabitur ab Azazale .

Pico della Mirandola. Conclusiones Magicae

Криза у Діоталлеві настала наприкінці листопада. Наступного дня після того, як йому стало зле, ми чекали його в офісі, але він повідомив по телефону, що лягає в лікарню. Лікар запевнив, що симптоми не надто серйозні, але краще провести обстеження.

Бельбо і я пов'язували його хворобу з Планом, вважаючи, що ми, мабуть, трохи переборщили. Ми говорили один одному, що це безглуздо, але почували себе винними. Уже вдруге я відчував себе співучасником прогріхів Бельбо: одного разу ми разом замовчали певні речі (перед Де Анджелісом), цього разу ми — знову разом — говорили забагато. Безглуздо було почувати себе винними — тоді ми були в цьому переконані — і все ж ми не могли позбутися ніяковості. Тож більше як на місяць ми припинили говорити про План.

Через два тижні Діоталлеві з'явився знову і невимушеним тоном сказав, що попрохав у Ґарамонда відпустку за станом здоров'я. Йому порадили провести лікування, він не розводився про подробиці, але це лікування зобов'язувало його з'являтися в клініку щодва-три дні, і він від нього може охлянути. Не знаю, як він міг би охлянути ще більше: вже й тепер колір його обличчя злився з кольором волосся.

— І обличчя ці історії, — сказав він, — як бачите, вони шкідливі для здоров'я. Це помста розенкройцерів.

— Не турбуйся, — сказав йому Бельбо з усміхом, — ми добре всиплемо розенкройцерам, і вони дадуть тобі спокій. Досить ворухнути пальцем. — І він ляснув пальцями.

Лікування тривало аж до початку нового року. Я поринув з головою в історію магії — у справжню, серйозну історію, не ту, нашу. Ґарамонд з'являвся у нас принаймні раз на день, щоб спитати, як там ведеться Діоталлеві.

— І прошу вас, панове, повідомляйте мене, як щось буде потрібне, я хочу сказати, про будь-яку проблему, щойно вона виникне, — я і наша фірма — постараємося зробити все для нашого вельмишановного друга. Для мене він наче син, скажу більше, наче брат. Зрештою, ми живемо в цивілізованій країні, дяка Богові, і що б там не казали, маємо непогану службу охорони здоров'я.

Альє виявив занепокоєння, спитав про назву клініки і зателефонував до її директора, свого щирого друга (а крім того, сказав він, брата одного АВК, з яким він перебував у надзвичайно теплих стосунках). До Діоталлеві ставитимуться з особливою увагою.

Лоренца сповнилася співчуття. Вона заходила до видавництва "Ґарамонд" майже щодня, аби спитати про новини. Це мало б ошчасливити Бельбо, але він знайшов у цьому похмуру сторону. Під час цих візитів Лоренца була йому недоступна, адже приходила не заради нього.

Незадовго до Різдва я випадково почув уривок розмови. Лоренца переконувала його: "Запевняю тебе, буде чудовий сніг, і номери в них розкішні. Ти зможеш покататися на лижах. Згода?" З цього я виснував, що вони збиралися святкувати Новий рік разом. Але після Богоявлення Лоренца з'явилася одного дня у коридорі, і Бельбо сказав їй: "З Новим роком", — ухиляючись від її спроби обняти його.

102

Покидаючи це місце, ми прибули в місцевість, звану Мілестре... де, кажуть, жив колись чоловік, званий Гірським Старцем... І на височенних горах, які обіймали долину, він звів товстезний і високий мур, що оточував тридцять миль, і ввійти можна було через двоє таємних дверей, вирубаних у горі.

Odorico da Pordenone. De rebus incognito's, Impressus Esauri,
1513, гл. 21, стор. 15

Одного дня наприкінці січня, проходячи вулицею Маркезе Ґвальді, де була припаркована моя машина, я побачив Салона: той виходив з видавництва "Мануціо".

— Мав балачку з приятелем Альє... — пояснив він мені.

— Приятелем? — Наскільки я пам'ятав із часів свята в П'ємонті, Альє не вельми його любив. Що це: Салон стромляє носа до справ "Мануціо" чи Альє використовує його задля якихось своїх зв'язків?

Салон не дав мені часу замислитись над цим, запропонувавши аперитив, і ми опинились у Піладе. Я ніколи не бачив його в цих краях, але він привітався зі старим Піладе, ніби вони були знайомі вже віддавна. Ми посідали, й він запитав мене, як поживає моя історія магії. Він знав навіть це. Я поставив йому провокаційне запитання про порожнисту Землю та про Себоттендорфа, що його згадував Бельбо.

Він засміявся.

— А-а, звичайно, божевільних серед ваших клієнтів не бракує! Про цю історію з

порожнистою Землею мені нічого не відомо. Щодо фон Себоттендорфа, то, звісна річ, це був химерний суб'єкт... Він наважився навіювати Гіммлерові та компанії самогубчі для німецького народу ідеї.

— Які ідеї?

— Східні фантазії. Ця людина остерігалась євреїв і схилялася перед арабами й турками. Вам відомо, що в Гіммлеровім кабінеті, окрім "Майн кампф", завжди лежав Коран? Себоттендорф замолоду захоплювався якоюсь турецькою сектою втаємничених і розпочав вивчати ісламську гнозу. Він говорив "Фюрер", думав про Гірського Старця. І коли вони всі разом заснували СС, у них на думці була організація, подібна до асасинів... Запитайте себе, чому під час першої світової війни Німеччина і Туреччина були союзниками...

— А вам звідки все це відомо?

— Я вам уже казав, здається, що мій бідолашний татусь працював на російську Охранку. Отож за тих часів, пригадую, царську поліцію непокоїли асасини; перший здогад, гадаю, з'явився в Рачковського... Відтак вони облишили цей слід, адже якщо тут уплутані асасини, то не могли бути уплутані євреї, а в той час небезпеку становили євреї. Як завжди. Євреї повернулися до Палестини і примусили тих інших вийти з печер. Одначе вся ця історія, про яку ми говоримо, дуже заплутана, годі вже про це.

Здавалося, він пожалкував, що розпустив язика, і поспіхом попрощався. І тоді сталась одна річ. Нині, коли вже все позаду, я переконаний, що мені це не наснилось, але того дня це здавалось якоюсь галюцинацією, бо, коли я проводжав очима Салона, який виходив з бару, мені привиділось, ніби на розі він зустрівся з якимось типом зі східними рисами обличчя.

Словом, Салон сказав мені досить, щоб довести мою уяву до екстазу. Гірський Старець та асасини не були для мене незнайомцями: я згадував їх у своїй дипломній роботі, тамплієрів оскаржували також у таємному співництві з ними. Як ми могли про це забути?

Отож я знову почав нутужувати свій мозок, а ще більше пучки пальців, гортаючи старі каталоги; і тут у мене з'явилась ідея — така блискуча, що я не зумів стриматися.

* * *

Наступного ранку я вдерся до кабінету Бельбо:

— Вони все переплутали. Ми все переплутали.

— Заспокойтесь, Казобоне, хто переплутав? А-а, Боже мій, ви маєте на увазі План.
— На мить він завагався. — Ви знаєте, що Діоталлеві погано? Він нічого не каже, але я телефонував до клініки, й мені не захотіли сказати нічого конкретного, бо я йому не родич, а в нього нема родичів, хто ж, спитати б у них, має ним опікуватися? Мені не сподобалася їхня ухильність. Це щось доброякісне, кажуть вони, але терапія не допомогла, краще буде, якщо він на якийсь місяць ляже в лікарню, може, варто зробити якусь невелику хірургічну операцію... Словом, ці люди не говорять усього, що знають, і ця історія мені подобається дедалі менше.

Не знаючи, що відповісти, я взявся гортати якусь книжку, щоб загладити враження

від свого тріумфального приходу. Але Бельбо не витримав. Він був мов той картяр, якому раптом показали колоду карт.

— До дідька, — лайнувся він. — На жаль, життя триває. Кажіть.

— Вони все переплутали. І ми все переплутали, майже все. Отже: Гітлер робить з євреями те, що робить, але домагається дідька лисого. Окультисти половини світу цілими століттями щосили студіюють єврейську мову, перечитують уздовж і впоперек єврейські тексти і щонайбільше оволодівають умінням складати гороскопи. Чому?

— Гм... Та тому, що фрагмент єрусалимців усе ще десь захований. З іншого боку, не видно й фрагмента павликіан, наскільки нам відомо...

— Це відповідь, гідна Альє, але не нашого Плану. У мене краще розв'язання. Євреї тут ні до чого.

— Тобто?

— Євреї не мають жодної причетності до Плану. І не можуть мати. Спробуймо уявити собі становище тамплієрів, спершу в Єрусалімі, відтак у таборах Європи. Французькі лицарі зустрічаються з німцями, з португальцями, іспанцями, італійцями, англійцями, всі вони разом мають певні зв'язки з візантійським регіоном, а насамперед перебувають у контакті з турками, своїми супротивниками. Супротивниками, з якими вони воюють, але з якими, як ми бачили, проводять переговори. Саме ці сили діяли в той час, зносили відбувалися між благородними лицарями, рівними за рангом. Ким були євреї за тих часів у Палестині? Релігійною та расовою меншиною, араби ставилися до них толерантно, з доброзичливою поблажливістю, натомість християни трактували їх дуже погано, адже не слід забувати, що протягом численних хрестових походів, окрім усього іншого, відбувалися грабунки гетто і різанина євреїв. Чи можна припустити, що тамплієри, з усією своєю пихою, могли бодай подумати про те, щоб обмінюватися містичною інформацією з євреями? Нізащо в світі. А в європейських таборах євреї були лихварями, яких усі зневажали, їх можна було використовувати, але в жодному разі не можна було їм довіряти. Ми говоримо тут про зв'язки між лицарями, будуємо план духовного лицарства, як же ми могли уявити собі, що тамплієри Провена вводять у курс такої справи громадян другого ґатунку? Нізащо в світі.

— А навіщо тоді вся ота веремія з магією доби Відродження, яка кидається вивчати Кабалу...

— А як же інакше, ми наближаємось до третьої зустрічі, людей охоплює страшенна нетерплячка, вони шукають коротшої дороги, єврейська мова видається мовою священною і таємничою; кабалісти взялися до діла незалежно від інших, а також задля інших цілей, і тридцять шестеро, розкиданих по світу, втовкмають собі в голову, що незрозуміла мова може таїти бозна-які секрети. Це, здається, Піко делла Мірандола сказав, що *nulla nomina, utsigniflcativa et in quantum nomina sunt, in magico opere virtutem habere non possunt, nisi sint Hebraica*. Отже? Піко делла Мірандола був дурень.

— Не інакше.

— А крім того, він, як італієць, не міг брати участь у Плані. Що він міг про це знати? Тим гірше для всяких Агріпп, Ройхлінів та їхніх поплічників, які кидаються по цьому

фальшивому слідові. Я відтворюю історію фальшивого сліду, ви розумієте? Ми ж піддалися впливові Діоталлеві з його кабалістичними захопленнями. Діоталлеві кабалізував, тому ми включили у План євреїв. А якби Діоталлеві цікавився китайською культурою, чи включили б ми тоді в План китайців?

— Можливо, включили б.

— А може, й ні. Однак не варто рвати на собі одежу, до цієї помилки штовхали нас усі. І цієї помилки допускалися всі, від Постеля і далі, це очевидно. Через двісті років після Провена вони вмовили себе, що шоста група — єрусалимці. А то була неправда.

— Даруйте, Казобоне, це ж ми змінили інтерпретацію Арденті й ствердили, що зустріч на камені відбулася не у Стоунгенджі, а на камені Мечеті Омара.

— І ми помилилися. Хіба мало тих каменів! Ми повинні були подумати про якесь місце, розміщене на камені, на горі, на скелі чи над проваллям... Шоста група очікувала у фортеці Аламут!

103

І з'явився Кайрос, тримаючи в руці скіпетр, що означав царську гідність, і вручив його першому створеному богові, а той узяв його і сказав: "Твоє таємне ім'я складатиметься з 36 літер".

Hasan-i Sabbāh. Sargozašt-i Sayyid-nā

Я виконав свій блискучий номер, а тепер мав знайти пояснення. Зробив я це наступними днями, наводячи довгі, докладні, добре задокументовані докази. Коли, сидячи за столиком у Піладе, я викладав перед Бельбо доказ за доказом, він стежив за моїми поясненнями з затуманеними очима, запалюючи одну сигарету від одної, кожні п'ять хвилин простягаючи руку зі склянкою, де на дні видніли рештки льоду, і Піладе поспішав долити йому, не чекаючи на замовлення.

Першими джерелами були саме ті, де з'явилися перші розповіді про тамплієрів, від Жерара Страсбурзького до Жуєнвіля. Тамплієри входили в контакт, іноді у конфлікт, а найчастіше у таємничу спілку з асасинами Гірського Старця.

Уся ця історія, звичайно, була набагато складніша. Вона почалася після смерті Магомета з розколу між суннітами, послідовниками традиційного закону, та послідовниками Алі, зятя Пророка, чоловіка Фатіми, в якого було забрано спадкоємництво. Саме шанувальники Алі ототожнювали себе з shi'a, групою адептів, яка дала початок єретичному крилу ісламу, шиїтам. То була доктрина, яка вбачала спадкоємність утаємничення не в традиційному осмисленні слів Пророка, а в самій особі Імама, який був повелителем, главою, явленням божественного, теофанічним одкровенням, Царем Світу.

Що ж діялося в цьому єретичному крилі ісламізму, вчення якого поступово проникало до всіх ізотеричних доктрин середземноморського басейну, від маніхеїв до гностиків, від неоплатоніків до іранської містики, до всіх цих течій, що їх ми роками простежували в їхньому розвитку на Заході? То була довга історія, нам ніяк не вдавалося її розплутати ще й тому, що різні арабські автори та діячі мали надто довгі імена, у серйозніших працях вони писалися з діакритичними знаками, і пізнього вечора

ми були вже неспроможні розрізняти такі імена, як Abū 'Abdi'l-lā Muhammad ibn All ibn Razzām at-Tā'i al-Kūfi, Abū Muhammad 'Ubaydu'l-lāh, Abū Mu'ini'd-Din Nāsir ibn Hosrow Marwāzi Qobādyāni (гадаю, араб збентежився б так само, коли б йому довелося розрізняти Арістотеля, Аристофана, Аристарха, Арістіда, Анаксимандра, Анаксимена, Анаксагора та Анакреонта).

Певною була одна річ. Шиїзм розгалужується на дві гілки — одна дістає назву дванадцятників, які перебувають в очікуванні зниклого прийдешнього Імама, друга — це секта ісмаїлітів, яка розвивається в царстві Фатімідів у Каїрі, і, врешті, після багатьох перипетій, утверджується в Персії як реформований ісмаїлізм, завдяки незвичайному, містичному і жорсткому персонажеві, Хасанові Саббахові. Той Хасан закладає свою столицю, свій власний неприступний осідок на південний захід від Каспію, у фортеці Аламут, званій Хижим Гніздом.

Тут Хасан оточує себе своїми аколитами, fida'iyun або ж fedain, вірними йому аж до смерті, і використовує їх для здійснення своїх політичних убивств, як знаряддя джихад гафі, таємної священної війни. Ці фedaїни, чи як він там їх називав, згодом зажили зловісної слави під іменем асасинів — нині воно звучить не дуже гарно, але тоді звучало для них як музика, воно символізувало плем'я мусульманських ченців-воїнів, дуже схожих на тамплієрів, готових померти за віру. Духовне лицарство.

Фортеця, чи замок, Аламут, тобто Камінь, побудований на високогірному гребені завдовжки чотириста метрів і завширшки іноді кілька кроків, найбільше тридцять. Для того, хто наближається дорогою через Азербайджан, здалеку він здається природним урвищем, сліпучо-білим у сонячному світлі, блакитнуватим у пурпурі заходу, блідим на світанку і кривавим у присмерках, урвищем, яке іноді розпливається у хмарах або палахкотить блискавками. Уздовж його верхніх країв ледь можна розгледіти невиразні обриси чотиригранних веж, знизу вони схожі на ряд гостроверхих скель, що стримлять угору на сотні метрів, і здається, ніби вони падають на тебе. Найприступніший схил укритий слизькою жорствою, що загрожує зсунутися лавиною, навіть сьогодні археологи не можуть туди дістатися, а за тих часів туди заходили видовбаними у скелі таємними крученими сходами, схожими на шкурку, зняту з закам'янілого яблука, — таку фортецю може захистити один-однісінький лучник. Неприступний, запаморочливий, потойбічний Аламут, твердиня асасинів. Дістатися туди можна лише верхи на орлі.

Тут царював Хасан, і кожен з його наступників був відомий як Гірський Старець, першим же з них був пекельний Сінан.

Хасан винайшов власний метод панувати над своїми людьми та супротивниками. Ворогам він заявляв, що якщо вони не впадуть ниць на його повеління, він їх уб'є. А від асасинів не міг утекти ніхто. Нізаму'л-Мулк, перший міністр султана, у період, коли хрестоносці продовжували свої спроби завоювати Єрусалим, був убитий ударом кинджала, коли його несли в ношах до гарему. Підісланий убивця наблизився до нього, переодягнений дервішем. Атабега Хімсу, який виходив зі свого замку, прямуючи на п'ятничну молитву, оточив загін озброєних до зубів людей Старця, і його заколото

ударами кинджала.

Сінан вирішив вбити християнського маркіза Коррадо ді Монферрато, і за його наказом двоє його людей, після суворої підготовки, проникли поміж невірних, наслідуючи їхні звичаї та мову. Коли єпископ Тирський влаштував бенкет маркізові, який нічого не підозрював, вони, перевдягнені ченцями, напали на нього і зранили його. Один з асасинів був одразу ж убитий охоронцями, а другий сховався у церкві, дожидаючи, поки туди принесуть пораненого, тоді кинувся на нього, прикінчив його і сам загинув, сповнений блаженства.

Адже, як твердили арабські історіографи-сунніти, а відтак християнські хронікери, від Одоріка з Порденоне до Марко Поло, Старець знав жорстокий спосіб, за допомогою якого він примушував своїх лицарів бути вірними йому аж до найвищої самопожертви і ставати непереможними бойовими машинами. Він переносив заснулих юнаків на вершину скелі, виснажував їх насолодами, вином, жінками, квітами, бенкетами, які доводили їх до знемоги, одурманював гашишем — звідси назва секти. А коли вони були вже нездатні обійтися без цих розпусних насолод, без цієї імітації раю, він переносив їх сонними назад і ставив перед вибором: йди і вбивай; якщо робитимеш це, отой рай, що ти покинув, знову навіки стане твоїм; якщо ні, знов опинишся у щоденній геєнні.

І вони, очамрілі від наркотику, безпорадні перед волею Старця, жертвували собою, приносячи в жертву інших, — вбивці, приречені на смерть, жертви, засуджені на те, щоб жертвувати іншими.

Як їх боялися, яких тільки байок не розповідали про них хрестоносці в безмісячні ночі, коли в пустелі свистів самум! Як ними захоплювались тамплієри, заповнені їхнім чистим, як сльоза, бажанням мучеництва, вони погоджувались платити їм мито навзаєм за формальний податок, і велася гра обопільних поступок, співництва, братерства зброї; на бойовиську вони випускали собі навзаєм тельбухи, а потім таємно обіймались, шепочучи один одному на вухо розповіді про містичні видіння, магичні формули, алхімічні тонкощі...

Від асасинів тамплієри запозичують їхні окультні обряди. Лише недолуга короткозорість префектів та інквізиторів короля Філіпа перешкодила їм зрозуміти, що плювок на хрест, поцілунок у зад, чорний кіт та поклоніння Бафометові були не чим іншим, як відлунням інших обрядів, які здійснювали тамплієри під впливом першої таємниці, відкритої ними на Сході, — вживання гашишу.

Тож очевидно, що План народився, мусив народитися саме там: від людей з Аламуту тамплієри дізналися про підземні течії, з людьми з Аламуту вони провадили наради у Провені і заснували таємну змову Тридцяти Шести Невидимих, і саме тому Христіан Розенкройц подався до Феса та в інші місця Сходу, саме тому Постель звернув свою увагу на Схід, саме тому зі Сходу, з Єгипту, осідку ісмаїлітів-фатімідів, маги доби Відродження привезли божество-покровителя Плану — Гермеса, тобто Тота, а дурисвіт Каліостро використовував єгипетські постаті для своїх примарних обрядів. А єзуїти, єзуїти не були такі тупоголові, як ми вважали; на чолі з добрим старим Кірхером вони відразу ж накинулись на ієрогліфи, на коптську мову, на інші східні мови, єврейська ж

була лише прикриттям, поступкою тогочасній моді.

104

Ці тексти звернені не до простих смертних... Гностичний світогляд — це шлях, застережений для еліти... Адже, як сказано в Біблії: не кидайте ваших перед свиням.

Kamal Jumblatt. Інтерв'ю газети Le Jour, 31.3.1967 р.

Arcana publicata vilescent et gratiam prophanata amittunt. Ergo: ne margaritas objice porcis, seu asino substeme rosas .

Johann Valentin Andreae,

Die Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz,

Strassburg, Zetzner, 1616, титульна сторінка

З іншого боку, де знайти людину, яка здатна прождати на камені протягом шести століть і яка таки ждала на цьому камені? Звичайно, Аламут зрештою впав під тиском монголів, але секта ісмаїлітів збереглася на цілому Сході. Поперше, вона змішалася з нешиїтським суфізмом, по-друге — покликала до життя страхітливу секту друзів, і по-третє — вона збереглася серед індійських хоя, послідовників Аги Хана, неподалік від місця, де була Агартгха.

Але я виявив ще одну річ. За династії Фатімідів заходами академії Геліополіса в Каїрі було відкрито герметичні поняття стародавніх єгиптян, і там був заснований Дім Знань. Дім Знань! Той самий, звідки черпав натхнення Бекон для свого Соломонового Дому, який став прообразом Консерваторію?

— Ось воно, ось воно, нема більше жодних сумнівів, — мовив захмелілий Бельбо. Потім запитав: — А що ж тоді кабалісти?

— Це лише паралельна історія. Рабини Єрусалима відчували, що між тамплієрами та асасинами щось зайшло, пронюхали щось так само й іспанські рабини, мандруючи по європейських таборах, нібито щоб давати гроші під лихву. Відчуваючи себе виключеними з таємниці, у нападі національної гордості, вони вирішують самі зрозуміти, в чім річ. Як це, ми, Обраний Народ, не в курсі таїни таїн? Раз — і започатковують кабалістичну традицію, яка була героїчною спробою вигнанців, ізгоїв домогтися свого наперекір можновладцям, панам, які вважають, що знають усе.

— Але, поводячись так, вони справляли на християн враження, ніби справді все знають.

— І в певний момент хтось допустив найбільшої хиби. Переплутав Ісмаїла з Ізраїлем.

— Отже Барруель, "Протоколи" та Голокост лише плід орфографічної помилки.

— Шість мільйонів євреїв, забитих через помилку Піко делла Мірандоли!

— А може, була інша причина. Обраний народ узяв на себе завдання тлумачити Книгу. Від нього поширилась ця манія. А інші, не знайшовши нічого у Книзі, забажали помститися. Люди бояться того, хто ставить їх віч-на-віч із Законом. Але чому асасини не з'явилися на сцені раніше?

— Бельбо! Подумайте лишень, який занепад панує в цьому регіоні від битви при Лепанто і пізніше. Ваш Себоттендорф розумів, що треба шукати чогось серед турецьких

дервішів, але Аламута більше нема, ці люди припишуть невідомо де. Вони вичікують. І ось настав їхній час, вони знову показали носа під крилом ісламського ірредентизму. Вводячи у План Гітлера, ми знайшли вірогідне пояснення другої світової війни. Вводячи туди асасинів з Аламуту, ми пояснюємо все те, що вже не один рік відбувається на теренах між Середземномор'ям та Перською затокою. І тут ми знаходимо місце для ТРЕСу, Templi Resurgentes Equites Synarchici . Товариства, яке ставить собі за мету поновити нарешті зв'язки між духовним лицарством різних віросповідань.

— Або ж яке розпалює конфлікти, аби все заблокувати і ловити рибку в каламутній воді. Ясна річ. Ми підходимо до кінця нашої праці в галузі перекроювання Історії. Чи не трапиться так, що у віщий момент Маятник відкриє, що Пуп Світу міститься в Аламуті?

— Ну, не будемо перебільшувати. Про мене, нехай це останнє питання залишається висіти в повітрі.

— Як Маятник.

— Хоч би й так. Не можна висловлювати всього, що спадає нам на гадку.

— Аякже, аякже. Наукова точність над усе.

* * *

Того вечора я був гордий з того, що вибудував гарну історію. Я був естет, який використовує тіло і кров світу, щоб створити з них Красу. А Бельбо вже був адептом. Як будь-хто інший — не через осяяння, а через *faute de mieux* .

105

Claudicat ingenium, delirat lingua, labat mens .

Лукрецій. *De rerum natura*, III, 453

Мабуть, саме в ті дні Бельбо спробував зрозуміти, що саме з ним діється. Однак навіть суворість його самоаналізу не змогла відірвати його від недуги, до якої він уже звикав.

FILENAME: А якби?

Вигадати якийсь План: План тебе так виправдовує, що ти перестаєш бути відповідальним навіть за нього самого. Досить кинути каменем і захвати руку за спину. Невдачі не було б, якби План справді існував.

Чечилія ніколи не була твоєю, бо Архонти зробили Аннібале Канталамесса та Піо Бо нездатними грати на найприязніших у світі бомбардонах. Ти втік із бойовища при Струмку, бо Декани захотіли приберегти тебе для іншого голокосту. А чоловік зі шрамом має талісман, могутніший, ніж твій.

План, ось він, винуватець. Мрія нашого роду. *An Deus sit* . Якщо Він є, це Його провина.

Те, адресу чого я втратив, зовсім не Мета, а Основа. Не об'єкт, яким треба заволодіти, а суб'єкт, який володіє мною. Банальне зло, напіврадість, про що ж інше говорить Міф? Подвійним восьмискладовим віршем.

Кому належить ця думка, найзаспокійливіша з усіх можливих? Ніщо не може вирвати з моєї душі гадку, що цей світ є виплодом бога п'їтьми, а я продовження його

тіні. Віра приводить до Абсолютного Оптимізму.

Це правда, я допустився розпусти (чи не допустився) — але то Бог не зумів розв'язати проблему Зла. Нумо, гайда товкти у ступі зародок, з медом та перцем. Цього хоче Бог.

Якщо віра справді необхідна, нехай це буде релігія, яка не примушує тебе почуватися винним. Релігія безладна, летка, як пара, підземна, безконечна. Як роман, а не як богослов'я.

П'ять шляхів до єдиного пункту призначення. Яке марнотратство. Хай буде натомість лабіринт, який веде всюди й нікуди. Щоб померти стильно, треба жити в бароко.

Лише злий Деміург дає нам змогу почувати себе добрими.

А якби космічного Плану не було?

Який недобрий жарт, жити у вигнанні, коли ніхто нас не виганяв. Бути вигнаним з місця, якого не існує.

А якби він, План, існував, але був для тебе невловним протягом вічності?

Там, де відступає релігія, на допомогу приходить мистецтво. І ти вигадуєш План, як метафору незбагненого. Людська змова теж може заповнити порожнечу.

Вони не опублікували мого "Серця у пристрасті", бо я не належу до тамплієрської кліки.

Жити так, ніби План є: камінь філософів.

Якщо не можеш перемогти їх, пристань до них. Якщо План є, досить пристосуватися до нього...

Лоренца піддає мене випробуванню. Смирення. Якби у мене було досить смирення, щоб викликати Ангелів, навіть не вірячи в них, і накреслити відповідне коло, я б досяг умиротворення. Можливо.

Ти віриш, що таємниця є, і відчуваєш себе втаємниченим. Це нічого не коштує.

Створити велетенську надію, яку ніколи не можна буде викоренити, адже кореня вона не має. А предки, яких нема, ніколи не прийдуть сказати тобі, що ти зрадив. Релігія, яку можна сповідувати, зраджуючи її без кінця-краю.

Як Андреа: створити задля жарту найбільше одкровення в історії, і поки інші втрачають розум, присягатися решту свого життя, що то був не ти.

* * *

Створити істину з розмитими обрисами: тільки-но хтось спробує визначити її, ти проголошуєш йому анафему. Виправдовувати лише того, хто ще розмитіший, ніж ти. *Jamais d'ennemis a droite* .

Навіщо писати романи? Краще переписувати Історію. Такою, якою вона потім стане.

Чому ви не помістили дії в Данії, пане Вільяме Ш.? Конопляний Джім Йоганн Валентин Андреа Лукаматей блукає по Зондському архіпелагові між Патмосом та Авалоном, від Білої Гори до Мінданао, від Атлантида до Тессалонік... На Нікейському соборі Ориген відрізає собі яйця і показує їх, скривавлені, отцям Міста Сонця, Хірамові,

який шкірить зуби, — філіокве, філіокве , а тим часом Константин запускає свої хижі пазурі в порожні очниці Роберта Флудца, смерть, смерть юдеям антиохійського гетто, Dieu et mon droit , нехай майорить Босеан у руках офітів та борборитів, які отруйно черевомовлять. Нехай звучить сурма, і хай прийдуть Праведні Лицарі Святого Міста з головою Мавра, що ошетижилась на списі, Ребісе, Ребісе! Магнітний ураган, падає Ейфелева вежа. їдко посміхається Рачковський на підсмаженому тілі Жака де Моле.

* * *

Ти не стала моєю, але я можу спричинити вибух історії.

* * *

Якщо проблемою є відсутність буття, якщо буття існує лише у своїх численних висловах, тоді чим більше ми говоримо, тим більше буття існує.

Мрія науки полягає в тому, щоб буття було небагато, щоб воно було сконцентроване і визначальне, $E=mc^2$. Помилка. Щоб врятуватися на самому початку вічності, конче потрібно прагнути заплутаного буття. Наче змія, зав'язана у вузол моряком-алкоголіком. Нерозв'язно.

* * *

Вигадувати, навіжено вигадувати, незважаючи на доладність, аж поки стане неможливим будь-який підсумок. Проста гра в естафету між символами — одне говорить одне, друге — інше, без жодного упину. Розкласти світ на сарабанду ланцюга анаграм. А відтак повірити у Невимовне. Чи не це є істинним тлумаченням Тори? Істина — це анаграма анаграми. Anagrams = ars magna .

* * *

Ось що відбулось у ті дні — Бельбо вирішив сприйняти всерйоз Всесвіт дияволістів не через надмір віри, а через її нестачу.

Прийнятий своєю нездатністю творити (протягом усього життя він посилався на незаспокоєні бажання та на ніколи не написані сторінки, одні були метафорами інших і навпаки, а все разом перебувало під знаком його гаданого, невидимого боягузтва), тепер він усвідомлював, що, будуючи План, він таки творив. Він починав закохуватись у свого Голема, який став для нього підставою для розради. Життя — його життя і життя людства — як мистецтво, а при бракові мистецтва — мистецтво як брехня. Le monde est fait pour aboutir a un livre (faux) . Але зараз у цю фальшиву книгу він намагався повірити, він сам писав її — якби змова існувала, він перестав би бути боягузом, переможеним і лінивим.

Звідси й випливає те, що сталося згодом: він використав План — знаючи, що той несправжній, щоб побити суперника, якого він вважав реальним. А коли помітив, що План огортає його, неначе він і справді існує, неначе він, Бельбо, зроблений з того самого тіста, що й його План, він поїхав до Парижа, немов назустріч одкровенню, визволенню.

Перебуваючи протягом довгих років у полоні щоденних докорів сумління з приводу того, що він живе лише у товаристві привидів своїх власних думок, Бельбо знайшов розраду в підгляданні за привидами, які набували об'єктивного існування і були відомі

також іншому, нехай навіть Ворогові. Він поїхав кинутися у пашу левові? Звичайно, адже цей лев набирав форми, він був реальнішим за Конопляного Джіма, за Чечилію, а може, навіть за саму Лоренцу Пеллеґріні.

Бельбо, хворий на численні нездійснені зустрічі, відчував, що ця зустріч буде справжньою. І вона справді стала настільки справжньою, що він не міг навіть утекти з поля бою через боягузтво, адже його приперли до стіни. Страх змусив його бути відважним. Вигадуючи, він створив основу дійсності.

106

Список №5 — шість майок, шість пар трусів і шість носовиків — завжди інтригував учених, головним чином через цілковитий брак шкарпеток.

Woody Allen. Getting even, New York, Random House, 1966,
The Metterling List, p. 8

Саме тими днями, не більше як місяць тому, Лія вирішила, що мені не зашкодить місяць відпустки. "У тебе стомлений вигляд", — зауважила вона. Можливо, мене виснажив План. З іншого боку, дитина, як казали дідусь із бабусею, потребувала чистого повітря. Наші друзі відступили нам свій будиночок у горах.

Ми виїхали не відразу. Треба було залагодити кілька справ у Мілані, а потім Лія сказала, що нема кращого відпочинку, ніж відпустка в місті, коли відомо, що невдовзі ти з нього поїдеш.

У ті дні я вперше заговорив з Лією про План. Раніше вона була надто заклопотана дитиною: вона чула про те, що ми з Бельбо та Діоталлеві вирішуємо щось на кшталт головоломки, розв'язання якої забирало нам цілі дні та ночі, але більше я їй нічого не казав, відколи вона прочитала мені проповідь про психоз подібностей. Можливо, мені було соромно.

Тими днями я змалював їй цілий план, завершений у своїх найдрібніших деталях. Вона знала про хворобу Діоталлеві, я почував себе винуватим, ніби зробив щось, чого не повинен був робити, і намагався подати їй План таким, як він був, тобто лише як віддзеркалення нашої бравури.

І Лія мені сказала:

— Піме, твоя історія мені не подобається.

— Хіба вона не ефектна?

— Сирени теж ефектні. Послухай: що ти знаєш про своє підсвідоме?

— Нічого, не знаю навіть, чи воно у мене є.

— Бачиш. Тепер уяви собі, що один віденський бонвіван лише для власного задоволення, щоб розвеселити своїх друзів, вигадав усю цю історію з Еґо та Едіповим комплексом, придумав сни, які йому ніколи не снилися, і маленького Ганса, якого він ніколи у вічі не бачив... І що ж потім? Потім виявилось, що мільйони людей готові справді всерйоз стати невротиками. А тисячі інших готові це використати.

— Ліє, ти параноїчка.

— Я? Скоріше ти!

— Можливо, ми параноїки, але ти повинна визнати принаймні одне: ми виходили з

тексту Інгольфа. Уяви, що у тебе в руках опинилося послання тамплієрів, і ти прагнеш розшифрувати його. Хоч ти й глузуєш над розшифровувачами послань, але ж послання таки існує!

— Однак ти знаєш тільки те, що сказав той Арденті, який, судячи з твоїх розповідей, був дипломований дурисвіт. Зрештою, мені б дуже хотілося поглянути на це послання.

Не було нічого легшого, я мав його серед своїх паперів.

Лія взяла аркуш, оглянула його з обох боків, зморщила носа, відвела з очей чубчик, щоб краще розглянути першу, зашифровану частину. Потім спитала:

— Це все?

— Тобі мало?

— Навіть забагато. Дай мені два дні на роздуми.

Якщо Лія просить два дні на роздуми, значить вона хоче показати мені, що я дурень. Я завжди звинувачую її в цьому, а вона відповідає:

— Коли я розумію, що ти дурень, я впевнююсь, що справді тебе кохаю. Адже кохаю тебе, навіть якщо ти дурень. Тебе це не заспокоює?

Протягом двох днів ми не торкалися цієї теми, зрештою, її майже не було вдома. Увечері я бачив, як вона вмощувалась у кутку і робила нотатки, відриваючи один аркушик за одним.

Ми приїхали в гори, малюк цілий день грався на моріжку, Лія приготувала вечерю і звеліла мені поїсти, адже я худий як тріска. Після вечері вона попрохала приготувати подвійне віскі з добрячою порцією льоду і дешицею содової, запалила сигарету, як це вона робила лише в особливо важливі хвилини, звеліла мені сісти і взялася пояснювати.

— Будь уважний, Піме, зараз я покажу тобі, що найпростіше пояснення завжди найправдивіше. Той ваш полковник сказав вам, що Інгольф знайшов у Провені якесь послання, я не ставлю цього під сумнів. Він, мабуть, справді спустився у підземелля і справді знайшов там скриньку з цим текстом, — вона вдарила пальцем по рядках, написаних французькою мовою. — Ніщо не свідчить, що він знайшов скриньку, інкрустовану діамантами. Полковник розповів вам усього-на-всього, що, згідно з нотатками Інгольфа, було продано якусь скриньку: чому б ні, то була старовинна річ, ясно, він одержав за неї якусь копійчину, але ніщо не свідчить, що на ці гроші він жив усе життя. Можливо, він отримав якийсь спадок по своєму батькові.

— Чому ця скринька не могла бути дорогою?

— Тому що це послання — список із пральні! Давай-но перечитаємо його.

a 1a ... Saint Jean

36 p charrete de fein

6 ... entiers avec saiel

p ... les blancs mantiax

r ... s ... chevaliers de Pruins pour la ... j. nc.

6 foiz 6 en 6 places

chascune foiz 20 a ... 120 a ...
iceste est l'ordonatioin
al donjon li premiers
it li secunz joste iceus qui ... pans
it al refuge
it a Nostre Dame de l'autre part de l'iau
it a l'ostel des popelicans
it a la pierre
3 foiz 6 avant la feste ... la Grant Pute.

— То й що?

— Май терпіння, вам ніколи не спадало на думку зазирнути до туристичного путівника, до нарису історії цього Провена? Ти б відразу виявив, що у Гранж-о-Дім, де було знайдено послання, завжди збиралися купці, адже Провен був ярмарковим центром Шампані. І ця Гранж містилися на вулиці святого Івана. У Провені торгували всім, зокрема дуже добре йшли сувої тканини, draps або dras, як писалося тоді, і кожен сувій мав гарантійний знак, щось на зразок печаті. Другим товаром, яким славився Провен, були троянди, червоні троянди, привезені хрестоносцями з Сирії. Вони були такі знамениті, що коли Едмонд Ланкастерський, одружившись з Бланкою д'Артуа, прибирав титул графа Шампанського, він зобразив троянду на своєму гербі, ось звідки війна двох троянд, якщо згадати, що Йорки мали своєю емблемою троянду білу.

— Хто тобі це сказав?

— Книжечка сторінок на двісті, видана Відділом туризму Провена, я знайшла її у Центрі французької культури. Але це ще не все. У Провені є фортеця, яка називається Донжон, це слово промовляє саме за себе, є також Порт-о-Пен, колись там була Церква Сховища, були, ясна річ, різні церкви, присвячені тій чи тій Богоматері, була чи є ще й досі вулиця Круглого Каменя, де стояв pierre de sens , на який піддані графа клали монети десятини. Крім того, була вулиця Білих Плащів та завулок, названий Grande Putte Мисе , з причин, про які ти можеш здогадатися: там містилися борделі.

— А попелікани?

— У Провені були катари, яких потім заслужено спалили, а великий інквізитор був колишнім катаром, що покаювся, його звали Робер ле Бугр. Отже, нічого дивного, що там була вулиця або дільниця, яка залишилась у пам'яті як притулок катарів, хоч катарів там уже не було.

— У 1344 році вони ще...

— А хто тобі сказав, що цей документ із 1344 року? Твій полковник прочитав "36 років після возу з сіном", але візьми до уваги, що за тих часів літера r, написана певним способом, із чимось на зразок апострофа, означала post, "після", тоді як p без апострофа означала pro, "за". Автор цього тексту — мирний негоціант, який зробив кілька нотаток про угоди, вкладені у Гранж-о-Дім, тобто на вулиці святого Івана, а не вночі проти святого Івана, і записав ціну тридцять шість су, чи деньє, чи якоїсь іншої монети, яку він отримав за один або за кожен віз із сіном.

— А сто двадцять років?

— Хто тут говорить про роки? Інгольф побачив щось, що він переписав як 120 а... Хто сказав, що це справді була літера а? Я заглянула до одної таблиці скорочень, яких уживано за тих часів, і виявила, що на позначення *denier* або *denarium* використовувалися химерні значки, один з них нагадував літеру дельта, інший був схожий на літеру тета, щось на зразок кільця, розірваного зліва. Якщо написати його недбало або поспіхом, як це міг написати заклопотаний купець, — тоді такий фанатик, як полковник, може сплутати його з літерою я, адже він читав уже десь історію зі 120 роками, ти ж сам мені казав, що він міг прочитати її в будь-якому опусові про розенкройцерів, тож він хотів знайти щось таке, що нагадувало б *post 120 annos patebo!* Що ж він робить далі? Знаходить *it* і тлумачить його як *iterum*. Але *iterum* скорочується як *itm*, тоді як *it* означає *item*, стільки ж, і використовується у переліках для уникнення повторень. Наш купець обчислює, скільки прибутку йому дадуть деякі одержані ним замовлення, і робить список доставок. Він повинен доправити букети провенських троянд, ось що означає *г... s... chevalier de Pruins*. А там, де полковник читав *vainjance* (адже йому в голові невідчіпно сиділи лицарі Кадоші), слід читати *jonchée*. Троянди використовувались як прикраса до капелюхів або для килимів із квіток з нагоди різних свят. Тому ось як слід читати твоє послання з Провена:

По вулиці св. Івана.

36 су за віз із сіном.

Шість нових сувоїв із печаттю.

На вулицю Білих Плащів.

Троянди хрестоносців для *jonchée*:

шість букетів по шість у шість подальших місць,

кожен по 20 деньє, що разом становить 120 деньє.

У такому порядку:

перші у Замок,

стільки само других до Порт-о-Пен,

стільки само для Церкви Сховища,

стільки само для Церкви Богоматері за рікою,

стільки само до колишнього житла катарів,

стільки само на вулицю Круглого Каменя.

І три букети по шість напередодні свята на вулицю повій,

може ж вони, сердешні, теж хотіли празникувати, прикрасивши свої капелюшки квітами.

— Господи Ісусе, — сказав я, — мені здається, ти маєш рацію.

— Звичайно, маю. Це список із пральні, повторюю тобі.

— Хвилинку. Нехай це таки список із пральні, але перше послання справді зашифроване і таки говорить про Тридцять Шість Невидимих.

— Справді. Цей французький текст я розгадала за годину, а той інший примусив мене мізкувати два дні. Я вивчила тексти Тритемія в бібліотеках Амброзіана й

Тривульціана, а знаєш, які бібліотекарі — перш ніж дозволити тобі торкнутися якоїсь старовинної книги, вони дивляться на тебе так, наче ти хочеш її з'їсти. Але все це надзвичайно просто. Насамперед — і це ти сам повинен був з'ясувати: чи певний ти, що фраза "les 36 inuisibles separez en six bandes" написана тою самою французькою мовою, що й нотатки нашого купця? Як ви слушно помітили, цей вираз був застосований в одному памфлеті сімнадцятого століття, коли в Парижі з'явилися розенкройцери. Але ви міркували так, як міркують ваші дияволисті: якщо послання зашифроване методом Тритемія, це означає, що Тритемій запозичив його від тамплієрів, а оскільки тут цитується фраза, поширена в колах Рози і Хреста, це означає, що план, приписуваний розенкройцерам, був планом тамплієрів. Але спробуй-но міркувати навпаки, як зробила б кожна розсудлива людина: оскільки послання написане методом Тритемія, то виходить, що воно було написане після Тритемія, а що в ньому цитуються вирази, широко вживані у розенкройцерівському сімнадцятому столітті, виходить, воно було написане після сімнадцятого століття. Тож котра гіпотеза правдоподібніша? Інгольф знаходить провенське послання, а що він, як і полковник, хворий на герметичні таємниці, то, бачучи тридцять шість і сто двадцять, відразу думає про розенкройцерів. А що він хворий також на криптографію, то для власної розваги зашифровує цю фразу за допомогою ключа. Вправляючись, він записує свою чудову розенкройцерівську фразу відповідно до криптосистеми Тритемія.

— Дуже вигадливе пояснення. Але не вірогідніше за припущення полковника.

— Це поки що. Але уяви собі, що ти робиш не одне припущення, а багато, і всі ці припущення підтверджують одне одне. Тоді в тебе є вже більша певність, що ти потрапив у десятку, хіба ні? Я запідозрила одну річ. Слова, що їх ужив Інгольф, не були підказані йому Тритемієм. Вони в тому самому асиро-вавилонсько-кабалістичному дусі, але не зовсім ті самі. Якби Інгольфові були знадобилися слова, що починалися б із потрібних йому літер, у Тритемія він міг би знайти їх скільки завгодно. Але чому він вибрав не їх?

— Чому ж?

— Можливо, йому були потрібні певні літери також у другій, третій та четвертій позиціях. Можливо, наш вигадник Інгольф хотів скласти послання, зашифроване кілька разів. Він хотів переплюнути Тритемія. Тритемій пропонує сорок основних криптосистем: в одній важливі лише перші літери, в іншій — перша і третя літера, ще в іншій — перша літера через слово, і так далі, тож, якщо ти маєш дещицю доброї волі, таких систем вигадати можна ще з сотню. Щодо десяти другорядних криптосистем, то полковник випробував лише перше коліщатко, найпростіше. А далі системи функціонують за принципом другого коліщатка, ось тобі його копія. Уяви собі, що внутрішнє коло рухоме і що ти можеш обертати його так, що початкове А збіжиться з якоюсь літерою зовнішнього кола. Тоді ти матимеш одну систему, де літері А відповідає літера Х, ще одну, де літера А збігається з літерою U, і так далі... Якщо на кожному колі маємо двадцять дві літери, то одержуємо не десять, а двадцять одну криптосистему, двадцять друга не годиться, адже там А збігається з А...

— Невже ти хочеш сказати, що для кожної літери кожного слова ти випробовувала

кожну з двадцяти одної системи?..

— Я добре подумала і мені пощастило. Оскільки найкоротші слова налічують шість літер, нема сумніву, що важливі лише перші шість літер, а решту додано лише для краси. Чому шість літер? Я припустила, що Інгольф зашифрував одну літеру, наступну пропустив, тоді зашифрував третю, відтак пропустив дві й зашифрував шосту. Якщо для першої літери він використав коліща номер один, то для третьої літери я спробувала використати коліща номер два, і все зійшлося. Тоді я спробувала взяти коліща номер три для шостої літери, і знову все зійшлося. Не виключаю, що Інгольф брав ще й інші літери, але мені трьох доказів досить, якщо бажаєш, можеш продовжити.

— Досить! Кажі швидше, що ж у тебе вийшло?

— Поглянь ще раз на послання, я підкреслила літери, які тут важливі:

Kuabris Defrabax Rexulon Ukkazaal Ukzaab Urpaefel Taculbain Habrak Hacoruin
Maquafel Tebrain Hmcatuin Rokasor Himesor Argaabil Kaquaan Docrabax Reisaz Reisabrax
Decaiquan Oiquaquil Zaitabor Qaxaop Dugraq Xaelobran Disaeda Magisuan Raitak Huidal
Uscolda Arabaom Zipreus Mecrim Cosmae Duquifas Rocarbis

— Отож ми знаємо, що говорить перше послання, це послання про Тридцять Шість Невидимих. Тепер послухай, що виходить, коли треті літери замінити відповідно до другого коліщати: *chambre des demoiselles, l'aiguille creuse*.

— Мені це знайоме, це ж...

— En aval d'Etretat — La Chambre des Demoiselles — Sous le Fort du Fréfossé — Aiguille Creuse . Це послання, розшифроване Арсеном Люпенем, коли він відкриває таємницю Порожнистого Шпилю! Ти пам'ятаєш: у містечку Етрета, на краю пляжу підноситься високо в небо Порожнистий Шпиль, природна фортеця, замешкана всередині, таємний бастіон Юлія Цезаря, коли він завойовував Галлію, а згодом — французьких королів. Джерело величезної сили Люпена. І тобі відомо, що люпенологи божеволіють від цієї історії, їздять на прощу до Етрета, шукають інших таємних переходів, анаграмують кожне слово Леблана... Інгольф теж був люпенолог, як і розенкройцеролог, тож і шифрував усе, що потрапляло під руку!

— Але мої дияволисти могли б на це відповісти, що тампліерам була відома таємниця Шпилю, отже, послання було написане у Провені в чотирнадцятому столітті...

— Звичайно, я це знаю. Але ось третя фраза. Третє коліща, застосоване до шостих літер. Послухай: *merde j'en ai marre de cette steganographie* . Це сучасна французька, тамплієри так не говорили. Так говорив Інгольф, який, поморочивши голову над зашифровуванням своїх харків-макогоників, зробив собі ще одну приємність, шифром посилаючи свою розвагу під три чорти. А вигадливості йому не бракувало: звертаю твою увагу, що кожне з трьох послань складається з тридцяти шести літер. Мій сердешний Піме, Інгольф грався, як оце ви, а той дурень полковник сприйняв усе всерйоз.

— Тоді чому Інгольф зник?

— А хто тобі сказав, що його порішили? Інгольфові набридло жити в Осері й бачити

лише аптекаря та свою доньку, стару панну, яка рюмсала цілими днями. Можливо, він поїхав до Парижа, дістав трохи грошей, продавши одну зі своїх старовинних книг, знайшов собі якусь підхожу вдовичку і почав життя заново. Як той чоловік, що вийшов по сигарети, і жінка більш ніколи його не побачила.

— А полковник?

— Хіба ти не казав мені, що навіть той поліцай не був певний, що його спровадили на той світ? Він учинив якесь ошуканство, його жертви вистежили його, ось він і наживав п'ятами. У цю мить він, може, продає Ейфелеву вежу якомусь американському туристові, відрекомендувавшись Дюпоном.

Я не міг не відступити по всіх фронтах:

— Гаразд, ми вибудували нашу історію на списку з пральні, але принаймні нам не бракувало вигадливості. Ми ж добре знали, що фантазуємо. Ми творили поезію.

— Ваш План зовсім не поетичний. Він гротесковий. Людям не спадає на думку знову палити Трою, бо вони читали Гомера. Через нього пожежа Трої стала тим, чим вона ніколи не була і не буде, і все ж існуватиме вічно. Гомер має таке глибоке й різнобічне значення тому, що у нього все ясне і прозоре. А твої розенкройцерські маніфести не були ані ясними, ані прозорими, вони були просто бурчанням у шлунку, яке обіцяло якусь таємницю. Саме тому стільки людей намагалося влити в них життя, і кожен знаходив там те, що хотів. У Гомера немає жодної таємниці. А ваш План повен таємниць, бо в ньому надто багато суперечностей. І ти міг би знайти тисячі невпевнених, готових упізнати себе в ньому. Викиньте все геть. Гомер не блефував. А ви блефуете. Стережись блефу, адже може статися, що тобі повірять усі. Люди не вірили Земмельвайсові, який радив лікарям мити руки перед тим, як підходити до породіллі. Він говорив занадто прості речі. Люди вірять тим, хто продає лосьйони для вирощування волосся на лисині. Вони інстинктивно відчують, що тут змішані дркупи істини, які не мають між собою нічого спільного, що це нелогічно, що це нечесно. Але їм сказали, що Бог складний, незбагнений, і тому вони вважають непослідовність прикметою, найближчою до Божої природи. Неймовірна річ найбільше подібна до чуда. Ви вигадали лосьйон для росту волосся на лисині. Мені це не до вподоби, це недобрий жарт.

* * *

Не те, щоб ця історія зіпсувала нам тижні, перебуті в горах. Я ходив на довгі піші прогулянки, читав серйозні книги, як ніколи багато часу проводив біля сина. Але між мною та Лією залишилась якась недововка. З одного боку, Лія приперла мене до стіни, і їй було неприємно, що вона мене принизила, з іншого — вона не була певна, що мене переконала.

І справді, я тужив за Планом, я не хотів викидати його геть, я занадто довго з ним жив.

Кілька днів тому я прокинувся рано, щоб устигнути на єдиний потяг до Мілана. А в Мілані до мене з Парижа зателефонує Бельбо, і розпочнуться події, які ще не перестали відбуватися зі мною.

Лія мала рацію. Я повинен був поговорити з нею раніше. Але я однаково не повірив би. Я пережив створення Плану як момент Тіферет, яка є серцем тіла сфірот, згодою закону зі свободою. Діоталлеві сказав був мені, що Моше Кордоверо попереджував нас: "Хто підноситься в гордошах над неосвіченими, тобто над усім народом Ягве, з приводу своєї Тори, спонукує Тіферет підвестися в гордошах над Малхут". Але що таке Малхут, Царство цієї землі у своїй сяйній простоті, я збагнув лише тепер. Ще вчасно, аби щось розуміти, але, либонь, занадто пізно, аби пережити цю істину.

* * *

Ліє, не знаю, чи ще побачу тебе. Якщо ні, останній мій спогад про тебе — це спогад кількадечної давності, коли ти вранці сонно простяглася під ковдрою. Я поцілував тебе і мені так не хотілося йти.

7. НЕЦАХ

107

Хіба ти не бачиш того чорного собаку, який кругами бродить ланом?... Мені здається, він намотує на ноги нам тонкий магічний зашморг... Коло звужується, він уже близько.

Фауст, 1, Біля воріт

Те, що відбулося, поки мене не було, а надто в останні дні перед моїм поверненням, я міг відтворити лише з файлів Бельбо. Але тільки один із них був ясний і чіткий і містив упорядковані факти, то був останній файл, записаний, мабуть, перед самим його від'їздом до Парижа, аби я чи хтось інший — на вічну пам'ять — міг його прочитати. Інші файли, які він, очевидно, писав, як звичайно, сам для себе, тлумачити було нелегко. Тільки я, хто вже увійшов у його особистий Всесвіт звірян, які він робив Абулафії, міг їх розшифрувати або принаймні виснувати з них якісь припущення.

Це було на початку червня. Бельбо був схвилюваний. Лікарі звикли до думки, що єдиними родичами Діоталлеві були він та Ґудрун, і нарешті заговорили. На запитання працівників друкарні та коректорів Ґудрун тепер лише стискала губи — то був безгучний натяк на односкладове слово. Так йменувалася хвороба табу.

Ґудрун ходила до Діоталлеві щодня, і, гадаю, бентежила його своїми блискучими кам'яними очима. Він знав, але соромився, що інші знали теж. Він ледь міг говорити. Бельбо написав: "Обличчя — самі вилиці". Внаслідок терапії у Діоталлеві випадало волосся. Бельбо написав: "Його руки — самі пальці".

Гадаю, під час однієї з їхніх болісних бесід Діоталлеві натякнув Бельбо на те, що він скаже йому останнього дня. Бельбо вже починав усвідомлювати, що ототожнення всіляких подій із Планом призвело до зла, План сам по собі був Злом. І, можливо, щоб відійти від реальності Плану й відновити його у фіктивному вигаданому вимірі, він записав його, слово за словом, під виглядом спогадів полковника. Він викладав його, ніби втаємничений, що відкриває свою останню таємницю. Гадаю, для нього це було ліком: він повертав літературі — хоч би яка погана вона була — те, що не належало до життя.

Але 10 червня, очевидно, скоїлося щось таке, що глибоко схвилювало Бельбо.

Нотатки з цього приводу дуже плутані, я спробую викласти власні припущення.

* * *

Отож Лоренца попрохала Бельбо відвезти її машиною до Рів'єри, де вона мала зайти до одної подруги і забрати не знаю вже що — документ, нотаріальний акт, якусь дурницю, що її можна було б надіслати поштою. Бельбо погодився, запалившись думкою про можливість провести з нею неділю на морі.

Вони поїхали в те місце, мені не вдалося зрозуміти куди саме — можливо, десь поблизу Портофіно. Розповідь Бельбо складалася з настроїв, у ній не було опису пейзажів, лише почуття, напруження, пригніченість. Лоренца залагодила свої справи, поки Бельбо чекав у барі, потім сказала, що вони могли б піти поїсти рибні страви в одній місцині, на скелі над самим морем.

З цього місця історія вже не держалася купи, я відтворюю її на основі уривків діалогу, які Бельбо занотував без лапок, ніби пишучи по гарячих слідах, щоб не дати випаруватися цілій низці богоявлень. Вони їхали машиною, поки було можна, відтак пішки рушили вздовж берега, лігурійськими стежками, завітчаними й непрохідними, аж до самого ресторану. Та тільки-но сівши, побачили на сусідньому столику картку, де було написано, що столик замовлено для доктора Альє.

"Який збіг обставин!" — сказав, мабуть, Бельбо. "Кепський збіг обставин", — сказала Лоренца, вона не хоче, аби Альє знав, що вона тут із ним. "Чому не хоче, що ж тут поганого, на якій підставі Альє має право ревнувати?" — "До чого тут право, йдеться про добре виховання, він запросив мене сьогодні на заміську поїздку, а я сказала, що зайнята, ти ж не хочеш, щоб я осоромилась як брехуха?" — "Ти не осоромишся, ти ж і справді зайнята мною, чи цього треба соромитись?" — "Соромитись не треба, але у мене є свої правила доброго тону, ти не можеш заборонити мені їх дотримуватись".

Вони вийшли з ресторану і пустилися стежиною назад. Але раптом Лоренца зупинилася, побачивши, що надходять якісь люди, Бельбо їх не знав, але вона сказала, що то друзі Альє, вона не хоче, щоб вони її побачили. Становище було принизливе, вона сперлась об поруччя містка, перекинутого через засаджений оливками схил, прикривши обличчя газетою, наче помираюча від бажання знати, що ж там діється у світі, він стояв із сигаретою в руках на відстані десяти кроків, ніби випадковий перехожий.

Бесідники Альє минули їх, але тепер, — звернулася Лоренца до Бельбо, — якщо вони ітимуть далі стежкою, то неодмінно зіткнуться з ним самим. Бельбо пирхнув: хай йому біс, якщо й зітнуться, то що? — У відповідь Лоренца зауважила, що в нього нема й краплини делікатності. Нарешті було вирішено дістатися парковища, обминувши стежку і йдучи навпростець через скелі. Вони пустилися бігти через цілу низку освітлених сонцем терас, і обоє засапалися, а в Бельбо, як на те, ще й зламався підбор. Лоренца говорила: далєбі, так набагато цікавіше, звичайно, не дивно, що ти не можеш звести духу, якщо й досі стільки куриш.

Вони добралися до машини, і Бельбо сказав, що пора, мабуть, повертатися в Мілан.

Ні, сказала Лоренца, Альє може запізнюватися, і ми зустрінемо його на автостраді, а твою машину він знає, дивись, яка погідна днина, їдьмо бічними дорогами, це буде чудово, ми доїдемо до автостради дель Соле й повечеряємо десь біля Павії, на березі По.

Чому біля Павії, що означає "бічними дорогами", є лише одна можливість, поглянь на карту, ми повинні піднятися у гори за Ушію, відтак перетнути всі Апенніни, зупинитись у Боббіо, звідти дорога веде до П'яченци, ти з глузду з'їхала, це гірше, ніж шлях Ганнібала на слонах. У тебе нема нахилу до пригод, сказала вона, подумай зрештою, скільки чудових ресторанчиків нам трапляться на тих пагорбах. Перед Ушію є ресторан "Мануеліна", путівник Мішлін дає йому дванадцять зірок, там багатющий вибір рибних страв.

"Мануеліна" була повна, цілий хвіст клієнтів очікував своєї черги, лупаючи очима на столики, куди подавали каву. Лоренца сказала, байдуже, якщо ми піднімемось на кілька кілометрів, то знайдемо сотню набагато кращих місць. О пів на третю вони знайшли ресторан у якомусь злиденному селищі, що його, як висловився Бельбо, соромились позначати навіть на військових картах, і поїли там переварених макаронів із консервною м'ясною підливою. Бельбо запитав, що все це має означати, адже не випадково вона попросила завезти її саме туди, куди мав приїхати Альє, вона хотіла когось спровокувати, і він ніяк не второпає, кого з них двох, а вона поцікавилася в нього, чи він часом не параноїк.

За Ушію вони спробували поїхати через перевал. Коли переїжджали через якесь сільце, що викликало в уяві картину недільного пообідня в Сицилії часів Бурбонів, на середину дороги вибіг великий чорний пес, здавалося, він ніколи не бачив автомобіля. Бельбо зачепив його переднім бампером, немовби не завдавши собаці великої шкоди, але, вийшовши з машини, вони помітили, що в бідолашної тварини весь живіт у крові і з нього виглядає щось дивне, рожеве, чи не нутрощі, собака скавулів і пускав слину. Збіглося кілька селян і утворилося народне віче. Бельбо питав, хто хазяїн пса, він хотів заплатити за шкоду, але хазяїна не знайшлося. Цей собака міг належати, мабуть, кожному десятому мешканцю цього забутого Богом селища, але ніхто уявлення не мав, звідкіля він узявся, хоча всі знали його на вигляд. Хтось сказав, що треба знайти сержанта карабінерів, аби той пристрелив його, та й квит.

Почали шукати сержанта, а тоді надійшла якась пані й назвалася захисницею тварин. У мене шестеро котів, — заявила вона. До чого тут коти, сказав Бельбо, це собака, він здихає, а я поспішаю. Собака чи кіт, однаково треба мати трохи серця, — не вгавала пані. Ніякого сержанта, треба знайти когось із Товариства охорони тварин або з лікарні в сусідньому селі, може, собаку пощастить урятувати.

Сонце немилосердно пекло Бельбо, Лоренцу, машину, собаку та юрбу і гадки не маючи сидати. Бельбо мав відчуття, ніби він у трусах вийшов на вулицю і ніяк не прокинеться, пані не відступала, сержанта годі було знайти, собака далі спливав кров'ю, важко дихаючи і жалібно квилячи. Як він скавучить, сказав Бельбо, а пані заторохтіла, авжеж, авжеж, що ж йому ще робити, він же мучиться, бідний песик, чи

не могли ви їхати обережніше? Село переживало демографічний вибух, Бельбо, Лоренца і пес стали головним видовищем цієї сумної неділі. Підійшла якась дівчинка з морозивом і запитала, чи вони часом не ті люди з телебачення, які організовують конкурс "Міс Лігурійських Апеннін", Бельбо відповів, що якщо вона негайно не вшиється, він зробить із нею те саме, що й із собакою, дівчинка розрюмсалася. Прийшов дільничний лікар і сказав, що ця дівчинка — його донька, і Бельбо не знає, з ким має справу. Вони квапливо відрекомендувались один одному й обмінялися вибаченнями, причому виявилось, що лікар опублікував свій "Щоденник сільського лікаря" у знаменитому міланському видавництві "Мануціо". Бельбо піймався на гачок і сказав, що він magna pars цього видавництва, після чого лікар забажав, щоб він і Лоренца зупинились у нього на вечерю. Лоренца нервувалася і штовхала його ліктем під ребра, ну от, тепер ми опинимось на сторінках газет, диявольські коханці, нема щоб тримати язика за зубами!

Сонце ще стояло високо, а дзвони дзвонили на вечірню (ми в Далекій Туле, коментував Бельбо крізь зуби, сонце стоїть тут півроку, від півночі до півночі, а в мене закінчились сигарети), собака не переставав страждати, і ніхто більше не звертав на нього уваги, Лоренца скаржилася на напад астми, в Бельбо майже не лишалося сумнівів, що Всесвіт був помилкою Деміурга. Врешті він здогадався проголосити, що вони машиною поїдуть по допомогу до найближчого містечка. Звіролюбна пані погодилась, хай їдуть і мерщій повертаються, вона довіряла добродієві з видавництва, що публікує поезію, вона сама в захваті від Маріно Моретті.

Від'їхавши, Бельбо цинічно проминув найближче містечко, Лоренца проклинала всіх тварин, якими Господь зневажив землю від першого до п'ятого дня включно, Бельбо погодився з нею, але пішов далі й піддав критиці діло шостого дня також, а може, й відпочинок сьомого, вважаючи цю неділю найзлочаснішою у своєму житті.

* * *

Вони почали переїзд через Апенніни, і хоча на картах перевал виглядав легким, витратили на нього чимало годин, проскочили повз Боббіо і надвечір прибули до П'яченци. Бельбо був стомлений, він хотів побути з Лоренцою принаймні під час вечері і замовив подвійний номер у єдиному готелі поблизу вокзалу, де були вільні місця. Коли вони зійшли нагору, Лоренца заявила, що в такому місці вона не спатиме. Бельбо відповів, що вони знайдуть щось інше, нехай лише вона дасть йому часу спуститися до бару й випити мартіні. Він знайшов там лише коньяк вітчизняного виробництва, а коли повернувся до номера, Лоренци вже не було. Він пішов до рецепції розпитати про неї і знайшов записку: "Коханий, я виявила чудовий потяг до Мілана. Я від'їжджаю. Побачимося на тому тижні".

Бельбо побіг на вокзал, колія була вже порожня. Наче у вестерні.

Бельбо заночував у П'яченці. Він шукав якогось детективного роману, але навіть на вокзалі кіоск був зачинений. У готелі він знайшов лише часопис туристичного клубу.

На його лихо, у часописі була стаття про перевали в Апеннінах, які вони тільки-но переїхали. У його спогадах — побляклих, наче вся ця історія приключилася з ним

бозна-коли, — то була посушлива, спалена сонцем, вкрита пилюкою, всипана камінням земля. А на лискухих сторінках часопису то була країна мрій, до якої варто було повернутися навіть пішки, щоб знову мати змогу насолоджуватися крок за кроком її краєвидами. Острови Самоа Конопляного Джіма.

* * *

Чи можливо, щоб людина помчала назустріч своїй згубі лише тому, що вона переїхала собаку? Одначе саме так і сталося. Тої ночі в П'яченці Бельбо дійшов висновку, що, повернувшись до Плану, він уже не зазнаватиме поразок, адже тут лише він вирішуватиме, хто, як і коли.

1, мабуть, саме того вечора він поклав собі помститися Альє, нехай навіть не зовсім розуміючи, чому і заради чого. Він задумав увести Альє без його відома у План. З іншого боку, він завжди мав нахил домагатися реваншів, єдиним свідком яких буде він сам. Не з сорому, а з недовіри до чужих свідчень. Нишком помістивши Альє у План, можна буде скасувати його, він розтане в димі, наче гніт свічки. Він стане таким самим нереальним, як і провенські тамплієри, розенкройцери або сам Бельбо.

Це повинно бути неважко, думав Бельбо: ми зменшили до потрібних нам розмірів Бекона та Наполеона, чому б не зменшити й Альє? Ми пошлемо і його на розшуки карти. Я позбувся Арденті та спогаду про нього, помістивши його у вигадку, кращу за його вигадки. Те саме станеться і з Альє.

* * *

Гадаю, він вірив у це серйозно, адже несповнене бажання — всемогутнє. Його файл закінчувався — інакше й не могло бути — неодмінною цитатою всіх тих, хто зазнав життєвої поразки: *Bin ich ein Gott?*

108

Чиї приховані впливи діють через пресу, через усі революційні рухи навколо нас? Чи справді у світі діють численні Влади? Чи, може, існує єдина Влада, група, яка керує всіма іншими, гурт Справжніх Утаємничених?

Nesta Webster. *Secret Societies and Subversive Movements*,
London, Boswell, 1924, p. 348

Може, він забув би про свій намір. Може, йому вистачило б того, що він усе записав. Може, йому досить було б відразу побачити Лоренцу. Його б знову охопило жадання і примусило його піти на угоду з життям. Натомість саме в понеділок пополудні до нього в офіс нагрянув Альє, усміхнений, напахчений екзотичним одеколоном, щоб віддати йому кілька забракованих рукописів, і похвалився, що він прочитав їх під час чудового вікенду на Рів'єрі. Бельбо знову охопила таємна злість. Він вирішив поглузувати з Альє, давши йому змогу кинути погляд на чарівний камінь.

І тоді Бельбо з виглядом Боккаччієвого Буффальмакко дав йому зрозуміти, що вже понад десять років його гнітить певна езотерична таємниця. Рукопис, довірений йому одним полковником на прізвище Арденті, який твердив, що володіє Планом тамплієрів... Полковник був викрадений або вбитий кимось, хто заволодів його паперами, проте з видавництва "Гарамонд" він вийшов, несучи лише текст-принаду,

навмисно недорікуватий, вигаданий, просто сміховинний, потрібний лише для того, щоб натякнути, ніби він справді бачив послання з Провена та автентичні нотатки Інгольфа з розв'язанням таємниці, — документи, що їх убивці полковника шукають до сьогодні. А тоненька тека з якимось десятком сторінок, що містять справжній текст, знайдений серед паперів Інгольфа, залишилася в руках Бельбо.

Яка цікава історія, прореагував Альє, продовжуйте, продовжуйте. І Бельбо все йому розповів. Він описав йому весь План так, як ми його задумали, подавши його як одкровення, що нібито містилось у тому таємничому рукописі. Він навіть сказав Альє, прибираючи дедалі обережнішого і конфіденційнішого тону, що один поліцай, такий собі Де Анджеліс, теж опинився на порозі істини, але наштотхнувся на — це таки треба було сказати — герметичну мовчанку Бельбо, охоронця найбільшої таємниці людства. Таємниці, яка, зрештою, зводиться до таємниці Карти.

І тут він зробив паузу, сповнену багатозначності, як і всі вирішальні паузи. Його стриманість щодо остаточного одкровення немовби свідчила про правдивість усієї цієї історії. Для того, хто справді вірить у таємну легенду (міркував Бельбо), ніщо не може бути більш промовистим, ніж мовчанка.

— Це вельми, вельми цікаво, — сказав Альє, виймаючи з камізельки табакерку і вдаючи, ніби думає про щось інше. — А... що з Картою?

А Бельбо подумав: ага, старий паскуднику, тебе проймає цікавість, так тобі й треба, при всіх твоїх гримасах під Сен-Жермена ти всього лиш дурисвіт, який живе з блефу, а потім любісінько купує Колізей у першоголіпшого, хто перевершить тебе у шахрайстві. Тепер я пошлю тебе шукати карту, аби ти зник у надрах землі, підхоплений течіями, аби ти добре торохнувся головою об південний полюс якогось кельтського мегаліту.

І, напустивши на себе сторожкий вигляд, він сказав:

— Звичайно, в рукописі була й карта, тобто її докладний опис і вказівки щодо оригіналу. Це надзвичайно, ви навіть уявити собі не можете, як елементарно розв'язується вся проблема. Ця карта була приступна всім, будь-хто міг її бачити, тисячі людей протягом століть щодня проходили повз неї. З іншого боку, система орієнтації така проста, що досить запам'ятати принцип — і карту можна відтворити в будь-якому місці. Усе так просто і так неймовірно... Уявіть собі, — я лише хочу пояснити свою думку, — ніби карта втілена в піраміді Хеопса, відкрита для очей загалу, і століттями всі читали, тлумачили, намагалися розшифрувати піраміду, бачачи в ній натяки та посилання на щось інше, але не відчуваючи невимовної, чудесної простоти цієї таємниці. Це — шедевр простодушності. І підступності. Тамплієри з Провена були чарівниками.

— Ви справді розбуркали в мені цікавість. Ви мені її не покажете?

— Мушу признатися вам, що я все знищив — десяток цих сторінок і карту. Я перелякався, ви ж розумієте?

— Ви що, справді знищили документ такої ваги?...

— Я знищив його, але, як я вам сказав, це одкровення має абсолютно простий характер. Карта міститься тут, — він торкнувся свого чола, його брав сміх, бо він згадав

анекдот про німця, який казав "Усе тут у мене в затниці". — Уже понад десять років я ношу цю таємницю у себе в голові, вже понад десять років карта міститься отут, — він знову торкнувся свого чола, — це схоже на манію, мене лякає влада, яку я можу здобути, якщо вирішу прийняти спадок Тридцяти Шести Невидимих. Тепер ви розумієте, навіщо я переконав Ґарамонда публікувати "Розкрити Ізиду" та "Історію Магії". Я очікую на відповідну людину. — І тоді, дедалі більше входячи у прибрану роль, він, щоб піддати Альє остаточному випробуванню, майже буквально повторив полум'яні слова, вимовлені Арсеном Люпенем перед Ботреле у фіналі Порожнистого Шпилью: — У певні хвилини моя могутність викликає в мене запаморочення. Я хмелію від сили та влади.

— Далєбі, облиште, любий друже, — сказав Альє, — а якщо ви обдарували надмірною довірою маячню якогось фанатика? Ви певні, що цей текст автентичний? Чому б вам не покластися на мій досвід у цих справах? Якби ви знали, скільки таких одкровень я бачив протягом свого життя, і за мною можна визнати принаймні ту заслугу, що я показав їхню невірогідність. Мені б вистачило одного погляду на карту, щоб визначити її справжність. Я можу похвалитися певною компетентністю, нехай скромною, але точною, в царині традиційної картографії.

— Докторе Альє, — сказав Бельбо, — ви перший мені нагадуєте, що розкрита езотерична таємниця нічого не варта. Я мовчав стільки років, мовчатиму й далі.

І він мовчав. Альє теж, повіривши чи ні, переживав свою роль серйозно. Він усе своє життя звик смакувати незглибимі таємниці і тепер твердо повірив, що вуста Бельбо запечатані навіки.

У цю хвилину увійшла Ґудрун і оголосила, що зустріч у Болоньї призначено на п'ятницю опівдні.

— Ви можете поїхати вранішнім швидким потягом, — сказала вона.

— Ці швидкі потяги чудові, — сказав Альє. — Але завжди краще зарезервувати місце, надто в цю пору року.

Бельбо зауважив, що місце можна знайти, навіть сівши до потягу в останній момент, принаймні у вагоні-ресторані, де подають сніданок.

— Тоді бажаю успіху, — сказав Альє. — Болонья — чудове місто. Але в червні там така спекота...

— Я буду там лише дві-три години. Мені треба обговорити одну статтю про старовинні написи, у нас проблема з ілюстраціями, — відповів Бельбо, а тоді бовкнув: — Моя відпустка ще попереду. Я візьму її десь у час літнього сонцестояння, можливо, тоді я зважуся... Ви мене розумієте. Я покладаюсь на вашу стриманість. Я розповів вам це як другові.

— Я вмю мовчати ще краще, ніж ви. У кожному разі вдячний за довіру, дуже вдячний.

На цьому Альє вийшов.

* * *

Із зустрічі Бельбо пішов задоволений. Повна перемога його астрального

фабулізування над злигоднями й ганьбою цього світу.

* * *

Назавтра Альє зателефонував йому:

— Прошу вибачити, любий друже. Переді мною постала невеличка проблема. Вам відомо, що я займаюся скромною комерцією старовинними книгами. Сьогодні увечері я маю одержати з Парижа десяток оправлених томів вісімнадцятого століття, досить вартісних, які я завтра конче мушу доправити своєму партнерові у Флоренції. Я сам мав їх відвезти, але мене затримують тут інші справи. Я подумав, що можна це влаштувати інакше. Ви їдете до Болоньї. Завтра я чекатиму на вас біля потягу за десять хвилин до відходу, передам вам невеличку валізку, ви покладете її на верхню полицю і залишите її у Болоньї, у крайньому разі вийдете останнім, щоб простежити, аби ніхто її не прихопив. У Флоренції мій партнер під час зупинки зайде й забере її. Я знаю, це вам буде трохи обтяжливо, але я буду вічний ваш боржник, якщо ви зробите мені цю послугу.

— Охоче, — відповів Бельбо, — але звідки ваш приятель із Флоренції знатиме, де я залишив валізку?

— Я завбачливіший за вас, і зарезервував місце, вагон вісім, місце номер сорок п'ять. Аж до Рима, тож ані в Болоньї, ані у Флоренції його ніхто не займе. Бачите, взамін за незручність, на яку я вас наражаю, я віддаю у ваше розпорядження місце, і вам не доведеться перечікувати у вагоні-ресторані. Я не насмілюся купити вам квиток — не хочу, щоб ви подумали, ніби я віддячуюсь вам таким неделікатним способом.

Справжній джентльмен, подумав Бельбо. Він надішле мені скриньку марочного вина. Щоб я випив за його здоров'я. Учора я прагнув, аби він щез, а нині роблю йому послугу. Нічого не вдієш, не можу ж я йому відмовити.

У середу вранці Бельбо завчасно пішов на вокзал, купив квиток до Болоньї і біля вагона номер вісім побачив Альє з валізкою. Вона була важкенька, але невелика.

Бельбо закинув валізку на полицю над місцем номер сорок п'ять і вмовився зі своїм жмутом газет. Головною новиною дня був похорон Берлінгуера. За якийсь час місце поруч із ним зайняв якийсь добродій з бородою. Бельбо здалося, ніби він його вже десь бачив (пізніше він запізніло згадав, що це було, мабуть, на святі у П'ємонті, але певності щодо цього він не мав). Коли потяг рушив, купе було повне.

Бельбо читав газету, а бородатий пасажир намагався заходити зі всіма в розмову. Він почав із спостережень про спеку, про неефективність системи кондиціонерів, про те, що у червні не знаєш, як одягтися — по-літньому чи по-демісезонному. Він зауважив, що найкращий вихід — одягти легкий піджак, такий, як от у Бельбо, і запитав, чи його піджак англійського виробництва. Бельбо відповів, авжеж, англійського, фірми Берберрі, і читав далі.

— Вони найкращі, — сказав добродій, — але ваш просто чудовий, бо не має отих золотих гудзиків, вони занадто впадають в очі. І, дозволю собі зауважити, він добре пасує до вашої бордової краватки.

Бельбо подякував і знову розгорнув свою газету. Добродій розбалакував з іншими

про те, як важко дібрати краватку до піджака, а Бельбо читав. Я знаю, думав він, на мене дивляться, як на нечому, але я подорожую потягами, щоб не мати зносин з людьми. У мене й так їх достатньо у щоденному житті.

Тоді добродій сказав йому:

— Скільки газет ви читаєте, ще й різних політичних спрямувань. Ви, мабуть, суддя або політик.

Бельбо відповів, що ні, він працює в одному видавництві, яке публікує книги з арабської метафізики, сподіваючись залякати супротивника. Залякування, очевидно, на добродія таки подіяло.

Нарешті прийшов контролер. Він поцікавився, чому Бельбо має квиток до Болоньї, а місце зарезервоване до Рима. Бельбо відповів, що в останню мить він передумав.

— Як гарно, — сказав бородатий добродій, — коли є змога змінювати свої рішення як заманеться, не замислюючись, що на це скаже кишеня. Я вам задрю.

Бельбо всміхнувся і повернувся в інший бік. Ну ось, казав він собі, тепер усі вважатимуть, що я або марнотратник, або тільки-но пограбував банк.

У Болоньї Бельбо підвівся і налаштувався виходити.

— Заждіть, ви забули валізку, — сказав його сусід.

— Ні, її має забрати один пан у Флоренції, — сказав Бельбо, — і я попрохав би вас приглянути за нею.

— Згода, — сказав бородатий добродій. — Можете на мене покластися.

* * *

Бельбо повернувся до Мілана надвечір, вмовився у себе вдома з двома бляшанками м'ясних консервів та крекерами і ввімкнув телевізор. Там знову говорили про Берлінгуера. Ось чому це повідомлення з'явилося майже мимохідь, при завершенні випуску новин.

Пізнього ранку, у вагоні номер вісім швидкого потягу, на відрізку між Болоньєю та Флоренцією якийсь бородатий пасажир висловив підозру щодо подорожнього, який вийшов у Болоньї, залишивши на верхній полиці валізку. Цей подорожній сказав, що у Флоренції по неї має хтось прийти, але хіба не так діють терористи? Крім того, навіщо той чоловік зарезервував місце до Рима, коли сам вийшов у Болоньї?

Пасажирів купе охопив неспокій. У певний момент бородатий пасажир сказав, що він більше не витримає. Краще допуститися помилки, ніж загинути. І він повідомив начальника потягу. Начальник звелів зупинити потяг і викликав залізничну поліцію. Не знаю точно, що там діялося, потяг стояв серед гір, пасажирів тривожно метушилися вздовж колії, прибули спеціалісти сапери... Вони відчинили валізку і знайшли годинниковий вибуховий пристрій, наставлений на час прибуття потягу до Флоренції. Досить потужний, аби спровокувати на той світ кілька десятків чоловік.

Добродія з бородою поліції знайти не вдалося. Можливо, він перейшов до іншого вагона і вийшов у Флоренції, не бажаючи опинитись на сторінках газет. Було поширено заклик, щоб він сконтактував з поліцією.

Решта пасажирів дуже виразно пам'ятала чоловіка, який залишив валізку. Цей тип

викликав підозру з першого погляду. Він мав на собі англійський піджак без золотих гудзиків та бордову краватку, був мовчазний, і, як здавалося, прагнув будь-що залишитись непоміченим. Але він обмовився, що працює у редакції якоїсь газети чи у видавництві, пов'язаному (і тут думки свідків розходилися) з фізикою, метаном або метемпсихозом. Але, безсумнівно, це мало якусь причетність до арабів.

У поліційних управліннях та дільницях карабінерів ударено на сполох. Почали надходити сигнали від населення, слідчі піддавали їх ретельному розглядові. У Болоньї затримано двох громадян Лівії. Поліційний художник спробував зробити за словесними описами фоторобота, який нині красувався на телевізійному екрані. Фоторобот не був схожий на Бельбо, але Бельбо був схожий на фоторобота.

У Бельбо не могло бути жодних сумнівів. Людиною з валізкою був він. Але ж у валізці лежали книги Альє! Він зателефонував до Альє — телефон не відповідав.

Був уже пізній вечір, Бельбо не ризикнув вийти, вклався спати, прийнявши снодійне. Наступного ранку він знову спробував знайти Альє. Мовчанка. Він спустився вниз купити газети. На щастя, перша сторінка досі ще була зайнята похороном, і повідомлення про потяг разом із фотороботом містилося на внутрішніх сторінках. Бельбо повернувся до помешкання з піднятим коміром, відтак усвідомив, що на ньому досі той самий піджак. На щастя, він був без бордової краватки.

Коли він намагався ще раз відтворити хід подій, озвався телефон. Незнайомий голос із легким балканським акцентом. Він звучав солодкомовно, як у людини, непричетної до справи, але з добрим серцем. Бідолашний пан Бельбо, — говорив незнайомиць, — уплутався в неприємну історію. Ніколи не слід брати на себе роль чийогось кур'єра, не перевіривши вмісту пакунка. Буде йому непереливки, якщо хтось заявить у поліцію, що синьйор Бельбо і є той пасажир із місця номер сорок п'ять.

Звичайно, можна уникнути такого крайнього кроку, якщо тільки Бельбо погодиться на співпрацю. Приміром, якщо він скаже, де карта тамплієрів. А що Мілан став нині гарячим місцем, адже всі знають, що терорист, який хотів висадити в повітря потяг, вирушив саме з Мілана, то було б обачніше перенести розв'язання справи на нейтральну територію, скажімо, до Парижа. Чому б не домовитися про зустріч у книгарні "Слоан", по вулиці Мантікоро, три, десь на цьому тижні? І, мабуть, пану Бельбо краще вирушити негайно ж, поки хтось його не впізнав. Книгарня "Слоан", вулиця Мантікоро, будинок три. Опівдні, в середу 20 червня він побачить там знайоме обличчя того самого бородатого добродія, з яким так приємно спілкувався у потязі. Той скаже йому, де знайти інших друзів, а відтак, слово за словом, у доброму товаристві, якраз до дня літнього сонцестояння наш Бельбо зрештою розповість те, що він знає, і все закінчиться без стресів. Вулиця Мантікоро, будинок три, легко запам'ятати.

Сен-Жермен... Вельми витончений і дотепний... Він твердив, що володіє всіма таємницями... Для своїх з'яв він часто використовував саме те знамените магічне дзеркало, яке й спричинилося до його слави... Оскільки за допомогою катоптричних ефектів він викликав потрібні тіні і їх майже завжди впізнавали, його зв'язок з іншим

світом був справою доведеною.

Le Coulteux de Canteleu. Les sectes et les sociétés secrètes,
Paris, Didier, 1863, pp. 170-171

Бельбо відчув, що його справи кепські. Все було ясно. Альє вважав, що повідана йому історія правдива, він хотів запопасти карту, організував йому пастку і тепер тримав його в кулаці. Або Бельбо поїде до Парижа, щоб розповісти про те, чого не знав (але про те, що йому нічого не відомо, знав лише він, — я виїхав, не залишивши адреси, Діоталлеві був при смерті), або на нього накинуться всі поліційні загони Італії.

Чи можливо, щоб Альє скотився до такої брудної гри? Яка йому від неї користь? Треба було взяти цього старого навіженця за комір і приволокти до поліційного управління, лише так Бельбо міг виплутатися з цієї історії.

Бельбо справді узяв таксі і поїхав до вілли поблизу площі Піола. Вікна були зачинені, а на воротах — оголошення агенції, що займалася операціями з нерухомістю: ДО ВИНАЙМУ. Усі збожеволіли — адже Альє мешкав тут іще тиждень тому, і Бельбо йому телефонував сюди. Він подзвонив у двері сусідньої вілли.

— Той пан? Таж якраз учора він кудись переїхав. Не знаю куди, я знав його лише на вигляд — дуже стримана особа, гадаю, він постійно подорожував.

Не залишалось нічого іншого, як звернутися до агенції. Але там про Альє ні сном ні духом не відали. У свій час віллу винайняла одна французька фірма. Плата регулярно надходила через банк. Договір про винайм було розірвано протягом доби, від застави вони відмовилися. Усі справи агенція залагоджувала листовно з паном на прізвище Рагоцкі. Більш нічого там не знали.

Цього не могло бути. Ракоскі чи Рагоцкі, чи як його там, таємничий відвідувач полковника, якого шукав хитрий Де Анджеліс та Інтерпол, гуляв собі по світі, винаймаючи нерухомість. У нашій історії Ракоскі зі справи Арденті був перевтіленням Рачковського з Охранки, а той — перевтіленням того самого Сен-Жермена. Але яку причетність мав він до Альє?

Бельбо пішов до офісу, піднявся сходами, наче злодій, і замкнувся у своїй кімнаті. Він намагався все обміркувати.

* * *

Тут було від чого стратити розум, і Бельбо був упевнений, що стратив його вже давно. І не було нікого, кому він міг би звіритися. Тоді, витираючи піт із чола, він майже машинально почав гортати рукописи на столі, які надійшли минулого дня, не усвідомлюючи навіть, що робить, і раптом на початку якоїсь сторінки побачив прізвище Альє.

Він кинув оком на назву машинопису. Невеликий опус якогось пересічного дияволиста, "Правда про графа Сен-Жермена". Він повернувся до тої сторінки. Там говорилося, з посиланнями на біографію Шакорнака, що Клод-Іуп де Сен-Жермен з'являвся під різними іменами — мсьє де Сюрмон, граф Солтикоф, містер Веллдон, маркіз Бельмар, князь Ракочі або Рагозкі тощо, але його родовими іменами були граф Сен-Мартен та маркіз Альє, від п'ємонтської посідлості його предків.

Чудово, тепер Бельбо міг бути спокійним. Не лише його розшукують за тероризм і він не має надії на порятунок, не лише План існує, не лише Альє зникає протягом двох днів, але, крім усього, виявляється, що цей Альє зовсім не міфоман, а справжній безсмертний граф Сен-Жермен, та ще й нічого не робить, аби це приховати. Єдиною достеменною річчю в усьому вирі неправди, яка зринала на поверхню в цій історії, було його прізвище. А може, й ні, може, його прізвище теж фальшиве, і Альє ніякий не Альє, але це Не мало значення, хто він насправді, адже фактично вже протягом багатьох років він повадився як персонаж історії, яку ми вигадали набагато пізніше.

У будь-якому разі альтернатив у Бельбо не було. Оскільки Альє зник, Бельбо не міг довести поліції, що то він дав йому валізку. А якби поліція йому й повірила, могло б виявитись, що він одержав валізку від розшукуваної за вбивство людини, чиїми послугами як консультанта він користувався вже принаймні два роки. Гарненьке алібі.

Але щоб зрозуміти всю цю історію — яка вже сама собою неабияк скидалася на сюжет для роману — і щоб переконати поліцію проковтнути її, треба було припустити існування ще одної історії, яка виходила за всякі межі, навіть за межі вигадки. Тобто що вигаданий нами План, у своїх найменших подробицях, включно з навіженими фінальними пошуками карти, збігався із справжнім планом, у який вже були замішані Альє, Ракоскі, Рачковський, Рагоцкі, бородатий добродій, ТРЕС, геть-чисто всі, аж до тамплієрів із Провена. І що полковник мав рацію. Але з цього випливало, що він, мавши рацію, помилявся, адже в кінцевому підсумку наш План відмінний від його плану, і, якщо слухний був його план, не міг бути слухним наш, і навпаки, отже, якщо мали рацію ми, то навіщо було Ракоскі десять років тому викрадати фальшиві полковникові мемуари?

Того ранку, хоч я прочитав лише те, що Бельбо довірив Абулафії, мені кортіло щосили вдарити головою об стіну. Аби переконатися, що стіна, принаймні стіна, існує насправді. Можу собі уявити, як почував себе Бельбо того дня і наступними днями. Але це ще було не все.

Шукаючи когось, кого можна було б розпитати, він зателефонував Лоренці. Її не було. Він був готовий битися об заклад, що більше її не побачить. У певному розумінні Лоренца була істотою, вигаданою Альє, Альє ж був істотою, вигаданою Бельбо, і Бельбо вже не знав, хто ж вигадав його самого. Він узяв до рук газету. Єдина певна річ — це те, що людина на фотороботі — він сам. Щоб переконати його в цьому, саме в той момент, йому зателефонували в офіс знову. Той самий балканський акцент, ті самі поради. Побачення у Парижі.

— Але хто ж ви? — закричав Бельбо.

— Ми з ТРЕСу, — відповів голос. — А ви про ТРЕС знаєте більше за нас.

* * *

Тоді він прийняв рішення. Він узяв телефон і подзвонив Де Анджелісу. В поліційному управлінні йому не хотіли нічого казати, скидалося на те, що комісар там більше не працює. Відтак вони здалися на його наполягання і з'єднали його з якимось кабінетом.

— О, кого я чую, доктор Бельбо, — сказав Де Анджеліс тоном, який здався Бельбо саркастичним. — Ви застали мене випадково. Я пакую валізи.

— Валізи? — Бельбо злякався, що це натяк.

— Мене перевели на Сардинію. Це буде, судячи з усього, спокійна робота.

— Докторе Де Анджеліс, я мушу терміново з вами поговорити. З приводу тієї історії...

— Історії? Якої?

— Полковникової. І з приводу ще одної... Якось ви запитали Казобона, чи не чув він про ТРЕС. Отож про нього чув я. І мушу вам розповісти про дещо важливе.

— Не треба. Це більше не моя справа. Зрештою, вам не здається, що вже трохи запізно?

— Визнаю, багато років тому я дещо замовчав. Але зараз хочу про це розповісти.

— Ні, докторе Бельбо, не треба говорити. І знайте: хтось напевно підслуховує нашу розмову, а я хочу, аби їм було відомо, що я не бажаю нічого чути і нічого не знаю. У мене двоє дітей. Маленьких. І хтось повідомив мене, що з ними може щось трапитись. А щоб я переконався, що вони не жартують, учора зранку, коли моя дружина завела машину, вибухнув капот. Дуже малий заряд, трохи більший за петарду, але цього було досить, аби дати мені зрозуміти, що як вони захочуть, то зможуть усе. Я пішов до начальника поліції і сказав, що завжди виконував свій обов'язок, навіть ретельніше, ніж належить, але я не герой. Я б міг віддати своє життя, але не життя моєї дружини й дітей. Я попросив, щоб мене перевели в інше місце. А потім почав говорити всім, що я боягуз, що наклав у штани від страху. І тепер кажу це саме й вам, і тим, хто нас слухає. Я зруйнував свою кар'єру, втратив самоповагу, більш того, я знаю, що я людина без честі, але так я врятую свою родину. Сардинія, кажуть, чудова, і мені більше не доведеться заощаджувати гроші, аби влітку послати дітей на море. До побачення.

— Зачекайте, це серйозна справа, я потрапив у халепу...

— У халепу? Я дуже радий. Коли я просив вас про допомогу, ви не допомогли мені. Як і ваш приятель Казобон. А тепер ви потрапили в халепу і просите допомоги в мене. Але я також у халепі. Ви заговорили надто пізно. Поліція перебуває на службі у громадян, як кажуть у фільмах, ви це мали на увазі? Гаразд, тоді звертайтеся до поліції, до мого наступника.

Бельбо поклав трубку. Чудово: йому на додачу всього перешкодили звернутись до єдиного поліцейського, який міг би йому повірити.

Відтак він подумав, що йому міг би якось допомогти Ґарамонд, зі всіма його знайомствами з префектами, начальниками, високими достойниками. Він побіг до нього.

Ґарамонд привітно вислухав його історію, перебиваючи чемними вигуками на кшталт "та ви що!", "що я чую?", "та це ж схоже на роман, скажу більше, на вигадку!". Потім він склав руки, глянув на Бельбо з безмежною симпатією і сказав:

— Хлопче мій, ви не гніваєтесь, що я так до вас звертаюсь? — адже я міг би бути вашим батьком, — далєбі, може, не батьком, адже я чоловік ще молодий, скажу більше,

молодцюватий, але старшим братом, якщо дозволите. Я говоритиму з вами від серця, адже ми знаємося стільки років. У мене складається враження, що ви надто схвильовані, на межі виснаження сил, у вас розладнані нерви, скажу більше, ви перепрацювалися. Не думайте, що я цього не ціную, я знаю, що ви віддаєте тіло й душу нашому видавництву, і одного дня це треба буде врахувати також в аспекті, так би мовити, матеріальному, адже це теж не зашкодить. Але на вашому місці я взяв би відпустку. Ви кажете, що опинились у прикрому становищі. Щиро кажучи, я б не драматизував надто цієї справи, хоча, якщо дозволите, видавництву "Гарамонд" було б неприємно, якби виявилось, що його працівник, його найкращий працівник заплутаний в якусь темну історію. Ви кажете, що хтось хоче, аби ви поїхали до Парижа. Я не хочу заглиблюватися в деталі, я просто вам вірю. То що ж? їдьте, чи не краще буде відразу з'ясувати всю цю справу? Ви кажете, що опинились — як би це сказати — у конфліктних стосунках із таким шляхетним чоловіком, як доктор Альє. Я не хочу знати, що саме відбулося між вами, і я б не став надто сушити собі голову над тим випадком омонімії, про який ви мені розповідаєте. На світі є чимало людей, які мають прізвище Жермен, хіба не так? Якщо Альє з добрими намірами переказує вам — приїхати до Парижа, де все з'ясується, то що ж, їдьте до Парижа, адже кінець світу від цього не настане. У людських стосунках повинна бути щирість. їдьте до Парижа, і, якщо вам щось відомо, не замикайте цього в собі. Те, що у вас на серці, нехай буде й на вустах. Навіщо всі ці таємниці! Доктор Альє, якщо я правильно зрозумів, нарікає, що ви не хочете сказати йому, де міститься якесь послання, якась карта, план, не знаю вже й що, якою ви володієте і яка вам ні до чого, а тим часом нашому Альє вона, либонь, придалася б для його студій. Ми ж перебуваємо на службі в культури, чи я помиляюся? Тож віддайте йому цю карту, цей атлас, цей топографічний план, я навіть не хочу знати, що воно таке. Якщо йому так на цьому залежить, то, виходить, він має якусь підставу, безперечно, поважну, адже джентльмен завжди джентльмен. їдьте до Парижа, потисніть один одному руку, та й по всьому. Гаразд? І не журіться надміру. Ви знаєте, що я завжди до ваших послуг. — Відтак він увімкнув переговорний пристрій: — Пані Граціє... Ну ось, її нема, її ніколи нема, коли вона мені потрібна. У вас свої клопоти, любий Бельбо, а якби ви знали, скільки їх у мене. До побачення, якщо побачите в коридорі пані Грацію, пришліть її до мене. І відпочиньте, прошу вас.

* * *

Бельбо вийшов. У приймальні пані Грації не було, він побачив, як засвітилася червона лампочка персональної телефонної лінії Гарамонда, який, очевидно, до когось телефонував. Бельбо не зміг стриматися (гадаю, вперше у своєму житті він допустився неделікатності). Він узяв трубку і підслухав розмову. Гарамонд говорив комусь:

— Не турбуйтеся. Гадаю, я його переконав. Він поїде до Парижа... Це мій обов'язок. Нема за що, адже всі ми належимо до того самого духовного лицарства.

Отже, Гарамонд теж причетний до таємниці. До якої таємниці? До тої, відкрити яку міг лише Бельбо. І якої не існувало.

* * *

Був уже вечір. Бельбо пішов до Піладе, перекинувся з кимось двома словами, випив понад міру спиртного. А наступного ранку подався до єдиного друга, який у нього залишився. Він пішов до Діоталлеві. Пішов просити допомоги у вмируючого.

Про їхню останню розмову він залишив в Абулафії гарячковий звіт, в якому годі було зрозуміти, скільки там було від Діоталлеві, а скільки від Бельбо, адже в обох випадках це було схоже на бубоніння людини, яка каже правду, знаючи, що не час забавлятися ілюзіями.

110

І сталося так, що Раббі Ізмагель бен Еліша та його учні, вивчаючи книгу Йеціра, помилилися кроками й почали йти назад, аж поки самі не ввійшли в землю аж до пупа, така була сила літер.

Псевдо-Саад'я, Коментар до Сефер Йеціра

Він ніколи не бачив його таким альбіносом, хоча той майже не мав уже ані волосся, ані вії, ані брів. Він був схожий на більярдну кулю.

— Даруй, — сказав він йому, — я можу поговорити з тобою про свої справи?

— Говори. У мене більше нема справ. Лише потреби. З великої літери.

— Я чув, що винайшли нову терапію. Ця хвороба вмиє помирає тих, кому двадцять років, а в п'ятдесят усе триває повільно, і є час знайти якусь раду.

— Говори за себе. Мені нема ще п'ятдесяти. У мене ще молодий організм. Я маю привілей померти з більшим поспіхом, ніж ти. Але хіба ти не бачиш, що мені важко говорити. Розповідай свою історію, а я відпочину.

З пошани до нього Бельбо слухняно розповів йому всю свою історію.

І тоді Діоталлеві, дихаючи, наче ота Річ із науково-фантастичних фільмів, заговорив. І на ту Річ він тепер був схожий своєю прозорістю, відсутністю межі між зовнішнім та внутрішнім, між шкірою і тілом, між легким білим пушком, який ще виднів з-під розстебнутої на животі піжами, і в'язкою мішаниною нутроців, яку можуть показати лише рентгенівські промені або хвороба на останній стадії.

— Якопо, лежачи тут, у ліжку, я не можу бачити того, що діється у світі. Я не знаю: відбувається всередині тебе чи назовні те, що ти мені розповідаєш. Байдуже, хто схибнувся — ти чи світ, все зводиться до одного. В обох випадках хтось змішав і переплутав слова Книги більше, ніж дозволено.

— Що це означає?

— Ми вчинили гріх супроти Слова, Слова, яке створило і підтримує світ. Тепер тебе за це покарано, як покарано й мене. Між мною і тобою різниці немає.

Увійшла сестра милосердя, зволожила йому чимось губи і сказала Бельбо, що його не можна втомлювати, але Діоталлеві збунтувався:

— Залиште мене. Я мушу сказати йому Правду. Ви знаєте Правду?

— Ну що ви мене таке питаєте, докторе...

— Тоді йдіть геть. Я мушу сказати своєму другові дуже важливу річ. Слухай уважно, Бельбо. Так, як у тілі людини є члени, суглоби і органи, так само вони є і в Торі, згода? І подібно, як Тора має члени, суглоби й органи, має їх і тіло людини, згода?

— Згода.

— А раббі Мейр, коли він вчився у раббі Акіби, додавав до чорнила вітріолу, і вчитель не казав нічого. Але коли раббі Мейр запитав у раббі Ізмагела, чи він чинить добре, той сказав йому: синку, будь обережний у своїй праці, адже це праця божественна, і варто тобі лишень пропустити якусь літеру або написати на одну літеру більше, ти знищиш цілий світ... Ми спробували переписати Тору, але не дбали, чи літер більше, чи менше...

— Ми жартували...

— З Торою не жартують.

— Але ми жартували з історією, з писаннями інших...

— А хіба є якесь писання, що лежить в основі світу і не є Книгою? Дай мені трохи води, ні, не у склянці, намочи цю хустинку. Дякую. Тепер послухай. Перемішувати літери Книги означає перемішувати світ. Цього не можна уникнути. Це стосується будь-якої книги, навіть букваря. Хіба ті люди, як от твій доктор Ваґнер, не говорять, що той, хто грається словами, анаграмує їх, перекручує мову, має зло в душі й ненавидить свого батька?

— Це не зовсім так. Вони — психоаналітики, і кажуть це, щоб заробити гроші, вони ж не твої рабини.

— Вони рабини, кожен є рабином. Усі говорять про одне й те саме. Гадаєш, рабини, говорячи про Тору, мали на увазі сувій? Вони говорили про нас, про наше бажання переробити через мову наше тіло. Тепер послухай. Щоб маніпулювати літерами Книги, потрібна велика побожність, а в нас її не було. Ім'я Бога вплетене у кожную книгу, а ми анаграмували всі книги з історії, не молячись. Помовч, послухай мене. Той, хто вивчає Тору, підтримує світ у русі, а читаючи або переписуючи її, підтримує в русі своє тіло, адже нема такої частини тіла, яка б не мала свого відповідника у світі... Намочи хустинку, дякую. Якщо ти змінюєш Книгу, ти змінюєш і світ, а якщо змінюєш світ, змінюєш також тіло. Ми ж цього не збагнули. Тора випускає зі своєї скрині по одному слову, яке з'являється на мить і відразу ховається. І відкривається на мить лише для того, хто його любить. Наче прегарна жінка, яка ховається у маленькій, загубленій кімнатці свого палацу. У неї є єдиний коханець, про чие існування ніхто не знає. А якщо хтось інший захоче заволодіти нею або торкнутися її своїми брудними руками, вона бунтується. Вона знає свого коханого, вона показується на мить, відчинивши на щілину двері. Й відразу ховається знову. Слово Тори відкривається лише тому, хто його любить. А ми намагалися тлумачити книги без любові й задля глуму...

Бельбо знову зволожив йому вуста хустинкою.

— Отже?

— Отже, ми захотіли зробити те, що нам дозволено не було і що ми не були готові робити. Маніпулюючи словами Книги, ми забажали витворити Голем.

— Не розумію...

— Ти більш не здатен розуміти. Ти заложник свого творіння. Але твоя історія все ще розгортається у зовнішньому світі. Не знаю як, але ти ще можеш виплутатися з неї.

Зі мною все інакше, я переживаю у своєму тілі те, що ми робили у Плані задля забави.

— Не говори дурниць, це справа клітин...

— А що таке клітини? Впродовж місяців ми, наче богобійні рабини, вимовляли нашими вустами іншу, відмінну від звичайної комбінацію літер Книги. GCC, CGC, GCG, CGG. А наші клітини засвоювали те, що вимовляли наші вуста. І що ж зробили мої клітини? Вони вигадали свій, відмінний План і тепер живуть по-своєму. Мої клітини вигадують історію, відмінну від історії звичайної. Мої клітини навчилися, що можна говорити блюзнірства, анаграмуючи Книгу і всі книги світу. І вони навчилися робити це з моїм тілом. Вони перекручують, перекомбінують, змінюють, роблять перестановки, створюють небачені клітини, клітини без сенсу або з сенсом, що суперечить правильному сенсові. Має існувати правильне значення і неправильні значення, інакше настає смерть. А вони граються наосліп, не маючи віри. Якопо, коли я ще міг читати, я прочитав протягом цих місяців чимало словників. Я вивчав історію слів, щоб зрозуміти, що ж коїться у моєму тілі. Ми, рабини, робимо саме так. Ти ніколи не замислювався над тим, що риторичний термін "метатеза" схожий на онкологічний термін "метастаза"? Що таке метатеза? Це коли замість "рано" кажеш "нора". А замість "трава" можеш сказати "ватра". Це Темура. Словник каже, що метатеза означає переміщення, переміну. І метастаза означає зміну, переміщення. Які словники дурні. Корінь той самий, як у дієслові *metatithemi*, так і в дієслові *methistemi*. А *metatithemi* означає "вставляю, переношу, переставляю, ставлю замість, скасовую закон, змінюю значення". А *methistemi*? Те саме, "переношу, змінюю, переставляю, змінюю узвичаєну думку, виходжу за межі сенсу". Ми, а разом з нами й усі ті, хто шукає таємного значення поза літерою, вийшли за межі сенсу. І те саме зробили мої клітини, послуховавшись нас. Через це я помираю, Якопо, і ти це знаєш.

— Ти зараз кажеш це, бо тобі погано...

— Я зараз кажу це, бо нарешті зрозумів про своє тіло все. Я вивчаю його день у день, знаю, що там відбувається, але не можу втрутитися, клітини більш не слухаються мене. Я помираю, бо переконав свої клітини, що закону нема, і що з кожним текстом можна робити все, що завгодно. Я прожив ціле життя, переконуючи себе в цьому за допомогою мозку. А мій мозок, очевидно, передав це повідомлення їм, клітинам. Чому я маю вимагати, щоб вони були розважливішими, ніж мій мозок? Я помираю, бо наші фантазії перейшли всякі межі.

— Послухай, те, що діється з тобою, не має нічого спільного з нашим Планом...

— Не має? А чому з тобою діється те, що діється? Світ поводитьсь так, як мої клітини.

Він виснажено відкинувся на подушку. Зайшов лікар і крізь зуби, півголосом сказав, що не можна піддавати такому стресові вмираючого.

Бельбо вийшов, і більше бачити Діоталлеві йому вже не судилося.

Гаразд, писав він, мене шукає поліція з тих самих причин, з яких у Діоталлеві рак. Бідолашний мій приятель, він помирає, а що я, у мене ж нема раку, що робити мені? Поїду до Парижа шукати закону неоплазії.

Він здався не відразу. Чотири дні він сидів, замкнувшись, у себе вдома, фраза за фразою впорядковуючи свої файли, щоб знайти пояснення. Відтак написав свою оповість, наче заповіт, розповідаючи все собі самому, Абулафії, мені чи будь-кому, хто зможе це прочитати. І нарешті у вівторок він поїхав.

Гадаю, Бельбо подався до Парижа, аби сказати їм, що таємниць нема, що справжня таємниця в тому, аби дозволити клітинам жити за їхньою інстинктивною мудрістю, що, шукаючи під сподом якихось таємниць, ми зводимо світ до паскудної ракової пухлини. І що найпаскуднішим і найдурнішим зі всіх був він, адже нічого не знав і все собі вигадав — і це мало дорого йому обійтися, але він вже давно змирився з думкою, що він боягуз, а Де Анджеліс показав йому, що героїв не так багато.

У Парижі він, мабуть, зайшов з Ними у перший контакт і збагнув, що Вони його словам не вірять. Його слова були занадто прості. Тепер Вони очікували від нього одкровення, погрожуючи смертю. Бельбо не міг дати їм жодного одкровення і, переживаючи останній напад боягузтва, злякався смерті. І тоді він спробував замести сліди і зателефонував мені. Але його знайшли.

111

C'est une leçon par la suite. Quand votre ennemi se reproduira, car il n'est pas a son dernier masque, congédiez-le brusquement, et surtout n'allez pas le chercher dans les grottes .

Jacques Cazotte. Le diable amoureux,

1772, сторінка, опущена в наступних виданнях

Тепер, — запитував я себе у помешканні Бельбо, закінчуючи читати його сповідь, — що повинен зробити я? Іти до Ґарамонда не мало сенсу, Де Анджеліс поїхав геть, Діоталлеві сказав усе, що міг сказати. Лія далеко, у місці, де нема телефону. Зараз шоста година ранку, субота 23 червня, і якщо повинно щось відбутися, воно відбудеться цієї ночі, в Консерваторії.

Я маю швидко на щось зважитися. Навіщо, запитував я себе того вечора в перископі, хіба ти не вирішив удавати, ніби нічого не сталося? Перед тобою була писанина божевільного, який розповідав про свої розмови з іншими божевільними та про останню бесіду з умираючим, надміру схвильованим або надміру пригніченим. Ти навіть не мав певності, що Бельбо справді телефонував тобі з Парижа, — може, він говорив з якогось місця за кілька кілометрів від Мілана чи з кабіни на сусідньому розі. Навіщо було тобі втручатися в історію, яка, можливо, є чистою фантазією, історію, яка тебе не стосується?

Але так я запитував себе у перископі, сидячи при світлі, що дедалі меркло, з затерпими ногами, і відчуваючи неприродний і водночас дуже природний страх, який відчувала б кожна людська істота, опинившись уночі на самоті в порожньому музеї. А того ранку страху в мене не було. Лише цікавість. І, можливо, почуття обов'язку або ж приязні.

І я сказав собі, що мені теж dokonче потрібно поїхати до Парижа, хоча гаразд не знав, навіщо, — я не міг покинути Бельбо напризволяще. Можливо, він сподівався від

мене саме цього, лише цього — щоб я проник уночі в печеру тугів і, коли Суйодгана налаштується встромити йому в серце жертковий ніж, я вдерусь під склепіння храму зі своїми сипаями, озброєними набитими шротом рушницями, і врятую його.

* * *

На щастя, я мав із собою трохи грошей. У Парижі я взяв таксі й звелів завезти себе на вулицю Мантікор. Таксист довго лаявся, бо цієї вулиці не було навіть у його довіднику, і справді, виявилось, що це завулок завширшки з вагонний коридор, у місці, де колись протікала річка Б'євр, за церквою Сен-Жюльєн-ле-Повр. Для таксі він був затісний, і я вийшов на розі.

Я заглибився, сповнений сумнівів, у той завулок, на який не виходили жодні двері, та ось вулиця трохи поширшала, і там я побачив книгарню. Не знаю, чому вона мала номер три, бо ані номера один, ані два, ані жодного іншого там не було. Крамничку освітлювала лампочка, за вітрину правила дверна стулка. Обабіч — кілька десятків книжок, рівно стільки, щоб дати уявлення про жанр. Внизу видніли рядочки парашутистів маятників і запилюжених коробок із паличками курінь та невеликих східних або південноамериканських амулетів. Чимало колод карт таро різних стилів та в різних упаковках.

Усередині крамничка була така сама непривітна. Біля стін та на підлозі лежали купи книг, у глибині стояв столик, а щодо книгаря, то про нього в якомусь романі можна було б написати, що він здавався старший за свої книжки. Книгар розглядав велику заповнену від руки бухгалтерську книгу, не цікавлячись клієнтами. Зрештою в ту хвилину там було тільки двоє відвідувачів, які здіймали хмари пилу, витягуючи старі томи, майже всі без обкладинок, з небезпечно похилених стелажів, і переглядали їх, нічим не показуючи, що хочуть їх придбати.

Єдине місце, не заставлене стелажима, було зайняте афішею. Крикливі кольори, ряд овальних портретів з подвійною облямівкою, як на афішах мага Гудіні. "Le Petit Cirque de l'Incroyable. Madame Olcott et ses liens avec l'Invisible ". Чоловікоподібне обличчя оливкового кольору, два пасма чорного волосся, згорнені кільцем на потилиці, мені здалося, ніби це обличчя я вже десь бачив. "Les Derviches Hurleurs et leur danse sacrée. Les Freaks Mignons, ou Les Petits-fils de Fortunio Liceti" . Набір жалюгідних, паскудних почвар. "Alex et Denys, les Géants d'Avalon. Theo, Leo et Geo Fox, Les Enlumineurs de l'Ectoplasme..."

У книгарні "Слоан" справді було все, від колиски до труни, вона пропонувала також здорові вечірні розваги, куди можна було привести дітей перед тим, як розтовкти їх у ступі. Я почув дзеленчання телефону, і побачив, як продавець відсуває гору паперів, щоб знайти слухавку.

— Oui, monsieur, — говорив він, — c'est bien ça .

Він мовчки слухав якусь мить, спершу притакуючи, а потім прибираючи зніяковілого вигляду, але — я б сказав — для присутніх у крамниці, ніби всі могли чути те, що чує він, і він не хоче брати на себе відповідальність за це. Відтак він прибрав виразу паризького крамара, шокованого тим, що в нього просять щось там, чого в його

крамниці немає, або ж виразу порт'є в готелях, коли ті змусять сказати вам, що вільних номерів нема.

— Ah non, monsieur. Ah, za... Non, non, monsieur, c'est pas notre boulot. Ici, vous savez, on vend des livres, on peut bien vous conseiller sur des catalogues, mais za... Il s'agit de problèmes très personnels, et nous... Oh, alors, il y a — sais pas, moi — des curés, des... oui, si vous voulez, des exorcistes. D'accord, je le sais, on connaît des confrères qui se prêtent... Mais pas nous. Non, vraiment la description ne me suffit pas, et quand même... Désolé monsieur. Comment? Oui... si vous voulez. C'est un endroit bien connu, mais ne demandez pas mon avis. C'est bien за, vous savez, dans ces cas, la confiance c'est tout. A votre service, Monsieur .

Обидва покупці вийшли, я почував себе ніяково. Зібравши всю свою рішучість, я привернув увагу старого, кашлянувши, і сказав, що шукаю одного знайомого, який тут часто буває, мсьє Альє. Книгар глянув на мене так, ніби це зі мною він щойно розмовляв по телефону. Можливо, провадив я, він знає його не як Альє, а як Ракоскі, або Солтикофа, або... Він знову зиркнув на мене, примруживши очі, без жодного виразу, і зауважив, що в мене цікаві друзі, з багатьма іменами. Я сказав, що це не має значення, я спитав просто так. Зачекайте, сказав він мені, зараз прийде мій напарник, може він знає ту особу, яку ви шукаєте. Можете присісти, там, у глибині є стілець. Зараз я зателефоную і перевірю.

Він узяв трубку і, набравши номер, почав говорити тихим голосом.

Казобоне, сказав я собі, ти ще дурніший за Бельбо. Чого ти тепер чекаєш? Що прибудуть Вони і скажуть, о-о, який чудовий збіг, приятель Якопо Бельбо, а ходіть, ходіть-но й ви...

Я різко підвівся, попрощався і вийшов. Миттю проминувши вулицю Мантікоро, я блукав іншими завулками, аж поки опинився на березі Сени. Телепню, картав я себе, чого ти хотів? Прийти сюди, знайти Альє, взяти його за шкірки і він вибачиться, мовляв, це якесь непорозуміння, ось ваш друг, йому навіть волосина з голови не спала? А тепер їм відомо, що ти теж тут.

Минув полудень, увечері в Консерваторії має щось трапитись. Що мені було робити? Я повернув на вулицю Сен-Жак, час від часу озираючись. У певну мить мені здалося, ніби слідом за мною йде якийсь араб. Але чому я думав, що це араб? Характерною прикметою арабів є те, що вони не схожі на арабів принаймні у Парижі, у Стокгольмі все інакше.

Проходячи повз якийсь готель, я увійшов і попросив номер. Піднімаючись із ключем дерев'яними сходами, які на другому поверсі мали площадку з поручнями, звідки було видно рецепцію, я побачив, як туди увійшов той гаданий араб. Відтак у коридорі я помітив інших людей, так само схожих на арабів. Ясна річ, у цьому районі були тільки невеличкі готелі для арабів. Чого я сподівався?

Я вступив до кімнати. Вона виглядала досить пристойно, був навіть телефон, шкода, що я не знав кому телефонувати.

І там я поринув у неспокійну дрімоту і продрімав аж до третьої години. Тоді вмився

і рушив у бік Консерваторію. Мені не залишалось нічого іншого, як увійти до музею, залишитися там після зачинення і чекати півночі.

Так я і зробив. А за кілька годин до півночі я забрався у перископ і там на щось чекав.

У деяких трактуваннях Нецах є сферою Витривалості, Витримки, постійної Терплячості. І справді, нас очікувало Випробування. А в інших трактуваннях Нецах — це Перемога. Чия перемога? Можливо, в цій історії поразок — поразка дияволістів, над якими поглузував Бельбо, поразка Бельбо, над яким поглузували дияволісти, поразка Діоталлеві, над яким поглузували його клітини, — єдиним переможцем поки що був я. Я сидів у засідці в перископі, я знав про інших, а вони про мене — ні. Перша частина мого задуму відбулася так, як я планував.

А друга? Відбудеться вона згідно з моїми планами чи згідно з Планом, який мені більше не належав?

8. ХОД

112

У Храмі Рози і Хреста ми маємо для своїх церемоній та ритуалів дві довгі, гарні Галереї. В одній з них ми розміщуємо моделі та зразки всіх найрідкісніших і найвизначніших винаходів, у іншій — статуї основних Винахідників.

John Heydon. The English Physitians Guide:

Or A Holy Guide, London, Ferris, 1662, The Preface

Я пробував у перископі дуже довго. Мабуть, була вже десята година або пів на одинадцяті. Якщо має щось статися, воно буде у нефі, перед Маятником. Отже, треба приготуватися зійти вниз, щоб знайти схованку і спостережний пункт. Якщо я дістануся туди запізно, коли Вони вже увійдуть (звідки?), мене помітять.

Спуститися вниз. Розім'ятись... Уже кілька годин я не бажав нічого іншого, але тепер, коли міг це зробити, я почував себе спаралізованим. Мені доведеться перетнути зали у темряві, при потребі присвічуючи ліхтариком. Тьмяне нічне світло цідилося з вікон; уявляючи собі, що в місячному сяйві музей стане приви́дом, я помилявся. На вітринах мерехтіли невиразні відблиски з вікон. Якби я просувався не так обережно, то брязнув би додолу, наштотхнувшись із гуркотом на якесь скло або залізяччя. Я вмикав ліхтарик лише вряди-годи. Час від часу раптове світло відкривало мені якусь голизну, але не тілесну, а голизну гвинтів, гайок, лещат.

А якби раптом я освітив якусь живу присутність, чиюсь постать, посланця Володарів, який дзеркально відтворював мій шлях? Хто б закричав перший? Я напружував слух. Цілком зайве. Я просувався крадькома і зовсім безшелесно. Отже, він теж.

Пополудні я уважно вивчив послідовність розташування зал і був переконаний, що й у темряві знайду сходи. Але зараз я рухався майже напوماцки, втративши орієнтацію.

Можливо, якоюсь салою я проходив уже вдруге, можливо, я ніколи не вийду звідси, можливо, очікуваним ритуалом було саме це блукання між безглуздими машинами.

Насправді я не хотів спускатися вниз, насправді я прагнув зволікати з зустріччю.

Я вийшов із перископа після довгого, безжалісного іспиту сумління, протягом багатьох годин я розмірковував над нашою помилкою останніх років і намагався збагнути, чому, не мавши на те жодної розумної причини, я сиджу зараз тут, шукаючи Бельбо, який опинився в цьому місці з іще менш розумних причин. Але тільки-но я ступив ще один крок, усе змінилося. Тепер, просуваючись уперед, я думав головою іншої людини. Я став Бельбо. І, як Бельбо при завершенні його довгої мандрівки до просвітлення, зрозумів, що кожен, навіть найжалюгідніший, земний предмет слід вважати ієрогліфом чогось іншого і що нема нічого реальнішого, як План. Гай-гай, я був тепер проникливий, мені досить було одного проблиску, одного погляду в спалахові світла, щоб усе зрозуміти. Мене вже годі було одурити.

* * *

...Двигун Фромена: вертикальна структура на ромбовидній основі, схожа на анатомічний експонат з воску, що демонструє свої штучні ребра, містила ряд катушок, чи чого там ще, батарей, перемикачів, чи як у біса їх називають у підручниках, вони запускаються пасом трансмісії, що черпає снагу від зубчастого колеса... Для чого цей двигун міг бути потрібний? Відповідь: звичайно, щоб вимірювати телуричні течії.

Акумулятори. Що ж вони акумулюють? Можна було уявити собі Тридцять Шість Невидимих як гурт упертих секретарів (охоронців таємниці), які вночі вдаряють у свої цимбали, щоб добути з них якийсь звук, якусь іскру, якийсь поклик у напруженому діалозі між одним берегом та другим, між безоднею та поверхнею, від Мачу Пікчу до Авалону — дзень, дзень, дзень, алло, алло, алло, Памерсіель, Памерсіель, я вловив дрижання, течія Му 36, та сама, якій, як блідому подихові Бога, поклонялися брахмани, тепер умикаю клапан, макро-мікрокосмічний контур у дії, тремтить під земною корою коріння мандрагори, чутно пісню Вселенської Симпатії, переходжу на прийом.

їй-богу, війська спливали кров'ю на рівнинах Європи, папи проголошували анафеми, у мисливській хатині Палатинських Садів зустрічалися гемофілічні імператори-кровозмісники — і все це, щоб забезпечити прикриття, пишний фасад для праці тих, хто у Соломоновім Домі прислухався до блідих покликів Пупа Світу.

Вони приходили, щоб запустити ці псевдотермічні, гексатетраграматичні електрокапілятори — адже так сказав би Ґарамонд, правда? — і вряди-годи хтось винаходив, скажімо, якусь вакцину чи електричну лампочку, даючи підставу дивовижним пригодам металів, але їхнє завдання було зовсім іншим. І ось усі вони зібралися тут опівночі, щоб запустити статичну машину Дюкрете, прозоре коло, схоже на портупею, а позаду — дві тремтливі кульки, підтримувані, наче аркою, двома паличками, — коли вони торкаються одна одної, від них бризкають іскри. Франкенштейн сподівався, що так він дасть життя своєму Големові, але він помилявся, слід було очікувати іншого сигналу: здогадуйся, трудись, копай, копай, старий кроте...

...Швейна машинка (невже це вона? Подібні рекламувалися на гравюрах разом із

пігулкою, що сприяє розвиткові грудей, та великим орлом, що літає в горах, тримаючи в кігтях тонізуючий настій, *Robur le Conquérant*, R. C, але якщо її запустити, починає крутитися колесо, колесо крутить кільце, а кільце... що ж робить кільце? Хто прислухається до нього? Табличка говорить: "Струм, індукований із земного поля". Яке нахабство, це можуть прочитати навіть діти під час своїх пообідніх відвідин, але дарма, людство все одно вважало, що йде в іншому напрямку, можна було братися до чого завгодно, навіть до найвищого експерименту, прикриваючись механікою. Володарі Світу дурили нас століттями. Нас огортала, сповивала, спокушала Змова, а ми писали панеґірики локомотивові.

Я все йшов і йшов, уявляючи себе крихтним, мікроскопічним, зачудованим мандрівником на вулицях механічного міста, настовбурченого металевими хмарочосами. Циліндри, акумулятори, лейденські банки одна на одній, невелика карусель заввишки двадцять сантиметрів, *tourniquet électrique a attraction et repulsion*. Талісман для стимуляції симпатичних струменів. *Collonnade étincelante formée de neuf tubes, électroaimant*, гільйотина, в центрі — неначе це друкарський прес — на стійлових ланцюгах висять гаки. Прес, під яким можна розчавити чиюсь руку чи голову. Скляний дзвін із пневматичною двоциліндровою помпою, щось на кшталт лембика, внизу розміщений келих, а праворуч — мідна куля. Сен-Жермен варив у ньому свої барвники для ландграфа Гессе.

Підставка під люльки з двома рядами — по десяткові в кожному — невеликих клепсидр, із сильно видовженими, наче жінка Модільяні, перетинками, з якимось незрозумілим матеріалом всередині, у кожній верхня частина розширювалася на іншій висоті, наче крихтна повітряна куля, яка тут-таки й злетіла б, якби її не затримувала на землі кулька-тягарець. Аларат для виробництва Ребіса на очах у всіх.

Відділ скловиробництва. Я повернувся по своїх слідах назад. Зелені пляшечки: господар-садист пригощав мене концентрованими отрутами. Залізні машини для виготовлення пляшок, що відкриваються і закриваються двома важелями: а якби хтось замість пляшки встромив туди зап'ясток? Чик — це саме, мабуть, робили за допомогою кліщів, величезних ножиць, гакуватих скальпелів, стромляючи їх у сфінктер, у вуха, в утробу, щоб витягти з неї ще свіжий плід, а потім розтовкти його у ступі з медом та перцем для втамування спраги Астарті... Зала, яку я зараз перетинав, мала просторі вітрини, я бачив кнопки, які пускали в рух спіралевидні вістря, невблаганно скеровані в око жертви, Колодязь та Маятник, усе це було схоже на карикатуру, на безглузді машини Гольдберга, на прес для тортур, до якого Дерев'яна Нога прив'язував Мікі Мауса, *engrenage extérieur a trois pignons*, тріумф механіки доби Відродження, Бранка, Рамеллі, Дзонка. Мені були знайомі ці механізми, я включив їх у дивовижні пригоди металів, але тут вони опинилися пізніше, в минулому столітті, готуючись після завоювання світу прийняти непокірних. Тамплієри навчилися від асасинів, як примусити мовчати Ноффо Деї, коли його спіймають, свастика фон Себоттендорфа викрутить у напрямку сонця спазматичні члени ворогів Володарів Світу. Вони готові, чекають лише знаку, все відбувається на очах загалу, План є справою публічною, але

відгадати його не зможе ніхто, і скрипучі пащі співатимуть звитяжний гімн, настане велика оргія ротів, що складаються з самих зубів, ці роти зчепляться один з одним в єдиному спазмі — тік-так, неначе всі зуби водночас випали на землю.

І врешті переді мною постав *émetteur a étincelles soufflées*, спроектований для Ейфелевої вежі, він мав передавати сигнали точного часу з Франції до Тунісу та Росії (від тамплієрів Провена до павликіан та асасинів у Фесі — щоправда, Фес зовсім не в Тунісі, зрештою асасини жили у Персії, ну то й що, не можна ж прискіпуватись до дрібниць, живучи у Тонкому Часі), я вже десь бачив щось схоже на цю велетенську машину, вищу за мене, її стіни були всіяні отворами, вентиляційними каналами, — невже мене хочуть переконати, що це радіопередавач? Де там, ця споруда мені знайома, я проходив повз неї ще пополудні. Це — Бобур !

Перед самими нашими очима. І справді, навіщо була потрібна ця величезна скриня у центрі Лютеції (Лютеції, колодязя, що веде до моря підземного багна), там, де колись було Череву Парижа, її хапкі хоботи повітряних течій, божевілля труб, переходів, навіщо здалося це діонісове вухо, відкрите у зовнішню порожнечу, як не для того, щоб посилати звуки, повідомлення, сигнали аж до центра земної кулі, а відтак повертати їх, вибльовуючи інформацію з пекла? Спершу Консерваторій, як лабораторія, потім Ейфелева вежа, як зонд, насамкінець Бобур, як усесвітня ретрансляційна станція. Невже вони поставили цей гігантський присосок, щоб розважити жменьку зарослих і неохайних студентів, які приходять сюди послухати найновіший диск через японські навушники? Перед самими нашими очима. Бобур як брама до підземного царства Агарттхи, пам'ятник *Equités Synarchici Résurgentes*. А всі інші — два, три, чотири мільярди інших — не знали про це або намагались не знати. Безмозкі гіліки. А пневматики протягом шести століть неухильно прямували до своєї мети.

* * *

Несподівано я натрапив на сходи. Просуваючись дедалі обережніше, я спустився вниз. Північ наближалася. Я мав захватись у своєму спостережному пункті перед тим, як прибудуть Вони.

Гадаю, було близько одинадцятої години, а може, ще ні. Я перетнув залу Лавуазьє, не вмикаючи ліхтарика (адже пам'ятав про пообідні галюцинації), проминув галерею залізничних моделей.

У нефі вже хтось був. Я бачив вогні, рухомі й тьмяні. Чулася тупотнява, шум переміщуваних або перетягуваних предметів.

Я погасив ліхтарика. Чи встигну ще я дістатися рубки? Скрадаючись, я просувався вздовж вітрин із потягами й незабаром опинився у трансепті, поруч зі статуєю Грамма. Підносячись на дерев'яному постаменті кубічної форми (кубічний камінь Єсода!), вона ніби стерегла вхід на хори. Я пригадав, що потрібна мені статуя Свободи міститься десь відразу за її спиною.

Передня частина постаменту була відкинена вперед, утворюючи щось на кшталт містка, який давав змогу вийти з таємного переходу. І справді, звідти вийшов якийсь тип із ліхтарем — можливо, газовим, заскленим кольоровим склом, який кидав на його

обличчя червонясті відблиски. Я зіщулювся в кутку, і він мене не помітив. Хтось, зійшовши з хорів, наблизився до нього.

— Vite , — сказав він йому, — мерщій, через годину Вони будуть тут.

Отже, це був аванґард, який мав здійснити підготовку до обряду. Якщо їх небагато, мені ще вдасться обминати їх і дістатися до Свободи. Ще до того, як тим самим шляхом прибудуть Вони, хтозна-звідки й у якій кількості. Я довго чаївся, пильнуючи за відблисками ліхтарів у церкві, за періодичною зміною вогників, за миттєвими їхніми спалахами й пригасаннями. Я вираховував, наскільки далеко вони опиняться від статуї Свободи і скільки часу вона залишатиметься в тіні. У певну мить я ризикнув, ковзнув ліворуч від Грамма — якомога притискаючись до стіни і підбираючи м'язи живота. На щастя, я був худий як тріска. Дія... Одним махом я прослизнув у рубку.

Щоб бути не таким помітним, я впав на підлогу, скорчившись майже у позі плода. У мене пришвидшилось серцебиття і заокотіли зуби.

Мені треба було розслабитись. Я почав ритмічно дихати носом, дедалі дужче втягуючи в себе повітря. Гадаю саме таким чином людина під тортурами може навмисне зомліти, аби уникнути болю. І справді, я відчув, як повільно падаю в обійми Підземного Світу.

113

Наша справа — це таємниця у таємниці, таємниця чогось, що залишається прихованим, таємниця, пояснити яку може лише інша таємниця, це таємниця про таємницю, яка живиться таємницею.

Джафар-аль-Садік, шостий Імам

Я повільно приходив до тями. Я чув звуки, очі разило світло, тепер уже яскравіше. Я відчував, як у мене затерпли ноги. Я спробував повільно, якомога тихіше підвестися, і мені здалося, ніби я лежу на купі морських їжаків. Наче Русалочка. Зігнувшись, я ступив кілька безгучних кроків навшпиньки, і мої страждання зменшились. Лише тоді, обережно визирнувши ліворуч та праворуч і переконавшись, що рубка як слід затінена, я дістав змогу оцінити становище.

Увесь неф був залитий світлом. Його освітлювали ліхтарі, але тепер їх були десятки й десятки, їх несли учасники, що прибували у мене з-за спини. Виринаючи, безперечно, з таємного переходу, вони рухалися процесією ліворуч від мене, заходячи на хори і розташовуючись у нефі. Господи, сказав я собі, Ніч на Лисій Горі, версія Волта Діснея.

Вони не галасували, тільки шепотіли, але всі разом створювали виразний гомін, як у масовій сцені в опері: гур-гур, гур-гур, гур-гур.

Ліворуч від мене на підлозі півколом стояли ліхтарі, доповнюючи видовженою дугою східний вигин хорів, а крайньою південною точкою цього псевдонапівкола торкаючись статуї Паскаля. Там палала жарівниця, на яку хтось кидав трави й есенції. Дим сягав моєї рубки, викликаючи в мене сухість у горлі й будячи відчуття гарячкового очманіння.

Серед мерехтіння ліхтарів я помітив, що в центрі хорів щось гойдається, якась

тендітна, рухома тінь.

Маятник! Маятник більш не коливався на своєму звичному місці посередині хрестовини. Його збільшену версію підвішено до замка склепіння у центрі хорів. Куля була більшого розміру, а шнур товщий, схожий на грубий конопляний мотуз або ж на сплетений з металевих жилок трос.

Тепер Маятник був велетенський, — так він, мабуть, виглядав у Пантеоні. Наче місяць у телескопі.

Вони забажали відновити його в тому вигляді, який він мав, коли його, мабуть, уперше, за півтисячоліття до Фуко, випробовували тамплієри. Аби дозволити йому вільно коливатися, Вони усунули деякі елементи внутрішньої структури й утворили в амфітеатрі хорів неоковирну симетричну антистрофу, позначену ліхтарями.

Я запитав себе, яким чином Маятник зберігав постійність коливань, адже під підлогою хорів не могло бути магнітного регулятора. Відтак я все зрозумів. На краю хорів, поблизу дизельних моторів стояв якийсь тип, готовий переміститися по-котячому слідом за переміщенням площини коливань, і щоразу, коли куля наближалася до нього, легким і точним рухом руки штовхав її, незначним доторком пальців даючи їй імпульс руху.

Він був зодягнений у фрак, наче Мандрейк. Згодом, побачивши інших його товаришів, я зрозумів, що то штукар, ілюзіоніст із Petit Cirque мадам Олькотт, який порухом зап'ястка вмів точно регулювати натиск пальців, професіонал, здатний маніпулювати безконечно слабкими порухами. Можливо, він мав дар відчувати крізь тонку підошву своїх блискучих черевиків вібрування течій і рухати руками відповідно до логіки кулі та логіки Землі, на поклик якої відповідала куля.

Тепер я бачив і його товаришів. Вони метушилися по нефу поміж автомобілів, прослизавши повз draisiennes та мотоцикли, майже котилися в тіні, хтось із них вносив вглиб просторої галереї трон і вкритий червоним сукном стіл, ще хтось розставляв ліхтарі. Ці крихітні, цокотливі нічні постаті були схожі на рахітичних дітей, я помітив монголоїдні риси й лису голову одного з них, що проходив поблизу мене. Freaks Mignons мадам Олькотт, огидні крихітні потвори, яких я бачив на афіші у книгарні "Слоан".

Весь цирк був у повному складі як персонал, охорона, хореографи ритуалу. Я побачив Алекса та Дені, білявих гігантів Авалону, в обладунках із клепаної залізом шкіри, справді гігантського зросту; вони сперлись об велику масу Обеіссант, схрестивши в очікуванні руки.

У мене не було часу ставити собі інші запитання. Врочисто увійшов якийсь чоловік, простягнутою рукою вимагаючи тиші. Я впізнав Браманті лише тому, що він мав на собі шарлатову туніку, білий плащ та митру, які я бачив на ньому одного вечора у П'ємонті. Браманті наблизився до жарівниці, щось кинув туди, з неї бухнуло полум'я, а відтак густа біла хмара диму, і по нефу повільно розійшовся запах. Як у Ріо, подумав я, мов на алхімічному святі. А в мене нема агого. Я підніс до носа і рота хустинку, наче фільтр. Але Браманті все одно роздвоївся в моїх очах, а Маятник коливався переді

мною у безлічі напрямків, наче карусель.

Браманті розпочав свою псалмодію:

— Алеф бет вет гімель далет гей вав зайн хет тет йуд каф ламед мем нун самех айн пей саде куф рейш шін тав !

Юрба відповідала молитвою:

— Пармезіель, Падіель, Камуель, Азеліель, Барміель, Гедіель, Асиріель, Масеріель, Дорхтіель, Усіель, Кабаріель, Райсіель, Симіель, Армадіель...

Браманті подав знак, з натовпу хтось вийшов і став навколішки у нього в ногах. Я побачив обличчя лише на мить. То був Ріккардо, чоловік зі шрамом, художник.

Браманті ставив йому запитання, і той відповідав, проказуючи напам'ять формули ритуалу.

* * *

— Хто ти?

— Я адепт, ще не допущений до найвищих таїн ТРЕСу. Я готувався у тиші, в аналогічній медитації над таємницею Бафомета, усвідомлюючи, що Велике Діло обертається навколо шести недоторканих печатей і що лише в кінці ми пізнаємо таємницю сьомої.

— Яким шляхом тебе прийняли?

— Через перпендикуляр до Маятника.

— Хто тебе прийняв?

— Містичний Посланець.

— Ти б упізнав його?

— Ні, адже він був у масці. Я знаю лише Лицаря, який займає ступінь вищий за мій, а той знає Наометра, на ступінь вищого від нього, і кожен знає лише одного. І я бажаю, щоб було так.

— Quid facit Saoor Arepo?

— Tenet Opera Rotas.

— Quid facit Satan Adama?

— Tabat Amata Natas. Mandabas Data Amata, Nata Sata .

— Ти привів цю жінку?

— Так, вона тут. Я передав її тому, кому мені було зведено. Вона готова.

— Іди й чекай.

Діалог розгортався французькою мовою, дуже приблизною з обох сторін. Відтак Браманті сказав:

— Браття, ми зібралися тут в ім'я Єдиного Ордену, Незнаного Ордену, до якого ви, хоча ще вчора це було вам невідомо, належали одвічно! Присягнімось. Хай буде анафема осквернителям таємниці. Хай буде анафема зрадникам Окультиного, анафема тим, хто робить видовище з Ритуалів та Містерій!

— Анафема!

— Анафема Невидимій Колегії, байстрюкам Хірама та вдови, вчителям, що діяли і сіяли обман на сході та заході, обман Стародавній, Визнаний чи Виправлений, анафема

Місраїмові та Мемфісові, Філатетам та Новим Сестрам, Суворому Звичаєві та Ordo Templi Orientis, Просвітленим Баварії та Авіньйона, Лицарям Кадоша, Обранцям Когена, Досконалій Приязні, анафема Лицарям Чорного Орла та Святого Граду, розенкройцерам Англії, кабалістам Золотої Рози й Хреста, Золотому Світанкові, Католицькій Розі та Хрестові Храму та Грааля, анафема Вранішній Зорі, Astrum Argentium і Телема, анафема товариству Вріл і Туле, кожному стародавньому і містичному загарбникові імені Великого Білого Братства, анафема будь-якій колегії чи пріоратові Сіону та Галлій!

— Анафема!

— Якщо хтось через наївність, наказ, прозелітизм, розрахунок або брак віри був втаємничений у ложу, колегію, пріорат, капітулу чи орден, який незаконно претендує на послух Невідомим Зверхникам та Володарям Світу, нехай він цієї ночі від них відцурається, уклінно благаючи виняткового поновлення в душі та тілі єдиного і справжнього звичаю, ТРЕСу, Templi Résurgentes Equités Synarchici, триєдиного і тримудрого, містичного і глибоко таємного ордену Синархічних Лицарів Тамплієрського Відродження!

— Sub umbra alarum tuarum!

— Тож нехай увійдуть достойники тридцяти шести останніх і глибоко таємних ступенів.

І Браманті почав викликати обраних, які заходили один за одним, зодягнені у літургичні шати, на грудях усі вони мали відзнаку Золотого Руна.

— Лицар Бафомета, Лицар Шести Недоторканих Печатей, Лицар Сьомої Печаті, Лицар Тетраграматону, Лицар Екзекутор Флоріана та Деї, Лицар Атанору... Щонайчесніший Наометр Вавилонської Вежі, Щонайчесніший Наометр Великої Піраміди, Щонайчесніший Наометр Соборів, Щонайчесніший Наометр Соломонового Храму, Щонайчесніший Наометр Палатинських Садів, Щонайчесніший Наометр Храму Геліополіса...

Браманті виголошував титули, і титуловані входили групами, так що я не мав змоги визначити, кому саме належить той чи інший титул, але, безперечно, серед перших дванадцятьох я побачив Де Губернатіса, старого книгаря з книгарні "Слоан", професора Каместреса та інших, що їх я зустрів того вечора у П'ємонті. Я побачив також пана Ґарамонда, у ролі, здається, Лицаря Тетраграматону: стриманий і врочистий, поглинутий своєю новою роллю, він тремтячими руками торкався відзнаки Золотого Руна у себе на грудях. А тим часом Браманті провадив:

— Містичний Посланець Карнака, Містичний Посланець Баварії, Містичний Посланець Барбелогностиків, Містичний Посланець Камелота, Містичний Посланець Монсегюра, Містичний Посланець Таємного Імама... Найвищий Патріарх Томару, Найвищий Патріарх Кілвіннінгу, Найвищий Патріарх Сен-Мартен-де-Шан, Найвищий Патріарх Марієнбада, Найвищий Патріарх Невидимої Охорони, Найвищий Патріарх in partibus Фортеці Аламут...

Ясна річ, патріархом Невидимої Охорони був Салон, як завжди, з сірим обличчям,

але замість домашнього халата на ньому красувалася жовта туніка з червоною облямівкою. За ним ішов П'єр, психопомп Eglise Luciferienne , який, однак, замість Золотого Руна мав на грудях кинджал у золочених піхвах. А Браманті вів далі:

— Найвищий Ієрогам Хімічних Зашлюбін, Найвищий Психопомп Родоставрійський, Найвищий Референдарій Arcani Arcanissimi , Найвищий Стеганограф Monas Ieroglifica , Найвищий Астральний З'єднувач Utrisque Cosmi , Найвищий Охоронець Гробу Розенкройца... Незбагненний Архонт Течій, Незбагненний Архонт Порожнистої Землі, Незбагненний Архонт Містичного Полюса, Незбагненний Архонт Лабіринтів, Незбагненний Архонт Маятника Маятників... — Браманті зробив паузу і, як мені здалося, неохоче вимовив останню формулу: — І Найнезбагненніший із Незбагнених Архонтів, Служитель Служителів, Найпокірніший Секретар Едіпа Єгипетського, Найнижчий Вістовий Володарів Світу і Воратар Агарттхи, Останній Кадилоносець Маятника Клод-Луї граф Сен-Жермен, князь Ракочі, граф Сен-Мартен і маркіз Альє, синьйор Сюрмону, маркіз Велдон, маркіз Монферрато, Аймар та Беймар, граф Солгикоф, шевальє Шенінг, граф Царогі!

Поки інші розташовувались у галереї, лицем до Маятника та до вірних у нефі, увійшов Альє в синьому двобортному костюмі у дрібну смужку, блідий, з напруженим обличчям. Він провадив за руку, наче супроводжуючи душу по стежині до Аїду, таку саму бліду і неначе приголомшену наркотиками, зодягнену лише в білу, напівпрозору туніку Лоренцу Пеллегріні з розпущеним по плечах волоссям. Я бачив її профіль, коли вона проходила повз мою схованку, чиста і млосна, наче прерафаелітівська перелюбниця. Надто ефемерна, щоб ще раз викликати у мене жадання.

Альє підвів Лоренцу до жарівниці поруч зі статуєю Паскаля, пестливою рукою провів по її безпритомному обличчю і подав знак гігантам Авалону, що стали обабіч, підтримуючи її. Відтак він підійшов до стола і сів обличчям до вірних; мені було дуже добре видно, як він витягнув з камізельки свою табакерку і мовчки погладив її перед тим, як заговорити.

— Браття, лицарі. Ви всі тут, бо цими днями одержали повідомлення від Містичних Посланців, тож усім вам уже відома причина, задля якої ми зібралися. Ми мали зібратися вночі проти 23 червня 1945 року, може, декого з вас тоді ще не було на світі — я маю на увазі, в теперішній подібі. Ми зібралися тут, бо після шестисот років надзвичайно болісного, сліпого блукання ми знайшли того, хто знає. Звідкіля він знає, — а знає він більше, ніж знаємо ми, — залишається тривожною таємницею. Але сподіваюся, що серед нас він присутній, — ти неодмінно тут, авжеж, друже мій, адже одного разу вже виявилась твоя надмірна цікавість, — ото ж я сподіваюсь, що серед нас присутній той, хто може нам щось про це розповісти. Арденті!

Полковник Арденті — це був, безперечно, він, такий самий чорноволосий, хоча й постарілий — пробрався крізь натовп і ступив уперед, наче перед ним був трибунал, тримаючись на відстані від Маятника, який окреслював межі неприступного простору.

— Давненько ми з тобою не бачилися, брате, — усміхнувся Альє. — Я знав, що коли ця звістка пошириться, ти не зможеш стриматись. То що ж? Ти знаєш, що сказав

підсудний. Він твердить, що дізнався про це від тебе. Отже, ти знав і мовчав.

— Графе, — сказав Арденті, — підсудний бреше. Для мене принизливо це казати, але честь над усе. Історія, яку я йому довірив, не має нічого спільного з історією, яку мені розповіли Містичні Посланці. Інтерпретація послання — авжеж, це правда, мені до рук потрапило одне послання, я не приховав цього від вас багато років тому в Мілані, — зовсім інша... Я б не зміг витлумачити його так, як витлумачив підсудний, ось чому того разу я шукав допомоги. І мушу сказати, я не зустрів підтримки, лише недовіру, виклик і погрози... — Можливо, він хотів сказати щось інше, але, пильно дивлячись на Альє, він дивився й на Маятник, який діяв на нього, наче чари. Немов загіпнотизований, він упав навколішки і сказав лише: — Прошу помилування, адже я не знаю.

— Ти помилуваний, бо знаєш, що не знаєш, — сказав Альє. — Іди. Отже, браття, підсудний знає чимало такого, чого не знає ніхто з нас. Він навіть знає, хто ми, і ми самі дізналися про це від нього. Належить поспішати, адже невдовзі почне світати. Ви залишитесь тут у медитації, а тим часом я ще раз усамітнюся з ним, щоб вирвати в нього одкровення.

— Е-е, ні, мсьє граф! — У напівколо вийшов П'єр, його зіниці були розширені. — Два дні ви розмовляли з ним, нічого нам не кажучи, і він нічого не бачив, нічого не сказав, нічого не чув, наче оті три мавпи. Що ж ви ще хочете запитати його цієї ночі? Ні, сюди, сюди його, хай постане перед усіма нами!

— Заспокойтесь, любий П'єре. Цього вечора я звелів привести сюди ту, кого вважаю найвитонченішим утіленням Софії, містичної сполучної ланки між світом помилки та Найвищою Огдоадою. Не питайте мене, як і чому, але за допомогою цієї посередниці він заговорить. Скажи їм, хто ти, Софіє?

І Лоренца, досі наче у напівсні, насилу вимовляючи слова, сказала:

— Я... повія і свята.

— Непогано, — засміявся П'єр. — Тут зібралися вершки втаємничених, а ми вдаємось до допомоги повії. Ні, давайте його зараз же сюди, хай постане перед Маятником!

— Не будьмо дітьми, — сказав Альє. — Дайте мені годину часу. Чому ви вважаєте, що тут, перед Маятником, він заговорить?

— Він заговорить, обертаючись у ніщо. *Le sacrifice humain* ! — гукнув П'єр у неф.

Неф гучно відповів:

— *Le sacrifice humain*!

Наперед вийшов Салон:

— Графе, це зовсім не дівцтво, побратим має рацію. Ми ж не поліцаї...

— Не вам це казати, — іронічно зауважив Альє.

— Ми не поліцаї, і нам не личить діяти звичними слідчими методами. Але не думаю також, що силам підземель потрібні жертви. Якби вони цього бажали, вже давно дали б нам знак. Окрім підсудного, знав ще дехто, хтось, хто зник. І все ж сьогоднішнього вечора ми можемо влаштувати зустріч віч-на-віч тих, хто знав, із підсудним, а також...

— він посміхнувся, пильно дивлячись на Альє примруженими очима з-під наїжачених брів, — а також із нами, тобто з деким із нас...

— Що ви маєте на увазі, Салоне? — запитав Альє явно непевним голосом.

— Якщо мсьє граф дозволить, я поясню, — сказала мадам Олькотт. Атож, мадам Олькотт, я впізнав її завдяки афіші. Вона була бліда, аж синя, зодягнена в оливкового кольору одягу, її коси, блискучі від олії, були зібрані на потилиці, вона мала хрипкий чоловічий голос. У книгарні "Слоан" мені здалося, ніби її обличчя мені знайоме, і тепер я згадав: це була друїдеса, яка майже впритул підбігла до нас на галявині в ту ніч. — Алексе, Дені, приведіть сюди підсудного.

Вона говорила владним голосом, натовп у нефі загомонів, як здавалося, з прихильністю, двоє гігантів скорилися, передаючи Лоренцу двом Freaks Mignonsy Альє стиснув руками поруччя трону, але заперечити не зважився.

Мадам Олькотт подала знак своїм почварам, і між статуєю Паскаля та Обеїссант вони поставили три крісла, де вона посадила трьох індивідів. Усі троє мали темний колір шкіри, були невеличкі на зріст, нервові, з великими білястими очима.

— Це — близнюки Фокс, ви їх добре знаєте, графе. Тео, Лео, Гео, сідайте і приготуйтеся.

У цю мить знову з'явилися гіганти Авалону, тримаючи попід руки самого Якопо Бельбо, який ледве сягав їм до плечей. Обличчя мого бідолашного друга було землистого кольору, він не голився багато днів, його руки були зв'язані за спиною, сорочка розстібнута на грудях. Виходячи на цю задимлену арену, він закліпав очима. Здавалося, його не здивувало збіговисько ієрофантів, яке він побачив перед собою, останніми днями він, мабуть, звик до думки, що сподіватися можна всього.

Однак він не сподівався побачити Маятник у цьому місці. Гіганти потягли його перед трон Альє, і він чув лише легесенький шелест Маятника, що коливався у нього за плечима.

Лише на мить Бельбо обернувся і побачив Лоренцу. Він розхвилювався, спробував покликати її, намагаючись вирватися з пут, але Лоренца лише кволо дивилась на нього і, здавалося, не впізнавала.

Бельбо, безперечно, збирався запитати Альє, що вони з нею зробили, але не встиг. У глибині нефа, деś поблизу каси та книжкових кіосків залунав барабанний гуркіт і почулося кілька різких звуків флейти. Раптом розчахнулися дверцята чотирьох автомобілів, і з них вийшли чотири істоти, яких я теж бачив на афіші Petit Cirque.

У схожих на фески фетрових капелюхах без крис, загорнені по саму шию у широкі чорні плащі, наче воскреслі, що встали з домовин, з автомобілів виринули Les Derviches Hurlers і присіли навпочіпки по краях магічного кола. Тепер із глибини долинала ніжна мелодія флейт, під яку вони, киваючи головами, легенько похлопували долонями об долівку.

Із фюзеляжа аероплана Бреге, наче муедзин із мінарету, вигулькнув п'ятий і розпочав псалмодію невідомою мовою, стогнучи і плачучи пронизливим голосом, а тим часом знову дедалі навальніше загуркотіли барабани.

Мадам Олькотт нахилилася над братами Фоксами, нашіптуючи їм слова заохоти. Всі троє відкинулися на спинки крісел, їхні руки стискали поруччя, очі були заплющені, вони почали пітніти, всі м'язи на їхніх обличчях тіпалися.

Мадам Олькотт звернулася до зібрання достойників.

— Тепер мої незрівнянні братусі приведуть до нас трьох людей, які знали. — Вона зробила паузу, відтак проголосила: — Едварда Келлі, Гайнріха Кунрата і... — ще одна пауза, — графа Сен-Жермена.

Уперше я побачив, як Альє втратив панування над собою. Він підвівся з трону, чим допустився помилки. Тоді кинувся до жінки — лише випадково уникнувши зіткнення з Маятником — з вереском:

— Зміюко, брехухо, ти добре знаєш, що це неможливо... — Тоді до нефа: — Це шахрайство, шахрайство! Зупиніть її!

Але ніхто й не ворухнувся, ба більше, П'єр підійшов до трону і, сівши на нього, сказав:

— Далі, мадам.

Альє заспокоївся. До нього повернулася холонокровність, він відступив убік, змішуючись із юрбою.

— Ну що ж, давайте, — виклично кинув він, — побачимо, що з цього вийде.

Мадам Олькотт ворухнула рукою, ніби подаючи знак почати змагання.

Музика ставала дедалі верескливішою, розпадаючись на какофонію дисонансів, барабанний гуркіт утратив ритм, танцюристи, які вже розпочали сидючи вихилатися вперед і назад, праворуч і ліворуч, підвелись і, відкинувши геть свої плащі, напружено розвели рамена, наче збиралися злетіти. Після миті нерухомості вони закрутилися на місці дзигою, використовуючи як вісь ліву ногу, їхні обличчя, зосереджені й відсторонені, дивилися вгору, а їхні плісировані куртки вторували їхнім піруетам, розлітаючись, наче дзвони; у цю мить вони були схожі на квіти, які шмагає ураганний шквал.

Тим часом медіуми неначе заклакли, хрипко дихаючи, їхні лиця напружились і викривились, неначе вони марно намагаються випорожнитись. Світло від жарівниці потьмяніло, поплічники мадам Олькотт загасили всі ліхтарі на підлозі. Церква була освітлена лише слабким світлом ліхтарів нефа.

Поступово почало відбуватися чудо. З вуст Тео Фокса почало лізти щось схоже на білувату піну, яка помалу твердла, і така сама піна трохи згодом почала лізти з вуст його братів.

— Давайте, братусі, — улесливо муркотіла мадам Олькотт, — давайте, натужтесь-бо, отак, отак...

Танцюристи нервово й істерично співали, розхитуючи на всі боки головами, їхні крики спершу стали конвульсивними, відтак перейшли у харчання.

Медіуми виділяли якусь речовину, спершу газоподібну, відтак густішу, схожу на лаву, на білковину, яка в'юнкими, зміястими рухами повільно розходилася, підіймалася й опускалася, ковзала їм по плечах, по грудях, по ногах. Я не розумів, звідки вона

з'являлася — з пор їхньої шкіри, з рота, вух чи очей. Юрба натискала вперед, дедалі наближаючись до медіумів та танцюристів. Я позбувся будь-якого страху: впевнений, що загублюся в натовпі, я вийшов з рубки, остаточно віддаючи себе на поталу випарів, що розходились під склепіннями.

Над медіумами мерехтіла люмінесцентна зона з розмитими, молочно-білими обрисами. Речовина почала відриватися від них і набувати амебоподібних форм. Від маси, що виходила з одного з братів, відірвалося щось на зразок вістря, яке, звиваючися, знову наблизилось до його тіла, схоже на тварину, яка хоче його дзьобнути. На кінчику вістря утворилися два відростки, неначе ріжки великого слимака...

Заплющивши очі, з запіненим ротом, не перестаючи крутитися дзигою, танцюристи, наскільки це дозволяв простір, почали колом кружляти навколо Маятника; якимось дивом їм щастило не перетинати його траєкторії. Крутячись усе швидше, вони відкинули свої берети, їхнє довге чорне волосся розмаялось, і здавалося, ніби голови їм ось-ось злетять із плечей. Дервіші завивали, як того вечора в Ріо, — гу-у, гу-у, гу-у-у-у...

Білі утворення починали набувати певних форм, одне з них немовби прибрало людської подоби, друге досі було схоже на фалос, на бульбашку, на скляну посудину, третє ж явно скидалось на птаха, сову з великими очами, настовбурченими вухами та кривим дзьобом, схожу на літню вчительку природознавства.

Мадам Олькотт почала допитувати першу з'яву:

— Келлі, це ти?

І зі з'яви залунав голос. Це, безперечно, говорив не Тео Фокс, це був далекий голос, який ледве вимовляв:

— Now... I do reveale, a... a mighty Secret if you marke it mil...

— Так, далі, — наполягала Олькотт.

Голос провадив:

— This very place is call'd by many names... Earth... Earth is the lowest element of All... When thrice yee have turned this Wheele about... thus my greate Secret I have revealed...

Тео Фокс зробив жест рукою, ніби благав пощади.

— Розслабся і хоч трішки затримай його... — звеліла мадам Олькотт. Відтак вона звернулася до совиної подоби: — Я впізнаю тебе, Кунрате, що ти хочеш нам сказати?

Сова, здавалось, заговорила:

— Alle lu... ja... Allelu... ja... Was...

— Was?

— Was helfen Fackeln Licht... oder Briln... so die Leut... nicht sehen... wollen...

— Ми хочемо, — говорила мадам Олькотт, — скажи нам, що тобі відомо...

— Symbolon kósmou... tâ ántra... kai tân enkosmiôn... dunámeôn erithento... oi theológoi...

Лео Фокс теж був на межі виснаження, голос сови почав завмирати. Лео нахилив голову, насилу втримуючи з'яву. Невблаганна мадам Олькотт звеліла йому триматися і

звернулась до останньої з'яви, яка теж набула антропоморфних обрисів.

— Сен-Жермене, Сен-Жермене, це ти? Що тобі відомо?

З'ява взялася наспівувати якусь мелодію. Мадам Олькотт звеліла музикантам стишити гуркіт, танцюристи вже не завивали, але не полишали своїх піруетів, дедалі більше знесилюючись.

З'ява співала:

— Gentle love this hour befriends me...

— Це ти, я впізнаю тебе, — заохотливо сказала мадам Олькотт. — Говори, скажи нам, де, що...

З'ява промовила:

— Il était nuit... La tête couverte du voile de lin... j'arrive... je trouve un autel de fer, j'y place le rameau mystérieux... Oh, je crus descendre dans un abome... des galeries composées de quartiers de pierre noire... mon voyage souterrain...

— Це обман, обман, — закричав Альє, — браття, вам усім відомі ці слова, це з Très Sainte Trinosophie, це ж я написав, будь-хто може прочитати це за шістдесят франків! — Він підбіг до Гео Фокса і почав шарпати його за руку.

— Зупинись, негіднику, — заверещала мадам Олькотт, — ти його вб'єш!

— Байдуже! — загорлав Альє, стягуючи медіума з крісла.

Гео Фокс спробував утриматися на ногах, хапаючись за своє власне виділення, яке, падаючи разом із ним, розлізлося, шумуючи, по підлозі. Гео впав у калюжу клейкої речовини, яку він не переставав виділяти, і застиг неживий.

— Зупинися, божевільний, — верещала мадам Олькотт, кидаючись на Альє. А тоді до інших двох братів: — Тримайтесь, малюки, вони ще повинні заговорити. Кунрате, Кунрате, скажи йому, що ви справжні!

Лео Фокс, аби врятуватись, силкувався втягнути у себе сову. Мадам Олькотт стала у нього за спиною і стиснула йому скроні, щоб скорити своїй волі. Сова зрозуміла, що ось-ось зникне, і збунтувалася проти того, хто її породив:

— Тьху, тьху, Diabolos — сичала вона, намагаючись видзьобати йому очі. Лео Фокс забулькотів, неначе йому перерізали сонну артерію, і впав на коліна. Сова зникла, перетворившись на бридку твань (із писком пі-і-і, піі-і), в яку, задихаючись, упав медіум і знерухомів, сповитий нею. Розлючена Олькотт звернулась до Тео, який, мужньо тримався:

— Говори Келлі, ти мене чуєш?

Келлі більш не говорив. Він намагався відокремитися від медіума, який тепер верещав, наче йому виривали нутрощі, й пробував утягнути те, що виділив, молотячи руками по порожнечі.

— Келлі, безвухий, не пробуй обманювати знову, — репетувала Олькотт. Але Келлі, неспроможний відірватися від медіума, намагався задушити його. Він приліпився до останнього з братів Фоксів, наче жуйка, якої той даремно намагався скараскатися. Відтак Тео теж упав на коліна, закашлявся, змішуючись із паразитичною істотою, що пожирала його, і покотився по землі, борсаючись, наче охоплений полум'ям. Те, що

було Келлі, спершу вкрило його саваном, відтак спустило дух, розтанувши, і залишило його на підлозі, спустошеного і вдвічі меншого, схожого на мумію дитини, забальзамовану Салоном. Ту ж мить чотири танцюристи в унісон зупинилися й замахали руками в повітрі — кілька секунд вони здавалися потопельниками, що стрімголов поринають у глибину, відтак безсило попадали, скімлячи, мов цуценята, і прикриваючи собі голову руками.

Тим часом Альє перебрався назад у Галерею, утираючи піт із чола носовичком, що прикрашав кишеньку його піджака. Він двічі глибоко вдихнув і підніс до вуст якусь білу пігулку. Відтак закликав до тиші:

— Браття, лицарі. Ви бачили, які недолугі фокуси хотіла накинути нам ця жінка. Зосередьмося знову і повернімось до мого плану. Дайте мені годину часу, щоб поговорити з підсудним віч-на-віч.

Мадам Олькотт була поза грою, вона з майже людським болем нахилилась над своїми медіумами. Але ситуацію знов опанував П'єр, який пильнував за подіями, сидячи на троні.

— Ні, — сказав він, — залишається лише один спосіб. *Le sacrifice humain!* До мене *le prisonier!*

Загіпнотизовані його владністю, гіганти Авалону схопили Бельбо, який приголомшено стежив за сценою, і штовхнули його до П'єра. Той підвівся, зі спритністю жонглера одним махом поставив трон на стіл і відсунув стіл насеред хорів, відтак схопив на льоту линву Маятника і зупинив кулю, ступивши по інерції крок назад. Усе відбулося вмить: неначе виконуючи якийсь план, — може, під час недавнього замішання і справді дійшло до якогось порозуміння, — гіганти зішли на цей подіум, висадили на трон Бельбо, і один з них двічі обкрутив навколо його шиї линву Маятника, тимчасом як другий тримав кулю, яку потім поклав на край стола.

До цієї шибениці поквапно підійшов Браманті, сяючи величчю у своїй шарлатовій рясі, і розпочав псалмодію:

— *Exorcizo igitur te per Pentagrammaton, et in nomine Tetragrammaton, per Alfa et Omega qui sunt in spiritu Azoth. Saddai, Adonai, Jotchvah, Eieazereie! Michael, Gabriel, Raphael, Anael. Fluat Udor per spiritum Eloim! Maneat Terra per Adam Iot-Cavah! Per Samael Zebaoth et in nomine Eloim Gibor, veni Adramelech! Vade retro, Lilith!*

* * *

Бельбо стояв, випроставшись, на троні з мотузкою на шиї. Гіганти більше не мусили тримати його. Досить йому було зробити найменший непевний порух, він упав би з цієї нестійкої конструкції і його задушив би зашморг.

— Дурні, — заволав Альє, — як ми тепер повернемо його на свою вісь? — Він думав про безпеку Маятника.

Браманті всміхнувся:

— Не турбуйтеся, графе. Це вам не змішування фарб. Це Маятник, його винайшли Вони. Він знатиме, як коливатися. Зрештою лише людська жертва може найефективніше спонукати Силу до дії.

Аж до цієї миті Бельбо тремтів. Тепер же я побачив, що він відпружився, не скажу, що його обличчя проясніло, але тепер він дивився на глядачів із цікавістю. Гадаю, в цю мить, після того як він став свідком суперечки між двома супротивниками, як побачив перед собою знівечені тіла медіумів і дервішів, які досі смикались і скиглили обабіч нього, та вбрання схвильованих достойників, у нього знову прокинувся його найнеповторніший дар — відчуття смішного.

У цей момент — я в цьому впевнений — він вирішив, що не дозволить більше себе залякувати. Можливо, через те, що він опинився на підвищенні, його охопило відчуття зверхності, і він, наче з просценіума, спостерігав, як метушилося в безтямній сутичці це збіговисько навіжених, а в глибині, майже при вході, втративши всякий інтерес до подій, почвари штовхали одна одну ліктем і хихотіли, як Аннібале Канталамесса та Піо Бо.

Він лише кинув тривожний погляд на тремтячу Лоренцу, яку знову тримали за рамена двоє гігантів. Лоренца прийшла до тями. Вона плакала.

Не знаю, чи Бельбо остерігався виявити перед нею свій страх, чи, може, вирішив, що це єдиний спосіб надати ваги своїй погорді, своїй вищості над цією зграєю, але він тримався прямо, з піднесеною головою, його сорочка була розстебнута на грудях, руки зв'язані за спиною, він набрав гордовитої постави, наче зроду не знав страху.

Миролюбність Бельбо заспокоїла Альє, який, зрештою, змирився з перервою в коливаннях Маятника. Все ще прагнучи вивідати таємницю, усвідомлюючи, що він на порозі мети пошуків цілого свого життя, чи багатьох життів, твердо надумавши повернути собі владу над своїми прибічниками, він знову звернувся до Якопо:

— Ну ж бо, Бельбо, схаменіться. Ви ж розумієте, що перебуваєте у становищі, м'яко кажучи, досить незручному. Облиште цю комедію.

Бельбо не відповів. Він дивився в інший бік, неначе з делікатності не хотів слухати чужу розмову, свідком якої ненароком став.

Альє наполягав, промовляючи заспокійливим тоном, наче до дитини:

— Я розумію ваше обурення і, даруйте, вашу стриманість. Видима річ, у вас викликає відразу думка про звірення такої інтимної і такої неприступної таємниці юрбі, яка тільки-но показала малоцивілізоване видовище. Однак ви можете розповісти цю таємницю лише мені, на вухо. Тепер я допоможу вам спуститися вниз, і ви скажете мені це слово, одне-однісіньке слово.

Бельбо сказав:

— Ви так вважаєте?

Тоді Альє змінив тон. Уперше в житті я побачив його в такій бундючній, сакраментальній, помпезній подобі. Він говорив так, ніби на ньому були такі самі єгипетські шати, що й на його колегах. Я відчув у його тоні фальш, здавалося, він пародіює тих, кого завжди щедро обдаровував своїм зверхнім, поблажливим співчуттям. Але водночас він промовляв, цілком перейнявшись цією своєю небаченою роллю. Здійснюючи якийсь задум, — адже це не могло бути інстинктивним порухом, — він вводив Бельбо в певного роду мелодраматичну сцену. Якщо він грав, то грав добре,

бо Бельбо не відчув жодної каверзи і. слухав так, ніби нічого іншого від свого співрозмовника й не сподівався.

— Тепер ти заговориш, — сказав Альє, — заговориш і не залишишся поза цією великою грою. Якщо мовчатимеш, тобі кінець. Розповівши все, ти поділиш із нами перемогу. Адже істинно кажу тобі, цієї ночі ти, я і всі ми перебуваємо у Ході, ефірі пишноти, величі та слави, у Ході, яка вершить церемоніальну та ритуальну магію, у Ході — миті, що є брамою вічності. Про цю мить я снів протягом століть. Заговоривши, ти приєднаєшся до тих, що, діставши від тебе одкровення, єдині зможуть проголосити себе Володарями Світу. Покорись і возвеличись. Ти заговориш, бо я тобі велю, заговориш, бо я тобі наказую, а мої слова *efficiunt quod figurant!*

* * *

На що Бельбо, тепер уже непереможний, мовив:

— *Ma gavte la nata...*

* * *

Альє, хоч і сподівався на відмову, зблід від образи.

— Що він сказав?— істерично запитав П'єр.

— Він не хоче говорити, — коротко відповів Альє. Він розвів руки в жесті, який означає, що він здається й покладається на них, і сказав Браманті: — Він ваш.

І П'єр заверещав у піднесенні:

— *Assez, assez, te sacrifice humain, le sacrifice humain!*

— Так, нехай він умре, ми все одно знайдемо відповідь, — із таким самим запалом закричала мадам Олькотт, яка знову з'явилась на сцені і кинулась до Бельбо.

Майже водночас заборсалась Лоренца. Вислизнувши з обіймів гігантів, вона стала біля підніжжя шибениці перед Бельбо з розпростертими руками, ніби бажаючи зупинити наступ, і крізь сльози закричала:

— Та ви всі з глузду з'їхали, ну хто ж так робить?

Альє, який уже відступив був назад, зупинився на мить у нерішучості, тоді підбіг, щоб її підтримати.

Потім усе відбулося за яку мить. Із розпущеним волоссям, нетямлячись зі злості, мов та Медуза, Олькотт простягла свої пазурі до Альє, дряпаючи йому обличчя, а тоді відштовхнула набік із несамовитою силою. Альє відступив, перечепившись ногою об жарівницю, зробив пірует навколо власної осі, наче дервіш, і, вдарившись головою об якусь машину, гримнув додолу з обличчям, заюшеним кров'ю. Ту ж саму мить П'єр кинувся до Лоренци, дорогою вихоплюючи з піхов кинджал, що висів у нього на грудях. Тепер він був до мене спиною, і я не відразу зрозумів, що сталося, аж ось побачив, як Лоренца з восковим обличчям ковзнула додолу, до ніг Бельбо, а П'єр підніс догори свою зброю, горлаючи:

— *Enfin, le sacrifice humain!* — а потім, обернувшись до нефа, він проревів: — *L'a Cthulhu! I'a S'ha-t'n!*

Юрба, що наповнювала неф, заметушилася, дехто падав, утративши рівновагу, інші, здавалось, ось-ось перекинуть машину Кюньо. Я почув, — принаймні так мені здалося,

я ж не міг вигадати такої Гротескової деталі, — Ґарамондів голос: — Прошу вас, панове, майте хоч краплю виховання... — Браманті в екстазі став навколішки перед тілом Лоренци, декламуючи:

— Асар, Асар! Хто хапає мене за горло? Хто пришпилює мене до землі? Хто пронизує кинджалом моє серце? Я не гідний переступити порогу дому Маат!

* * *

Можливо, ніхто цього не хотів, можливо, вистачило б і кривавої офіри в особі Лоренци, але поборники людських жертв уже просувались до центра магічного кола, яке завдяки нерухомості Маятника стало досяжним, і хтось, — я присягнувся б, що то Арденті, — звалився, підштовхуваний іншими, на стіл, який буквально щез, вислизнув з-під ніг Бельбо, і водночас, під дією того самого поштовху, розпочав своє рвучке і нестримне колихання Маятник, ухопивши з собою і свою жертву. Під вагою кулі линва нап'ялася, і обкручена навколо шиї Бельбо, стиснула зашморгом мого бідолашного друга. Він підскочив у повітрі, повис на линві Маятника і, рвучко пролетівши до східного краю хорів, тепер, уже неживий (сподіваюсь), повернувся назад у мій бік.

Топчучи всіх поспіль, юрба знову відступила до країв, аби дати диву простір. Штукар, який підштовхував кулю, захмелівши від воскресіння Маятника, допомагав його рухові, торкаючись безпосередньо тіла повішеного. Вісь коливання утворювала діагональ, що йшла від моїх очей до одного з вікон — безперечно, того, де було вишкрябане вічко, крізь яке через кілька годин мав упасти перший промінь сонця. Тож я не бачив, як коливався Якопо, але гадаю, саме так усе виглядало, саме таку фігуру він випишував у просторі...

Голова Бельбо скидалася на другу кулю, нанизану на відтинок линви, що йшов від замка склепіння. І — як би це сказати — коли металева куля відхилялася праворуч, голова Бельбо, наче ще одна куля, відхилялася ліворуч, а потім — навпаки. Протягом певного часу дві кулі були спрямовані в різні боки, і тому фігура, яка мчала крізь простір, мала не прямолінійну, а трикутну структуру. Але якщо голова Бельбо підкорялася тязі напруженої линви, його тіло — можливо, спершу в останній конвульсії, а потім у судовній жвавості дерев'яної ляльки — креслило у порожнечі інші лінії, незалежно від голови, линви та кулі внизу, націлившись руками в один бік, а ногами — в інший. І в мене з'явилося відчуття, що якби хтось сфотографував цю сцену фотоапаратом Муйбріджа, фіксуючи на пластівці кожен момент у просторовій послідовності, реєструючи дві крайні точки, в яких опинялася голова в кожен період, дві точки, де зупинялася куля, точки ідеального перехрещення незалежних одна від одної ліній голови й кулі та проміжні точки, позначені крайніми точками площини коливання тулуба та ніг, то виявилось би, що повішений на Маятнику Бельбо накреслив у порожнечі дерево сфірот, підсумовуючи у свою екстремальну мить долю всіх Усесвітів, фіксуючи у своєму блуканні десять фаз безживного видиху та випадання божественного у світ.

Підштовхувач невпинно підпихав цю скорботну гойдалку, але поступово, внаслідок жорстокого додавання сил, внаслідок міграції енергій, тіло Бельбо знерухоміло, і линва

з кулею коливалися лише на відтинку від його тіла до підлоги, а решта линви, яка сполучала Бельбо зі склепінням, знерухоміла. От і виходило, що Бельбо, втікши від помилки світу та його подій, тепер сам став точкою підвісу, Нерухомою Опорою, Місцем, до якого прикріплене склепіння світу, а куля на линві коливалася лише під його ногами, від одного полюса до другого, коливалася невпинно, так що земля весь час тікала з-під неї, демонструючи все нові й нові континенти — і куля не могла (й ніколи не зможе!) вказати, де знаходиться Пуп Світу.

* * *

Збіговище дияволістів, ошелешене на хвилю цим дивним явищем, знову зчинило галас, а я сказав собі, що тепер ця історія справді скінчилася. Якщо Ход — це сфера Слави, Бельбо здобув свою славу. Один-однісінький відважний жест примирив його з Абсолютом.

114

Ідеальний маятник складається з надзвичайно тонкого шнура, не здатного скручуватися і втрачати пружність, завдовжки L , до барицентра якого прикріплена певна маса. Для кулі барицентром є її центр, для тіла людини — точка на висоті $0,65$ її зросту, якщо міряти від ніг. Якщо зріст повішеного $1,70$ м, барицентр міститься на висоті $1,10$ від його ніг, і довжина L включає цю довжину. Тобто, якщо голова аж до шиї має довжину $0,30$ м, барицентр міститься на висоті $1,70 - 1,10 = 0,60$ м від голови і на відстані $0,60 - 0,30 = 0,30$ м від шиї повішеного.

Період коливань маятника, визначений Гюйгенсом, дається формулою:

Увага: T не залежить від ваги шибеника (рівність людей перед Богом)...

Подвійний маятник із двома масами, прикріпленими до тої самої линви... Якщо зрушити масу A , вона коливається і за якийсь час зупиняється, тоді починає коливатися маса B . Якщо спарені маятники мають різні маси або різну довжину, енергія переходить від одного маятника до іншого, але ритми цих коливань енергії різні... Це блукання енергії відбувається навіть тоді, коли замість того, щоб, змістивши масу A , примушувати її вільно коливатися, продовжуєш періодично прикладати до неї силу. Тобто при поривах вітру, які асинхронно штовхають повішеного, за якийсь час той перестає рухатись, і починає хитатися шибениця, наче прикріплена до шибеника.

З приватного листа Маріо Сальвадорі,

Колумбійський університет, 1984

У цьому місці було вже годі довідатися про щось нове. Я скористався з гармидеру, щоб дістатися до статуї Грамма.

Постамент був досі відкритий. Я ввійшов, спустився вниз і наприкінці сходів опинився на освітленій лампочкою невеликій площадці, з якої починалися кам'яні кручені сходи. Пройшовши сходами, я пірнув у ледь освітлений коридор з досить високим склепінням. Спершу я не усвідомлював, де опинився і чому тут чути хлюпіння води. Відтак мої очі звикли до сутіні: я був у каналізаційному тунелі; щось на зразок огорожі з поручнями оберігало мене від падіння у воду, але не рятувало від огидного, чи то хімічного, чи то гнилизняного смороду. Принаймні одне у всій нашій історії не

розбігалось з правдою: паризька каналізація. Каналізація Кольбера, Фантомаса і Ко?

Я йшов основним тунелем, не звертаючи у темніші відгалуження і сподіваючись, що якийсь сигнал попередить мене, де я повинен закінчити свою підземну втечу. У будь-якому разі я тікав чимдалі від Консерваторію, і проти того царства ночі паризькі стічні канали були полегкістю, волею, чистим повітрям, світлом.

Перед моїми очима стояв один-єдиний образ — ієрогліф, накреслений на хорах мертвим тілом Бельбо. Я ніяк не міг збагнути його конфігурації, якому саме знакові він міг відповідати. Тепер я знаю, що в ньому віддзеркалився закон фізики, але спосіб, у який я про це дізнався, робив це явище ще символічнішим. Тут, у заміському будинку Якопо, між його численними нотатками, я знайшов чийогось листа, де на його прохання розповідалось, як функціонує маятник і як він повівся б, якби вздовж його линви була підвішена ще одна вага. Отже Бельбо, хтозна-відколи думаючи про Маятник, уявляв собі його і як Синай, і як Голгофу. Він загинув не як жертва недавно сфабрикованого плану, він віддавна готував свою смерть у своїй уяві, але не знав, що, вважаючи творчість недосажною для себе, своїми фантазіями він проектує дійсність. А може, й ні, може, він захотів так померти, щоб довести самому собі та іншим, що навіть тоді, коли геніальності немає, уява все одно має творчий характер.

У певному розумінні, втрачаючи все, він здобув перемогу. Хіба втрачає все той, хто обрав цей єдиний шлях до перемоги? Втрачає все той, хто не збагнув, що перемога полягає в чомусь іншому. Але в суботу ввечері я цього ще не знав.

* * *

Я йшов тунелем, безтямний, наче Постель, можливо, заблукавши в тій самій темряві, що й він, і раптом побачив сигнал. Потужніша лампочка, прикріплена до стіни, показувала мені тимчасово приставлену драбину, що вела до дерев'яної ляди. Я спробував піднятися по ній і опинився у пивниці, захаращеній порожніми пляшками, що виходила в коридор із двома туалетами, з фігурками чоловіка та жінки на дверях. Я був у світі живих.

Я зупинився, важко дихаючи. Лише в цю хвилину я згадав про Лоренцу. І аж тепер заплакав. Але вона вислизнула з мого нутра, неначе її ніколи й не існувало. Я не міг навіть пригадати її обличчя. У тому світі мертвих вона була наймертвіша.

* * *

Наприкінці коридора були ще одні сходи, за ними двері. Я увійшов до задимленого і смердючого приміщення, то була якась корчма, бістро, східна забігайлівка, темношкірі кельнери, пропітнілі клієнти, жирні шашлики та кухлі пива. Я увійшов у двері, наче тільки-но вийшов звідси, наче клієнт, що виходив помочитися. Ніхто не звернув на мене уваги, хіба що чоловік за касою, який, постерігши мою появу в глибині приміщення, непомітно мені підморгнув, мовляв, о'кей, мені все ясно, проходи, я нічого не бачив.

115

Якби око могло бачити демонів, що населяють Усесвіт, існування було б неможливе.

Талмуд, Беракот, 6

Я вийшов із забігайлівки і опинився посеред вогнів Порт-Сен-Мартен. Східний був шинок, з якого я вийшов, східні були й ще освітлені крамниці навколо. Запах кушкушу та фалафеля. І натовп. Зграйки зголоднілих юнаків та дівчат, у багатьох спальні мішки. Я не міг пройти до бару, аби чогось випити. Я запитав якогось хлопчину, що тут діється. Маніфестація, завтра мала бути велика маніфестація проти закону Саварі. Учасники прибувають автобусами.

Якийсь турок — а може, перевдягнений друг чи ісмаїліт — кепською французькою запрошував мене кудись зайти. Нізащо в світі. Тікати мерщій із цього Аламуту. Я не знаю, хто на службі в кого. Нікому не можна довіряти.

Я минув перехрестя і чув тепер лише звук своїх кроків. Це перевага великих міст — досить тобі відійти на кілька метрів, як знову опиняєшся на самоті.

Але раптом, за кілька кварталів, ліворуч від мене блідо замаячів у ночі Консерваторій. Зовні він виглядав досконалим. Пам'ятник, який спить сном праведника. Я йшов далі на південь, до Сени. У мене на гадці була певна мета, але цілком я її не усвідомлював. Я хотів запитати в когось, що ж нарешті сталося.

Бельбо мертвий? Наді мною безхмарне небо. Я наштотхнувся на групу студентів. Вони були мовчазні, наче у полоні *genius loci*. Ліворуч — обриси церкви Сен-Ніколя-де-Шан.

Я заглиблююсь у вулицю Сен-Мартен, далі звертаю на вулицю оз'Ур, вона велика, схожа на бульвар, я боюся втратити напрямок, але який саме, не знаю. Я озираюсь навколо і на розі праворуч бачу дві вітрини Editions Rosicruciennes. Вони темні, але у світлі вуличних ліхтарів, посиленому світлом мого ліхтарика, мені вдається розгледіти їхній вміст. Книги і предмети. Історія євреїв, граф Сен-Жермен, алхімія, прихований світ, таємні будинки Рози і Хреста, послання будівничих соборів, катари, Нова Атлантида, єгипетська медицина, храм Карнака, Бгавадгіта, реінкарнація, розенкройцерські хрести і канделябри, бюсти Ізиди та Осіріса, куріння у коробках та у плитках, карти таро. Кинджал, олов'яний ніж для розрізання паперу з круглим руків'ям, прикрашеним печаттю Рози і Хреста. Навіщо все це, вони що, глузують із мене?

Тепер я проходжу повз фасад Бобуру. Удень тут наче на відпусті в селі, а тепер площа майже порожня, де-не-де якась мовчазна групка сонних людей, рідкі вогні шинків навпроти. Це правда. Великі душники, що вбирають енергію з землі. Можливо, юрби, що наповнюють площу вдень, потрібні, щоб давати вібрацію, герметична машина живиться свіжою плоттю.

Церква Сен-Меррі. Навпроти — книгарня "Буївр", на три чверті окультного спрямування. Я не повинен дозволити, щоб мене охопила істерика. Повертаю на вулицю Ломбар, можливо, щоб уникнути шереху дівчат-скандинавок, які, сміючись, виходять з іще відчиненого шинку. Замовкніть, хіба ви не знаєте, що Лоренца теж загинула?

А чи справді вона загинула? А якби загинув я? Вулиця Ломбар: від неї перпендикулярно відгалужується вулиця Фламель, а в глибині вулиці Фламель біліє Тур

Сен-Жак. На перехресті — книгарня "Аркана 22", карти таро і маятники. Ніколя Фламель, алхімік, алхімічна книгарня і вежа Сен-Жак, біля підніжжя якої лежать великі білі леви, непотрібна пізньоготична вежа на березі Сени, від неї навіть узяв назву один езотеричний часопис, на цій вежі Паскаль здійснював експерименти над вагою повітря, і там ще сьогодні, здається, на висоті 52 метри міститься станція кліматологічних досліджень. А може, Вони починали тут, перед тим як збудувати Ейфелеву вежу. Адже є привілейовані місця. І ніхто цього не помічає.

Я звертаю у напрямку до Сен-Меррі. Знову дівочий сміх. Я не хочу бачити людей, обходжу навколо церкви, йдучи вулицею Клуатр Сен-Меррі, у трансепті бачу старовинні двері з необробленого дерева. Ліворуч відкривається площа, крайня межа Бобуру, освітлена, як удень. На відкритому майданчику — по воді басейну чи штучного озера плавають машини Тінгелі та інші різнобарвні артефакти, похмурі звивини зубчастих коліс, а в глибині я бачу риштування з труб Далміна та великі роззявлені роти Бобуру — неначе "Титанік", покинутий коло поїдженої плющем стіни, затоплений у місячному кратері. Там, де не під силу соборам, чутно шепіт великих трансокеанських тунелів, які перебувають у контакті з Чорними Дівами. їх зможе знайти лише той, хто зуміє обпливти навколо Сен-Меррі. А отже, треба діяти далі, у мене є слід, я ось-ось викрию одну з їхніх інтриг, інтригу Темних, яку Вони плетуть у самому центрі Ville Lumière .

Звертаю на вулицю де Жюж Консюль, опиняюсь перед фасадом Сен-Меррі. Не знаю чому, але щось спонукує мене увімкнути ліхтарик і спрямувати його на портал. Пізня готика, декоративні арки.

І раптом, шукаючи те, чого я не сподівався знайти, я побачив на дугастому склепінні порталу його.

Бафомет. Саме там, де з'єднуються напіварки, на верхівці першої видніє голуб Святого Духа зі славою у вигляді кам'яних променів, а на другій, обступлений ангелами у молитві, — він, Бафомет, зі своїми жаскими крилами. На фасаді церкви. Без жодного сорому.

Чому саме там? Бо ми недалеко від Храму. Але де Храм, чи те, що від нього залишилось?

Я повертаю назад, прямую на північний схід і опиняюсь на розі вулиці Монморансі. Під номером 51 стоїть будинок Ніколя Фламеля. Між Бафометом та Храмом. Передбачливий спадкоємець добре знав, з ким треба рахуватися. Повні огидного бруду *roubelles* , а перед ними — будинок невиразної доби "Таверна Ніколя Фламель". Старовинна будівля, її відреставрували для туристів, дияволістів найнижчого рангу, гіліків. Поруч розташувався бар у американському стилі з рекламою комп'ютерів "Макінтош": "*Secouez vous les ruses*" . Майкрософт Гермес. Директорія Темура.

Тепер я на вулиці дю Тампль, прямую нею і підходжу до перехрестя з вулицею Бретань, де блідо синіє сквер дю Тампль — схожий на цвинтар парк, некрополь принесених у жертву лицарів.

Вулиця Бретань, перехрестя з вулицею В'ей дю Тампль. По вулиці В'ей дю Тампль,

за перехрестям з вулицею Барбетт, стоять дивні крамниці, де продають електричні лампи чудернацької форми, у вигляді качки чи листка плюща. Дуже вже підкреслено сучасні. Вони мене не обдурять.

Вулиця Фран-Буржуа: вона міститься у Маре, я знаю, невдовзі з'являться старі крамниці з кошерним м'ясом, що спільного з тамплієрами мають євреї, адже ми дійшли висновку, що їхнє місце у Плані мають посісти асасини з Аламуту? Чому вони тут? Невже я шукаю відповіді? А може, я хочу лише відійти якнайдалі від Консерваторію? Чи, може, хаотично прямую до якогось певного місця і знаю, що воно не тут, лише хочу згадати, де воно може бути, як Бельбо, що вві сні шукав забутої адреси?

Зустрічаю групу людей, вони поводяться безпардонно. Злісно сміючись, крокують урозсип і примушують мене зійти з хідника. На мить мене охоплює страх, що це посланці Гірського Старця, які полюють на мене. Це неправда, вони зникають у ночі, але розмовляють якоюсь чужою мовою, у ній вчувається щось шийтське, коптське, талмудичне, неначе сичання змії в пустелі.

Назустріч мені прямують андрогінні фігури у довгих хламидах. Хламиди розенкройцерів. Вони минають мене, звертаючи вулицею де Севін'є. Уже глибока ніч. Я втік із Консерваторію, щоб повернутись до міста для всіх, але тепер усвідомлюю, що місто для всіх задумане як катакомби особливих маршрутів для втаємничених.

Пияк. Можливо, він прикидається. Не довіряти, ніколи нічому не довіряти. Я надібую ще відчинений бар, кельнери у довгих, аж до литок, фартухах уже збирають стільці та столики. Я ще встигаю увійти, і мені наливають пива. Я вихиляю його одним проковтом і замовляю ще одне. "Спрага, еге ж?" — каже один з них. Але без приязні, підозріливо. Звичайно ж, у мене спрага, я нічого не пив від п'ятої пополудні, але щоб мати спрагу, не конче треба проводити ніч під Маятником. Телепні. Я розплачуюсь і йду геть, поки вони не запам'ятали рис мого обличчя.

Я опиняюсь на розі майдану Вогю. Проходжу повз портики. У жому це старому фільмі вночі на майдані Вогю звучали самотні кроки Матіаса, божевільного вбивці? Я зупиняюсь. За мною чутно чиїсь кроки? Звичайно ж, невідомий теж зупинився. Досить було б кількох музейних вітрин, щоб ці портики перетворились на зали Консерваторію.

Низькі стелі будинків XVI століття, дугасті арки, Галереї з Гравюраами, антикварними речами, меблями. Майдан Вогю, низький, зі старими, потрісканими, пооббиваними, поїдженими проказою брамами, тут мешкають люди, які століттями не рухались з місця. Люди у жовтих хламидах. Майдан, де мешкають самі набивачі опудал. Вони виходять із дому лише вночі. їм відомо, де та плита, той люк, через який можна проникнути до Mundus Subterraneus . Серед білого дня.

L'Union de Recouvrement des Cotisation de sécurité sociale et d'allocations familiales de la Patellerie , будинок 75, пом. 1. Брама нова, можливо, тут мешкають багаті, але відразу за нею — старі, обдерті двері, наче в якомусь будинку по вулиці Сінчеро Ренато: далі під номером 3 — недавно відновлена брама. Гіліки та пневматики наперемін. Володарі та їхні раби. А ось щось схоже на арку, забиту дошками. Поза всяким сумнівом, тут була окультистична книгарня, а тепер її вже нема. Виселився

цілий квартал. Евакуація протягом одної ночі. Як Альє. Тепер Вони знають, що хтось знає, і починають ховатися в підпілля.

Я на розі вулиці Біраг. Бачу безконечну вервечку портиків, без жодної живої душі, я б волів, щоб було темно, але вулиця освітлена жовтим світлом ліхтарів. Якщо я закричу, ніхто мене не почує. Мовчазні, за замкненими наглухо вікнами, з яких не просмикується ані найменша смужка світла, ядуче посміхнулися б набивачі опудал у своїх жовтих хламадах.

А втім ні, між портиками та центральним парком запарковані автомобілі, і зрідка проминає якась тінь. Але це не робить вулицю привітнішою. Велика німецька вівчарка переходить мені дорогу. Чорний пес блукає сам уночі. А де ж Фауст? Може, вигулювати собаку він послав вірного Вагнера?

Вагнер. Ось думка, яка крутилась у мене в голові, не зринаючи на поверхню. Доктор Вагнер, саме він мені потрібний. Він зможе сказати мені, що я марю, що я беру привиди за дійсність. Він зможе сказати, що все це неправда, що Бельбо живий і ніякого ТРЕСу нема. Яка полегкість, якщо я хворий.

Я майже бігом покидаю майдан. За мною їде машина. Ні, вона, напевно, шукає місце припаркуватися. Я зашпортуюсь об пластикові мішки зі сміттям. Машина паркується. Я їй не потрібен. Виходжу на вулицю Сент-Антуан. Шукаю таксі. Неначе почувши мої думки, таксі під'їжджає.

Я кажу водієві:

— Sept, avenue Elisée Reclus .

116

Je voudrais être la tour, prendre a Tour Eiffel .

Biaise Cendrars

Я не знав, де це, і не важився запитати у таксиста, адже о такій порі таксі беруть, щоб дістатися до себе додому, інакше ти як мінімум убивця, з іншого боку, він незадоволено бурчав, що середмістя і досі кипить тими клятими студентами, скрізь море автобусів, нечувано, якби його воля, він поставив би їх усіх до муру, і що найкраще податися кружним шляхом. Він зробив коло практично навколо всього Парижа і нарешті залишив мене під будинком номер сім у якійсь відлюдній вуличці.

Тут не було жодного доктора Ватера. То, може, це під номером сімнадцять? Чи двадцять сім? Я зробив дві-три спроби, відтак прийшов до тями. Навіть якби я знайшов потрібну браму, хіба я справді намірявся витягнути доктора Ватера з ліжка о такій порі, щоб розповісти йому свою історію? Я опинився тут з тих самих причин, з яких мандрував від Порт-Сен-Мартена до майдану Вогю. Я тікав. А тепер я втік із місця, в яке я потрапив, тікаючи від Консерваторію. Мені був потрібен не психоаналітик, а гамівна сорочка. Або трохи сну. Або Лія. Щоб вона взяла мою голову і сильно пригасла її між грудьми та пахвою, заспокійливо шепочучи.

Я шукав доктора Ватера чи проспект Елізе Реюпо? Адже тепер я пригадав собі: на цю назву я натрапив, розкопуючи у книгах елементи для Плану, я знайшов її в якогось автора минулого століття, який написав книгу, не пам'ятаю вже яку, про Землю,

підземелля й вулкани; під приводом академічних студій з географії він пхав носа у Підземний Світ. Один з Них. Я тікав від Них і завжди знаходив їх навколо себе. Поступово, протягом кількох століть, Вони окупували весь Париж. І решту світу.

Я мав повернутись до готелю. Чи пощастить мені впіймати ще одне таксі? Якщо я правильно зрозумів, я опинився у далекому передмісті. Я націлювся іти в напрямку, звідки ясніше доходило розпорошене світло і де було видно відкрите небо. Сена?

I, дійшовши до рогу, я побачив її.

Ліворуч від мене. Я мав передбачити, що вона причаїлася десь неподалік, у цьому місті назви вулиць містять недвозначні натяки, вони завжди попереджують, тим гірше для мене, що я про це не подумав.

Вона була там — бридкий мінеральний павук, символ, знаряддя їхньої влади: я мав тікати геть, а натомість відчував, що мене притягує ця павутина, я водив головою знизу догори і навпаки, неспроможний охопити її єдиним поглядом, адже я практично був усередині неї, вона пронизувала мене тисячею своїх пругів, я відчував, як мене бомбардують, падаючи звідусіль, її залізні заслони, досить було їй ворухнутись — і вона могла б роздушити мене одною зі своїх металевих лап.

Ейфелева вежа. Я був у єдиній точці міста, де її не видно здалеку, де її профіль не височить приязно над океаном дахів, фривольний, наче на картині Дюфі. Вона громадилася вгорі, насуваючись прямо на мене. Я здогадувався, де її верхівка, але спершу обійшов її довкруги, потім ступив усередину її основи, затиснутий між одною її ногою та іншою, я бачив її кісточки, черево, геніталії, вгадував запаморочливі нутрощі, з'єднані через стравохід із шиєю політехнічної жирафи. Хоч уся в дірках, могла заслонити все світло навколо, і в міру мого просування вона з різних перспектив виставляла переді мною численні дупласті склепіння, що обрамляли отвори, звернені у пільму.

Онде ліворуч від неї, ще низько над обрієм, у напрямку на північний схід зійшов серп місяця. Іноді вежа показувала його мені у рамці, неначе він — оптична ілюзія, відблиск одного з її вигнутих щитів, але досить мені було зрушити з місця, як щити змінювали форму, місяць зникав, заплутавшись між металевими ребрами, цей звір роздер його, перетравив, спровадив в інший вимір.

Тессеракт. Чотиривимірний куб. Аж ось крізь арку я побачив рухомий вогник, навіть два вогники, червоний і білий, вони блимали — ясна річ, то літак у пошуках Руассі, чи Орлі, чи ще там чогось. Але вмить — чи це я сам зрушив з місця, чи літак, чи вежа — вогники зникли за одним із ребер, я сподівався побачити їх в іншій рамці, але вони не з'явилися. Вежа мала сотню рухомих вікон, і через кожне виднів інший сегмент часо-простору. Її ребра не позначали евклідових складок, вони розбивали тканину космосу, трансформували катастрофи, гортали сторінки паралельних світів.

Хто сказав, що шпиль цього Собору Тандитної Богоматері був призначений для того, щоб "suspendre Paris au plafond de l'univers" ? Навпаки, він був потрібен, щоб підвісити Всесвіт до свого власного шпилю, — це природно, хіба це не Ерзац Маятника?

Які назви їй давали? Самотня свічка, порожній обеліск, слава залізному дротові,

апофеоз електробатарейки, повітряний вівтар ідолопоклонницького культу, бджола у серці рози вітрів, сумна, неначе руїна, бридкий колос кольору ночі, безформний символ дурної сили, абсурдне чудо, безглузда піраміда, гітара, каламар, телескоп; щось розтягнуте, наче промова міністра, стародавній бог і модерний звір... Вона була всім цим, і ще чимось, і якби я мав шосте чуття Володарів Світу, тепер, перебуваючи в полоні жмутка її голосових зв'язок, укритих гайкоподібними поліпами, я б почув, як вона хрипко шепоче музику сфер, адже в цю мить вежа саме висмоктувала з серця порожнистої Землі хвилі і передавала їх усім мегалітам світу. Кореняк із наїжачених цвяхами шарнірів, шийний артроз, протез протеза — який жах, якби Вони хотіли розтрошити мене у безодні, їм би довелося кинути мене з того місця, де я стояв, угору, до вершини. Безсумнівно, в цю мить я завершував подорож крізь центр Землі, мене охоплювало запаморочення антигравітації, наче я потрапив до антиподів.

Ні, то не був плід нашої уяви, зараз вежа здавалась мені грізним доказом Плану. Але невдовзі вона помітить, що я — шпигун, ворог, зернятко порошу в механізмі, що його образом і двигуном вона була, розширить непомітно один з ромбів свого свинцевого мережива і поглине мене, і я зникну в складці її ніщоти, перенесений в Іншість.

Якщо я ще трохи залишусь під цим плетивом, її великі кігті стиснуть мене, вони викривляться, наче ікла, втягнуть мене, а тоді звір знову прибере похмуру позу гострилки для олівців, злочинної та лиховісної.

Ще один літак: він прибував з ніщоти, вежа породила його поміж своїми хребцями безм'ясоного мастодонта. Я дивився на неї, вона не мала кінця, як проект, задля якого народилася. Якби я міг залишитися, не боячись бути зжертим, я простежив би за її переміщеннями, за її повільним обертанням, за її безконечно малими втратами та відновленнями рівноваги під холодним вітерцем течій. Можливо, Володарі Світу вміли інтерпретувати її як геомантичне креслення, читати у її непомітних метаморфозах вирішальні сигнали, страхітливі веління. Вежа веретенилася над моєю головою, наче викрутка Містичного Полюса. А може, ні, вона стояла непорушно, немов намагнічена підпора, і примушувала обертатися небесне склепіння. Але в будь-якому разі вона викликала однакове запаморочення.

Як добре вежа захищає себе, говорив я собі, здалеку вона приязно підморгує, але досить тобі підійти ближче, досить спробувати проникнути в її таємницю, і вона знищить тебе, заморозить твої кістки, показавши лише безглуздий жах, з якого вона зроблена. Тепер я знаю, що Бельбо мертвий і що План справді існує, адже існує вежа. Якщо мені не вдасться утекти, утекти ще раз, я не зможу розповісти про це нікому. Треба бити на сполох.

* * *

Якийсь шум. Годі, треба повертатись до реальності. З великою швидкістю мчить таксі. Мені стрибком щастить вирватися з магічного кола, я щосили махаю руками, ризикуючи потрапити під машину, бо таксист гальмує лише в останню секунду, неначе не маючи бажання зупинитись — під час їзди він сказав мені, що, проїжджаючи під

вежею вночі, він теж відчуває страх і натискає на газ.

— Чому? — запитав я.

— Parce que... parce que ia fait peur, c'est tout .

* * *

Невдовзі я був у своєму готелі. Мені довелося довго дзвонити, щоб розбудити сонного порт'є. Я сказав собі: тепер тобі треба поспати. Все інше завтра. Я проковтнув кілька пігулок, досить, щоб отруїтись. Далі вже нічого не пам'ятаю.

117

Безумство має величезний павільйон

що звідусіль прийма персон,

а ще, як мають вони золота і влади вдосталь...

Себастьян Брант, Корабель дурнів, 46

Я прокинувся о другій пополудні у запамороченому і кататонічному стані. Я все чітко пам'ятав, але не мав жодної гарантії, що те, що я пам'ятав, було правдою. Спершу я подумав, що треба спуститися вниз і купити газет, тоді сказав собі, що в будь-якому випадку, навіть якби відразу після всіх подій у Консерваторій проникла рота сипаїв, у вранішніх газетах новина з'явиться не встигла б.

Зрештою того дня Париж був заклопотаний іншим. Мене відразу повідомив про це порт'є, ледве я зійшов униз, щоб пошукати, де випити кави. У місті був розгардіяш, багато станцій метро зачинено, у деяких місцях поліція вдавалася до сили, студентів було надто багато, і вони переходили всякі межі.

Я знайшов у телефонній книзі номер доктора Ваґнера і навіть спробував зателефонувати, але, певна річ, у неділю в його кабінеті нікого не було. Зрештою, я мусив піти до Консерваторію, щоб перевірити ситуацію. Я пам'ятав, що в неділю пополудні він відчинений.

* * *

Латинський квартал вирував. Галасуючи, проходили групи з прапорами. На Іль-де-ля-Сіте я побачив поліцейські бар'єри. Удалині чулися постріли. Так, мабуть, було і в шістдесят восьмому. Десять біля Сент-Шапель відбулася сутичка, я відчував запах сльозоточивого газу. Я почув клацання затворів, але не знав, хто це — студенти чи поліцаї; люди навколо мене бігли, ми сховались за огорожею, перед нами стояла вервечка поліцаїв, а на вулиці панував розгардіяш. Який сором, разом із підстаркуватими буржуа я очікую, коли втихомириться революція.

Відтак я знайшов вільний шлях і, кружляючи другорядними вуличками навколо старого ринку, опинився на вулиці Сен-Мартен. Консерваторій був відчинений, біля нього — білий дворик, на фасаді — плита: "Консерваторій мистецтв та ремесел, закладений декретом Конвенту 19 вендемера III року... в колишній пріорії Сен-Мартен-де-Шан, заснованій в XI столітті". Все як завжди, невеличка недільна юрба, байдужа до студентської гулянки.

Я ввійшов — у неділю вхід безкоштовний — і все було так, як і вчора по обіді о п'ятій. Охоронці, відвідувачі, Маятник на своєму звичному місці... Я шукав слідів того,

що відбулося, але, якщо воно й відбулося, хтось дуже сумлінно усе прибрав. Якщо воно відбулося...

* * *

Не пам'ятаю, як я провів решту пообіддя. Не пам'ятаю навіть, що бачив, тиняючись по вулицях, змушений іноді збочувати, щоб уникнути штовханини. Знічев'я спробував зателефонувати до Мілана, забобонно набрав номер Бельбо. Тоді номер Лоренци. Відтак видавництва "Гарамонд", де не могло бути нікого. Адже все відбулося цієї ночі. Однак від позавчора до сьогоднішньої ночі проминула вічність.

Надвечір я збагнув, що нічого не їв. Мені конче потрібен був якийсь затишок. Біля Форум-дез-Аль я звернув до ресторану, який обіцяв рибні страви. Аж занадто розкішно. Стіл якраз навпроти акваріума. Досить нереальний світ, здатний знову кинути мене в атмосферу абсолютної підозріливості. Випадковостей не буває. Ця рибина скидається на астматичного гесихаста, який, втрачаючи віру, оскаржує Бога в тому, що той позбавив Усесвіт сенсу. Саваофе, Саваофе, як ти міг бути таким лукавим, примушуючи мене думати, ніби тебе нема? Плоть покриває світ, неначе гангрена... Інша рибина нагадує Мінні, вона лупає довгими віями і складає губки сердечком. Мінні — наречена Мікі Мауса. Я їм *salade folle* з м'якою, наче тіло дитини, тріскою. З медом і перцем. Павликіани так і вродилися. Ота рибина ширяє поміж коралами, наче аероплан Бреге, повільно вдаряючи крилами-лускокрильцями, сто шансів проти одного, що її зародок гомункулуса, продірявлений, покинутий на дні атанору, лежить на смітнику навпроти дому Фламеля. А це — рибина-тамплієр у чорному панцері, яка шукає Ноффо Деї. Вона торкається астматичного гесихаста, який зосереджено і розгнівано пливе до невимовного. Я відвертаю погляд, по той бік вулиці бачу вивіску іншого ресторану, "У Р..." У Розі і Хреста? У Ройхліна? У Розіспергіуса? У Рагоціцарогірачковського? Знаки, знаки...

Якщо добре подумати, єдиний спосіб збити з пантелику диявола — це переконати його, що ти в нього не віриш. У моїй нічній втечі Парижем, у видінні вежі нічого дивного не було. Не дивно, що, побачивши у Консерваторієві те, що я побачив, або повірив, що побачив, я виходжу і переживаю місто, як мару. Але що ж я бачив у Консерваторієві?

Я конче мав поговорити з доктором Вагнером. Не знаю, чому я вбив у голову, що це панацея, але я вірив у це. У терапію слова.

Як я дожив до наступного ранку? Здається, я відвідав кінотеатр, де показували "Даму з Шанхая" Орсона Веллза. Коли дійшло до сцени з дзеркалами, я не витримав і покинув залу. Але, може, все було зовсім не так, може, все це було плодом моєї уяви.

Я зателефонував докторові Вагнерові сьогодні вранці, о дев'ятій; прізвище Гарамонд допомогло мені подолати опір секретарки; доктор, здається, згадав мене і, зваживши на мої слова, що я не можу чекати, звелів прийти відразу ж, о дев'ятій тридцять, перед тим як надійдуть інші пацієнти. Він здався мені люб'язним і співчутливим.

* * *

Можливо, візит до доктора Ватера мені теж тільки снівся. Секретарка занотувала мої дані, приготувала карту, я заплатив гонорарі. На щастя, у мене вже був зворотний квиток.

Кабінет був невеликих розмірів, без канапи. Вікна виходили на Сену, ліворуч видніла тінь вежі. Доктор Вагнер прийняв мене з професійною привітністю — по суті, цілком правильно, адже тепер я був його клієнтом, а не одним з його видавців. Щирим і спокійним жестом він запросив мене сісти перед ним, із протилежного боку стола, наче в якійсь установі.

— Et alors? — Сказавши це, він штовхнув своє обертове крісло і повернувся до мене спиною. Він сидів з похиленою головою, і, як мені здалося, зі сплетеними руками. Мені нічого іншого не залишалось, як почати говорити.

Я говорив, слова ринули, наче водоспад, я виклав геть усе, від початку до кінця: те, що я думав два роки тому, те, що думав торік, те, що, на мою думку, думали Бельбо та Діоталлеві. І насамперед те, що скоїлося у святоїванову ніч.

Вагнер не перебивав мене, ні разу не кивнув головою, не виказав жодного несхвалення. Хтозна, може, він поринув у сон. А може, то був його метод. А я говорив. Терапія слова.

Потім я став чекати на слово, його слово, яке б мене врятувало.

Вагнер надзвичайно повільно підвівся. Не повертаючись до мене лицем, він обійшов навколо письмового стола і приступив до вікна. Відтак став зосереджено дивитися, сплівши за спиною руки.

Мовчки, протягом десяти, п'ятнадцяти хвилин.

Тоді, далі стоячи спиною до мене, безбарвним, урівноваженим, заспокійливим голосом сказав:

— Monsieur, vous êtes fou .

Він навіть не ворухнувся, я теж. Ще через п'ять хвилин я зрозумів, що більш нічого він не скаже. Кінець сеансу.

Я вийшов, не попрощавшись. Секретарка широко всміхнулась мені, і я знову опинився на проспекті Елізе Реклю.

* * *

Була одинадцята година. Я забрав з готелю свої речі і поквапився до аеропорту, сподіваючись, що мені пощастить. Довелось чекати дві години, і я зателефонував до Мілана, до видавництва "Гарамонд", замовивши дзвінок на виплату, адже у мене не залишилось жодного су. Відповіла Гудрун, вона здавалась ще більш отетерілою, ніж завжди, мені довелось тричі прокричати, щоб вона підтвердила — так, yes, oui, вона приймає дзвінок.

Вона плакала: в суботу опівночі помер Діоталлеві.

— І нікого, нікого з його друзів на похороні сьогодні вранці, який сором! Не було навіть пана Гарамонда, кажуть, він поїхав кудись за кордон. Лише я, Грація, Лючано і якийсь добродій, весь у чорному, з бородою, з підкрученими вусами і в капелюсі, схожий на гробаря. Хтозна звідки він. Але де ж ви, Казобоне? І де Бельбо? Що

відбувається?

Я пробурмотів якісь неясні виправдання і поклав трубку. Оголосили мій рейс, і я сів у літак.

9. ЄСОД

118

Конспіративна теорія суспільства... це наслідок браку віри в Бога та питання, яке з цього випливає: "А хто ж замість нього?"

Karl Popper. Conjectures and refutations,
London, Routledge, 1969, 1, 4

Політ пішов мені на користь. Я покинув не лише Париж, а й підземелля, ба навіть Землю, земну кору. Лише небо і ще білі від снігу гори. Самотність на висоті десяти тисяч метрів і оте відчуття сп'яніння, яке завжди дає політ, герметизація, проходження зон легкої турбулентності. Я думав, що лише тут, у вишині я знову почав ставати ногами на землю. І я вирішив спершу з'ясувати становище, зробивши перелік фактів у своєму нотатнику, а потім, заплющивши очі, все обміркувати.

* * *

Отож я вирішив перелічити насамперед неспростовні докази.

Нема сумніву, що Діоталлеві помер. Мені це сказала Гудрун. Гудрун завжди лишалася поза нашою історією, вона б її не зрозуміла, отже, вона єдина мовила правду. Ще одна правда, що Ґарамонда не було в Мілані. Звичайно, він міг бути абиде, але те, що його нема і не було минулими днями, дозволяє вважати, що він був у Парижі, де я його й бачив.

Подібним чином відсутній і Бельбо.

Тепер спробуймо припустити, що побачене мною в суботу ввечері у Сен-Мартен-де-Шан справді відбулося. Може, не так, як це бачив я, збаламучений музикою та куріннями, але щось таки відбулося. Це схоже на історію з Ампаро. Повертаючись додому, вона, безперечно, не мала певності, що в неї вселилася Помба Жіра, але точно знала, що таки була у шатрі умбанди і таки повірила — або поводитися так, наче повірила, — що в неї вселилася Помба Жіра.

Нарешті правдою є те, що мені сказала Лія в горах, її тлумачення було цілком переконливе: послання з Провена було списком із пральні. Не було ніяких зібрань тамплієрів у Гранж-о-Дім. Не було ніякого Плану і ніякого послання.

Список із пральні став для нас кросвордом із порожніми клітинками, але без визначення слів. Отже, треба було так заповнити клітинки, щоб усе належно зійшлося. Але, можливо, це порівняння не досить точне. У кросворд уписуються слова, які повинні перехрещуватися на спільній для них літері. У нашій грі ми перехрещували не слова, а поняття і факти, отже, наша гра мала інші правила, яких, по суті, було три.

Перше правило — поняття пов'язуються одне з одним за аналогією. Нема закону, який би одразу визначав, чи є дана аналогія добра або погана, адже кожна річ із якогось погляду подібна до будь-якої іншої речі. Приклад. Картоплина асоціюється з яблуком, адже і те і те належить до рослинного світу і має круглу форму. Від яблука до

змія переходимо за біблійною асоціацією. Від змія до бублика — за формальною подібністю, тоді від бублика до рятувального кола, а від нього — до купального костюма, від купання до мореплавної карти, від мореплавної карти до туалетного паперу, від туалету до спирту, від спирту до наркотиків, від наркотиків до шприца, від шприца до діри, від діри до ями, від ями до землі, від землі до картоплини.

Чудово. Згідно з другим правилом, якщо в кінцевому рахунку *tout se tient*, значить дана асоціація законна. Від картоплини до картоплини, *tout se tient*. Отже, асоціація правильна.

Третє правило: асоціації між фактами не повинні бути оригінальними, і враховувати треба лише такі асоціації, які принаймні раз, а ще краще багато разів були встановлені у минулому іншими. Тільки такі очевидні асоціації здаватимуться правдоподібними.

Хіба не це мав на увазі пан Ґарамонд: книги дияволістів не повинні говорити нічого нового, вони повинні повторювати вже сказане, а то що ж залишиться від авторитету Традиції?

Ми робили саме так. Ми нічого не вигадували, окрім розміщення окремих елементів. Так робив і Арденті, він нічого не вигадував, лише досить незграбно розмістив елементи, а що був менш освічений за нас, то елементи мав не всі.

А Вони мали всі елементи, але не мали схеми кросворду. І тут ми — ще раз — виявилися кмітливішими.

Я пам'ятаю одну фразу, яку сказала мені Лія в горах, докоряючи за те, що я встряв у паскудну гру: "Люди відчують жадобу планів, і варто тобі натякнути на якийсь план, як вони накинуться на тебе, наче зграя вовків. Ти вигадуєш, а вони вірять. Не слід породжувати нові вигадки, їх уже й так занадто багато".

По суті, все в світі відбувається саме так. Юний Герострат страждає, бо не знає, як стати знаменитим. І ось він бачить фільм, де хирлявий хлопчина стріляє в зірку музики кантрі й стає героєм дня. Тоді, знайшовши в цьому потрібну йому формулу, він іде й стріляє у Джона Леннона.

Те саме стосується й АВК. Як мені стати поетом, якого друкують, і потрапити на сторінки енциклопедій? А Ґарамонд пояснює йому: дуже просто, треба заплатити. Раніше це ніколи не спадало АВК на думку, але оскільки план "Мануціо" існує, він бачить у ньому вихід для себе. АВК переконаний, що про видавництво "Мануціо" він мріяв із самого дитинства, лише не знав, що воно є.

Отже, ми вигадали фіктивний План, а Вони не лише взяли його за чисту монету, але й переконали себе, що вже давно до нього належать, тобто ототожнили фрагменти своїх неупорядкованих і туманних проектів з елементами нашого Плану, чітко вибудованого згідно з неспростовною логікою аналогії, позірності, підозри.

Але якщо ви вигадаете план, а хтось утілює його в життя, складається враження, начебто ваш План таки існує, ба більше, він таки починає існувати насправді.

З цієї хвилини ватаги дияволістів кинуться прочісувати весь світ у пошуках карти.

Ми запропонували карту людям, які намагалися подолати в собі глибоку фрустрацію. Яку саме? Мені це підказав останній файл Бельбо: програшу не було б,

якби План існував насправді. У цій поразці нема твоєї провини. Зазнати фіаско від космічної змови не соромно. Ти не боягуз, ти — мученик.

Ти ж не скаржишся на свою смертність, на те, що стаєш здобиччю тисячі мікроорганізмів, над якими не маєш влади, ти не винен, що не можеш чіплятися ногами за гілки, що у тебе зник хвіст, що волосся і зуби у тебе не відростають, що ти губиш дорогою нейрони, що твої судини втрачають еластичність. Це все провина Заздрісних Ангелів.

Те саме слухне для щоденного життя. Візьмімо крах на біржі. Він відбувається тому, що кожен робить якийсь хибний крок, і всі хибні кроки, взяті разом, створюють паніку. Тоді той, у кого слабкі нерви, питає себе: чиїх рук це діло, кому це вигідно? І горе, якщо не знайдеш ворога, який плете змову, адже тоді винним почуватимешся ти сам. Тобто почувавши себе винним, ти вигадуєш змову, й не одну. А щоб боротися з нею, ти повинен створити власну змову.

І чим більше чужих змов вигадуєш, щоб виправдати свою нездарність, тим більше ти до них прив'язуєшся і починаєш будувати власну змову на їхню мірку. Саме це відбувалося серед езуїтів та беконівців, павликіан та неотамплієрів — кожен звинувачував у змові іншого. Колись Діоталлеві зауважив: "Певна річ, приписуєш іншим те, що робиш сам, а що робиш ти бридкі речі, то й інші стають бридкими. Але оскільки інші зазвичай прагнуть займатися тим самим паскудством, яким займаєшся ти, вони підігрують тобі, даючи змогу повірити, ніби вони завжди мріяли робити те, у чому ти їх звинувачуєш. Бог позбавляє зору тих, кого хоче знищити, і лишається тільки допомогти Йому в цьому".

* * *

Змова — якщо це справді змова — має бути таємною. Повинна існувати таємниця, пізнання якої дасть нам змогу вийти з безнадії, адже ця таємниця приведе нас до спасіння, навіть саме пізнання цієї таємниці ототожнюється зі спасінням. Чи ж є така всемогутня, здатна просвітлювати таїна?

Авжеж, за умови, що ми ніколи її не пізнаємо. Оголошена таємниця може лише розчарувати. Хіба не розповідав мені Альє про тривожне тяжіння до таємниці, яке панувало в епоху Антонінів? І саме тоді прийшов той, хто проголосив себе Сином Божим, Сином Божим, який убрався в плоть, щоб відкупити гріхи світу. Хіба це не велична таємниця? І обіцяв спасіння всім, досить лише любити свого ближнього. Хіба це не варта уваги таїна? І залишив після себе у спадок звичай, який давав змогу, вимовивши належні слова у належний момент, перетворити шматок хліба й півкелиха вина на тіло та кров Сина Божого і жити ними. Хіба цією загадкою можна знехтувати? І дав отцям церкви змогу припустити, а відтак проголосити, що Бог — Єдиний і Триєдиний, і що Дух ісходить від Отця та Сина, а не Син від Отця та Духа. Хіба це могло бути всього лише спрощеною формулою для гіліків? Однак вони, маючи спасіння перед самим своїм носом, — спаси себе сам, — і оком не змигнули. Мовляв, хіба може одкровення полягати лише в цьому? Це ж банально! І гайда шастати у своїх човнах по всьому Середземномор'ї в істеричних пошуках інших, утрачених знань,

важаючи, що ці догми за тридцять динаріїв — лише верхній покрив, притча для вбогих духом, ієрогліф-натяк, підморгування до пневматиків. Тайна Трійці? Занадто просто, під цим, мабуть, криється щось інше.

Хтось — здається, Рубінштейн — коли його запитали, чи вірить він у Бога, відповів: "Та ні, я вірю... у щось далеко більше..." А хтось інший (може, Честертон?) сказав: "Якщо люди перестали вірити у Бога, це не означає, що вони більше ні в що не вірять, вони вірять у все".

"Все" зовсім не означає більшої таємниці. Великих таємниць нема, адже після їхнього розкриття всі вони виглядатимуть малими. Є лише порожня таємниця. Таємниця, що вислизає. Таємниця рослини орхідеї в тому, що вона бере назву від сім'яників і впливає на них, а сім'яники означають знак зодіаку, а той — ангельську ієрархію, а ця остання — музичну гаму, гама — співвідношення рідин і так далі. Ініціація — у вмінні ніколи не зупинятися, лущити Всесвіт, наче цибулину, яка складається з самих лушпайок: можна уявити собі безконечну цибулину, центр якої міститься будь-де, а окіл — ніде, або цибулину у вигляді стрічки Мебіуса.

Справжній утаємничений той, хто знає, що наймогутніший із секретів — це секрет, позбавлений змісту, адже жоден ворог не зможе примусити нас відкрити його, жоден вірний не зможе його привласнити.

Тепер динаміка нічного ритуалу перед Маятником видалась мені логічнішою, послідовнішою. Бельбо заявив, що володіє якоюсь таємницею, і здобув над Ними владу. Першим відрухом у Них — навіть у такої розважної людини, як Альє, котрий відразу вдарив на сполох, щоб зібрати всіх інших, — було видурити в нього цей секрет. І чим більше Бельбо відмовлявся його відкрити, тим більше Вони впевнювались, що ця таємниця справді варта уваги; чим більше він присягався, що не володіє нею, тим більше Вони переконувалися, що він таки нею володіє і що це справжня таємниця, адже якби вона була фальшива, він би її відкрив.

Протягом століть пошуки цієї таємниці були цементом, який об'єднував їх, попри всі взаємні анафеми, внутрішню боротьбу та підступні інтриги. Тепер Вони були на порозі її пізнання. І їх охопив подвійний страх: що таємниця їх розчарує, і що не залишиться більш ніякої таємниці, якщо вона стане відома усім. Тоді їм настав би кінець.

І саме тут Альє зрозумів: якщо Бельбо таки заговорить і таємниця стане власністю загалу, він, Альє, втратить свою таємничу ауру, яка лежить в основі його харизматичності й авторитету. Якби Бельбо звірився лише йому, Альє зміг би й далі бути безсмертним Сен-Жерменом — відволікання з його смертю означало відволікання відкрити таємницю. Він спробував вмовити Бельбо, щоб той звірив секрет йому на вухо, а коли зрозумів, що нічого з цього не вийде, спровокував Бельбо, віщуючи йому поразку, а надто, розігравши перед ним мелодраматичну сцену. Гай-гай, старий граф добре знав Бельбо, він знав, що в людей із його краю впертість та відчуття смішного здатні перемогти навіть страх. Він примусив Бельбо взяти рішучіший тон і сказати своє остаточне "ні".

А інші, з тих самих міркувань, воліли Бельбо вбити. Вони втрачали карту — маючи попереду цілі століття для пошуків, — але повертали свіжість своєму охлялому і слинявому бажанню.

Я пригадав одну історію, яку розповіла мені Ампаро. Перед тим як приїхати до Італії, вона провела кілька місяців у Нью-Йорку і мешкала в районі, де звичайно знімають репортажі про будні поліційного відділка вбивств. Вона частенько поверталася сама о другій ночі. І коли я запитав, чи вона не боялася сексуальних маніяків, Ампаро розповіла про свій метод. Тільки-но маніяк наближався до неї, виявляючи себе, вона брала його під руку і казала: "То що, ходімо до ліжка?" І той, збентежений, тікав від неї.

Якщо ти сексуальний маніяк, сам секс тебе не цікавить, тебе цікавить лише збудження від того, що ти його крадеш, по змозі без відомої жертви. Якщо ж тобі самому пропонують зайнятися сексом і кажуть — тут Родос, тут і стрибай, ти, цілком природно, тікаєш, інакше який же з тебе сексуальний маніяк.

* * *

А ми взялися лоскотати їхнє любострастя, пропонуючи таємницю таку порожню, що порожнішою їй бути не може, адже ми не лише не знали її, ми навіть достеменно знали, що вона несправжня.

* * *

Літак летів над Монбланом, і всі пасажери посунули до вікон по один бік салону, щоб не пропустити видовища цієї тупої пухлини, яка виросла внаслідок дистонії підземних течій. Я подумав, що коли хід моїх думок слухний, то ніяких течій не існує, так само як не існувало послання з Провена, але історія розшифровування Плану, так, як ми її відтворили, була не чим іншим, як Історією.

* * *

Я повернувся в думці до останнього файла Бельбо. Якщо буття таке порожнє і хистке, що може утримуватися лише за допомогою ілюзії тих, хто дошукується його таємниці, тоді справді — як зауважила Ампаро того вечора у шатрі умбанди, після своєї поразки, — тоді справді спасіння немає, ми всі раби, дайте нам пана, ми на нього заслуговуємо...

Але це неможливо. Це неможливо, адже Лія довела мені, що є щось інше, і в мене є доказ цього, він зветься Джуліо і в цю мить бавиться на моріжку, смикаючи козу за хвіст. Це неможливо, бо ж Бельбо двічі сказав "ні".

* * *

Перше своє "ні" він сказав Абулафії, а також тому, хто спробує порушити його таємницю. "Знаєш пароль?" — так звучало запитання. І відповідь, ключ до знання був у слові "ні". У ньому певним чином криється істина, адже воно говорить не лише про те, що магічного слова немає, а й про те, що ми його не знаємо. Але той, хто наважиться це визнати, може про дещо дізнатися, як зміг дізнатися принаймні я.

Друге "ні" він сказав у суботу ввечері, відмовляючись від запропонованого йому порятунку. Він міг би вигадати якусь карту, вказати на одну з тих, які я йому

показував, — однаково за допомогою Маятника, підвішеного в таким спосіб, ця зграя навіжених ніколи б не змогла визначити Пуп Світу, а навіть якби й визначила, то витратила б ще кілька десятиліть, щоб дотямити, що це ніякий не Пуп. Натомість "ні", він відмовився схилити голову, він волів померти.

І не перед несамовитою жадобою влади Бельбо відмовився схилити голову, він відмовився схилити її перед відсутністю сенсу. А це означає; він якось відчував: хоч би яке тендітне є наше буття, хоч би яким безконечним і безцільним здається наше допитування світу, існує щось таке, що має більше сенсу, ніж все інше.

Що саме відчув Бельбо — може, в саму вирішальну мить, що дозволило йому заперечити свій останній розпачливий файл і не віддати своєї долі в руки того, хто обіцяв йому якийсь там План? Що він таке зрозумів? Нарешті — що дозволило йому зробити ставку на власне життя, неначе все те, що він мав знати, він відкрив уже давно, не усвідомлюючи цього аж дотепер, і неначе супроти тої його єдиної, істинної, абсолютної таємниці все, що відбувалося в Консерваторії, було безнадійно безглуздим — таким безглуздим, що безглуздо було вперто чіплятись за життя?

Мені чогось бракувало, якоїсь ланки до цього ланцюга. Мені здавалося, ніби мені відомі всі вчинки Бельбо, вчинки його життя та смерті, за винятком якогось одного.

* * *

По прибутті, шукаючи паспорта, я знайшов у кишені ключ від цього будинку. Я взяв його минулого четверга разом із ключем від помешкання Бельбо. Я згадав той день, коли Бельбо показав нам стару шафу, що, як він твердив, містила повне зібрання його творів, тобто його юнацькі спроби. Можливо, Бельбо написав щось таке, чого не могло бути в Абулафії, і, можливо, це щось поховане в ***.

У моєму припущенні не було й краплі здорового глузду. Тим більше підстав — сказав я собі — вважати його вірним. У такому становищі.

Я забрав свою машину і приїхав сюди. .

* * *

Я не знайшов тут навіть старої родички сім'ї Канепа, доглядачки будинку, чи ким там вона була, що ми її бачили тоді. Можливо, за цей час вона теж померла. Тут немає нікого. Я пройшовся по кількох кімнатах, скрізь панував запах вогкості, я навіть подумав, чи не запалити в одній із спалень "панотця". Але у червні нагрівати ліжко нема сенсу, варто лише відчинити вікна, як найде тепле вечірнє повітря.

Відразу по заході сонця місяця не було. Як вночі у Парижі тієї суботи. Місяць зійшов дуже пізно, я побачив його лише тепер; ще менший, ніж у Парижі, він повільно підбивався над нижчими пагорбами, у долині між Брікко та ще одним жовтуватим, мабуть, вижатим пагорбом.

Я приїхав сюди десь близько шостої вечора, ще завидна. Харчів із собою я не привіз ніяких, але потім, блукаючи по будинку, знайшов у кухні ковбасу, підвішену до балки. Я повечеряв ковбасою та свіжою водою близько десятої. Тепер мене мучить спрага, я приніс до кабінету дядька Карло велику карафу з водою, до якої припадаю щодесять хвилин, після чого сходжу вниз, наповнюю її знову і все починається спочатку. Зараз,

либонь, третя година. Але я погасив світло і майже не бачу циферблата на годиннику. Я поринув у роздуми, виглядаючи з вікна. На схилах пагорбів видніє щось — наче світлячки, а може, це зірки, що впали з неба. Зрідка проїжджає якась машина, спускається в долину, потім піднімається до маленьких поселень на вершинах пагорбів. Коли Бельбо був хлопцем, усього цього не було. Не було машин, не було цих доріг, уночі вікна були щільно затулені.

Відразу по приїзді я відчинив шафу з юнацькими творами Бельбо. Цілі гори паперу, від шкільних завдань початкової школи до цілих стосів віршів та прози юнацького віку. В юнацькому віці вірші писали всі, відтак справжні поети їх нищили, а погані публікували. Бельбо був занадто розчарований, щоб зберегти їх, і занадто вразливий, щоби знищити. І він поховав їх у шафі дядька Карло.

Я читав протягом кількох годин. А протягом наступних довгих годин, аж до цієї хвилини, розмірковував над останнім текстом, знайденим тоді, коли я вже майже втратив надію.

Не знаю, коли Бельбо міг його написати. Безконечні сторінки, де між рядками переплітаються різні почерки, тобто той самий почерк, але у різні періоди. Схоже на те, що він написав це дуже рано, у шістнадцять або сімнадцять років, відтак потому відклав його і повернувся до нього у двадцять років, а тоді знов у тридцять, а то й пізніше. Відтак він відмовився від писання — аж поки знову почав писати на Абулафії, але під той час не зважився відновити цих рядків, принизити їх електронікою.

Читаючи, я впізнавав добре відому мені історію, події в *** між 1943-м та 1945 роками: дядько Карло, партизани, місія, Чечилія, сурма. Мені був знайомий пролог і теми, якими був одержимий Бельбо у своїй ніжній, захмелілій, розчарованій і стражденній подобі. Література спогадів — він сам добре знав, що це остання схованка негідників.

Але я не літературний критик, я ще раз став Семом Спейдом, шукаючи останнього сліду.

Отже, я знайшов Ключовий Текст. Він становить, очевидно, останній розділ історії Бельбо в ***. Після нього не могло трапитись більше нічого.

119

Корону сурми запалили, і тоді я побачив, як розкрився отвір купола, пречудова вогняна стріла помчала вниз крізь трубу сурми і ввійшла у позбавлені життя тіла. Після цього отвір знову закrywся і сурму забрали.

Johann Valentin Andreae.

Die Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz,
Strassburg, Zetzner, 1616, 6, p. 125-126

У тексті є прогалини, нашарування, тріщини, перекреслені рядки. Я не перечитую, а радше переживаю його.

Це було, мабуть, наприкінці квітня 1945 року. Німецькі армії зазнавали поразки за поразкою, фашисти кинулися врозтіч. У кожному разі *** вже остаточно перейшло під контроль партизанів.

Після останньої битви, про яку Якопо розповів нам у цьому самому будинку (майже два роки тому), в *** зосередилося кілька партизанських бригад, щоб потім ударити на місто. Вони очікували сигналу від лондонського радіо, збираючись виступити, коли Мілан теж буде готовий до повстання.

Прибули також люди з формувань гарібальдійців на чолі з Расом, чорнобородим здорованем, дуже популярним у цих краях: вони були зодягнені в химерні однострої, майже нічим не схожі один на одного, за винятком червоної хустинки та червоної зірки на грудях, зброя в них була якого завгодно походження, хто мав стару рушницю, хто — трофейний автомат. Вони відрізнялися від бригад бадолійців, які мали блакитні хустинки, мундири кольору хакі, подібні до англійських, і автомати-стени найновішої моделі. Союзники допомагали бадолійцям щедрими вантажами, які падали вночі з парашутами після того, як пролітав — що це він робив уже два роки — таємничий Піпетто, англійський літак-розвідник, хоча ніхто не розумів, що саме він розвідує, оскільки на багато кілометрів навколо ніде не було видно жодного вогника.

Між Гарібальдійцями та бадолійцями були тертя, подекували, ніби у вечір битви бадолійці кинулися на ворога з вигуками "Вперед, Савойя!", але дехто з них твердив, ніби то була просто звичка, що ж іще можна кричати, йдучи в атаку, це зовсім не означає, що вони конче монархісти, вони теж знають, що в короля чимало гріхів за душею. Гарібальдійці хмикали, гаразд, можна кричати "Савойя", якщо кидаєшся в багнетну атаку в чистому полі, але не тоді, коли вискакуєш зі стеном з-за рогу. Просто ці бадолійці продалися англійцям.

Однак певного *modus vivendi* було досягнуто, а що для наступу на місто потрібне було єдине командування, то вибір припав на Терці. Він командував найкраще озброєною бригадою, він був найстарший віком, ветеран першої світової війни і герой, що користується довірою в командування союзників.

Наступними днями, трохи випередивши, гадаю, повстання у Мілані, вони вирушили здобувати місто. Надійшли добрі новини, операція виявилася вдалою, переможні бригади поверталися до ***, але не обійшлося без людських втрат, балакали, ніби Рас загинув у битві, а Терці поранено.

Відтак одного пополудня почулося гудіння автомашин, переможні співи, люди збіглися на центральний майдан, на шосе з'явилися перші загони партизанів, які крокували з піднесеними кулаками, прапорами, вимахуючи зброєю з вікон машин та з приступок вантажівок. Уздовж дороги їх уже закидали квітами.

Раптом хтось закричав:

— Рас, Рас! — і це справді був Рас, він сидів навпочіпки на передньому крилі машини марки "додж" зі скуйовдженою бородою; жмутки просяклого потом волосся виглядали з розстебнутої на грудях сорочки, і він, сміючись, вітав юрбу.

Разом із Расом з "доджа" виліз також Рампіні, короткозорий хлопчина, який грав у оркестрі, він був трохи старший за інших, а три місяці тому зник і ходили чутки, ніби він подався до партизанів. І справді, він був тут, із червоною хустинкою на шиї, у куртці кольору хакі і в синіх штанах. То був однострій оркестру дона Тіко, але тепер Рампіні

мав ще пояс із кобурою та пістолет. Задяки своїм окулярам із товстими скельцями, через які він зазнав стільки знущань від своїх давніх товаришів по місії, він дивився тепер на дівчат, що юрмилися навколо нього, мов який Флеш Гордон. Якопо питав себе, чи серед натовпу нема часом Чечилії.

За півгодини майдан наповнився різнобарвними партизанами, і натовп почав голосно гукати Терці, вимагаючи промови.

На балконі мерії з'явився блідий Терці, спираючись на милицю, і помахом руки спробував заспокоїти юрбу. Якопо очікував промови, адже все його дитинство, як і дитинство його однолітків, було позначене довгими та історичними промовами дуче, наймудріші цитати з яких вивчали у школі напам'ять, тобто вивчали напам'ять усе, бо мудрою цитатою було кожне речення.

Коли запанувала тиша, Терці хрипким, ледве чутним голосом заговорив. Він сказав: — Громадяни, друзі. Після стількох болісних жертв... ось ми тут. Слава загиблим за свободу!

Та й годі. Потому він зник у кімнаті.

А тим часом натовп галасував, партизани скидали вгору автомати, стени, рушніці, пускали тріумфальні черги, гільзи дощем сипалися навколо, хлопчаки плуталися під ногами озброєних і цивільних, адже більше не буде нагоди збирати гільзи, цілком можливо, що до кінця місяця війна закінчиться.

* * *

Без людських втрат не обійшлося. Волею жорстокого випадку обидва загиблі були з Сан-Давіде, села, розташованого над***, і родини попросили дозволу поховати їх на невеликому місцевому кладовищі.

Партизанське командування вирішило влаштувати урочистий похорон — вишикувані роти, прибрані мари, муніципальний оркестр, настоятель собору. А також оркестр місії.

Дон Тіко погодився одразу. Насамперед тому, пояснював він, що в нього завжди були антифашистські настрої. Крім того, як шепотілися оркестранти, вже рік він з ними розучував два похоронні марші, і раніше чи пізніше треба було виконати їх прилюдно. А головне, як ляпали язиками сільські злоріки, щоб затерти пам'ять про історію з "Giovinezza" .

А історія з "Giovinezza" була така.

За кілька місяців перед приходом партизанів оркестр дона Тіко вирушив на якийсь храмовий празник, і дорогою їх перестріли чорносорочечники.

— Заграйте "Giovinezza", панотче, — наказав йому капітан, барабанячи пальцями по стволі автомата. Що було робити, дон Тіко не наважився відмовитися. Він сказав:

— Що ж, хлопці, спробуймо, треба рятувати життя. — Він задав ритм, і в *** розляглася така жахлива какофонія, що лише найрозпачливіша надія на порятунок могла б породити певність, що це "Giovinezza". Ганьба для всіх. Ганьба через те, що вони дали згоду грати, говорив пізніше дон Тіко, але насамперед через те, що вони грали, наче партачі. Авжеж, він священик, ще й антифашист, але мистецтво над усе.

Якопо того дня не було. У нього було запалення мигдаликів. Були тільки Аннібале Канталамесса та Піо Бо, і їхня присутність у той час, коли не було Якопо, зробила значний внесок у крах наці-фашизму. Але для Бельбо проблема полягала в іншому, принаймні в ту хвилину, коли він це описував. Він знову проґавив нагоду дізнатися, чи здатен він сказати "ні". Може, саме тому він і загинув, повиснувши на Маятнику.

Словом, похорон було призначено на недільний ранок. На майдані біля собору зібрались усі. Терці з шерegaми своїх людей, дядько Карло та дехто з муніципальних достойників з нагородами за першу світову війну, і не мало значення, хто був фашистом, а хто ні, адже йшлося про шану героям. Були також священики, муніципальний оркестр у темному одязі, повози з кіньми, вкритими кремовими, срібними та чорними попонами. Візник був зодягнений, наче наполеонівський маршал, — трикутний капелюх, пелерина і велика накидка таких самих барв, що й кінська збруя. І стояв там оркестр місії, усі в беретах із дашком, у куртках кольору хакі та синіх штанах, стояв, виблискуючи міддю, чорніючи деревом і сяючи тарілками та турецькими барабанами.

*** та Сан-Давіде розділяло п'ять-шість кілометрів звивистої дороги під гору. Цією дорогою в неділю пополудні проходили пенсіонери, граючи в кульки; зігравши партію, вони зупинялися, випивали кілька пляшок вина, знову грали і так далі, аж до каплиці на вершині.

Декілька кілометрів під гору нічого не означає для тих, хто грає в кульки, вони, можливо, нічого не означають і для тих, хто крокує, вишикувавшись шерegaми, вдихаючи свіже весняне повітря, зі зброєю за плечима, з напруженим поглядом. І зовсім інша річ крокувати під гору, граючи, з надутими щоками, коли піт стікає струмками і бракне духу. Муніципальний оркестр робив це все життя, а для хлопців з місії це було неабияким випробуванням. Вони трималися мужньо, як герої, дон Тіко вибивав ритм у повітрі, кларнети виснажено скавучали, саксофони засапано мекали, ріжок та сурми квилили в агонії, але вистояли аж до самого села, аж до підніжжя кручі перед цвинтарем. Аннібале Канталамесса та Піо Бо вже давно тільки прикидалися, ніби грають, але Якопо витримав свою роль вівчарки під схвальним оком дона Тіко. Вони виявились на висоті і витримали порівняння з муніципальним оркестром, це підтвердив також Терці та інші командири бригад: молодці, хлопці, це було надзвичайно.

Якийсь командир із блакитною хустинкою та цілою райдугою стрічок з обох світових війн сказав:

— Панотче, нехай ваші хлопці відпочинуть у селі, вони потомились. Ви підійдете на кладовище пізніше, наприкінці. А потім вантажівка відвезе вас до ***.

Музики поквапились до корчми, і муніципальні оркестранти, загартовані безконечними похоронами старі бувальці, без жодного стриму кинулись до столів, замовляючи тельбухи та досхочу вина. Вони залишились тут пити-гуляти аж до вечора. Хлопці дона Тіко, натомість, з'юрилися коло прилавка, де хазяїн подавав м'ятне морозиво, зелене, наче хімічний дослід. Лід миттю спливав по горлі, викликаючи біль посередині чола, як при синуситі.

Потім вони пішли до цвинтаря, де їх очікував фургон. Хлопці з галасом увізли в нього і, стоячи купою, штовхали один одного інструментами, коли з цвинтаря вийшов той самий командир і сказав:

— Панотче, для фінальної церемонії нам потрібна одна сурма, розумієте, для обряду. Всього на п'ять хвилин.

— Сурма, — професійно сказав дон Тіко. А нещасний власник цього привілею, який об'ївся зеленого морозива і палко мріяв про сімейний обід, ледачий селюк, непроникний для всякого естетичного трепету та будь-якої ідейної солідарності, почав ремствувати, що вже пізно, що він хоче додому, що йому бракує слини і так далі і тому подібне, ставлячи дона Тіко в незручне становище перед командиром.

І тут Якопо, уявляючи собі ніжний образ Чечилії у славі полудня, сказав:

— Якщо він дасть мені сурму, піду я.

Блиск подяки в очах дона Тіко, липке полегшення нікчемного штатного сурмача. Обмін інструментами, наче зміна варти.

* * *

І Якопо рушив на цвинтар, слідом за психопомпом з відзнаками Аддіс-Абеби. Усе навколо було біле — освітлений сонцем мур, могили, квітучі дерева навколо огорожі, ризи настоятеля, готового дати благословення — за винятком збляклих брунатних фотографій на надгробних каменях. І великої барвистої плями, що її утворювали загони вояків, вишикувані перед двома ямами.

— Хлопче, — сказав командир, — стань отут, поруч зі мною, і на мою команду зіграєш "струнко". А потім, на команду, зіграєш "спочинок". Неважко, правда?

Дуже легко. За винятком того, що Якопо ніколи не грав ані "струнко", ані "спочинок".

Він тримав сурму зігнутою правою рукою, сперши її об ребра кінчиком трохи вниз, наче карабін, і чекав, високо піднісши голову, втягнувши живіт і випнувши груди.

Терці виголошував промову сухо, дуже короткими фразами. Якопо думав: щоб засурмити, йому доведеться підвести очі до неба, і його засліпить сонце. Але саме так помирає сурмач, і оскільки помираємо лише раз, варто було зробити це добре.

Тоді командир прошепотів йому:

— Давай. — І почав кричати: — Стру... — А Якопо не знав, як треба грати "струнко".

Мелодія мала бути, либонь, складнішою, але в ту мить він спромігся заграли лише до-мі-соль-до, але цим грубим воякам цього, здавалось, було досить. Фінальне "до" пролунало після того, як він узяв віддих, щоб мати змогу тримати його довше, аби дати йому час — писав Бельбо — досягти сонця.

* * *

Партизани застигли у стійці "струнко". Живі у такій самій непорушності, як і мертві.

* * *

Рухалися лише гробарі, було чутно, як спускаються у ями труни і шарудять шнури, тручись об дерево. Але то був ледь чутний рух, неначе мерехтіння відблиску на кулі,

легке миготіння світла, яке означає лише те, що всередині Кулі нічого не змінюється.

Відтак абстрактний звук віддавання військової шани. Настоятель, бурмочучи відповідну формулу, покропив могили, командири наблизились до ям і кожен кинув туди пригорщу землі. І в цю мить за несподіваним наказом гримнув до неба залп — та-та-та-бум — і з квітучих дерев здійнялися, щебечучи, птахи. Але це теж не було рухом, неначе та сама мить поставала з різних перспектив, а споглядати мить у вічності не означає споглядати її у плині часу.

Тому Якопо застиг нерухомо, не чуючи навіть падіння гільз, які котилися йому до ніг, не опускаючи сурми, а далі тримаючи її коло вуст. Стискаючи пальцями клавіші, він завмер у стійці "струнко", з інструментом, спрямованим по діагоналі у височінь. Він і досі сурмив.

Його довжелезна фінальна нота не уривалася: нечутна для присутніх, вона виходила з розтруба сурми, мов легкий подув, подмух повітря, яке він не переставав удмухувати в мундштук, тримаючи язик і губи ледь-ледь розтуленими, не притискаючи їх до міді. Інструмент, не спираючись на лице, утримувався лише напругою ліктів та плечей.

Якопо все сурмив і сурмив цю уявну ноту, відчуваючи, ніби в цю мить він розмотує линву, яка стримувала сонце. Небесне світило застигло у своєму бігові, знерухоміло у полудні, який міг тривати цілу вічність. І все залежало від Якопо: досить йому було урвати цей контакт* відпустити линву — і сонце відстрибне геть, неначе м'ячик, а з ним і день, і всі клопоти цього дня, ця дія без фаз, ця послідовність без минулого і прийдешнього, яка нерухомо розгортається лише тому, що так хотів і міг зробити він.

Якби він перестав дути в сурму, щоб узяти нову ноту, почулося б щось набагато гуркотливіше, ніж автоматні черги, що оглушували його, і годинники знову почали б своє квапливе пульсування.

Усією своєю душею Якопо бажав, щоб командир поруч із ним не звелів грати "спочинок" — я б міг не послухатись, говорив він собі, і так би залишилось назавжди, треба витримати подих скільки можливо.

Гадаю, він увійшов у той стан запаморочення і приголомшення, який охоплює норця, що намагається не впливати на поверхню і хоче продовжити дію інерції, яка тягне його униз. Мені важко висловити тодішні почуття Якопо. Фрази у зошиті, які я зараз читав, безладно розривались, уривались трьома крапками, недомовками. Але було ясно, що в ту мить — ні, він не писав про це, але це було ясно й так, — у ту мить, він оволодівав Чечилією.

* * *

Справа в тому, що тоді Якопо Бельбо не міг цього зрозуміти і не розумів й тоді, коли безтямно писав про себе самого, — що він раз і назавжди відсвяткував свої хімічні зашлюбини, заручини з Чечилією, Лоренцою, Софією, землею та небом. Можливо, єдиний зі смертних, він нарешті довів до завершення Велике Діло.

Ніхто ще не сказав йому, що Грааль — це чаша, але водночас і спис, що його сурма, яка підноситься кубком, є водночас зброєю, знаряддям ніжного панування, яке лине до

неба і єднає землю з Містичним Полюсом. З єдиною Нерухомою Точкою, яку будь-коли мав Усесвіт, — і яку він лише на ту мить викликав до життя своїм подмухом.

Діоталлеві ще не сказав йому, що можна опинитися в Єсоді, ефірі Основи, знакові найвищого лука, що натягується, аби посилати стріли до Малхут, яка є його метою. Єсод — це крапля, яка стікає зі стріли, щоб породити дерево і плід, це душа світу, адже вона є моментом, коли чоловіча міць в акті породження пов'язує між собою всі стани буття.

Уміти прясти цей *Cingulum Veneris* означає виправити помилку Деміурга.

* * *

Як можна прожити життя, шукаючи Нагоди і не помічаючи, що вирішальний момент, той, що виправдовує народження і смерть, уже минув? Він не повернеться, але він таки був, незворотний, повний, палкий, щедрий, як і кожне одкровення.

Того дня Якопо Бельбо зазирнув в очі Істині. Єдиній, що була йому дана. Адже істина — в чому він поступово переконувався — надзвичайно стисла (все інше — тільки коментар). Тому він намагався приборкати нетерплячість часу.

Звичайно, тоді він цього не розумів. Ані тоді, коли писав про це, ані тоді, коли вирішив більш ніколи про це не писати.

Це зрозумів я, сьогодні увечері: автор мусить померти, аби читач помітив його істину.

Одержимість Маятником, яка супроводжувала Якопо Бельбо все його доросле життя, була — наче загублені адреси з його сну — образом тієї миті, зафіксованої, а потім забутої, впродовж якої він справді торкнувся склепіння світу. І ця мить, упродовж якої він примусив замертти час і простір, випускаючи свою стрілу Зенона, не була знаком, симптомом, натяком, образом, відбитком, загадкою: вона була тим, чим була, і не означала нічого іншого. Ця мить не відсилала ні до чого, вона вирівнювала рахунок.

Якопо Бельбо не зрозумів, що він пережив свою хвилину, якої йому мало вистачити на все життя. Він не розпізнав її, він прожив решту своїх днів у пошуках чогось іншого, аж до самої загибелі. А може, він про це підозрював, інакше не повертався б так часто до спогаду про сурму. Але він згадував її як щось таке, що утратив, а не як таке, чим володів.

Я думаю, сподіваюся, молюся, що в ту мить, коли Якопо Бельбо помирав, коливаючись із Маятником, він зрозумів це й умиротворився.

* * *

Нарешті пролунала команда "спочинок". Якопо все одно скорився б, адже йому вже бракувало віддиху. Він урвав контакт, відтак просурмив одну-однісіньку високу ноту, що поволі згасала, просурмив ніжно, аби приготувати світ до меланхолії, яка його очікувала.

Командир сказав:

— Молодець, хлопче. Можеш іти. Чудова сурма.

Настоятель покvapливо відійшов, партизани вирушили до задніх воріт, де їх очікували автомашини, гробарі, засипавши ями, подалися геть. Якопо вийшов

останнім. Він ніяк не міг залишити це місце свого щастя.

* * *

На майдані фургона з оркестром не було.

Якопо запитав себе, як це так, невже дон Тіко міг покинути його напризволяще. З часової відстані найімовірнішою відповіддю видавалося те, що сталося якесь непорозуміння, хтось, мабуть, сказав донові Тіко, що хлопця привезуть у долину самі партизани. Але в ту мить Якопо подумав — і не без підстав — що між сигналами "струнко" і "спочинок" проминуло чимало століть, хлопці очікували аж до сивини, аж до смерті, і їхній попіл розвіявся, утворивши легеньку мряку, яка тепер синюватою пеленою вкривала широчінь пагорбів перед його очима.

Якопо залишився сам. У нього за спиною був уже порожній цвинтар, у його руках була сурма, перед ним простяглися пагорби, які дедалі синястіше розпливалися в далечінь у густу безконечність, а над його головою висіло випущене на волю мстиве сонце.

Він вирішив заплакати.

* * *

Але тут з'явився похоронний повіз — зі своїм прибраним, наче імператорський генерал, кремово-чорно-сріблястим автомедонтом, із задрапованими, наче труни, кіньми, чия збруя скидалася на варварські машкари, що залишали відкритими самі очі, з покрученими колонами, які підтримували біло-золотистий асси́ро-греко-египетський тимпан. Чоловік у трикутному капелюсі затримався на мить перед самотнім сурмачем, і Якопо запитав його:

— Хто відвезе мене додому?

Чоловік приязно кивнув. Якопо підвівся, сів на скриню поруч із ним, і на повозі для мертвих розпочалося його повернення до світу живих. Цей Харон поза службою мовчки поганяв своїх похоронних румаків уздовж краю скелі, Якопо сидів рівно випростаний і величний, стискаючи під пахвою блискучу сурму, увесь поглинутий своєю новою, неочікуваною роллю.

Вони спустилися з пагорбів, на кожному повороті відкривався новий простір виноградників, блакитних від синього каменю, світло сліпило й далі, і через безмежний проміжок часу вони приплуганились до ***. Повіз перетинав майдан, весь у портиках, порожній, як можуть бути порожніми лише майдани у Монферрато о другій годині недільного пообіддя. Якийсь однокласник, що стояв на розі майдану, помітив Якопо на повозі, з сурмою під пахвою, з очима, втопленими у безмежжя, і з захватом помахав йому рукою.

* * *

Якопо вернувся додому, не захотів ані їсти, ані щось розповідати. Він сховався на терасі і почав нищечком грати на сурмі, дмухаючи в неї легко, щоб не збурити тиші сієсти.

До нього підійшов батько і незлостиво, з погідністю людини, яка знає закони життя, сказав йому:

— Через місяць, якщо все буде добре, ми повернемось додому. Годі й думати, щоб ти міг грати на сурмі в місті. Домовласник вижене нас геть. Тожбо спробуй про неї забути. Якщо маєш хист до музики, братимеш уроки фортепіано. — А тоді, бачучи, як зволожились синові очі, додав: — Облиш, дурнику. Чи ти усвідомлюєш, що тяжкі дні вже скінчилися?

Наступного дня Якопо віддав сурму донові Тіко. За два тижні його родина покинула ***, повертаючись лицем до майбутнього.

10. МАЛХУТ

120

"Але вартим осуду здається мені те, що я бачу деяких нерозважливих і дурних ідоловірців, які... наслідують пишноту єгипетського культу і шукають божества, не маючи для цього жодної причини, в екскрементах речей мертвих і бездушних. Усім тим вони беруть на глум не лише божественних і розважних ревнителів, але й нас... а найгірше, що вони тріумфують, бачучи свої божевільні ритуали оточені такою пошаною..." — "Нехай тебе це не турбує, о Моме, сказала Ізіда, адже фатум розпорядився щодо взаємин темряви й світла". — "Але зло полягає в тому, — відповів Мом, — що вони певні, ніби пробувають у світлі".

Giordano Bruno, Spaccio della bestia trionfante, 3

Я повинен знайти умиротворення. Я зрозумів. Хіба не казав хтось із них, що спасіння приходить, коли здійсниться повнота пізнання?

Я зрозумів. Я повинен умиротворитися. Хто це казав, що мир виникає від споглядання ладу, порядку, який ти розумієш, яким насолоджуєшся, порядку, здійсненого до останку, в радості, у тріумфі, коли припиняються всі зусилля? Все стає ясним та прозорим, око спочиває на цілому й на частинах, бачить, як частини прагнуть цілого, вирізняє центр, звідки витікає лімфа, подув, корінь усіх запитань...

Я повинен знемагати від миру. З вікна кабінету дядька Карло я дивлюсь на пагорб, на те, як сходить молодик. Широкий горб Брікко, помірніші спини пагорбів у глибині розповідають історію повільних, сонних хвилювань матері-землі, яка, потягуючись і позіхаючи, в похмурому мерехтінні сотні вулканів утворювала і руйнувала блакитні рівнини. Нема жодних глибинних підземних течій. Земля у своєму напівсні розшаровувалася, замінюючи одну поверхню іншою. Там, де раніше росли амоніти, тепер знаходяться алмази. Там, де раніше росли алмази, зараз ростуть виноградники. Логіка морени, лавини, зсуву. Якщо якийсь камінчик випадково опиниться не на місці, він ворухнеться, зсунеться вниз і, скотившись, залишить порожнє місце (гай-гай, hooor vasuі !), за ним скотиться інший, ось вам і пагорб. Поверхні. Поверхні поверхонь на поверхнях. Мудрість землі. І Лії. Безодня — це зникання рівнини у вирі. Навіщо поклонятися вирові?

Але чому розуміння не дає мені миру? Як можна любити Долю, якщо вона вбиває тебе так само, як Провидіння або Змова Архонтів? Можливо, я ще не все зрозумів, мені бракує якогось фрагмента, якогось відтинка.

Де це я читав, що у фінальний момент, коли життя, шар за шаром, обросло

досвідом, тобі відкривається все — таємниця, могутність, слава, чому ти народився, чому помираєш і як усе це могло б статися по-іншому? Ти мудрий. Але найбільшою мудрістю в цю хвилину є свідомість того, що ти пізнав усе запізно. Усе стає зрозумілим тоді, коли більше нічого розуміти.

Тепер я знаю, що таке Закон Царства бідолашної, розпачливої Малхут, де знайшла притулок Мудрість, навпомацки відшукуючи свою втрачену пишноту. Істина Малхут, єдина істина, що виблискує у ночі сфірот, полягає в тому, що Мудрість опиняється в Малхуті голою, і виявляє, що її власна таємниця полягає у її небутті, за винятком одної миті, останньої миті. Після цього Інші починають усе спочатку.

А слідом за Іншими кидаються шукати безодні дияволісти, безодні, де криється таємниця їхнього божевілля.

* * *

Уздовж складок Брікко простягаються довгі ряди виноградників. Мені це знайоме, я бачив подібні свого часу. Жодне Вчення про Числа ніколи не могло сказати, чи вони виникають на підйомі, чи на спускові. Посеред виноградників, — там ходять босоніж із затвердлими ще змалечку п'ятами, — ростуть персикові дерева. Це жовті персики, які ростуть лише серед виноградників, коли натиснути на персика великим пальцем, його шкірка тріскається, і з нього майже сама собою виходить кісточка, чиста, наче після хімічного очищення, хіба що де-не-де до неї прилипне білий і товстий хробачок м'якуша. Ти можеш з'їсти його, майже не відчуваючи оксамиту шкірки, дрож від якої пробігає тобі від язика аж до пахвини. Колись тут паслися динозаври. Відтак їх заступив інший вид. І все ж — як Бельбо в ту мить, коли він грав на сурмі, — надкушуючи персика, я розумів Царство і зливався з ним воедино. Все інше лише жарти. Вигадуй, вигадуй собі План, Казобоне. Це роблять усі, щоб пояснити динозаврів та персики.

Я зрозумів. Моїм миром і моїм тріумфом повинна бути певність у тому, що розуміти нічого. Але, зрозумівши все, зараз я пробуваю тут, і Вони шукають мене, гадаючи, ніби я володію одкровенням, якого Вони мерзенно жадають. Мало зрозуміти самому, якщо інші відмовляються розуміти і не перестають вимагати відповіді. Вони шукають мене, Вони вже, мабуть, знайшли мій слід у Парижі, знають, що зараз я тут, Вони прагнуть запопасти Карту. І даремно я запевнятиму, що ніяких карт нема, Вони прагнутимуть її вічно. Бельбо мав рацію: іди ти до дідька, дурню, чого тобі треба, хочеш мене вбити? Далебі, basta la . Можеш мене вбити, але я не скажу тобі, що Карти не існує. Якщо не можеш сам допетрати цього своїм курячим мізком...

* * *

Мені боляче, що я більш не побачу Лії і дитинки — моєї Речі, мого Джуліо, мого Філософського Каменя. Але камені здатні вижити й самі. Може, саме зараз він переживає свою Нагоду. Він знайшов м'ячика, мурашку, травинку і побачив у них рай і безодню. Але він теж усвідомить це запізно. Він буде слухняний, і нехай буде так, нехай переживе свій день так, у самотності.

Хай йому біс. Все одно боляче. Та дарма, коли я помру, все минеться.

* * *

Зараз пізня ніч, я виїхав із Парижа сьогодні вранці, залишивши за собою забагато слідів. Вони зуміють відгадати, де я. Ось-ось Вони надійдуть. Я хотів би записати все, про що думав, починаючи від сьогоднішнього пообіддя і дотепер. Але навіть прочитавши це, Вони виснують ще одну похмуру теорію і змарнують цілу вічність, намагаючись розшифрувати таємне послання, яке нібито криється за моєю історією. Це неможливо, скажуть вони, він уперто запевняє, що з нами лише грали в піжмурки. Ні, може, він цього не усвідомлює, але Сутність надсилає нам послання навіть через забуття.

Байдуже, напишу я це чи ні. Вони однаково шукатимуть прихованого сенсу навіть у моїй мовчанці. Така вже їхня природа. Вони сліпі перед одкровенням. Малхут є Малхут, і край.

Та спробуй-но їм це сказати. У них немає віри.

* * *

Тож мені найкраще залишитися тут, чекати і дивитися на пагорб.

* * *

Він прегарний.

ВСЕСВІТ. — 1998. — №№ 8, 9, 10, 11, 12.

ПРОКОПОВИЧ Мар'яна, переклад з італійської, 1998.